

*Iz spomina v
prihodnost*

SLOVENSKA
POLITIČNA
EMIGRACIJA V
ARGENTINI

Zvone Žigon

MIGRACIJE 1

Zvone Žigon (rojen leta 1967 v Postojni) je praktično vse svoje poklicno ustvarjanje posvetil vprašanjem (slovenskega) izseljenstva.

Kot študent je med slovenskimi rojaki v Južni Ameriki preživel skoraj pol leta, šest tednov je z vlakom potoval po slovenskih izseljenskih središčih po Evropi, nato pa (let 1993) diplomiral iz novinarstva na temo vprašanja dvojne etnične identitete v izseljenstvu. Tematiko je spremljal kot aktivni novinar, od leta 1995 pa tudi kot podiplomski študent antropologije in raziskovalec na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

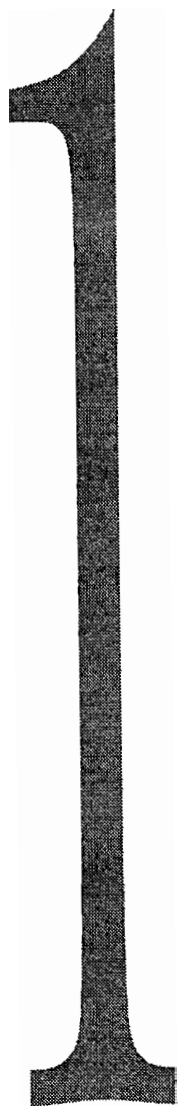
Njegova magistrska naloga (in iz nje nastala knjiga *Otroci dveh domovin*) se je posvetila ohranjenosti slovenske etnične identitete med potomci slovenskih izseljencev v Južni Ameriki, čedalje bolj pa ga je privlačilo tudi vprašanje povezav med političnostjo in etničnostjo, še posebej v primeru slovenske povojne begunske politične emigracije v Argentini.

Junija 2000 je uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo na temo političnosti kot polja ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu in marca 2001 prejel Klinarjevo nagrado, ki jo za najboljše diplomske in magistrske oziroma doktorske disertacije s področja etničnih vprašanj podeljuje Fakulteta za družbene vede v Ljubljani.

V časopisju, strokovnih revijah ter na simpozijih in predavanjih doma in v tujini je predstavil več člankov oziroma referatov na temo etničnosti v izseljenstvu.

Avtor je trenutno dejaven na področju snovanja izseljenske politike, saj je zaposlen na Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

MIGRACIJE

INŠTITUT ZA SLOVENSKO IZSELJENSTVO ZRC SAZU

MIGRACIJE 1 Zvone Žigon
Iz spomina v prihodnost.
Slovenska politična emigracija v Argentini

© 2001, Založba ZRC, ZRC SAZU

Urednica zbirke Janja Žitnik
Jezikovni pregled Miha Hvastija
Prevod Cvetka Puncer (angleški jezik), Pablo Fajdiga (španski jezik)
Oblikovanje Milojka Žalik Huzjan
Fotografije Zvone Žigon

Izdajatelj Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU
Za izdajatelja Marina Lukšič-Hacin
Založila Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika Oto Luthar
Glavni urednik Vojislav Likar

Tisk Littera picta, Ljubljana

Tiskano s podporo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9616358340>

Fotografija na ovitku
Jakobova vrata, Jaffa (Izrael). *Fotografija* Zvone Žigon

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

314.743(82=163.6)

323.113(82=163.6)

ŽIGON, Zvone

Iz spomina v prihodnost: slovenska politična emigracija v Argentini/ [besedilo in fotografije] Zvone Žigon ; [prevod Cvetka Puncer (angleški jezik), Pablo Fajdiga (španski jezik)]. – Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001 (Migracije, 1)

ISBN 961-6358-34-0
112870656

*Iz spomina v
prihodnost*

**SLOVENSKA
POLITIČNA
EMIGRACIJA V
ARGENTINI**

Zvone Žigon

**ZALŽBA
ZRC**

LJUBLJANA 2001

VSEBINA

O TRDO PRIGARANEM »ČUDEŽU« (Predgovor)	11
UVOD	13
A	
O DELU, POJMIH, PROCESIH	15
Na poti do knjige ali metodologija dela	15
KAJ JE KAJ ALI POJMOVNI UVOD	22
Identitete	22
Socializacija, akulturacija	23
Etnična, narodna, nacionalna identiteta	26
POJEM POLITIČNEGA IN POLITIČNA IDENTITETA	35
Kaj je politika	36
Politična kultura	42
Politična socializacija	43
Verska identiteta	45
Ideologija in političnost	48
B	
SLOVENSKA POLITIČNA EMIGRACIJA V ARGENTINI	52
B. I. ORIS IZSELJEVANJA SLOVENCEV V ARGENTINO (DO PRIHODA SPE)	52
Kratek oris zgodovinskih vzrokov povojnega izseljevanja	55
Povojni poboji	61
Organiziranje v begunskih taboriščih	62
Argentina ob (po) prihodu SPE	64
Peronizem	66
Izseljencem prijazna država	68
B. II. SPE OD PRIHODA V ARGENTINO DO OSAMOSVOJITVE	
SLOVENIJE	70
Prihod v Argentino	70
Društvo Slovencev	74
Slovenski domovi	79
Vloga medorganizacijskega sveta	85
Kultura	87
Gospodarstvo	88

Politično in društveno življenje	90
Tisk	94
Slovenska kulturna akcija	98
Šolstvo kot socializacijski dejavnik	99
Cerkev	107
SPE v Mendози in Barilochah	109
B. III. POLITIČNOST, IDEOLOŠKA USMERJENOST	112
Odnos do komunizma	117
Stiki s predvojnimi slovenskimi izseljenci	120
Notranja nesoglasja	123
Nasprotovanje med borci in politiki	125
»Opozicija«	127
Ustanovitev SKA	127
Zunanji sovražnik	128
O slovenski samostojnosti	129
Odnos do argentinske oblasti	130
Sodelovanje z drugimi (političnimi) izseljenskimi skupnostmi	132
B. IV. ENERGIJA POLITIČNIH MITOV, RITUALA, SIMBOLOV	136
Energija političnih mitov	136
»Mit mučeništva«	136
»Mit o vrnitvi«	141
Ritual, simbolizem	143
B. V. SPE V ARGENTINI PO LETU 1990 – STIKI S SLOVENIJO	149
C. KAJ JE TOREJ SPE?	157
Model ohranjanja kulturnopolitične identitete	160
Struktura SPE	164
Spremembe v SPE	172
SPE jutri	181
SLOVENIJA IN IZSELJENSTVO	182
SKLEP	183
D. DODATEK	189
Uvod	189
D. I. PISNI ODGOVORI NA VPRAŠANJA	195
1. Nepodpisano	195
2. Božo Šurman	195
3. Franc Zorec	200
4. Lojze Skvarča	201
5. Emi Urbančič Marušič	203
6. Anton Pavlič	204

7. Marjan Eiletz	212
8. Ivan Korošec	217
9. Jože Rant	219
D. II. POGOVORI, OPRAVLJENI V SLOVENIJI	252
1. Božidar in Cvetka Bajuk	252
2. Milan Keržič	256
D. III. DNEVNIK S ŠTUDIJSKEGA POTOVANJA	262
D. IV. POGOVORI, OPRAVLJENI V ARGENTINI	271
1. Jože Škulj	271
2. Milena Ahčin	275
3. Tone Mizerit	281
4. Mario Bogataj	289
5. Andrej Fink	294
6. Vital Ašič	300
7. Mirko Vasle	306
8. Marjan Jeriha	311
9. Tine Debeljak ml. in Katica Cukjati	315
10. Jure Vombergar	324
11. Marjan Loboda	330
12. Franci Šenk	336
13. Jože Zihelr	341
14. Franci Cukjati	346
15. Katja Kobi	351
16. Franci Schiffrer	353
17. Vladimir Voršič in Marjana Bajlec-Voršič	358
18. Lučka Makek	364
 Slovar kratic	 369
 Summary	 370
 Resumen	 373
 Izveček	 376
 Viri in literatura	 378
 Imensko kazalo	 390

*Iskrena hvala vsem, ki so pristali na pogovor
in objavo svojih mnenj, prenašali moje tečnarjenje,
mi svetovali, me svarili, spodbujali, kritizirali
ali kako drugače pripomogli k ustvarjanju in rojstvu te knjige.*

Posvečam jo svoji pokojni mami.

O TRDO PRIGARANEM »ČUDEŽU« (Predgovor)

»Dober dan, kdo je?« In potem »škrt« v elektronski ključavnici in odprla so se vrata. Tisto oktobrsko popoldne davnega leta 1990, ko sem prvič prestopil prag Slovenske hiše v Buenos Airesu, sem fizično vstopil v svet slovenske politične emigracije. Svet, o katerem nisem ničesar vedel. Tako kot mnogi, sem sprva v trenutku podlegel presenečenju in to, kar sem videl, se mi je zdelo pravi čudež. Po nekaj mesecih bivanja v tem »svetu« sem na zadeve začel gledati treznejše in od prvotne vzhičenosti je ostala predvsem želja, da bi ga na objektivni način predstavil slovenski javnosti, ki o slovenski politični emigraciji v Argentini – tako kot jaz – ni vedela tako rekoč ničesar. A obširnost, zapletenost ter politična in siceršnja občutljivost tematike, tako s slovenske kot »argentinske« perspektive, so me navdajale z občutki surahospoštovanja in nekakšne nedotakljivosti. Pogled na »SPE« sem zato v predhodnih delih odstiral po koščkih, v posameznih člankih in poglavjih, tudi sam sem jo spoznaval postopoma in sproti. Skoraj enajst let po tem, ko so se mi odprla prva vrata v Argentini, in leto dni po tem, ko je Slovenija dobila predsednika vlade iz vrst emigracije, pa je končno čas, da svojo željo opredmetim.

Pričujoča knjiga demistificira podobo o čudežnosti in nevtralizira nekatere stigmatizacije. Morda bi ali bo kdo drug pisal drugače, kar je navsezadnje edino pravilno. Skupnost slovenskih povojnih izseljencev je namreč živo telo, ki se v svojem razmišljanju in čutenju nenehno razvija in spreminja, v svoji raznolikosti in subtilnosti pa predstavlja za vsakega zunanjega opazovalca nov in drugačen izziv.

Zgodovina nas uči, da je bila večina čudežev naknadno pojasnjena s popolnoma logičnimi razlagami naravnih pojavov, in prav nič drugače ni v sferi človeške družbe.

Skozi leta spremljanja življenja te specifične izseljenske skupnosti sem postopoma odkrival ne le zgodovinske, pač pa tudi globlje vsebinske vzroke, ki so prispevali k oblikovanju in razvijanju njene identitete. Kot naključnega obiskovalca me je sprva najbolj pritegnila trenutna visoka stopnja ohranjenosti etnične identitete skupnosti in njenih posameznikov, »čudež«, ki pa sem ga hotel raziskati – do dna. Skozi pogovore in obsežno literaturo sem se seznanil z intelektualnim premoženjem SPE in začel razumevati tudi meni prej neznano in nerazumljivo politično plat problematike. Političnost je prežemala vsak trenutek mojega bivanja v tej skupnosti, zato sem že davno sklenil raziskati tudi njeno funkcijo, vpliv na delovanje, vlogo, delež v (slovenski) etnični identiteti skupnosti in posameznika.

Po skupaj devetih mesecih bivanja v Argentini sem v petih različno dolgih obiskih v letih 1990/91, 1996, 1997, 1999 in 2000 srečal toliko ljudi različnih emigracij, generacij, političnih usmeritev, značajev itd., da danes lahko potrdim, da končno poznam slovensko izseljenstvo v tej državi, ga razumem, čutim njegovo čutenje – pa čeprav se zavedam, da moje razumevanje nikoli ne bo tako globoko ali takšno, kot ga premorejo sami ustvarjalci, akterji oziroma udeleženci te družbene skupine. Navsezadnje je takšna pozicija edino pravilna, kajti položaja zunanjega opazovalca – raziskovalca – in neposrednega udeleženca – »opazovanca« – sta zaradi objektivnosti nezdružljiva.

Čudež ali ne, SPE v Argentini je specifičen družbeni podsistem (kot vsaka druga podobna skupnost) s svojimi značilnostmi. Te so predmet razprave, ki sledi. Z njihovo pojasnitvijo bo čudež logično pojasnjen, s tem pa bo sama SPE – upam – bolje poznana in razumljena zunanjim opazovalcem, dolgoletna prizadevnost, lahko rečemo kar garanje njenih članov, bo na poseben način dobila priznanje za zasluge, ki ji jih »vmešavanje« nadnaravnega na nek način odvzema.

*Knežji kamen, obdan z
grbi slovenskih mest,
sprejme prišleka ob vhodu
v kompleks Slovenske hiše
v Buenos Airesu.*

UVOD

Pričujoče delo (temelječe na doktorski disertaciji *Političnost kot polje ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu – slovenska politična emigracija v Argentini*) vnaša v slovensko družboslovje nekaj novih elementov. Na prvem mestu je že samo dejstvo, da slovenska politična emigracija (kolikor mi je znano) doslej še ni bila obravnavana kot predmet tovrstnega politološkega znanstvenega raziskovanja; nova je situacija, v kateri se je SPE znašla po skoraj polstoletni »konzerviranosti«: v zadnjem desetletju se je zgodilo morda več sprememb kot v prejšnjih štirih – slovenska državna osamosvojitve in politična pluralizacija sta povzročili procese redefiniranja identitete te skupnosti, kar je za sodobno slovensko politologijo gotovo zanimiv, predvsem pa svež in v veliki meri celo še nedokončan pojav. Morda ne nova, gotovo pa po konkretni tematiki in pristopu specifična je sama obravnavana problematika odnosov med političnostjo in etničnostjo.

Ker gre za dokaj abstraktne, težko »ulovljive« pojme, sledi metodološkemu uvodu besedila nekoliko skrajšan teoretični del, v katerem so osvetljeni temeljni pojmi, potrebni za razumevanje nadaljevanja. V luči razumevanja »etničnosti« je največ pozornosti posvečene socializaciji in akulturaciji ter seveda oblikam identitet s poudarkom na etničnem, narodnem oziroma nacionalnem identificiranju, »političnost« pa je obrazložena v izvlečkih iz razprav o pomenu in vsebini politike, ideologije, politične kulture in politične socializacije – dovršenost slednje je odločilnega pomena za kontinuirano navzočnost oziroma ohranjanje tako »političnega« kot etničnega v izseljenstvu. Takoj naj poudarim, da izraz »političnost« uporabljam v najširšem smislu in z njim zajemam tako ideološke, svetovnonazorske, celo verske, kot ožje politične dimenzije, slednje pa so skozi besedilo ustrezno razgrajene.

Poglavje o verski identiteti že nakazuje enega od zelo pomembnih in za SPE značilnih elementov. Vera, političnost, ideološkost in politični miti so namreč temelji, vsebinsko ogrodje za strukturno in funkcionalno oblikovanje te skupnosti oziroma njeno preučevanje. Do tega se razprava dokoplje po izrazito deskriptivni zgodovinski analizi – namen slednje je oris zgodovinskih vzrokov emigracije in njenega razvoja (predvojnega in vojnega obdobja, begunskih taborišč, Argentine), pa tudi miselno približanje, poznavanje in razumevanje čustvenih silnic, ki se izražajo znotraj nje. Opozarjam na odstavke o notranjih trenjih, ki SPE odvezemajo avreolo monolitnosti, skoraj že mi(s)tične notranje kompaktnosti in samozadostnosti, ter na poglavje o obdobju po letu 1990, ko tudi znotraj SPE ni nič več tako,

kot je bilo (...). Besedilo torej opisuje ne le pozitivne dosežke, pač pa tudi notranje kritike in negativne posledice njene specifične konstrukcije in temeljev ter načinov delovanja.

Deskriptivni zgodovinski analizi sledi vsebinsko osrednji, analitični del. Ta se pravzaprav začne že z opisom vloge političnih mitov. Vključeni so namreč v teoretični model ohranjanja kulturnopolitične identitete v izseljenstvu, ki ponuja razlago strukture in delovanja obravnavane skupnosti, pri čemer se spogleduje celo s primerjavo s paradržavno organiziranostjo. Ta in sledeči modeli temeljijo na opazovanju in opisovanju medsebojnega vplivanja med omenjenimi temeljnimi postulati etničnosti na eni strani in politike, ideologije, vere in političnega mita na drugi, pozornost pa zasluži tudi pozicioniranje SPE v odnosu do argentinske družbe, matične domovine in sorodnih podsistemov znotraj večinskega okolja (drugih skupnosti političnih emigracij, slovenskih predvojnih izseljencev, posameznikov itd.). Že uvodoma lahko v tej zvezi nakažem primerjavo, do katere nas bo skozi omenjena poglavja pripeljala razprava: v raziskavi o narodnostni identiteti potomcev slovenskih izseljencev v Južni Ameriki sem razvil model gibljive vrste kvalitativnih stopenj občutenja primarne (slovenske, emigrantske) etnične identitete v izseljenstvu (Žigon 1998a, 138); tokrat lahko govorimo o gibljivi »paleti« ravni političnosti. Teh ravni ne poimenujem »lestvica«, ker ne gre za višje ali nižje, ampak drugačne, horizontalno razvrščene ravni, katerih udejanjanje nima prave povezave s »stopnjo« političnosti ali etničnosti; pojavljajo se vzporedno, prepleteno. Gre v bistvu za temeljne »postulate«, komponente, idejne premise SPE, kot so *protikomunizem*, *katolicizem* in *nacionalizem*, katerim lahko z drugačnih miselnih ravni pripojimo še pomen *vhlučenosti v organizacijsko strukturo* (krajevni domovi, krovna organizacija) kot organizacijsko osnovo delovanja in čustveno povezanost z zgodovino *domobranstva* (od bojevanja do povojnih pobojev) – slednje napaja skupnost z mitično energijo, zagotavlja ji za skupno identiteto nujno potreben zgodovinski spomin. Na teh ravneh so pripadniki SPE »živeli« in »živijo« politiko. Kakšni so medsebojna razmerja, pojavne oblike, funkcioniranje in strukturiranost nakazanih ravni ter vpliv na ohranjanje etničnosti – do tega nas v zadnjem delu pripelje razprava.

Temo bomo tedaj razumeli. »Začutili« pa jo bomo šele med prebiranjem intervjujev, zabeleženih v *Dodatku*, katerega namen je prav ta – ne le dokumentiranje raziskave, ampak približanje načina čutenja pripadnikov ciljne populacije zunanjim, »nevpletenim« opazovalcem.

Razprava je nadaljevanje magistrskega dela, v katerem so vprašanja dvojnosti etnične identitete in vloge jezika pri tem že dodobra razdelana, zato se v izogib ponavljanju koncentrira neposredno na vprašanja političnosti, pa čeprav ima denimo tudi jezik svoje politične konotacije. Sprva načrtovano poglavje o potomcih pripadnikov SPE, živečih v Sloveniji, zasluži bistveno večjo pozornost, čas in prostor, kot bi ga dobilo v procesu nastajanja pričujočega dela; tako se na obzorju slovenskega »izseljenskega« družboslovja že zarisuje nov pomemben projekt, ki mu bo ta knjiga lahko služila za solidno podlago oziroma eno od izhodišč.

A.

O DELU, POJMIH, PROCESIH

Na poti do knjige ali metodologija dela

Vsekakor moramo v kompoziciji nastajanja neke raziskave na prvo mesto postaviti obstoj samega problema oziroma ciljne skupine raziskovanja. Slovenska politična emigracija v Argentini kot konkreten pojav z vsemi svojimi značilnostmi obstaja že dobrih pet desetletij, zaradi posebnosti političnega sistema v njeni izvorni domovini pa je ostala v tem smislu neraziskana, skoraj neznana oziroma v najboljšem primeru izrazito negativno ovrednotena vse do konca 80. let. Kljub temu, da se je v zadnjem obdobju te tematike dotaknilo že več avtorjev (Jenšterle, Kermauner, Rot idr.), pa je glede na različne pristope ostalo še več kot dovolj »prostora« za znansovno antropološko in politološko kvalitativno raziskovanje. Zame je SPE kot »otipljiv« subjekt začela zares obstajati šele ob prvem fizičnem stiku jeseni 1990, ko sem dobesedno vstopil v problematiko (skozi vrata meni dotlej neznanе Slovenske hiše v Buenos Airesu, središča SPE). Naključen obisk, ki mu je sledila vrsta drugih, napeljava kompleksne mreže znancev, prijateljev in pozneje informatorjev, neformalno druženje s pripadniki različnih generacij in političnih nazorov pa so v meni sprožili najpomembnejše za prihodnje raziskovanje – zanimanje. Najbolj me je pritegnila zaznava dvojnosti etnične identitete, ki sem se ji pozneje posvetil v diplomskem in nato magistrskem delu, vsa leta pa sem spotoma lahko spremljal tudi izrazit vpliv političnosti, sploh pri »politični« emigraciji.

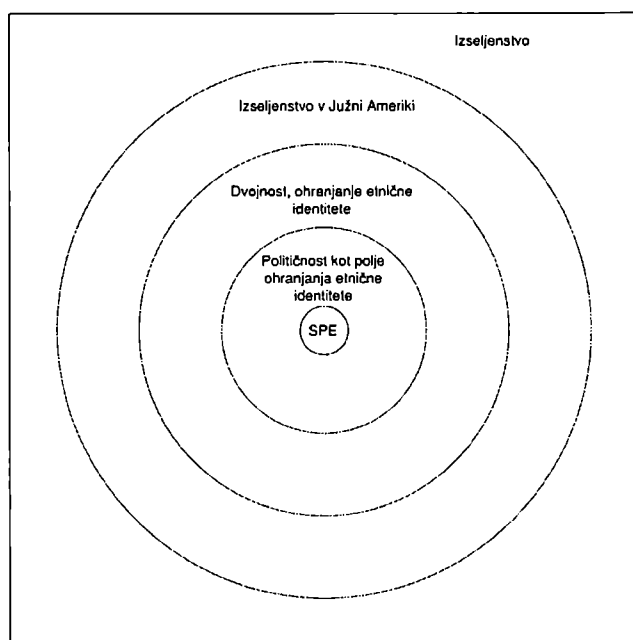
Za uvod torej velja napotek, da sem se pri izbiranju teme za raziskavo mimo vseh drugih »skušnjav« po dolgem razmisleku odločil za najbolj logično potezo. Tako z vidika vsebine kot metodologije dela raziskovanja je namreč splošnemu vpogledu v problematiko etnične identitete v izseljenstvu (1993) sledila raziskava ohranjanja slovenstva pri različnih generacijah izseljencev v Južni Ameriki (1998), pričujoče delo pa je predvsem do največje mere poglobljeno vsebinsko nadaljevanje dolgoletnega spremljanja te tematike, osredotočenje na enega od segmentov celotnega pojava ciljne populacije.

Vprašanje političnosti oziroma njenega vpliva na etničnost v izseljenstvu se je kazalo kot imanentno, vsebinsko nepogrešljivo za SPE od prvega stika naprej, vendar je tema kompleksna in za mnoge še vedno politično in čustveno zelo občutljiva. Tako se ji preprosto nisem čutil doraslega, nisem zmožel dovolj poguma, da bi se »spopadel« z njo. Končanje magistrskega dela, temelječega predvsem na razi-

skovalni metodi opazovanja z udeležbo v kombinaciji z uporabo pisnih in ustnih izpovedi, mi je vtilo potrebno mero samozavesti, da se mi je zdelo logično in potrebno soočenje z vprašanjem vloge politike (z vsemi njenimi podpomni) končno mogoče in izvedljivo. K temu me je spodbudilo tako nabrano vedenje, kot tudi (zdaj že zadostna) časovna in čustvena distanca tako do zgodovinskih trenutkov samega nastanka SPE, kot tudi do političnih sprememb v njeni izvorni domovini. Obenem se je zmanjšala tudi moja – raziskovalčeva čustvena vpletenost, saj sta bila prvo presenečenje in navdušenje nad »čudežem« v Argentini premagana in so ju nadomestile precej bolj koristne racionalne razlage.

Potek celotnega raziskovanja lahko ponazorim s skico interesnih polj raziskovanja v obliki koncentričnih krogov, ki imajo za središče konkretno skupnost SPE v Argentini.

Skica 1:

Glede na to, da sem v predhodnem raziskovanju uporabljal prirejeno metodo »opazovanja z udeležbo«¹, osredotočeno na vprašanje ohranjanja izvorne etnične

¹ Tovrstno raziskovanje, ki je pravzaprav strategija, taktika, omogoča približanje ciljni sredini na človeški ravni, saj so pogovori karseda neformalni in improvizirani, čeprav temeljijo na določenem cilju. Na tako delo se je mogoče zanašati predvsem pri subtilnejših temah, kjer sogovorniki svoja občutenja težko spravijo v »predalčke« oziroma jih neposredno izrazijo. Njihovo obnašanje tako ni narejeno. Tej metodi je B. Russel posvetil razmeroma obsežno poglavje, v katerem podrobno razdela posamezne faze in pravila opazovanja z udeležbo. Loči jih na fazo priprave na terensko delo (branje literature idr.), obdobje kulturnega šoka ob prihodu v ciljno skupino oziroma novo okolje, zbiranje opaznejših in lažje dosegljivih oziroma očitnih podatkov, premor, potreben za vzpo-

identitete ter samo življenje (tudi) znotraj skupnosti SPE, sem bil ob začetku zadnje raziskave že dodobra seznanjen tako z načinom razmišljanja posameznikov različnih kategorij, kot tudi s samimi bolj ali manj specifičnimi oblikami dojemanja in udejanjanja etničnosti in tudi političnosti. Nabrane izkušnje, znanje in poznanstva so mi služili kot podlaga za nastavitev nove, lahko rečem tudi zaključne raziskave. Ta se je v večji meri kot predhodne zadržala pri izseljenski (politični) literaturi in periodičnem tisku, pozornost pa je bila usmerjena predvsem na opazovanje:

- idejnega in funkcionalnega notranjega razvoja skupnosti;
- medsebojnega vplivanja in procesov na relacijah ugotovljenih in vnovič preverjenih temeljnih subjektov, komponent političnosti;
- sprememb v notranjih in zunanjih odnosih SPE skozi čas s poudarkom na vplivu sprememb v domovini.

Čeprav sem pri raziskovanju upošteval statistične podatke, je delo v osnovi kvalitativne narave. K temu navaja ne le izrazita fizična razpršenost, ampak tudi in predvsem vsebinska raznolikost, pogojena z različnimi socialnimi, osebnostno značjskimi, zgodovinskimi in političnimi okoliščinami, katerim je (bil) izpostavljen vsak posameznik iz ciljne populacije. Tu je še izrazita kompleksnost in subjektivnost obravnavanih odnosov med denimo vero, ideologijo in etnično ali narodno identiteto.

Zadnje izrazito študijsko potovanje v Argentino v oktobru in novembru 1999 je bilo razmeroma kratko. Služilo je predvsem kot še zadnje »preverjanje« stanja, opazovanje sprememb, ki so se zgodile v zadnjih dveh in pol letih od predhodnega obiska, in odkrito, namensko »soočenje« s političnimi vprašanji. Poglavitni del bivanja v Buenos Airesu (in Rosariu) je bil zapolnjen z opravljanjem polstrukturiranih intervjujev kot najprimernejše oblike pridobivanja mnenj o zastavljeni tematiki.² Pogovori so bili snemani, kar je pri nekaterih povzročilo vidno ali prikrito previd-

stavitev kritične distance, vnovično raziskovanje, tokrat natančneje fokusirano, vnovičen premor (sicer se lahko pojavijo zavajajoči občutki vsevedenja, izčrpanosti podatkov), posebej pa opozarja tudi na trenutek odhoda. (Russel 1991, 148-169)

Moj način raziskovanja imenujem »prirejen«, saj naj bi po sicer ohlapnih pravilih citiranja avtorja raziskovanje potekalo nekaj mesecev ali celo več let (3-4) in v več časovnih presledkih ter pri strnjeni populaciji. Posebno slednji pogoj je v primeru izseljenstva neizvedljiv, saj gre za razmeroma majhno, a zelo razpršeno skupnost znotraj dominantne družbe – 12- do 15-milijonskega velemesta.

² Neformalni intervju je pravzaprav vsak pogovor, stik s pripadniki opazovane skupine. Primeren je za začetne faze raziskovanja na terenu in je sestavni del »opazovanja z udeležbo«, kar sem kot raziskovalec ugotovil in prakticiral tudi sam med raziskovanjem slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki v letih 1996 in 1997, deloma pa tudi že 1991. Nestrukturirani intervju ima že obliko intervjuja, sogovornika vesta, zakaj sedita za isto mizo. Polstrukturirani intervju pa je najprimernejši način pridobivanja podatkov in mnenj v primeru, ko vemo, da sogovornika morda ne bomo več imeli priložnost srečati. Pripravljena imamo vodilna vprašanja, ki pa dopuščajo odmike in sprotno prilagajanje temi. Kljub zasnovani strukturi je potek takega pogovora odvisen od samega intervjuvanca, izpraševalec ne sme omejevat ali prekinjati njegovih misli, če so te koristne za obravnavano temo. (Russel 1991, 203-205)

nost, samokontrolo v izražanju. Vprašanja, ki naj bi služila predvsem kot podlaga za karseda neformalen pogovor, je večina oseb, ki so se z menoj srečale prvič, jemala dokaj dosledno in dobesedno, kar ima pozitivno in negativno stran: transkribiranje je bilo tehnično lažje, jasnejša je struktura odgovorov, po drugi strani pa je opaziti rahlo nesproščenost, samocenzuro pri odgovarjanju. Nekateri sogovorniki so se sprostiti šele v drugem delu pogovora, ko so se vsaj deloma znebili nezaupanja do izpraševalca, ali celo po končanem »uradnem« delu, v pogovoru »off the record«.

To deloma negativno opažanje gre pripisati predvsem dvema dejavnikoma:

- pripadniki SPE, ki so že od vsega začetka nezaupljivi do obiskov iz domovine in imajo iz preteklosti slabe izkušnje z različnimi novinarji in raziskovalci (gre predvsem za primer Janeza Čučka in njegove knjige *Sramota umira počasi*³), so nezaupljivi tudi do današnjih raziskovalcev različnih strok;
- zastavljena vprašanja so zadevala najbolj problematične teme, ki si jih v preteklih letih nisem upal tako konkretno obravnavati (endogamije, notranje spore, konservativnost, zaprtost, notranjo hierarhijo ...). Nekateri so ob moji odkritosti tako začutili neugodje in so pazili na svoje besede zaradi morebitnih poznejših zamer znotraj skupnosti, drugi so, nasprotno, začutili priložnost, da končno tudi sami odkrito spregovorijo, tretji pa so intervju razumeli tudi kot priložnost, da nekatere domneve, porajajoče se stereotipe itd. zanikajo. Prav v tej izkušnji že zdaj lahko zaznamo ne le vsebinsko kompleksnost, ampak tudi osebno mnenjsko, značajsko in celo idejnopolitično notranjo raznolikost SPE.

Poleg intervjuvanja je bilo bivanje v Buenos Airesu priložnost za obisk več kulturnih in verskih dogodkov ter formalnih ali neformalnih srečanj tako s predstavniki Zedinjene Slovenije in drugih vodilnih ustanov SPE⁴, mnenjskimi vodite-

³ Janez Čuček: *Sramota umira počasi*, Obzorja, Maribor, 1979. Avtor je sredi 70. let obiskal Argentino in se predvsem v Buenos Airesu pogovarjal z več člani SPE različnih socialnih in političnih kategorij. Nekaterim sogovornikom se niti ni predstavil kot novinar, kar je eden od vzrokov neizmerne gneva, ki ga je za seboj potegnilo njegovo bivanje med emigracijo oziroma kasnejše pisanje. V knjigi opisuje izrazito protikomunistično usmerjenost članov SPE, močan vplive cerkve, hkrati pa opozarja na notranja nesoglasja, prepad med političnim vodstvom in ostalimi (str. 56), piše o »vladi, ki nima ljudstva, da bi mu vladala« (str. 82), ter o slabitvi vpliva političnih strank med SPE (str. 88). Avtorjev besednjak je do SPE izrazil negativno naravnano, obenem pa uporablja pomilovalni ton: » ... Ko sem v ljubljanskem *Dnevniku* objavil serijo člankov o slovenski politični emigraciji, so mi znanci iz tujine ljubeznivo poslali nekaj izrezkov iz emigrantskih časopisov, v katerih so o tem objavili svoje mnenje; toliko žaljivk na kupu nisem že dolgo prebral o nikomer. Glede na to smem domnevati, da bo ta knjiga izzvala nov plaz divjih in grdih besed. Najbrž v besednjaku, ki ga uporabljajo, ni drugih. Tudi za to mi je žal, ne zaradi sebe. Ampak tudi njihovo stisko sedaj že razumem in vem, da drugače ne morejo. To je edino, kar jim je ostalo.« (str. 8) Tako Čučkovi predhodno objavljeni časopisni članki kot knjiga so zaradi svoje kritičnosti in napovedovanja skorajšnjega izumrtja SPE med političnimi izseljenci izzvali val ogorčenja in povzročili povečanje že tako izrazitega nezaupanja do obiskov iz matične domovine.

⁴ Delo, ki čaka politologe in zgodovinarje v prihodnosti, je obdelava in objava bogatih zasebnih arhivov pomembnih pripadnikov SPE v Argentini in drugod. Žal so ti arhivi v

lji, kot z »navadnimi« člani te skupnosti, predstavniki slovenskega veleposlaništva v Argentini in argentinskega muzeja priseljenstva v nastajanju itd. Ker sem v tem času stanoval v zasebnem domovanju in bil navzoč tudi pri dogodkih zasebne narave, lahko tudi ta obisk do določene mere razumem kot dopolnilno izkušnjo »opazovanja z udeležbo« – osrednjim metodološkim prijemom v predhodni raziskavi.

Terenski oziroma praktični del raziskave, sestavljen iz intervjujev in dnevnika z zadnjega bivanja v skupnosti, dopolnjujejo še pisne razprave – odgovori posameznikov na pisno zastavljena vprašanja, različno pisno gradivo (originali in posnetki dokumentov, zapisnikov) in dokumentarno prav tako pomemben fotoarhiv.

Celotna razprava je zgrajena na kriterijih funkcionalne in strukturalne analize obravnavane ciljne skupine. Skozi teoretičnopojmovni uvod konceptualizira nadaljnji potek razprave, nakazuje problematiko nosilnih pojmov, skozi zgodovinsko analizo pa pojasnjuje vzroke in posledice nastajanja specifične strukture SPE ter temeljne vzode njenega delovanja, med katerimi posebno pozornost posveča vlogi političnoideološkega in verskega simbolizma. Pri zgodovinski analizi korenin nastanka in oblikovanja SPE sem namenoma uporabil veliko število dobesednih citatov, saj nas arhaičnost jezika in čustvena obarvanost razprav in izrazoslovja približata odločilnemu zgodovinskemu obdobju in takratnim miselnim tokovom bolj kot še tako popolna empirična analiza.⁵ Če v teoretičnopojmovnem uvodu uporabljam predvsem že znano strokovno literaturo s področja sociologije, politologije in antropologije, pri funkcionalni analizi predvsem zgodovinsko metodo oziroma gradivo in literaturo, pri praktičnem delu pa primarne pisne in ustne vire, potem velja za teoretično-analitično poglavje predvsem načelo vrednotenja dobljenih izsledkov, oblikovanje sintetičnih zaključkov in modelov ter samostojno načrtovanje aplikativnih in (morda celo nekoliko tveganih) predikcijskih modelov.

Ker gre v zadnjem delu za problematiko, ki se spreminja najhitreje, sem poleg karseda svežih pisnih virov tudi v tem primeru uporabil metodo polstrukturiranega intervjuja z nosilci vodilnih funkcij v slovenskih ustanovah, ki se ukvarjajo neposredno z izseljenstvom. Ob končanem delu ugotavljam, da mi je bila pri izraziti interdisciplinarnosti tako metodologije raziskovanja kot samih znanstvenih ved, iz katerih je črpan in ustvarjen pojmovni aparat, dobrodošla tudi izkušnja iz novinarske stroke, in to predvsem pri terenskem delu in končnem oblikovanju besedila.

Razprava po svoji strukturi in metodi ni tipično antropološka, saj poleg resda

veliki večini še nedostopni, saj njihovi lastniki ali skrbniki menijo, da politične razmere v Sloveniji zaenkrat še niso zrele za obelodanitev npr. korespondence med dr. Miho Krekom in Milošem Staretom, enima najpomembnejših osebnosti SPE v svetu.

⁵ Prednosti kvalitativnih prijemov v družboslovnem raziskovanju opisuje Marjan Drnovšek v knjigi *Usodna privlačnost Amerike*, predvsem na primeru preučevanja zasebne korespondence izseljencev in potopisov, sam imam v tem smislu izkušnje z opazovanjem z udeležbo in pisnimi izpovedmi, primer tovrstne študije je knjiga R. G. Minnichia *Socialni antropolog o Slovencih*, Breda Čebulj Sajko (*Med srečo in svobodo, Etnologija in izseljenstvo*) pa se pri svojem delu naslanja na avtobiografske zgodbe izseljencev.

antropološke metode raziskovanja s pomočjo (skupaj večletnega) opazovanja z udeležbo in polstrukturiranega intervjuvanja⁶ v veliki meri sloni na preučevanju (emigrantske) literature ali že obdelanega oziroma na novo zbranega arhivskega gradiva. Posebej v deskriptivnem poglavju izrazit zgodovinski pristop analize literarnih, predvsem pa publicističnih in političnih besedil (povzetkov zapisnikov sej, člankov v emigrantskih publikacijah, povzetkov političnih govorov) se v nadaljevanju prepleta s sicer namenoma redkejšo uporabo citatov iz intervjujev – slednji so v knjigi natisnjeni ločeno in jim je prepuščena lastna izrazna moč. Iz tega lahko razberemo, da lastnih izsledkov in sklepanj ne razumem kot edine možne ali pravilne, ampak dopuščam interpretacije, ki bodo od bralca do bralca drugačne, pogojene z njegovim osebnim idejnim, političnim, zgodovinskim ali še kakšnim drugačnim načinom dojetja. Cilj raziskave torej ni enkrat za vselej »obračunati« s SPE, jo popisati in odpisati, ampak morda celo sprožiti nova teoretska in aktualna (politična) vprašanja, povezana z značilno političnoantropološkimi polji, kot so kultura, identiteta in etničnost⁷.

Dodatek je sestavljen iz pisnih odgovorov na vprašanja, vezana na tematiko, dnevnika z zadnjega potovanja ter selekcije pogovorov (zasnovanih na enakih vprašanjih), opravljenih v Argentini, deloma tudi v Sloveniji. Na tem mestu so navedeni tudi pogovori s predstavniki slovenskih ustanov.

Celoten proces raziskovanja, vključno s predhodnimi raziskavami, ki tvorijo korenine tudi pričujočega dela, optično ponazarjam v skici št. 2.

Tako pri odločanju o sami temi raziskave kot o načinu izvajanja, torej metodologiji dela, je kot koristen in hkrati moteč dejavnik delovalo dejstvo, da je bila SPE že opisana v sklopu opisovanja slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki (Žigon 1998a, 1998b). Nevarnost (samo)ponavljanja pa sem hitro presegel, v kar me je brez težav prisilila kopica še neobdelanega gradiva o SPE, tako da so predhodno raziskovanje in objavljeni zapisi služili predvsem kot koristno izhodišče, ena od stopnic na poti do končne raziskave.

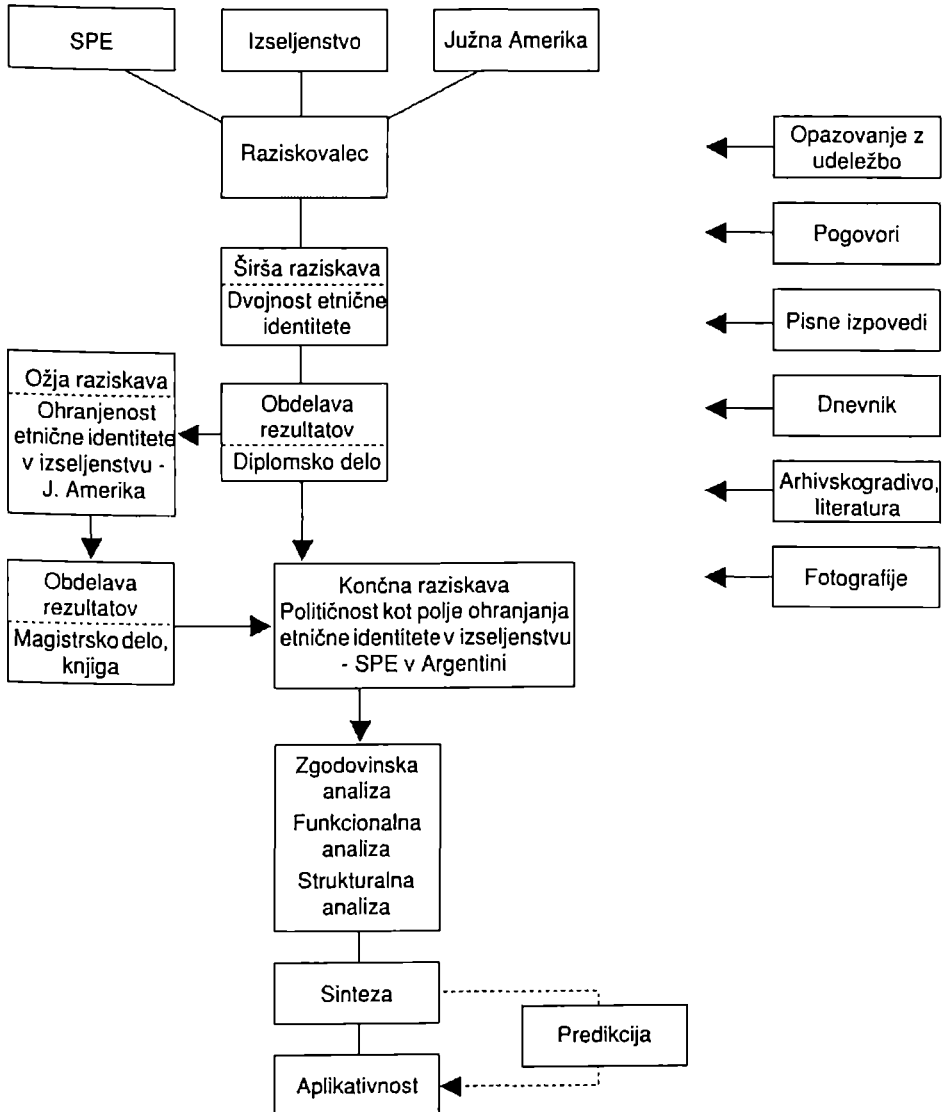
Morda nekoliko moti razmeroma stroga struktura, notranja porazdelitev besedila, ki je razmejeno na dokaj ločena poglavja. Gre za poskus sistematičnega pristopa k izrazito nesistematičnim temam, kot je SPE oziroma njena političnost. Preveč je kompleksna, zapletena in notranje raznolika, da bi lahko služila kot oprema k teoretskim vprašanjem, spuščanje v posamične primere pri določenem vpra-

⁶ » ... zapovedana je raba prvenstveno kvalitativnih interpretativnih metod za material, ki mora biti zbran, kot antropologija skorajda doktrinarno vztraja, na poseben način, v neposrednem stiku med (konkretnim) objektom preučevanja in preučevalcem«. (Šumi 1999, Predgovor, v)

⁷ O domenah in težavah antropologije kot interdisciplinarne in neeksaktne znanstvene vede z značilno metodo terenskega raziskovanja več v disertaciji Irene Šumi (FDV, Ljubljana 1999). Avtorica med drugim povzema nekoliko cinično ugotovitev T. H. Eriksona (1995, 297), da je naloga antropologov, da »/ ... / soočeni z ideološkimi simplifikacijami, predsodki, nevednostjo in bigotnostjo svet naredimo zapletenejši, ne pa preprostejši«. (Šumi 1999, Predgovor, vi)

šanju pa raziskovalca lahko hitro potegne v množico podrobnosti ali ga zavede v opisovanje zgolj ene od možnih (idejnih) smeri. Tematiko je nemogoče idealno objektivno okvalificirati, zato kot povsem ločen prilagam še dodatek z intervjuji, ki sami zase povedo največ in tudi dokazujejo resničnost pravkar nakazane težavnosti. Zaradi take strukture dela bo zunanji opazovalec problematiko resnično razumel šele po prebrani celoti.

Skica 2:

KAJ JE KAJ ALI POJMOVNI UVOD

Osnovna domneva raziskave je, da je politična identiteta sestavni del etnične identitete, posebej ko gre za primer narodne, natančneje izseljenske skupnosti s političnim vzrokom izselitve. V izseljenski situaciji postane etničnost del posameznikove osebnostne in v skrajnih, predvsem konfliktnih primerih tudi politične identitete.

Čemu? Kakšno je razmerje med etnično in osebnostno ter politično identiteto? Kako se vsaka od njih pravzaprav oblikuje in zakaj je v določenih trenutkih ena prevladujoča? Kakšna je razlika med etnično, narodno in nacionalno identiteto v primeru slovenske politične emigracije v Argentini, ko na vprašanje lahko gledamo skozi optiko specifične politično-verske identitete? Kaj je ideologija in kaj politika (še posebej z ozirom na SPE v Argentini, kjer sta ta pojma med seboj temeljito prepletena in dopolnjujoča se, pogosto pa tudi pomešana)?

Z razjasnitvijo teh vprašanj in njihovo osvetlitvijo s perspektive obravnavane tematike bo komunikacija med avtorjem besedila in bralcem čistejša. Na ta način bo mogoče ne le posredovanje vsebine, ampak tudi njena gradnja; podpoglavje ima torej hkrati pojasnjevalno in vsebinsko funkcijo. Poskusi definiranja posameznega pojava nas ob adaptaciji vprašanju etničnosti in političnosti v izseljenstvu namreč že uvedejo neposredno v problematiko. Tako je razmejitev med dojemanjem politike in ideologije ne le domena teoretskega poglavja, ampak tudi vprašanje, s katerim se sama slovenska »politična« emigracija ukvarja že vsa leta svojega obstoja.

Identitete

Postopek definiranja pojmovnega aparata začnimo pri identiteti, njenih vrstah in njihovem oblikovanju. Vnaprej naj opozorim, da je pojem politične identitete »prihranjen« za drugi del tega poglavja, namenjen političnemu – ob tem bomo ugotovili, da definicije prehajajo ena v drugo, se nadgrajujejo, tako kot so med seboj nadgrajeni sami procesi, o katerih gre beseda. Gre za subjektivne pojave, katerih meje je nemogoče natančno načrtati, in zato ima tudi vsaka definicija, vsaka opredelitev določeno tolerančno rezervo relativnosti. Preden preidemo k oblikam identitet, osvežimo pomen socializacije in akulturacije, saj se identiteta posameznika in z njo njegova etnična, politična (idr.) identiteta oblikujejo s pomočjo prenašanja norm z generacije na generacijo. Temu bi zelo poenostavljeno lahko rekli tudi socializacija.⁸

⁸ To potrjuje tudi začetna definicija socializacije v knjigi *The Dictionary of Anthropology*, Thomas Barfield, 1998, 432, ki pravi, da je socializacija »medgeneracijska transmisija kulture« ter »način, na katerega posamezniki postanejo člani družbe tako, da se uresničijo znotraj lastne izkušnje in navzven delujejo v skladu z naučenim vedenjem ter tako

Socializacija, akulturacija

O značilnostih primarne in sekundarne socializacije ter resocializacije in politične socializacije je bilo verjetno zapisanega že toliko, da ponavljanje ne bo potrebno, zato pa bo zanimivo pokukati v nekatera razmišljanja, povezana z izvorom in razvojem tega pojma in njegove vsebine. Še prej naj vnovič opozorim na pojavljanje različnih poimenovanj za isti proces. Sociologi pišejo o socializaciji, antropologi o inkulturaciji, nekateri uporabljajo oba izraza hkrati oziroma v istih besedilih. Podoben je tudi zaplet okrog pojmovanja in imenovanja »kulture« in »družbe«. Kot navaja Marina Lukšič-Hacin (1995, 84), je med najvidnejšimi predstavniki ene in druge usmeritve prišlo do soglasja oziroma skupne izjave, s katero potrjujejo, da gre zgolj za različna analitična pristopa.

Talcot Parsons skuša združiti psihološko in sociološko gledanje na problematiko v odnosu oseba : država in pri tem izhaja iz predpostavke, da je stabilnost nekega sistema odvisna ne od strukture, ampak od socialnih norm, ki se prenašajo na posameznika v obliki »družbene zavesti«. Emil Durkheim pa je uvedel »socializacijo« kot način »vzgajanja«, prenašanja norm na naslednje generacije posameznikov. Razvidno je torej, da se ob pojmu socializacije srečata psihologija in sociologija.

Po Meadovi (v: Bloom 1990, 31) je osebnost čisti socialni konstrukt; možna je le, če se oblikuje ob identificiranju, posnemanju. Če ne sprejme pravil igre (kot pri npr. baseballu), je »zunaj«, nesocialna – če ne igraš baseballa po pravilih, po izkušnjah drugih igralcev oziroma če ne razumeš vloge vsakega igralca, ne moreš igrati.

Erik Erikson je uveljavil osrednji pomen pojma identitete v psihologiji v povezavi s krizo identitete. Pozornost posveča obdobju adolescence, ko se mladostnik oblikuje, ko se mora uskladiti po pričakovanju okolice. To obdobje je zelo dramatično (saj gre za identiteto posameznika proti identiteti družbe), zato družba mladostniku prizna »psihosocialni moratorij«, dokler se ne najde (institut mladoletništvu, upoštevan na sodiščih). Nato od njega zahteva, da postane popoln član družbe in pričakuje izpolnjevanje državljanskih dolžnosti, zaposlitev itd. S tem se oblikovanje identitete ne konča, saj je ta povezana tudi s fizičnim staranjem. Spremembe okoliščin (ločitev, revolucija ...) pa povzročijo ogroženost posamezne identitete, kajti za posameznika se spremenijo zunanje socialne »koordina-

postanejo del kulture te družbe«. Margaret Mead je razločevala med enkulturacijo, procesom učenja specifične kulture, in socializacijo kot zahtevo človeških družb do posameznikov, kjerkoli že. Tovrstnega razlikovanja danes ni več zaznati. Je pa močna mnenjska usmeritev, ki poudarja vlogo subjekta oziroma posameznika, na katerem se »izvaja« socializacijski proces; posameznik je tisti, ki zunanje vplive, pritiske, norme, skratka dogajanje razume na sebi svojstven način in se tako tudi odziva. V tem je njegova subjektiviteta, unikatnost, v skrajnejših primerih, ko prav zaradi te samostojnosti pride do prevelikih odklonov, tudi deviantnost.

te«. Reagira lahko tako, da se odloči za obrambo že obstoječe identitete ali ideologije ali da najde pot v novi sintezi identitet. To velja tudi za skupino. Posamezniki znotraj nje se lahko odločijo za resintetiziranje nove identitete. Do kakšne mere bodo v tem enotni, je odvisno od skupnih vezi (geografska povezanost, etnična pripadnost, čas skupnega bivanja, razred, religija ...) in stopnje, do katere je ta identiteta oziroma njena modifikacija res odločilna za to skupino. (V: Bloom 1990, 35-39)

Iz vsega tega sledi že navedena ugotovitev, da je množična mobilizacija možna le, če si posamezni člani te množice delijo do zadostne mere enako identiteto. Na tej točki smo pojem identitete pripeljali tik ob pojem etničnosti in etnične identitete, vseskozi pa je v ozadju, kot podlaga, navzoča tudi socializacija, o kateri pravzaprav gre beseda. Možna je ne le na formalen vertikalni način (šola, pravne norme, družina kot superiorni socializatorji), ampak je zelo učinkovita tudi na neformalne načine, kot so množični mediji, vrstniške skupine itd. Človek pripada več kolektivitetam (poklicni, politični, etnični, športni itd.) in vse so na neformalen ali tudi formalen način socializacijski posredniki, pa čeprav se posameznik za nekatere od njih odloči prostovoljno.

Konflikt, ki ga lahko povzroči napetost med socializacijskim delovanjem in posameznikovim dojemanjem oziroma njegovo individualistično naravo, posebno generacijski, lahko hitro privede do alienacije/odtujitve od skupine, načelnega nespoštovanja uveljavljenih norm (ulične tolpe, samoizoliranost, samodestruktivnost ...). (Barfield 1998, 433; Žigon 1998, 25)

S pojmom akulturacije se še bolj približamo obravnavani problematiki ohranjanja etnične identitete ene etnične skupine v stiku z drugo. Gre za proces prilagajanja priseljencev okolju priselivitvene družbe; to prilagajanje je obojestransko, vendar običajno dominira večinska kultura. Različni avtorji posvečajo pojmu akulturacije različno stopnjo pozornosti in deloma različne interpretacije, skupni imenovalec pa je vendarle ugotovitev, da gre pri akulturaciji za daljši stik različnih kultur oziroma kulturnih sistemov. Antropološki slovar (*The Dictionary of Anthropology*, 1998, 1) akulturacijo opredeljuje kot proces kulturne izmenjave ob srečanju dveh avtonomnih kulturnih sistemov, ki ima za posledico povečanje podobnosti ene kulture drugi.

Pri takem stiku gotovo pride do kulturnih sprememb, in že zgledujoč se po fizikalnih zakonih, lahko predvidevamo, da je »telo«, ki je večje (težje, ima gostejšo maso), tisto, ki zavzame »fizični prostor«. Enako je torej s kulturnimi sistemi. Večji, številčnejši, kulturnopolitično močnejši »absorbira« manjšega. Akulturacija povzroča predvsem demografske, ekonomske, jezikovne in ideološke spremembe (Žigon 1998b, 27). Pri tem lahko govorimo o agresivni ali ofenzivni akulturaciji, ko močnejši sistem izpodrine šibkejšega (selitve narodov, zasedanje ozemelj, npr. selitev Slovanov, Hunov, evropsko osvajanje Severne in Južne Amerike itd.), ali o pasivni, adaptivni akulturaciji. V mislih imam premik prebivalstva bodisi z ene v drugo stopnjo razvitosti posamezne kulture (iz agrarnega v urbano – deagrarizaci-

ja) ali iz ene v drugo, novo kulturo na novem ozemlju (Žigon, prav tam). V slednjem primeru, ki nas bolj zanima, gre za prihod manjše skupine v dominantno kulturo, kar pomeni, da bo vpliv te skupine na večino bistveno manjši kot obratno. Tisti, ki se mora prilagajati, je v tem primeru torej »prišlek«⁹.

(Adaptivna) akulturacija pomeni pretrganje neposrednega stika z izvorno kulturo in hkrati preoblikovanje pred tem utrjenih kulturnih vzorcev. Pri tem ne gre le za zunanje prilagoditve, kot npr. učenje navad, jezika večinske, v našem primeru imigrantske družbe, ampak sprejem novih vrednot v posameznikovo podzavest, torej spremembo osebne in z njo v tem primeru najtesneje povezane etnične identitete.

Gotovo pa je akulturacija dolgotrajen proces, ki ga Michel de Coster razdeli na šest obdobj:

1. kontakt med različnimi kulturami
2. komunikacija
3. odrejanje vrednot in ocenjevanje
4. popolno ali delno sprejemanje vzorov (selekcija)
5. integracija in usklajevanje začetnih dispozicij (modifikacija)
6. asimilacija (v: Južnič 1978, 521)

Tak model bi danes, ob bliskovitem razvoju komunikacijske tehnologije, verjetno lahko oblikovali še kako drugače. Posameznik se namreč pred odločitvijo za preselitev v novo okolje z njim lahko v veliki meri »seznan« že doma (s čimer sovпада Klinerjeva push-pull teorija vnaprejšnjega presojanja smotrnosti preselitve) in lahko začetno selekcijo pozitivnih in negativnih dejavnikov za preselitev opravi v veliko večji meri, kot je bilo to mogoče nekoč. V bistvu pa model kljub temu drži, še posebej če gledamo na globalno veljavnost in tudi primere sodobnih migracij z Bližnjega in Daljnega vzhoda v Evropo oziroma iz Južne Amerike v ZDA. Na podoben način lahko razumemo tudi akulturacijsko situacijo slovenske politične emigracije v Argentini, s tem da gre v tem primeru za neprostovoljno selitev brez možnosti večje vnaprejšnje selekcije pozitivnih in negativnih dejavnikov, pogosto tudi brez kakršne koli možnosti izbire destinacije preselitve (iz začasnih begunskih taborišč v imigrantsko družbo). Model kaže predvsem na proces od trenutka prihoda v novo okolje dalje. Pri tem velja dodati še ugotovitev, da je prag selektivnosti sprejemanja vzorov tem višji, čim bolj je imigrantska kultura drugačna in čim manj je represivna do etnične manjšine.¹⁰ Nasprotno pa se ta prag zniža,

⁹ Seveda je podobno tudi z avtohtonimi manjšinami, ki niso od nikoder »prišle«, ampak so na nekem ozemlju že več generacij (avtohtonost je teoretično problematičen, a v tem kontekstu vendarle sprejemljiv izraz); podobnost je v tem, da so zaradi spleta političnih okoliščin z državno mejo ekonomsko, politično in v veliki meri tudi kulturno odtujene od matičnega družbenega – etničnega sistema.

¹⁰ Vzemimo primer »neokrnjenosti« evropskih, belskih etničnih skupnosti v afriških ali azijskih državah; podobno je tudi z multikulturnimi državami Južne Amerike, kjer je bila

če je nova dominantna kultura zelo sorodna primarni ali če so okoliščine tako zaostrene, da je od adaptacije odvisno preživetje skupnosti.

Končna faza akulturacije je asimilacija. Gre za popoln prevzem novih vrednot, jezika, za popolno spremembo etnične identitete. Pravzaprav težko govorimo o »spremembi«, saj je asimilacija mogoča šele po več generacijah. Tega torej ne moremo razumeti kot proces v okviru življenja ene osebe, ampak za dolgotrajnejši proces privzemanja nove kulture – za pripadnika pete, šeste ... generacije torej težko rečemo, da je »asimilirana«, saj je sam v celoti že član večinske kulture in lahko govorimo kvečjemu o »koreninah«. O asimilaciji kot »popolni spremembi etnične identitete« torej lahko razpravljamo le v smislu življenja neke etnične skupnosti kot celote.

Gotovo pa se tudi pri posameznikih, že rojenih na tleh imigrantske družbe, pojavljajo dileme, saj so, posebej pri drugi generaciji, izpostavljeni »dvojnimi« vplivom: z ene strani vpliv domačega, družinskega mikrookolja z značilnostmi primarne kulture, z druge strani pa asimilacijski pritiski večinske kulture, s katerimi se posameznik posebej z vstopom v proces izobraževanja srečuje vsakodnevno in je od prilagoditve tem odvisen njegov družbeni in pozneje ekonomski, celo eksistenčni položaj.

Etnična, narodna, nacionalna identiteta

Človekova osebna identiteta je, kot ugotavljajo številni avtorji, pravzaprav kombinacija njegovih telesnih, genetičnih lastnosti (ki se odražajo tudi na njegovem značaju, družabnih prvinah), kar predstavlja njegovo »ločenost« od drugih bitij, po drugi strani pa ga zaznamuje njegova družbenost. Človek je po naravi družbeno bitje, brez socialnega okolja ni sposoben fizično preživeti prvih let življenja, hkrati pa so prav ta leta zanj odločilna, saj takrat ponotranji bistvene prvine družbenega okolja, v katerem (v katero) je bil rojen. Skozi socializacijske procese prek imitacije prisvaja norme, značilne za specifično družbo, ki ga obdaja, in to družbo zaradi svoje enkratnosti in že same navzočnosti tudi sam do določene mere sooblikuje oziroma spreminja. Ker je predvsem v moderni dobi eno glavnih določil vsake družbe tudi njena etnična določenost, je tudi etnična identiteta postala ena bistvenih človekovih identitet, ki se sicer pojavljajo vzporedno oziroma se zaporedno izmenjujejo.

Termin etničnosti in etničnih skupnosti se je najprej pojavil v antropologiji in je označeval skupine ljudi, za katere se predpostavlja, da pripadajo isti družbi, da delijo skupno kulturo in, še posebej poudarjeno, govorijo isti jezik – jezik in kultu-

državna politika do emigrantskih skupnosti večinoma vedno razmeroma odprta in tolerantna. V tem smislu bomo lažje razumeli tudi položaj slovenske politične emigracije v Argentini.

ra sta tista temelja, ki se prenašata iz generacije v generacijo. Izraza sta prišla v rabo takoj po drugi svetovni vojni kot nadomestek za starejša izraza »pleme« in »rasa«. Šele leta 1967 se je na simpoziju Ameriške etnološke družbe (American Ethnological Society) izbistrilo mnenje, da etnične skupine ne morejo biti definirane kot socialnokulturne kolektivitete s specifikami, ki bi temeljile zgolj na naravnih lastnostih oziroma na način, kot delimo vrste v naravi (»species-like«). Fredrik Barth je leta 1969 predlagal opredeljevanje etnične skupnosti glede na samoopredelitev (npr. do uporabe načina oblačenja, jezika, načina življenja ...). Na vprašanje, zakaj človek išče skupnost, zakaj se ograjuje od drugih skupnosti oziroma zakaj se »samoopredeli« za določen model kulture, je Barth odgovoril v duhu strukturalnega funkcionalizma: posameznik si lahko znotraj etnične skupine lažje pri skrbi življenjsko pomembne dobrine in storitve – tako se ustvari soodvisnost.

Še vedno pa je ostalo odprto vprašanje, katera je tista superiorna sila, ki človeka žene v tako visoko stopnjo pripadnosti določeni etnični skupnosti, da je zanjo pripravljen žrtvovati celo lastno življenje. Mnogi so korenine etnične identitete iskali v predpostavki, da člani skupnosti čutijo pripadnost skupnim prednikom, pripadniki socialnobiološke teorije pa so tovrstno priznavanje skupne pripadnosti razumeli kot neposreden odraz genetske predispozicioniranosti (Van den Berghe 1978). Takšno neorasistično teorijo je večina zavrnila, prevladal pa je pogled Keyesa in Bentleyja, da je »danost« (»given-ness«) skupnega izvora posledica različnih kulturnih oblik (»cultural practice«). Pomembnejše kot občutek genetske pripadnosti istim prednikom je oblikovanje skupnega zgodovinskega spomina skozi pripovedovanja, zapise, pesmi o pomembnih dogodkih, ki so ustvarjali ali branili določeno etnijo kot tako, ceremonije, ki obeležujejo zgodovinske dogodke, dramatisirane predstave, umetniške stvaritve itd. Pomembnost etničnosti se zveča, ko tako narekuje dnevna politika, ki poudarja kulturno drugačnost specifične etnije.

Po Južniču izraz »etničnost« najlažje uporabljamo v primeru, ko še ne moremo govoriti o izoblikovanem narodu. (Južnič 1987, 222) Narod naj bi se od etnije razlikoval predvsem v tem, da je v njem bolj poudarjena ideološka in politična dimenzija. V etniji potemtakem še ni prave ideološke elaboracije, pa tudi praviloma ni težnj k izraziti politični nadgradnji. Etnijo je od naroda mogoče ločiti tudi po tem, da je v narodu že veliko projiciranja v preteklost, dokazovanja zgodovinske kontinuitete in zatekanja k vsakovrstnim predelavam zgodovine, ki naj bi dokazovale korenine v čim bolj oddaljeni preteklosti. Etnije so vsekakor potencialni narodi, kot so narodi potencialne nacije. Ko se ideja o narodni samobitnosti prevesi v težnjo po lastni državi, se proces diahroničnega preoblikovanja od etnije prek naroda do nacije dokonča. (Južnič 1993, 278) Eugen Lemberg ugotavlja, da je narod posebna družbena skupina, zedinjena v enoto skupnosti na podlagi spojitve dejavnikov, kot so jezik, kultura, gospodarskopolično delovanje in sklenjeno ozemlje. Spojenost naštetih dejavnikov je narod, ki mu pripada suverenost in samoodločanje. Tudi iz njegove definicije je mogoče razbrati, da se pravzaprav etnično (jezik, kultura, izvorni etnos) spoji z nečim, kar ni etnično in kar se ime-

nuje gospodarskopolično delovanje, in da je ta spojitev etničnega in gospodarskopoličnega pravzaprav narod. (V: Urbančič 1981, 37-39)

Za Ivana Urbančiča je etničnost »epohalna zgodovinska prevladujoča oblika integrirane družbene skupnosti, vsaka sodobna dejavno integrirana nacija pa je hkrati tudi etnija. Etnično in identiteta sta eno, nekaj, kar zedinja, veže, torej počelo, ne pa posledica skupnosti. Etnična struktura je razvojno najstarejša in tudi v poznejših razvitejših oblikah družbenih skupnosti se njene poteze ohranjajo kot nosilke identitete te skupnosti.« (Urbančič 1989, 165)

Behavioristična teorija, kot jo razlaga William Bloom, pojmuje ljudstvo – nacija («national people») kot telo z značilnostmi posameznika; poudarja skupne genske značilnosti, ki okarakterizirajo narod (Bloom 1990, 9), kar pa zelo »diši« po etnični stereotipizaciji. Posameznik in država sta (po istem avtorju) povezana genetično ali psihološko prek občutka pripadnosti. Čeprav je ta pristop dvomljiv, je pogosto v javni rabi, še posebej v času mednarodnih kriz.

Znana je Južničeva delitev etnične identitete na štiri kontinuitete, znotraj katerih nastane razmeroma enovita skupnost kot globalna družba: teritorialna ali bivalna kontinuiteta, biološkogenetična (oziroma skupnost porekla), kulturna in jezikovna kontinuiteta (Južnič 1987, 223). Isti avtor poudarja pomen vezi med pripadniki skupnosti in ugotavlja, da je etnija izoblikovan družbeni organizem na določenem ozemlju, sestavljen iz ljudi, ki uveljavljajo številne vezi gospodarske, kulturne ter družbene in politične narave. Bistvena je zavezanost, ki sloni na skupnosti jezika, pogosto tudi na močnih vezeh religije ter skupnih vrednotah in normah. Izrazito zavezujoči dejavniki etničnosti so etnična samozavest, jezik, ozemlje in način življenja. (Južnič 1987, 229-230)

Južnič se dotika za nas še posebej zanimivega primera etnij v diaspori. Ta je lahko v dveh pomenih ločena od merila skupnega ozemlja: lahko je razpršena s silo ali odseljivanjem in je ohranila v svoji identiteti kot bistveni del spomin na izgubljeno domovino, lahko pa je domovina imaginarna in nenatančno ali celo zmotno pripisovana kakemu ozemlju. Etnije v diaspori so Židi, Armenci in še kaka skupina, ki natančno ohranja spomin na domovino, čeprav so se v diaspori take skupine lahko močno oddaljile od tovrstnega skupnega porekla. Cigani ali Romi imajo le bežen spomin na domovino, ki naj bi bila v Indiji. Teritorialna (ozemeljska) identiteta v etničnosti je potemtakem lahko sublimirana ali nadomeščena s spominom na izgubljeno domovino, če obstajajo tudi drugi dejavniki, ki posebno, ločeno etničnost ohranjajo tudi v diaspori. Religija je lahko pri tem pomemben dejavnik. (Južnič 1987, 230) V primeru Slovencev v Argentini bomo v naslednjih poglavjih opazili, da je njihova identiteta v različnih mikroskupnostih različna – pogosto se opredeljujejo za »Kranjce«, kar bi nas lahko navajalo k sklepanju, da je njihova identiteta predvsem regionalnoetnična (podobno je s Primorci), vendar pa je njihovo siceršnje delovanje v diaspori pokazalo, da imajo ne le močno narodno, ampak celo nacionalno zavest, ki se kaže v zgodnjih zahtevah po samostojni slovenski državi. Tudi za obstoj te specifične skupnosti velja pomen »simbolov,

mitov, legend, govornice (dialekt, sociolekt, argot, žargoni, slengi), ritualov in ceremonij, ki zagotavljajo kontinuiteto skupinske identifikacije«. (Lukšič-Hacin 1999, 43)

V nadaljevanju bomo ugotovili pomen religije za ohranjanje etnične identitete med slovensko povojno politično emigracijo, ugotovili pa bomo tudi vse druge našete značilnosti etnije in načine, na katere se manifestirajo. Za SPE v Argentini oziroma katero koli izseljensko skupnost velja, da njena skupinska identiteta na časovni premici dobiva drugačno podobo zaradi vplivov asimilacije. Njena identiteta se ne reproducira več samoumevno, brez zavestnih naporov, ampak čedalje bolj načrtno in težko.

Etnično pripadnost torej opredeljujejo skupne genetične lastnosti, jezik kot temeljni instrument komunikacije in prenašalec kulturnih značilnosti, velik je pomen verske pripadnosti, s tem pa se že približamo vlogi zgodovinskega spomina. V primeru SPE je slednji še danes glavni energijski vir za obnavljanje specifične politične identitete, ta pa po svoji konstrukciji moralno motivira ohranjanje etničnosti. Z drugimi besedami: v nadaljevanju podrobneje opisani politični »mit« mučeništva (po vojni pobitih domobrancev) predstavlja temeljni zgodovinski spomin, iz katerega skupnost ob pomoči vere in katoliške cerkve kot institucije črpa čustveni, moralni in ideološki naboj za ohranjanje visoke organizacijske in vsebinske ravni politične socializacije ter s tem skrbi za lastno politično in etnično reprodukcijo.

Daniel Katz omenja štiri tipe skrivnih sil v človeku, ki ga pripravijo, da se čuti pomembnega pri razvoju, obrambi ... države:

1. čustvena, behavioralna navezanost na nacionalne simbole (zastavo, himno, kralja, predsednika);
2. občutek osebne identitete kot nacionalne (nacionalna pripadnost, skupna zgodovina, kultura itd., ki so drugačne od sosednje);
3. kompenzativna in defenzivna identifikacija z militantnim nacionalizmom, povezana s posameznikovim reševanjem lastnih težav, konfliktov in negotovosti;
4. instrumentalna vključenost v nacionalno strukturo. (V: Bloom 1990, 20)

V luči slovenskega izseljenstva s poudarkom na slovenski politični emigraciji v Argentini bomo v nadaljevanju ugotovili, da sta prva tipa sil pri njenih članih zelo izrazita, saj delujeta v specifični akulturacijski situaciji izseljenstva. V tem primeru je posameznik v večinski kulturi na zunaj zaznamovan s svojo etnično drugačnostjo, ki jo ponotranji in postane zelo pomemben del njegove osebne identitete. To, da je kdo Slovenec, ima v Sloveniji bistveno drugačen pomen kot v »tujini«.

Na našete tipe se navezuje identifikacijska teorija, ki išče ključ za vprašanje lojalnosti širši (etnični, nacionalni) družbi v psihologiji.

Posameznik z namenom, da bi dosegel psihološko varnost, želi ponotranjiti

obnašanje, norme, odnose iz okolja – aktivno išče identiteto in jo tudi brani. Ker ima več ljudi enako okolje, je razumljiva tudi tendenca te skupine po enaki identiteti; gre za težnjo po skupni akciji za zaščito sorodne, »deljene« identitete. Na očitni primer tovrstne težnje posameznika naletimo v večini izseljenskih situacij, ko oseba v tujem okolju ostane brez občutka varnosti, ki ji ga je nudila primarna domovina, kljub negativnim dejavnikom, zaradi katerih je pravzaprav prišlo do odločitve o izselitvi. Nepoznano okolje deluje na posameznika ogrožujoče, zato »nagonsko« išče skupino, ki goji enako ali podobno etnično (in politično) kulturo, kakršne je sam varen iz domovine. Na tej osnovi prihaja do druženja v izseljenskih etničnih skupnostih, ustanavljanja izseljenskih društev in zidave izseljenskih domov. Občutek pomanjkanja varnosti se zmanjša v času, ko se priseljensec adaptira v novem okolju in mu to ni več tuje in nevarno. Politična emigracija je, kot bomo ugotovili, tako specifična skupnost, da to pravilo za njene pripadnike ne velja v tolikšni meri, saj gre za identificiranje z razmeroma ozko definirano politično-idejno ali/in versko usmeritvijo, ki v imigrantski družbi ne more najti substituta. Ta proces je v primeru SPE v Argentini očitno uspešen, saj zaznamo razmeroma malo deviantnih pojavov, sicer dokaj značilnih za izseljenske skupnosti.

Če naj se še za trenutek zadržimo pri posamezniku, ponovimo ugotovitev o izmenjavanju oziroma vzporednosti ali zaporednosti različnih identitet, kar je odvisno od situacije, v kateri se nahaja posameznik.¹¹

Poleg podedovanih skupinskih identifikacij (etnijska, narod, spol, rasa, religija, starost), ki so bolj določujoče v kulturnem kontekstu, so se razvile tudi alternativne (izobrazba, poklic, šport), katerih izbor je prepuščen posamezniku. Posameznik je tako lahko nosilec več skupinskih pripadnosti, med katerimi prihaja do situacijskega, kontekstualnega uravnovešanja. Pojavi se premikajoča – gibljiva (večplastna?) identiteta, ki se z odvisnostjo od kontekstualnih sprememb sproti vzpostavlja skozi mrežo sidrišč. (Lukšič-Hacin 1999, 43) V naslednjih poglavjih bomo ugotovili, da je posameznik v situaciji potomca političnega izseljenca postavljen v pozicijo deloma »podedovane« politične in etnične identitete, po drugi strani pa je njegovo sodelovanje v njihovem ohranjanju odvisno tudi od njega samega, saj ne smemo pozabiti, da je bil rojen v še eno – dominantno, večinsko – družbo. Situacija je torej zanj precej zapletena, saj opcija imitacije ni tako enostavna, ker mu že sami starši pogosto nudijo dvojne (dvojezične, dvokulturne) zglede, dvojnost pa je sploh navzoča na vsakem koraku njegovega seznanjanja z ožjim in širšim družbenim okoljem. Pojavi se težava z avtentičnostjo lastne identitete. Izhod iz kolebanja med enim in drugim lahko ponudi obisk domovine staršev, saj gre za

¹¹ »Moja dvojna identiteta, morda celo trojna, je zaporedna. Zdajle je vezana na slovenski kontekst. Pred pol ure je bila povsem ameriška. Zvečer bo morda italijanska. Te identitete se ne mešajo, se le prepletajo. /... / Identiteta je vezana na dejavnosti. Prav te odločajo o globini identificiranja, saj pogojujejo sistem izražanja in komuniciranja, pa najsi bo to jezik ali računalniški program, ali note v glasbeni kompoziciji, ali barva na platnu.« (Jože Velikonja, v: Žigon 1993, 131)

ново družbeno situacijo, v kateri pridejo do izraza tisti elementi (argentinske) etničnosti, (»protikomunistične«) političnosti in jezikovnih posebnosti (latinska melodija jezika), ki se v domačem okolju (SPE) zdijo samoumevni in so zato manj opazni, po drugi strani pa »primarna«, slovenska opcija dobi trdnjšo – materialno, teritorialno – osnovo.

V moderni dobi se je pojem »etnične skupnosti« omejil na »outsiderske« skupine, ki niso v popolnosti sestavni del večinskega naroda. Tako poimenovanje se je uveljavilo za npr. izseljenske in manjšinske skupnosti – njihova kultura (etničnost) je drugačna od kulture večinske skupnosti. V državah, ki so združevale različne etnične skupine, je konec 80. let prišlo do kolapsa; kot primer medetničnega konflikta in »etničnega čiščenja« znotraj ene države gotovo služi primer razpada nekdanje Jugoslavije. Vprašanje razločevanja med etnično in nacionalno pripadnostjo je postalo še bolj aktualno z razvojem prevoznih sredstev in povečano mobilnostjo prek državnih meja. Tako se je predvidevanje nekaterih sociologov z začetka stoletja, da bodo izseljenci v ZDA kmalu izgubili stik s primarno domovino in se hitro utopili v kulturo večine, izkazalo za napačno, saj se je z razvojem transporta in telekomunikacij možnost vzdrževanja stika in ohranjanja etnične identitete bistveno povečala, proces asimilacije pa ni več tako hiter in gotov, kot se je zdel na začetku stoletja. (Barfield 1998, 154)

Pojem etničnosti lahko razumemo tudi kot pogoje in razmere pripadanja neki skupnosti, ki jo štejemo za etnijo – s tem označujemo tudi etnično zavest ali etnični ponos.

Ob tem omenimo še pojem etnocentrizma, ki je v Antropološkem slovarju (*The Dictionary of Anthropology*, Barfield 1998, 155) preprosto opredeljen kot verovanje, da je kultura koga superiorna drugim. V nekoliko milejši obliki gre za težnjo po gledanju na druge kulture skozi filter lastne kulturne pripadnosti, kar lahko onemogoči sprejemanje ali odobravanje početja pripadnikov drugih kultur. Vsi ljudje in vse kulture so do neke mere etnocentrični¹².

Razločevanje med narodom in nacijo je lastno kulturnemu prostoru, ki je poznal in še pozna nacionalne države, medtem ko v državah Severne in Južne Amerike, Avstralije oziroma povsod tam, kjer se je sodobna »nacija« oblikovala šele s prihodom priseljencev iz Evrope in drugih delov sveta, to vprašanje dojemajo nekoliko drugače. Narod in nacija sta za Američane eno in isto, »people«, kar bi lahko v prevodu pomenilo tako »narod« kot »ljudstvo«, pa zavzema nekoliko manjvreden položaj.

Narod torej lahko razumemo kot nadgradnjo etnije, naslednjo, višjo stopnjo.

¹² Lahko bi rekli, da to spada k narodni samozavesti, potrebni za ohranitev določene etnične identitete. Etnocentričnost je zelo opazna pri SPE v Argentini – pogosto prerašča od običajnega nacionalizma, prek občutka superiornosti do svojevrstne ksenofobičnosti, ki se je skozi preteklost najočitneje kazala v obliki moralno vrednotene endogamije.

Za narod so poleg skupne kulture bistveno večjega pomena še skupen zgodovinski spomin oziroma že razmeroma jasno določeni politični okviri. O naciji pa lahko govorimo le ob predpostavki obstoja države, saj ta oblikuje nacijo, tudi ne glede na etnično pripadnost državljanov. Tako spet pridemo do ZDA in drugih držav obeh Amerik, ki so svoje nacionalne kulture izoblikovale po prihodu priseljencev in uničenju oziroma popolni podreditvi avtohtonih staroselcev, in sicer v duhu prevladujoče nove kulture večinoma angleških in španskih, pa tudi portugalskih in francoskih osvajalcev in emigrantov.

Leksikon Cankarjeve založbe vprašanje poenostavi in nacijo opredeli kot »skupnost državljanov kake države« (Leksikon CZ 1986, 181). Najmočnejša dejavnika pripadnosti sta v tem primeru skupen zgodovinski spomin z novoustvarjenimi miti ter politična in gospodarska pripadnost. Vsi našeti pojmi oziroma oblike pripadnosti pripomorejo k oblikovanju skupnega narodnega značaja, mentalitete, tistega neoprijemljivega, po čemer pogosto vendarle spoznamo pripadnika neke etnije, naroda, nacije – s tem povezani so pogosti stereotipi ali posplošena mnenja o posameznih tovrstnih skupnostih. Narodni značaj pomeni vsoto obnašanj, načinov razmišljanja, navad, reakcij, ki se z generacije na generacijo prenašajo s pomočjo socializacije.

Množična mobilizacija pripadnikov take skupnosti je mogoča le, če se ti v dovolj veliki meri na enak način identificirajo s širšo družbeno skupnostjo (v našem primeru SPE v Argentini kot etnične, narodne oziroma »paranacionalne«). Do nje morajo čutiti osebni odnos pripadnosti, lojalnosti, varnosti. Da bi svojo identiteto, ki se je oblikovala znotraj te skupnosti in ji je sorodna, od nje odvisna (v njej najde zavetje), obranili, se v obrambi skupnosti in s tem sebe združujejo z drugimi podobno mislečimi pripadniki iste skupnosti. Zato je glavna naloga državne (ali etnične) elite v smislu nadzora nad etnijo ali nacijo (ali tovrstno manjšinsko izseljensko skupnostjo) sproducirati skupno identifikacijo in ohraniti monopol moči oziroma manipuliranja – upravljanja s simboli te skupne identitete. Tovrstna skupinska identiteta pomeni stanje, v katerem se je množica ljudi identificirala z nacionalnimi simboli, jih ponotranjila – na ta način je sposobna delovati kot enotna psihološka skupina, če se čuti ogroženo, obenem pa se pomen simbolov še stopnjuje.¹³ Vse to še ne pomeni, da se neka skupina ima za etnijo, narod ali nacijo samo zato, ker ji je nekdo to dopovedal ali jo od zunaj tako identificiral. Vsak posameznik je moral skozi dejanski psihološki proces identificiranja z etnično skupnostjo. (Bloom 1990, 50-52) Prav na tej točki se pripadnik izseljenske skupnosti

¹³ SPE v Argentini je primer skupnosti, ki se zaradi svojega podrejenega položaja v odnosu do večinske skupnosti izrazito homogenizira. Njen odnos do vprašanja naroda ima političnomoralno vsebino, saj svoje članstvo utemeljuje in pogojuje z zvestobo (slovenskemu) narodu. Skupnost zaradi takega tolmačenja deluje kot mini »nacionalna« (para) država. Značilno je iskanje zgodovinskih temeljev za graditev »nacionalne« identitete ali z drugimi besedami dokazovanje njene pomembnosti in verodostojnosti, kar služi predvsem za krepitev (narodnopolitične) samozavesti.

(še posebej druge generacije) znajde na razpotju, saj je izpostavljen dvojni socializaciji in s tem nelahki odločitvi, ki (kljub v prejšnjih odstavkih nakazanim opcijam) največkrat ostane nedorečena oziroma nekje »vmes«. Sicer je prav identifikacija z nacionalnimi simboli značilna za SPE in tudi njeno okolje – Argentino.¹⁴

Kljub poskusom razločevanja med etnijo, narodom in nacijo oziroma ustreznimi identitetami ostaja izrazita »premakljivost«¹⁵ pojmov. Kar danes označujemo kot etnijo, je bila za mnoge pogosto »nacija«. Pojem se je razbistril šele, ko je bila politična skupnost, ki je država, poistovetena z nacijo. Zaplet pa ostane, kajti skoraj ni primera, ko bi država, ki naj bi bila nacija, korespondirala z etničnostjo vsega prebivalstva. (Južnič 1993, 265) Še bolj se zadeva zaplete ob že omenjenih spremembah v sodobnem svetu, ki so pojem nacije še zrelativizirale in so besedni koren »nacije«¹⁵ s slovenskim ekvivalentom »roditi se«¹⁵ in »izvirati«¹⁵, gre torej za v bistvu genetično predpostavko skupnega praizvora, skoraj do konca obrezpredmetile.

Etnična identiteta v izseljenstvu¹⁶ je v luči navedenih izsledkov pogojena s specifično pozicijo subjekta, odvisna pa je predvsem od generacijske pripadnosti in z njo povezane primarne in sekundarne socializacije. V primeru prve generacije je posameznik socializiran v svojem izvornem etničnem in kulturnem okolju, zato razumemo resocializacijo, ki ji je izpostavljen ob stiku z imigracijsko družbo, kot »naslednji«¹⁶ proces – gre torej za zaporedje. Član izseljenske skupnosti, rojen v imigracijski družbi, pa je izpostavljen različnim oblikam dvojne socializacije, torej govorimo o vzporednosti. Dvojnost, vzporednost socializacije pride bolj do izraza v primeru večje doslednosti pri ohranjanju primarne kulturne identitete v družini, manj izrazita pa je, če starši že podlegajo vplivom asimilacije, če npr. dovolijo uporabo dominantnega jezika doma, če sami govorijo ta jezik, če gre za mešani zakon, če sia si kulturi, udeleženi v tem akulturacijskem momentu, podobni itd.

Prav na primeru politične izseljenske skupnosti pridemo do ugotovitve, da je najvišja stopnja razvoja neke etnične skupnosti političnost oziroma politična organiziranost. Politična zavest take skupnosti se udejanja v institucijah, te pa peljejo do ustanovitve države ali v primeru SPE »paradržave«¹⁶ z ustreznimi podsistemi, kot

¹⁴ »Romanje v Lujan je pravi spektakel, na katerem se zbere dva do tri tisoč ljudi, ki gredo v cerkev, pojejo itd., tam vidimo Slovence, ki jih sicer ne vidimo. To je javna manifestacija, na kateri obnavljamo energijo. Kar se tiče zastave – Argentina ni država, ampak jo delajo s pomočjo formalnosti. Tu zastavo in himno častijo skoraj po božje. Šolarji vsak dan pojejo zastavi. Zastave nikoli ne smejo oprati. To je uzakonjen ritual. To se prenaša tudi na Slovence.« (D. IV. 9.)

¹⁵ Natio, -onis je najprej pomenilo rojstvo, potem rod ali pleme, vrsto, razred in seveda tudi narod. (Južnič 1987, 222)

¹⁶ Povzeto po: Žigon 1998b, 104-106. Na istem mestu tudi več o pojavnih oblikah ohranjanja izvorne etnične identitete, kot so nezavedni vedenjski vzorci, značilna hrana, glasba, društveno življenje in jezik.

so zgodovinski spomin, ideologija, vera in verske institucije, izobraževanje, javna občila, kulturno, športno, gospodarsko, politično življenje.

Ob dosedanjem raziskovanju identitete v izseljenstvu sem prišel do gibljive kvalitativne lestvice ravni občutenja etnične identitete pri pripadnikih generacij potomcev (slovenskih) izseljencev. Sledijo si po intenzivnosti čutenja izvirne identitete oziroma pripadnosti kulturi staršev. Za navedene ravni je značilno, da njihova pozicija ni fiksna, ampak se med seboj prepletajo in zamenjujejo, elementi ene ravni so lahko navzoči tudi pri drugi itd. Vedno znova velja poudarjati, da pri takšnem »razvrščanju« ne gre za moralno vrednotenje, ampak za poskus prikaza značilnih ravni ob predpostavki, da je vsaka od njih največ, kar posameznik v lastnem družbenem kontekstu zmore – vse ostalo je stvar zgodovinskih, socialnih ali političnih okoliščin. Kategorije oziroma kvalitativne ravni, o katerih lahko govorimo pri vprašanju etnične identitete v izseljenstvu, so:

1. identifikacijska identiteta
2. odprtost
3. folklorno-simbolna identiteta
4. klubska identiteta
5. želja po pridobitvi (slovenskega) državljanstva in učenju jezika
6. mobilizacijska identiteta
7. obiskovanje, redni stiki z izvirno domovino
8. govorjenje in gojenje maternega jezika
9. odločitev o preselitvi v izvirno domovino

Identifikacijski identiteti »pripada« večina asimiliranega izseljenstva, populacije, ki nima stikov z izseljenskimi organizacijami, domovino prednikov, in je zanjo vprašanje etnične identitete obrobne pomena. Posamezniki vsaj bežno poznajo svoje korenine, sicer pa se istovetijo z dominantno kulturo. Na nezavedni ravni pogosto še vedno ohranjajo kulturne vzorce, značilne za kulturo izvora.

»Odprtost« je oznaka za osebe, ki se same označujejo za potomce nekega naroda, navadno poznajo življenjske zgodbe prednikov, občasno izrazijo željo po vzpostavitvi tesnejšega stika s kulturo izvirne domovine prednikov. Ta stopnja še ne vsebuje mobilizacijske energije, ki bi osebo pripravila do konkretnih dejanj, kot npr. obiska dežele emigracije, navezave stika z izseljenskimi ustanovami itd.

V kategorijo folklorno-simbolne identitete spada razmeroma velik del izseljenske populacije, saj gre za občasno pasivno spremljanje dogodkov, povezanih z matično kulturo, kot so razne izseljenske prireditve, zabave, morda demonstracije idr. Če za slovensko politično emigracijo v Argentini lahko ugotovim, da je delež populacije, ki bi ga lahko uvrstili v prvo in drugo kategorijo, neznaten, lahko pri tej ravni že srečamo signifikantno skupino (čeprav kvantitativno neugotovljivo), z razliko, da je pri SPE tudi na tej ravni jezik v veliki meri še zelo dobro ohranjen.

Morda moralno-etnično gledano nekoliko slabšalni pridevnik »klubske identitete« je čedalje bolj navzoč predvsem pri slovenskih staronaseljencih. Gre za klu-

be, v katerih vlada predvsem sproščeno poldružinsko vzdušje, ki z etnično pripadnostjo pogosto nima nobene zveze. O tovrstnem identificiranju lahko govorimo tudi na veliko »višjih« ravneh, v primerih identificiranja s krajevnimi domovi znotraj SPE; v tem primeru predstavljajo domovi otipljiv nadomestek za fizični manjko primarne kulture.

Želja po pridobitvi (slovenskega) državljanstva in učenju jezika ima predvsem simboličen pomen. Oseba se odloči za te korake iz želje po samopotrditvi oziroma udejanjenju svojega (»slovenskega«) dela etnične identitete.

Mobilizacijska identiteta že z nazivom izpričuje svojo funkcijo, torej spodbuja nje k aktivnemu delovanju v izseljenskih društvih ipd. Ker taka dejavnost zahteva veliko časa in odrekanja, mora biti stopnja identifikacije z izvirno kulturo ali vsaj klubom na visoki stopnji. V to kategorijo lahko uvrstimo tudi politično identificiranje z izseljensko skupnostjo, kar velja predvsem v primeru SPE.

Redni stiki z domovino niso nujno odraz siceršnje aktivnosti v društvih itd., vseeno pa jo uvrščam razmeroma »visoko«, saj gre za neposredno povezavo s primarno domovino, kar je vzrok in posledica ohranjanja primarne kulture.

Vsekakor je jezik eden najpomembnejših dejavnikov ohranjanja etnične (pa tudi politične) identitete v izseljenstvu in njenega zunanjega manifestiranja. Upravičeno lahko ugotovimo, da brez znanja in razumevanja jezika stik z izvirno kulturo, njeno globlje razumevanje, ne more biti enak. V procesu asimilacije je prav jezik zelo izpostavljen pozabi, po drugi strani pa si izseljenske skupnosti prizadevajo za njegovo ohranitev. Trditev, da brez jezika ni več izvirne etnične identitete, bi bila neresnična, res pa je, da je kakovostna raven kulture brez njega na povsem drugačni ravni.

Za preselitev v domovino staršev se odločijo osebe, v katerih »pretehta« etnična identiteta staršev in dvojnosti kulturnih vplivov ne prenesejo, veliko vlogo pa igrajo tudi politični in predvsem ekonomski dejavniki privlačenja in odbijanja. Za odhod »v imenu staršev« se največkrat odločajo mladi zakonski pari brez otrok ali neporočeni posamezniki, torej kategorije, ki iščejo nove življenjske izzive in hkrati izpolnitev neizpolnjene »polovice« njihove osebnostne identitete.

POJEM POLITIČNEGA IN POLITIČNA IDENTITETA

Z obravnavo polja politike oziroma politične kulture in identitete se do največje mere približujemo konkretni temi, ki predstavlja jedro pričujočega dela, torej političnosti kot polju ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu. Da bi bolje razumeli naslednje strani in poglavja, povezana s slovensko politično emigracijo v Argentini, moramo v vrstni red gotovo najprej vnesti razlago temeljnih in splošnih pojmov, povezanih s poljem političnosti. Kot bomo izvedeli v naslednjih vrsticah, je odgovor na navidez preprosto vprašanje, »kaj je politika«, vse prej kot preprost.

Kaj je politika

Ta znani, pa vendar eden najtežje ulovljivih pojmov je predmet številnih poskusov definiranja, ki se največkrat spotaknejo ob njegovi večpomenskosti.

Slovar antropologije (*The Dictionary of Anthropology* 1998, 364-365), ki ne vsebuje gesla »politika« ali »političnost« (pa tudi ne »ideologija«), »politično antropologijo« definira kot znanost, ki se ukvarja z vprašanji prava, družbenega reda, konfliktov, vladanja in moči. Današnja politična antropologija je rezultat dveh različnih usmeritev. Prva (ZDA) ostaja osredotočena na komparativna in zgodovinska vprašanja, kako in zakaj so se razvili različni politični sistemi, druga (Velika Britanija) pa se bolj zanima za načine, kako je politika delovala v različnih družbah, in vlogo posameznika v njej. Gotovo pa je bila eden glavnih objektov zanimanja političnih antropologov država oziroma njene razvojne stopnje od rodovne družbene ureditve naprej. Veliko pozornosti je posvečene tudi pojavi vojne in nasilja, vloge rituala, sorodstvenih vezi, vprašanju etnične identitete ... ob tem pa metodološkim vprašanjem dela na terenu (»fieldwork«). Sodobna politična antropologija teži k primerjavi družbenih procesov v industrijsko nerazvitih tradicionalnih državah s procesi v »razviti zahodni družbi«.

Politični antropologiji se dokaj tesno prilega tudi politična psihologija. Ta veda ima svoje korenine v antiki, v pisanju Platona in Aristotela (oba je zanimala politična množica ter načini vodenja družbe), jasneje se začne razvijati proti koncu 19. stoletja, še posebej pa z obdobjem pred, med in po drugi svetovni vojni. Pojavilo se je vprašanje, kako psihološko pojasniti množično psihozo nacizma, krutost, etnična in rasna preganjanja in druge dogodke (Wilhelm Reich: *Množična psihologija fašizma*, 1933; Erich Fromm: *Beg pred svobodo*, 1945; Theodor Adorno: *Avtoritarna osebnost*, soavtor, 1950; itd.). V ospredju so psihologija množice in avtoritarni odnosi v družbi. Nove zagone je politična psihologija dosegla v času študentskih nemirov in mirovnih gibanj konec 60. let ter na prehodu iz 80. v 90. leta v povezavi s padcem komunizma v vzhodni Evropi, vojno v nekdanji Jugoslaviji ter porastom nacionalizmov (Betty Glad: *Psihološke dimenzije vojne*, 1990; Alexander Thomas: *Psihologija in medkulturna družba*, 1994; itd.). Vid Pečjak v svoji knjigi *Politična psihologija* (1995, 20) to opredeli oziroma povzame opredelitev, da je politična psihologija področje, ki raziskuje vpliv individualne osebnosti ter odnosov med ljudmi na politiko. Vsekakor lahko velja, da so najpomembnejša poglavja politične psihologije mnenja, stališča in vrednote, pa tudi verovanja, interesi in ideologija (Pečjak 1995, 23).

V *Leksikonu Canharjeve založbe* je politika opredeljena kot »vsaka družbena dejavnost, s katero se ureja temeljni položaj človeka in družbenih skupin v posamezni družbi in v mednarodnih razmerah« (*Leksikon CZ* 1993, 220).

Politika¹⁷ v modernem pomenu besede se je začela z moderno državo, ki je

¹⁷ Igor Lukšič v svojem uvodu h knjigi *Kaj je politika?* piše predvsem o zgodovinskem razvoju pojma politike. Naslednje vrstice so pravzaprav delni povzetek njegove razprave.

vezana na proces demokratizacije oziroma francosko revolucijo – ta je priznala institut državljana, posameznika z možnostjo politične emancipacije. S tem je pridobila na pomenu narava s svojimi zakoni kot prava realnost, zmanjša pa se dojemljivost za priznavanje božjega. Državna ideologija postane naravoslovje in tako zamenja »vero« v kralja in boga. Meščan je živ posameznik, atom, najmanjši delec družbe, države, ki sebe razume skozi naravo oziroma naravoslovje. Povezuje se z drugimi atomi, če mu je to všeč, jih lahko menja itd., pri tem pa ne spreminja lastne identitete. Edina, ki lahko zagotavlja absolutno neodvisnost, avtonomnost, pa je popolna osama. Vsako »rinjenje« atoma v zveze z drugimi – zaradi interesov in ciljev – je po svoje prisilno dejanje, saj mora delovati na tak način predvsem zaradi lastnega preživetja. Država je zato nujno zlo – nihče je ne mara, pa vendar mora obstajati, da lahko ljudje kot naravna in družbena bitja preživijo.

V mehanicistični teoriji politike je lastnina opredeljena kot podaljšano telo posameznika. Če nekdo posamezniku prepreči fizično gibanje oziroma gibanje njegovega telesa, potem to ni več svoboda. Ker se svoboda enega konča tam, kjer se začne svoboda drugega, prave svobode torej ni – vsak posameznik je drugemu posamezniku ovira. Gre za liberalistično naturalistično politično teorijo svobode, ki kot mehanska teorija problem dojema kot razmerje med trdimi elementarnimi delci, ki so nosilci mehanskih sil. Antonio Gramsci je proti takemu dojemanju in pravi, da je to možno samo, dokler so množice pasivne (oziroma dokler se predpostavlja, da so pasivne). Je za odpravljanje mehanicizma z utrjevanjem pojma hegemonije, ki predpostavlja, da so vsi ljudje intelektualci, filozofi – akterji svojega življenja, moč elit pa je v tem, da so sposobne oblikovati njihovo zavest na nezavedni ravni.

S pojavom psihoanalize in teorije relativnosti pride konec 19. stoletja do prve krize liberalizma, čemur se v poznejšem času pridruži še kvantna fizika kot zagovornica vključevanja avtorefleksivnosti v znanost. Kvantna teorija trdi, da mehanska narava ni edina: svetov je nešteto, torej tudi politika ni le derivat mehanske realnosti, ampak svet zase. Ima svoj jezik, pravila, akterje in je povezana z drugimi svetovi. Verodostojen je samo določen trenutek – nobenega dejanja ni mogoče napovedati na osnovi prejšnjega: nobene volitve, glasovanje v parlamentu itd. niso popolnoma napovedljivi. V politiki se realnost konstituira za nazaj, torej ko je nek enkrat dogodek umeščen v svojo realnost. Tako nihče ni predvidel oktobrske revolucije, osamosvojitve Slovenije idr. – v trenutku, ko pa je nekaj »zgodeno«, izmerjeno, tega (že) ni več. Prava meritev v politiki je sam politični dogodek, neodvisen od znanstvenega načrtovanja. Vsaka meritev (ankete) je poseganje v politično realnost, saj je že vsak poseg sam po sebi dogodek.¹⁸

Za Maurica Duvergerja (v: *Kaj je politika* 1997, 78) je politika znanost oziroma večšina o upravljanju človeških združb. Razlikuje med vladanjem v državi in drugih skupnostih in med politiko kot znanostjo in politiko kot večščino, umetnostjo.

¹⁸ I. Lukšič, v: *Kaj je politika* 1997, 15-23.

Loči tudi dve različni razumevanji politike – kot boja za oblast in kot prizadevanja za zadovoljevanje splošnih interesov. Ugotavlja, da gre za kombinacijo: oblast je hkrati sredstvo nadvlade močnejšega razreda nad šibkejšimi, hkrati pa tudi sredstvo za ohranjanje določenega družbenega reda in povezovanje vseh v skupnosti v interesu skupnega dobrega.

Robert A. Dahl skuša najprej primerjati politični in ekonomski sistem oziroma najti razlike. Politični sistem nazadnje definira kot vsak trajen vzorec človeških odnosov, ki v znatni meri obsega moč, oblast ali avtoriteto. Vsa človeška združenja imajo v bistvu politični vidik – poznajo politične sisteme (zasebni klubi, društva, sindikati, verske organizacije, tudi primitivna plemena, družine ...). V vsakem takem društvu obstaja »vlada«, hkrati pa nobena zveza ni izključno politična, saj poleg moči in s političnim povezanih občutij ljudje izkušajo tudi ljubezen, vdanost, skupna prepričanja itd. Razločevanje med političnimi in ekonomskimi sistemi je zamegljeno. Tako »socializem« in »kapitalizem« razumemo prej kot oznako za ekonomski, »diktaturo« in »demokracijo« pa za politični sistem. (Prav tam, 47) Vsak skupek različnih objektov, ki vplivajo drug na drugega, je mogoče imeti za sistem (ozvezdje, nogometno moštvo, zakonodaja, politična stranka ...). Politični sistem pa je zgolj vidik, tako kot krvni obtok pri sesalcih, personalni sistem pri ljudeh itd. Določiti mu moramo meje (kje je npr. meja stranke – je omejena z volivci, simpatizerji, so to samo funkcionarji ...?). Določen politični sistem je lahko podsistem drugega sistema ali dveh oziroma celo več različnih sistemov. Tako je politični sistem le del družbenega sistema, ki poleg političnega vključuje še npr. ekonomskega in vrsto drugih sistemov. (Prav tam, 49-51)

Duhovita je misel Bernarda Cricka (prav tam, 66), ki pravi, da politika ni stvar, ampak dejavnost, in jo primerja s spolnostjo. Ugotavlja, da je oboje nepredvidljivo in človeku potrebno. Pomembne so tudi omejitve: če ne bi bilo omejitev v ljubezni, bi se spolnost spustila na živalsko raven, če ne bi bilo omejitev v politiki, pa ne bi bilo vlade, ampak anarhija.

Julien Freund (Freund 1965; v: *Kaj je politika* 1998, 100-107) našteva tri predpostavke bistva političnega. Politično opredeljuje kot odnos med ukazovanjem in podrejanjem, kar je temeljna postavka političnega nasploh, med zasebnim in javnim (predvsem v smislu notranje politike) ter med prijateljem in sovražnikom, s čimer misli predvsem na zunanjo politiko. Vsaka človekova dejavnost razdeli človekov univerzum na dve kategoriji nasprotnih odnosov (religija = sveto : posvetno, morala = dobro : slabo, estetika = lepo : grdo, znanost = resnično : lažno ...) in podobno je v politiki, ki kot zapisano temelji na nasprotju med ukazovanjem in podrejanjem. Čeprav je politika le del celotne družbe, želi prek odnosa med ukazovanjem in podrejanjem zaobjeti vse človeštvo. Vsakdo je del političnega, ker je ali podrejen ali nadrejen. Ti odnosi niso fiksni, saj je podrejanje lahko hkrati šola za ukazovanje, podrejeni so hkrati nadrejeni drugim in obratno, čeprav smo nadrejeni, se lahko podredimo določenim interesom itd. Če ne bi bilo tega odnosa, torej če bi bili vsi nadrejeni ali vsi podrejeni, politike ne bi bilo. Odnos med podre-

janjem in ukazovanjem dialektično določa red in je pogoj za vzpostavitev politične tvorbe. Odnos med zasebnim in javnim se kaže v javnem mnenju, to pa prispeva k organiziranosti politične tvorbe (in njenemu nadzoru, hkrati pa k njeni podpori ali rušenju – op. Z. Ž.), odnos med prijateljem in sovražnikom pa pomeni boj ter s tem ohranjanje ali izginjanje politične tvorbe. Lahko bi torej rekli, da je politika družbena dejavnost, ki naj bi zagotovila s prisilo, ponavadi utemeljeno na pravni podlagi, varnost pred zunanjimi nevarnostmi in notranje soglasje v določeni politični tvorbi, in sicer tako, da zagotavlja red sredi spopadov, ki izvirajo iz raznolikosti in razhajanj v mnenjih in interesih. Politika ni končni cilj človekovih teženj, ampak je v službi človeka. Sicer zajema veliko ravni človekovega življenja, a ji to ni podrejeno.

Posebne pozornosti je v politološki znanosti deležna razprava Maxa Webra *Politika kot poklic*. V njej opredeljuje lik politike in politika kot profesionalca, razmejuje čustva od pragmatizma, odnos politike in oblasti ipd.: »Kaj si predstavljamo ob besedi politika? Pojem je izjemno širok in obsega sleherno vrsto samostojno vodene dejavnosti. Govorimo o devizni politiki bank, o diskontni politiki državne banke, o politiki nekega sindikata pri stavki, lahko govorimo o šolski politiki neke mestne ali vaške skupnosti, o politiki nekega društvenega predstojnika pri vodenju in naposled o politiki pametne žene, ki si prizadeva usmerjati svojega moža.« (1992, 21) Politika je za nas torej prizadevanje za delež moči ali vplivanje na njeno distribucijo bodisi med državami bodisi znotraj neke države med skupinami ljudi. Kdor se ukvarja s politiko, si prizadeva za moč, moč kot sredstvo v službi drugih ciljev (idejnih ali egoističnih) ali moč »zaradi nje same« – da bi užival občutek prestižnosti, ki ga daje. (Prav tam, 22) V značilno neobremenjenem jeziku in slikovitem slogu nam Weber ob koncu razprave poda še eno zgovorno opredelitev: »Politika pomeni močno in počasno vrtanje trdih desk s strasjo in distanco obenem. Saj je docela pravilno in vse zgodovinsko izkustvo potrjuje, da mogočega ne bi dosegli, če v svetu vedno znova ne bi poskušali doseči nemogočega ...« (Prav tam, 66)

S koncepti politike, oblasti in družbe se ukvarja tudi David Easton (prav tam, 88-98). Opozarja na politiko kot politikantstvo, ki pomeni predvsem poskus dokopati se do položaja in oblasti, spletkarjenje. Sicer politiko razume kot paleto odločitev in dejanj, ki se nanašajo na vrednote. Sama odločitev je premalo, saj gre za celoto korakov do izvršitve dejanja. Ta trenutek pomeni učinkovito fazo politike. Politika torej ne pomeni samo zakonov, ampak tudi dejansko življenje. Easton razume politološko znanost kot znanost, ki raziskuje sistem zavezujočih vrednot v neki družbi. Njen namen je ugotoviti, kako na razvrščanje vrednot vpliva prisila. Posameznik lahko politiko priznava za zavezujočo vrednoto iz več razlogov, bodisi zaradi morale, običaja – tradicije, zaradi nezanimanja oziroma apatije ali pa iz strahu pred posledicami v primeru, da je ne bi priznal v tem smislu. Politika je torej zavezujoča, kadar nad skušnjava nepokornosti prevlada občutek, da se ji bo treba ukloniti.

Neka družba mora določene zakone šteti za zavezujoče, če hoče biti sposobna preživeti. Znotraj manjših organizacij (cerkve, sindikata) obstaja vrsta odločitev, politik, ki so zavezujoče za člane. Politična znanost preučuje odnos med temi politikami, zanima jo, kako vrednota postane zavezujoča v vsej družbi. Družba oziroma družbenost pa je narava politike.

Srukov *Leksikon politike* (1995, 256) politiko v ožjem pomenu besede opredeljuje kot delovanje oziroma aktivnost države, pa tudi vse tisto snovanje, ki je naravnano na državo; v širšem pomenu besede je politika »vsako družbenorelevantno delovanje oziroma funkcioniranje, ki ima za svoj smoter urejanje osnovnega socialnega položaja ljudi oziroma družbenih grupacij bodisi v določeni družbi bodisi v meddržavni ali mednarodni skupnosti«.

Morda je za nas še posebej zanimivo razmišljanje Gianfranca Pasquina o personalizaciji in spektakularizaciji politike (v: *Kaj je politika* 1997, 194-203). Avtor meni, da je personalizacija v politiki predpogoj za spektakularizacijo, za spektakel je namreč potrebna močna osebnost. Več možnosti za personalizacijo in spektakel imajo (zaradi pomembnosti odločitev) nosilci višjih funkcij. Proces obsega več stopenj, npr. predvolilni boj, v katerem je ime posameznika bolj razpoznavno kot sama stranka oziroma njegova telesna podoba upodablja stranko (oseba je bolj zanimiva tudi za medije, gotovo bolj kot sami programi strank). Za tako politiko je značilno tudi oblikovanje političnega diskurza, ki se nanaša na osebe in ne na stranke (personalizacija političnega vodenja). Nuja po spektakularizaciji politike ustvarja pogoje za manipulacijo – pomembne so maloštevilne izstopajoče teme, te pa so argumentirane na spektakularen način, v ozračju izjemnosti, nenadnosti.¹⁹

Adolf Bibič se pri vprašanju politike zadrži pri pomenu interesov, saj je po njegovem od pojmovanja interesov, njihovih nosilcev, njihove vrste, strukture itd. v marsičem odvisna tudi določena politična odločitev. Gre za odločitev o pomembnosti posameznih interesov v določenem trenutku, v širšem kontekstu pa tudi za vprašanje ureditve političnega sistema, da se v njem lahko izražajo legitimni interesi in da se interesni konflikti razrešujejo racionalno, torej da so poleg neposrednih, kratkoročnih zavarovani tudi dolgoročni interesi itd. S tem v zvezi pa razpravlja tudi o pomenu interesnih skupin kot oblikovalcev političnega življenja. Politična interesna skupina je zanj tista interesna skupina, ki se ukvarja izključno s politično dejavnostjo. (Bibič 1981, 157-158, 198)

Stane Južnič v eni od svojih razprav piše o političnih orientacijah (Južnič 1989, 212), s čimer označuje »sposobnost in hkrati način določanja 'političnega položaja-

¹⁹ Laična in manj izobrazena javnost je slabo dojemljiva za subjektivno in posredno, zato je težnja vsake politične stranke oziroma sistema vzpostaviti vodilne like, osebnosti, ki se s svojo pojavo približajo potencialnemu volivcu, državljanu, v njem ustvarijo občutek človeške bližine in zaupanja, pa tudi spoštovanja. V množici političnih in drugačnih dogodkov je potrebna čedalje močnejša spektakularizacija politike, če naj ta v javnosti zbudi zanimanje – načini za ustvarjanje političnega spektakla so zelo različni, od različnih afer do igranja pomembne vloge v vojni na domačih ali tujih tleh itd.

ja' posameznika ali družbenih skupin in političnih organizacij glede na vse možne vidike politike in političnega. V tem smislu so politične orientacije nekakšna vnaprejšnja nagnjenja, ki zadevajo politične dejavnosti.« Po modelu Talcota Parsonsa in Edwarda Shilsa avtor določi sestavne dele političnih orientacij:

- kognitivna ali spoznavna usmeritev, ki je zavestno spoznanje, znanje in obveščenosť o političnem sistemu, njegovem delovanju in uveljavljenih postopkih v politiki; s tem so tesno povezana pričakovanja posameznikov glede na vlogo, ki jim v političnem sistemu pripada;
- afektivna ali čustvena usmeritev; zanjo je značilen čustven in razpoloženjski odnos do politike. Ljudje imajo ustaljene občutke, kaj je »prav« in »primerno« in kaj ni. Sem štejemo tudi narodno zavest, patriotizem, dojemanje političnega sistema kot demokratičnega, socialističnega ali kako drugače, občutki državljanске dolžnosti, obveznosti in pravic;
- evaluativna ali vrednostna usmeritev pa bi vsebovala predvsem sodbe, mnenja in stališča o političnih ciljih. Sem štejemo vsa vrednostna merila in ideološke navoranosti.

Slovenska politična emigracija je domovino zapustila v razmerah vojne kot premagana stran, vzroki za to, da se je opredelila za prav »to« stran, pa tičijo precej dlje v slovenski politični zgodovini. Teško rečemo, da gre za politično emigracijo v duhu strankarsiva, prav tako ni šlo za zgolj versko podlago protikomunizma, pa tudi ne za zgolj ideološke in svetovnonazorske vzroke. Njeno delovanje, podrobneje opisano v poglavju B, je prav tako sestavljeno iz vseh naštetih komponent, med katerimi je političnost v ožjem (strankarskem) pomenu pravzaprav sekundarnega pomena, pa vendar prav ta daje pečat, celo naziv tej emigraciji. Skorajda nemogoče je iz vseh naštetih definicij in še iz tolikih različnih pojmovanj znotraj same SPE potegniti splošnoveljavno definicijo politike, ki naj bi veljala v našem primeru. Nasplošno lahko povzamem, da je politika dejavnost oziroma vsota zakonov, procesov, odnosov, pojmov, vrednot, odločitev in dejanj z namenom uresničitve abstraktnih ali materialnih, konkretnih in dokončnih ali abstraktnih in prehodnih interesov posameznika ali družbene skupine.

V nadaljevanju bomo za primer SPE v Argentini ugotovili, da gre pri politiki predvsem za dve temeljni pojmovanji tega pojma: politika kot strankarska opredelitev, zunanja platforma globljih ideoloških in svetovnonazorskih premis (kamor štejemo tudi vero) in politika kot udejanjanje, konkretiziranje in »materializiranje«, akcija. Prihaja do obratnosorazmernega procesa: po slovenski osamosvojitvi in politični pluralizaciji se je strankarska političnost SPE nasplošno sicer zmanjšala, tovrstna aktivnost pa se je povečala pri ožji vodilni skupini. Ideološki ali natančneje svetovnonazorski moment ostaja nespremenjen oziroma prihaja – v situaciji političnega pluralizma v domovini – še bolj do izraza in je pravzaprav glavni nosilec (»politične«) identitete te skupnosti.

Politična kultura

Politična kultura je okvir, znotraj katerega se odvija, dogaja neka politika, in je z njo v neposrednem stiku, še več, njun odnos je vzajemna, saj lahko rečemo, da specifična politična kultura s svojimi značilnostmi določa politično dogajanje znotraj nje, hkrati pa je ravno politika tista, ki najbolj vpliva na oblikovanje politične kulture. Gre torej za soroden odnos kot v primeru posameznika in družbe, le da bomo v tem primeru npr. govorili o posebnem segmentu ali obliki socializacije, ki se imenuje politična.

Že Charles de Montesquieu je v 18. stoletju govoril o »splošnem duhu, morali naroda«, kar se je kasneje predvsem po zaslugi mislecev 19. stoletja sčasoma preimenovalo v »politično kulturo«. Tako Alexis de Tocquevill piše o »političnih šegah«, E. von Mohl pa o »nравnosti in omikanosti v politiki«. Seveda se pri opredelitvi ali natančni definiciji pojma politične kulture pojavljajo težave zaradi subjektivnosti in razpršenosti obeh besed. Pa vendarle je skupna množica konec koncev precej manjša. Pri kulturi gre za skupek simboličnih struktur, kakor so razporejene v določeni družbeni skupnosti. Njena podlaga pa so vrednote, ideje, verovanja, ideologije, interesi, kriteriji, presoje in stališča, značilna za to kulturo ali družbo. Kulturo lahko opredelimo tudi kot »naučeno vedenje«, ki je hkrati predajano skozi generacije in se s pretokom časa kumulira in spreminja. Politika (v nekoliko širšem pojmovanju) pa je vsaka dejavnost in celo odnos med ljudmi ali družbenimi skupinami, ne le na ravni države, kot je pogosto zožena. Tak širši pomen bi skorajda lahko izenačili s pojmom politične kulture. Ta torej ni le družbena zavest²⁰ ali javno mnenje, je tudi način njunega izražanja, tudi politični slog, politični ritual in ceremonial itd. Oblikuje se celo ob odsotnosti ljudi iz politike, saj je lahko značilnost neke politične kulture tudi npr. nepolitičnost njenih članov. Razumevanje, kaj je politična kultura, je odvisno od tega, kako široko jo opredeljujemo ali razumemo.

Richard E. Dawson in Kenneth Prewitt sta zapisala, da k politični kulturi sodijo politične tradicije in ljudski junaki, duh javnih ustanov, politične strasti državljanov, cilji, ki jih oblikuje politična ideologija, formalna in neformalna pravila politične igre, pa tudi stereotipi, politični slog, politična razpoloženja, naglasi v političnih odnosih itd. (V: Južnič 1989, 208)

V politično kulturo gotovo sodi vsaka predstava, ki jo imajo ljudje o politiki, pa naj bo še tako preprosta, vulgarna. Sem spada tudi verovanje v nadnaravno, saj prav religija lahko bistveno vpliva na politično obnašanje. (Južnič 1989, 204-209)

Pojem politične kulture sta razvijala Gabriel A. Almond in Sidney Verba. Izdelala sta tipologijo političnih sistemov ob upoštevanju dveh kriterijev: politične

²⁰ »Družbena zavest« bi lahko opredelili kot skupek individualnih zavesti, zbranih v specifično družbeno obliko zavesti. Izraz »družbena zavest« asociira na kolektivistične družbene ureditve (stalinizem).

kulture in strukture vlog določene dežele. Pri tem sta izpeljavo britanske politične kulture postavljala za zgled najprimernejše in najstabilnejše oblike. Vpeljala sta pojem »civic culture«²¹, kombinacije stališč, ki najbolj podpirajo demokratično vladno, zagotavljajo demokratično stabilnost in ustrezajo demokratičnemu političnemu sistemu. Idealni demokratični državljani naj bi verjeli v legitimnost, splošno pristojnost in dobro voljo političnih oblasti, hkrati pa bili prepričani o svoji pravici ali celo dolžnosti, da vpliva nanje, čemur naj bi bili najbližje v Veliki Britaniji in ZDA. Politična kultura je tu razumljena kot sistem nadzora nasproti sistemu političnih interakcij. Določa, kdo govori s kom in kdo na koga vpliva. Osnovna teza takega političnokulturnega pristopa je bila, da je treba za učinkovito delovanje demokracije razviti ustrezne vrednote, ki bodo zagotovile stabilnost demokracije.

Stane Južnič skuša v knjigi *Politična kultura*²² to tipologizirati. Najprej se tega loti glede na odnos člana neke skupnosti oblasti in loči štiri tipe politične kulture: kulturo, kjer je občan podložnik, kjer je pasiven opazovalec politike, kjer v njej sodeluje in kjer ima vso pravico odločanja. Sicer ta široki pojem razdela glede na družbenoekonomski red, že omenjeno stopnjo politične participacije ter način družbene delitve in mednarodno primerjalno tipologizacijo glede na specifične narodne značaje. (Južnič 1989, 204-209)

Kot pomemben vzgib v politični kulturi lahko razumemo tudi čustva, ki so prav tako del politične socializacije, saj na določene stvari reagiramo pozitivno, na druge pa negativno glede na moralne norme, ki nam jih privzgoji okolje. Politika določena čustva po potrebi spodbuja in izostril, kot npr. verska čustva, patriotska čustva, agresivnost v primeru vojne itd. (Prav tam, 210-211)

Ko opazujemo notranje in zunanje delovanje SPE v Argentini, lahko opazimo globoko čustveno vpletenost v političnost, kar je logično zaradi same usode »politične« emigracije. Ohranjanje etnične identitete je v tem primeru naletelo na plodna tla v polju politike (v najširšem pomenu). Ta namreč na temelju ideologije (protikomunizma), mistificiranja zgodovinskega spomina (mit mučeništva pobitih domobrancev) in ob pomoči vere in cerkvene institucije vzdržuje prakso političnomoralnega evalviranja ne-uspešnega izvajanja sicer nepolitičnih procesov, kot so ohranjanje jezika, gojenje narodnega in verskega izročila, negovanje kulturnih vrednot (itd.) primarne domovine.

Politična socializacija

Prav tako se pojavi težava pri opredelitvi, kaj je politična in kaj zgolj kulturna socializacija. Politična socializacija je gotovo del socializacijskega procesa v celoti in je

²¹ Almond, Gabriel; Verba, Sidney. 1965. *Civic Culture*. Little, Brown and Co., Boston.

²² Prvo sistematično delo o politični kulturi in politični socializaciji v nekdanji Jugoslaviji. (I. Lukšič 1990, 1134)

nemogoče potegniti mejo. Če govorimo v širšem pomenu, je politična socializacija »celotnost procesov, ki vodijo k usklajevanju posameznika s politično vsebino njegove družbe. Poteka neformalno, implicitno ali eksplicitno.« Politično relevantne in pomembne vsebine se uveljavljajo tudi v čisto »nepolitičnih« okoliščinah socializacijskega procesa – gre za usklajevanje s politično kulturo v širšem pomenu besede. Gre za proces, v katerem posameznik v svojo osebnostno strukturo vgrajuje politične usmeritve in vrednote, utemeljuje svoje ideološke ubranosti, vsrkava vzorce in norme političnega vedenja in opredeljuje svoja stališča do politike in političnega ter to, kar sam pričakuje od politike, in mnenja o tem, kakšna vloga mu pripada v politiki. (Južnič 1989, 97)

Že otroci v vrtcu pridobivajo bazične politične orientacije, identificirajo ključne politične simbole, oblikujejo odnos do politične oblasti, politične vsebine se jim prikazujejo v obliki političnih simbolov ter oblikujejo pretežno pozitivna stališča do ključnih političnih objektov, do države, naroda itd. Še intenzivnejši je vpliv družine in vrstnikov. (Kolenec 1993, 173) Politična socializacija v ožjem pomenu pa je namerno naravnano in zavestno posredovanje političnega v skladu s konkretnim političnim sistemom. Lahko govorimo tudi o eksplicitnem političnem učenju, ki ga usmerjajo k posamezniku družbeno pooblaščenim političnim socializatorji. Lahko je prikrito ali odkrito načrtno ali nasilno vcepljanje političnih usmeritev. (Južnič 1989, 80-81)

Politična socializacija je tesno povezana s skupinsko identifikacijo, ki kot je že večkrat omenjeno, temelji na nekaterih podobnih mehanizmih kot identifikacija s posameznikom: v skupini se oseba počuti varnejšo in močnejšo, ni več osamljena, s skupnostjo živi v simbiotični skupnosti kot z materjo v prvih letih življenja. Politična psihologija razlikuje štiri glavne skupinske identifikacije: razredno, strankarsko, religiozno in nacionalno, čeprav je skupinskih identifikacij pravzaprav toliko, kolikor je različnih skupin; govorimo lahko torej tudi o rasni, spolni, poklicni in mnogih drugih identifikacijah. (Pečjak 1995, 99)

Pečjak loči prvotne in drugotne skupine socializacije, v katerih posameznik živi. K prvim prišteva družino, delovno skupino, šolski razred, skupino prijateljev, družabni klub, vojaško enoto itd., skratka skupine, v katerih so njihovi člani v neposredni interakciji, se vidijo ter besedno ali nebesedno neposredno komunicirajo. K drugotnim skupinam pa šteje politične stranke in gibanja, športna, kulturna, poklicna društva, sindikate in druge organizacije, v katerih ljudje največkrat le posredno komunicirajo prek komunikacijskih sredstev in množičnih medijev. Znotraj teh skupin lahko delujejo tudi prvotne, kot npr. krajevne enote društev, verniki v posamezni župniji itd. (Pečjak 1995, 102)

O nosilcih, načinih itd. socializacije je bilo na tem mestu in v razmeroma obsežni psihološki, antropološki literaturi napisanega veliko, zato naj še enkrat opozorim predvsem na politično socializacijo v smislu narodnega značaja. Pojem je lahko tesno povezan z vprašanjem politične kulture tako v ožjem kot širšem smislu; v tem kontekstu je glavna naloga politične socializacije neke skupnosti vzgo-

jiti lojalnega pripadnika z jasno definirano etnično ali nacionalno identiteto, v katerem bo v potrebnem trenutku mogoče izostriti in potencirati to privzgojenost na raven mobilizacijskih čustev (v primeru priprav na vojno, premoščanja naravnih katastrof itd.).

Prav s preseljevanjem, o katerem gre beseda v pričujočem delu, pride v procesu politične socializacije (ki poteka skozi celotno življenje posameznika) do izrazi- te diskontinuitete. Posameznik, ki se preseli v novo okolje, pa naj gre za preselitev iz npr. ruralnega v urbano sredino ali izselitev v drugo deželo, se mora prilagoditi normam te nove kulture, mora se resocializirati, kar zajema tudi vsaj minimalno začetno prilagoditev novim političnim normam in pozneje njihovo ponotranje- nje. Predvsem slednje je velikokrat stvar več generacij, v primeru SPE v Argentini pa poteka dvotirno, vzporedno z ohranjanjem politične kulture, prinesene iz pri- marne domovine oziroma zgodovinskega obdobja v trenutku diskontinuitete ozi- roma izselitve.

Verska identiteta

Ko razpravljamo o politični identiteti in še posebej ko se pripravljamo na razpravo o specifični politični izseljenski skupnosti, katere temeljna idejna postavka je kato- liška vera, ne moremo mimo krajše teoretične osvetlitve samega pojma verske iden- titete. Religija je v družboslovju pogosto obravnavana kot ena od oblik družbene zavesti oziroma ideologij(e), ki vključuje doživljanje svetega (Kerševan 1975, 9), s čimer sovpada pojmovanje, da med prakse, ki spremljajo človekovo zavest, uvršča- mo poleg znanosti tudi ideologijo, ta pa se izraža v oblikah morale, prava, znanosti idr. ter religije (Althusser, v: Kerševan 1975, 70).²³

Slednja prispeva k večji izrazitosti vsake skupinske pripadnosti, pogosto pa se uveljavlja tudi kot temeljni način etničnega opredeljevanja.²⁴ Religiozni identiteti je na splošno primerljiva ideološka, vendar slednja nima enakih kohezijskih mož- nosti. Pojavlja se namreč v večji razpršenosti in pogojni zavezanosti. So pa politič- na gibanja prevzemala religiozne konotacije in izrazite državne ideologije so ime- le v sebi lahko kar veliko religioznosti.²⁵ Gre za primer fašizma in komunizma (peronizma – op. Z. Ž.), pri čemer je treba omeniti, da je taka ideološkost rada prihajala v konflikt s cerkveno organiziranostjo. Religiozna identiteta je lahko vir konfliktnosti ne le med bistveno različnimi religioznimi sistemi verovanja in orga- niziranosti, ampak tudi za dogmatično razpršitev znotraj enega religioznega siste-

²³ Te oblike zavesti se pojavljajo na ravni ideologije kot mesta, na katerem se zavemo druž- benih konfliktov in jih v teh formah tudi (iz)bojujemo.

²⁴ O religiji v vlogi kristalizacije narodne zavesti na primerih Poljske, Irske in Libanona piše Stane Južnič v knjigi *Novejša zgodovina*, Ljubljana, 1976, str. 127-130.

²⁵ O vprašanju odnosa oziroma podobnosti delovanja med ideologijo in religijo več v: Ker- ševan 1975, 208-214.

ma. Najbližji nam je primer krščanstva, ki je razdeljeno na številne denominacije, med katerimi je navzoča precejšnja mera konfliktnosti. O relevantnosti religiozne identitete lahko govorimo v različnih situacijah, v katerih še posebej izstopa:

- ko je religiozna pripadnost temeljna kohezijska spona, iz česar se lahko razvijejo konfesionalne etničnosti;
- ko obstaja izrazita povezanost med državo (kot politično skupnostjo) in cerkvijo (kot organizacijo vernikov), ali pa je povezanost izpostavljena na ravni kake drugače oblikovane (politične) skupnosti, kot so politične stranke ali politična gibanja;
- pripadanje, vsaj deklarativno, kaki religiji in posebne vrste zaveza državljanski spodobnosti; taka religioznost ostaja zelo pogosto manifestativna, ko se skozi cerkveno organizacijo odvijajo, denimo, poroke in pogrebi, dejanska vernost pa sodi v posebne sfere relativne verske mlačnosti. (Južnič 1993, 292-293)

Stane Južnič religiozno identiteto povezuje z določanjem »nadidentitete« – vrhunske identitete, ko človek božanstvu pripisuje superiornost v kontrastu s seboj, lastno človekostjo, oziroma ko zaznava distanco med seboj in višjimi, nadnaravnimi bitji. Na ta način je identiteta shierarhizirana. Človek ob tem pogosto potrebuje posrednika, npr. svetnike, ki so že na tem svetu prislužili bivanje v večnosti in lahko posredujejo pri Bogu, lahko so celo sposobni premagovati naravni red oziroma delati čudeže. Temu sorodna je karizmatičnost (ki daje posamezniku predznak božjega poslanstva). Verska identiteta temelji na podreditvi racionalnega premisleka neki verski dogmi, nečemu, česar ni mogoče dokazati (potrditi ali zavreči). Priseganje na absurdnost je vir trdne identitete in identifikacije. Sveti Pavel (Pismo Hebrejcem, XI/1) je vero definiral kot trdno prepričanje o tem, kar kdo upa, prepričanje o stvareh, ki se ne vidijo. Človek, ki je religiozen, praviloma pripada le eni, povsem razpoznavni in od vseh drugih ločeni, »konkretizirani« religiji. Verski skupnosti dolguje lojalnost in privrženost.²⁶ S svojo obrednostjo, rituali in ceremonijami je skupnost izjemno sidrišče sociabilnosti, družljivosti in združljivosti. Vernik namreč ve, da bo v (svoji) verski skupnosti srečal sebi enake. Etničnost se pogosto definira skozi religijo (Židi, Sikhi, Amiši itd.).²⁷ Nekoliko drugačen je primer Poljske, ki je svoje katolištvo poudarjala v precepu med Prusi (Nem-

²⁶ Smrke (1996, 9-10) religije označi kot specifične reakcije (poskuse premagovanja, transcendiranja) na nekatere temeljne eksistencialne probleme in v njih temelječe stiske, tesnobe, nelagodja, nezadovoljstva (minljivost oz. umrljivost, občutek brezsmiselnosti, nemoč v socialnem življenju, razni občutki zatiranosti, krivice ...). Ob tem med drugim ugotavlja nagnjenje k institucionalizaciji (»cerkve«) in doktrinarizaciji. Isti avtor razločuje »latinski – katoliški religijsko kulturni vzorec«, za katerega je značilno prevladujoče število (nominalnih) katolikov in dominanten položaj rimskokatoliške cerkve na eni ter močan odpor na drugi strani – razsvetljenstvo, marksizem, socializem, anarhizem in komunizem. Ugotavlja, da se je ta »ideološka opozicija katoliškemu monopolu« približala ali vstopila v obliko »sekularne religije« in socialnega utopizma. (Prav tam, 51)

²⁷ V primeru slovenske politične emigracije pa bi lahko to modificirali, da se skozi religijo definira političnost.

ci), ki so bili protestanti, in Rusi, ki so bili pravoslavni. Po drugi svetovni vojni se je katoliška cerkev pokazala kot steber ločenosti in odpora komunističnemu režimu, ki je imel poleg splošne osovraženosti zaradi svoje brezvernosti še stigmo ruskega izvora.²⁸ V evropski civilizaciji je bila prepletenost religije z državopolitično oblastjo presežena z ločenostjo cerkve od države, v islamu pa so sodobne tendence ravno obratne. (Južnič, 1993, 292-299)

Posebno ob razpadu komunizma se je zelo povečala vloga cerkve v nekaterih družbah, kot npr. na Hrvaškem, v Srbiji, Rusiji in že omenjeni Poljski. V mnogih primerih religija (kot prepričanje in institucija) lahko nastopa kot ideologija z zelo izdelanim vrednostnim sistemom.

Za slovensko politično emigracijo v Argentini lahko tako kot za večino pripadnikov slovenskega naroda ugotovimo, da (formalno) pripada rimskokatoliški veroizpovedi. Podobno kot na poljskem primeru, je na Slovenskem igrala katoliška vera oziroma cerkev kot institucija pomembno vlogo pri politični razdeljenosti slovenskega naroda, ki se je vlekla še iz predvojnih časov. Bila je tudi eden glavnih »razlogov« za medvojne oborožene spopade med pripadniki slovenskega naroda in za povojne dogodke – poboje.²⁹ Kot bomo ugotovili v nadaljevanju, torej predstavlja religiozna identiteta za SPE temelj njene specifične politične identitete.³⁰ Peter Klinar je vlogo cerkve v izseljenstvu opredelil kot dvojno:

- »– prizadeva si ohranjati nacionalne in etnične karakteristike imigrantov s pospeševanjem razvoja nacionalnega jezika in kulture ter z utrjevanjem etnične ideologije. Opravlja obrede in organizira šole v materinem jeziku, vzdržuje vezi z izvorno emigrantsko družbo;
- postopno postaja integralni del imigrantske družbe in tako vpliva na adaptacijo in asimilacijo svojih članov imigrantov (opravljanje posvetnih socialnih dejavnosti, ki morajo biti prilagojene interesom imigrantske skupnosti in družbe).« (V: Mrak 1999, 46)

Zadnja alineja v primeru SPE v Argentini ne drži v popolnosti, saj je katoliška

²⁸ Ob primeru Poljske velja dodati, da se je državni režim prilagodil dejstvu, da je šlo za nacionalno religijo, ki se je kot taka oblikovala v času vojne in nasprotovanja nacizmu.

²⁹ Marksistično gibanje je radikalno definiralo svoj humanizem kot ateizem, znanstvenost pa kot materializem. Tak pogled se je izvajal v večini socialističnih držav. (Kerševan 1975, 233) V tej luči lahko opazujemo zgodovinski razvoj političnih zaostrovanj na Slovenskem v predvojnem času, seveda ob predpostavki navzočnosti nasprotnega radikalnega klerikalizma.

³⁰ O pojavljanju religije v spektru politike in ideologije, sicer nevezano na SPE, piše Urbančič: »Če gledamo na našo neosholastiko s strogimi merili in skozi nakazani pomen akta njene obnove (kar smo dolžni storiti), se pokaže njena popolna navideznost, za katero ne stoji nič drugega kot tisto, kar je ta akt obnove prineslo, namreč hotenje cerkve in njene posvetne organizacije, da bi s tem aktom – med drugimi podobnimi – utrdila svoja razmajana tla; neosholastika se torej pokaže zgolj kot ideologija neke posebne, sociološko določljive družbene skupine v njenem uveljavljanju in boju proti drugim skupinam.« (Cit. v: Dragoš 1998, 127)

cerkev v SPE nosilka upiranja asimilaciji, pritrdimo pa lahko opažanju, da njena moč sloni na čustvih, specifičnih religioznih sankcijah itd. Ni slučajno, da cerkev utrjuje etnično – narodno ideologijo, pri kateri nenazadnje čustvene reakcije tudi niso brez pomena. Težave, v katerih se znajdejo imigranti v novem okolju, njihova dezorganizacija, odtujitev in pojavi anomalije jih potiskajo v čustveno mistični religiozni svet, v katerem najdejo uteho, upanje, pa tudi del tradicionalnega domačega sveta, iz katerega so bili iztrgani. Če tem religioznim dejavnostim dodamo še praktično socialno aktivnost cerkve v imigracijah, lahko v najbolj skopih potezah spoznamo razloge, zaradi katerih lahko cerkev štejemo med pomembne imigracijske inštitucije. (Klinar 1976, 120)

Prav na primeru SPE v Argentini lahko izvedemo gradacijo od svetovnega nazora kot elementarne, a nespecifične družbene oblike religije in ideologije (Th. Luckmann, v: Kerševan 1975, 147)³¹ do nacionalistične ideologije z religioznim učinkom (prav tam, 155, 209)³². Religiozni svetovni nazor uporablja religijo oziroma njene elemente za izoblikovanje celovite in sistematične slike sveta. V nadaljevanju dela bomo opazili, da imajo katoliško obredje in nacionalni simboli (himna, zastava, narodna noša) podobno vlogo in so pogosto prepleteni, celo fizično – pri pomembnejših verskih prireditvah so »obvezne« slovenske narodne noše in zastava in obratno, vsaj pomembnejše narodne prireditve v različnih domovih vključujejo mašo. Značilna je sakralizacija nacionalnih simbolov, predvsem zastave, kar pa opazamo tudi v večinski argentinski družbi. Tako religija kot nacionalistična ideologija imata torej pri SPE podoben učinek in funkcijo: koheziranje, homogeniziranje skupine, svojim »pripadnikom« ponujata sredstva za identifikacijo.

Ideologija in političnost

Dodati velja razpravo o (politični) ideologiji kot pojmu, ki se v zvezi s politično emigracijo pojavlja – poleg vere in institucije cerkve – najpogosteje. Ideologija (iz gr. Idea, »podoba, pojem, misel«) je v *Leksikonu politike* opredeljena kot »beseda z različnimi pomeni, katerih uporaba se razteza od filozofije prek področij socialno-političnih teorij in humanistike do političnega življenja ter delovanja. /.../ Besedo

³¹ Svetovni nazor vključuje tipizacije, interpretativne sheme in modele obnašanja na različnih ravneh. S svojo hierarhizacijo pridobijo socializacijsko – religiozno funkcijo. (Th. Luckmann, v: Kerševan 1975, 148)

³² Ti procesi so bili v evropskem prostoru v povojnem času razmeroma skromno prisotni, do prave eksplozije »religioznih nacionalizmov« pa pride v 90. letih, predvsem v državah nekdanje Sovjetske zveze in SFRJ. V Dodatku zasledimo več izjav o prepletenosti dojemanja in izražanja nacionalnih in religioznih čustev: »Protikomunistična miselnost, borba za pravico, to nam daje moč. Ne morem ločiti protikomunizma od vernosti, slovensstva. / ... / Lahko rečem, da smo se obdržali prav na temelju vere. Nisem čutil velike razlike med vero in našo politično usmeritvijo, vse je (bilo) povezano.« (D. II. 2.)

uporabljajo v pozitivnem, nevtralnem, zelo pogosto pa v negativnem pomenu.« Prvi naj bi jo bil uporabil francoski filozof in politik grof Antoine L. C. Destutt de Tracy leta 1796. Zamislil si je nekakšno znanost o idejah, ki jo je imenoval ideologija, uporabljali naj bi jo zlasti na področjih praktične filozofije, politike in morale. Lenin je pojem ideologije zasnoval kot teoretično in praktično nazorsko osmišlitev družbenozgodovinskih in političnih smotrov določenega razreda, gibanja, stranke itd. Iz tega pojma je izpeljan tudi »ideolog«, ki je »predstavnik neke ideologije; utemeljitelj določene nazorske usmeritve ali politične ideološke doktrine – od najpomembnejših filozofov ali družboslovcev, ki so ustvarili dela, katera so postala temelj te ali one politične ideologije, do časnikarjev in publicistov, ki širijo in razvijajo ideje ter nazore določenih političnih grupacij; od visokih funkcionarjev, ki v vrhovih strank skrbijo za njihove ideologije, do predavateljev v političnih šolah. Ideologi so politiki, ki jim je zaupano nazorsko osmišljanje oziroma ozaveščanje političnega delovanja.« (*Leksikon ...*, 129)

Leksikon Cankarjeve založbe (1986) opredeljuje politično ideologijo kot relativno koherentno celoto ciljev in pogledov na svet in družbo velikih socialnih in političnih gibanj. Od 18. stoletja naprej se razvijajo univerzalne politične ideologije, ki obravnavajo svet kot celoto. Med prvimi omenimo liberalizem; kot reakcija na ideje francoske revolucije je nastala politična ideologija konservativizma; v vlogi skupnega imenovalca ideoloških izrazov proletariata se pojavi socializem; kot ena najpomembnejših političnih ideologij pa na globalna družbena gibanja vpliva marksizem. V 19. stoletju se pojavi tudi ideologija nacionalizma. Sestavine posameznih političnih ideologij so razvidne iz programov političnih gibanj in rabijo kot napotilo za akcijo. (*Leksikon CZ* 1986, 217) W. E. Connolly ideologijo označuje kot skupino ne povsem preverjenih in praktično tudi ne povsem preverljivih empiričnih trditev, ki ima dvojno funkcijo: da usmerja politično aktivnost in da ohranja in varuje vrednote in pomembnejša prepričanja, ki se jih držijo njeni avtorji in zagovorniki (Connolly 1974, 45); še najbolj posrečena pa se zdi ugotovitev, da je zmedo okrog definicije ideologije precej lahko razložiti z željo intelektualcev levice, centra in desnice, da bi s tem pojmom označili interpretacijo svojih nasprotnikov in se hkrati uprli uporabi tega pojma v zvezi z njihovimi interpretacijami (prav tam, 48). S tem opozarja na pejorativen pomen, ki ga družboslovna znanost pogosto pripisuje ideologiji, česar pa pri piscih iz vrst SPE v Argentini tako rekoč ni opaziti. Zanje oziroma za njihovo družbeno polje delovanja (SPE) lahko pritrdim, da se ideologije razvijajo, kadar obstaja občutna družbena potreba po idejah in prepričanjih, ki naj vodijo politično akcijo (prav tam, 49).³³ Na podlagi deloma že pred vojno oblikovane paradigme protikomunizma, katolicizma in nacionalizma se je tako v mikrodružbi slovenske povojne politične emigracije v Argentini (natančneje v Buenos Airesu in le deloma pri slovenskih skupnostih v Barilochah in

³³ Ideologija je torej v svojih formah (religija, umetnost, pravo, znanost ...) mesto, »teren«, na katerem se ljudje zavedo konfliktov in jih premagujejo na ravni dejavne zavesti.

Mendozi) izoblikovala nova pojavna in funkcijska oblika ideologije, prirejene specifični situaciji. Primer SPE deluje kot potrditev jasno artikulirane ugotovitve, da se uspešna ideološka mobilizacija vedno prevaja v prakse politične mobilizacije ali se v njih manifestira (Therborn 1987, 141) – pa čeprav je ostalo politično delovanje SPE v največji meri v njenih lastnih mejah in je le deloma, predvsem po politični pluralizaciji v domovini, seglo tudi tostran oceana.

Pri preučevanju literature, ki jo je skozi svojo zgodovino sproducirala obravnavana družbena skupina, zaznamo veliko mero prepletanja pojmov, številnih razprav o tem, kakšna (politična, verska, ideološka?) je ta emigracija itd. Navsezadnje lahko prav na primeru SPE ugotovimo veliko medsebojno pojmovno in funkcijsko dopolnjevanje. Političnost predstavlja mobilizacijsko funkcijo ideologije. Ideologija sama po sebi nima operativne funkcije in je torej brez pomoči političnega delovanja neuresničljiva, ostane na ravni teorije. Tako je tudi SPE hkrati politična in ideološka emigracija, čeprav je od posameznih mnenjskih voditeljev in avtorjev odvisno, čemu pripisujejo večji pomen.³⁴ Slovenski duhovnik v Argentini dr. Mirko Gogala v razpravi o ideologiji in politiki poleg že znanih definicij navaja tudi opredelitev, sprejeto na škofovski konferenci za Južno Ameriko. V dokumentu s te konference *Documento de Puebla* iz leta 1979 je ideologija označena kot vsako pojmovanje, ki nudi gledanje na različne vidike življenja iz zornega kota določene skupine v družbi. Ideologija razodeva težnje te skupine, poziva k nekakšni vzajemnosti in borbenosti in utemeljuje svojo upravičenost do posebnih vrednot. Dokument tudi opozarja, da ideologije nosijo v sebi težnjo po absolutiziranju interesov, ki jih branijo, gledanja, ki ga predlagajo, in strategije, ki jo pospešujejo. V tem primeru se predstavijo kot zadnja in zadostna razlaga vsega in tako se zgradi nov idol, ki dobi totalitaren in obvezen značaj. (Gogala 1996, 276-278)

Ideologija, ki sega na vsa področja družbenega življenja, najde v politiki posebno rodovitna tla, saj sta ta pojma nerazdružljivo povezana. Ob tem ločimo politiko kot prizadevanje za skupno blaginjo in strankarsko politiko oziroma politično ideologijo, v tej zvezi pa je zanimiv tudi odnos med ideologijo in vero. Gogala v imenu cerkve poziva h kritičnemu presojanju ideologij na podlagi evangelija in socialnega nauka katoliške cerkve. Krščanska vera ceni politično dejavnost, saj predstavlja politična razsežnost človeka pomemben vidik človeškega sožitja, ker ima za cilj skupno dobro družbe. »Zato Cerkev smatra za svojo dolžnost in pravico, da je navzoča tudi na tem polju; kajti krščanstvo mora evangelizirati celotno človeško eksistenco, vključno s politično razsežnostjo.« Cerkev se v omenjenem sprejetem dokumentu sicer vidno distancira od strankarske politike in jo prepušča laikom, saj bi sodelovanje duhovnikov in redovnikov lahko pripeljalo do zamenjave evangelijskih vrednot z določeno ideologijo. (Prav tam, 284-288) Hkrati pa lahko zunanji opazovalec hitro ugotovi, da politična identiteta SPE v Argentini v največji meri

³⁴ Prešernov nagradjenec, argentinski Slovenec Zorko Simčič pripisuje večjo ustreznost predznaku ideološkosti. (Simčič 1999, 134)

temelji prav na katolicizmu³⁵, kar potrjujejo tudi izsledki pričujoče raziskave. Katoliška cerkev je (bila) ne le teoretična osnova, ampak največkrat tudi praktično gibalno družbenega (kulturnega, verskega, izobraževalnega itd.) življenja skupnosti.³⁶

Pod oznako ideologije gre torej razumeti vsoto ciljev, pogledov na svet in družbo skozi oči specifične družbene skupine. Tako oblikovana ideologija predstavlja podlago za usmerjanje praktičnega – političnega delovanja, lahko bi rekli, da je politika njeno sredstvo. V slovenski politični izseljenski skupnosti v Argentini je predvsem v višjih, ožjih krogih ideologija razumljena kot nekaj pozitivnega, kot zvestoba ideji (v duhu krščanske afinitete do ideje, »Besede«, pred sfero materialnega), pri čemer jih ne moti nagnjenost ideologije k samozadostnosti in absolutiziranju, ki hitro lahko vodi k totalitarizaciji in črno-belemu (ali v našem primeru bolje: črno-rdečemu) ekskluzivizmu. Ob tem naj uvedem oznako »nadideologija«. Pri SPE namreč na ta način razumem pojmovanje vere v odnosu do ideološkega in političnega. Katolicizem torej predstavlja povsem določeno »nadideologijo«, ki sicer »od zgoraj« podpira politično delovanje, opozarja na ideološke temelje, hkrati pa sebe postavlja v še višji položaj, iz »običajne« ideologije lahko kadarkoli »izstopi«, se distancira od političnega in se zateče v svoje osnovno (»dušnopastirsko«) poslanstvo. Je nekakšna najvišja, nadzemeljska stopnja ideologije.

³⁵ Podrobne pojasnitve pojmov katolicizem, klerikalizem in katoliški konservativizem v: Dragoš 1998, razlaga klerikalizma pa je delno povzeta tudi v poglavju B.

³⁶ Npr.: »Protikomunizem je bil osnova za politično delovanje, skupaj pa nas je držala katoliška cerkev. (D. IV. 9.)

B.

SLOVENSKA POLITIČNA EMIGRACIJA V ARGENTINI

B. I. ORIS IZSELJEVANJA SLOVENCEV V ARGENTINO (DO PRIHODA SPE)

Slovenci so se v to deželo začeli izseljevati ob koncu 19. stoletja, ko je Argentina začela uresničevati načrt poseljevanja neobljudenih predelov na severu države, na meji z Brazilijo in Paragvajem. Na ta način je skušala rešiti problem meja. Z Avstrijo je leta 1878 sklenila dogovor o sprejetju 200 do 300 družin, med katerimi naj bi bilo tudi okoli 50 slovenskih. Šlo je večinoma za kmečke družine, ki so se naselile v sicer še »neosvojenih« rodovitnih predelih. Naseljevale so se raztreseno in med seboj niso bile povezane, pogoji bivanja so bili zelo težavni, povezani s konflikti z domačini – Indijanci, pa tudi subtropskim vlažnim podnebjem in divjo naravo, polno neznanih pasti.

O večjem valu izseljevanja v Argentino lahko govorimo šele v obdobju med svetovnima vojnama, predvsem od leta 1922, torej od časa nastopa italijanskega fašizma na Primorskem, čeprav je večina od ocenjenih 25.000 do 30.000 Slovencev (Jenšterle 1992, 79; Mislej 1995, 14) prišla v to deželo med leti 1926 in 1929. V teh letih se je političnemu vzroku izselitve pridružil še ekonomski, saj je takrat nastopila velika gospodarska kriza, ki je prizadela že tako revne brezpravne primorske kmete. Poleg njih so v Argentino prihajali tudi Prekmurci in Beneški Slovenci. (V. Kremžar 1990)

Slovenci so se s slovenskega etničnega ozemlja izseljevali kot Jugoslovani iz Dravske banovine in kasnejše SRS, kot Italijani iz beneške Julijske krajine, še prej kot avstroogrski državljani ... (Puc 1997, 41)

Kljub eksistenčnim problemom – v gospodarskih težavah je bila tudi Argentina – so se ti Slovenci razmeroma hitro in dobro organizirali v društva ter negovali predvsem kulturno, deloma tudi versko življenje in politiko. Ta velika, raznovrstna in razpršena skupnost je bila povezana prek revije *Duhovno življenje*, časnikov *Slovenski tednik*, *Novi list* (leta 1937 združenih v *Slovenski list*), hkrati pa tudi politično razdeljena. Večina Slovencev v Argentini je simpatizirala z idejo priključitve Primorske Jugoslaviji, razmeroma velik del te populacije je bil bolj ali manj politično levo usmerjen. Oblikovali so se trije politični tabori. Najmočnejši so bili levo usmerjeni izseljenci, ki so leta 1925 ustanovili delavsko kulturno društvo Ljudski oder, drugo po številu somišljenikov je bilo zmerno liberalno (po današnjih merilih socialnodemokratsko) Slovensko prosvetno društvo, ustanovljeno leta 1929, tretjo skupino pa so sestavljali jugoslovansko usmerjeni sokoli s sokolskim društvom La Paternal. (Brecej 1992, 169)

Leta 1941 so jugoslovanski izseljenci v Buenos Airesu ustanovili Jugoslovansko narodno odbrano (JNO) s pododbori v Rosariu in drugod, istega leta so Slovenci in Hrvati ustanovili še odbor Slovencev in Hrvatov izpod Italije in se osamosvojili od jugoslovanskega odbora. Novice o izdajstvu Draže Mihajlovića in pojavu partizanov so povzročile v JNO in med slovenskimi izseljenci razcep in zmedo.³⁷ Leta 1946 je 16 društev iz Argentine, Urugvaja in Brazilije ustanovilo Odbor za jugoslovansko Primorje in podpiralo slovenska stališča na londonski konferenci ter priključitev Jugoslaviji. Naslednje leto je iz vseh domov v Buenos Airesu nastal Slovenski ljudski dom, v katerem pa je prevladala levičarska usmeritev, zaradi česar se je veliko Slovencev umaknilo. Profašistično usmerjena Peronova oblast je dom leta 1949 zaradi njegove politične usmerjenosti ukinita. (Mislej 1994, 85-113)

Sledilo je razmeroma dolgo obdobje polaktivnega delovanja te skupnosti, ki s povojnimi političnimi priseljenci ni imela skorajda nobenih stikov, sploh ne formalnih. Leta 1957 je bilo ustanovljeno društvo Zarja, ki se je z Ljudskim odrom in Našim domom leta 1974 združilo v Slovensko podporno društvo Triglav. Tudi tu je prevladala izrazito leva politična usmeritev in v njem se je zbiralo čedalje več tako usmerjenih izseljencev iz drugih delov Jugoslavije ter Argentine. Veliko Slovencev je zaradi tega prenehalo zahajati v društvo in tako izgubilo stik s slovenstvom.

Ta skupnost je bila ves čas pod močnim vplivom jugoslovanskega veleposlanstva ter Slovenske izseljenske matice. Predvsem zaradi prvega tudi ni sprejela prišlekov iz vrst politične emigracije v letih 1947-1949, razen nekaterih izjem.

Odnos se je spremenil šele s slovensko osamosvojitvijo, ko je, tudi s pomočjo SPE, v klubu prevladala slovenska in nepolitična struja. V teh letih so se odnosi s SPE otoplili, prišlo je do formalnih stikov, medsebojnih obiskovanj prireditev, poučevanja učiteljev iz SPE v Triglavu in podobno, čeprav se v političnih vprašanjih še vedno kažejo razlike. Triglav se je konec leta 1999 znašel v veliki denarni in organizacijski krizi, predvsem zaradi nespretnega vodenja in notranjih sporov, seveda pa tudi zaradi pomanjkanja mlajšega kadra. Društvo je namreč predvsem velik športni klub z bazenom, telovadnico, kegljiščem, restavracijo in drugimi prostori, ki jih uporabljajo predvsem Argentinci iz okoliških sosesk. Poslovanje in upravljanje takega kompleksa je za neuke, predvsem pa maloštevilne člane upravnega odbora prevelik zalogaj, tako da klubu (v taki obliki) grozi fizični razpad. Slika Triglava je

³⁷ Zaradi odsotnosti in pomanjkljive obveščенosti mnogi niso sledili razvoju dogodkov v domovini, zato niso razumeli političnih vzrokov in ozadij nastale situacije. Argentinski mediji so poročali o »gyerilcilih«, »četnikih« ali »upornikih«, toda brez jasnih označb pripadnosti (Mislej 1994, 107).

Leta 1943 je prišlo do dokončne razcepitve na »delavski« del JNO in osrednji odbor. Prvi se je imenoval JNO Comite Pro Yugoslavia in iz njega je 1. oktobra 1943 nastala nova, jasno levo usmerjena organizacija Svobodna Jugoslavija, ki je podpirala OF. Primorski odbor (ime je večkrat spremenil) je ostal avtonomen, njegovo delovanje pa je bilo ves čas usmerjeno predvsem v prizadevanja za priključitev Primorske Jugoslaviji. (Prav tam, 93-103)

odsev siceršnjega stanja med slovenskimi izseljenci in njihovimi potomci iz obdobja med svetovnima vojnama, saj je za obiskovanje prireditev ali kakršno koli drugo obliko življenja slovenstva zainteresiranih samo odstotek do dva odstotka od »začetne« številke 25.000 do 30.000.

Obdobje po letu 1990 je sicer nekoliko bolj optimistično, vendar velja ugotovitev, da potrebuje to društvo in z njim predvojna skupnost izdatno pomoč SPE in matične domovine predvsem v obliki kadrov in kulturnih stikov, pa tudi izobraževanja (slovenski jezik) in finančne podpore.

Zanimiv je pojav v Rosariu, drugem največjem argentinskem mestu, od prestolnice oddaljenem okoli 300 kilometrov. Tamkajšnje društvo Triglav (v Rosariu naj bi se naselilo do 1.000 Slovencev in sicer pred 2. svetovno vojno, iz vrst SPE je tam naseljenih le nekaj posameznikov) ima predsednika, ki je pripadnik SPE. V letu 1999 je počivil delovanje društva, tudi s pomočjo argentinskih članov, tako da po etnični sestavi dejavnih članov (folkloristov itd.) počasi dobiva pridih »društva ljubiteljev slovenske kulture«. Vzdušje v društvu je pozitivno, sploh v primerjavi z dolgoletnim upadanjem navdušenja, saj je Triglav leta 1945 na pobudo jugoslovanskega konzula postal »jugoslovanski«, zaradi česar je skoraj polovica tedanjih članov odšla. Uveljavil se je hrvaški del in šele leta 1992 je društvo postalo Hrvaško-slovenski kulturni center, leta 1995 pa se je razdelilo na Hrvaški kulturni center in Slovensko društvo Triglav. (Žigon 1998a, 56)

Na tem mestu velja omeniti še obstoj Zveze slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine in Slovensko prekmursko podporno društvo Bernal v Buenos Airesu. Predvsem slednje je v zadnjih letih navezalo stike s SPE; sicer ima tudi svojo radijsko oddajo in klub, združuje pa do več sto občasnih udeležencev prireditev, medtem ko se Beneških Slovencev občasno zbere do 50. (Prav tam, 60-61)

Za vse predvojne skupnosti velja ugotovitev, da je slovenski jezik – razen pri še živečih pripadnikih prve generacije – skoraj v celoti izginil. Posamezniki sicer obvladajo pogovorno slovenščino s skromnim besednim zakladom, velika večina pa jezik morda deloma razume ali pozna le še posamezne besede. Zanimanje za obiskovanje slovenskih prireditev je majhno, prisotno predvsem pri prvi generaciji, res pa je, da je po letu 1990 opaziti vzpon zanimanja predvsem zaradi jasnejše slike o lastnih etničnih koreninah, do katere je prišlo s slovensko osamosvojitvijo in mednarodnim priznanjem.

O »tretjem valu« naseljevanja Slovencev v Argentini v obdobju od 1947 do 1949 (in nato še manjše skupine v letu 1954 ter posameznikov) je v različnih poglavjih, posvečenih prav tej emigraciji, veliko napisanega. Za uvod le ponovitev izsledka, da je ta emigracija v Argentini štela skupno okoli 6.000 Slovencev prve generacije (do leta 1950 5.282 oseb – Puc 1997, 41). V letih od 1947 do 1950 naj bi se v ZDA naselilo okoli 3.000 slovenskih političnih emigrantov, v Kanadi pa okoli 1.000 (P. Rant 1959, 7).³⁸

³⁸ Ocene o številčnem stanju SPE v svetu se razlikujejo. Tako v različnih zapisih zasledimo oceno, da je iz političnih razlogov iz domovine zbežalo (leta 1945) do 30.000 oseb, po

Kratek oris zgodovinskih vzrokov povojnega izseljevanja

V primeru slovenske politične emigracije lahko govorimo o skorajda enotni usodi, saj se je ta skupnost pravzaprav oblikovala že pred preselitvijo v Argentino. Kot že vemo, gre za domobrance in druge nasprotnike partizanske vojske oziroma komunizma, ki so (večinoma) maja 1945, ko je bil izid vojne že gotovo znan, skupaj z družinami pobegnili deloma v Italijo, večina pa na Koroško. Del te velike skupine je bil nato iz begunskega taborišča v Vetrinjah vrnjen v Jugoslavijo, del pa je ostal v različnih begunskih taboriščih v Avstriji ali bil preusmerjen v podobna taborišča v Italiji. Pot se je nato predvsem v letih 1947, 1948 in tudi 1949 za veliko večino nadaljevala v glavnem v čezoceanske države (Avstralija, ZDA, Kanada, Argentina), pa tudi v Veliko Britanijo.

Razglabljanje o zgodovinskih vsebinskih vzrokih za take dogodke bi me kot raziskovalca lahko kaj hitro zapletlo v dve zanki; zgodovinsko razčiščevanje bi utegnilo privedi do utapljanja v podrobnostih, hitro pa bi me lahko tudi zaneslo na to ali ono politično stran, kar bi pomenilo konec objektivnega politološkega raziskovanja (oziroma vsaj stremljenja čim bliže idealu objektivnosti). Zato je pričujoči oris zgodovinskih vzrokov omejen zgolj na najnujnejše informacije – opise. Ker je celotna razprava namenjena preučevanju slovenske povojne politične emigracije, sem si dovolil nekaj ekskurzov v literaturo, ki tako vzroke kot potek »eksodus« opisuje skozi oči njenih pripadnikov. Na ta način nam je omogočena kakovostnejša empatija v miselne tokove SPE in s tem razumevanje načinov in smeri nadaljevanja njenega delovanja v tujini.

Razkol med Slovenci ima korenine v politični razcepitvi na liberalno in konservativno stran, za začetke te polarizacije pa morda lahko štejemo že davno drugo polovico 19. stoletja, ko se je vzporedno z oblikovanjem oziroma buditvijo slovenske narodne identitete (čitalnštvo, tabori) »posvetno izobraženstvo na tujih univerzah navzemalo tudi sodobnega liberalnega duha« (Erjavec 1948, 44). Ta struja je osnovala politični list *Slovenski narod* (1868), kot protiutec katoliški *Zgodnji Daniči* (1848). Leta 1869 je bila ustanovljena posebna Katoliška družba za Kranjsko, dve leti zatem pa še Katoliško politično društvo. Leta 1873 je izšel prvi slovenski katoliški politični časnik *Slovenec*, ki se je kot osrednje slovensko katoliško politič-

ocenah SIM iz leta 1955 naj bi bilo v Argentini 8.000, v ZDA pa 5.000 pripadnikov SPE, ocena RSNZ iz leta 1966 govori o skupni številki 18.000, isti sekretariat pa leto poprej navaja podatek, da je od leta 1945 do konca leta 1959 z ozemlja Slovenije pobegnilo 34.256 oseb. (Drnovšek 1998, 237, 241)

Posebna komisija pri CK ZKS je leta 1968 ocenila, da zunaj državnih meja SFRJ živi približno 588.761 Slovencev, katerih govorni jezik je slovenščina, od tega 180.000 zamejcev, 20.261 pa političnih emigrantov. Med slednjimi je komisija kot permanentno in posebej močno sovražno aktivne označila 56 slovenskih emigrantov. (Arhiv Republike Slovenije Dislocirana enota I., fond: CK ZKS, Komisija za idejno-politične probleme, 1968, fasc. 694. Podčrtal: Z. Ž.)

no glasilo obdržal vse do leta 1945. Že leta 1869 je s Štajerske prišla pobuda za ustanovitev posebne slovenske katoliške politične stranke, vendar je to zamisel na nek način uresničil šele dr. Anton Mahnič, ki je v svojih nastopih (od 1884 dalje) zahteval »brezkompromisno uveljavljanje strogo katoliških načel v politiki (klerikalizem³⁹), v književnosti, v umetnosti, v vzgoji in sploh v vsem javnem življenju« (prav tam, 45). Od prvega katoliškega shoda (29. do 31. avgust 1892) naprej lahko govorimo o izraziti razdelitvi na katoliški in liberalni⁴⁰ tabor. Že prej jasne delitve

³⁹ Klerikalizem je v *Leksikonu CZ* (1986, 137) opredeljen kot »dejavnost političnih in verskih organizacij, ki je inspirirana od katoliške cerkve in njenih institucij, za vplivanje na javno mnenje oziroma na politično in kulturno življenje kake države«.

Po V. Sruku je »klerikalizem« na Slovenskem zmerljiva še od časov, ko sta nastali liberalna in socialnodemokratska stranka, ki sta se uveljavljali »idejno, nazorsko« predvsem tako, da sta grajali in sramotili »črne«, Cerkev in duhovščino, Slovensko ljudsko stranko in njeno članstvo, tudi navadne vernike. (*Leksikon politike* 1995, 153)

»Osrednji pomen klerikalizma je vsekakor povezanost trona in oltarja, duhovščine in oblasti, ko ima kler v državi izjemen položaj in lahko vpliva na življenje prek vzvodov oblasti, s katero je povezan. O klerikalizmu lahko govorimo samo tam, kjer si duhovščina prizadeva imeti prednostni položaj in s pomočjo državne in družbene avtoritete ljudem bolj ali manj odkrito vsiljevati svoj verski nauk in moralo. Tako se vera okorišča s politiko. Ampak to je samo ena plat medalje. Kajti tudi oblast se lahko želi okoristiti z vero. Od cerkve pričakuje, da bo s svojo religiozno in moralno avtoriteto pri svojih članilih podprla zahteve oblasti in njene interese. /... / Zelo poenostavljeno bi lahko rekli, da je klerikalizem vsako vdinjanje klera oblasti z namenom, da s tem pridobi zase določene ugodnosti in predprave, kakor tudi uporaba vere pri podpiranju kake oblasti, družbenega reda ali političnega sistema. /... / Toda izraz klerikalizem ni samo oznaka za družbenopolitično prednostno uveljavljanje religije in njene ustanove cerkve, ampak tudi za določeno duševno držo, za določen način mišljenja in gledanja na svet. Za klerikalca imamo človeka, ki pojmuje svojo vero tako, da se mu ni treba nikoli popraviti, opravičiti, od drugih ničesar naučiti, drugim ničesar priznati. Klerikalec je vzvišen nad drugimi in kar on stori, je vselej prav, zato je po njegovem vsaka kritika na njegov račun neumestna. /... / Ker hoče delati za Boga in v njegovem imenu, prenese božjo avtoriteto nase. Zato misli, da ima vedno prav in svoje omejenosti ne jemlje več zares. Tako pride do usodnega preskoka: z vzvišenostjo cilja začne opravičevati sredstva, ki jih uporablja ...« (A. Stres: *Med besedami in dejanji* 1986, 70-71)

»Avstrija je od vseh germanskih dežel edina, kjer je protireformacija v celoti zmagala, in edina, v kateri se katoliške socialne ideje niso bile prisiljene relativizirati s protestantskimi vplivi. Od tod tudi težavno prilagajanje katoliške cerkve na modernizacijske procese, zlasti na tržno ekonomijo in parlamentarno demokracijo. Takšne razmere so bile ugodne za razvoj katolicizma kot klerikalizma.« (Dragoš 1998, 23-29) Zanimivo je bilo pisanje Edvarda Kocbeka, ki je zavračal tako »črni« kot »rdeči« klerikalizem in s tem ta pojem prenesel tudi zunaj »cerkvenega«. (V: Dragoš 1998, 73)

⁴⁰ »Liberalizem, gospodarska in politična nazorska platforma, ki je nastala in se razvila v meščanski družbi, poudarja pa predvsem ekonomsko in politično svobodo. /... / Idejno-politično se je liberalizem oblikoval v nasprotovanju absolutizmu in še posebej miselnostnemu ter duhovnemu monopolu cerkve. /... / Na ekonomskem področju se je legitimiral z načelom laissez faire (»naj dela vsak kar hoče, naj gre vse svojo pot«), kar pomeni zeleno luč za individualne pobude in privatnolastniško gospodarsko podjetnost. Med političnimi cilji liberalizma je med drugim verska tolerantnost, ki izključuje

so se po tem shodu udeležile v ustanovitvi liberalne Narodne napredne stranke in Katoliške narodne stranke, ki se je leta 1905 preimenovala v Slovensko ljudsko stranko in svoje delovanje razširila na vse slovensko narodno ozemlje. Omeniti velja tudi delovanje telovadnih društev Sokol (liberalno) in Orel (katoliško).

O vlogi teh dveh društev piše France Pernišek v knjigi *Zgodovina slovenskega Orla* (SKA, Buenos Aires 1989). Prvo orlovsko društvo je bilo ustanovljeno februarja 1906 na Jesenicah, naslednji mesec pa je bilo ustanovljeno prvo orlovsko katoliško telovadno društvo v Ljubljani. Uvodničar v knjigi navaja, da je bila ta organizacija ne le telovadna, ampak v prvi vrsti izobraževalna in vzgojna. »Največji uspeh orlovske vzgoje pa se je pokazal ob trojni okupaciji in komunistični revoluciji. V orlovski organizaciji vzgojeni možje in fantje so že po prvih dneh okupacije spoznali potrebo, da se med seboj povežejo in pripravijo na težke dogodke v bližnji in daljni prihodnosti. Dne 29. aprila 1941 so se vodilni možje in fantje iz nekdanjih orlovskih vrst in Zveze fantovskih odsekov, iz vodstva mladinske veje Slovenske ljudske stranke, iz vodstva Kmetске mladinske organizacije, iz Slovenske delavske zveze, sestali v prostorih Delavske zbornice v Ljubljani in ustanovili tajno bojno organizacijo Slovensko legijo in se dogovorili o njenem delu. Ni bilo le vodstvo Slovenske legije v glavnem iz nekdanjih orlovskih vrst, ampak tudi vse edinice, ki so se ustanovljale na deželi, so bile pod vodstvom nekdanjih orlov. S pomočjo Slovenske legije so se v letu 1942 razvile na vsem podeželju tedanje ljubljanske pokrajine vaške straže (95 edinic), ki so bile uspešna obramba slovenskih življenj in slovenskega premoženja pred enotami komunistične revolucije.« (Rudolf Smeru, v: Pernišek 1989, 9)

Knjiga v posebnem poglavju priznava tudi velik narodni pomen sokolske organizacije, ki je nastala pred orlovsko. Zgledovala se je po češkem sokolskem telovadnem društvu. 1. oktobra 1863 je bil na občnem zboru uradno ustanovljen Južni Sokol, katerega namen in delovanje sta bila poleg gojenja telovadbe predvsem zbujanje in pospeševanje narodne zavesti (Pernišek 1989, 21), v začetku 20. stoletja pa je že razberljiva liberalistična usmerjenost⁴¹ (prav tam, 41-42).

Nasprotja so se čedalje bolj izrazito kazala v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno s prevladujočo konservativno Slovensko ljudsko stranko na eni strani in liberalno ter socialnodemokratsko in komunistično na drugi.⁴²

kakršno koli prednost katere od religij pred drugimi, hkrati sodi v ta kontekst tudi stališče o ločitvi cerkve od države. /... / V Sloveniji je pred drugo svetovno vojno obstajala liberalna Narodna napredna stranka, povezana s sokolstvom.« (*Leksikon politike* 1995, 182-183)

Liberalna demokracija je v 19. stoletju zagovarjala idejo o samoodločbi narodov in je bila na čelu gibanj za nacionalno združitev (Italija, Nemčija) in nacionalno osvoboditev (Poljska, Češka, jugoslovanske dežele). (*Leksikon CZ* 1986, 158)

⁴¹ Avtor na tem mestu eksplicitno ne piše o projugoslovanski usmerjenosti liberalcev, čeprav sem jo sam zaznal v pogovoru o vlogi liberalcev v vrstah SPE v Argentini. (Glej D. IV. 15.)

⁴² Grafenauer, Bogo: Diferenciacija in grupiranje političnih tokov v slovenskem politič-

Veliko nasprotovanj je bilo deležno mnenje komunistične partije, ki je podprla podpis prijateljske pogodbe med Sovjetsko zvezo in nacistično Nemčijo leta 1939.⁴³ K še odločnejši polarizaciji je prispevala tudi okrožnica Divini Redemptoris papeža Pija XI. iz leta 1937, ki ugotavlja, da je »komunizem v svojem najglobljem jedru zlo in nihče, kdor hoče krščansko kulturo rešiti, ne sme v nobeni stvari sodelovati z njim«. Papež je zapisal tudi: »Prvič v zgodovini smo priče načrtnega in točno pripravljenega boja zoper vse, kar je božjega. Komunizem je po svoji naravi protiverski.« (V: *Koledar ... 1950*, 25)

6. aprila 1941 je bil ustanovljen Narodni svet, ki pa je po okupaciji Slovenije prenehal delovati. Slovenska zaveza je bila ustanovljena aprila 1942 z namenom, da bi bilo vse ilegalno delo, tako politično kot vojaško, pod enotnim vodstvom. Zastopani so bili katoliški, liberalni in socialistični svetovnonazorski tabor. Slovenska zaveza je bila pripravljena sprejeti tudi komunistično stranko, če bi ta sprejela program zaveze, torej borbo proti okupatorju za svobodo Jugoslavije ter za skupni zavezniški cilj. Komunistična stranka je to odklanjala; SZ pa je dala vso oporo Mihajlovičevemu gibanju v Sloveniji. (*Koledar ... 1965*, 216)

Po ustanovitvi Osvobodilne fronte leta 1941 so se nasprotja še poglobila⁴⁴ in

nem življenju od 1935 do konca 1940. V: *Slovenski upor 1941*, SAZU, Ljubljana 1991, 8. Avtor opozarja, da so rezultati volitev v obdobju do zadnjih volitev v takratni Jugoslaviji leta 1938 nerealni, saj so bile volitve javne in je bil torej mogoč velik pritisk na odločanje volivcev. Zapise o predvojnem političnem dogajanju s poudarkom na opisovanju katoliškega tabora najdemo tudi v knjigah *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom* (Vidakovič-Miklavčič 1994), *Katolicizem na Slovenskem* (Dragoš 1998) in *Krščanska demokracija in Slovenci* (P. Rant 1984, 1990).

⁴³ Godeša, Bojan: prav tam, 71. Avtor prispevka opozarja, da je takrat »prišlo v delovanju KP do preobrata z enostransko prekinitvijo ljudskofrontnega povezovanja, čez noč so izginieli protifašistični poudarki in zamenjala so jih razredno obarvana gesla«. Razpravlja tudi o nadaljevanju dogodkov po okupaciji: »V Sloveniji sta bili v začetku obe strani (OF in kasnejši protirevolucionarni tabor) protiokupatorsko razpoloženi (kmalu po zasedbi sta bili ustanovljeni tako OF kot Slovenska legija), razlikovali sta se le v taktiki, kdaj začeti oboroženi odpor proti okupatorju. OF pod vodstvom komunistov je bila za takojšen odpor, medtem ko so pripadniki predvojnih političnih strank – kot v večini drugih zasedenih evropskih držav in tudi iz Londona so dobivali taka navodila – čakali na primeren trenutek, ko bodo odkrito nastopili proti okupatorju. Tako prvotno stališče predvojnih političnih strank pa se je tekom okupacije tako radikalno spremenilo, da so sprejeli orožje iz rok okupatorja in začeli z njim odkrito sodelovati z namenom, da obračunajo z domačim komunizmom. S tem so se ne glede na njihove osebne simpatije postavili na stran okupatorja in se tako znašli v najbolj nenaravnem položaju.« (Godeša 1991, 82-83)

⁴⁴ »Izprva se je odevala Osvobodilna fronta v privlačna narodno osvobodilna gesla. Zato je premotila tudi marsikaterega dobro mislečega. Toda že na zimo l. 1941 je pokazala, da imajo v njej edino besedo komunisti, katerim je šlo predvsem za izvedbo komunistične revolucije. Zato so začeli v vedno večji meri ubijati duhovnike in vidnejše krajevne predstavitelje katoliških organizacij.« (Erjavec, 59)

Boris Mlakar (v: *Slovenski upor 1941*) piše o ustanovitvi Slovenske legije 27. aprila 1941 kot vojaškem krilu Slovenske ljudske stranke. Ta naj bi se pripravila za oborožen odpor proti okupatorju, ko naj bi za to prišel čas.

kmalu so se začeli oboroženi obračuni. Septembra 1943, ob kapitulaciji Italije, je bilo v domobranskih vrstah v Ljubljanski pokrajini okoli 5.000 mož, kamor lahko štejemo tudi 400 četnikov Mihajlovičeve plave garde. Takrat je ljubljanski župan in general Leon Rupnik pri nemškem poveljstvu dosegel dovoljenje za formiranje slovenskih vojaško-policijskih enot – Slovenskega domobranstva, ki pa jim ni smel poveljevati do septembra 1944. Nekoliko kasneje je nemško vojaško vodstvo priznalo še Slovenske varnostne straže na Primorskem in Gorenjsko domobranstvo. Po letu 1943 so vse te enote šteje skupaj okoli 12.000 mož.

29. oktobra 1944 je bil ustanovljen Narodni odbor za Slovenijo »kot najvišja slovenska narodna oblast za vse slovensko ozemlje. V njem so bile zastopane vse slovenske narodne in demokratične stranke, ki priznavajo načela in zahteve z dne 29. oktobra 1944.« (*Koledar ... 1965*, 285)

NO je izdal tri »uredbe o izvrševanju državne oblasti na ozemlju narodne države Slovenije«: o ustanovitvi »slovenske narodne vojske«, ki jo vodi polkovnik oziroma od odredbe dalje brigadni general Krener, o »pravicaх državnega poglavarja«, ki jih ima tričlanski odbor (Bogumil Remec, SLS, predsednik dr. Pavel Pestotnik, JNS, in dr. Celestin Jelenec, JSS), ter o »slovenski vladi in začasnem predstavištvu«. Narodni odbor za Slovenijo je 3. maja 1945 v Ljubljani sklical prvi slovenski parlament (za predsedujočega je bil izvoljen Franc Kremžar, SLS), ki je potrdil vlado in izdal izjavo Narodnega odbora, ki proglašá, »da je za vse ozemlje, na katerem prebivajo Slovenci, ustanovljena narodna država Slovenija kot sestavni del demokratične in federativno urejene kraljevine Jugoslavije«. V nadaljevanju Narodni odbor za Slovenijo postavlja slovensko vlado kot začasni najvišji upravni organ, piše o zvestobi slovenskih domobrancev in drugih oboroženih formacij kralju in slovenskemu narodu, poziva k sodelovanju vse stranke, poziva k obči spravi itd. Sklepe so brzojavili kralju Petru II., predsedniku ZDA H. Trumanu in premieru W. Churchillu ter slovenskemu ministru v Veliki Britaniji dr. Milhu Kreku⁴⁵. Vse so

»Katoliška akcija je svojim članom že naročala, naj spremljajo početje 'nasprotnikov'. Sredi februarja 1942 pa je bil pri škofu že prvi dogovor, da se skuša pridobiti Italijane, da jim dovolijo, da samostojno, z legalnimi sredstvi pobijajo komunistično nevarnost, ker so pač Italijani sami tega nevedeči. Meseca marca so pripadniki Straže že aktivno pomagali Italijanom pri racijah v Ljubljani. Ob tem so prišli do končnega sklepa, da je v danih razmerah aktualna le osvoboditev slovenskega naroda od komunistične OF in to takoj. Izrecno so napovedali, da se bliža čas obračuna. Njihov voditelj dr. Lambert Ehrlich pa je takrat italijanskim oblastem izročil obširno spomenico, ki je sicer vsebovala silovito kritiko italijanske politike v Ljubljanski pokrajini. Nato pa je v njej med drugim predlagal ustanovitev avtonomne slovenske varnostne službe, sestavljene iz akademske formacije, meščanske straže ter narodnih straž po vaseh.« (*Mlakar*, 259)

⁴⁵ Dr. Miha Krek se je rodil leta 1897. V Zagrebu in Ljubljani je študiral pravo. Leta 1921 je postal pomočnik glavnega tajnika Slovenske ljudske stranke, leta 1923 urednik *Slovenca*, pozneje član občinskega sveta v Ljubljani. Leta 1923 je postal predsednik okrajnega odbora SLS za ljubljansko okolico in član načelstva stranke in njenega izvršnega odbora. Ko so bili leta 1931 vodilni člani internirani, je dr. Anton Korošec Kreka pooblastil, da je opravljal posle načelnika po smrti Antona Sušnika. Leta 1935 je bil izvoljen za podnačel-

prosili za posredovanje in preprečitev nadaljnjega prelivanja krvi. (*Koledar ... 1965, 285-286*)

General Rupnik je 4. maja 1945 na pritisk Narodnega odbora za Slovenijo odstopil s položaja. Začelo se je umikanje na Koroško, ki pa je bilo zaradi slabe organizacije na več mestih prestreženo. Domobranska vojska je morala na Koroškem predati orožje angleškim zavezniškim enotam, nato pa je do konca meseca čakala v Vetrinjah.⁴⁶ Že konec aprila so se zahodnim zaveznikom predale primorske domobranske formacije (Švent 1995, 43). Leta 1945 naj bi Slovenijo zapustilo skupaj okoli 30.000 (Novak 1957, 193) oziroma 20.000 do 30.000 (Švent 1995, 43) oseb. Prvi begunci so se nastanili v Celovcu, približno 500 so jih Angleži 12. maja

nika stranke, po smrti dr. Antona Korošca leta 1940 za glavnega tajnika, med vojno konec leta 1942 za načelnika, vse slovenske demokratične stranke so ga določile za zastopnika Slovencev v tujini med vojno. Leta 1946 je bil izvoljen za predsednika Narodnega odbora za Slovenijo. Od leta 1951 je bil podpredsednik Zveze krščanskih demokratičnih strank za Srednjo Evropo.

1. septembra 1935 je postal član jugoslovanske vlade in v njej ostal do okupacije kot minister brez listnice ter pozneje za gradbeništvo in prosveto. V jugoslovanski vladi v begunstvu je bil do jeseni leta 1941 minister za gradbe, potem pa podpredsednik do junija 1943, ko je odstopil. Decembra 1943 je bil imenovan za delegata – veleposlanika Jugoslavije pri Zavezniškem svetu za Sredozemlje v Alžiru, kasneje v Neaplju in nazadnje v Rimu. Na tem mestu je ostal do leta 1944. Konec septembra 1947 je odšel v ZDA. (*Koledar ... 1964, 114*)

⁴⁶ Povzeto po knjigi Matjaža Klepca *Teharje so tlakovane z našo krvjo* (1973, str. 15-21). Natančne številke je nemogoče navajati, saj so domobranski oficirji takoj, ko so ugotovili, da so bili izročeni v roke partizanom, uničili vse sezname. Ocene tako temeljijo na podatkih iz Vetrinj in pričevanjih.

Franc Ižanec v knjigi *Odprti grobovi* ob pričevanjih posameznikov navaja še pregled pobejev in morišč »nad 13.981 slovenskih domobrancev v mesecih maju, juniju, juliju 1945 in nedoločeno število pobitih iz ljubljanskih zaporov«. (Ižanec 1965, 114-119)

V *Beli knjigi slovenskega protikomunističnega upora* (Tabor ZDSPB, ZDA 1985, 4) beremo imena »3.103 pomorjenih civilistov, 1.072 padlih borcev in 9.047 vrnjenih borcev«.

Sicer *Enciklopedija Slovenije* piše, da je bilo v letih 1945-1947 po taboriščih v zahodni Evropi 12.617 »razseljenih oseb« (displaced persons). (*Enciklopedija 1990, 233*)

Pobeg civilistov iz Slovenije in zmedo, ki je vladala, opisuje tudi Nada Dolenc (*Koledar ... 1952, 222*): »Dne 9. maja smo okrog poldneva pokleknili pred Marijin oltarček in odmolili rožni venec v slovo od domovine in za čimprejšnjo vrnitev. Po končani molitvi je stric Pavel zapregel konje. Na voz smo naložili nekaj živil in pa najpotrebnejše reči. /... / Nato smo se uvrstili v kolono voz, ki se je pomikala proti Ljubelju. Pa – kako pomikala! Počasi, silno počasi. Saj so bile ceste iz vseh delov Gorenjske polne vozov, ki so bili vsi usmerjeni proti Ljubelju. /... / A komaj smo izpregli konje, že se je razširila med begunci vest, da nam preti nevarnost od strani komunistov, ki da so že v bližini. Nemudoma je stric zopet zapregel, uvrstili smo se spet v kolono in se odpravili dalje. Vozili smo nato vso noč. Počasi, med večkratnim ustavljanjem, smo prispeli 10. maja do Sv. Ane. Od tam nas pa nemški vojaki niso pustili dalje do 13. maja zjutraj. Takrat pa so prišli domobranci za nami in nas uvrstili v kolono. Nadaljevali smo pot proti Ljubelju. Na vseh straneh je pokalo, švigale so krogle, goreli avtomobili in drugo. Bila je to pot polna groze in strahu in nikoli je ne bom pozabila ...«

odpeljali v Italijo, podobno se je zgodilo s skupino v Beljaku, manjša skupina pa je prišla do Lienza in Anrasa v vzhodni Tirolski, med njimi tudi škof Gregorij Rožman. V Krki na Koroškem so se zbrali novomašniki ljubljanske škofije, glavnina beguncev pa je prispela do Vetrinjskega polja. V civilnem taborišču je bilo 29. maja 1945 3.514 oseb, od tega 1.548 žensk in 868 otrok. Največ je bilo Gorenjcev (1.044). V vojaškem taborišču je bilo več kot 12.000 vojakov Slovenske narodne vojske, sestavljene iz bivših domobrancev, četnikov in legionarjev iz vrst Slovenske ljudske stranke, Sokola in socialistov. (*Koledar ...* 1949, 82)

Povojni poboji

Od 27. do 31. maja 1945 je bilo iz taborišča v Vetrinju odpeljanih 11.100 častnikov in vojakov Slovenske narodne vojske. Med njimi je bilo 500 do 600 civilnih beguncev. Transporti so odhajali brez težav, saj so Angleži zagotavljali, da jih peljejo v begunska taborišča v Italiji. Da temu ni tako, jih niso prepričale niti govorice, temelječe na zagotovilih nekaj četnikov, ki so se vrnili v Vetrinje. Zadostovalo je šele pričanje častnika in zdravnika Gorenjske divizije, ki je odšel s transportom 28. maja, takoj po predaji partizanom pa je pobegnil. Narodni odbor Slovenije je šele tedaj naročil častnikom, naj vojakom pojasnijo položaj, da se lahko sami odločijo za beg v gozd ali prehod k civilnim beguncem ali v začasno kritje v Celovec ali okolico. Kljub temu je velik del, 2.700 mož in nekaj beguncev, 31. maja še vztrajal in odšel s transportom. Zaupali so namreč angleški vojski in niso verjeli, da bi jih izročila NOV. (Leljak 1990, 2-3)⁴⁷

O teh dogodkih s svojega zornega kota piše tudi dr. Miha Krek, edini slovenski politični predstavnik jugoslovanske vlade v Londonu, ki je skupaj z dr. Živkom Topalovičem aprila 1945 v Rimu uradno posredoval in prosil za bodoče begunce iz Jugoslavije. Predlagala sta, da bi se begunci, sposobni za vojaško službo, takoj formirali kot enote zavezniške vojske in delovali pri akcijah proti nacistom, da bi ostali begunci bili lahko sprejeti kot člani zavezniškega naroda v zavezniška taborišča itd., predvsem pa sta prosila, naj nihče ne bo proti svoji volji vrnjen v Jugoslavijo. Posredovanje je bilo neuspešno in šele po protestu pri maršalu Haroldu Alexandru, poveljniku za Sredozemlje, proti izročanju domobrancev je ta sam odšel na Koroško in ustavil nadaljnje izročanje. (*Koledar ...* 1951, 49)

Dr. Valentin Meršol je bil član delegacije Slovenskega narodnega odbora (kot prevajalec) in nato vodja civilnega taborišča v Vetrinjah. Dogodke opisuje podob-

⁴⁷ O spornih dogodkih neposredno po koncu vojne v Sloveniji je bilo napisanih več knjig, predvsem osebnih pričevanj pobeglih s transportov, iz taborišč in celo jam, v katerih je končala večina ranjenih in pobitih »protikomunistov«. Kljub očitnemu prizadevanju avtorjev, da bi njihova pričevanja ohranila objektivnost, večina ne more prikriti emocionalne prizadetosti oziroma osebne vpletenosti v dogajanje. Del je povzet v knjigi Romana Leljaka *Teharje* (1990).

no kot drugi pričevalci in poudarja, da nihče od predstavnikov angleške vojske ni omenjal možnosti vrnitve slovenskih domobrancev in civilistov v Jugoslavijo. To dejstvo so negirali celo, ko so se v Avstrijo vrnilo prvi ubežniki s transportov, vse do prihoda dr. Janeža, slovenskega domobranskega zdravnika, ki je pričal o izročitvi partizanom. Angleški vojaški predstavniki so imeli 31. maja, potem ko je bil odpredan velik del vojaških beguncev, v rokah tudi odredbo o odpravi 2.700 slovenskih civilnih beguncev iz taborišča. Na pobudo dr. Meršola in majorja Barreja ter majorja Johnsona je bila ta odločitev spremenjena. 4. junija je ustavitev vračanja tudi uradno zapovedal maršal Harold Alexander.

Poboji imajo še danes izjemen idejni moralni in čustveni naboj, ki se do neke mere uspeva prenašati celo na potomce pobitih in preživelih.⁴⁸

Organiziranje v begunskih taboriščih

Begunci so se potem, ko je končno postalo jasno, da je vrnitev v Slovenijo (zaenkrat) nemogoča, nemudoma začeli organizirati. Ena najpomembnejših nalog je bila organizacija šolstva, kateremu velja posvetiti več pozornosti tudi v smislu celotne disertacije, saj predstavlja podlago za vse nadaljnje dogajanje oziroma ohranjanje etnične identitete v izseljenstvu. Organiziranje šolstva v izseljenstvu ima temelje prav v teh prvih begunskih taboriščnih dneh. S »temelji« ne gre razumeti zgolj same organizacije, pač pa predvsem idejo, načelo, da mora ta novoustvarjena skupnost ne glede na okoliščine za vsako ceno nadaljevati s svojim kulturnim, političnim, verskim življenjem. Gre torej za zavestno vzdrževanje kontinuitete, tudi na področju šolstva.

Narodni odbor je že 18. maja 1945, torej še pred vračanjem v Jugoslavijo, za vodjo projekta organiziranja šolskega sistema določil Marka Bajuka. Ustanovili so otroške vrtce pod vodstvom učiteljic – vrtnaric⁴⁹, osnovne šole v Spitalu, Št. Vidu ob Glini, pozneje v Kellerbergu, Judenburgu, pri Sv. Gertrudi in v Astenu, gospodinske poklicne šole v Peggezu, Spitalu in Št. Vidu (pozneje Kellerbergu), šolo

⁴⁸ Predvsem pri pripadnikih prve generacije SPE, tistih, ki so izkusili brezglavi beg ali celo vračanje v Jugoslavijo in nekateri tudi neposredno poboje, je čustveni naboj tako rekoč nezmanjšán, zato razumejo spoštovanje do tega vprašanja kot moralno normo. Kot tak se »mit« mučeništva prenaša na naslednje generacije in igra funkcijo zgodovinskega spomina te skupnosti. »Ideja o izvoru se nadaljuje in dokler se bodo naši mladi spominjali, da so jim partizani, komunisti ubili nekoga od sorodnikov, bo imela ta skupnost primes političnosti.« (D. IV. 3.)

»Nikoli nisem obiskal Slovenije in je nikoli ne bom. Preveč me boli, da so bili naši rojaki tako zverinsko pobiti, boli me, da nam očitajo, da smo izdajalci itd. Preden se je organizirala prva vaška straža, so oni pobili več kot tisoč naših!« (D. IV. 1.)

⁴⁹ »Vrtnarica« je med Slovenci v Argentini še danes udomačen izraz za »vzgojiteljico« v otroškem vrtcu.

za obrtni naraščaj v Peggezu ter gimnazijo v Peggezu, pozneje v Spittalau.⁵⁰ V Vetri-njah je bilo okoli 300 šoloobveznih otrok in okrog 40 učiteljev in učiteljic, v otroškem vrtcu pa so zbrali 40 otrok. Pouk v šoli se je začel 22. maja. Šolskih prostorov ni bilo, zato je pouk potekal na grajskem dvorišču, pozneje so se razredi zbirali po grajskih hodnikih, ki so jih opremili s 33 šolskimi klopmi in dvema tablama. Ker niso imeli učil, je z nekaj zvezki in svinčniki ter papirjem pomagal angleški Rdeči križ.

Pozivu k dokončanju gimnazije se je priglasilo 85 gimnazijcev, 24 učiteljščni-kov, 21 meščanskošolskih učencev ter 13 iz raznih drugih srednjih šol. Gimnazija je imela svoje prostore v bližini taborišča v prazni hiši. Tam so uredili učilnice, v kuhinji pa še zbornico in pisarno. Redni pouk se je začel 14. junija. Ker je bilo taborišče konec junija razseljeno, so se v posamezna nova taborišča skupaj z učen-ci ustrezno razporedili tudi učitelji. Najmočnejša skupina, okoli 2.600 oseb, je bila preseljena v Peggez. Tam se je izobraževalni proces nadaljeval in v otroškem vrtcu je bilo 128 otrok, v ljudski šoli več kot 300 učencev, v »kmetski poklicni šoli«, usta-novljeni v taborišču 9. julija 1945, je bilo sprva 17 fantov, naknadno pa se je vpisalo še 38 starejših mož. Ta skupina je ustanovila tudi zunajšolski klub Lepša bodoč-nost in izdajala svoj list z istim naslovom. Poklicni je bila sorodna gospodinjstva poklicna šola, v katero se je na dan vpisa, 10. avgusta 1945, vpisalo 164 deklet. Pozneje jih je 44 izstopilo, ker so odšle v gimnazijo ali si našle stalne službe. Delo-vala je še obrtnonadaljevalna šola z 19 fanti in 15 dekleti. Kljub težavam z ruskimi sotaboriščniki in taboriščnim vodstvom se je nadaljevala tudi gimnazija s 122 dija-ki. Angleški nadzornik polkovnik C. W. Baty je v svojem poročilu pohvalil organi-zacijo in profesionalnost pedagoškega in strokovnega dela, disciplino itd. Poroči-lo je naletelo pri nadrejenih na ugoden odziv in šolsko vodstvo je smelo iz ogrom-nih zalog, ki jih je v Silberegg nad Št. Vidom zvozilo nemško vojaštvo, nabrati veliko različnih knjig in drugih učil ter pianino in tri klavirje. Sčasoma so se razme-re izboljšale in delo je začelo potekati nemoteno. Šoli je bila priključena glasbena šola z 32 učenci, ves čas pa je deloval tudi pevski zbor. Omeniti velja tudi taborišč-no tiskarno, ki je izdajala taboriščne liste, tiskala nujne službene stvari ter prevzela v ponatis tudi več šolskih knjig. Vseučilišče v Gradcu je maturitetna spričevala slo-venskega taboriščnega gimnazijskega zavoda priznalo, tako da so se maturanti lah-ko vpisovali na fakultete.⁵¹

Ko je bilo čedalje bolj razvidno, da se bo velik del begunske skupnosti kmalu preselil v Argentino, so organizirali tudi tečaj španščine. (*Koledar ...* 1952, 179)

Poleg šol so bila po taboriščih organizirana tudi različna predavanja (za izo-bražence, moške in fante, vzgojni krožek, mladinski odsek), bralni večeri, organizi-

⁵⁰ *Koledar* Svobodne Slovenije 1952, 160. V nadaljevanju: »*Koledar ...*«, tudi v primeru, da gre za *Koledar – Zbornik*, *Zbornik – Koledar* ali *Zbornik*, saj gre za enako periodično publika-cijo, ki je skozi desetletja nekajkrat spremenila ime.

⁵¹ Glej: *Koledar ...* 1952, 163-169.

rali so tudi javno knjižnico, ki je začela delovati 20. decembra 1945 v Pegezzu in je takrat hranila 1.067 knjig. Ob selitvi v Spittal je imela 616 slovenskih, 538 nemških, 86 angleških, 13 francoskih in nekaj drugih, skupaj 1.211 knjig. (F. Pernišek; v: *Koledar ... 1953*, 112-113)

Slovenski begunci so poleg predavanj organizirali še razne tečaje, kot npr. zadružni, knjigovodski, stenografski, številne jezikovne tečaje itd., vrstile so se razstave umetniških izdelkov beguncev, na velik odziv je naletel poziv k sodelovanju v pevskem zboru. Zbora v Pegezzu in Spittalu sta bila kakovostna in sta slovensko pesem predstavila tudi širšemu občinstvu, med drugim tudi angleškim parlamentarcem na obisku v spittalskem taborišču, za BBC London, na celovškem radiu itd. Delovati je začelo tudi gledališče, ki se je seveda spopadalo z velikimi prostorskimi in drugimi tehničnimi težavami. Vseeno je bila že 24. septembra 1945 v Pegezzu uprizorjena gledališka igra *Begunka*. (Prav tam, 116)

Na podoben način je bilo organizirano tudi izobraževanje v taboriščih v Italiji (Monigo, Servigliano, Senigallia, Barletta ter Riccione, Eboli in Trani). (Prav tam, 181-193)

Vse našete dejavnosti so bile najbolj razvite od konca leta 1945 do leta 1947, tedaj pa se je začelo množično odhajanje v čezoceanske države in vrste kulturnikov in šolnikov so se redčile.

Seveda je bilo tudi v begunstvu močno navzoče versko življenje. Med slovenskimi begunci v Avstriji je delovalo 83 slovenskih duhovnikov beguncev, ki so skrbeli za redno obhajanje verskih obredov in običajev. Tako je bilo v vsakem taborišču vsak dan več maš. (*Koledar ... 1949*, 113-114)

O neposredni politični vzgoji ne zasledimo izrecnih zapisov, iz virov in literature pa lahko razberemo, da so se v taboriščih nadaljevale oziroma na novo oblikovale začetne ideološke in politične smernice bodoče politične emigracije – to se je dogajalo predvsem na raznih predavanjih, prek taboriščnega tiska, posredno prek gledališča (igra *Begunka*) in drugih oblik umetnosti, pri ustreznih šolskih predmetih in na specifičen način prek verskih dejavnosti.

Argentina ob (po) prihodu SPE

Argentina, druga največja država v Južni Ameriki, šteje danes glede na strukturo svojega prebivalstva med najbolj »evropske« države te celine, saj se je vanjo v različnih obdobjih, predvsem v 19. in v prvi polovici 20. stoletja, priselilo veliko različnih evropskih izseljencev. Tako so sprva prevladovali Irci, Baski, Švicarji, Španci, Nemci⁵² in Italijani, danes pa so v pisani paleti izseljenskih skupnosti predstavniki

⁵² Med po- in medvojnimi priseljenci iz Nemčije in Italije so bili tudi fašistični in nacistični vojni zločinci, to oznako pa so – vsaj do leta 1990 – imeli tudi nekateri pripadniki domobranske vojske.

srednjeevropskih narodov ter Ukrajinci, Rusi, Judi, Armenci, Litvanci, Sirci itd. Gre za značilno večkulturno skupnost, čemur je bila vedno bolj ali manj prilagojena tudi argentinska zakonodaja. Buenos Aires mnogi imenujejo »Pariz Južne Amerike« ne le zaradi evropskega pridiha, ki mu ga vdihujejo značilne ulice v središču, ampak tudi zaradi samopodobe buenosaireških Argentinec, »portenosov«. Ti se imajo za najbolj evropske Južnoameričane in jim stara celina pomeni nekakšen kulturnocivilizacijski zgleđ.⁵³

Znano je, da je ta država ena največjih pridelovalk mesa, čedalje bolj pa se uveljavlja turizem, predvsem ob obali (Rio de la Plata) in na območju Andov (Bariloche, Mendoza). Večina prebivalcev je naseljena v osrednjem delu, kar tretjina na širšem območju Buenos Airesa, medtem ko so območja Patagonije in Andov redko naseljena. Za izseljence je bila Argentina vedno privlačna, saj gre za s surovinami bogato in ne prenaseljeno deželó z razmeroma milim podnebjem. Izjemno pomembna je tudi ugotovitev, da je bila politika priseljevanja v to državo pogosto naravnana k odprtosti in sprejemanju zelo različnih narodnostnih skupin. Te so državo bogatile s svojim delom, podjetnostjo in kulturnimi značilnostmi, država pa jim je v glavnem omogočala nemoteno kulturnoetnično delovanje. Taka politika je očitna ob dejstvu, da so bili kriteriji sprejemanja precej blažji od tistih v ZDA ali drugod (možnost vselitve vse družine itd.).⁵⁴ Specifična je bila tudi imigracijska politika te države v času 2. svetovne vojne, ko se je v državo priselilo med ostalimi tudi veliko nemških in italijanskih nacistov oziroma fašistov skupaj z vojnimi zločinci.⁵⁵ Ti so s seboj prinesli velike količine kapitala v obliki denarja, zlata itd., tako da so se denarne rezerve Argentine od leta 1938 do konca vojne povečale z 21 milijonov na kar 663 milijonov USD. V to vsoto je všteti 200 do 340 milijonov USD nacističnega kapitala (ocena). (Jenšterle 1997, 9)

Kljub številnim političnim pretresom, ki so spremljali argentinsko politično zgodovino, so številne narodnosti lahko nadaljevale s svojimi dejavnostmi. Izjema so bile le nekatere prokomunistične skupine, med drugimi tudi slovenski Ljudski oder, ki so ga oblasti zaprle leta 1949.

S prihodom prvih slovenskih povojnih emigrantov sta povezana začetek predsednikovanja generala Juana Dominga Perona in gospodarski vzpon, ki je temeljil predvsem na omenjenih povečanih deviznih rezervah in izvozu živil v medvojnem času. Hkrati je prihajalo do spodbujanja industrije in zanemarjanja kmetijstva, kar je povzročilo (pre)močno priseljevanje v mesta. V tem obdobju so se izboljšali zdravstvena oskrba, šolstvo, stanovanjska vprašanja, posojila za gradnjo hiš so bila ugodna. (*Zbornik ... 1998, 701-706*)

⁵³ Potovanje »v Evropo« je nekakšen statusni simbol.

⁵⁴ *Zbornik ... 1998, 701-707.*

⁵⁵ V Argentino je pripotoval tudi Ante Pavelić. (Mislej 1997, 8)

Peronizem

V tem kontekstu ne moremo mimo fenomena **peronizma**, »sestavljenega« iz dveh oseb – pojmov: generala Juana Dominga Perona in Eve Duarte, v svetu bolj znane kot Evite Peron.⁵⁶

Peron je bil v predvojnem času vojaški atašé v Italiji, kjer je iz neposredne bližine spremljal svojega vzornika Benita Mussolinija. Od njega se je učil, kako ravnati z ljudskimi množicami. Simpatij do Mussolinija ni skrival, doma je celo izjavil, da bo delal tako kot Mussolini, a brez njegovih napak, kar je res počel. Leta 1943 je kot polkovnik sodeloval pri vojaškem udaru in prevzel sekretariat za delo ter okrog sebe zbral močno sindikalno gibanje. Ustanovljena je bila fundacija Eva Peron, ki je ljudem delila umetne zobe, šivalne stroje, poročne obleke itd., najzvestejši pa so dobili tudi službe. (Mislej 1997, 7) Po uspešni volilni kampanji, pri kateri je izdatno pomagala Evita s svojimi gorečimi govori, obvladanjem novega medija – radia in svojim zavzemanjem za revnejši sloj, iz katerega je tudi sama izšla, je Peron postal predsednik države. Do uspeha mu je nedvomno pomagalo tudi iskanje zunanjega sovražnika. Za slabosti v državi končno niso bili krivi Argentinci, ampak ZDA in Velika Britanija. (Jenšterle 1997, 11)

Sprva je poleg sindikatov pridobil tudi naklonjenost katoliške cerkve, ki je lahko v šole uvedla verouk (prav tam). Uvedel je nekakšen nationalsocializem, v katerem je bila blaginja naroda odvisna tudi od državne intervencije. Veliko pozornosti je posvečal sindikatom, ki so bili zveza med državo in delavskimi množicami. Peronizem, ki ni imel eksplicitnega programa, ampak je bil prej gibanje, je bil sestavljen iz treh glavnih elementov: političnega (stranka Partido justicialista), sindikalnega in feminističnega, ki ga je poosebljala kontroverzna a priljubljena Evita.⁵⁷ (Prav tam, 10) Avtoritarno predsednikovanje⁵⁸, zmanjšanje deviznih rezerv, inflacija itd. so povzročili nezadovoljstvo in postopoma pripeljali do zaostrenih razmer in poskusa skupine vernih oficirjev, da bi se Perona znebili. Ta je silovito reagiral in v eni noči ukazal zažgati vse cerkve v središču Buenos Airesa. Kljub

⁵⁶ Skupaj sta imela vse, kar sta potrebovala za vzpostavitev vladavine, temelječe na populizmu: Evita je kot nekdanja filmska igralka obvladala delo z množicami in mediji, Peron pa je imel oblast in denar.

⁵⁷ (Tudi) po Evitini zaslugi so argentinske ženske dobile volilno pravico. Umrla je leta 1952, v času, ko so tudi zaradi njenega socialnega fonda devizne rezerve že skopncle in je začelo gospodarstvo nazadovati, Peronova slava pa bledeti. Toda Evitin »mit« je ostal, o čemer je pričala množica okoli 700.000 ljudi, ki so se prišli posloviti od njenega balzimiranega trupla. V Vatikanu je prispelo več kot 40.000 prošenj za njeno beatifikacijo. (Jenšterle 1999, 129) O zgodovini posmrtnih ostankov »duhovne voditeljice države« (kot jo je poimenoval neki radijski poročevalec), ki so kot simbol Peronovega obdobja »doživeli« ugrabitev, skrivanje itd., je izšla celo knjiga *Santa Evita*.

⁵⁸ »Moje starše je takratni karizmatični predsednik močno in moreče spominjal na Dučejeve poteze. Peronov stil vladanja, njegova populistična diktatura je bila preveč podobna italijanskemu fašizmu.« (Mislej 1997, 6)

zvestobi sindikatov je bila vojska močnejša in leta 1955 je prišlo do udara, Peron pa je pobegnil v tujino. Radikalni in agresivni protiperonistični vladi je nasprotovala peronistična levica, ki se je organizirala v ilegali (montoñeros) in v letih 1955-1957 izvedla vrsto terorističnih dejanj, predvsem eksplozij.

Z letom 1958 in predsednikom dr. Arturo Frondizijem je sledilo obdobje politične liberalizacije in gospodarskega napredka, predvsem zaradi razvoja naftne industrije, v katerem pa je bilo veliko poskusov državnega udara. Bolj ali manj uspešno gospodarsko politiko je nenehno spremljal agresiven boj za oblast, v katerega je redno posegala vojska. Konec 60. let so se resneje organizirale levičarske gverilske skupine (med njimi skrajna peronistična levičarska skupina Fuerzas Armadas Revolucionarias ter še nekatere druge). Leta 1973 se je Peron vrnil na oblast, vendar je že naslednje leto umrl in nasledila ga je njegova tretja žena Isabel Martinez.

Sledilo je obdobje precej anarhičnega boja za oblast, gverilskega delovanja in krvavih povračilnih ukrepov skrajnih desničarjev, leta 1976 pa je z državnim udarom zavladal general Carlos Videla. Do leta 1978 je v državi vladal strah, saj so posebne pollegalne vojaške skupine ugrabljale in pogosto brez sodbe usmrtille domnevne teroriste, predvsem levičarsko usmerjene delavske voditelje, študente in akademike. V tem obdobju »umazane vojne« je »izginilo« najmanj 8.000, po nekaterih mnenjih tudi do 30.000 oseb. (*Zbornik ... 1998, prav tam*)⁵⁹

Državo je leta 1982 čakala še vojna z Veliko Britanijo za Falklandske otoke, po kateri se je morala argentinska vojska umakniti, predsednik general Rodolfo Galtieri pa odstopiti. Nasledil ga je civilni predsednik Raul Alfonsin. Zunanji dolg države se je medtem nenehno večal, vrstile so se devalvacije nacionalne valute in inflacijski rekordi (v letu 1989 2.000 odstotkov na mesec). Nekaj več stabilnosti je v državi postopoma uvedel šele Carlos Saul Menem, ki je v svojem dolgem obdobju (1989-1999) dosegel »konvertibilnost« argentinskega pesa, privatizacijo državnih podjetij ter predvsem v letih 1991-94 in 1996-1997 gospodarsko rast. (*Zbornik ... 1998, 701-706*)

Menem si je naklonjenost volivcev pridobil z oponašanjem Perona, vendar je po zmagi uvedel novokapitalistično liberalno politiko, daleč od nacionalistično usmerjenega Perona. (*Mislej 1997, 8*)

Argentino še vedno pesti zelo visoka stopnja nezaposlenosti, kar občutijo tudi mladi pripadniki slovenske izseljenske skupnosti; pehanje za (nujno potrebnim) zaslužkom je pogosto tudi vzrok, da primanjkuje energije za delovanje v slovenski skupnosti. Mnogi med njimi so prisiljeni denar služiti v dopolnilnih službah, čeda-

⁵⁹ Jenšterle (1999, 126) piše, da je po podatkih posebne preiskovalne skupine v času med leti 1976 in 1982 izginilo 8.960 ljudi, neuradno do 30.000. Matere izginulih se že 20 let vsak četrtek popoldne zberejo na Majskem trgu pred vladno palačo in zahtevajo pojasnilo, kje so njihovi sinovi.

lje več je raznih dodatnih računalniških tečajev in drugih oblik dodatnega usposabljanja (več v poglavjih o vzrokih upadanja članstva).

Konec leta 1999 je po presenetljivo mirnih predsedniških volitvah Saula Carlosa Menema nasledil novoizvoljeni predsednik Fernando De la Rúa.

Izseljencem prijazna država

Kot sem že večkrat zapisal, je bila Argentina vedno razmeroma odprta do priseljencev, o čemer priča tudi odločitev predsednika Perona o dovoljenju za prihod velike skupine Slovencev iz avstrijskih in italijanskih begunskih taborišč. V luči njegovega populističnega desničarstva je odločitev o sprejemu razmeroma velike in močne skupine protikomunistično usmerjenih emigrantov logična, še posebej, ker so bili v tistem obdobju tudi njegovi odnosi s cerkveno oblastjo na zelo visoki ravni. Argentinska politika se je od imigracijske politike drugih držav ločila tudi po tem, da je sprejemala cele družine, in ne le zdravih, za delo sposobnih mož. Prišle so tudi babice in dedki, kar je bilo odločilnega pomena pri ohranjanju slovenske identitete pri najmlajših. Ni jim bilo treba v argentinski vrtec ali varstvo in tako se je njihova »slovenska« (politična) socializacija podaljšala dejansko do vstopa v osnovno šolo.

Že v preambuli argentinske ustave lahko najdemo zagotovilo osnovnih pravic vsem »ljudem sveta«, ki bi radi živeli v Argentini. V skladu s tem je tudi dopuščanje izpovedovanja drugih religij kljub favoriziranju rimskokatoliške veroizpovedi. 20. člen ustave opredeljuje odnos do tujcev; ti lahko začnejo z lastnim podjetjem, kmetijo oziroma poklicem, svobodno lahko izražajo lastno versko prepričanje, niso dolžni plačevati posebnih dajatev. Argentinsko državljanstvo lahko prejmejo po dveh letih nepretrganega bivanja v državi. (*Constitucion ...* 1994, 137)

Argentinska zakonodaja o priseljevanju ima korenine v zakonu o priseljencih iz let 1874 (ta določa ustanovitev urada za priseljevanje in predvideva tudi omogočanje začasnega bivališča za priseljence do 5 dni – pogl. VIII) in 1876. Tudi najsoodobnejši popravki zakona ohranjajo relativno odprtost, »podpirajo priseljevanje tujcev, katerih kulturne značilnosti dopuščajo njihovo primerno integracijo v argentinsko družbo«. (*Migraciones ...* 1999, I. pogl., 2. čl.) Prišleki, ki pridobijo stalno prebivališče (residentes permanentes), so deležni carinskih ugodnosti pri uvozu oziroma selitvi svoje lastnine (prav tam, čl. 11).

Narodnostna struktura⁶⁰ priseljencev se je v zadnjih letih bistveno spremenila

⁶⁰ Zanimivo je, da niti najnovejši obrazci za dovoljenje za vstop v državo ne vsebujejo rubrike »narodnost«, ampak zgolj »nacionalnost«. Tovrstna »napaka« še danes povzroča hude preglavice raziskovalcem slovenskega izseljenstva, saj so Slovenci v raznih državnih arhivih popisani kot pripadniki jugoslovanske, avstrijske ali italijanske »nacije«, ki je bila pogosto enačena z državljanstvom. Pomen »nacije« je za Argentino značilen na podoben način kot denimo za ZDA. Veliko število etničnih skupin iz vsega sveta sestavlja

la. Veliko je priseljencev iz držav nekdanje Sovjetske zveze, tudi nekaj iz nekdanje Jugoslavije (brez Slovenije), daleč največ pa je prišlekov iz Bolivije, Peruja, Ekvadorja in še nekaterih drugih južnoameriških držav. Njihova socialna in izobrazbena struktura je precej nižja od strukture evropskih priseljencev po koncu 2. svetovne vojne.

Tudi poznejši odnos argentinske oblasti do slovenske politične emigracije je bil do največje možne mere toleranten, o čemer pričajo izjave brez izjeme vseh sogovornikov iz vrst SPE.⁶¹

umetno ustvarjeno »argentinsko nacijo« – odtod tudi velik pomen zastave, himne in drugih simbolov, ki pomagajo pri ustvarjanju občutka skupne pripadnosti.

⁶¹ »Z argentinsko oblastjo naša skupnost ni imela nikoli težav. Sam Peron nas je v enem od govorov na Plaza de Mayo dal za vzgled vsem, in če si bil Slovenec, so te povsod radi vzeli na delo, tako na nižja kot visoka mesta.« (D. I. 2.)

Nekoliko bolj poglobljeno je opažanje dr. Jožeta Ranta: »Čeprav je Perón osebno dal msgr. Hladniku t.i. libre desembarco za 10.000 slov. beguncev pred komunizmom, je obenem zahteval, da naj pustijo politiko zunaj. Od leta 1951 se je začelo razmerje slabšati, ker Slovenci – v nasprotju z ustaškimi Hrvati – niso hoteli v ničemer sodelovati z vlado. Tu ni šlo za kak ghetto, ampak za določeno mero neodvisnosti, ki so nam jo mnoge druge narodnosti in celo Argentinci zavidali. /... / Vstaja leta 1955 je pomenila za SPE zmago kat. ideje, kljub temu, da je bila večina prej properonistična zaradi skupnega dovoljenja za naselitev in zaradi socialnih pridobitev, ki jih je peronizem prinesel. A že Aramburu-Rojasovo zatrtje v krvi peronistične vstaje je mnoge odbilo od tim. Osvoobodilne revolucije (Rev. Libertadora). Frondizijeva vlada je pomenila v marsičem oddih (politični, gospodarsko-socialni, kulturni), obenem pa je še prepovedala komunistično stranko, čeprav je Frondizi prvo leto sprejel Ché Guevara. Vmesna Güidova vlada je bila dobro sprejeta zaradi notr. ministra Rodolfa Martíneza, ki je bil kršč. demokrat. Vlada radikala dr. Illia-e, ki je bila bolj etatistična v vzgoji, obenem pa je, kljub tako propagirani demokraciji, hotela kontrolo nad vsem, je zato hote ali nehote odbila marsikaterega člana SPE. Kot večina Argentinec, je tudi SPE sprejela Onganijevo vojaško vlado in ekonomsko politiko Krieger Vasena zelo pozitivno, čeprav so bile težave zaradi državne kontrole zmerom večje.« (D. I. 9.)

B. II. SPE OD PRIHODA V ARGENTINO DO OSAMOSVOJITVE SLOVENIJE

Prihod v Argentino

Naseljevanje slovenskih beguncev v Argentini se je začelo 25. decembra 1946, ko sta v Buenos Aires prišla prva slovenska oglednika, duhovnika Jože Košiček in Tone Grčman. Prišla sta po navodilu socialnega odbora v Rimu, da bi s tamkajšnjim duhovnikom Janezom Hladnikom (Hladnik je bil med drugim tudi glavni dušni pastir za dotlej naseljene Slovence in urednik revije *Duhovno življenje*) pripravila vse potrebno za prihod množice slovenskih beguncev iz Avstrije in Italije. (*Koledar* ...1960, 227)⁶²

Nato so leta 1947 skoraj vsak mesec prihajale le majhne skupine. Do konca leta je v argentinsko prestolnico prispelo 89 slovenskih beguncev.

Da je lahko v Argentino pozneje prišla večtisočglava begunska skupnost, ima največ zaslug duhovnik Janez Hladnik. Nanj se je namreč marca 1946 obrnil dr. Miha Krek s prošnjo, naj pomaga slovenskim beguncem v Argentino. Prvi obiski na uradu za priseljence (Dirección de Inmigraciones) in na ministrstvu za kmetijstvo niso obrodili sadov, zato je Hladnik za pomoč zaprosil znanca, ministra za narodno zdravstvo dr. Ramona Carilla. Po njegovi zaslugi je 10. novembra 1947 Hladnika sprejel argentinski predsednik Juan Domingo Peron in Hladnik mu je pojasnil namene slovenske politične emigracije oziroma željo, da bi sprejeli večje število priseljencev. (Jevnikar 1996, 98)

Dr. Miha Krek in Jože Košiček sta iz Rima povpraševala tudi po drugih državah in vrata so odprle tudi Dominikanska republika, Venezuela, Kolumbija, Ekvador, Brazilija in Paragvaj, toda odločila je ponudba argentinskega predsednika Juana Dominga Perona, ki je bil pripravljen v državo sprejeti 10.000 beguncev, ki naj bi se v glavnem naselili v notranjosti države v poljedelskih kolonijah. (Corsellis 1997, 141-142) Direkcija za imigracijo v Argentini je od Hladnika zahtevala garancijsko izjavo, da v spiskih slovenskih beguncev ni komunistov. Tako izjavo je moral dati tudi socialni odbor v Rimu (dr. Miha Krek). Decembra 1947 je direkcija odo-

⁶² Martin Jevnikar (1996, 98) in Rozina Švent (1995, 48) pišeta, da sta Košiček in Grčman prišla 25. januarja 1947. Gre za majhno in nebitveno razliko, ki ne vpliva na podatek, da sta duhovnika s seboj prinesla zahtevani seznam 500 oseb, ki so nato prve prišle v Argentino.

brila vse spiske slovenskih beguncev iz Italije za naselitev v Argentini, razen zadnjih sto tekočih števil. 7. decembra je v Buenos Aires prišlo okoli 20 Slovencev, med njimi Miloš Stare, ki je v pičlih treh tednih sestavil prvo številko *Svobodne Slovenije*. Miloš Stare in Tone Skubic sta bila tudi najdejavnejša pri formiranju Društva Slovencev, ustanovljenega 25. januarja 1948.⁶³ Ena glavnih nalog društva je bila organizacija prihoda novih skupin Slovencev iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji. Argentina je bila edina od možnih držav izselitve, ki je sprejemala vse, ne glede na spol, starost in zdravstveno stanje, zato se je za to deželo odločilo veliko ljudi. ZDA takrat še niso sprejemale beguncev, drugod je bila težava v podnebju itd.⁶⁴

Urejanje spiskov novih prišlekov iz taborišč v Italiji je potekalo brez večjih težav, zatikalo pa se je pri Avstriji in Nemčiji. Blejski sporazum med Titom in an-

ADMINISTERS	Janis	M	58	C	escosico de	si	si	ruso-ale-	
ADMINISTERS	Barbara	F	45	C	Modista	si	si	ruso-ale-	ort-
ADMINISTERS	Vera	F	21	S	Modista-escritora classica	si	si	ruso-ale-	"
BAJUK	Bosidar	M	40	C	profesor de lenguas	si	si	eslov-yugo-ale-	C.N.
BAJUK	Cilka	F	30	C	Domestica	si	si	eslov-ale-	"
BAJUK	Harbo	M	10	S	Escolar	si	si	eslovano	"
BAJUK	Bosidar	M	8	S	Escolar	si	si	eslovano	"
BAJUK	Jurij	M	6	S	nino	no	no	eslovano	
BAJUK	Andrej	M	5	S	nino	no	no	eslovano	
BALTRINAS	Prasa	M	42	S	escardote	si	si	ispa-latino-ale-	
BANIC	Stanko	M	36	C	colinero	si	si	ruso	
BANIC	Verija	F	40	S	modista-fotografo	si	si	ruso-ale-	
BANIC - BRINL	Jaravko	M	15	S	Escolar	si	si	ruso-ale-	
BANIC - BRINL	Greta	F	6	S	nina	no	no	ruso-	
BASSEN-SPILLER	Jan	M	26	C	ferdinero	si	si	ruso-ale-est-pol-	
BASSEN-SPILLER	Isenia	F	24	C	domestica	si	si	ruso-ale-est.	
BASSEN-SPILLER	Maria	F	11	S	Escolar	si	si	ale-est-	

Raziskovalska sreča – med stotisoči imen, zapisanih v evidenčnih knjigah priseljencev, sem našel tudi na družino Bajukovih, med njimi na takrat (1948) petletnega Andreja Bajuka.

⁶³ Društvo Slovencev je nasledilo Klub slovenskih beguncev, ki ga je ustanovil Janec Hladnik 22. oktobra 1947. (Jevnikar 1996, 98)

⁶⁴ 78 odstotkov beguncev si je želelo emigrirati v čezmorske dežele, večina v ZDA, vendar pa so pred to željo postavili odločitev, da gredo tja, kamor gre večina. Duhovnik Jože Košiček in dr. Miha Krek sta v Rimu obiskovala različna veleposlaništva in ugotavljala možnosti preselitve. Južna Afrika in Kanada sta se zanimali le za zdravo mlado delovno moč, predvsem strokovnjake, vselitvena zakonodaja ZDA je bila zelo stroga in za družine tako rekoč ni bilo možnosti, glede Nove Zelandije je bila težava v transportu, južnoameriške države so sicer odprle vrata, a niso obljubljale nobene pomoči, obetale so se težave s klimatskimi razmerami itd. (Koledar ... 1949, 166)

Nepregledne množice evidenčnih knjig priseljencev čakajo na vnos v računalnik.

gleško oblastjo glede beguncev, ki naj bi jih imela pravico dobiti Jugoslavija, je ogrozil usodo te skupine, vendar so bili spiski do sredine leta 1948 končno urejeni in odobreni.

Leta 1948 so začeli prihajati veliki transporti. Že januarja je prišla skupina nad 300 ljudi, nato marca 536, maja pa 728. Avgusta jih je prispelo 393, oktobra 524, novembra 392, decembra 400, vmes pa še manjše skupine. Za pot – begunci niso imeli denarja za plačilo vožnje – je po številnih posredovanih in prizadevanjih pri raznih organizacijah poskrbela IRO – Mednarodna begunska organizacija. Leta 1949 je priseljevanje začelo usihati, prišla sta le še dva velika transporta – januarja 232, februarja 725 oseb. Do leta 1951 je v Argentino prispelo okoli 5.500 slovenskih novonaseljencev, od tega več kot polovica kmetov, četrtnina obrtnikov, ostali so bili predvsem izobraženci (*Koledar...* 1951, 231), po podatkih Društva Slovencev pa je bilo v Argentini leta 1952 »5.282 slo-

venskih novonaseljencev, 3.216 moških in 2.066 žensk. Od tega jih je 3.439 živelo v 930 družinah, ostali pa so bili samski oziroma nasilno ločeni od svojcev, ki so ostali doma.« (*Zbornik ...* 1998, 16) Drugi avtorji navajajo večje številke, ki se gibljejo do približno 7.000 oseb, še najbolj natančno pa se zdi navajanje Franca Perniška (*Koledar ...* 1972, 354), ki potrjuje številko 5.282 oseb in jih natančno navaja po starostnih skupinah. Demografsko pomemben je podatek, da je bilo med prišleki 1.111 moških v starosti med 20 in 30 let, žensk te starosti pa je bilo 688.

Pavle Rant (*Koledar ...* 1956, 217) piše, da se je v raznih taboriščih in drugih krajih v Avstriji, Italiji, Švici, Španiji in Nemčiji za odhod v Argentino v celoti prijavilo 12.617 oseb. Ker so jih druge ponudbe prehitele, jih je velik del odšlo v druge države (ZDA, Kanada itd.). Avtor piše, da je bilo konec novembra 1949 v Argentini 4.006 polnoletnih oseb, 1.917 otrok in mladine, skupaj pa 5.203 osebe. Do poletja 1955 naj bi prišlo še okoli 500 do 600 oseb. V starostni dobi do 14. leta je bilo leta 1951 v Argentini 983 prišlekov, od 14. do 20. leta 390, od 21. do 30. leta 1.799, od 31. do 40. leta 1.022, od 41. do 50. leta 629, od 51. do 60. leta 314, od 61. do 70. leta 118, od 71. do 80. leta 14 oseb in 2 osebi nad 80. leti. (*Zbornik ...* 1998, 17)

Velik del priseljencev je sprva moral stanovati v »emigrantskem hotelu«, ⁶⁶ z

⁶⁶ »Hotel de inmigrantes« je danes napol zapuščen stavba sredi večjega kompleksa stavb

Hotel de inmigrantes

množicami svežih priseljencev natlačeni stavbi, od tam pa so po posredovanju državnih uradnikov in predstavnikov Društva Slovencev odhajali v primernejša bivališča, prve službe itd. Društvo se je ubadalo z vprašanjem, kam naj naseli tolikšno množico rojakov. Kot prva se je ponudila možnost naselitve v severni pokrajini Misiones, ki pa so jo po poročanju posebnega oglednika opustili. Prva realna možnost se je pokazala v Mendози, kamor je dejansko odšlo skupaj okoli 300 oseb, med njimi precej mladih. Ministrstvo za javna dela je slovenske ljudi pošiljalo na javna dela v okolici prestolnice, pa tudi dlje. Tako so nastale slovenske delavske kolonije ob atlantski morski obali v Mar del Plati, Miramaru in Chapadmalalu. Zaradi gorskega okolja in dobrih turističnih obetov se je kar nekaj Slovencev odločilo za Bariloche, danes mondeno gorsko letovišče, precej pa se jih je naselilo tudi v univerzitetnem mestu Cordobi; manjše skupine so se razkropile tudi v Misiones, San-

urada za priseljevanje. Z obratovanjem je začel leta 1906 in v njem so svojo novo usodo začeli stotisoči priseljencev, med njimi tudi skoraj vsi Slovenci. V njem je naenkrat prebivalo tudi po več tisoč oseb, ki so čez dan iskale službo in stanovanje ali pa so jih za delo prihajali novačiti razni agenti. Deloval je do začetkov 50. let. Te stavbe se izseljenci prve generacije spominjajo z mešanimi občutki; kljub negotovosti, ki jih je spremljala ob prihodu v novo deželo, jim je pomenila prvo fizično zatočišče v popolnoma neznanem okolju, bila pa je tudi stičišče in izhodišče za mnoga srečanja s tam naseljenimi rojaki. Argentinska oblast namerava stavbo, ki ima od leta 1990 status narodnega spomenika, preurediti v priseljski muzej.

Hotel de inmigrantes nekoč, ko je še sprejemal »goste«. (Foto: arhiv Museo de inmigrantes)

tiago del Estero, Formoso, Santa Fe, San Luis, Neuquen, Comodoro Rivadavia in celo na Ognjeno zemljo.⁶⁷

Na območju širšega Buenos Airesa se je do konca 50. let naselilo okoli 4.800 Slovencev povojne politične emigracije, od tega 462 v osrednjem delu mesta, 588 v okraju San Martín, 610 San Isidro, 734 Lanús, 95 Berazategui, 866 La Matanza, 1.058 Morón in 425 Merlo.⁶⁸

Društvo Slovencev

Prve desetine Slovencev, ki so prišle v Argentino oziroma Buenos Aires leta 1947, so se najprej organizirale v Slovenski klub, ki ga je vodil duhovnik Janez Hladnik, zbirali pa so se v neki zasebni hiši. 22. oktobra 1947 se je prvič sestal pripravljalni odbor Kluba slovenskih beguncev, ki mu je predsedoval Janez Hladnik. Kmalu se je izkazalo, da bo treba poiskati nove prostore in te je Hladnik našel v župniji Sv. Julije, kjer jim je dal župnik na razpolago hišo (»Martinc«, v ulici Victor Martínez). Konec januarja 1948 je bil v župnijski dvorani že ustanovni občni zbor Društva Slovencev, ki se ga je udeležilo 110 novih naseljencev; pričel ga je predsednik pri-

⁶⁷ Sam sem se januarja 1991 na Ognjeni zemlji v kraju Ushuaia pogovarjal z ing. Arkom, enim od graditeljev tega »najjužnejšega mesta na svetu«.

⁶⁸ Številke so nepopolne, P. Rant jih je vnesel v zemljevid nejasno.

pravljalnega odbora Kluba slovenskih beguncev Janez Hladnik. Potem so dobili v uporabo še hišo. *Svobodna Slovenija* je naglasila, da »je bilo slovensko protikomunistično središče na 'Victor Martincu' idejno zgrajeno na dveh trdnih in neporušljivih temeljih: na krščanstvu in slovenstvu. Na teh temeljih zgrajeno središče je združevalo vse in je bilo streha vsem. Družilo je Slovence različnih stanov in poklicev, različnih starosti in nazorov ter pripadnike različnih političnih strank: vsak Slovenec – razen komunist – je našel v tem središču slovensko ognjišče, če je le hotel.« (Koledar ... 1957, 221-223)

Prvi predsednik Društva Slovencev je bil Miloš Stare. Aprila istega leta je društvo po posredovanju Janeza Hladnika vzelo v najem veliko hišo v središču Buenos Airesa v ulici Ramon Falcon. Vanjo se je najprej vselilo 16 družin s skupaj približno 80 družinskimi člani. Društvo Slovencev je že oktobra sklenilo, da bo čim prej skušalo priti do lastnega doma oziroma društvenih prostorov.

Ustanovili so gospodarski odsek, ki je vodil priprave za skupni dom in ustanovitev društvene gospodarske družbe. Zemljišča in stavbe v najemu društvo še ni bilo sposobno odkupiti od lastnika, zato so se januarja 1951 odločili za (poznejši) nakup zemljišča v Castelarju v občini Moron, razmeroma daleč od središča mesta. Konec leta je bila na »Pristavi«, kot so poimenovali zemljišče, prva družabna prireditelj – silvestrovanje Društva Slovencev. Leta 1954 so Slovenci na pobudo direktorja slovenskih duhovnikov v Argentini Antona Oreharja podpisali pogodbo o odkupu dotlej najetega zemljišča v središču Buenos Airesa in zbiranje denarja, ki je ob prvem nakupu začelo pojemati, je spet zaživelo. Maja 1955 se je začela tudi gradnja doma v Lanusu, v ta namen je bilo že leto prej ustanovljeno društvo Slovenska vas.⁶⁹

Društvo Slovencev je do preselitve v Slovensko hišo v ulici Ramon Falcon (1956) delovalo v že omenjenem tako imenovanem Martincu, v stavbi v ulici Victor Martinez. Tam so domovala še vsa druga društva, vse verske in dobrodelne organizacije in ustanove, uredništva tednika *Svobodna Slovenija* in *Oznanil* ter verske revije *Duhovno življenje*, tu je bila pisarna direktorja slovenskih duhovnikov v Argentini, od tu so prihajala navodila in akcije za organizacijsko povezavo skupnosti. (Koledar ... 1957, 221)

Sredi avgusta 1956 se je celotna dejavnost Društva Slovencev preselila v še nedokončano Slovensko hišo v ulici Ramon Falcon.

Sredstva za gradnjo in urejanje slovenskih društvenih prostorov so prispevali izseljenci sami prek različnih »nabirk« – veliko je bilo takih, ki so istočasno prispevali za osrednjo Slovensko hišo in še za svoj »krajevni« slovenski dom. (Tako je leta 1956 v četrti San Justo nastal »Naš dom v San Justo« ...)

Društvo Slovencev oziroma njegov odbor se je zaradi čedalje obsežnejše de-

⁶⁹ Ime je primerno, saj še danes hitro ugotovimo, da je to ožje območje gosto poseljeno s slovenskimi domovi, pa čeprav se jih je precej razselilo. Območje je z leti žal postalo razmeroma revno in nevarno.

javnosti razširilo na razne svete, odbore itd. Tako je nastal gospodarski svet, organizacijski svet (skrb za ustanavljanje društvenih pododborov v posameznih krajih, pripravljanje sprememb v društvenih pravilih itd.), kulturni svet idr. Že na tem mestu lahko zaznamo strogo hierarhično organiziranost skupnosti, saj kulturni odsek, ustanovljen julija 1948, ni smel začeti z javnim delovanjem, dokler ni predložil Društvu Slovencev pravilnika o svojem delovanju. (*Zbornik ... 1998, 36*)

Društvo je imelo 31. avgusta 1951 vpisanih 1.228 članov (*Zbornik ... 1998, 48*), članstvo pa se je ves čas gibalo okrog 1.200.

Na seji odbora DS 16. maja 1959 je R. Žitnik v sklopu razprave o pridobitvi pravnega statusa društva predlagal novo ime Zedinjena Slovenija (Eslovenia Unida) in predlog je bil soglasno sprejet (prav tam, 115). Pozneje so se sicer pojavljali predlogi o spremembi v Zvezo slovenskih društev v Argentini, vendar je odbor sprejel prvi predlog.

Potreba po koordinacijskem telesu oziroma delovanju na ravni medsebojnega sodelovanja krajevnih domov in DS je bila vedno večja. Leta 1961 se je na juljski seji upravnega odbora že govorilo o sklepih »meddruštvenega odbora«, v poročilu o sestankih s predstavniki krajevnih domov pa so navedeni zaključki, ki izražajo »potrebo in upravičenost enotnega foruma, ki naj v sebi veže vse krajevne domove, vsa društva in vse protikomunistične Slovence«, izražajo strinjanje, da je DS »nesporno predstavniška organizacija vseh demokratičnih Slovencev in nadstrankarska«, DS pa »priznava avtonomijo posameznih krajevnih domov v vsem, kar zadeva vodstvo, upravo in gospodarstvo domov. DS nudi moralno podporo vsem slovenskim krajevnim domovom, koordinira delovanje na področjih, kjer je potrebno skupno delovanje«, ustanovi pa se tudi »poseben svet, sestavljen iz zastopnikov krajevnih domov. V ta svet pošlje vsak dom 4 zastopnike. Svet se sestaja po potrebi, sklicuje in vodi pa ga predsednik DS. Na svetovih sejah se rešujejo vsi problemi, ki se tičejo kulturnega in socialnega dela: svet ima posvetovalen značaj.« (*Zbornik ... 1998, 133*)

Zedinjena Slovenija in krajevni domovi so 25. februarja 1962 slovesno podpisali dogovor o medsebojnem sodelovanju. V njem upravni odbor ZS domovom priznava samostojnost in načelno neodvisnost, društva pa Zedinjeni Sloveniji priznavajo značaj matične organizacije skupnosti in prvenstvo pred drugimi ustanovami. Vodstvu ZS priznavajo izključno pristojnost v vzgoji in nastavljanju učnih moči in določanju učnih načrtov v šolskih tečajih, delu z mladino, koordinaciji socialne pomoči. Dogovorili so se tudi, da bo imela ZS v vsakem krajevnem odboru svojega zaupnika kot vez med enim in drugim vodstvom. Ustanovljen je bil tudi medorganizacijski svet, v katerem so bili po štirje predstavniki vsakega doma in predstavniki ZS. (*Zbornik ... 1998, 142-143*) S tem so bila presežena trenja, ki so skorajda že ogrožala enotnost te izseljenske skupnosti. Izseljenci so čutili veliko pripadnost svojim krajevnim domovom in bi se, če bi ne prišlo do dogovora, popolnoma ločili od osrednje organizacije, hkrati pa so vsi čutili potrebo po notranjem in zunanjem enotnem predstavištvu. Prav zato je bilo oblikovanje tovrstne »konfederacije« ob

priznavanju superiornosti ZS odločilno za nadaljnje življenje skupnosti, kot jo poznamo še danes.

Sredina 70. let je bila za društvo precej kritična, saj so ugotavljali nezainteresiranost rojakov za sodelovanje na prireditvah in njihovo obiskovanje, število članov ZS je padlo pod tisoč, vlekle so se težave z neplačevanjem članarine, prireditve je bilo preveč in preveč so bile razdrobljene. Aktivni člani so sodelovali tudi v petih od številnih različnih organizacij (npr. v pevskem zboru, gledališki, folklorni skupini, športnem društvu itd.). (*Zbornik ... 1998, 199-202*)

Zato je ZS med rojaki izvedla anketo, ki je dala slutiti, da so si vprašani želeli več lastnega odločanja pri delu društva oziroma da jim ni bila jasna vloga ZS ter njene povezanosti s krajevnimi domovi. 43 odstotkov vprašanih je odgovorilo, da vidi med ZS in krajevnimi domovi le delno povezanost, 23 odstotkov pa celo nobene. Odbor je zaznal težnjo oddaljevanja od ZS in nekateri člani so svarili pred paritularizmom, saj naj bi bil obstoj osrednje organizacije življenjskega pomena za celotno organizirano skupnost. Prav tako so opozorili na oddaljevanje mladih parov od dela in življenja skupnosti. Pojavila se je dilema, ali začeti z intenzivnim pridobivanjem novih članov ali spremeniti obliko dela.⁷⁰

Več razprav je sprožilo tudi vprašanje sprejemanja Neslovencev v društvo, predvsem je šlo za primere družinskih članov slovenskih družin. Leta 1979 je odbor ZS sprejel sklep, da se take osebe lahko sprejme le kot pridružene člane, ki imajo vse pravice in dolžnosti, razen pravice voliti in biti voljen. (Prav tam, 224-225)

V 80. letih se je stanje nekoliko popravilo, gotovo tudi po zaslugi novega pristopa k izbiri članov upravnega odbora ZS, v katerem so se začeli pojavljati mlajši in predsedniki krajevnih domov. Že veliko prej se je kot ustrezna pokazala zamisel o praznovanju slovenskega dne po različnih krajevnih domovih in ne več le v Slovenski hiši.

Pomembna vzpodbuda za SPE je bil obisk ljubljanskega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja leta 1982. To je bil prvi uradni obisk iz matične domovine, pa čeprav je šlo za cerkveno osebnost. Skupnost se je pomena tega dogodka zavedala, zato je nadškofu priredila slovesen sprejem. »Obisk ljubljanskega nadškofa za mnoge pomeni mejnik v obstoju naše emigracije v Argentini. Zvest izključno pastoralnemu namenu svojega potovanja je iskal stike s slovenskim božjim ljudstvom širom po deželi, obiskal vse slovenske domove, skoraj vse institucije, mudil se predvsem med

⁷⁰ Poudariti velja, da je bilo Društvo Slovencev oziroma pozneje Zedinjena Slovenija ves čas izjemno skrbno organizirana. Predsedniku so pri delu pomagali prvi in drugi podpredsednik, tajnik, blagajnik in številni referenti, večkrat za krajša obdobja, kot se je pač pokazala potreba oziroma kot se je določeno referentsko mesto obneslo. Tako so delovali gospodarski referent, šolski referent, referent za srednješolski tečaj, referent za dvojezično šolo (v zadnjem obdobju), referent za zbiranje zgodovinskega gradiva, kulturni referent, referent za prireditve, socialni referent, referent za delo z mladino, telesno vzgojo, organizacijski referent, referent za zunanje zveze in publikacije, tiskovni, zgodovinski referent, tajnik za institucionalne zadeve, referent za vzajemno pomoč, veliko vlogo pa sta imela tudi nadzorni odbor in razsodišče. (*Zbornik ... 1998, 687-692*)

mladino in otroki, obiskoval bolnike, vse to z namenom, da nas potrdi v veri in zvestobi narodu, iz katerega izhajamo. Ugotovil je, da smo Slovenci v Argentini živa veja na drevesu slovenstva, da smo se ohranili versko in narodno.« (Jure Vombergar na občnem zboru ZS leta 1983, v: *Zbornik ... 1998*, 237)

V naslednjih letih je postalo dogajanje v SPE v Argentini živalnejše, predvsem zaradi sprememb, ki so se obetale v domovini. Leta 1986 so iz Slovenije že pričeli prihajati posamezni znaki želja po kulturnem sodelovanju, skupnost pa sta obiskala koprski škof dr. Janez Jenko in urednik mladinskega verskega mesečnika *Ognjišče* Franc Bole, ZS pa je začela članke o svojem delovanju ter pozdravna pisma naslavljati tudi na slovenske ustanove in časopisje »v svobodnem svetu«.

Postopno odpiranje do Slovenije je seveda potekalo počasi. V *Zborniku* ob 50-letnici ZS na primer beremo povzetek zapisnika seje upravnega sveta ZS, da »so bile celo nekatere knjige, ki jih je priporočala Mohorjeva ali *Ognjišče*, za nekatere bralce neprimerne. Na podlagi vsega tega so sklenili, da bodo 'dvomljive knjige' posojali samo 'zrelim' osebam.« (Ni povedano, kdo bi naj bil zrela oseba, niti ne, kdo bi lahko presojal o zrelosti oseb.) (*Zbornik ... 1998*, 262)

Na podoben način se je ZS lotila napovedanega obiska Ribniškega okteta, ki je želel nastopati tudi v domovih SPE. Upravni svet je sklenil, »da bo ZS pregledala program, da ne bi bilo vmes kake partizanske ali druge pesmi, ki bi žalila emigracijo, predstavi jih ZS, nastopajo pred našo neomadeževano zastavo, zastopniki Matice (SIM – op. Z. Ž.) ali poslaništva nimajo vstopa v slovenske domove.« (Prav tam, 266)

ZS se je iz leta v leto vedno bolj in več časa ubadala z iskanjem predsednika. Odgovornemu delu so se izogibali, saj je vzelo veliko časa, vsak od morebitnih sposobnih kandidatov pa je imel poleg redne službe tudi vrsto drugih zaposlitev v okviru društva. Večina volitev novega predsednika je potekala tako, da je odbor iskal in nazadnje našel človeka, ki je bil sposoben in pripravljen sprejeti to nalogo – bil je edini kandidat, ki so ga navadno z veliko večino izvolili. Kadrovske krize vrh ZS dolgo ni potenciral, kot kaže, pa je arh. Juretu Vombergarju ob »izvolitvi« za predsednika leta 1989 le prekipelo. V nenavadnem nastopnem govoru je javno opozoril na težave in nevarnost razpada društva. Ni se mu zdelo primerno, da bi se zahvalil za izvolitev, ker je bil pač edini, ki je sprejel, »ker vsi vedo, da so prej prosili vsaj 30 ljudi. Večina je odgovorila, da nima časa, eden pa je celo dejal: 'Saj nisem na glavo padel!' Razmišljali so že celo, kaj se bo zgodilo, ko ne bo liste novega odbora in bo šlo vse na boben. / ... / Torej prevzamem to mesto kot človek, ki je na glavo padel in ima časa na pretek. / ... / Ni prijetno biti na takem mestu v dobi vsesplošnega malodušja in dekadence, za katero pa upam, da bo le začasno meddobje. Prav sedaj, ko so v naši matični domovini usodne in razveseljive spremembe v mišljenju, ko vedno bolj pozitivno pišejo o politični emigraciji, posebno o naši v Argentini, ko se jih vedno več zanima za nas, ko prihajajo ali želijo priti med nas, da od blizu vidijo 'argentinski čudež', se med nami širi malodušje in naveličanost / ... / Je to v 40 letih nakopičen gnev, impotenca in razočaranje nad vsem in

vsemi? / ... / Večina tistih, na katerih je ležala do sedaj teža javnega dela in kulture med nami, je umrla. Le za prste nekaj rok je kompetentnih, zavednih in zagnanih javnih delavcev, ki še drže pokonci našo skupnost. Ostali, ki se (ne) čutimo sposobne, še manj formirane moramo prevzeti mesto izginulih, ni drugih! / ... / Ne delajmo si iluzij, nič ne računajmo na tistih 400 univerzitetno izobraženih, ki so izšli iz naše emigracije: ta trenutek, ko mi zborujemo, še spijo ali vrtičkarijo po svojih weekendih ali že sede pred televizijo ...»⁷¹

Zedinjena Slovenija je nadaljevala s svojim delovanjem in je leta 2000 štela po knjigovodstvu vpisanih 345 članov ter 172 družinskih članov, torej skupaj 517 članic in članov.⁷²

Slovenski domovi⁷³

Osrednja ustanova in prvo »zavetišče« političnih izseljencev, beguncev je bil najprej Martinc, domovanje Društva Slovencev, o katerem pišem že v zgodovinskem pregledu začetkov delovanja SPE v Argentini. Čeprav je šlo zgolj začasne prostore, kronisti o tem domu pišejo z veliko simpatije. Že od leta 1948 so pri DS razmišljali o hiši v ulici Ramon Falcon, kjer pa je živelo veliko slovenskih družin, ki si še niso ustvarile lastnih domov. Ker DS ni imelo pravno urejenega statusa, je hišo kupilo Slovensko dušno pastirstvo, a šele leta 1954. Načrte za predelavo oziroma izgraditev **Slovenske hiše**, s kapelo, dvorano, prostori za organizacije, urade, klubskimi prostori, kuhinjo itd., je izdelal predvojni priseljensec arh. Viktor Sulčič. Nova trinadstropna stavba je bila končana leta 1967, nova cerkev Marije Pomagaj pa je bila končana leta 1974. V teh prostorih se odvijajo vse glavne prireditve skupnosti, predvsem junijske spominske slovesnosti ob obletnicah povojnih dogodkov in druge prireditve, pomembne za celotno skupnost. Slovenska hiša je z rastjo novih krajevnih domov (tako kot Zedinjena Slovenija) postopoma izgubila predznak »zavetišča« in neformalnega zbirališča, saj so se rojaki navezali na svoje, krajevne domove, ohranila pa je status »srca« celotne skupnosti.

Čeprav je v prvih letih prihajalo do nasprotovanj ustanavljanju krajevnih društev in graditvi krajevnih domov, predvsem zaradi strahu pred razcepljenostjo in razsredičenjem izseljenske skupnosti, je bila težnja po taki organiziranosti premočna, hkrati pa se je z leti pokazalo, da je taka pot pravilna. Krajevni domovi so bili ljudem bližji, politika celotne skupnosti in ZS pa se je prek njih ravno tako ali še lažje uresničevala. Brez njih bi, ob zgolj enem središču, v tako velikem mestu

⁷¹ Jure Vombergar, nastopni govor po izvolitvi na 42. občnem zboru ZS 12. marca 1989; v: *Zbornik ... 1998*, 270-271.

⁷² Vesel Dolenc, Neda: Občni zbor Zedinjene Slovenije. V: *Svobodna Slovenija*, št. 12, 13. april 2000, str. 3.

⁷³ Podatki o številu oseb slovenskega porekla v letu 1975 po posameznih domovih so povzeti iz *Zbornika ... 1998*, 643-644.

Slovenska hiša; desno del cerkve Marije Pomagaj

kmalu prišlo do razpršitve in bistveno hitrejšje odtujenosti rojakov. ZS je večini domov puščala veliko mero samostojnosti in pomagala pri premagovanju predvsem začetnih težav.

Naš dom v San Justu (Buenos Aires)

Odprt je bil oktobra 1956. Kupila ga je slovenska zadruga premožnejših sanjuških podjetnikov. Sledile so preureditve, dozidave itd. Na tem industrijskem območju živi okoli 300 slovenskih družin, leta 1975 naj bi tam živelo okoli 1.200 Slovencev različnih generacij, večinoma manj izobraženih. Kot posebnost te skupnosti lahko navedemo izrazito zborovsko ustvarjalnost, pa tudi družabnost in odprtost. Kronist (*Zbornik ... 1998*, 531) piše tudi o tem, da se je na številnih prireditvah za pridobivanje denarja za povečanje doma veliko plesalo, »kar pa nekaterim prenapetežem tedanjega časa ni bilo po volji in smo bili od strani osrednjega duhovnega vodstva večkrat opozorjeni. Toda danes je ta problem že izginil in se že na vseh slovenskih prireditvah lahko mirno zapleše.« Na mestu je tudi kronistova pripomba, da je prav to skupnost obiskal skoraj vsak posameznik ali skupina na obisku v Argentini.

Slovenski dom v San Martinu (Buenos Aires)

Že leta 1948 so člani SPE v tamkajšnji župniji obhajali slovenske maše. Na pobudo mladine so imeli tamkajšnji Slovenci julija 1960 prvi sestanek, decembra 1960 so delno odkupili in do leta 1961 dobili v last hišo s parcelo ter začeli z delo-

Slovenski dom v San Martinu (Buenos Aires)

vanjem v svojem krajevnem domu. V tem mestnem predelu naj bi živelo okoli 1.000 oseb slovenskega porekla (leta 1975).

Slomškov dom, Ramos Mejia (Buenos Aires)

V tem delu Buenos Airesa se je naselilo več kot tisoč Slovencev, ki so se takoj začeli zbirati k slovenski maši (1949), ustanovili so cerkveni pevski zbor, ki je vadil v župnišču. Različne dejavnosti se od takrat niso pretrgale. Društvo Slomškov dom (uradno ustanovljeno leta 1961) je začelo z akcijo za lasten dom že v letih 1959 in 1960, ko so kupili hišo in veliko parcelo, blagoslovljeno septembra 1961. Leta 1966 je bila nova stavba zgrajena, naknadno pa so dozidali še dvorano. Iz tega društva izhaja večje število vidnih članov slovenske skupnosti. Tudi sicer je ta skupnost med številčnejšimi, saj je v okraju leta 1975 živelo okoli 1.200 Slovencev, od tega okoli 300 dejavnih v društvu.

Hladnikov dom v Slovenski vasi, Lanus (Buenos Aires)

Prvo zamisel o zgraditvi prosvetnega doma je dal že msgr. Janez Hladnik, ko je zbiral prostor za cerkev, že ob nakupu zemljišča, na katerem stoji Slovenska vas. Dom je do leta 1957 zgradilo društvo Slovenska vas, kmalu pa je poleg doma zrasla še prva slovenska cerkev v Južni Ameriki. V Slovenski vasi so se namreč naselili slovenski lazaristi, ki so kupili zemljišče za cerkev in misijonišče. Leta 1975 je po zapisih ZS tu živelo 529 oseb slovenskega porekla.

Slovenska cerkev v Slovenski vasi, Lanus (Buenos Aires)

Slovenski dom v Mendози

V tem razvitem mestu na zahodu Argentine, okoli 1.100 kilometrov od Buenos Airesa, se je že pred 2. svetovno vojno naselilo okoli 80 Slovencev, predvsem Primorcev in deloma Belokranjcev, po vojni pa je tja prišlo še okoli 420 rojakov. Predvojni naseljenci niso imeli društva, ampak so se zbirali na neformalnih srečanjih ter enkrat na leto ob obisku slovenskega duhovnika iz prestolnice, po prihodu SPE pa so se nekateri pridružili novemu društvu. V Mendozo je prišlo veliko družin z majhnimi otroki in veliko kmetov. Svojo dejavnost so začeli s pevskim zborom in gledališko skupino, kmalu so ustanovili svoje Društvo Slovencev (1949). Do leta 1959 so se naselili v lastnem domu, ki pa ga je potres leta 1978 dodobra poškodoval. Pod vodstvom arh. Božidarja Bajuka so nato do leta 1982 predvsem z lastnimi močmi zgradili nov dom. Ustanovili so tudi planinski odsek, ki je od vlade dobil v brezplačen najem za 90 let zemljišče v Los Penitentes v Andih, kjer so postavili gorsko kočo Slovensko zatočišče (Refugio Esloveno). Zaradi gradnje ceste v Čile so morali kočo prestaviti in leta 1982 je nova dobila ime po izseljenskem duhovniku Jožetu Kastelicu, umrlem na Aconcagui, pod katero leži ta stavba. (*Koledar ...* 1962, 234-245; *Zbornik ...* 1998, 538-542)

Slovenski dom Berazategui (Buenos Aires)

Dom, dokončno zgrajen leta 1965, leži na jugovzhodnem delu predmestij širšega Buenos Airesa. Tamkajšnji rojaki so od skupnosti v Buenos Airesu najbolj

oddaljeni in razpršeno naseljeni, pa tudi najmanj številni, vsega okoli 25 družin oziroma leta 1975 okoli 80 oseb, od tega 28 aktivnih članov društva. Delovanje tega doma je čedalje bolj vprašljivo, saj je obisk zelo majhen, predvsem zaradi majhnega števila rojakov. Med zadnjim bivanjem v Buenos Airesu sem zvedel, da je s tem društvom dejansko konec, predsednik ZS Tone Mizerit pa me je 10. novembra 2000 informiral, da v Berazateguiju dom formalno ni razpuščen, pač pa »nima nikakega delovanja in že dvanajst let ni občnega zbora. Poslopje še obstaja, a je delno zapuščeno. Rojaki se zbirajo enkrat na mesec k maši in sveti uri, a v privatnem stanovanju kake družine«. (Dokumentacija Z. Ž.)

Slovenski dom v Carapachayu (Buenos Aires)

Pred vojno naseljeni Slovenci v tem severnem delu predmestja Buenos Airesa so se dolgo sestajali v slovenski gostilni, po prihodu SPE pa so mnogim pomagali do stanovanj. Okoli 250 tamkajšnjih Slovencev se je leta 1960 odločilo za nakup zemljišča in leta 1961 so že sezidali svoj dom, ki so ga pozneje še dograjevali. (*Zbornik ZS* piše na drugem mestu o 588 osebah, ki naj bi na tem območju živele leta 1959, leta 1980 pa piše o 500 osebah in okoli 110 aktivnih članih društva.)

Slovenska pristava v Moronu

Leta 1951 so se odborniki Društva Slovencev odločili za nakup zemljišča s hišo, ki naj bi bilo namenjeno za oddih in družabne prireditve. Sčasoma se je

Slovenska pristava v Moronu

okrog tega prostora osnovalo Društvo Slovenska pristava in s tem nov krajevni dom, lastništvo pa je ostalo ZS. Za ta dom je značilno, da je kar polovica od več kot 3.000 kvadratnih metrov površine namenjena športnim dejavnostim, ima gostilno, dvorano in kapelo ter prostore za šolo, knjižnico itd. Društvo Slovenska pristava šteje 280 članov (1997), sicer pa naj bi leta 1975 tam živelo 681 oseb slovenskega porekla. Uveljavljeno je skrajšano ime Pristava, »na Pristavi«.

Slovensko planinsko društvo Bariloche

Slovenci v tem danes svetovno znanem zimskošportnem središču sredi Andov so leta 1951 ustanovili planinsko društvo, ki je imelo sprva res predvsem gorniške in smučarske dejavnosti. Tamkajšnji Slovenci so v kraju dobro znani kot pionirji gornišva in smučarskih športov, po svoji domovini so poimenovali vrsto vrhov, steza, dolin, jezer, postavili so tudi gozdni bivač Pod skalco (1954), bivač Slovenija (1996), leta 1954 pa so zgradili Planinski stan (dograjen leta 1996), ki služi poleti kot počitniški dom za številne rojake iz Buenos Airesa, sicer pa kot kulturno-prosvetni dom za druge dejavnosti. Z leti se je namreč dejavnost usmerila tudi na kulturno in izobraževalno področje.

Počitniški dom Dr. Rudolf Hanželič (Cordoba)

Ustanovitelj dr. Hanželič si je dom omislil za letovanja osnovnošolske mladine in slovenskih družin. Gre za stavbo s 16 večjimi sobami ter kuhinjo in jedilnico, poleg glavnega poslopja pa sta še hiši v španskem kolonialnem slogu.

Slovenski dom v Miramaru

Miramar je letoviško mesto okoli 500 kilometrov južno od Buenos Airesa, v bližini razvpite Mar del Plate. Tamkajšnja slovenska skupnost je maloštevilna, pa vendar je leta 1954 odkupila zemljišče in v 60. letih zgradila dom, s katerim imajo velike težave zaradi vzdrževanja. V Miramaru namreč živi vsega okoli 60 Slovencev, v bližnji Mar del Plati pa jih je okoli 50. (Jevnikar 1996, 105) Dom deluje, sicer omejeno, a redno.

Slovensko zavetišče Rožmanov dom (Buenos Aires)

»Rožmanov dom«, poimenovan po ljubljanskem škofu Gregoriju Rožmanu, je bil ustanovljen leta 1968 in je popolnoma zasebne narave. Gre za slovenski dom upokoencev, v katerem je dobilo zatočišče že več kot 50 ostarelih rojakov.

Dom sv. Vincencija v Slovenski vasi (Buenos Aires)

Ta dom za ostarele upravljajo slovenski lazaristi in sestre usmiljenke. Ne gre za izključno slovensko ustanovo, pa vendar je v njej dobilo zatočišče tudi precej rojakov.

Vloga medorganizacijskega sveta

Prvotno Društvo Slovencev je kot prva organizirana ustanova slovenske povojne begunske politične emigracije v Argentini ves čas ohranilo osrednjo politično, organizacijsko oziroma povezovalno vlogo. Ko se je število priseljenih tako povečalo, da je društvo samo postalo premajhno ne le zaradi fizičnih zmogljivosti, ampak tudi zaradi razpršene naselitve in prevelikega števila rojakov, so začeli rasti krajevni domovi, ki so vseskozi zahtevali določeno stopnjo samostojnosti. Da bi ne prišlo do nepotrebnega odcepljanja in razcepljanja, je odbor Društva Slovencev sčasoma popustil v zahtevah po popolni centralizaciji delovanja – deloma tudi zato, ker so v krajevnih domovih rasla številna kulturna društva oziroma skupine, ki so sooblikovale kulturno življenje celotne skupnosti. Sčasoma se je tako razvil sistem krajevnih pododborov ali odborov DS, predvsem zaradi enotnega šolskega sistema in seveda potrebe po politični enotnosti pa je potrebno povezanost ohranjal meddruštveni oziroma pozneje medorganizacijski svet, sestavljen iz predstavnikov krajevnih domov in vseh ostalih ustanov. Ta je imel »posvetovalen pomen v splošnih vprašanjih skupnosti« in njegove ugotovitve naj bi imele le moralno veljavo. S praktičnega gledišča je šlo predvsem za usklajevanje delovanja domov, veliko pa je bilo razpravljanja in odločanja o vzgojnih usmeritvah, merilih za družabne prireditve (plese), odnosih do predvojnih priseljencev, posameznih obiskov iz domovine itd. Posebej v zadnjem obdobju je MOS (z raznimi izjavami, spomenicami itd.) nastopal tudi kot predstavnik vse slovenske povojne emigracije v Argentini. (*Zbornik ...* 1998, 639)

Štejemo ga lahko za neke vrste vrhovno posvetovalno in usklajevalno telo, »parlament« te skupnosti, prek katerega so se na manjše organizacijske celice posredno prenašale tudi moralne in ideološke smernice delovanja. Na posvetovanjih MOS je šlo največkrat za usklajevanje mnenj z ožjim odborom ZS. Skupaj z nekaterimi vplivnimi posamezniki, ki so na delo celotne skupnosti vplivali iz ozadja, sem temu telesu v predhodnih študijah že nadel ime »svet modrecev«. V zadnjih letih se tako pomen MOS-a kot ožjega odbora nekoliko spreminja, o čemer več v poglavju o SPE danes.

Na seznamu članov razširjenega MOS-a najdemo naslednje organizacije:

1. Zedinjena Slovenija
2. Naš dom San Justo
3. Slomškov dom Ramos Mejia
4. Hladnikov dom
5. Slovenski dom Carapachay
6. Slovenski dom San Martin
7. Slovenska pristava
8. Slovensko dušno pastirstvo
9. Slovenska hiša

10. Slovensko zavetišče
11. Hanželičev dom
12. Zveza mater in žena
13. Mladinske organizacije
14. Kulturna akcija
15. Slovenski krščanski demokrati (zdaj NSi – op. Z. Ž.)
16. Socialnodemokratska stranka
17. Mutual Sloga
18. Zadruga Sloga
19. Pevski zbor Gallus
20. Mladinski zbor San Justo
21. Otroški zbor ZS
22. SKA starešinstvo
23. Gospodarska zbornica
24. Srednješolski tečaj
25. Svobodna Slovenija
26. Tabor
27. Vestnik
28. SSK Konferenca za Argentino
29. Društvo Slovencev Mendoza
30. SPD Bariloche ⁷⁴

V letu 1999 je moralo to koordinacijsko telo uskladiti več kot 50 različnih prireditev, dogodkov, slovesnosti, maš, duhovnih vaj itd.

⁷⁴ Seznam predsednikov razširjenega medorganizacijskega sveta iz leta 1999; osebno mi ga je izročil predsednik ZS Tone Mizerit. Na seznamu so navedene tudi organizacije staronaseljencev, ki v MOS ne delujejo, so pa bile že povabljenе na zasedanje. Gre predvsem za formalno gesto pripravljenosti na sodelovanje, ki sama po sebi pomeni predvsem zasuk v smislu odprtosti Zedinjene Slovenije, morda pa tudi pretenzijo po dejanskem prevzemu »krovnosti« nad vsemi slovenskimi organizacijami v Argentini. Na seznamu povabljenih so naslednja društva:

1. Slovensko podporno društvo Triglav, Buenos Aires
2. Slovensko društvo Triglav, Rosario
3. Slovensko prekmursko društvo Bernal, Buenos Aires
4. Primera sociedad Eslovena Transmurana (Prvo slovensko prekmursko društvo), Montevideo, Urugvaj.

Iz seznama je razvidno, da nekatere ustanove zastopajo iste osebe, opazimo pa lahko tudi, da na njem ni slovenskega doma iz okraja Berazategui. Slovencev (iz vrst SPE) tam namreč skorajda ni več, saj so se večinoma izselili v druge predele mesta ali se oddaljili od skupnosti. Stranka slovenskih krščanskih demokratov ima zdaj novo podružnico Novo Slovenijo – Krščansko ljudsko stranko (NSi).

Kultura

Po prihodu v Argentino je Društvo Slovencev začelo obnavljati v begunskih taboriščih že dodobra razvito kulturno življenje. Prva prireditev je bila že 25. maja 1948 – proslava 100-letnice boja za Združeno Slovenijo. Poleti 1948 je začel delovati kulturni svet, ki ga je vodil dr. Tine Debeljak. Pri Društvu Slovencev je vodil kulturni referat in je tako predstavljal zvezo med Društvom Slovencev in posameznimi kulturnimi društvi in ustanovami. Kulturniki so ustanovili pisateljsko družino France Balantič, igralsko družino Narte Velikonja, pevski zbor itd. Kulturni svet je Društvu Slovencev predlagal pravilnik delovanja in društvo ga je sprejelo, vendar s pripombo, da bi bilo treba upoštevati mnenje odbora, da morejo biti pravi člani kulturnega sveta oziroma posameznih njegovih vej samo člani Društva Slovencev. Svet je društvu predlagal tudi ustanovitev organizacije, ki bi obveščala javnost o slovenski preteklosti in slovenskih težnjah. Prve prireditve so bile predvsem v znamenju obeleževanja obletnic povojnih pobojev, oktobra 1949 pa so pripravili slavnostno akademijo na čast škofu dr. Gregoriju Rožmanu ob njegovem prvem obisku v Argentini.

V večina kulturnih društev je sprejela pogoje Društva Slovencev, izjema je bil (od avgusta delujoč in septembra 1948 uradno ustanovljen) pevski zbor Gallus, ki je želel »ostati samostojno in povsem neodvisno društvo« (seja DS 18. novembra 1949).⁷⁵ Leta 1949 je začel delovati pevski zbor v Mendози, ki deluje še danes in je tako kot Gallus že obiskal Slovenijo.

Prizor iz ene od gledaliških uprizoritev v slovenskem domu v San Justu (Buenos Aires)

⁷⁵ Zbor Gallus pod vodstvom dirigenta dr. Julija Savellija je vsa leta predstavljal paradnega

Vseskozi je bilo dejavno tudi gledališče – najprej so začeli delovati igralska družina Narte Velikonja ter Izseljenjski oder in pisateljska družina France Balantič.

Gospodarstvo

Begunska skupnost se je v novem okolju znašla brez denarja ali drugega premoženja in brez znanja španščine. Večina je najprej poiskala delo na ministrstvu za javna dela, desetine po različnih tovarnah kot ročni delavci, dekleta v precejšnjem številu kot služkinje, poklicno usposobljeni rokodelci pa so večinoma našli delo v njim znanih panogah. Improviziranje se je prenehalo nekako v letu 1949, ko se je velik del že dodobra znašel in ustalil.

Slovenska skupnost je v Argentino prišla v obdobju prosperitete domače industrije, ki je potrebovala strokovno usposobljene delavce, delovna mentaliteta in dojemljivost pa sta slovenskim prišlekem omogočili dobro delo, hitro napredovanje in utrditev slovesa marljivih in zanesljivih delavcev.

Večina je kmalu začela razmišljati o nakupu zemljišča in gradnji hiše. Le redki so še vedno upali na skorajšnjo vrnitev v domovino in so z nakupom odlašali. Do leta 1955 je bilo v slovenski lasti že okoli 1.000 zemljišč oziroma skoraj eno na družino (če upoštevamo, da je bilo med okroglo 6.000 priseljenci okoli 1.200 družin in razmeroma veliko samskih oseb). Zaradi visokih cen gradnje je izjemno pomembno vlogo odigrala medsebojna pomoč in na ta način je bilo do konca leta 1953 postavljenih okoli 250 slovenskih domov predvsem na območju Velikega Buenos Airesa, pa tudi v notranjosti države.

Podobno je bilo z denarnimi posojili. Veliko je bilo medosebnih posojil za gradnjo, brez dokumentov, na zaupanje. Šele razmeroma pozno so se posamezniki začeli odločati za najemanje kreditov pri bankah, ki so večini pravzaprav omogočili razmeroma hitro dokončanje gradnje. Do leta 1955 je imelo lastne hiše že okoli 500 lastnikov. Leta 1949 se je upravni odbor Društva Slovencev odločil, da ustanovi Vzajemno pomoč, ustanovo za bolezensko, starostno in življenjsko zavarovanje. Za člane DS naj bi bila Vzajemna pomoč obvezna; po poizvedovanju prek *Svobodne Slovenije* se je izkazalo, da je zanimanje za ta projekt med člani društva premajhno.

Da so se znali slovenski priseljenci hitro prilagoditi novim razmeram, pričajo tudi številni oglasi slovenskih podjetnikov v *Svobodni Sloveniji* že v sredini 50. let. Osnovali so tudi Slovensko gospodarsko zadrugo s Slovensko hranilnico in slovensko gostilno Ilirija v četrti Ramos Mejia.

Društvo Slovencev je 1. maja 1948 ustanovilo Gospodarski svet kot posvetoval-

konja slovenske kulture v Argentini, saj je nastopal ne le na slovenskih prireditvah, ampak tudi pred argentinskim občinstvom. Predstavil se je tudi v Sloveniji na zelo odmevnem celovečernem koncertu v Cankarjevem domu v Ljubljani leta 1991.

ni organ društva v gospodarskih zadevah (*Koledar ... 1960, 247*), sicer pa so že v Rimu obnovili društvo Družabna pravda, ki je preučevalo družbena vprašanja in socialno delovanje. Leta 1952 je društvo začelo s »socialnimi dnevi«, saj so se zavedali, da je ekonomska neodvisnost posameznikov osnovnega pomena tudi za izseljensko skupnost. Leta 1953 je bila na 2. socialnem dnevu ustanovna seja Gospodarskega sveta, naslednje leto so ustanovili Gospodarsko zadrugo, ki si je leta 1956 nadela ime Slovenska hranilnica, leta 1961 pa je začela obstajati tudi kot pravna oseba z imenom Kreditna zadruga SLOGA (*Sociedad Legal Orientadora General de Asociado*). Število članov je raslo iz leta v leto, tako jih je bilo leta 1954 28, čez 10 let 1.831, leta 1997 pa že 3.300. Leta 1980 je bila ustanovljena še sestrška organizacija Mutual Sloga, ki ima osrednjo pisarno in štiri podružnice. Ta ustanova se ukvarja z denarnimi operacijami svojih članov, jim podeljuje socialne podpore in daje na razpolago letovišče Sloga, vpeljala pa je tudi lastno kreditno karico, do katere imajo pravico njeni hranilci (*Carta Sloga – Mastercard*). Kot protiuslugo jim nudi tudi večje socialne podpore, olajšave pri posojilih in prost vstop na letovišče. Ta ustanova je v letih delovanja organizirala več predstavitev slovenskih podjetnikov, skrbi pa tudi za izdajanje slovenskega telefonskega imenika ter *Zbornika* o svojem delovanju. (*Zbornik ... 1998, 573-575*) Zgovorno je geslo Sloge oziroma njenih ustanoviteljev: »Gospodarsko močni se bomo tudi versko in narodno lažje ohranili.« Zadruga ima svojevrstno konsolidacijsko vlogo, hkrati pa brez solidarnosti in subjektivnega občutka pripadnosti njenih članov verjetno ne bi bila tako uspešna.

Osrednja stavba podjetja Hernana Zupana, največjega slovenskega podjetnika v Argentini

Danes ima ta sestrsk organizacija Kreditne zadruge Sloga 2.566 članov, med njimi veliko mladih. (Stik 1999, 1)

Politično, društveno življenje

Karseda hitro se je začelo tudi družabno, športno, kulturno in politično⁷⁶ življenje, katerega nosilec je bilo Društvo Slovencev. Korenine je imelo še v predvojnih in medvojnih časih v Sloveniji. O nekaterih takratnih in tudi »argentinskih« notranjepolitičnih razmerjih, skupinah in njihovih vplivih sta spregovorila Tine Debeljak ml. in Katica Cukjati. Med drugim ugotavljata: »Bivši borci so 'problem' kjer koli na svetu. Bivši domobranci so imeli eno organizacijo, težava pa je bila v privrženosti Rupniku. Eni so bili na strani politikov in z njim niso hoteli imeti veliko stika, saj je bil zanje na nek način kolaboracionist, hoteli so ohraniti čiste roke. To je bilo tudi stališče SLS oziroma politikov ter dela bivših domobrancev. Drugi del je generala ohranil v spominu kot heroja in je pripisoval medvojne uspehe domobrancem oziroma njemu, politikom pa so očitali krivdo za pobjo domobrancev. / ... / *Vestnik* je ostal političen, *Tabor* pa je bil domobrantsko glasilo. / ... / Politični del slovenske desnice nikoli ni bil filonacističen. Tudi Rupnik ni bil tak, vendar pa je bil prepričan, da so Nemci rešitev za Evropo. / ... / Zakaj ime Straža? Kot katoliška akcija znotraj univerze so imeli moto 'mi stražimo v viharju idej ...' Na gimnaziji se je osnovala katoliška akcija z imenom Mladci, in ko so oni prišli na univerzo, je prišlo do spora, kdo je pravzaprav katoliška akcija. Razlika je bila predvsem v načinu organizacije in v tem, da so bili mladci vzgojeni zelo strogo, stražarji pa bolj politično in bolj svobodno, bili so bolj razgledani, mladci pa bolj organizacijsko

⁷⁶ V gradivu CK ZKS iz leta 1981 zasledimo naslednje »politične organizacije slovenskih emigrantov« v Argentini in drugod: Slovenska krščansko-demokratska stranka, Slovenska demokratska stranka, Narodni odbor za Slovenijo, Zveza društev slovenskih protikomunističnih borcev in Tabor slovenskih protikomunističnih borcev, Zedinjena Slovenija, Liga slovenskih Amerikancev, Slovenska kulturna akcija, Skupina bivših »stražarjev«, Slovensko državno gibanje. (Sovražna aktivnost jugoslovanske politične emigracije, 18. maj 1981, gradivo CK ZKS, Ljubljana; v: *Temna stran meseca*, 1998, 742-744.)

O delovanju SKD oziroma SLS v izseljenstvu beremo med drugim v intervjuju z Vitalom Ašičem (D. IV. 6.). Prvo obdobje delovanja je še razmeroma neraziskano, tudi zaradi zaprtosti zasebnih arhivov glavnih akterjev. O Slovenski kulturni akciji in Zedinjeni Sloveniji izvemo največ v njenih publikacijah (*Koledar ...*, *Zbornik ...* 1998, *Glas SKA*, *Meddobje* itd.), o mišljenju in delovanju borčevskih organizacij se lahko poučimo ob branju njenih glasil *Tabor* in *Vestnik slovenskih domobrancev*, o drugih skupinah pa pričajo še številne publikacije, kot npr. *Smer v slovensko državo* (»stražarji«), *Sij slovenske svobode* (odcepljena konservativna struja SKA) idr.

»Informburojevci« predstavljajo posebno skupino političnih beguncev, ki se je leta 1948 izrekla za resolucijo informburoja. Iz Jugoslavije jih je ilegalno pobegnilo okoli 2.400, med njimi menda le 10 Slovencev. Zanje je bila sredi 50. let objavljena amnestija, vendar so nekateri ostali v tujini. (Drnovšek 1998, 239)

sposobni.⁷⁷ Stražarjev je bilo zelo malo. Tu so ustanovili svoj krožek, bili so nekoliko odmaknjeni od splošnega trenda in nekakšna opozicija. Izdajali so svoj glasnik *Smer v slovensko državo* in še kaj. Mladci so bili tesneje povezani s katoliško cerkvijo in z njimi je bila večina.«

Vrnimo se k Društvu Slovencev⁷⁸. V pravilih društva so našeti nameni in cilji: »1. nuditi gospodarsko in moralno oporo, 2. zastopati koristi članov društva, 3. združevati vse slovenske begunce v Argentini, 4. pomagati slovenskim beguncem pri vselitvi, 5. gojiti verske, kulturne in nacionalne vrednote.« Društvo je Janeza Hladnika v zahvalo za vse storjeno imenovalo za častnega člana in častnega predsednika Društva Slovencev s pravico udeležbe na sejah odbora društva. Predsednik DS je postal Miloš Starec, tajnik Tone Skubic, podpredsednika pa Albin Mozetič in Jože Albreht. (*Koledar ... 1960*, 231)

Prva kulturna prireditve novih slovenskih naseljencev v Buenos Airesu, ki jo je pripravilo Društvo Slovencev, je bila proslava stoletnice boja za Združeno Slovenijo 25. maja 1948 v dvorani župnije Sv. Julije. Prišlo je okoli 500 rojakov, pa tudi argentinski prijatelji. (*Koledar ... 1960*, 247) Številka se morda zdi majhna, vendar je treba upoštevati, da se je v tem obdobju skupnost kot taka šele formirala, da je štela šele okoli 4.000 oseb, da informiranje še ni moglo biti tako izpopolnjeno, predvsem pa, da je imela večina zelo veliko dela za ustvarjanjem pogojev za lastno preživetje.

Protikomunistični Slovenci v Argentini so leta 1952 v spomin na 60. obletnico prvega slovenskega katoliškega shoda v Ljubljani leta 1892 priredili slovenski katoliški shod v izseljenstvu. Pripravljalnemu odboru je predsedoval France Kremžar. Delo shoda so razdelili na duhovniški odsek (vodil ga je dr. Mirko Gogala), odsek za misijone in zedinjenje (Marjan Loboda), socialni odsek (dr. Ivan Ahčin), odsek za izobraženstvo (dr. Milan Komar in Božo Fink), odsek za ljudsko vzgojo in izobrazbo (prof. Lojze Geržinič in dr. Vinko Brumen), mladinski odsek (A. Majhen in M. Mizerit), fantovski odsek (Jancz Langus), dekliški odsek (Katica Kovačeva) in organizacijski odsek (Lovre Jan). Prireditveni odsek je vodil Lado Lenček. (*Koledar ... 1953*, 231)

Socialni odsek je imel zborovanje 13. julija 1952. Začelo se je z mašo; shodu je predsedoval Albin Magister, govorili pa so Franc Kremžar (o zgodovini slovenske-

⁷⁷ O začetkih in razvoju Katoliške akcije, organizacij, kot so bili Stražarji, Mladci itd., ter o medsebojnih razhajanjih v predvojnem času podrobno v knjigali *Katolicizem na Slovenskem* (Dragoš 1998) in *Mladina med katolicizmom in nacionalizmom* (Vidovič-Miklavčič 1994, posebej strani 51-72 in 160-184).

⁷⁸ V Društvu Slovencev oziroma pozneje Zedinjeni Sloveniji je vodilno politično vlogo igrala SLS kot vodilna stranka v Slovenskem narodnem odboru (SNO). »Vodstveni položaj SLS je tako na predsedstvo Narodnega odbora popeljal najprej dr. Miha Kreka in za njim Miloša Stareta. Narodni odbor za Slovenijo je tudi v emigraciji najvišja slovenska politična institucija. Z bistvenim sodelovanjem članov SLS, ki jo v njem predstavljajo, vodi in bo vodil boj za zrušenje komunističnega režima v domovini.« (P. Rant 1984, 1990; str. 27)

ga krščanskega socialnega gibanja), Viktor Češnovar (o trenutnem socialnem gospodarskem stanju v Sloveniji), Maks Jan (o gospodarskem stanju slovenskih izseljencev), dr. Ivan Ahčin (o socialnih in gospodarskih nalogah slovenskih izseljencev) in Rudolf Smersu (o že storjenem na socialnem področju v izseljenstvu). Sledili so še shodi drugih odsekov, ki so dosegli svoj višek od 15. do 17. avgusta 1952, ko je potekala tudi osrednja prireditev. Glavno in zaključno zborovanje je bilo v nedeljo, 17. avgusta, na dvorišču salezijanskega zavoda Don Bosco v Ramos Mejia (širši Buenos Aires – op. Z. Ž.). Na zborovanju so poleg drugih predavanj prebrali tudi pozdravno brzojavko dr. Mihe Kreka, predsednika Slovenskega narodnega odbora. Na predlog glavnega pripravjalnega odbora je bil ustanovljen Slovenski katoliški kulturni svet, njegov prvi predsednik pa je bil prelat dr. Alojzij Odar. (Prav tam, 232-233) Shodu je 24. avgusta sledilo še jubilejno zborovanje ob 60-letnici slovenskega katoliškega narodnega gibanja. Iz vseh predavanj je kot osrednja točka delovanja Slovenske ljudske stranke izzvenela težnja po Združeni Sloveniji, obsegajoči vse Slovence, »kjer koli žive in trpe«, slišati je bilo tudi upanje po združitvi evropskih držav. Katoliška akcija je, kot bomo ugotavljali v drugih poglavjih, predstavljala eno osrednjih ideoloških organizacij SPE, institucionalno povezano med politiko in cerkvijo. Njeni člani, sicer podvrženi strogemu organizacijskemu ustroju, so v skupnosti uživali velik ugled.

6. marca 1949 je v Buenos Airesu nastala Slovenska fantovska zveza, katere namen je (bil) »med prijateljskim kramljanjem dobiti potrebne versko-nravne napotke za življenje, si bogatiti duha s kulturnimi pridobitvami in priti do poštenega razvedrila in zabave«. Svoje prostore so dobili pri salezijancih v Don Boscovem zavodu v Ramos Mejia (Buenos Aires). Gojili so šport, pa tudi kulturo, predvsem gledališče, saj so že istega leta uprizorili prvo igro. »Družiti, vzgajati in ohranjati slovenska dekleta poštena in verna, da se v tem velemestnem vrvežu ne bodo izgubila in bodo ostala takšna, kot so bila doma,« je bil glavni moto Slovenske dekliške organizacije, ki je po dolgotrajnih težavah dobila prostore v kolegiju Sester Svete družine. (*Koledar ...1950*, 182-183)

Raznih društev je bilo še vrsta, vsa pa so bila bolj ali manj tesno povezana v Društvom Slovencev oziroma Zedinjeno Slovenijo. Nekoliko manj tesne vezi s središčem so gojila društva, ki so delovala pod okriljem krajevnih domov.

Na tem mestu se ustavimo pri društvu, ki je v marsičem odstopalo od organizacijske in ideološke ustaljenosti (ni bilo del Zedinjene Slovenije), pa vendar je bilo živ del skupnosti. To je bilo Slovensko katoliško akademsko društvo (SKAD). Ustanovljeno je bilo 22. januarja 1955, njegov namen pa je bil »družiti vse slovenske katoliško usmerjene akademike, študirajoče na visokih šolah v Argentini, nuditi sredstva, ki naj članom pomagajo izoblikovati si katoliški svetovni nazor, ohraniti in gojiti slovensko narodno zavest in si povečati ter poglobiti splošno in strokovno izobrazbo, gojiti medsebojno pomoč, navezati in vzdrževati stike s sorodnimi društvi in z ostalimi slovenskimi akademiki po svetu ter podpirati delo za ohranitev in napredek slovenske skupnosti« (*Pravila ... 1957*). Društvo, sestavljeno iz okoli 30

Slovenska prireditev z obveznimi narodnimi nošami ter argentinsko in slovensko zastavo

študentov, je pripravljalo cikle predavanj o filozofiji, umetnosti itd., pogovore, izdajalo je *Informativni list* ter se kot ena redkih ustanov SPE povezovalo tudi s sorodnimi ustanovami drugih izseljenskih skupnosti (FEDECE). Po zatujevanju nekdanjih članov so bili pogovori tu sproščeni, brez omejitev, upali so si celo organizirati ples, ko to v skupnosti še ni bilo dovoljeno, prvi pa so tudi organizirali prireditev za špansko govoreče občinstvo, analizirali so strukturo SPE itd.⁸⁰

Politično življenje znotraj SPE v Argentini je bilo zaznamovano z živahno, a predvsem notranjo dejavnostjo. Delovanje v bližnjem okolju je bilo nezatno, vpliva na razmere v domovini pa skorajda ni bilo. Politika v ožjem pomenu besede se je z leti skrčila na dejavnost ožjega kroga SPE, najlažje razpoznavnega v okviru društva Zedinjena Slovenija, v zadnjem desetletju pa tudi v podružnicah slovenskih političnih strank. Največji politični vpliv na širšo interno javnost lahko pripišemo časniku *Svobodna Slovenija*, rednim proslavam ob različnih priložnostih, neprecenljiva pa je seveda političnosocializacijska vloga slovenske šole in katoliške cerkve (glej pogl. C).

⁸⁰ D. IV. 6.; *Informativni list* št. 1, 1962.

Tisk

Tako kot šolstvo, gledališče, zborovstvo in druge oblike organiziranja SPE, ima tudi izseljenski tisk korenine v begunskih taboriščih. O tem pišeta med drugimi Rozina Švent z Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani ter dr. Janez Arnež (1999) (*Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji – 1945-1949*), ki v knjižnici inštituta Studia Slovenica v Ljubljani hrani velik del tega gradiva. V uvodu svoje knjige ugotavlja, da je bilo tovrstno gradivo v takratni Jugoslaviji prepovedano oziroma zaplenjeno na meji. Od celotnega gradiva, nastalega v taboriščih, se ga je veliko izgubilo, ostalo je tisto, kar so izseljenci prinesli s seboj. (Arnež 1999, 3) Avtor navaja 51 naslovov periodičnih publikacij v slovenščini, pa tudi nemščini, italijanščini in angleščini, ki so različno dolgo izhajale med Slovenci v taboriščih v Avstriji med leti 1945 in 1949 (prav tam, 299-303). Rozina Švent v svojem članku (*Dve domovini* 2-3, 1992) ugotavlja, da je v Avstriji izšlo skupaj 168 enot begunskega tiska, od tega 26 naslovov periodičnih publikacij, 43 učbenikov, 48 verskih tiskov, 13 izvirnih literarnih del, 9 del slovenskih klasikov ter drugo gradivo. Prvi časopis je bil dnevnik *Demokratična Slovenija* (12. 5. 1945, uredniki: R. Jurčec, A. Uršič, T. Debeljak), ki je kot dnevnik izhajal le slab mesec dni in sicer v 10 tipkanih izvodih. Sledil mu je dnevnik *Domovina v taborišču*, tiskan v Vetrinju (do 300 izvodov). Najresnejši podvig predstavlja dnevnik *Novice*, ki je izhajal v taborišču v Lienzu od 3. 7. do 13. 11. 1946 – izšlo je 420 števil. (Švent 1992, 67-90)

V Italiji je izšlo skupaj 46 naslovov različnih izdaj, prvi pa je izšel v begunskem taborišču Visci že 5. maja 1945 *Naš vestnik* (*Jugoslovanski vestnik* – pojavljajo se različna poimenovanja), glasilo jugoslovanskih in slovenskih četnikov. Med pomembnejšimi je tudi dnevnik *Zedinjena Slovenija*, ki je začel izhajati septembra 1945. (Švent 1992, 90-99)

Kot je v tem delu zapisano na več mestih v različnih kontekstih, se je tovrstna pomembna dejavnost nadaljevala takoj po prihodu v Argentino. Andrej Rot (1992, 209-210) vsebinsko deli tisk SPE na publikacije Društva Slovencev oziroma Zedinjene Slovenije kot osrednje civilne organizacije SPE, tisk Slovenske kulturne akcije, slovenski pastoralni tisk ter izdajateljsko dejavnost različnih ustanov, posameznikov, borčevskih organizacij itd. V to razdelitev lahko v okviru tiska Zedinjene Slovenije uvrstimo tudi šolski tisk.

Časopis *Svobodna Slovenija* je kot ilegalna publikacija začel izhajati že leta 1941 v Ljubljani. Od leta 1945 do 1947 je izhajal v Rimu, od leta 1948 pa v Argentini; založba Svobodna Slovenija je izdajala časopis sprva kot polmesečnik, od leta 1949 pa kot tednik. Že istega leta je začela izdajati svoj letni *Koledar – Zbornik* z okoli 200 stranmi. Obseg se je kmalu povečal na več kot 250 in celo do 300 strani. (*Koledar...* 1957, 236) Prispevki so bili razdeljeni v stalne rubrike in – poleg literarnih in pesniških besedil – pisali o zgodovini in razvoju krščanske politične miselnosti med Slovenci in v Evropi ter poročali o aktualnih dogodkih na tem področju – saj je bila Slovenska ljudska stranka v izseljenstvu redno navzoča pri delu evropske krš-

čanske demokracije, pomembnih (predvsem slovenskih) političnih, umetniških in drugih osebnostih, dogodkih med in po drugi svetovni vojni, mednarodnih političnih razmerah, precej pozornosti so namenjali opisovanju tekočega dogajanja v Sloveniji in Jugoslaviji in pa seveda dogajanju znotraj izseljenske skupnosti v Argentini. Redna sta bila prispevka dr. Mihe Kreka in škofa dr. Gregorija Rožmana, del *Zbornika* pa je bil posvečen izseljenim rojakom v Kanadi, ZDA ali drugih državah ter zamejskim Slovencem.

Zbornik je prenehal z izhajanjem po letu 1975, leta 1998 pa je ob 50-letnici slovenske politične emigracije v Argentini na kar 800 straneh izšel *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni – Društvo Zedinjena Slovenija 1948-1998* (Zedinjena Slovenija, Buenos Aires 1998, 809 strani). To obsežno delo navaja zapisnike sej, zgodovino naseljevanja, nastajanja slovenskih domov, društev in številnih kulturnih, šolskih, športnih in drugih organizacij, tabele, grafikone in drugačne oblike predstavitve te skupnosti v številkah, komentarje, zapise govorov ob različnih priložnostih itd. Sestavljeno je iz štirih glavnih delov oziroma poglavij: 1. Zgodovina in zgodbe; 2. Storitve in dosežki; 3. Podoba »ZS« v imenikih, seznamih in številkah; 4. Priloge. Knjiga predstavlja temeljno gradivo za poznavanje te slovenske izseljenske skupnosti v Argentini, čeprav se pisanje deloma omejuje na društvo Zedinjena Slovenija kot osrednjo in krovno organizacijo SPE. Tudi vsak od prej omenjenih *Koledarjev* oziroma *Zbornikov* (naslov se je z leti spreminjal od *Koledarja* do *Koledarja – Zbornika* in nazadnje do zgolj *Zbornika*) predstavlja velik izdajateljski dosežek, saj gre za skupno več kot 7.000 strani drobnega tiska na velikem formatu.

Tednik *Svobodna Slovenija*, njegov izdajatelj je bil Miloš Stare, urednik pa Jožko Krošelj (od leta 1970 do 1984 Tone Mizerit, od 1984 naprej pa Tine Debeljak ml.), predstavlja osrednjo publikacijo te izseljenske skupnosti. Prinaša novice o dogodkih v skupnosti, Argentini in Sloveniji – slednje so v zadnjih letih s pomočjo računalniških povezav resnično sveže, pa tudi izraža odnos do dogajanja v družbi, predvsem slovenski. Po politični demokratizaciji v domovini ta časopis prihaja tudi na več naslovov v Sloveniji in velja za eno najpomembnejših izseljenskih periodičnih publikacij. Prejema jo večina »slovenskih gospodinjestev« znotraj SPE in širše in že zato predstavlja osnovno informacijsko vez znotraj skupnosti. Pomembni so tudi njeni komentarji in poročila iz Slovenije, saj vsa leta prispevajo k ideološkemu usmerjanju SPE v Argentini. Ne gre namreč pozabiti, da je publikacija, tako kot njen letni *Koledar* oziroma *Zbornik*, nastala in ves čas obstajala z dvojnimi nameni: informiranja skupnosti o dogodkih v Argentini, znotraj skupnosti in v Sloveniji ter komentiranja teh, seveda pa ima v politično-integrativnem smislu daleč večji pomen podajanje načelnih izhodišč za ravnanje in razumevanje posameznih vprašanj in s tem politično socializiranje, uokvirjanje ciljne populacije v zeleno smer kontinuitete osnovnih ideoloških premis te skupnosti. *Svobodna Slovenija* je bila do leta 1990 poluradno glasilo Slovenske ljudske stranke (SLS), šele v zadnjem obdobju pa je formalno prešla v last Zedinjene Slovenije.

K tisku SPE v Argentini lahko štejemo tudi versko publikacijo *Duhovno življe-*

nje, čeprav je ta izhajala že pred vojno, najprej kot rubrika v *Slovenskem tedniku* (1933), od 1934 pa samostojno. Bila je predvsem verske narave in brali so jo verni (pa gotovo tudi neverni, saj ni prinašala zgolj strogo verske tematike – op. Z. Ž.) predvojni priseljenci. Prvi urednik je bil duhovnik Jože Kastelic, nasledil ga je Janez Hladnik, ki je revijo vodil do leta 1948. Že pred tem se je naravnost *Duhovnega življenja* nekoliko spremenila, saj je revija že med vojno postajala čedalje bolj naklonjena domobranski vojski in pozneje politični begunski emigraciji. (Brecelj 1992, 173; Švent 1995, 89) Tako je skušala med primorskimi izseljenci v Argentini ublažiti sovražno razpoloženje do prihajajočih beguncev, ki ga je ustvarjalo jugoslovansko veleposlaništvo, leta 1948 pa so se že pojavili članki, namenjeni neposredno političnim emigrantom. (Švent 1995, 92) Zanimiv je urednikov (Hladnikov) poziv prišlekem, naj – po Peronovih besedah – politiko pustijo Argentincem oziroma njihovi vladi in naj se združijo v enem samem društvu. (Prav tam)

Leta 1949 je uredništvo prešlo v roke duhovnikov, ki so prišli v Argentino skupaj s politično emigracijo, in s tem trenutkom lahko *Duhovno življenje* začnemo prištevati (tudi) k tisku SPE. Z letom 1949 se je pisanje zožilo na predvsem versko in vzgojno tematiko. Ta publikacija je edina, ki je v Argentini izhajala brez presledkov – tudi med drugo svetovno vojno - od začetka do danes. V njej je sodelovalo prek 1.300 avtorjev (Švent 1995, 85). Gotovo gre za eno najpomembnejših publikacij slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki in sploh.

Omenimo še prilogo za otroke *Božje stezice* in verski tednik *Oznanilo* ter razmnožene zvezke, ki jih je izdajala Katoliška akcija in so bili duhovne, pa tudi organizacijske in ideološke vsebine. Svojo izdajateljsko dejavnost je gojilo tudi Baragovo misijonišče, v okviru katerega je bil gonilna sila lazarist Ladislav Lenček. Najbolj znana publikacija so *Katoliški misijoni*, ki so najprej izhajali v Sloveniji, nato v Buenos Airesu in od 1987 spet v Ljubljani. V okviru Baragovega misijonišča oziroma založbe Editorial Baraga so izdajali tudi Franc Sodja, Ruda Jurčec in Vinko Brumen.

Vidnejše so publikacije *Vestnik* (1949) – glasilo slovenskih domobrancev, ter tisk skupine Tabor, ki se je zaradi nestrinjanja glede gledanja NOS na domobranstvo osnovala po izstopu dela domobrancev iz dotodanje organizacije (1964). Ta del domobranstva meni, da so jim politiki 3. maja 1945 v Ljubljani na Taboru (ustanovitev vlade ...) »zasadili nož v hrbet«, obenem pa je bil *Vestnik* usmerjen pretežno projugoslovansko.

Tako *Vestnik* kot *Tabor* (slednji še izhaja) sta imela razmeroma majhen vpliv, bralci so izvirali večinoma iz vrst nekdanjih domobranskih borcev. Tudi spor, zaradi katerega je prišlo do razcepitve na dve organizaciji, na samo skupnost SPE ni imel znatnega vpliva, čeprav je bil odraz različnih silnic znotraj emigracije.

Vzporedno z obravnavano izdajateljsko dejavnostjo je obstajal tudi tisk predvojne emigracije, ki pa je bil, tako kot celotni skupnosti, medsebojno popolnoma ločen.

V zvezi z informacijsko dejavnostjo SPE v Argentini ne slišimo velikokrat o

delovanju radia oziroma o radijski oddaji. Franc Pernišek (1972, 367) sicer piše, da je Miloš Stare že v prvih letih organiziral nekaj desetnih slovenskih radijskih oddaj na radijskih postajah Excelsior in El Pueblo – te oddaje so bile zlasti ob junijskih proslavah, 29. oktobru itd., vendar pa tudi ugotavlja, da stalne radijske ure ni bilo mogoče izvesti zaradi denarnih težav. SPE je nato vendarle oblikovala oddajo, ki je delovala od 1970 do 1983. »Radijska ura« na argentinskem radiu je bila na sporedu enkrat tedensko, prinašala je predvsem vabila na obletnice slovenskih domov in druge prireditve SPE, komentarje o perečih zadevah, priložnostne misli ob posameznih praznikih in obletnicah ter seveda slovensko glasbo različnih zvrsti. Oddaja *Tukaj ... Svobodna Slovenija* (Zbornik ... 1998, 636) se je nenehno srečevala s številnimi težavami, saj se je iz različnih razlogov morala seliti z ene radijske postaje na drugo, spreminjali so se urniki, težave pa so bile tudi z napovedovalci, ki so po zakonu morali biti Argentinci, ti pa so imeli velike težave pri izgovarjanju slovenskih imen in drugih besed. Oddaja se je financirala z oglaševanjem slovenskih podjetnikov, iz blagajne Zedinjene Slovenije, pa tudi z »nabirkami« na različnih prireditvah.

Leta 1983 je izzvenela zadnja oddaja. Leta 1988 je politični emigrant s Primorske Alberto Čuk ustanovil zasebni radio oziroma radijsko uro *Slovenski kotichek*. Za pomoč pri izvedbi programa je zaprosil tudi Zedinjeno Slovenijo (Zbornik ... 1998, 635). Oddaja je imela od takrat pretežno isti termin in jo še vedno poslušajo tako predvojni kot povojni slovenski izseljenci. Program je podoben prvi oddaji SPE, vendar bistveno manj politično obarvan, predvsem kulturno-informacijske narave. V uredništvu so v veliki večini razmeroma mladi pripadniki druge generacije predvojnih in povojnih izseljencev; morda prav zaradi tega dejstva, predvsem pa zaradi zavestne usmeritve uredništva predstavlja ta oddaja eno najuspešnejših integracijskih vezi znotraj slovenskega izseljenstva v Argentini. Kljub začetnim negotovanjem zaradi slabe slovenščine in radijskih vabil mladih v »predvojni«, »primorski« ... klub Triglav se je oddaja obdržala in ima veliko poslušalcev, tudi med Argentinci (sedanje ime: *Okence v Slovenijo*).^{#1}

Po smrti lastnika in ustanovitelja Alberta Čuka je oddaja spremenila ime, ime *Slovenski kotichek* pa zdaj nosi radijska oddaja Maria Bogataja. Ta je bil dolgoletni prijatelj in sodelavec Alberta Čuka. Njegovo oddajo lahko poslušajo prebivalci okraja San Justo, pa tudi drugod, in sicer kar vsak delovni dan med 20. in 21. uro. Poleg slovenske glasbe prinaša ta oddaja sveže novice iz Slovenije, ki jih urednik Bogataj dobi prek interneta, ter reportažne zapise o lepotah Slovenije.

Obe radijski oddaji sta pretežno nepolitični.^{#2}

^{#1} Odbor Zedinjene Slovenije je ob nastanku radijske oddaje Alberta Čuka sprejel sklep, da »gre za zasebno stvar; ne podirajmo njihovega dela, bodimo pa čuječi v dobrem smislu in jim pomagajmo«. (Zbornik ... 1998, 266)

^{#2} Zvočni zapis oddaje Slovenski kotichek (4. november 1999, 243. oddaja) je shranjen v arhivu Z. Ž.

Slovenska kulturna akcija

Ta izdajateljska ustanova »zasluži« posebno podpoglavje, saj je vse od ustanovitve (1954) glavna izdajateljica leposlovnih in drugih obsežnejših del, razen šolskih učbenikov, zbornikov itd. Do spomladi leta 1999 je v njeni založbi izšlo 169 del – gre za številko, na katero bi bila ponosna marsikatera založba v matični domovini ...

SKA je bila ustanovljena z namenom, da »pospešuje in posreduje kulturne stvaritve, zlasti slovenske, in to v krščanskem smislu« (Rot 1992, 213). Namen ustanoviteljev, med katerimi je bil pobudnik Ladislav Lenčec, prvi predsednik pa Ruda Jurčec, je bil tudi, da kulturna dejavnost ne bi bila neposredno odvisna od političnih tokov. Težili naj bi k najvišji kakovosti in si prizadevali za organizacijsko povezavo z vsemi izseljenskiimi kulturniki. Do samega nastanka je prišlo, kot poroča *Zbornik ...*, brez privoljenja ali angažiranja Društva Slovencev in že to dejstvo je ustanovo zaznamovalo z negativnim predznakom. Sicer so bila v SKA zbrana dovolj ugledna imena, da je DS oziroma ZS ni naravnost obsodila ali ovirala in celo začetno nasprotovanje se je z leti spremenilo v toleranco in celo sodelovanje, saj so v okviru SKA pisali in publicirali tudi nekateri ideološki mnenjski voditelji SPE.

Delovanje SKA se deli na filozofski, teološki, literarni, likovni, naravoslovni, družbeni, glasbeni in zgodovinski odsek, v katerih v zadnjem desetletju deluje okoli sto članov, ki živijo in ustvarjajo po vsem svetu, ne le v Argentini. Že leta 1951 je v Buenos Airesu začela izhajati revija *Vrednote* (izdajalo jo je Delovno občestvo za Slovenski katoliški inštitut), ki je z nastankom SKA prešla med njene redne izdaje. Gre za knjige znanstvenih razprav, esejev in študij. Izšlo jih je pet, dopolnjevale pa so revijo *Meddobje*. Ta revija izide dvakrat letno v dvojnih številkah na približno 320 straneh, objavlja pa leposlovne prispevke, prevode, znanstvene razprave, eseje, glose, ocene itd. izpod peres najpomembnejših slovenskih kulturnih ustvarjalcev v izseljenstvu in zamejstvu. Leta 1954 je začel izhajati tudi *Glas Slovenske kulturne akcije*, kulturno-informativni list v obliki časnika.

Vloga te najpomembnejše izseljenske kulturne organizacije je dvojna – z leti je postala ponos slovenske politične emigracije v Argentini (čeprav je skoraj polovica avtorjev iz drugih držav, pa vendar je uredništvo in središče delovanja v Buenos Airesu, od koder je prišla tudi sama pobuda za njen nastanek), hkrati pa igra tudi vlogo nekakšnega ventila, poligona, na katerem se brez nevarnosti za nepričakovano omajanje trdnosti politične strukture in usmeritev SPE križajo mnenja razumnikov oziroma umetnikov različnih pogledov. Lahko bi rekli, da se skozi knjižne izdaje SKA prečiščuje duša te skupnosti, saj so nekatere od knjig izrazito nasprotujoče aktualnim ideološkim ali taktičnim usmeritvam vodstva SPE (Žigon 1998, 58).

Zaradi strankarske neopredeljenosti (»pripadala« je zgolj »krščanskemu pogledu na svet in politični emigraciji«) je bila deležna številnih sumničenj in odkritih napadov. Leta 1965 se je v SKA začelo idejno razhajanje, saj del njenih članov

ni hotel delovati strankarsko, ampak zgolj »politično«. Leta 1969 je trša, politično bolj nepopustljiva linija, potem ko je izgubila na volitvah na občnem zboru, zapustila SKA, delo pa je nadaljevala nova skupina ljudi (Tine Debeljak, Ladislav Lenček, France Papež ...). Dolgoletni predsednik Ruda Jurčec je namreč že leta 1962 prišel v navzkrižje s politično linijo Narodnega odbora za Slovenijo in SLS, saj je s svojo politiko, ki jo je vnašal tudi v SKA, začel ogrožati politični koncept SLS in NOS ter enotnost emigrantskega političnega koncepta. Manjšinski del (Alojzij Grežinič, Ruda Jurčec, France Dolinar itd.) je začel izdajati *Sij slovenske svobode*⁸³. Spor je povzročil zastoj v izdajateljski dejavnosti, ki je spet oživila konec 70. let. Tej kulturni ustanovi so nekateri pripisovali elitizem, saj je dejansko težila k visoki kulturi. Prav ta vloga pa je bila predvsem pozitivna, kajti na ta način je SKA presešla raven »društvene« kulture, prilagojene potrebam širše množice. Eden od nedavnih vodij SKA Andrej Rot ugotavlja, da je bila ves čas neodvisna od verskega in političnega vodstva, bila je zavetje pripadnikov politične emigracije, ni pa bila spolitizirana. (Rot 1995, 136-137)

Šolstvo kot socializacijski dejavnik

Eden temeljnih dejavnikov politične socializacije je šola. Socializacija v širšem pomenu besede se začne že ob rojstvu oziroma že prej, takrat, ko se starša odločata o tem, na kakšen način bosta vzgajala otroka, v katerem jeziku (v izseljenški situaciji), duhu katere kulture. Gre predvsem za socializacijo v okviru družine kot osnovne družbene enote. O politični socializaciji v ožjem pomenu lahko govorimo v trenutku, ko se starši odločijo, katerim delovanjem širšega okolja ga bodo izpostavili oziroma v katere in kakšne družbene podsisteme ga bodo vključevali. V primeru slovenskega izseljenstva tako s tem mislimo na odločitve, ali bo otrok navzoč pri slovenskih mašah, proslavah, ali bo obiskoval slovenski vrtec, kakšne video kasete mu bodo predvajali, skratka, katere vrednote mu bodo vsajane v podzavest. Ko pišemo o slovenski politični emigraciji, vemo, da gre za organizirano skupnost s trdno strukturo in močno ideološko energijo, katero želi prenašati na potomce. SPE kot skupnost z elementi paradržavnosti (o tem več v poglavju C) se je od vsega

⁸³ Prva številka *Sija slovenske svobode* pojasnjuje gledanje »trše« skupine na razcep v SKA: »SKA je postala splošna slovenska kulturna ustanova izven državnih meja Slovenije, ki jo idejno označuje samo krščanski svetovni nazor. S tem je zavrženo njeno življenjsko okolje – protikomunistična emigracija. / ... / Slovenska politična emigracija našega časa je torej izgubila svoj cvet, kot se je o SKA izrazil pisatelj Karel Mauser. Delavci v SKA pa so vsaj kot taki odložili bojno razpoloženje proti komunističnemu pojavu v naši domovini in so ostali samo še nekomunisti ali idejni nasprotniki dialektičnega materializma. Odprli pa so vstop v SKA tudi takim, ki ne nasprotujejo domačemu režimu in z njim na ta ali drugi način celo sodelujejo, samo da sicer niso pristaši dialektičnega materializma. / ... / S tem dogodkom je slovenska emigracija doživela hud udarec ... « (B. F. 1970, 7)

začetka izrazito zavedala odločilnega pomena šolanja – tako v smislu ohranjanja in kontinuitete slovenske kulture in jezika, kot krščanskega svetovnega nazora. Zato pišemo o takojšnjem organiziranju šole že v begunskih taboriščih in njenem skorajda neprekinjenem delovanju v izseljenstvu. Begunski intelektualni vrh je skušal na vsak način preprečiti diskontinuiteto, ki bi bila lahko usodna za ta del slovenskega življa, in to mu je v veliki meri tudi uspelo. Lahko ugotovimo, da je prav v organiziranosti šolstva skrivnost slovenskega »čudeža« v Argentini. Če je kulturna socializacija najbolj odvisna od družinskega kroga, je politična odvisna od šolstva in v moderni dobi od množičnih medijev, katerim so podvrženi tako otrok kot njegovi starši. Boj proti asimilacijskim vplivom argentinskih medijev je za SPE ena najtrših preizkušenj, ki se je prikradla počasi, neopazno, s postopnim razvojem komunikacijske tehnologije.

Toda začnimo na začetku, v obdobju po prihodu prvih Slovencev iz begunskih taborišč v Argentino. Ker je bila argentinska oblast do prišlekov izrazito pozitivno naravnana, niso imeli s samoorganiziranjem nikakršnih težav – te so bile v glavnem tehnične narave, torej kako ob začetnem pomanjkanju sredstev pridobiti ustrezne prostore in gradivo za šolanje.⁸⁴

Z gradivom je bilo sicer nekoliko lažje, saj so s seboj prinesli učbenike, napisane in natisnjene v begunskih taboriščih, pouk oziroma tečajji pa so se odvijali po župnijskih dvoranah, sejnih sobah, pogosto tudi v zasebnih hišah.

S pedagoškim delom je pričela slovenska duhovščina, ki je že leta 1948 poučevala predvsem verouk. Leta 1949 so začeli delovati prvi tečajji in jih ni mogoče imenovati »šole«. Delu so se priključili tudi izobraženci in učitelji, ki so poučevali slovenščino, slovensko zgodovino in zemljepis ter petje. Tako je bilo tega leta v različnih »tečajjih« 107 do 140 otrok.⁸⁵ Poučevanje je bilo še neuskklajeno, odvisno od iznajdljivosti posameznega učitelja, gladek potek šolanja pa je motilo tudi pogosto preseljevanje slovenskih družin, ki si po prihodu še niso dokončno uredile življenja. Že v naslednjem letu (1950) se je učenje poenotilo, Društvo Slovencev je prispevalo za izdajanje učnih pol in kasneje je začel izhajati šolski list *Mladina* z vso šolsko snovjo iz verouka, slovenščine ter slovenske zgodovine in zemljepisa. Leta 1952 sta bila pri Društvu Slovencev ustanovljena šolski referat in mladinski odsek in s tem je bilo šolanje dokončno usklajeno, od leta 1966 pa so se tečajji spremenili v osnovne šole in dobili nove učne načrte. Ti so se nato spremenili v šolskem letu 1989/90. (*Zbornik ... 1998*, 578)

Svobodna Slovenija je leta 1951 izdala prvo čitanko *Naša beseda*. V okviru Druš-

⁸⁴ Kljub naklonjenosti argentinske oblasti so se v slovenski skupnosti raje izogibali širjenju novic o organiziranju šolskih tečajev, saj Društvo Slovencev ni imelo v popolnosti urejenega pravnega statusa, pa tudi politični položaj v državi je bil tako negotov, da bi si tako organiziranje oblast lahko »napačno razlagala«. (*Zbornik ... 1998*, 581)

⁸⁵ *Zbornik ... 1998*, 577; avtor opisuje razhajanje podatkov. Število je ostalo razmeroma nizko vse do sredine 50. let in sicer zaradi prezaposlenosti ali prezadolženosti in s tem povezanega nezanimanja staršev, preseljevanja iz enega v drugi del mesta itd.

tva Slovencev so, kot je zapisano, ustanovili mladinski odsek, njegov odbor pa so sestavljali vsi učitelji. Referent odseka se je lahko udeleževal tudi sej uprave Društva Slovencev. Leta 1950 je bilo v Buenos Airesu v slovenskem šolskem tečaju 149 otrok, razdeljenih na mlajšo in starejšo skupino, znotraj njiju pa še na manjše skupine. Pri pouku so uporabljali *Moje prvo berilo* (predvojna izdaja), *Naše besede* (izdala Svobodna Slovenija), *Božje stezice* (otročka priloga *Duhovnega življenja*) ter razmnoženo gradivo. V prvi skupini so se učenci učili branja, pisanja in deklamiranja v slovenščini, druga skupina pa zemljepisa, zgodovine, branja, deklamiranja, pisanja, »spisja« v slovenskem jeziku ter »spoznavanja slovenskih velemož«. Obe skupini sta seveda gojili tudi petje. (Mizerit 1957, 175) Pouk je razen v prvih letih potekal ob sobotah. Avtor navedenih podatkov ugotavlja, da približno dve tretjini slovenskih šoloobveznih otrok ne obiskuje slovenskih tečajev, predvsem zaradi prevelike oddaljenosti od šolskih središč, zato opozarja na nujnost ustanovitve novih tečajev povsod, kjer so dane možnosti za to. Namiguje tudi na premajhno zavzetost staršev, »katere je treba prepričati, da slovenski tečaji otrokom prav nič ne škodujejo, marveč samo koristijo. Strah, da bi otroci zaradi obiskovanja slovenskih tečajev imeli težave v argentinski šoli, je prazen in čisto odveč. Otroci imajo odličen spomin. / ... / Sicer pa: poznam slučaje, ko naši otroci ne hodijo v slovenske tečaje, da se jim ne bi 'mešalo'. Posečajo pa tečaje angleščine in drugih tujih jezikov. Kaj se jim tam nič ne 'meša'?« (Prav tam, 177)

Težave s prostori so slovensko šolo spremljale vse od začetka pa do zgraditve Slovenske hiše in krajevnih domov, ki so tako hitro rasli tudi zaradi potrebe po šolskih prostorih. (*Zbornik ...* 1998, 592)

Število učencev je koncem 50. let skokovito naraščalo in leta 1964 doseglo rekordno številko 729, kar je glede na približno 6.000 članov celotne emigracije gotovo izjemno visok delež. Najslabši obisk v slovenski osnovni šoli je bil leta 1989, le še 403 učenci, po letu 1990 pa se je število spet povečevalo in se leta 1997 povzpelo na 507 oziroma skupaj 568, leta 1999 pa na skupaj 560 učencev, ki jih je poučevalo 112 učiteljev, od tega 92 rojenih v Argentini.

V šolskem letu 1998 je pouk potekal v devetih šolskih tečajih, od tega jih je bilo sedem v širšem Buenos Airesu, eden v Mendози in eden v Barilochah (Horvat 1998, 142); podobno stanje je bilo leta 1999. Seveda gre porast pripisati dogodkom v Sloveniji in s tem povezanim obiskom v Sloveniji in iz Slovenije v Argentini ter navezavi tesnejših stikov z domovino tako na kulturnem kot izobraževalnem področju. Tako od leta 1994 slovensko ministrstvo za vzgojo in šport v sodelovanju s kulturnim in zunanjim ministrstvom Republike Slovenije pripravlja v Sloveniji seminar za učitelje iz izseljenstva, ki se ga udeležuje veliko učiteljev iz vrst SPE. Posebno prelomnico pa pomeni dejstvo, da se je leta 1999 skupina slovenskih maturantov Rast v okviru maturantskega izleta v Sloveniji udeležila poletne šole slovenskega jezika v Ljubljani.

Šele v 80. letih je SPE v šolskem procesu začela uporabljati tudi knjige s slovenskega matičnega ozemlja – najprej s Primorske (primorskega zamejstva – op.

Z. Ž.) in Koroške, po osamosvojitvi Slovenije pa tudi od tam, vendar »samo v primerih, ko ni bilo v njih ničesar, kar bi nasprotovalo zgodovinskim resnicam, in to zlasti glede vojne in revolucije« (prav tam, 594).

Slovenska vlada je prek pristojnih organov poslala več knjig, zbornikov, zemljevidov in učnih knjig, precej gradiva pa je spet prišlo iz zamejstva, predvsem tistega, ki se uporablja v dvojezičnih šolah. Ta poteza je razumljiva, saj se izseljenska skupnost sooča s čedalje večjim številom slovensko slabo ali sploh ne govorečih otrok, ki želijo obiskovati slovensko šolo.

Nekatere krajevne šole so delovale le nekaj časa, skupno pa je v Argentini med SPE delovalo 24 šol: 1. Slovenska hiša: šola nadškofa Bonaventure Jegliča; 2. Barrio San Jose (Temperley): šola škofa Antona Mahničja; 3. Berazategui: šola Ivana Cankarja; 4. Carapachay: šola Josipa Jurčiča; 5. Slovenska vas: šola Friderika I. Baraga; 6. Pristava Castelar: šola dr. Franceta Prešerna; 7. Ramos Mejia: šola škofa Antona Martina Slomška; 8. Naš dom San Justo: šola Franceta Balantiča; 9. San Martin: šola škofa dr. Gregorija Rožmana; 10. San Miguel: šola Simona Gregorčiča; 11. Transradio: šola Simona Jenka; 12. Victoria: šola Ivana Preglja; 13. Villa Tessei: šola Narteja Velikonje; 14. Ezeiza: šola Valentina Vodnika; 15. Florida: šola Franceta Levstika; 16. Caseros: šola Josipa Stritarja; 17. Adrogué: šola Frana Erjavca; 18. Bariloche: šola Jakoba Aljaža; 19. Mar del Plata: šola Janka Kersnika; 20. Mendoza: šola svetih Cirila in Metoda; 21. San Luis (Mercedes): šola Mirka Kunčiča; 22. San Luis (glavno mesto): šola dr. Antona Korošca; 23. Tucuman: šola Janeza E. Kreka; 24. Miramar: šola Janeza Trdine. Leta 1997 je na območju Buenos Airesa delovalo 6 šol, v notranjosti države štiri, v Buenos Airesu, Barilochah in Mendози pa delujejo tudi trije tečajji za špansko govoreče. Prvi je bil že leta 1980, intenzivneje pa se je njihovo delo razvilo v 90. letih. Število učencev se povečuje in je leta 1996 znašalo 55, leta 1997 pa 51 učencev. (*Zbornik ... 1998*, 595, 604) Začel se je tudi tečaj za odrasle, saj se je povečalo število argentinskih zakonskih partnerjev in tudi tistih Slovencev, ki so slovenščino pozabili ali nikoli niso bili sposobni komuniciranja v tem jeziku.

Preglednica na strani 101 prikazuje število učencev v sobotnih slovenskih šolskih tečajjih. V oklepajih je navedeno število učencev oziroma tečajev skupaj z učenci oziroma tečajji za špansko govoreče (razen za 1999 in 2000 v: *Zbornik ... 1998*, 590).

Učni načrt v slovenskih šolah povojne politične emigracije v Argentini je mladim generacijam posredoval predvsem primarno – slovensko etnično identiteto oziroma narodno zavest in sicer prek učenja slovenskega jezika, slovnice in književnosti, petja, verouka v slovenščini, slovenskega zemljepisa, sodelovanja in sooblikovanja številnih prireditev v krajevnih domovih in šolah itd. Kot zelo uspešne so se izkazale tudi počitniške šolske kolonije, saj so ob tej priložnosti otroci preživeli več dni izolirani od vplivov argentinskega vsakdana. Posebno političnosocializacijsko vlogo je imel poleg verouka predmet zgodovine, ki je predvsem obdobje od leta 1941 dalje in še pred tem prikazoval precej drugače kot uradni učbeniki v

LETO	TEČAJEV	UČENCEV
1949	4	107
1955	10	242
1960	15	680
1965	13	713
1970	9	654
1975	12	599
1980	12 (13)	463 (468)
1985	11 (13)	418 (456)
1990	12 (13)	419 (451)
1995	10 (13)	496 (539)
1996	7 (9)	484 (539)
1997	8 (11)	507 (568)
1998	8 (11)	474 (536)
1999	9 (12)	500 (560)
2000	9 (14)	516 (565)

nekdanji Jugoslaviji, pa tudi sedanji v Sloveniji – predvsem gre za drugačno opisovanje in vrednotenje vloge komunistične partije v predvojnem, medvojnem in povojnem obdobju, za vlogo Osvobodilne fronte in revolucije itd.

SPE se je zgodaj zavedla pomena **srednješolskega izobraževanja** in vzgoje, saj gre za odločilno življenjsko obdobje, ko se posameznik srečuje s krizo identitete, tudi etnične in politične. Slovensko srednje šolstvo se je razvilo iz prvotnega literarnega krožka (1959), leta 1961 pa je bil uradno ustanovljen Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka, ki je to ime dobil dve leti pozneje po začetniku slovenskega šolsiva v SPE. Učitelji poučujejo s pomočjo knjižic in brošur, ki so jih izdelali sami. Zadnja leta uporabljajo tudi učbenike, ki jih posredujejo ministrstvo za šolstvo in šport ter Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu Republike Slovenije. Pouk poteka 20 sobot v letu po pet šolskih ur in traja pet let, konča pa se z zaključnim izletom, v zadnjih letih v Slovenijo. Še enkrat naj poudarim, da je celotna skupina srednješolcev leta 1999 prvič obiskala enomesečni poletni tečaj slovenskega jezika v Ljubljani.

Srednješolski tečaj (ST) je bil kmalu po začetku delovanja na pobudo njegovega ustanovitelja dr. Marka Kremžarja pod okriljem Zedinjene Slovenije. To je pomenilo sprva le moralno oporo in pokroviteljstvo, pozneje pa tudi gmotno podpiranje. Za tečaj je gmotno in sicer skrbel še leta 1966 ustanovljeni svet staršev. Nekoliko spremenjeni učni načrt je po letu 1969 vseboval v 1. letniku verouk, petje in dve uri slovenščine, v 2. letniku verouk, zgodovino (do Napoleona) in dve uri slovenščine (do Vodnika), v 3. letniku verouk, slovenščino (do Cankarja) in dve

uri zgodovine (do Jugoslavije), v 4. letniku verouk, slovenščino in dve uri zgodovine (do sedanjosti, vključno izseljenske), v 5. letniku pa govorne vaje (debatna ura), gospodarski zemljepis, človečansko vzgojo in pripravo almanaha. Leta 1980 so opustili petje, saj je bilo tega dovolj po krajevnih domovih, uvedli pa so predmet »živa beseda«, ki naj bi učence skozi recitacije naučil pravilne izgovorjave – izkazalo se je namreč, da se je začelo med dijaki znanje slovenščine slabšati. Skupnost je skrbela za učiteljski naraščaj – starejšim učiteljem so se pridružili mlajši, ki so že končali srednješolski tečaj, in jih postopoma zamenjevali. Leta 1992 so uvedli sprejemne izpite, saj je vedno več takih, ki s svojim znanjem slovenščine ne morejo slediti pouku. Za ustrezno načrtovanje programa, pripravo učne snovi, primernih besedil itd. so se profesorji združili v tri odseke: jezikoslovni (slovenščina in slovnica, živa beseda, almanah), ideološki (verouk, lepo vedenje, svetovni nazori, temelji družbene vzgoje) in domoznanski (narodopisje, zgodovina, zemljepis). Leta 1997 je učni načrt vseboval slovenščino, verouk, živo besedo, petje (spet so ga uvedli leta 1993), zgodovino, slovnico, slovstvo, zemljepis, svetovne nazore in v zadnjem letniku pripravo almanaha. (*Zbornik ... 1998*, 607-608)

Tečaj deluje tudi v Barilochah, nekaj pa je tudi dopisnih dijakov, ki ob koncu šolskega leta v Buenos Airesu opravijo izpite. Srednješolski tečaj v Mendози ne deluje v sklopu ST ravnatelja Marka Bajuka in ima drugačen učni načrt. Sprva je deloval od leta 1973 do 1984, nato pa je znova v spremenjeni obliki začel delovati leta 1990. Tečaj je dvoleten in ga obiskujejo mladi dveh generacij. Predmete poslušajo drugega za drugim (zgodovina, oblikovanje osebnosti, literatura, narodoslovje in verouk) in sicer vsakega po tri do štiri ure letno, slovenski jezik pa se učijo ves čas. Leta 1997 je tečaj obiskovalo 10 učencev. Imajo tudi tečaj slovenščine za starejše – pripadnike predvojnega izseljenstva in argentinske zakonske partnerje. Leta 1997 so prvič odšli v Slovenijo vsi, ki so do leta 1990 končali tečaj, in sicer skupaj s kanadskimi slovenskimi sovrstniki (in ne skupaj z Rastjo iz Buenos Airesa – tudi iz organizacijskih razlogov). (*Žigon 1998*, 79)

Veliko motivacijo še posebej v zadnjih letih predstavlja obisk Slovenije, domovine staršev. Dijaki sredstva za izlet zbirajo sami, ob pomoči staršev, čedalje bolj pa je izlet Rasti (RAST – Roj abiturientov srednješolskega tečaja) tudi pomembno politično dejanje, saj so mladi, pripadniki druge in tretje izseljenske generacije, ki v Sloveniji pojejo, plešejo in govorijo slovensko, žive priče dela, ki ga je SPE vložila v ohranjanje slovenske identitete na tujem.

Posebno vlogo je imel tečaj v okviru nekdanjega Slovenskega semenišča, neke vrste semenišče, ki se je imenovalo Slovenski dijaški zavod in kasneje Rožmanov zavod v Adroguēju. Deloval je od leta 1952 do 1977, in sicer brez učnega načrta, vsako soboto. Iz njega je izšlo nekaj profesorjev na ST, sicer pa je deloval vzporedno. (*Zbornik ... 1998*, 619)

Prav srednje šolstvo ima največji političnosocializacijski pomen, saj v tem obdobju (adolescences) posameznik začenja zavestno sprejemati ali odklanjati različne družbene vrednote. Zato je značilen stavek o namenu slovenske srednje šole: »

... rast naših srednješolcev: iz slovenskih korenin; v zvestobi do svojega rodu in skupne preteklosti, v razvoju osebnih darov in talentov, v skladu s svojim končnim smotrom, ki je Bog« (Loboda, 1997). V brošuri *Načela, pravila in poslovnik ...* je med drugim poudarek tudi na politični naravnosti šole: »Tečaj priznava v Slovenskem narodnem odboru (SNO) vrhovnega političnega predstavnika slovenskih zdomcev in želi svoje delovanje sporazumno usklajevati z družbeno, vzgojno in izobraževalno politiko tega odbora.

V Argentini je Slovenski srednješolski tečaj (ST) prostovoljno stopil pod okrilje Zedinjene Slovenije, ki je predstavnica in krovna organizacija organizirane slovenske skupnosti v tej deželi (organizirane predvojne skupnosti ne omenja – op. Z. Ž.). ST drži z odborom Zedinjene Slovenije osebne in pismene stike ter ga z vsakoletnimi pismenimi poročili seznanja s svojim delom.

Ker je jezik najvidnejši in najpristnejši izraz narodnosti, je seveda slovenski jezik privilegirani učni predmet na tečaju, pa tudi iz vzgojnih in metodoloških ozirov edini dovoljeni pogovorni jezik v šolskih prostorih.« (*Načela ...* 1988, 3) Zadnja zapoved se je v zadnjih letih precej izjalovila, saj mladi v medsebojnem pogovoru čedalje pogosteje uporabljajo španščino; pisali smo že o španskih oddelkih itd.

»Profesorski zbor se zaveda, da so krščanska načela okrepila in poplemenitila slovensko narodno dušo in tvorijo bistveno sestavino človekove in narodne omike. Prepričan je tudi, da so katoliška verska in npravna načela najodličnejše prvine splošne človeške omike ter najtrdnjše poroštvo sreče za tistega posameznika in tisto skupnost, ki jih v življenju upošteva, in so zaradi tega nezamenljiva. Zato si učno osebje želi in prizadeva, da ta načela posreduje dijakom tudi na tečaju v obliki lepe slovenske besede.« (Vesel-Dolenc 1997)

Omeniti velja tudi **visoko šolstvo**. Poleg ljubljanske teološke fakultete v begunstvu, ki se je iz Praglie – Padove preselila v Briksen in nato v Argentino (1948) ter bila odpravljena leta 1959, je bila druga visokošolska ustanova Slovenski odsek na buenosaireški podružnici Fakultete za filozofijo in humanistične vede Ukrajinske katoliške univerze sv. Klementa v Rimu. Odprta je bila leta 1967 v Slovenski hiši, slovenski odsek je vodil dr. Tine Debeljak, predavali pa so dr. Tine Debeljak, Marijan Marolt, dr. France Gnidovec, dr. Marko Kremžar, dr. Vinko Brumen in pozneje še nekateri nekdanji učenci fakultete. Slovenski študentje so na tej fakulteti diplomirali v slovenskem jeziku, za doktorat pa so lahko predložili slovenske disertacije iz slovenske kulture. Prvo leto je bilo vpisanih 15 Slovencev, 5 Ukrajincev in en Argentinec. Štiriletni študijski program je obsegal predmete: slovenska literatura, slovenska umetnost, slovenska zgodovina, staroslovanščina, slovenska filozofija in zgodovina ekonomske misli s ozirom na slovensko gospodarstvo. Predavanja so bila v slovenščini ter delno ukrajinščini in španščini. Slovenski odsek je prenehal delovati leta 1972 in sicer zaradi spremembe učnih načrtov Ukrajinske univerze, zahtev cerkve po eni sami katoliški univerzi, omejitve akademskih naslo-

Število dijakov po letih, *Zbornik ... 1998*, 608 (razen za 1999, 2000 in 2001)

LETO	DIJAKOV	LETO	DIJAKOV
1959	10	1980	199
1960	15	1981	198
1961	41	1982	195
1962	54	1983	187
1963	56	1984	165
1964	66	1985	152
1965	79	1986	143
1966	65	1987	143
1967	81	1988	127
1968	105	1989	136
1969	125	1990	140
1970	136	1991	137
1971	119	1992	135
1972	144	1993	129
1973	165	1994	130
1974	180	1995	119
1975	200	1996	102
1976	219	1997	107
1977	217	1998	105
1978	210	1999	110
1979	208	2000	165
		2001	147

vov samo na člane klera itd. Vrzal naj bi zapolnil visokošolski tečaj, sprva s ciklusi predavanj in slovenskimi jezikovnimi tečaji (1976, 1977); leta 1982 je tečaj organiziral štiri predmete: zgodovino, teologijo, filozofijo ter slovenščino. Kronist ugotavlja, da tečaja zadnja leta ni več, vendar pa se pojavljajo prizadevanja za njegovo obnovo. (*Zbornik ... 1998*, 619-620)

Zunajšolska mladina se je že od začetkov organizirala v različna društva, vodilni organizaciji pa sta bili gotovo Slovenska fantovska zveza (SFZ) in Slovenska dekliška organizacija (SDO). Vodstvo SPE je pri načrtovanju številnih prireditev velik del organizacijskega in še bolj izvajalskega bremena vedno nalagalo mladini, ki se je tako naučila samostojnega dela v duhu slovenstva, ostajala je dejaven, živ del skupnosti; velikega pomena so bile tako kulturne prireditve kot plesi in športne prireditve, kot npr. mladinski športni dan z meddomskimi športnimi igrami v odbojki, malem nogometu idr.

Cerkev

Katoliška cerkev na Slovenskem je leta 1945 gotovo doživela hud poraz, saj je bilo njeno delovanje potisnjeno na rob legalnosti, velik del duhovščine pa je ostal v begunskih taboriščih oziroma pozneje v izseljenstvu. Tako se je maja 1945 večina bogoslovcev ljubljanske škofije umaknila prek Ljubelja na Koroško. Vrnjenih jih je bilo 38, ti so bili pobiti ali pogrešani (Škulj 1997, 8). Katolicizem je prav zaradi velike navzočnosti duhovnikov neovirano deloval v izseljenstvu. Kljub temu, da je bilo veliko bogoslovcev vrnjenih iz Vetrinj v Jugoslavijo, je velik del duhovščine preživel, tudi v organizacijskem smislu. Ostanek ljubljanskega semenišča se je zbral v Italiji, v Praglii pri Padovi, in kongregacija za semenišča in univerze je že 25. junija 1945 priznala bogoslovno delovno skupnost za slovensko semenišče in teološko fakulteto v tujini. Ustanovo je vodil škof Gregorij Rožman, službo rektorja semenišča in dekana fakultete pa je zaradi njegove odsotnosti prevzel dr. Alojzij Odar.

Septembra 1946 se je semenišče preselilo v Briksen na Južnem Tirolskem, na prehodu iz leta 1947 v 1948 pa v Argentino, kjer je škof msgr. dr. Emilio A. di Pasquo dal semenišču na razpolago nedograjeno poslopje v San Luisu. Od tam se je semenišče leta 1951 preselilo v predmestje Buenos Airesa (Adrogué).

Do leta 1955 je bilo v semenišče in na fakulteto vpisanih 85 gojencev – slušateljev, od tega jih je precej odšlo študirat drugam, 51 pa jih je končalo študij v Adroguéju. 52 duhovnikov je bilo posvečenih kot bogoslovcev tega semenišča, 13 duhovnikov je tam končalo študij in prejelo diplomu, zgolj začasno je bilo v tem semenišču 14 duhovnikov, 9 jih je na teološki fakulteti v tem semenišču doktoriralo. Po posameznih deželah so nato delovali: Argentina 36, Čile 2, Ekvador 3, Venezuela 1, ZDA 7, Kanada 2, Japonska 1, Italija 6, Francija 3, Avstrija 4, Švica 1, Belgija 3, Slovenija 5; do poročila ob 20-letnici sta umrla dva duhovnika.⁸⁶

Ob prihodu v Argentino je za prišleke po duhovni strani skrbel duhovnik Janez Hladnik, ki je v Argentini deloval že od leta 1936. Po prihodu novih slovenskih duhovnikov je dobil pomoč, uradno mu je bil »dodeljen« Anton Orehar. Hladniku je ostala skrb za staronaseljence, Orehar pa je prevzel skrb za novonaseljenke. Ko je Hladnik leta 1950 odšel na župnijo v Lanusu, je dušno pastirstvo prevzel Orehar. Z leti so se ob usklajevanju z lokalno cerkvijo uredila slovenska verska središča v Lanusu, San Martinu, Ramos Mejii, San Justu, Floridi (vse v Buenos

⁸⁶ Slovensko semenišče v izseljenstvu je delovalo 20 študijskih let oziroma od junija 1945 do decembra 1965. Zgodovina te ustanove je zbrana v knjigi *Slovensko semenišče v izseljenstvu* (ur. Edo Škulj). Knjiga je pravzaprav poročilo ob 50-letnici ustanovitve in 30-letnici prenehanja delovanja. Poleg poročil ob 5-, 10-, 15- in 20-letnici delovanja vsebuje še dokumente oziroma vse pomembne dopise v originalnih jezikih (italijanskem, latinskem in slovenskem) ter kratke življenjepise duhovnikov in predavateljev. Avtor dr. Edo Škulj je na seznamu duhovnikov tega semenišča na zadnjem mestu, saj je bil posvečen kot zadnji 18. decembra 1965 (Škulj 1997, 99).

Airesu), Mendoza, Cordobi in Mar del Plati. Glavna dejavnost je bila organiziranje nedeljskih in prazničnih slovenskih maš, skrb za druge oddaljenejsše Slovence, prirejanje duhovnih vaj za Slovence vseh starosti in poklicev, vsakoletno romanje v Lujan (nedaleč od Buenos Airesa), verskomoralna vzgoja v različnih organizacijah, izdajanje verskega tednika *Oznanilo*, mesečnika *Duhovno življenje* ter ureditev osrednjih prostorov za versko kulturno in družabno središče Slovencev v Argentini. Velika naloga je bil nakup in ureditev Slovenske hiše kot osrednjega prostora povojne emigracije. Od leta 1948 je delovala slovenska dušnopastirska pisarna kot središče vsega verskega delovanja. Ena pomembnejših nalog je bilo tudi prizadevanje za povezovanje s predvojnimi primorskimi priseljenci. (*Koledar ...* 1960, 272-273)

Delovanje slovenske duhovščine⁸⁷ je bilo odločilnega pomena za formiranje SPE v Argentini. O tem pričajo številne izjave sogovornikov iz vrst pripadnikov te skupnosti, tako duhovnikov kot laikov (*Dodatek*). Okrog duhovnikov so se Slovenci začeli zbirati pri prvih slovenskih mašah, po mašah so se začeli zametki slovenske šole, pri slovenskem bogoslužju so prepevali slovenske pesmi in brali mašna besedila v slovenščini itd.⁸⁸

Slovensko »dušno pastirstvo« je opravljalo naslednje dejavnosti: nedeljske maše, svete ure, duhovne vaje, duhovne obnove pred veliko nočjo, polnočnice, velikonočne obrede, velikonočne procesije in procesije sv. Rešnjega Telesa, romanja v Lujan in Lourdes, obnovo posvetitve Brezmadežnemu Srcu Marijinemu, Katoliško akcijo, versko vzgojo pri SKAS (Slovenskem katoliškem akademskem starešinstvu), SKAD (Slovenskem katoliškem akademskem društvu), SFZ (Slovenski fantovski zvezi), SDO (Slovenski deklški organizaciji), misijonske krožke, Mdom (Moj dom), DPravdo (Družabno pravdo – vse razlage kratic: Z. Ž.), *Oznanilo*, *Duhovno življenje*, ureditev prostorov, dobrodelnost, skrb za prihod družin od doma, ve-rouk, dušnopastirsko pisarno, založbo. (J. Rant 1962a, 42)

V Argentini ni pravih slovenskih župnij, kljub temu pa gre za organizirano obliko slovenske katoliške cerkve. Iz Slovenije je od ljubljanskega nadškofa postavljen slovenski delegat oziroma namestnik, ki ga potrdi tudi vodstvo argentinske rimskokatoliške cerkve. Slovenski namestnik je glavni dušni pastir in njemu so podrejeni vsi ostali slovenski duhovniki, ki so včlanjeni v ljubljansko škofijo, da lahko opravljajo svoje delo med Slovenci. Veliko med njimi jih je šolanih tudi v Sloveniji. Mnogi od njih delajo v argentinskih župnijah in zasedajo zelo pomembna mesta v argentinski cerkvi. (Mrak 1999, 47)

Čeprav so mnenja o vpletenosti v politično delovanje različna, pa velja enotno prepričanje, da je bila duhovščina tista, ki je imela glavno besedo tudi pri vpraša-

⁸⁷ O slovenskem in sploh duhovništvu v izseljenstvu, tudi o cerkvenopravnih vidikih, piše duhovnik Mirko Gogala v svoji knjigi *Usoda izseljencev*.

⁸⁸ Alojzij Šuštar v zvezi s tem piše, da je zvestoba veri za izseljence ob preselitvi še edino polje, v katerem se čutijo doma, »vsaj ta svet vere se izseljencem ni podrl«. (Šuštar 1983, 259)

njih politične oziroma ideološke narave. Razprava o politični vlogi cerkve sledi v poglavju C, zaenkrat pa velja ponoviti le ugotovitev o odločilni organizacijski vlogi.

SPE v Mendози in Barilochah

Razen v Buenos Airesu so se slovenski politični emigranti naselili v še več krajih Argentine (Mar del Plata, Miramar, Cordoba, Tucuman ...), največji skupnosti, ki se lahko primerjata s katerim od slovenskih domov v Buenos Airesu, pa sta se oblikovali v Mendози in Barilochah.

Mendoza je kljub negostoljubnemu naravnemu okolju s svojo odmaknjenostjo, bližino gora, manjšo vlažnostjo ozračja in možnostmi za razvoj privabila nekaj deset Slovencev že v obdobju pred vojno, po prihodu SPE v Argentino pa je v tem kraju zrasla skupnost, ki je po oceni člana vodstva po ustanovitvi društva (1949) in nakupu doma leta 1958 štela okoli 400 oseb. Zdaj naj bi bilo oseb slovenskega rodu okoli 600, večjih dogodkov v društvu se udeleži okoli 200 oseb, nedeljskih maš pa od 80 do 100. (Žigon, 1998b, 78)⁸⁹

Identiteta – tudi politična – te slovenske skupnosti je nekoliko drugačna od buenosaireške. Slovenci so tu zasloveli kot smučarji in planinci, ohranili so sloves dobrih vinogradnikov in sodarjev, še najbolj pa so zasloveli kot pevci (Mlekuž, 1999, 92-93), tudi v okviru argentinske SPE.

Ko govorimo o notranjih razlikah v SPE v Argentini, lahko za to skupnost ugotovimo, da je že nekaj časa bolj odprta do argentinskega okolja, kar je tudi posledica dejstva, da pravzaprav nimajo druge izbire, saj je »naslednja« slovenska skupnost od njih oddaljena vsaj 800 kilometrov (Bariloche, »predvojni« Rosario ...). Temu primerno je število narodno mešanih zakonov, kar pa prav zaradi odprtosti ni povzročilo popolne odtujitve, ampak so vidni procesi vračanja v dom, še več, govorimo o sodelovanju neslovenskih partnerjev, večji (čeprav ne popolni) pa so bili tudi stiki s sicer redkimi predvojnimi priseljenci. V ta namen so ustanovili Mares, skupnost argentinsko-slovenskih zakoncev (Matrimonios argentino-eslovenos). (Prav tam, 79)

Zdi se, da je v tem kraju do konca presečena »ujetost« v brezpogojno vztrajanje pri slovenskem jeziku in endogamično ohranjanje etnične identitete. »Ko smo na primer prišli do vprašanja rabe slovenščine, sem sogovorniku v Buenos Airesu

⁸⁹ O Slovencih v Mendози več tudi v: Jernej Mlekuž: *Geografska in etnološka študija o Slovencih v Mendози* (FF, Ljubljana 1999). Avtor povzema Staneta Grebenca, ki navaja, da je bilo leta 1997 v Mendози in okolici 222 Slovencev, rojenih v Sloveniji ali taboriščih, 283 je otrok slovenskih staršev, rojenih v Argentini. Pri prvi generaciji je bilo približno 45 odstotkov slovenskih porok, pri drugi pa le še 20 odstotkov. Skupno naj bi bilo v Mendози in okolici 873 ali več oseb, ki so potencialno povezane s slovensko skupnostjo in slovensvom. (Mlekuž 1999, 50-51)

dejal, da smo mi v Mendози neke vrste preroki glede dogajanja z emigracijo v prihodnosti. 'Mi se srečujemo z vprašanji, ki bodo postala pri vas aktualna čez deset let.' Mislil sem na mešane zakone. Tega mnogi niso hoteli slišati ... Zavedali smo se, da moramo spoštovati svobodo naših otrok, ki so naša bodočnost.« (D. II. 1.)

Temu primerna je tudi večja sproščenost pri mlajših, saj jih ne skrbi, da bodo ostali brez partnerja, če med tistimi nekaj Slovenci pač ne bo pravega ... Precej manj je tudi čutiti navzočnost politike, čeprav se tudi tu ohranjajo temeljni elementi protikomunizma, zgodovinskega spomina na mučeništvo pobitih žrtev kom

Planinsko zavetišče, poimenovano po Jožetu Kastelicu, v osrčju Andov, na smučišču Los Penitentes

munizma in zvestobe katoliški veri (tudi v Mendози je »slovenstvo« organiziral duhovnik). Vse našteto je posledica in hkrati vzrok razhajanj s »centralo« v Buenos Airesu, kar je vidno tudi v nekoliko drugačnem šolskem sistemu, nedavno pa se je to pokazalo tudi v primeru odnosa do gostujočega slovenskega zbora APZ Tone Tomšič, ki ga v Buenos Airesu niso sprejeli, v Mendози pa.

San Carlos de Bariloche, danes mondano turistično središče ob vznožju južnih Andov, je privlačilo evropske priseljence (Avstrijce, Nemce, Švicarje, Italijane, Ruse ...) na podoben način kot Mendoza, s tem da je tamkajšnja pokrajina še veliko bolj podobna slovenski, denimu Bledu. Ob velikem in skrivnostnem jezeru Nahuel Huapi se je najprej ustalila manjša skupina Primorcev, ki so tja prišli že pred vojno.⁹⁰ Povojna

⁹⁰ V tem kraju naj bi pred 2. svetovno vojno delalo 18 moških s slovenskega etničnega ozemlja, v glavnem Primorcev, ki so po opravljenih delih odšli drugam, ostalo pa naj bi 10 moških predvojnih naseljencev. (Mrak 1999, 74)

O Slovencih v Barilochah podrobneje v diplomskem delu *Politični in družbenogeografski vidiki Slovencev v Barilochah (Argentina)* avtorice Andreje Mrak (FF, Ljubljana, 1999). Po podatkih avtorice naj bi v letih 1947-1998 v tem kraju živelo 509 Slovencev, od tega 133 prve, 179 druge in 197 tretje in četrte generacije, za leto 1998 znaša ta številka 326. V število so zajeti vsi tisti, ki so vsaj po enem od staršev slovenske krvi.

emigracija se je večinoma ustavila v argentinski prestolnici, zagrizeni smučarji in planinci pa so že vedeli, kje je njihov cilj, in so razmeroma hitro nadaljevali pot do Bariloche. Tam so nadaljevali s tradicijo gorništvu in smučanja ter po tem tudi zasloveli, tako da je še v današnjem času slovenska skupnost ena najbolj poznanih v tem danes že več kot 100.000-glavem mestu. Kaj je torej najbolj značilno za to »podružnico« SPE, izpričuje tudi podatek, da je bilo že leta 1951 ustanovljeno Slovensko planinsko društvo s svojo podružnico v Buenos Airesu. Zgradili so Slovenski stan – kombinacijo društvenega in počitniškega doma za rojake iz argentinske prestolnice. V Barilochah in okolici naj bi po ustnih virih živelo okoli 250 Slovencev, prireditev pa se jih udeležuje do 80. (Žigon 1998b, 145) Imajo dejavno slovensko osnovno in srednjo šolo; osnovna je leta 1998 štela 21, srednješolski tečaj pa 3 učence (slednja številka je močno spremenljiva in se v povprečju giblje okoli 5 do 6). Tečaj slovenske šole za otroke iz mešanih zakonov, ki ne govorijo slovenskega jezika, ABC po slovensko, je leta 1998 obiskovalo 15 otrok. (Mrak 1999, 131-132) Zanimivo je, da ta skupnost dolga leta ni imela slovenskega duhovnika, kljub temu pa je ostala zvesta zapovedim, načelom in vrednotam (slovenske) katoliške cerkve. Leta 1986 je v Bariloche prišel lazarist Branko Jan, ki ima redno nedeljsko slovensko mašo, sicer pa je zaposlen v svoji revni župniji sredi barakarskega naselja in med Slovenci ne opravlja drugih dejavnosti. Svete ure, duhovna srečanja ipd. občasno opravljajo slovenski duhovniki iz Buenos Airesa ali celo Slovenije.

Za bariloško slovensko skupnost lahko na podlagi obiska v letu 1997 ponovim ugotovitev o izraziti kompaktnosti ožjega dela pripadnikov ter razmeroma zelo dobro ohranjenem slovenskem jeziku in kulturi, pa čeprav nikoli ni bila izrazito politična, vsaj ne po svojem delovanju. Obenem sem se srečal z vrsto posameznikov, ki so zaradi argentinskega partnerja in osebnih zamer ostali zunaj društva, kar priča o majhnosti te skupnosti in o tem, da se (vsaj do leta 1997) še ni popolnoma soočila z vprašanjem prihodnosti oziroma priznavanjem skoraj že popolnoma izginule endogamije in s tem povezano možnostjo ohranjanja identitete tudi brez znanja jezika. (Žigon, 1998b, 145-150)⁹¹

Zanimivo je še opažanje, da večina bariloških Slovencev, ki se zanima za slovensko politiko, simpatizira z Janševo SDS, navdušenje za SKD pa je zelo splahnelo po vstopu v koalicio z LDS. (Mrak 1998, 144; stanje se je po političnih spremembah v Sloveniji v letu 2000 gotovo spremenilo, a o tem nimam zbranih podatkov – op. Z. Ž.)

⁹¹ Pri prvi generaciji je bilo 58 odstotkov zakonov slovenskih, 42 odstotkov pa mešanih, pri drugi pa je razmerje v odstotkih že 24 : 76 v korist mešanih zakonov. (Mrak 1999, 105)

B. III. POLITIČNOST, IDEOLOŠKA USMERJENOST SPE

Razprave o tem vprašanju se vlečejo vse od začetka te emigracije in tudi danes niso razčiščene. Nasprotno, prav v letih po političnih spremembah v domovini so postale še bolj aktualne. O tem, ali je »SPE« politična ali ideološka emigracija, so mnenja različna, vedno znova pa prihajamo do ugotovitve, da gre pravzaprav za kombinacijo obojega, celo več, jasno postaja, da je (bila) ta skupnost hkrati v veliki večini na svoj način tudi verska (po vsebini)⁹², še bolj pa »protikomunistična« emigracija.⁹³

Jože Rant je že leta 1962 ugotavljal, da sta »narodnopolitičnost« in verskost – ideološkost tesno povezani, narodnopolitičnost pa je po njegovem mnenju vsaj pretežno učinek vere in ideologije. »Niso vseh vera in nje nagibi vodili v boj proti komunizmu, a vedno, smemo reči, so bili v glavnem idejni razlogi, čeprav ne verski (npr. liberalci, socialisti). Ker pa gre v tem drugem primeru le za prav majhen odstotek, nam je dovoljeno trditi, da je v glavnem naša emigracija res verska emigracija. Tembolj, ker mislim, da nihče izmed liberalnih pa celo socialističnih krogov ne bo ugovarjal, da je šlo za obrambo krščanskih načel.« (J. Rant 1962, 9)

Avtor svojo ugotovitev podkrepil s podatkom, da je bilo leta 1959 v Argentini 85 slovenskih duhovnikov oziroma eden na 80 priseljencev, in opozarja na pomen cerkvenega zavoda v Adrogueju.

»Slovenska politična emigracija« v Argentini je (bila) brez dvoma izrazito politično in ideološko zaznamovana skupnost. Njeno ideološko identiteto so zaznamovali različni dejavniki, ki so hkrati tudi vzrok njenega nastanka oziroma izselitve iz matične domovine. Na prvem mestu je vsekakor protikomunizem kot ideologija; ta ima korenine v katoliški veri, ki v obliki svetovnega nazora predstavlja podlago za nadaljnjo ideološko zasnovo in politično delovanje SPE, seveda v povezavi z delovanjem cerkve. Politično je bila SPE predvsem pod vplivom Slovenske ljudske stranke v begunstvu, pa čeprav so se v Argentini kot politični izseljenci znašli tudi npr. liberalci in celo nekaj socialistov. Poleg cerkve je bila SLS tista, ki je

⁹² Mirko Gogala piše, da formalen razlog emigriranja ni bil verski ali idejni, saj so bili mnogi že pred in med vojno proti komunizmu ali zvesti svoji veri, pa zato niso odšli iz domovine. (Gogala 1996, 174)

⁹³ Andreja Mrak (1999) oznako SPE prav zaradi dejstva o prepletanju pojmovanj spremeni v SPIE – »slovenska politično/ideološka emigracija«. Protikomunizem kot prepričanje dobiva v primeru SPE formo ideologije.

narekovala teoretsko-idejno podlago za politično delovanje, čeprav je bilo njeno delovanje kot stranke v eksilu omejeno. Vital Ašič se je leta 1962 udeležil svetovnega kongresa mladih krščanskih demokratov v Caracasu (Venezuela), na katerem je predstavil delovanje »Slovenske krščanske demokracije Jugoslavije« – kongres je stranko, ki je delovala v Buenos Airesu, Clevelandu, Torontu, Londonu, Parizu in New Yorku, sprejel kot polnopravno članico.⁹⁴

O izseljenstvu oziroma natančneje obstoju slovenske politične emigracije je veliko povedanega v razmišljanjih, ki so jih posamezni mnenjski voditelji z vsega sveta izrazili v anketi *Svobodne Slovenije Problemi našega obstoja* (*Koledar ...* 1964, 53-139). O smislu in ciljih delovanja slovenske politične ali, kot je pogosto poudarjeno, ideološke emigracije pišejo glavni mnenjski voditelji tako emigracije v Argentini kot iz drugih držav, in to v razmeroma skrčeni obliki in v eni publikaciji, zato predstavlja zelo dobrodošel vir preučevanja.

Dr. Ljubo Sirc (Anglija) je v odgovorih na anketna vprašanja mnenja, da »mora ideološka emigracija krčiti Slovincem pot do splošnega svetovnega in evropskega razvoja, tako da bodo zlahka našli svoje mesto v njem, ko preneha duhovno posiljevanje doma. / ... / emigranti morajo pripraviti most med svobodnim razmišljanjem in razvojem v preteklosti in bodočnosti. / ... / Skratka, emigracija more misliti in objavljati misli, ki jih doma ne morejo, ter razpravljati o njih. Če je le mogoče, mora emigracija taka razmišljanja in razprave posredovati domovini. / ... / Seveda ne bi bilo napak, če bi emigracija ne samo z mislimi, marveč tudi z dejanji prispevala k temu, da se režim končno zruši sam vase, vendar je vprašanje, ali je emigracija po dosedanjih skušnjah tega zmožna. / ... / Ko skušamo najti pravi odnos do stare domovine, nikdar ne smemo pozabiti, da je temeljna razlika med slovenstvom in slovenskim komunizmom ter med jugoslovansko državo in komunistično Jugoslavijo. Treba je tudi ločiti med komunizmom in posameznimi Slovenci, ki so postali člani partije, da včasih sami ne vedo več zakaj.« (*Koledar ...* 1964, 60)

Ena najpomembnejših osebnosti v slovenski politični emigraciji v Argentini je dr. Tine Debeljak – prevajalec, urednik, literarni zgodovinar, član raznih slovenskih kulturnih, umetniških ter znanstvenih društev in združenj, član PEN-kluba, član slovenskega parlamenta 3. maja 1945 (glej poglavje o vzrokih emigracije), soustanovitelj Slovenske kulturne akcije in njen urednik, član rzsodišča v vodstvu Slovenske ljudske stranke itd. V odgovoru na anketo o »nalogah slovenske ideološke emigracije« ugotavlja, da gre za izrazito politično emigracijo, vendar daje prednost izrazu »ideološka«, saj je ta oznaka širša: »Nismo šli zaradi spora med demokratičnimi političnimi strankami, temveč zaradi popolne različnosti v pogledu na svet sploh in še posebej na ureditev Slovenije, ki naj bi sledila okupacijski dobi.

⁹⁴ Pogosto zasledimo enačenje »krščanske demokracije« s politično stranko Slovenska ljudska stranka. V poslanici Narodnega odbora za Slovenijo iz maja 1972 je kod predsednik podpisan Miloš Stare, pri katerem hkrati najdemo tudi navedbo »načelnik Slovenske krščanske demokracije – Slovenske ljudske stranke«. (*Koledar ...* 1971/72, 315)

Vzrok naši emigraciji je bil le delno reševanje svojih življenj, vse bolj pa zavestni odklon takega življenjskega sistema, ki je sledil fašistični in nacistični okupaciji ter je kazal vsa znamenja že med vojno, da bo nova okupacija sovjetskega boljšeizma. / ... / Naš ideal pa je bil ohraniti krščanski značaj slovenskemu narodu, legalnost države in vlade in privrženost zahodnoevropskemu kulturnemu krogu, ki ga označujeta krščanska morala in politična demokracija. Kakor smo sklepali, tako se je zgodilo: namesto krščanskega socialnega reda, kakor smo si ga predstavljali po papeških okrožnicah, je nastala komunistična materialistično-ateistična ureditev na razrednem sovraštvu kot temelju. / ... / Le federativna država Slovenija v Jugoslaviji je bila ustvarjena, toda na vse drugačnem temelju: z masko federacije za izvrševatelja najhujšega centralizma in z diktaturo azijskega faraonstva namesto politične demokracije. /.../ Emigracija nosi s sabo dva globoka, usodna vtisa: na desetisoče mrtvih, zverinsko pobitih, najsvetlejših borcev za naše ideale, herojske žrtve narodne ljubezni in svetniških mučencev; pa tudi tragičen nauk, da moramo novo usodo Slovenije iskati odslej v povezavi z internacionalnimi globalnimi silami, s katerimi moramo uskladiti svojo borbo za njeno novo osvoboditev. To pa je poslanstvo ideološke politične emigracije. Zato smo šli vendar ven iz domovine, da napravimo nekaj zanjo, česar doma ne bi mogli ...« (*Koledar ... 1964, 66*) Avtor kot osnovno nalogo in smisel »ideološke« emigracije vidi pomoč »pri reševanju ideoloških temeljev naše bodoče krščanske, demokratske in svobodne države«.

S tem pa se ne strinja duhovnik Mirko Gogala, ki tako gledanje označuje kot posledico pojmovanja, da je SPE država v državi, ki potrebuje oblast (»nekdanjih«) slovenskih politikov. (Gogala 1996, 310)

Božidar Fink je (bil) predsednik Slovenskega katoliškega akademskega starešinstva, odbornik Zedinjene Slovenije in Slovenske kulturne akcije, pravnik, član vodstva nekdanje SLS, oče šestih otrok, od katerih trije pojejo kot solisti in operni pevci v Evropi, največ v Sloveniji. V odgovorih na zastavljena vprašanja v navedeni anketi je razmeroma odprt in popustljiv do tistih, ki slovenstva ne postavljajo tako visoko na vrednostni lestvici kot on. »Naša mala skupnost, naj bo še tako pestra, je vendar mnogim našim ljudem preozka in prešibka. Kdor ima poklic za znanstveno raziskovanje, ki zahteva celega človeka, temu ne bo zameriti, če ne bo sprejemal vodstvenih mest in drugih nalog v naših organizacijah. Zato med 'mrtvo stražo' in uveljavljanjem v neslovenskem svetu ne vidim konflikta in tudi ne pravice do medsebojnega očitavanja. / ... / Tičati v svojem iz zagrenjenosti, neodločnosti, komodnosti ali kolektivnega napuha ni krepostno ravnanje.« Fink svoje bivanje v Argentini razume kot »stanje trajnega protesta proti oblasti doma«. »Čeprav v še tako majhni skupini takih, ki enako mislijo, se čutim moralno enakovrednega s stranko, ki ima oblast v Sloveniji. Oni nas ne priznajo in jaz imam vso pravico, da jih tudi v ničemer ne priznam. Pri tem zame ni važno, ali se obstoječa oblast kvalificira za legalno ali ne.« Zavzema se za ohranitev, »čeprav včasih umetno in kot v laboratoriju«, majhnega dela Slovenije, ki bo nekoč prispeval k rešitvi celote. (*Koledar ... 1994, 72-73*)

Spopade se tudi z očitki kolaboracionizma⁹⁵ in narodnega izdajstva ter posebej slednje ostro zavrača: »Če je splošni očitek kolaboracije znosen vsaj zato, ker pojem nima v sebi nujno moralno zavrženega pomena, pa je docela nesprejemljivo zagnano opletanje z narodnim izdajstvom. Taka kvalifikacija nasprotnikov revolucije je namreč pojmovno nerazložljiva in pošastno žaljiva. / ... / Ljudje, ki so se na primer odločili za pot v tujino, ker so hoteli živeti svobodno, to žalitev posebno občutijo. Če bi bili izdajalci naroda, ne bi oblikovali družbe, ki jim v tujini nadomešča domovino, ne bi ohranjali jezika v nadaljnjih rodovih, ne ustvarjali slovenskih kulturnih dobrin ter ne bi prispevali k osamosvojitvi in uveljavljanju Slovenije, ne da bi pričakovali osebne koristi in vnaprej zahtevali priznanja za za-sluge ...« (Fink 1999, 29-30)

Alojzij Geržinič, jezikoslovec, prevajalec, soustanovitelj SKA in vodja njenega glasbenega odseka, skladatelj, predsednik osrednjega odbora slovenske katoliške akcije itd. v svojem odgovoru o smislu in namenu SPE med drugim izraža globoko vernost in jo postavlja na prvo mesto na lestvici vrednot, pomembno in značilno pa je njegovo razmišljanje o obiskih v domovini. Avtor je do obiskov zelo skeptičen, negativno nastrojen in jih označuje kot »dvorezne«, izseljenski skupnosti škodljive itd., saj »po eni strani prinese tak obiskovalec nekaj čistega zraka iz svobodnega sveta in prikaže človeka, ki v mnogem ni pod tamošnjimi omejitvami in ga 20 let ječe ni po svoje preobrazilo; dalje osebno navezuje stike, ki jih je Pij XII. priporočal z ljudmi pod obćemu blagru nasprotnimi režimi. Po drugi strani pa je velik del takih obiskov slabo znamenje za našo zavest in slaba usluga naši stvari. Res je treba ločiti, kdo gre na pot. Nekaj razlogov je morda dobiti pri kakšnem duhovniku; brez posebne teže utegne biti obisk preprostega človeka. Nerazumljivi (ne bom dodal drugega prilastka) pa so obiski voditeljev, izobražencev, javnih delavcev, organizatorjev. Taki vsaj za dobo obiska priznajo 'oblast' doma ter podirajo v naših ljudeh vero v duhovno silo in zvestobo naše emigracije. / ... / Kakšen boj s komunizmom je to, če predstavnik naše emigracije poveča številke v statistikah 'F. N. Republike Slovenije' (turisti, dohodki tujskega prometa, propagandni uspehi itd.)? Ali ne bodo naši ljudje po pravici sklepali, da si komunistično dovoljenje dobil v nagrado najmanj za nenačelnost in nedoslednost? / ... / Preden komunistični režim ni strtl, ni med nami mogoč noben osebni stik doma, kaj šele ponižen obisk pod njihovim nadzorstvom! / ... / Skratka, kdor je zmožen, da gre z dovoljenjem komunistov na obisk domov, ni več antikomunistični emigrant.« (Koledar ... 1964,

⁹⁵ Kolaborantstvo (iz lat. cum »s, z«, laboro »delati«; fr. collaboration »sodelovanje«) je v *Leksikonu politike* V. Sruga opredeljeno kot sodelovanje z okupatorjem; osebe in skupine, ki so med drugo svetovno vojno tako ali drugače sodelovale z okupacijskimi oblastmi v svoji deželi, so bile deležne očitka narodnega izdajstva oziroma kolaborantstva. (Srúk 1995, 156) Sorodna sta izraza »kvizlinštvo« in »izdaja«. Norveški častnik in politik Vidkun Quisling je leta 1940 podprl nemške napadalce in jim služil kot zatiralec lastnega naroda. Njegov priimek je postal sinonim za vse kolaboracioniste fašističnih oziroma nacističnih režimov. (Prav tam, 178)

78-79) Avtor je v svojih stališčih izrazilo proti vsakemu stiku, kot škodljivo in nedopustno ocenjuje tudi branje »rdečih revij in časnikov«, razen seveda če gre za spremljanje in analiziranje strokovnjakov, ki naj odločajo o tem, »kaj velja naročiti in brati (po večini gotovo nove izdaje klasikov) in poslušati (plošče!), kaj more koristiti celo mladini, kaj pa naj ne pride čez prag nobenega poštenega slovenskega doma« (prav tam, 79). Geržinič se jasno zavzema za politično delo v smislu obveščanja sveta o svoji resnici, podpiranja nekomunističnih sil in delovanja v sami emigraciji in obžaluje, da je notranja politična dejavnost prva leta begunstva ostajala površna, da ni bilo prave politične organizacije in vzgoje itd., pri tem pa opozarja pred prevelikimi medsebojnimi razhajanja: »Pravico do političnega dela ima le, komur so skupni cilji sveta stvar.« Hkrati pa kljub odkritemu sovraštvu poziva k odpuščanju in nemaščevalnosti do komunizma, tudi »na dan svobode«. (Prav tam, 81-82)

Precej bolj odprto se zdi razmišljanje Marka Kremžarja, ekonomista in literata ter člana vodstva nekdanje Slovenske ljudske stranke. Na poslanstvo in smisel slovenske emigracije gleda širše in išče rešitve iz zagat, ki jih prinaša njen položaj. Poziva predvsem k povezovanju treh različnih »situacij«, v katerih eksistira slovenski narod. Ugotavlja namreč, da je del slovenskega naroda v matični domovini »sicer svoboden na jezikovnem in upravnem področju, a je kulturno in versko vezan na totalitaristično shemo vladne stranke; drugi del (zamejstvo – op. Z. Ž.) spet živi v neprestanem boju za najosnovnejše pravice do lastnega jezika, pa nima posebnih težkoč na ideološkem polju; spet drugod narod, svoboden na vseh področjih, skuša uveljaviti (izseljenstvo – op. Z. Ž.) svojo osebnost kljub težavam, ki jih predstavlja izolacija od ostalih delov. Vsak del zase je okrnjen, le vsi skupaj utegnejo upati na ponovno organično rast.« Avtor z očitnim zanimanjem in upanjem spremlja razvoj komunikacijskih in transportnih sredstev in tudi v tem išče rešitev pred oddaljenostjo in kulturno izoliranostjo od matičnega naroda. Pridružuje se Geržiničevemu skepticizmu glede obiskovanja domovine, vendar mu, kot se zdi, med vrsticami tudi nasprotuje, saj je v iskanju negativnih posledic nekoliko milejši in daje poudarek ohranjanju živih vezi z matičnim narodom. Sviri namreč pred »zabubljenostjo«: »Umik je bil morda potreben, a če se spremeni v osnovo vsega našega delovanja, je podoben samomoru.« (*Koledar ... 1964*, 91)

Pavel Verbic, ožji sodelavec dr. Ehrlicha, sicer profesor in kemik itd., se konkretnje loteva razločevanja med ideološko in politično emigracijo. Meni, da »politično zrel, a zaslužnjen narod« nujno potrebuje svojo politično emigracijo in da je zato politično delo še vedno najpomembnejši smisel SPE. Odklanja oznako »ideološka emigracija«, saj je po njegovem pač vsako delo – kulturno, ekonomsko, politično – vezano na določeno ideologijo. Politična emigracija je torej širša, ima svoje konkretne cilje, ideološka je ne more nadomestiti. »Zrela politična emigracija mora imeti skupen, ostro določen osnovni narodnopolitični cilj, ki mora biti v skladu s stopnjo zrelosti naroda in s sodobnimi mednarodno-političnimi silnicami. SPE mora biti danes edina v zahtevi po samostojni slovenski državi ...« Verbic kljub

previdnosti poziva k odprtosti skupnosti in podpiranju slovenskih umetnikov in drugih ustvarjalcev, ki širijo ugled slovenskega naroda v svetu. Zagovarja »stike z narodom, ne pa s komunističnim novim razredom in njegovim totalitarnim sistemom, proti kateremu se borimo do popolne osvoboditve naroda«. (*Koledar ... 1964*, 103-104)

Kot protiutež nekaterim mnenjem izzveni precej pozneje ponatisnjeno delo že citiranega Mirka Gogale, ki v marsičem gleda na SPE drugače. Tako meni, da je politična emigracija, določena po političnem cilju, obsojena na propad, saj se hitro lahko pojavi nevarnost fanatizma, nestrpnega dogmatizma, kolektivizma in splošne podrejenosti politiki na vseh področjih, tudi cerkvenem. Tako stanje povzroči razdor in posledično umiranje skupnosti. (Gogala 1996, 178) Glavna naloga SPE pa bi morala biti omogočanje svobode posameznemu političnemu emigrantu, omogočanje pravice do stika z domovino, pravice, da si ustvari družino (prav tam, 185). S tem se Gogala dotika pereče problematike mešanih zakonov. Opaža, da je bila še leta 1964 večina prepričana, da se lahko vsak trenutek odpre možnost vrnitve v domovino, zato je vključno z duhovniki nasprotovala narodnostno mešanim zakonom. Postulat narodnosti odločno postavlja na nižjo raven kot družino oziroma zakonsko zvezo, na najvišji ravni pa utrdi vero. Pri tem razlikuje med izseljenci in njihovimi potomci. (Gogala 1964; v: Gogala 1996, 72)

Odnos do komunizma⁹⁶

Slovenska politična emigracija po vsem svetu jemlje komunizem kot nekaj absolutno negativnega, protikrščanskega, nepoštenega, škodljivega, itd., kot nekaj, proti čemur je boj logičen in nujen, predstavlja skoraj smisel obstoja, kar za protikomunistično ideološko (!) emigracijo dejansko tudi je. Slovenski emigraciji je komunizem pomenil sinonim za izumrtje slovenskega naroda oziroma podjarmljenost naroda tej ideologiji. Na tem mestu se spomnimo razprave o ideologiji kot podlagi za usmerjanje praktičnega – političnega delovanja. Sinteza definicij v tem poglavju in citatov ter izjav na naslednjih straneh ter v Dodatku nas napeljuje k sklepanju, da ima protikomunizem pri SPE vse »lastnosti« ideologije, lahko bi rekli tudi politične paradigme.

Avtor uvodnika k anketi o odnosu do komunizma med drugim očita destruktivno delovanje na slovensko kulturo, predvsem na kulturno življenje na vasi, zmanjšanje rodnosti zaradi materialistične vzgoje in legaliziranega abortusa ter način vodenja družinske politike nasploh itd. Čutiti je, da avtorja najbolj žalosti nazado-

⁹⁶ Podoben dragocen vir za preučevanje SPE, predvsem njenega odnosa do domovine, je še ena anketa, objavljena v *Koledarju – Zborniku Svobodne Slovenije* za leto 1965, njen naslov pa je *Kaj sodim o komunizmu*. Tudi tu sodelujejo mnogi mnenjski voditelji iz različnih držav. Zaradi omejenosti razprave na Argentino povzemam samo nekatere od razprav v Argentini živečih pripadnikov SPE in le izjemoma tudi druge.

vanje v slovenski kulturi in pomanjkanje splošne morale v duhu krščanstva. V nadaljevanju sledijo še druge izrazito negativne označbe, kot npr. »najgloblja umska zabloda, kar jih poznamo v človeški zgodovini«, »komunizem je brezbožen, / ... / je popolnoma lažen, / ... / zaničuje človeško dostojanstvo, / ... / ne priznava nobenih etičnih načel« itd. (*Koledar ... 1965, 146-147*)

Stane Bitenc, starešina Društva slovenskih protikomunističnih borcev v Buenos Airesu za leto 1963 in nekdanji domobranski visoki častnik, označuje komunizem kot »narodnega sovražnika /.../, ki narodu kot celoti ali enemu delu odreka ali nasilno okrnjuje njegovo narodno samobitnost, njegovo kulturo, politično in gospodarsko samostojnost in razmah«. Komunizmu očita še začetek državljanske vojne, podžiganje revolucije v vojnih časih, sodelovanje z okupatorskimi silami v korist uničevanju slovenskega naroda, predvsem njegovega protikomunističnega dela, zvičajnost, nasilnost itd. (*Koledar ... 1965, 148-149*) Podobne obsodbe in ugotovitve se na bolj ali manj čustven način ponavljajo v skoraj vsakem zapisu članov SPE, še posebej protikomunističnih borcev, na podlagi dokumentiranih lastnih pričevanj iz časov vojne oziroma po njej ali zgolj kot splošne ugotovitve. Stopnja protikomunizma je dosegala tako stopnjo, da zasledimo skeptično pisanje celo do papeža Pavla VI. ob Titovem obisku v Vatikanu.⁹⁷

Na svoj način je zanimivo razmišljanje dr. Petra Celestina Jelenca, predvojnega člana glavnega odbora Socialistične stranke Jugoslavije in člana Delegacije Socialistične stranke Jugoslavije v zamejstvu, priključene socialistični internacionali, ter člana Narodnega odbora za Slovenijo itd. Komunizem sprva označuje kot idealno človeško družbo, ki se je porodila v glavah mnogih utopistov, »od Platona do Marxa«, kot zgled pravega komunizma pa postavlja družino, kjer je uresničeno glavno komunistično načelo: vsak po svojih sposobnostih, vsakemu po njegovih potrebah. »Pravni pojem lastnine izgubi v krogu družine sam ob sebi svojo veljavo.« Prav zato pa komunizmu zameri spodkopavanje pomena družine. Ne obsoja komunizma, ki preganja kapitalsko zasebno lastnino oziroma izkoriščevalce delavcev, v tem primeru se celo strinja s podružbljanjem, ne strinja pa se s tem, da so »komunisti to sredstvo povzdignili v splošni cilj in preganjajo tudi lastnino, ki nikogar ne izkorišča, kakor je npr. kmetska lastnina«. Avtor ne odklanja vnaprej vsakega komunizma, ampak boljše vizem, kakor si ga je zamislil Lenin, uveljavljal Stalin in v Jugoslavijo prenesel Tito. Jelenec brani Marxa in Engelsa, ko ugotavlja, da je bila prvotna znanstvena izdaja Marxovih spisov, ki jo je oskrbel Marx-Engelsov inštitut v Moskvi, na Stalinov ukaz prečiščena tako, da je črtana Marxova izjava o komunistih, »ki si delo napravijo zelo lahko, da taje osebno svobodo in bi jo hoteli zatreti, ker po njih mnenju ovira pot k enotnosti. Mi pa nočemo doseči enakosti za ceno svobode.« (*Koledar ... 1965, 175-180*)

V številnih zapisih je mogoče razbrati spoštovanje do tega sicer levičarsko usmerjenega politika, umrlega leta 1968.

⁹⁷ Glej: *Sij slovenske svobode* 1971, št. 5.

Protikomunistična miselnost v SPE je temeljila na nauku in (politični) poziciji krščanstva (v predvojni Sloveniji), zato je bila vloga cerkve in duhovnikov vedno zelo velika in odločilna. Dr. Alojzij Starc, večletni urednik verskega tednika *Oznanilo* in verske revije *Duhovno življenje* ter prelat oziroma vodja slovenskih duhovnikov v Argentini, piše o nalogah »svobodnih Slovencev po svetu«, ki so trojne: do skupnosti, tujine in domovine Slovenije. »/ ... / Idejna jasnost zahteva, da na eni strani dobro poznamo zmote brezboštva, na drugi strani pa da si stalno osvetljujemo pravi nauk, katerega nam kaže Cerkev. / ... / Ljudem, med katerimi živimo, moramo najprej s svojim življenjem dokazati, zakaj smo odšli od doma. Naše zasebno, družinsko in skupnostno življenje naj bo prvi pričevalec krščanske ideje. / ... / Zdi se, da bi morali bolj načrtno zasledovati trenutni položaj Slovenije. Tako: versko-moralno življenje, literaturo, umetnost, politiko, gospodarstvo ... Veseli bi morali biti vsakega napredka, žalostni vsakega nazadovanja. Merilo pa naj bi bila vrednostna lestvica. Najprej so versko-moralne vrednote, potem kulturne in ostale. / ... / Brez božje pomoči ne bo mogoče komunizma premagati, zakaj z njim so vsi brezbožniki sveta, z njim vse 'moči teme', ker gre končno za boj zoper Kristusa in njegovo Cerkev ...« (*Koledar ... 1965, 199*) Iz odlomka je jasno razvidna vloga, ki jo je v SPE igrala duhovščina oziroma cerkev, in njeno glavno »vsebinsko sporočilo« nasprotovanja komunizmu.

Zelo »slikovito« in čustveno prikazuje svoje gledanje na komunizem Pavel Fajdiga, ki sestavi deset nosilnih točk kot osnovo za opis tega osovraženega pojava, pojma, sistema ... Komunizmu očita »vero« v materializem, neizpolnjevanje obljub, pohlep po materialnih dobrinah in končni oblasti, razosebljenje človeka, zatiranje osebne svobode in duhovne ustvarjalnosti, politične, ekonomske svobode in svobode gibanja, nasprotovanje kakršnikoli načelnosti, moralnosti, označuje ga kot izdajalca, ki je pripravljen »izdati svojo mater in svojega očeta, ker mu tako narekuje partija. Zataji svoj narod, zavrže svoj jezik, taji Boga, kadar je to dobrobit za partijo. V korist partiji taji tudi samega sebe, obtožuje samega sebe in obsodi samega sebe v smrt. Partija ga spremeni v pravega blazneža.« Prava demonskost komunizma, kot ga vidi avtor prispevka, je nakazana v zadnji od desetih točk: »Komunist sovraži tudi samega sebe. Vzgojen je v sovraštvu, razkraja s sovraštvom, da potem družu v sovraštvu. Komunist živi sovraštvo in sovraži življenje.« (*Koledar ... 1965, 166-167*)

Na precej bolj stvaren način se komunizma »loti« Maks Jan, ki primerja delavski položaj v jugoslovanskem socialističnem in v kapitalističnem družbenem sistemu ter pri tem opozarja na izkoriščanje, ki je v socializmu večje kot v kapitalizmu. (*Koledar ... 1965, 170-172*)

Zamisel o neodvisni državi Sloveniji ni bila za SPE vedno nekaj samoumevnega, nasprotno, ob tem vprašanju so potekale številne polemike. Eden od zagovornikov samostojnosti je npr. Jože Poznič, ki vidi prihodnost samostojne Slovenije tudi v njeni priključitvi k porajajoči se evropski skupnosti. »Gotovo tja ne bi pristopili kot del Jugoslavije, ampak kot narod, ki se samostojno odloča. / ... / Izrabiti bi

bilo treba prednosti, ki jih ima Slovenija kot prehodno ozemlje, kjer je posebno važen dober dohod na mojše kot zveza srednje Evrope s Sredozemljem ter Bližnjim vzhodom. Važen dohodek bi lahko prihajal tudi od tujkega prometa, ki postaja vedno večjega pomena tudi za gospodarstvo večjih držav ...» (*Koledar ... 1967*, 182)

Pomenljiva je izjava v sklopu Izjave Narodnega odbora za Slovenijo ob 50-letnici prve slovenske vlade: »Občudujemo vztrajnost in spretnost, požrtvovalnost in odločnost svobodoljubnih ljudi v domovini. / ... / Občudujemo te napore, z vso ljubeznijo jih skušamo podpirati in težko čakamo jutra svobode, ko bo naša vloga politične emigracije končana in si bo svoboden narod sam urejal svoje državno življenje.« (*Koledar ... 1969*, 205)

O tem, kakšna naj bo pot, notranje in zunanje delovanje SPE v Argentini, so se vile globlje razprave predvsem na ravni literarnega ustvarjanja. Avtorji so (bili) različno večji pisanja in literarnega izražanja, pa tudi različno osebno in čustveno prizadeti v zvezi s posameznimi vprašanji. Kar nekaj je kritikov, ki na bolj ali manj argumentiran način opozarjajo na nevarnosti, v katere lahko (predvsem z moralnega vidika) zabrede skupnost s svojimi značilnostmi, nekateri pa na podlagi osebnih zamer predvsem obračunavajo s preteklostjo. Med njimi sta najizrazitejša in najtehtnejša pisatelj Vinko Brumen in duhovnik Mirko Gogala. Oba v številnih razpravah pozivata k dialogu, tako znotraj SPE, v smislu boljšega odnosa med vodstvom in »vodenimi« ter med različno mislečimi, kot v smislu dialoga med mladimi in starejšimi, različnimi vrstami kulturnikov in umetnikov, centrom in krajevnimi enotami, pa tudi z idejnim nasprotnikom, saj tak dialog ne pomeni nujno popuščanja v svojih idejah ... (Brumen 1967/69, 184-196; Gogala 1967/69, 176-178).

Več o notranjih nasprotovanjih v nadaljevanju.

Stiki s predvojnimi slovenskimi izseljenci

Iz že večkrat pojasnenih razlogov so bili stiki med SPE in predvojnimi izseljensktvom minimalni, pogosto tudi sovražni. Z obeh strani je (bilo) sicer mogoče slišati izjave, da so se skušali približati drugi strani, je ta zavrnila sodelovanje. Pomagala ni niti vmesna pozicija izseljenskega duhovnika Janeza Hladnika, ki je sprva deloval med predvojnimi izseljenci, nato pa je prav po njegovi zaslugi prišlo do množične skupinske naselitve političnih izseljencev v Argentini. »/.../ Že od vsega začetka so se novi rojaki skušali približati 'starim'. Kar ni bilo lahko, ker je sam Hladnik svojčas izjavil, da se je moral tako rekoč odtrgati od 'starih', ker se je bil posvetil prihodu novih naseljencev. Na prvem informativnem sestanku Društva Slovencev je Hladnik 'poudaril potrebo, da bi slovenski emigranti imeli čim več stikov s staro slovensko kolonijo in jim pomagali, da se dokopljejo do resnice, katero jim je zameglila komunistična propaganda'«. (*Zbornik ... 1998*, 41) V *Slovenskem izseljenskem Koledarju* (SIM) lahko beremo članek, ki obsoja Hladnika zaradi njegove-

ga zblížanja s povojnimi naseljenci. Ko se je v delo revije *Duhovno življenje*, ki je izhajala še pred vojno, začela vključevati tudi povojna emigracija, je ta publikacija dobila drugačne razsežnosti. Nekateri so Hladniku očitali, da so »novi« ukradli revijo »starim«. Hladnik si je prizadeval za vzpostavitev stikov med enimi in drugimi. Tako je na seji Društva Slovencev (avgusta 1948) prosil za pomoč pri prireditvi *Duhovnega življenja*, s čimer bi zblížal staro- in novonaseljence, a projekt, povezan z vključevanjem »novih« v društvo »starih« Slovencev Samopomoč, ni uspel. SPE je imela na poti zblíževanja s staronaseljenci več zaprek. Prva je bila dolžnost zvestobe prepričanju in odnosu do komunizma ter režima v domovini, druga ovira pa je bilo neskladje med jugoslovanskim državljanstvom in proklamiranim slovenstvom SPE (režim FLRJ oziroma SFRJ je tej emigraciji večinoma tudi odvzel jugoslovansko državljanstvo). (*Zbornik ...1998*, 42)

Odbor Društva Slovencev je na seji 12. septembra 1953 govoril o spremembi društvenih pravil, ki bi omogočila včlanjevanje protikomunističnih staronaseljencev. Miloš Stare je tak predlog zavrnil, ker naj bi »Staroslovenci v svojem glasilu *Nova domovina* udrihali po SPE«, v poživljenem društvu v Villa Devoto naj bi ne sprejemali »novih«, in »če bi spremenili pravila, (da) bi društvo nehalo biti to, kar je, samo slovenskih protikomunističnih beguncev. Prav zaradi tega značaja (da) imajo danes pri oblasteh ugled in veljavo, kar si z eno samo spremembo lahko za zmerom pokvarijo. Nekateri (da) govorijo o skupini dobrih staronaseljencev. Ali se splača za teh nekaj dobrih ljudi tvegati to, kar imajo,« se je vpraševal Stare (na prejšnjem sestanku) in dodal, da je treba s staronaseljenci postaviti mostove, preden bi prišlo do včlanjevanja v DS. Taki mostovi bi bili: navezati z njimi kulturne stike, pridobiti posameznike za sodelovanje pri društvih, kot so pevski zbori, odri, mladinske organizacije, in tudi doseči njihovo sodelovanje pri cerkvenih zadevah ... (prav tam, 68).

Predsednik Albin Mozetič je takemu gledanju nasprotoval in trdil, da razlik med starimi in novimi ne bodo mogli vleči v nedogled, društvo pa tudi ne sme izgubiti svojega protikomunističnega značaja. Govor je bil tudi o vpeljavi izrednega članstva, ki pa bi ga izbirali po posebnem postopku. Na naslednjem sestanku (3. oktobra 1953) se je odbor odločil, da se bo trudil za tesnejše stike prek kulturnih in družabnih prireditev, odločitev o sprejemanju starih naseljencev pa je odložil. Vsi so svarili pred nevarnostjo preneglega odločanja o tej zadevi (prav tam, 69).

Do (večjega) vključevanja staronaseljencev v SPE nikoli ni prišlo, pač pa so se sčasoma pojavile oblike sodelovanja, sicer še vedno na razmeroma nizki ravni. Leta 1976 sta učitelja srednješolskega tečaja na lastno pobudo pristala na poučevanje v Triglavu, klubu staronaseljencev, kar je v odboru ZS dvignilo precej prahu. Strinjali so se sicer, da »je vsak trud za širjenje in ohranjevanje slovenskega jezika pohvale vreden«, vendar so hoteli ostati previdni in zahtevali, da je v prihodnje o tovrstnem sodelovanju potreben predhoden posvet. (Prav tam, 207)⁹⁸

⁹⁸ »Stari naseljenci nimajo več svojih duhovnikov in dejansko smo mi prevzeli vse njihove

SPE je sicer, kot lahko razberemo iz zapisnikov sej upravnega odbora ZS, gojila spoštljiv odnos do arhitekta Viktorja Sulčiča, sicer pripadnika predvojne emigracije, omeniti pa velja tudi sodelovanje pri postavitvi spomenika inženirju Janezu Benigarju, v Zagrebu rojenemu Slovencu, ki je v začetku stoletja prišel med argentinske Indijance.⁹⁹

Precej bolj dosledna in nepopustljiva je bila SPE glede obiskov predstavnikov jugoslovanske oblasti. Prepovedan je bil celo vstop mornarjem z jugoslovanskih ladij (60. leta), sicer pa je še leta 1985 MOS naročal, da naj bodo v domovih sicer »gostoljubni do posameznikov, ne smemo pa takim delegacijam dajati na razpolago naših odrov in dvoran. Imejmo pred očmi, da so naši Domovi zrasi iz svobodne narodne zavesti, da so prepojeni z domobransko tradicijo in da služijo vzgoji mladine v skladu z naukom cerkve, ki je vsako sodelovanje z marksizmom obsodila. V naših prostorih tudi ne morejo najti običajnega gostoljubja predstavniki jugoslovanske vlade in njenih ustanov, ker so odgovorni za poboj svojih političnih nasprotnikov med revolucijo in za genocid po njej. Sicer pa naj bodo naši domovi okrašeni z belo-modro-rdečo zastavo, odprti vsem, ki so nosilci narodne kulture, nepomešane s partijsko propagando.« (*Zbornik ...1998*, 649)

Odnosi med staro- in novonaseljenci so se nekoliko otoplili z letom 1990. Skupina oporečnikov takratnemu odboru v Triglavu je začela iskati stike z domovi SPE, Tine Debeljak mlajši je predaval v domu Beneških Slovencev, sam pa sem bil navzoč na predavanju Pavlinke in Boštjana Kocmurja v Triglavu (oktober 1990). Tudi v letu 1991 je vodstvo ZS na več sejah razpravljalo o navezovanju stikov s staronaseljenci: »Pomagati jim moramo, da ohranijo identiteto, svoje predstavništvo, potem pa sestaviti skupni forum, v katerem naj bi bilo razmerje tako kot v izbiri kandidatov za SSK.« (*Zbornik ...1998*, 296) Pomenljiva je tudi izjema, ki jo je ZS dovolila ob obisku dr. Janeza Bogataja v Argentini. Čeprav je gostovanje pripravila SIM v sodelovanju z argentinskim antropološkim inštitutom, so Bogataju »kot osebi« dovolili nastope v več slovenskih domovih. Čedalje pogosteje se je omenjalo tudi ime Oskarja Moleka, očitno kot posrednika med staro- in novonaseljenci; k organizaciji dnevov slovenske kulture julija 1992 so povabili tudi staronaseljence. Društvo Triglav je aprila 1992 poslalo ZS pismo z željo, da bi se udeležili seje medorganizacijskega sveta, kar je odbor ZS podprl in jih povabil. (Prav tam, 305)

Vodstvo je oddajo na TV Slovenija avtorja Andreja Rota o SPE posprenilo z velikim neodobravanjem, sicer pa je negativen odnos do te osebe, ki se je z vso

stvaritve, navade, ne da bi znali sprejeti nje oziroma ni se pripetilo tako, kot v ZDA, kjer so se novi vključili v prejšnjo skupnost, marveč novi smo enostavno ustanovili svojo in pustili stare praznih rok. Ali je bilo to najbolj pravilno? Mogoče najbolj zgrešeno je bilo, da je g. Hladnik odšel za župnika. On bi, kot edini, ki je imel več stikov z njimi, moral ostati med njimi, tudi če bi ga oni imeli za našega, mi malo za rdečega ...« (Rant 1962a, 48)

⁹⁹ Več o Janezu, Juanu, Ivanu Benigarju v: Zvone Žigon: Janez Benigar – Araucanian Slovene, v zborniku *Intelektualci v diaspori*, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana, 1999, 93-102.

družino preselila v Slovenijo 12. marca 1991, mogoče razbrati že iz zapisnikov sej, na katerih se je odločalo o dovoljenju za snemanje oddaje v Argentini.¹⁰⁰

Notranja nesoglasja

V *Zbornikih Svobodne Slovenije* v glavnem ni zaznati disharmonij ali bistvenih razhajanj glede politične oziroma ideološke države slovenske politične emigracije ali slovenskega protikomunističnega delovanja v času vojne. Te so morda bolj očitne v drugih publikacijah, največ pa je ostalo na neformalni ravni. Enotnost v nasprotovanju komunizmu sicer ni vprašljiva. Ko pišemo o notranjih nasprotjih, lahko ugotovimo vrsto trenj na različnih drugih relacijah: med nekdanjimi domobranci – borci in politiki¹⁰¹, med stražarji in »uradno linijo« SLS in cerkve, med liberalneje usmerjenimi krogi in konservativno Katoliško akcijo, temelječo predvsem na nekdanjih Mladcih¹⁰² itd. Do današnjih dni so se vrstile debate o nekaterih potezah med vojno in v času vračanja beguncev iz Vetrinj v Jugoslavijo; nekatera nesoglasja glede načina delovanja SPE v Argentini, njenega odnosa do argentinske

¹⁰⁰ »Že v prvi oddaji je videti namerno okrajšane izjave, besede izven konteksta, dolga pridiga dr. Starca (za katero ni mogoče reči, da povzema vse namene in miselnost SPE), sorazmerno predolge, a pretrgane izjave dr. Kocipra, skrčene (in zato potvorjene) izjave nekaterih članov skupnosti – vse to pa s stalnim vzporejanjem: begunci – nemški kolaboracionisti (?) – odhajajo z doma, Slovenija pa bruha v navdušenju nad osvoboditvijo, ki ga ji prinaša 'zmagovita' NOB. Prav tako stalno 'vzporejanje' prizorov, kot Kociprov nagovor ob domobranski 'prisegi' in 'slavno in zmagovito NOB' ipd. O kakšni 'zvestobi' pričajo po vsem tem arg. emigranti? Da bi pa prinesli na ekranu prizore, fotografirane in filmane pri izkopavanju pobitih iz Krimske jame ali v Jelendolu, ali pa vsaj rokovanje nacistov s komunisti ob podpisu pakta za razdelitev Poljske; ali pa posnetek letaka, ko KPS poziva jugoslovanske vojake, naj dezertirajo – te malenkosti pa navdušenemu prireditelju Rotu niso prišle na um. Pa tudi posnetki iz teharskega in drugih povojnih taborišč, kakšna senzacija in kako privlačna tema za videokamero! – pa so bili gledalci doma za vse to opeharjeni.« (*Zbornik ... 1998*, 309) Andrej Rot je leta 1993 odstopil s položaja predstavnika ZS v Sloveniji. Sejo, na kateri so prebrali Rotov odstop, so med pogovorom o njegovem delu in RTV Slovenija zapustili odborniki SKA – ob tem velja omeniti, da je bil Andrej Rot pred leti predsednik te kulturne ustanove.

¹⁰¹ »Za 80% pomorjenih domobrancev so krivi politiki. Ko je pribežal prvi domobranec v Vetrinje, je našel Narodni odbor v gostilni, kjer so igrali karte. Njega so potem zasliševali in pretepali, češ da je ovaduh. Rudi Bras se je v Argentini sam hvalil, da je stal na prsih domobranca in ga mučil. Če bi člani Narodnega odbora vsaj malo verjeli in poslali nekoga za transportom, da bi poizvedel, kam vozijo Angleži domobrance, bi jih lahko rešili 80%.« (D. IV. 4.)

¹⁰² »Še danes je čutiti ostanek nesporazuma med liberalci in klerikalci. SPE je *de facto* klerikalna. Liberalci, kar jih je bilo (Zajc, Žitnik, Bitenc, Majdič ...), so kmalu pomrli, vključno z mojim očetom, ki je bil celo v prvem tukajšnjem odboru Društva Slovencev. Moj mož je bil pri stražarjih, ki so se kregali z mladci. Glavno vlogo je imela klerikalna politika oziroma cerkev.« (D. IV. 15.)

okolice, ravnanja z lastno mladino, odnosa do samostojne države Slovenije in njene politike itd.

SPE je bila kljub trdni strukturiranosti vendarle dovolj ohlapna, da je dopuščala notranje kritike. Med najbolj konstruktivne lahko štejejo duhovnika dr. Mirka Gogala. Ta ob vseh pozitivnih dejstvih opozarja na napake, kot *avtoritarnost vodstva*, ki je »skušalo izvajati strogo *centralizacijo* in vse imeti pod svojo kontrolo«, kar je vodilo v *enoumje*.¹⁰³ Še posebej opozarja na kritiko dialoga Vatikana s komunizmom. Nadalje opozarja na *politizacijo*, pojmovanje, da morajo biti vsi, vključno s potomci, politično angažirani itd. (Gogala 1996, 310-311) Med nepristranskimi opazovalci in notranjimi kritiki skupnosti omenimo še pisatelja Vinka Brumna (Brumen 1980, 53-75). Ta med drugim poziva k dialogu tako znotraj skupnosti (zmanjšanje avtoritarizma), kot z domovino in večinsko kulturo. Poziva tudi k sprijaznitvenju s položajem izseljenstva ter kritizira politikantstvo, vztrajanje pri politiki za vsako ceno. Brumen tudi zagovarja obiske v domovini in jim ne pripisuje slabšalnih predznakov, kakršne zasledimo v npr. Geržiničevem pisanju. V luči obravnavane tematike velja opozoriti na poskuse prenašanja idejnopolične situacije, »usode« pripadnikov prve generacije na potomce. Še leta 1992 je eden od govornikov na neki proslavi dejal: »Vi, naša mladina, ste nekrvave žrtve iste revolucije. Prav zaradi komunistične revolucije ste bili preko vaših staršev prisiljeni živeti drugod. Težje je za vas živeti v slovenskem duhu v neslovenskem okolju. A prihajate iz družin, ki so navajene na napor, navajene na žrtve. Bodite ponosni na to.«¹⁰⁴ Govornik je torej mladim skušal vcepiti občutek, da je njihovo rojstvo in življenje v Argentini nekaj tragičnega, tako kot je bilo zanj, da je njihova eksistenca zunaj meja Slovenije krivična. Tudi z druge strani, torej s strani mladine, zaznamo nasprotovanje takemu pojmovanju, ozkosti, konservativnosti in pretiranemu idealizmu. To se kaže v manjšanju števila tistih, ki so pripravljene za aktivno delo v skupnosti, v odtujevanju, pa tudi konkretnih izjavah: »Če smo res Slovenci v Argentini, se moramo sprejeti kot take in zasidrati. Če smo pa politični emigranti, ki se do danes nismo mogli vrniti in se danes lahko, potem to storimo čimprej. Osebnostno zavzamem prvo stališče in v kolikor sem v stiku z mladimi, na splošno tudi drugi. /... / Mladi nismo tu postavili začasne šotore, temveč smo del argentinske realnosti. Hočemo skupnost, /... / ki ni oaza v tej družbi, ki ne utripa samo z dogodki v Sloveniji in okoli nje, temveč tudi in predvsem z našo problematiko ne samo kot Slovenci, temveč kot posamezniki, vključeni v argentinsko družbo.« (V: Gogala 1996, 322)

Tako Gogala kot Brumen opozarjata tudi na pretirano puritanstvo v verskem, političnem, narodnem in moralnem smislu kot posledico nagrmdenega trpljenja in zatajevanega sovraštva.¹⁰⁵ Več pa je tudi kritik na račun neupravičenega strahu

¹⁰⁴ Iz govora na 40. mladinskem dnevu 8. novembra 1992 na Pristavi v Castelarju (v: Gogala 1996, 316).

¹⁰⁵ »... Te pregorečnike zavaja hudič v neprestan boj za čistost nauk in nravi, pri katerem radi malo čisto ravnaajo s svojim bližnjim.« (Brumen 1980, 82)

pred novim, drugačnim (zasledimo izraz »kulturalna zatohlost«) in »zamrznjenosti« razmišljanja, ki se je ustavilo v nekem določenem zgodovinskem trenutku (1945, 1941 ...), pri čemer velja omeniti Andreja Rota in Toneta Brulca, avtorja, pri katerih je v pisanju mogoče zaznati celo stanje osebnega konflikta z (uradno) SPE. O nestrinjanjih na ravni pisateljev, publicistov ... znotraj SPE piše med drugimi tudi Lev Detela, ki opozarja na razlike med Rudo Jurčecem in Vinkom Brumnom oziroma nerazumevanje slednjega od »ortodoksne politične emigracije« (Detela 1999, 89).

Nasprotovanje med »borci« in »politiki«

Glede na to, da je *Koledar* Svobodne Slovenije večinoma pisal v skladu z »uradnimi« stališči celotnega Društva Slovencev, nepoznavalca preseneča odstavek v članku vodilnega politika Slovenske zaveze, SPE in urednika *Svobodne Slovenije* Miloša Stareta, ki 20 let po končani vojni piše razmeroma negativno o generalu Rupniku: »Pripadniki slovenskega domobranstva so se borili proti komunizmu in so verovali v zmago zapadnih zaveznikov in v propad nacistične Nemčije. Niti v častniškem zboru, v katerem je bilo več odličnih aktivnih častnikov, niti pri moštvu ni bilo sledov simpatij za Hitlerjevo Nemčijo. Domobranci so tudi z navdušenjem skrivali ameriške pilote in se ilegalno povezovali ter pripravljali za končni cilj: skupna borba z zapadnimi zavezniki proti skupnemu sovražniku nacizmu in fašizmu. Večina domobrancev je cenila delo demokratičnih političnih strank v domovini in predstavnikov v inozemstvu. Miselnost generala Rupnika in njegove okolice pa je bila drugačna. Tisti, ki so poznali generala Rupnika od mladih let, vedo, da je visoko cenil Nemce predvsem zaradi njihovega izrednega vojaškega duha. Zato so smatrali za logično posledico marsikak njegov korak, ki ga je storil pod neposrednim vplivom nemške udarnosti. Ko so se formirale prve domobranske edinice, je general Rupnik predlagal, da bi šle na vežbanje v Nemčijo in da bi položile prisego. Polkovnik Krener se je temu uprl in utemeljeval, da obstoji nevarnost, da Nemci domobrancev ne bodo več vrnil v Slovenijo, ampak jih bodo poslali na fronto; prisega pa je nepotrebna, ker so domobranci prostovoljci za borbo proti komunizmu.« Avtor omenja Rupnikovo omalovaževanje strankarske politike, opisuje, kako ga je februarja 1944 obiskal svetnik Merkun z naročilom, naj mu da v podpis spomenico Hitlerju z željo po samostojni državi po vzorcu Slovaške (to je Stare takoj zažgal) – domneva, da je bil v dejanje vpleten tudi Rupnik, ki naj bi spomenico gotovo podprl. Izstopa naslednji stavek: »Prisega, ki so jo morali položiti domobranci, je bila sramoten udarec za Slovence in ponižanje za domobrance. Ni še ovržena trditev, da je bila ta prisega ideja generala Rupnika samega, gotovo pa je, da jo je podpiral s svojo avtoriteto. Dr. Krek je pri zaveznikih vztrajno in z vso vnemo pojasnjeval našo borbo v domovini in prikazoval slovenske protikomunistične borce kot prijatelje zapadnih zaveznikov. Bil je z vsem srcem na naši strani.

Sam pa je ponovno izjavil in zapisal, da mu je nesrečna prisega onemogočila, da bi mogel kogarkoli še prepričati, da domobranci niso na strani Hitlerjeve Nemčije.« (*Koledar ...* 1965, 217-218) Tako pisanje razgalja žgoče nasprotovanje med »politiki« na eni in Rupnikovimo pristaši, predvsem nekdanimi vojaki, na drugi strani. Kot lahko razberemo iz različnih publikacij SPE, je bilo takih razprav veliko, vendar pa lahko ugotovimo, da so zadevale predvsem neposredno prizadete, medtem ko na samo skupnost niso imele pomembnejšega vpliva.¹⁰⁶

O generalu Rupniku piše še Ignacij Hren (od leta 1936 do 1945 župan Vrhnike) v članku Moja srečanja z generalom Rupnikom. Generala ocenjuje kot izjemno sposobnega organizatorja in poveljnika, navdušenega nad nemško vojaško močjo in tehnologijo. Spominja se Rupnikove zaskrbljenosti zaradi očitkov o domobranski prisegi, pa tudi njegove prepričanosti v nemško zmago tudi potem, ko je sam že verjel v zmago zaveznikov. Odločno odbija misel o Rupniku kot izdajalcu, »Quislingu«, nikoli naj bi ne odobral nacistična. Opozarja pa na »njegovo politično naivnost, na njegovo zmotno predpostavko, da bo Hitler zmagal in bomo Slovenci med vojno in še dolgo po vojni morali prenašati nemško gospodstvo. Borba proti komunističnim partizanom je bila po mojem mnenju ves njegov program.« (*Koledar* 1967, 92) Hren opisuje še zadnje srečanje z Leonom Rupnikom v begunskem taborišču Fermo – ponudil mu je odhod v Rim, kjer naj bi bilo poskrbljeno zanj, a je ponudbo odklonil: »Za mene ni več življenja, preveč sem razočaran. Jaz grem kamor so šli moji domobranci.« (*Koledar ...* 1967, 94)

Iz različnih zapisov, predvsem publikacij *Tabor*, *Vestnik* domobrancev, pa tudi iz *Koledarja* (Tine Debeljak 1967, 96-121) je mogoče razbrati močno nestrinjanje posameznih struj tako znotraj domobranstva, kot na relaciji domobranstvo – politika; nesoglasja so bila očitna že med vojno, kažejo se v zapisih v omenjenih publikacijah, govorijo pa predvsem o prisegi domobrancev Hitlerju, krivdi za vetrinjsko tragedijo, morebitnih drugačnih zasukih dogodkov v času vojne itd.¹⁰⁷

Z leti so se nesoglasja in trenja med »politiki« in »borci« nekoliko polegla, čedalje bolj opazni so poudarki v poročanjih s spominskih proslav, na katerih predstavniki Tabora in Vestnika (družno) polagajo vence ... Leta 1995 se je predsednik ZS Marjan Loboda v govoru na spominski proslavi 15. junija prisotnim domobrancem zahvalil in se jim opravičil zaradi morebitnega nerazumevanja v prejšnjih letih.¹⁰⁸

¹⁰⁶ » Še danes pred spomenik pobitim položijo venec skupaj predsednik Zedinjene Slovenije, predsednik Vestnika (Urbančič) in predsednik Tabora (Korošec).« (D. IV. 9)

¹⁰⁷ »Da se je usodnega leta 1945 rešila 'elita', je res – bili smo prodani. Ko je odšel že 3. transport 'v Italijo', sem videl in slišal (bil sem pri štabni četi), kako so zasliševali enega ljotičevca – da ni res – da je ušel na meji, in ga tepli, da se ne zve. To je bilo vodstvo – skorumpirano ali podplačano. Moj transport je šel zadnji, ker je bil štab, in polkovnik Krener je bil v džipu vodja transporta v civilni obleki. Raja v smrt, vodje pa na lepše z dobrimi pokojninami in vseskozi čislani in pokončni ljudje. Resnica, da borci – politiki ali elita – navadni ljudje še danes ne gre skupaj.« (D. I. 2.)

¹⁰⁸ »Z vsem spoštovanjem pozdravljam med nami vas domobrance, ki ste te dni v mislih pri svojih soborcih in na krajih, kjer bi morali biti tudi vi, pa vas je božja Previdnost rešila,

»Opozicija«

Zbornik Zedinjene Slovenije leta 1998 piše o »začetkih opozicije« in sicer v zvezi z izrazito nepolitičnim vprašanjem tolerance plesa. Na seji odbora Društva Slovencev 13. januarja 1951 je prevladalo stališče, da ta ustanova ne prireja plesov, ampak le družabne prireditve. Sestavljen je bil nov predlog, po katerem naj bi bil program tako pester, da bi bilo čim manj časa za ples, medtem ko so drugi želeli vzpostaviti načelno stališče, do katere nočne oziroma jutranje ure bi smele trajati take prireditve.

Subtilno početje je bilo sestavljanje odborov oziroma kandidatnih list za odbore. Ker so v Argentino prvi prišli tisti iz italijanskih taborišč, so prav oni sestavljali prve odbore, nato pa skušali vanje pritegniti tudi omejeno število »Korošcev«. Vendar pa je navsezadnje listo sestavila ožja skupina, »ki ne more ali noče upoštevati vseh struj. Povsem razumljivo je to tako v primeru, kadar je več list. Kadar pa se predloži ena sama lista, ki ima poleg tega že zagotovljeno izvolitev, zelo lahko vodi v prerek ...« Pripomniti velja, da so bile seje odbora tajne.

Še največ nesoglasij se je rodilo na relaciji glavni odbor Društva Slovencev – krajevni odbor, predvsem glede posameznih prireditev, zapisnik seje z dne 4. oktobra 1952 pa piše o hudem sporu glede kandidata za predsednika Društva Slovencev; spor potrjuje opažanja, da je bila v prvih letih SPE izrazito centralizirana in avtoritarna. Na šestem občnem zboru Društva Slovencev 12. oktobra 1952 je za predloženo listo s predlaganim predsedniškim kandidatom Albinom Mozetičem glasovalo 181 članov, proti jih je bilo 78, vzdržalo se jih je 7. Novoizvoljeni predsednik je čestital »opoziciji, ki je nastala, in o kateri je prepričan, da bo še vnaprej konstruktivno sodelovala«. Mozetič je kljub temu, da je izhajal iz »napredne« struje, očitno med najzaslužnejšimi za ohranjeno enotnost skupnosti, o čemer pričajo tudi njegove vnovične izvolitve. Znal je blažiti ostre polemike, poslušal mnenja z vseh strani itd., tako da so mu tudi člani odbora priznali modrost v vodenju društva. (*Zbornik ...* 1998, 57-72)

Ustanovitev SKA

20. februarja 1954 je bila ustanovljena Slovenska kulturna akcija (SKA). Njen namen je (bil) pospeševati in posredovati kulturne stvaritve, imela pa je pet odsekov (filozofskousmerjevalnega, leposlovnega, glasbenega, likovnoumetnostnega in gle-

da bi bili žive priče vsemu svetu in vest zločincev. Hvala vam za vašo zvestobo in za vaš zglede. Obžalujemo in opravičujemo se vam, če nismo prav vrednotili vaše pripadnosti domobranski vojski. Ostanite še dolgo naš ponos in naša opora.» (M. Loboda, 15. 6. 1995, iz govora na Spominski počastitvi domobrancev in vseh žrtev komunistične revolucije na Slovenskem ob petdesetletnici množičnega pokola slovenskih mučencev po koncu druge svetovne vojne.)

dališkega). Društvo Slovencev je bilo začudeno nad njeno ustanovitvijo, saj naj bi bilo vse njene dejavnosti mogoče izvajati tudi v okviru Kulturnega odseka DS. Eden od pobudnikov SKA lazarist Lado Lenček je na ta očitke odgovoril, da je DS preveč centralistično, centralizem pa se pri kulturnem delovanju ne obnese. Avgust Horvat (DS) je SKA napovedoval kratko prihodnost, veliko je bilo ogorčenje, ker je do ustanovitve prišlo mimo vednosti DS, v glavnem pa so bili očitki uglašeni na struno nepotrebnega razcepljanja skupnosti. Z leti se je SKA kot skupina kulturnih delavcev uveljavila in pridobila ugled ter priznanje (prav tam, 75). Decembra 1957 je bil Ruda Jurčec, prvi in dolgoletni predsednik SKA, že izvoljen v odbor DS.

Kljub omenjanim notranjim nesoglasjem je skupnost ohranila razmeroma zelo močno enotnost, kljub pogosto samostojnemu delovanju posameznih krajevnih odborov in društev je hierarhična lestvica funkcionirala; še najbolj neokrnjena je ostala ideološka enotnost, temelječa na protikomunizmu, katolicizmu, mučeništvu padlih in pobitih domobrancev in zvestobi slovenstvu.

Osrednja prireditvev SPE je od leta 1956 slovenski dan. Ta je bil sicer prvič že leta 1955, a tak naziv je dobil naslednje leto. Prvič je združil k sodelovanju vse slovenske organizacije, zato je bil tudi odziv velik. Postal je tradicionalen in za skupnost zelo dobrodošel, saj je na zunaj pričal o enotnosti skupnosti kljub njeni močni razvejanosti.

Zunanji sovražnik

Za SPE v Argentini je značilna izrazita ideološka homogenost, ki pa je bila večkrat na preizkušnji. V 60. letih so se pričele pojavljati »nevarnosti ponujanja roke« od jugoslovanskega veleposlaništva, pomenljiv pa je tudi razdor znotraj Slovenske kulturne akcije. »/ ... / Po drugi strani pa smo priče načrtnega prizadevanja, da se v nas uspava živa zavest kulturnoidejnega poslanstva naše emigracije in paralizira njena delovna sila. Ker nas fizično niso mogli uničiti in preprečiti naše dejavnosti v svetu, nas skušajo s ponujanjem roke omamiti in tako kot pričevalce uničiti. Spričo navedenega se nakazuje, da bo društvo moralo še bolj skrbeti za tesno sodelovanje vseh zdravih sil, tako zaradi konzultiranja o položaju kot zaradi skupnega učinkovitega nastopanja.« (Božo Fink na Občnem zboru leta 1962, v: *Zbornik ... 1998*, 144) Skupnost so skrbeli tudi obiski jugoslovanskih mornarjev v domovih in mladine na ladjah. V tem pojavu so videli nevarnost za zavajanje mladine, ki z jugoslovanskim režimom ni imela nikakršne izkušnje. Stike z mornarji sta vodstvo in občni zbor ostro zavrnila: »V njihovih naklepih je, da jugoslovanski mornarji hodijo na slovenske prireditve in izrabijo mirno sožitje. Komunisti se poslužujejo koeksistence le kot vabljive fraze, da nas uničijo, da minirajo naše delo in z meglenimi parolami omalodušijo. Ali zmaga krščanska ideologija ali zmaga komunizem. Med obema idejama je vsaka koeksistenca nesmisel in nemogoča. Vsi ne bomo zdržali,

ker je borba v emigraciji težka. Slabiči in neodločni, je bolje, da odidejo, ker samo ovirajo pri delu ...« (Miloš Stare, prav tam, 146)

SPE je nastala in razvijala svojo identiteto ob vzporedni eksistenci zunanjega sovražnika v obliki jugoslovanskega političnega režima. Prav občutek zunanje ogroženosti je nenehno vzdrževal stanje notranje povezanosti in trdnosti, zato je bil v smislu obstoja emigracije sovražnik oziroma je bil njegov obstoj na nek način celo dobrodošel.

O slovenski samostojnosti

Prva leta po prihodu v izseljenstvo je večina mnenjskih voditeljev razmišljala predvsem o političnih spremembah v domovini, ne pa o slovenski državnosti. Miloš Stare in nekateri drugi so imeli dobre stike s političnimi somišljeniki v Beogradu in drugod po takratni Jugoslaviji, še vedno je njihovo razmišljanje temeljilo na osnovni miselni smeri, da Slovenija sama ni sposobna kljubovati pritiskom z zahoda in severa in da zato potrebuje sožitje v okviru jugoslovanske države.

Tega so se nekateri oklepali še zelo dolgo, vse do konca 60. let ali celo dlje, njim nasproti pa je stala manjša skupina takoimenovanih stražarjev. Šlo je za privržence med vojno ubitega prof. Erlicha, ki je »sanjal« o Sv. Višarjah kot stičišču treh samostojnih narodnih kultur (romarsko središče Sv. Višarje leži ob tromeji med Italijo, Avstrijo in Slovenijo in ima danes prav to vlogo – op. Z. Ž.). Ves čas so vztrajali pri tem, da mora Slovenija postati samostojna, vendar s svojimi stališči kot skupina niso prodrli.

Čedalje večkrat in čedalje jasneje izraženo misel o samostojni Sloveniji je leta 1969 odločno potrdil idejni vodja slovenske politične emigracije v svetu, predsednik Narodnega odbora za Slovenijo dr. Miha Krek med svojim obiskom v Argentini, kar je morda pomenilo odločilen preobrat v »uradni« politiki vodstva SPE do tega vprašanja. Na sprejemu pri ZS je dejal: »1. Emigracija ima lastno aktivno poslanstvo, v katerem jo je treba vzdrževati in krepiti; 2. emigracija nosi in razvija misel slovenske državne neodvisnosti in samostojnosti (podčrtal Z. Ž.); 3. ostro odklanjamo komunistični režim in zavračamo vsak poskus sprave z njim ali tudi samo trenutne kombinacije, pa naj bo v kakršnem koli namenu; jasen idejni cilj in izdelan delovni program bo Narodnemu odboru najboljše pomagalo k uspešnemu delu. Vsi so poklicani k sodelovanju z Narodnim odborom s tem, da čistijo misel na slovenske narodne cilje in prispevajo k preučevanju delovnega programa.« (Zbornik ... 1998, 163)

Kot v vsaki manjši skupnosti, tudi pri SPE v Argentini oziroma znotraj same osrednje organizacije ZS ni šlo brez osebnih nasprotovanj. Tako na primer v *Zborniku* zasledimo zapis o prikritem nasprotovanju med Božom Finkom in Milošem Staretom, leta 1970 pa sta Božo Fink in Ruda Jurčec celo odrekla sodelovanje v

Zedinjeni Sloveniji, ker naj bi ta ne sprejela v prodajo knjige, izšle pri založbi Sij slovenske svobode. (*Zbornik ...* 1998, 173) Kot zunanji opazovalci vseeno lahko zapišemo, da osebni razlogi niso vodili v splošno notranjo razcepljenost.

Omenimo še nekoliko manj resna nesoglasja, ki pričajo predvsem o razkoraku med konservativnim centralnim vodstvom in predstavniki krajevnih domov. Odbor ZS je npr. v začetku 80. let razpravljal o tem, da naj bi se slovenske veselice končale do 1. ure zjutraj (kar je za argentinske razmere pretirano zgodaj, saj se zaradi običajne dnevne vročine ob tej uri šele razživijo – op. Z. Ž.); predstavniki nekaterih krajevnih domov so tudi menili, da je po 30 letih od tragičnih dogodkov v domovini čas, da se dovoli »vesele« prireditve tudi v juniju. (Prav tam, 232) Stališče glede trajanja veselic se je z leti omehčalo, tako da v zapiskih iz leta 1983 najdemo omejitvev do 2.30 zjutraj. Še vedno pa najdemo priporočila o nadzoru, kakšna glasba naj se predvaja oziroma izvaja, starši naj pazijo na govorjenje in oblačenje mladih¹⁰⁹ itd. (Prav tam, 648)

Veliko je bilo razprav o odnosu do mladine oziroma narodnopolitični socializaciji. Prestrogo zadrževanje v ozkem slovenskem krogu bi nedvomno povzročilo odpor, po drugi strani pa je bilo za pripadnike prve generacije skupnosti, ki je temeljila na trdni zvestobi narodu, težko mladim priznati, da je njihova domovina pač tam, kjer so rojeni oni, in ne tam, kjer so rojeni njihovi starši. »Dolga leta je med nami veljalo, da imajo tudi v Argentini rojeni potomci svojo domovino v Sloveniji. Že pred 30 leti sem kot eden prvih opozoril, da to ni res. Danes se sicer precej splošno priznava, da je Argentina prava domovina tukaj rojenih. Vendar istočasno obstaja bojazen, da mlajše generacije ne bi tega vzele preveč resno, da se ne bi kaj preveč navezale na svoj rojstni kraj in svojo rojstno domovino, ker ta pač ni Slovenija.« (Gogala 1992, 307)

Odnos do argentinske oblasti

SPE je seveda spremljala tudi politično dogajanje na južnoameriških tleh, še posebej v vedno politično negotovi Argentini. Tako je v *Koledarju* Svobodne Slovenije za leto 1970 eno od poglavij namenjeno komunizmu v Južni Ameriki.¹¹⁰

Skupnost je ves čas skrbela za dobre odnose z argentinsko oblastjo. Svoje članke je »vzgjajala« v duhu tolerantnosti in korektnega razmerja do večinske družbe, ob primernih priložnostih pa je to pokazala tudi na vidnejši formalni ravni. Na prvi strani prvih nekaj števil *Koledarja – Zbornika* Svobodne Slovenije je tako ved-

¹⁰⁹ »Sama nekoč nisem smela v enega od domov, ker sem bila oblečena v jeans. V ta dom od takrat zelo dolgo nisem šla. Če bi kdo hotel plesati balet v Teatru Colon, bi ga 'odrezali', ker je balet zaradi značilne obleke preveč nemoralen.« (D. IV. 18.)

¹¹⁰ Fajdiga, Pavel: Kastrokomunistična revolucionarna taktika, v: *Koledar ...* 1970, 133; Mizerit, Tone: Smer in strategija mestne gverile, prav tam, 137.

no velika fotografija osrednjega dogodka v Argentini v preteklem letu s komentarjem. Tudi iz pisem in poročil pripadnikov prve generacije SPE ni nikjer razbrati niti najmanjše pritožbe čez ravnanje argentinske oblasti, nasprotno, bila jim je izrazito naklonjena, kar pa seveda ni veljalo za predvojne naseljence, ki so bili zaradi delovanja dela te populacije – naravnanege projugoslovansko in prolevičarsko, osumljeni komunizma, in edino društvo predvojnih slovenskih naseljencev je bilo kmalu zaprto, delovanje pa prepovedano.

Argentinska oblast je bila torej razmeroma pozitivno naravnana do delovanja SPE, česar ne moremo reči za odnos do pretežno prolevičarskih ustanov predvojnih naseljencev, ki so bile celo prepovedane. Kljub temu pa lahko zaznamo tudi distanciranje argentinske države do vsebine delovanja SPE in hkrati spremljanje oziroma nadziranje njenega delovanja. Notranje ministrstvo je tako pred spominsko proslavo (ob obletnici poboja domobrancev) junija 1955 skupnosti sporočilo, da naj iz programa umakne petje argentinske himne. Ta je sicer obvezna na vseh javnih prireditvah v Argentini, vendar pa je imela »proslava po njihovem gledanju političen značaj in na tovrstnih prireditvah petje narodne himne ni dovoljeno«. (*Zbornik ... 1998*, 85) Hkrati je ministrstvo opozorilo, naj ne bo niti v govorih niti v drugih točkah nič takega, kar bi moglo povzročiti proteste jugoslovanske ali katere druge ambasade. »Svobodno lahko udarjamo po komunizmu, ne pa omenjati Tita in njegove vlade.« Pisec prispevka v *Zborniku* ob tem komentira, da je bil tak ukrep nenavaden in izjemen, sicer tovrstnih vmešavanj niso bile vajene ne slovenska ne katera druga izseljenska skupnost. Leta 1973 je zaradi govora Pavla Fajdige v slovenski radijski oddaji argentinsko notranje ministrstvo klicalo na razgovor predsednika ZS, saj se je na govor pritožilo jugoslovansko veleposlaništvo, češ da gre za protijugoslovansko propagando. Predsednik se je izgovoril, da gre za protikomunistično in ne protijugoslovansko propagando. (Prav tam, 85, 186)

Kljub siceršnji splošni naklonjenosti slovenski politični emigraciji je bila v kontaktiranju z argentinsko oblastjo vedno potrebna velika mera previdnosti, saj so se v tej državi vlade hitro menjale, prišli so časi vojaške diktature in posebno v teh obdobjih je država zahtevala nadrobna poročanja o delovanju in poslovanju društva. SPE so zelo motili nekateri članki v argentinskem časopisju, ki so poročali o Jugoslaviji oziroma Sloveniji na »izkrivljen« način, zato je ZS skušala posredovati z lastnimi članki, v katerih je argentinsko javnost seznanjala s svojo zgodbo, vzroki izselitve in delovanjem v Argentini. (*Zbornik ... 1998*, 161) Skupnost je imela tudi svoj termin na argentinskem radiu, v katerem pa je morala biti večina glasbe argentinske in tudi sicer je bil program komercialno usmerjen.

V času vojaške diktature generala Carlosa Videle se je ZS znašla v nekoliko neugodnem položaju. Strinjala se je z bojem proti komunističnim terorističnim skupinam, ni pa podpirala množičnih umorov in »izginotij«, torej samega načina boja. Ker je velik del drugih narodnostnih skupin že podal solidarnostno izjavo vladajočemu režimu, se je za to odločila tudi SPE. V izjavi je poudarila podporo borbi proti komunizmu, zaradi katerega je tudi sama pristala v Argentini, ni pa

omenjala ali podprla načina boja. (Prav tam, 220) Skupnost se je odločno postavila na argentinsko stran v vojni z Veliko Britanijo za Falklandske (Malvinske) otoke.

V obdobju slovenskega osamosvajanja je, kot je že omenjeno, ZS ob sodelovanju drugih slovenskih izseljenskih skupnosti sprožila vrsto akcij za priznanje slovenske državnosti tako v javnih občilih, na protestnih shodih, pa tudi pri argentinskih organih. Argentina je tudi zato Slovenijo priznala med prvimi, dobri odnosi med državama pa so se še nadaljevali. Omembe vreden je podatek o ustanovitvi parlamentarne skupine prijateljev Slovenije (5. junija 1995), sestavljene iz štirih senatorjev, štirih poslancev, izvršnega tajnika za zveze in upravnega tajnika. Pobuda je prišla od tajništva za zunanje zadeve krščanske demokracije, ki je ustanovilo podtajništvo za stike s tujimi skupnostmi v Argentini – podtajnik te komisije je bil dr. Vital Ašič, sicer podpredsednik ZS. (Prav tam, 344)

Sodelovanje z drugimi (političnimi) izseljenskimi skupnostmi

ZS je bila previdna tudi v stikih z drugimi izseljenskimi skupnostmi. Občasno se je odzvala na različne pobude, posebno previdna pa je bila v odnosu do jugoslovanskega vprašanja. Popolnoma je zavračala kakršnokoli sodelovanje z jugoslovanskim veleposlaništvom, distancirala se je od praznovanj predvojne Jugoslavije, zavrnila pa je tudi udeležbo na proslavi ob obletnici nastanka NDH. (*Zbornik ...* 1998, 231)

Slovenska povojna izseljenska skupnost s hrvaško ni imela skoraj nikakršnih stikov, kljub občasnim vabilom in morda celo občasnim odzivom nanje. Šlo je predvsem za vpljudnostne udeležbe, pa še te so bile zelo redke. V Južni Ameriki so Hrvati sicer naseljeni večinoma v Čilu, Argentini, Urugvaju in Braziliji, pa tudi v Boliviji, Peruju in Paragvaju. Iz pogovora na hrvaškem veleposlaništvu v Buenos Airesu sem izvedel, da naj bi v Argentini živelo okoli 5.000 pripadnikov prve generacije Hrvatov (glej: D. III.).

Slovenski izseljenci so se s Hrvati družili predvsem v okviru predvojne emigracije oziroma povojne SFRJ, slovenska politična emigracija pa se je Hrvatov v glavnem izogibala, saj ni hotela imeti stika z ustaši (glej: D. IV. 9. idr.), po drugi strani pa je hrvaška povojna emigracija organizirana precej slabše in na drugačnih ravneh. Tudi tam je sicer izjemno močna vloga cerkve. Še največ je bilo stikov na ravni verskih srečanj, deloma pa tudi na ravni študentskih organizacij. Najtesnejše sodelovanje lahko opazimo v obdobju slovenskega osamosvajanja in prizadevanj za priznanje slovenske države, ko je hrvaška izseljenska skupnost sodelovala oziroma spremljala Slovence na številnih javnih prireditvah v Buenos Airesu in drugod.

Pripadniki SPE danes omenjajo hrvaško emigracijo predvsem v povezavi s stiki z matično domovino, saj naj bi Hrvaška bistveno bolj skrbelo za svoje izseljence.¹¹¹

¹¹¹ Hrvaška je vsekakor država, ki ima v svetu zelo velik delež izseljenstva glede na svojo velikost in tudi v primerjavi z drugimi značilno izseljenskimi narodi, saj je po podatkih Hrvatske matice iseljenika v svetu okoli 3,5 milijona oseb hrvaškega porekla. Politični,

zgodovinski, narodnostni, verski, socialni in drugi vzroki so Hrvate gnali v tuje dežele že vse od časov turških vpadov. Samo v obdobju od konca 19. stoletja do začetka prve svetovne vojne naj bi iz Hrvaške emigriralo okoli pol milijona ljudi, večinoma v ZDA. V obdobju od leta 1948 do 1981 se je v čezoceanske države izselilo okoli 140.000 Hrvatov. V obdobju do 1. svetovne vojne je šlo v veliki večini za kmečko prebivalstvo, med katerimi je bila kar tretjina nepismenih. Izobrazbena struktura se tudi v medvojnem obdobju ni bistveno spremenila. Šlo je večinoma za mlade in delovno sposobne moške, ki so v tujini skušali ustvariti materialno podlago za prihod cele družine.

Po podatkih oddelka za izseljenstvo v Zagrebu se je v obdobju med leti 1921 in 1939 izselilo v čezmorske države 195.937 oseb, v evropske države (v obdobju 1927–1934) pa skoraj 90.000. Okoli 60 odstotkov vseh izseljencev z območja nekdanje Jugoslavije je bilo Hrvatov.

V povojnem obdobju se je zaradi poostrene politike priseljevanja v ZDA in ravno obratno liberalizirane imigracijske politike v državah Južne Amerike izseljenski tok iz Hrvaške preusmeril na južno poloblo.

Hrvaška povojna emigracija se je v novih deželah naseljevala iz različnih razlogov. Šlo je za osebe, ki so konec 2. svetovne vojne že dočakale v tujini, kot ujetniki ali taboriščniki na prisilnem delu, veliko je bilo pobeglih pripadnikov hrvaških nepartizanskih vojaških enot in civilistov, ki so zapustili NDH po njenem padcu ob zmagi zavezniške in partizanske vojske. Največ jih je, podobno kot Slovencev, prišlo iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji.

V obdobju med leti 1939 in 1948 je Hrvaško zapustilo okoli 157.000 oseb, samo v obdobju od 1945 do 1948 pa še dodatnih 100.000. Po tem obdobju se je hrvaško naseljevanje v Južni Ameriki umirilo.

Zadnje ocene kažejo, da je v Avstraliji okoli 150.000 Hrvatov, na Novi Zelandiji okoli 40.000 (predvsem potomcev naseljencev s preloma stoletja).

Izseljevanje iz Hrvaške se je nadaljevalo in se še nadaljuje tudi danes, gre pa predvsem za ekonomsko emigracijo. (Cizmic, Ivan: Emigration and emigrants from Croatia between 1880 and 1980., *Geo Journal, An International Journal on Human Geography and Environmental Sciences*, april 1996, zv. 38, št. 4, str. 431-436)

Hrvatska matica iseljenika (Hrvaška izseljenska matica) izdaja časopis *Matica*, ki je dostopen tudi na internetu. Svojo stran na medspletju ima tudi ministrstvo »povratka i useljeništa«, ki v posebnem *Biltenu* prinaša aktualne novice o dogajanju v hrvaškem izseljenstvu z vsega sveta. Omeniti velja še Hrvaško-argentinsko kulturno društvo ter Klub hrvaških povratnikov iz izseljenstva. Ministrstvo, Hrvaški informativni center, revija *Dom i Svijet*, Hrvaška gospodarska zbornica, Matica, Hrvaški svetovni kongres, hrvaška misija pri ZN ter Inštitut za migracije in etnične študije iz Zagreba prek računalniškega medmrežja prinašajo večino podatkov, povezanih s hrvaških izseljenstvom, pa tudi informirajo o svojem delovanju. Odtod tudi večina navedenih podatkov.

Do leta 1998 naj bi se po Josipu Jurasu, namestniku ministra za povratništvo in priseljenstvo, v Hrvaško vrnilo 39.170 Hrvatov. Resnična številka naj bi bila še večja, saj ne upošteva tistih, ki se ob odhodu na začasno delo v tujino niso doma niti odjavili. Na posvetu o vračanju junija 1998 *U Hrvatsku se vračamo, jer je to naša domovina* so razpravljavci ugotovili, da še številčnejše vračanje upočasnjuje neučinkovita lokalna samouprava, nekateri so začutili tudi upad začetnega navdušenja nad vračanjem med prebivalci Hrvaške.

V Argentini deluje tudi Hrvaški svetovni kongres, različica, podobna Svetovnemu slovenskemu kongresu.

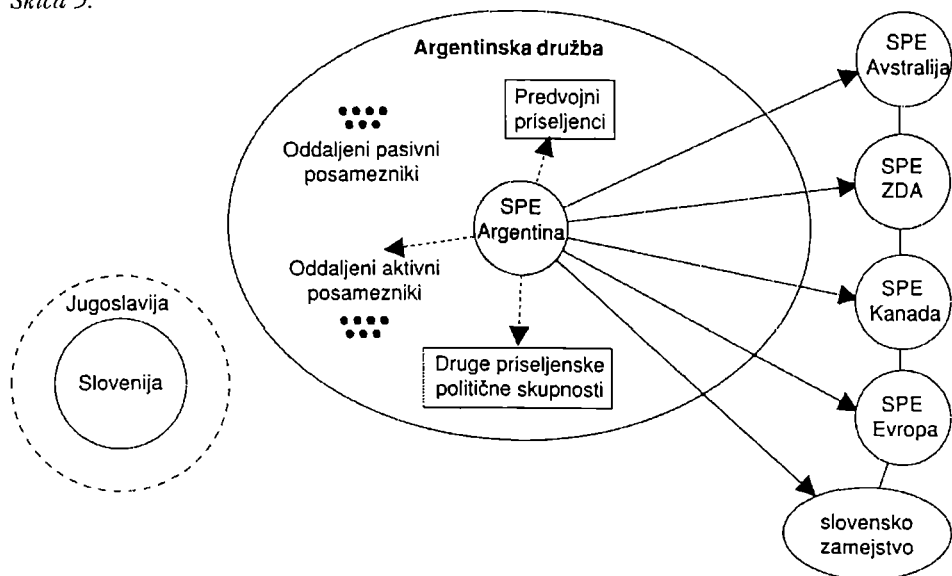
Med Hrvati v Argentini vlada izrazita politična razdeljenost, celo znotraj katoliškega tabora ("še v Lujan romajo ločeno" – op. v: D. IV. 9.).

Od drugih izseljenskih skupnosti je SPE še najtesneje sodelovala z ukrajinsko, o čemer priča skupen projekt visokega šolstva, vsaj nekaj stikov pa je bilo tudi s poljskimi, slovaškimi, madžarskimi, estonskimi emigranti, predvsem v okviru organizacije FEDECE, študentske federacije osmih najpomembnejših političnih emigracij iz držav »sovjetskega imperializma in/ali komunističnega totalitarizma« (Federación de estudiantes democráticos exilados del Este y Centro Europeo). Ta se je s svojim delovanjem zavzemala za upoštevanje načel samoodločbe narodov, demokratični politični sistem in spoštovanje človekovih pravic na področju socialne in politike, nasprotovala totalitarnim in imperialističnim režimom tako levice kot desnice itd. (*Statut FEDECE*, čl. 2, 1958) V tej organizaciji so sodelovali študenti (okoli 500) političnih izseljenskih skupnosti iz Poljske, Estonije, Latvije, Hrvaške, Slovaške, Ukrajine, Madžarske in Slovenije. Med drugim so mednarodno (univerzitetno) javnost pozivali, naj preuči dejansko stanje v njihovih državah, predvsem glede spoštovanja dejanske svobode mišljenja in izražanja, političnosti oziroma ideološkosti izražanja, politične cenzure itd. (Pozdravno pismo Mednarodni konferenci narodnih študentskih skupnosti v Limi, Buenos Aires 1959)

V tem združenju je bila slovenska skupnost med najbolj dejavnimi. Zastopal jo je Vital Ašič, ki še danes kot podpredsednik ZS skrbi za zunanje stike SPE (glej: D. IV. 6.).

Pozicioniranje SPE v Argentini v luči njenih stikov na različnih relacijah in ravneh ponazarjam v naslednji skici.

Skica 3:

Iz nje je razvidno, da ima najmočnejše stike z drugimi SPE v svetu in pa s slovenskim zamejstvom oziroma tistim delom, ki je politično/idejno kompatibilen z argentinsko protikomunistično emigracijo. Stiki s predvojnimi priseljenci so bili, razen v zadnjem obdobju, šibki ali nikakršni, podobno ugotavljamo tudi za stike z drugimi priseljenskimi političnimi skupnostmi¹¹², da o ekonomski emigraciji niti ne govorimo. Vsaka skupnost ima »zunaj sebe« tudi posameznike, ki sodelujejo na svoj način, brez siceršnjega udeleževanja v njenem življenju. »Oddaljeni aktivni posamezniki« in skupnost imajo zato občasne stike, česar pa ne moremo trditi za tiste, ki so z življenjem v duhu skupnosti, slovenstva itd. popolnoma pretrgali («oddaljeni pasivni posamezniki») bodisi zaradi pospešenega delovanja asimilacije ali zaradi osebnih zamer, preobremenjenosti z delom v skupnosti ipd. V času pred slovensko osamosvojitvijo SPE ni imela (uradnih) stikov s Slovenijo znotraj Jugoslavije, razen redkih povezav na ravni slovenske katoliške cerkve. V zadnjem desetletju se je ta odnos seveda popolnoma spremenil, zato bi v podobnem modelu, veljavnem za to obdobje, dodali še polno puščico do Slovenije.

¹¹² »Sam sem bil na primer predsednik šahovske sekcije in vodstvo ZS nam ni dovolilo, da bi se pomerili z drugimi skupnostmi ali Argentinci. Tako je bilo tudi z namiznim tenisom itd. Slovenski dom je pač smel biti le za Slovence.« (D. IV. 7.)

B. IV. ENERGIJA POLITIČNIH MITOV, RITUALA, SIMBOLOV

Energija političnih mitov

Beseda »mit«¹¹³ ima v strokovni literaturi nekoliko drugačen pomen, kot ji je dodeljen v tem delu. Tako Barfieldov antropološki slovar (*The Dictionary of Anthropology*) mit opredeljuje kot izraz za popolnoma izmišljene zgodbe z nadnaravnimi bitji in dogodki, ki pogosto pomenijo razlago za naravne pojave in zgodovinske dogodke v določeni kulturi. Skupnost, v kateri se tak mit širi, verjame v njegovo resničnost. »Mitologija« je sprva pomenila zgolj pripovedovanje zgodb. Te so se najprej prenašale ustno ter so postale del ustne zgodovine, izročila. V nekaterih kulturah so prenašanje izročila obogatili glasba, plesi, obredje. Skozi generacije je neka zgodba dobi(va)la nove elemente, povezane z aktualnimi dogodki ter spremembami v samem jeziku skupnosti. Proces v pripadnikih določene kulture krepi njihov občutek pripadnosti, korenin, kulturne identitete, pomeni njihov verski, psihološki in družbeni razvoj. Z razvojem pisave se je praksa ustnega prenašanja zgodb in s tem možnost njihovega »razvijanja« pretrgala, pojavile so se nove pisane verzije, prirejane za uprizarjanje, avtorji so pisali selektivno in s tem vnovič izkrivljali prvotno sporočilo. Tako je mit začel izgubljati na svoji veljavnosti in resničnosti, ohranil pa je svojo univerzalnost, globljo sporočilnost.

Pogosto so v rabi tudi drugi izrazi, kot na primer saga, legenda (zgodovinska zgodba, sprva o življenju svetnikov), pripovedka itd. (*Dictionary of Anthropology* 1997, 334-336) Slovenska politična emigracija ni skupnost, ki bi ji lahko pripisovali tovrstno prenašanje izročila, morda je omenjanje »mita« za koga celo žaljivo. Podoben pa je mobilizacijski učinek prenašanja spomina na sicer resnične zgodovinske dogodke.

»Mit mučeništva«

V kontekstu pričujočega dela velja poudariti funkcijo mita, ki pogloblja pripadnost skupini, skupnim koreninam, predstavlja enega od temeljev skupnega »zgo-

¹¹³ Mit: ant. gr. *mythos* = zgodba, zgodovina, zgodovinska zgodba, največkrat neselektivno povzemanje različnih interpretacij o določenem dogodku v preteklosti.

dovinskega spomina« kot elementa etničnosti. V primeru SPE bi bilo žaljivo in nerečnično pisanje, da gre v primeru bega prek Ljubelja in povojnih pobojev za izmišljene dogodke, saj obstajajo dokumenti in žive priče. Gre za sklop resničnih dogodkov. Beseda »mit« je torej uporabljena v smislu skupnega zgodovinskega spomina, ki pridobiva izrazito političnosocializacijsko vlogo. Dogodek pridobiva razsežnosti političnega mita – gre za vrsto mitične zgodbe, ki se nanaša na skupne življenjske pogoje, ohranjanje in spreminjanje reda v človeški skupnosti. Politični mit se uveljavlja kot podlaga za predstavo o določeni družbeni ureditvi in političnih odnosih znotraj nje oziroma kot predstava o tem, kaj je (politična) avtoriteta, ureditev, hierarhija, moč, država itd. Povojni poboji pridobivajo v SPE take razsežnosti zato, ker kot osrednje dejanje zgodovinskega spomina SPE vse od začetka njenega obstajanja odločilno prispevajo k ohranjanju energijskega naboja za delovanje, osmišljajo drugačnost te skupnosti. Tudi ko bodo vse ostale specifičnosti SPE izginile, bo ta skupnost od drugih drugačna prav zaradi tega zgodovinskega dogodka. Ta domneva se potrjuje v tako rekoč vsakem od opravljenih intervjujev in veliki večini razprav na to temo. Vprašanje mučeništva kot vsebinskega izvora, začetka, smisla te skupnosti presega vprašanja o ohranjanju jezika in političnosti. Tudi če (ko) bo ta skupnost popolnoma nepolitična in jezikovno nekompetentna, bo vsaj kot zapisano zgodovinsko dejstvo ostal »mit« o mučeništvu, s katerim se bodo identificirali tudi pripadniki naslednjih generacij. V tem lapsusu se skriva srž, specifičnost SPE.

Od vsega začetka, ustalitve v begunskih taboriščih in pozneje v novi domovini, lahko zasledimo ustvarjanje in hkrati samoumevnost sakrosanktnosti spomina na mučene in pobite. Že leta 1949 v prvi številki *Koledarja* Svobodne Slovenije najdemo posvetilo »mučencem«, opremljeno z oljnato sliko akademske slikarke Bare Remec Mučenci (*Koledar ... 1949, 73*).

Da je mučeništvo tudi resničen vir ustvarjalne energije SPE, priča nešteto izjav, člankov itd., med njimi izdvojimo enega prvih: » ... Toda prav zaradi teh žrtev moramo delati za novo rojstvo njihovega demokratičnega ideala, da jih bomo vredni, prav tako kot je v mislih nanje zapisal naš dr. Miha Krek: 'S čvrsto vero, da bo demokratična ideja zmagala in omogočila tudi Slovencem svoboden napredek, vztrajajmo složni in delovni, da bodo z uspehom kronane žrtve, ki jih je dal naš narod za ohranitev svojega imena in svetih izročil svojih očetov.'

/ ... / Ni nobenega dvoma, da smo v teh pravih mučeniških dobili vzvišene vzornike in prekrasne zglede mučeništva.« (G. Rožman, v: *Koledar ... 1949, 74*)

»Mi postavljamo njihov spomin (mučencev – op. Z. Ž.) v središče našega življenja in našega bivanja v tujini in v središče naše knjige, ki sprejema na svoji strani dediščino njihovega boja in svetlo tradicijo njihove slovenske misli.

Slava zmagovalcem bodočnosti!« (*Koledar ... 1949, 97*)

Pobitih se spominja tudi uvodničar *Zbornika* ob 50-letnici Zedinjene Slovenije: »Tako kot so oni sprejemali smrt neustrašeno, tako smo mi sprejemali življenje z vsemi odgovornostmi. Nismo iskali smisla in razlogov za obstoj naše emigracije zunaj tistih dejavnikov, ki so jo povzročili.« (Loboda, v: *Zbornik ... 1998, 4*)

V različnih publikacijah lahko zasledimo številne zelo podrobne opise dogajanja v dnevih po zmagi partizanske vojske. Večina pripovedi se bere kot napete pustolovske zgodbe, največkrat gre za doživetja posameznikov, ki so si na razne načine po zaslugi iznajdljivosti ali zgolj srečnih naključij rešili gola življenja. Med njimi so tudi zapisi tistih, ki so bili že ustreljeni in vrženi v brezna, a so preživeli in se rešili.

» ... Čakajoč na smrt sem napravil še enkrat obračun svojega življenja in odpustil svojim morilcem. Moj krvnik me je udaril s pestjo pod brado, rekoč: 'Glavo gor', prijel me z roko za mojo levico, takoj nato sem slišal pok pištole in občutil pekoč udarec na tilnik. Skozi možgane mi je šla edina beseda 'konec' / ... / Ko sem padal v jamo, je postalo okoli mene vse črno in izgubil sem zavest. V nezavestnem stanju sem se nahajal približno dve uri. Ko sem se zbudil, sem opazil, da sem se med padcem odtrgal od svojega tovariša, s katerim sem bil skupaj zvezan, vendar pa sem še vedno imel zvezane roke na hrbtu. Bil sem ves krvav od svoje lastne krvi, še bolj pa od krvi svojih tovarišev. Tudi sem bil oškropljen po vsem telesu s človeškimi možgani, na mene pa so še kar naprej padala trupla ustreljenih tovarišev. / ... / Parkrat je v jamo skočil kak posamezni partizan in divje streljal v smrtne boju se zvijajoča trupla. / ... / Proti jutru, ko je streljanje popolnoma prenehalo in je ostalo le še nekaj stražarjev okoli jame, sem opazil, da se v jami pomika proti meni neka postava, ki mi je brez besed razvezala roke. To je bila tudi ena izmed ustreljenih žrtev, ker sem mu opazil na čelu veliko rano. Nato mi je dejal: 'Sedaj bova pobegnila.' Takoj sem skočil na rob jame, za menoj pa moj neznanec. Partizanski stražarji so pričeli takoj streljati iz vseh orožij na naju. Tekel sem po bregu navzgor, nato se nekaj časa valil, pa zopet tekel, dokler nisem prišel iz območja partizanskega ognja. Kaj se je z neznanecem zgodilo, mi ni znano.« (*Koledar* ... 1949, 97)

Tovrstnih pripovedi izpod peres nosilcev zgodb ali izurjenih piscev, ki pišejo na podlagi pripovedovanj, je v izseljenski literaturi veliko. Primerjamo jih lahko s pripovedmi partizanskih borcev, ki so v Sloveniji rojenim mlajšim generacijam bolj znane, vsebujejo pa enako stopnjo resničnosti in političnosocializacijske moči.

Podobna je tudi funkcija spominskih obeležij. Ta so bila dolga leta navzoča le v domovih SPE, danes pa lahko plošče z imeni pobitih najdemo tudi v več slovenskih krajih.

Besedilo na marmorni spominski plošči, postavljeni na levi strani dvorišča Slovenske hiše v Buenos Airesu (sicer delu kiparja Franceta Ahčina):

*SLOVENSKIM BORCEM ZA PRAVO
CENO ČLOVEKA – BLAGOR DOMA –
SVOBODO NARODA – KRŠČANSKO
OMIKO – OVENČANIM V SMRTI
S POROŠTVOM ZMAGE
SPOMIN – HVALEŽNOST – SLAVA.*

*POGREZNILI SO V JAMO MOJE
ŽIVLJENJE METALI KAMENJE NAME
TEDAJ GOSPOD SEM KLICAL TVOJE IME REKEL SI MI
NE BOJ SE – (PR. JER ŽAL 5-53-8)¹¹⁴*

*SLOVENC V ZDOMSTVU
1965
LOS ESLOVENOS LIBRES.*

Plošča s tem napisom predstavlja fizično »srce« slovenske politične emigracije v Argentini. Pred njo oziroma v dvorani ob njej se vsako leto junija odvija osrednja domobranska komemoracija. Gre za dogodek, ki nima nič skupnega z običajnimi izseljenski prireditvami, ne ponuja zabave in njegov namen ni družabno druženje. Pa vendar je to eden najbolj obiskanih dogodkov v skupnosti. Sama komemoracija je običajno povezana z recitali in pevskimi nastopi, ki s prihodom novih generacij niso obrnjeni v preteklost, ampak v prihodnost, v smiselnost zvestobe koreninam. 1. junij, dan spomina na padle in pobite po 2. svetovni vojni in med njo, daje pečat celemu mesecu, v katerem so v SPE prepovedani plesi in podobne zabavne prireditve.

Večina sogovornikov v prejšnjih raziskavah in zadnji seriji intervjujev je bila prepričana, da je ta trenutek bistven za obstoj SPE kot specifične skupnosti in da je veliko prispeval k njeni kontinuiteti skozi pet desetletij. Njegova vloga je veliko večja od same (strankarske) političnosti skupnosti, je enakovredna in na svoj način celo močnejša od verske pripadnosti.

Nesporna je ugotovitev, da je »mučeništvo« najtrdnější postulat specifične identitete SPE, ki ne le tvori jedro ideološko-politične samopodobe te skupnosti, am-

»Srce« SPE – spominska plošča na dvorišču Slovenske hiše

¹¹⁴ Pod to oznako v Sv. pismu ne najdem istega verza, pač pa v Žalostinkah preroka Jeremija (*Sv. pismo* 1997, III, 53-57, str. 1072) berem ustrezen sprev: »Utišali so moje življenje v jami/ in kamen zvalili name. / Vode so preplavile mojo glavo;/ dejal sem: 'Odrezan sem.' / Klical sem tvoje ime, Gospod,/ iz najgloblje jame. / Slišal si moj glas: 'Ne skrivaj/ svojega ušesa pred mojim klicem na pomoč!' / Približal si se na dan, ko sem te klical,/ rekel si: 'Nikar se ne boj!'«

pak ga celo presega in bo zato najdlje kljuboval akulturacijskim pritiskom, kljub temu da čustveni naboj logično upada.¹¹⁵

Ni nepomembna pripomba enega od intervjuvancev, ki pravi, da mladi, če hočejo, lahko gredo v Rog in skorajda dobesedno otipajo kosti svojih stricev, dedkov itd.¹¹⁶ Možnost fizičnega kontakta s sicer na videz imaginarno deželo izvora in njeno zgodovino je tista, ki v bistvenem presega političnosocializacijsko moč političnega mita kot zgodovinskega spomina. Še danes se marsikomu od pripadnikov tretje generacije utrne solza, ko doživi tako »srečanje«, kar pomeni, da bo kljub časovni in emocionalni (pa morda tudi politični) distanci zelo verjetno poskrbel za prenos »mita« tudi na svoje potomce.

Navajam nekaj odlomkov iz zgovornega besedila za proslavo Notranja borba – na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem. Avtor je (bil v času pisanja svojega besedila) komaj polnoletni pripadnik druge generacije (Martin Sušnik, Buenos Aires, 1997):

*/ ... / V notranjem svetu,
za zastorjem, govori glas.
Resnica v vodometu
– daleč od grmenja ljudi –
vedno se vrne nazaj.
Zdaj je čas,
da pogledaš vest v oči.*

Kako borbo imaš v sebi?

Solist: *Ko hodim v tem mrzlem zraku in misel me vrača za petdeset let v preteklost, neki ogenj v meni plameni. Želim si slišati harmonično glasbo resnice. Tisti ogenj me veže k domovini mojih staršev, a njegova vročina žge moje dlani. In spoznam, da imam možnost vdati se usodi: lahko zapustim borbo za domači jezik, lahko zapustim vse te odgovornosti, ki utrujajo mojo dušo.*

*Ogledalo imaš pred seboj.
Resnica je v njem.*

¹¹⁵ Miloš Stare, urednik *Svobodne Slovenije*, ugotavlja, da pri drugi in tretji generaciji po vojni priseljenih Slovencev v Argentini ne more več biti čustvenega naboja, navzočega pri prvi generaciji. »/ ... / Grozote / ... / je poslušal tako, kakor smo mi poslušali pripovedovanja starejših, npr. o ljubljanskem potresu. Zato sta drugi in tretji rod tudi komunistični režim v domovini ocenjevala le še razumsko, brez posebnih čustvenih odnosov« (Koledar 1962, 55).

¹¹⁶ »Vem, da so tudi najmlajši ob obisku Kočevskega roga ali drugih grobišč, kjer so bili pobiti njihovi strici, dedje, pogosto zelo prizadeti, tudi do kakšne solze. Vedo: 'Nek moj prednik je bil tu ubit in je tukaj!' Naši mladi so zelo čustvene narave in jih ta neposreden stik s preteklostjo pretrese. Temu bi lahko morda rekli genetski spomin.« (D. IV. 3.)

Oglej se in sodi potem,
kaj bo s teboj.

Solist: *Vem; a ko bi zapustil težko breme, ki sem ga dedoval, ta obraz na ogledalu bi se zgubil. Ne bil bi več pravi JAZ, temveč drugi – popolnoma podoben meni. In oni bi nekega dne spoznal, da je laže nositi to breme kakor pa hesanje zaradi neodgovornosti.*

Ne dovoli, da bi duša se brez truda vdala.

Sama bi se torej pokopala.

Živiš na zemlji drugih mej.

Ni Slovenija tvoj dom, to vem.

Le to priznaj ljudem,

da nekaj še drži te k njej.

Danes, Buenos Aires,

– zibelka moja in dom –

zrak mi zvesto daješ.

A zabil ne bom

izvor korenin.

Glas, ki pride iz višin, pove mi,

kar je prav;

za vedno varoval

bom dušo in spomin ...

Kam me pelješ, slovenska pot?

Zdaj vsaj vem, kje moram

hoditi.

Dolžnost imam ljubiti

dve zemlji, dve domovini.

Tako naj gre življenje.

Slišim tukajšnje grmenje

in krik v breznovi globini.

(M. Sušnik, v: *Žigon*

1998b, 131-132)

Spominska plošča v Hladnikovem domu v Slovenski vasi v Lanusu (Buenos Aires)

»Mit o vrnitvi«

O »mitu o vrnitvi« je bilo veliko napisanega v knjigi *Otroci dveh domovin* (Žigon 1998b). Čeprav je njegovo prisotnost na nek način čutiti, je v konkretnih zapisih tega pričakovanja razmeroma malo, celo obratno, slovenski politični izseljenci v

Argentini so kmalu začeli ravnati tako, kot da vrnitve ne bo, čeprav je upanje še ostajalo. To izpričujejo in tudi priporočajo daljnovidne besede škofa dr. Gregorija Rožmana, duhovnega vodje slovenske protikomunistične emigracije: »Ali se bomo še kdaj vrnili? Upanja še ne izgubljam, a vedeti ne moremo. Previdnost božja nam bodočnosti ne pokaže, zaupati moramo in verovati, da Bog vse razmere ureja v naše zveličanje, ne v našo pogubo. Dasi upamo na možnost vrnitve, vendar je prav, da si vsak skuša urediti bivanje in življenje čim bolj tako, kakor da bi moral za zmerom ostati v tujini in si ustanoviti nov stalen dom. Nekateri bodo bržkone ostali v tujini tudi tedaj, kadar bi jim bila vrnitev v domovino možna; tujina jim bo postala nova domovina.« (*Koledar ... 1949*, 19) S takim gledanjem se je – vsaj v delu političnega vodstva in mnenjskih voditeljev – toplo vztrajno proklamiranje dneva vrnitve v izgubljeno domovino kot osrednjega dogodka, cilja skupnosti. Kot bomo pozneje ugotovili, je očitno šlo predvsem za poskus umetnega vzdrževanja enovitosti skupnosti v strahu pred njeno razgraditvijo, ki pa na razmišljanje večine ni imel velikega vpliva. Ugotovim lahko, da je konkretno upanje na vrnitev zelo kmalu splahnelo (Dodatek – Pogovori, Pisni odgovori), čeprav naj bi uradno vodstvo še kar nekaj let napovedovalo konec komunizma in množično vrnitev: »/.../ Proč z željo po maščevanju! S spravljivostjo v srcu se pripravljajte za pot v domovino, ko bo napočila ura ... (Spominska proslava l. 1952, v: *Zbornik ... 1998*, 366)

Zgovorna je tudi dodana četrta kitica zasnove za slovensko himno izpod peresa Franceta Dolinarja oziroma v predelavi dr. Tineta Debeljaka. To je leta 1948 objavila *Svobodna Slovenija* pod naslovom Slovenska himna (za petje v cerkvi), skupaj z dodano Debeljakovo kitico, namenjeno emigrantom:

*Brez Domovine tavamo v tujini,
da rešimo krvavih jo strahov.*

*Naj vrnemo se zopet k Domovini
in z nami Ti in božji blagoslov!*

Slovenijo, Gospod, narodov, brani!

Nam vrni jo in sinom našim hrani! (V: *Koledar ... 1971/72*, 166)

Zadnje konkretno upanje je splahnelo po zadušitvi vstaje na Madžarskem leta 1956, nekako v tem obdobju pa so tudi začeli pospešeno rasti slovenski krajevni domovi. To je pomenilo, da so se Slovenci odločili, da bodo ostanek življenja preživeli v Argentini, da pa bi ohranili korenine, zvestobo domovini, so si del nje ustvarili pred lastnim domačim pragom. Slovenska hiša kot središče kulturnega, političnega, verskega in narodnostnega življenja je to vlogo sicer obdržala, vendar pa so bili pravo nadomestilo za domovino krajevni domovi, ki so (bili) fizično bližje posameznim strnjenejšim poselitvam Slovencev, hkrati pa je bilo dogajanje v njih nekoliko bolj sproščeno.

Občutek povezanosti na račun skorajšnje vrnitve v »obljubljeno deželo« (Žigon 1998b, 61) je prerasel v občutek povezanosti na račun drugačnosti od večinske kulture ter posebnega poslanstva ohranjanja slovenske kulture v izseljenstvu.

Nekoliko drugače lahko razmišljamo, če jemljemo »mit vrnitve« dejansko kot nekaj subjektivnega, kot pričakovanje moralne »vrnitve«, zmage. SPE je ves čas budno spremljala dogajanje na tleh domovine in bila navdušena nad dogodki v drugi polovici 80. in začetku 90. let. Z razpadom enostrankarskega političnega sistema se je lahko vsaj simbolično vrnila v domovino, nihče ji tega ni več mogel preprečiti. Nekaj takega simbolizma je bilo tudi v prvem obisku delegacije vodstva Zedinjene Slovenije v matični domovini. »Mit vrnitve« kot simbolni postulat idejne energije SPE je bil na ta način izpolnjen in je s tem prenehal obstajati. Ta ugotovitev pa prinaša s seboj vrsto odločilnih vprašanj o smislu obstoja te skupnosti kot »politične emigracije«, njeni novi samopodobi, o čemer je veliko zapisanega že v poglavju o SPE po letu 1990.

Ritual, simbolizem

V antropološki literaturi in seveda politični praksi igrata tako ritual kot simbolizem izjemno pomembno vlogo, in sicer tako v smislu kontinuitete oziroma politične socializacije še ne dokončno inkulturiranih pripadnikov novih generacij, kot v smislu obnavljanja ideološke energije specifične kulture, njene identitete in občutka pripadnosti, lojalnosti njenih članov.

V to polje spadajo različna obredna dejanja in posamezni predmeti kot del njih ali kot samostojni atributi. Lahko gre za dejanja in predmete, ki se vklaplajo v sporočilnost mita, zgodovinskega spomina, ali zgolj za konstantne dejavnike krepitve idejne (etnične ...) homogenosti.

Celo akterji ritualov so sposobni priznati, da je sam ritual prazen, brez pomena. Pomen je potrebno vnesti, da dobi ritual svoj smisel. Nekateri elementi rituala so prisotni tudi v vsakdanjem življenju, kot na primer v gledališču, športu (političnem življenju družbe, kot npr. parlament, volitve itd. – op. Z. Ž.). Gre lahko za vsakdanje ponavljajoče se dogodke, ki s svojim ponavljanjem pridobijo posebno kakovost, sporočilnost, in s tem prerasejo v ritual. Opišemo ga lahko kot predpisano vedenje ne glede na misel akterja. Ta je hkrati avtor dejanj v ritualu, hkrati pa to ni, saj so dejanja predpisana. (Humphrey, Lidlaw 1994, 2-64)

Eden prvih napisanih »pravilnikov« rituala je bila Obredna knjiga, ki je v času vladanja Konstantina VII. (l. 913-957) predpisovala obredje v Bizancu. Vsebovala je natančen opis predstave, temelječ na pretekli praksi, določila, kdaj kdo nastopi glede na družbeni sloj, ravnanje ob cerkvenih in civilnih praznikih, obnašanje na tekmah na hipodromu, seznam tujih gostov v strogo določenem vrstnem redu po pomembnosti, pa tudi predstavitev kozmičnega reda itd. (Cannadine, Price 1987, 6-9, 106-126)

Definicij rituala je še več. Tako Victor Turner ritualu pripisuje tudi verovanje v mistična bitja ali moči, kot najmanjšo enoto rituala pa razume simbol. Industrijski psihologi so uvedli pojem »sekularnega rituala«, ki je »družabno-družbeno ve-

denje, ki vsebuje ekstremne formalizacije na eni strani in popolnoma spontano obnašanje na drugi«. (Humphrey, Lidlaw 1994, 65)

Roy Rappaport razume ritual kot način komunikacije oziroma kombinacijo formalnosti in svētosti. Ne gre zgolj za igro, ampak za način prenašanja avtoritativnih sporočil družbe. (Prav tam, 69) Bistvena se zdi ugotovitev Edmunda Leacha, da imajo ritualne tradicije izrazito socialen pomen, saj neko skupino identificirajo in jo ločijo od druge, dajejo ji občutek identitete. Ni nujno, da ima ritual sporočilno in kohezijsko vrednost oziroma namen, saj je lahko pomemben za izvajalca samega; v tem primeru gre lahko kvečjemu še za komunikacijo z bogom. Ritual je sicer vnaprej dogovorjen in ima svoj pomen, korenine, zgodbo, je pa dovolj odprt, da vsakemu posamezniku dopušča možnost samostojnega razumevanja in doživljanja tega dejanja, čeprav ga je možno dojemati brez razmišljanja, kot sklop fizičnih dejanj. Pri ritualu zahteva naše početje dodatno razlago, saj npr. razlaga, da se pokrižamo, ne zadošča, če mi oziroma prejemnik sporočila ne vemo, kaj ta sklop gibov pomeni. (Prav tam, 75-96) Ritual je javno dogovorjen kulturni konstrukt, katerega objekt so lahko tudi (ritualizirana) »sveta besedila«. Najvišja stopnja rituala je dosežena, ko oseba nekaj počne in to tudi dejansko misli, verjame, gibom v ritualu daje resničen pomen, ritual čustveno doživlja. (Prav tam, 191)

Tako ritual kot simbolika imata svojo moč, in ta je tista, ki politično antropologijo gotovo najbolj zanima. Prav s pomočjo teh dveh atributov skupnost ohranja svojo identiteto, njeno vodstvo, ki rituale in simbole producira, ohranja oziroma z njimi manipulira, pa si z njihovo pomočjo krepí lastno legitimnost, »božanskost« v očeh vladanih. Različni režimi so vedno potrebovali rituale in simboliko, od pogrebov dalje.¹¹⁷

¹¹⁷ Simon Price (1987, 56-68) opisuje pokop cesarjev v starem Rimu. Dvorjani so namreč naredili voščen kip vladarja, ga položili na prižgano grmado, z vrha grmade so potem spustili orla, ki je s poletom proti nebu simboliziral odhajajočo dušo cesarja z zemlje v nebesa. Potem so pokojnega častili kot boga, skupaj z drugimi bogovi. Na ta način si je tudi naslednji vladar že vnaprej zagotovil božanskost, ki so mu jo pripisovali že na zemlji (apotheosis). Ta ritual, ki ga je za lasten pogreb napisal cesar Avgust leta 14, je bil senatu osnova za »oblikovanje« tempeljev, dostojanstvenikov, plemišva, kulta bogov, vse do cesarja Konstantina (337) kot prvega krščanskega cesarja (ta je vladarjevo vlogo spremenil iz božanske v vlogo »božjega služabnika«, zemeljskega predstavnika krščanskega Boga). V tistem času so uvedli tudi dneve žalovanja, določili žalne barve oblačil ... Prispodoba izginjanja voščene figure in istočasnega orlovega poleta v nebo je cesarja pobožanstvila, čas žalovanja, ki je bil enak času žalovanja za možem ali očetom (leto dni), pa je odnosu do vladarja dodal še občutek sorodstvene povezanosti (»oče domovine«). Kljub žalovanju vladar ni smel biti objokovan, kot da je z njegovo telesno smrtjo vsega konec, ampak čaščen kot bog, kot simbol močne države.

Za državnike in druge politike vseh vrst, režimov in ideologij je značilna še vrsta »ritualnih« dejanj, kot so na primer sprehod med množico otrok, obiski starejših oseb, ranjenec v lastni armadi na katerem od aktualnih žarišč spopadov (tudi v okviru OZN), navzočnost pri verskih obredih dominantne religije v državi (simbol »spravljenosti« z onostranstvom, priznavanje lastne »človeškosti« in s tem opozarjanje na lastno demokratičnost, razumevanje težav malega človeka oziroma potencialnega prihodnjega volivca itd.).

SPE si je morala v času organiziranja skupnega življenja v begunskih taboriš-
čih in nato izseljenstvu skoraj dobesedno izmisliti rituale, primerne za specifično
in novo situacijo, v kateri se je znašla ta specifična in nova skupnost. V veliko opo-
ro so bili že ustaljeni rituali iz verskega življenja in obredja, kar je predstavljalo
velik in pomemben del tudi v smislu skupnega življenja v SPE.

Če razumemo, da je funkcija rituala v tem, da njegovi akterji in opazovalci z
njim podoživljajo veljavne mite o izvoru skupnosti in na ta način priznavajo legi-
timnost družbe, v katero so vključeni (Barfield 1997, 411), lahko ugotovimo, da
SPE v svojem delovanju vsebuje značilna ritualna dejanja, ki prispevajo k utrjevan-
ju zvestobe slovenskemu narodu, (protikomunistični) politični izseljenski skup-
nosti in katoliški veri. Med rituale obnavljanja »mita« o izvoru skupnosti lahko v
tem primeru štejemo junijske »spominske dneve«, sicer pa med tovrstne zunanje
podobe z globljim pomenom štejemo tudi na primer velikonočni blagoslov jedi,
značilen za slovensko skupnost, peko potice kot značilne slovenske jedi (predvsem
ob večjih cerkvenih praznikih), kajenje in blagoslov domačih prostorov itd., naj-
močnejša simbolna dejanja utrjevanja etnične pripadnosti pa so bile in so še ved-
no različne proslave in narodnoverske prireditve, pri katerih igrata največjo vlogo
himna in zastava.

Zastave se pojavljajo na vseh prireditvah SPE, njihov pomen sovpada z argen-
tinsko nagnjenostjo k čaščenju zastave. Pred (argentinskimi) prireditvami, vsak
dan pred začetkom in po koncu pouka itd. je obvezno dvigovanje oziroma spušča-
nje zastave in peje himne (ali ponekod katere druge domoljubne pesmi). O zasta-
vi je dr. Miha Krek med obiskom pri Slovencih v Mendozi dejal med drugim: »Za-
stavo ste blagoslovili. Narodni praznik, 50-letnico narodnega osvobojenja praznu-
jemo z dnem slovenske zastave. Zastava gre naprej. Kdor gleda v tla ali pa nazaj,
zastave ne vidi. Zastava nam dviga oči visoko. Dviga duha naprej. Zastava družī.
Zastava sama ne hodi. Družī tiste, ki so enega srca, ene misli, enega duha. Zastava
vodi navadno urejene čete, ki trdno skupaj drže; ki dobro vedo, kaj hočejo; ki vedo
za svoje ideale in za svoje cilje.« (*Koledar ... 1969, 209*) (Slovenska) narodna zastava
je najvidnejši in otipljiv predmet in hkrati simbol etnične pripadnosti, za SPE pa je
imela še dodaten pomen, saj se je razlikovala od slovenske zastave v domovini, ki je
bila »onečaščena« z rdečo peterokrako zvezdo kot simbolom komunistične revo-
lucije.¹¹⁸ SPE take zastave nikoli ni uporabljala. Šele s sprejetjem nove, politično

¹¹⁸ Dr. Tine Debeljak v razpravi o slovenskih narodnih in državnih simbolih razpravlja o nastanku »partizanske« zastave: »Velika sovjetska zvezda na najvišjem stolpu Kremļa je kot sonce za vse partije sveta. Kot krščanski križ predstavlja vse kristjane, tako ta zvezda simbolizira komuniste. Tako ta zastava predstavlja Slovenijo v komunistični sferi. Na vsak način sovjeticizacijo naroda. / ... / Da so partizani dali v vstaji 22. julija prednost socialni revoluciji pred nacionalno, je videti v tem, da so 20-letnico revolucije v Ljubljani praznovali z izobešanjem zgolj rdečih zastav, kakor je videti iz barvaste fotografije v reprezentativnih albumih Slovenije. Pa tudi v tem, kar priča Kazimir Humar: 'Na Primorskem so slovensko trobojnico zamenjali partizani z rdečo zastavo, da ne bi žalili italijanske tovariše.'...« (*Koledar ... 1971/72, 154*)

neutrálne zastave je to privzela tudi ta skupnost. Leta 1966 je Narodni odbor na zasedanju v Buenos Airesu razglasil (nekdanji) državni praznik 29. oktober za »dan slovenske zastave«. (*Koledar ... 1971/72*, 166)

Podoben pomen ima petje himne ob dvigovanju zastave ali ločeno. Na vseh pomembnejših prireditvah SPE je bila vedno navada petje himne – ob določenih priložnostih argentinske državne himne (včasih tudi katere druge domoljubne pesmi), slovenska himna pa se je spreminjala. Najprej je bila to *Hej, Slovenci*, nato *Naprej, zastava Slave*, zdaj *Zdravljica*, vedno pa so se pojavljale tudi himnične skladbe, npr. *Oče, mati, bratje in sestre* ali *Slovenija v svetu*.

Tudi ta navada je privzeta iz argentinskega okolja – s perspektive etnično enotne države, kakršna je tudi Slovenija, je tako početje pretirano, vendar je treba razumeti, da je Argentina multietnična država, ki prav na ta način pospešeno kreira enotno argentinsko nacijo, sestavljeno iz pripadnikov številnih narodnosti. V luči pripombe o kreiranju (argentinske) nacionalne zavesti lahko potegnemo vzporednico in potrdimo vlogo zastave in himne pri ohranjanju slovenske etnične in specifične ideološko-politične zavesti pripadnikov SPE. Ko pišemo o slovenski politični emigraciji, je treba dodati še opažanje, da v slovenski sobotni šoli pred začetkom pouka ne le dvigujejo zastavo in pojejo slovensko himno, ampak tudi molijo.

Kot je omenjeno, imajo poglavito vlogo pri prenašanju, obnavljanju in kreipitvi obstoječe politične in etnične kulture številne javne prireditve, od cerkvenih in kulturnih do narodnih in političnih. Najpomembnejše so junijska »spominska proslava v čast pobitim in padlim žrtvam komunističnega nasilja« ali tudi »spominski dan narodnih mučencev« ter »slovenski dan«. Te prireditve so vedno izjemno skrbno pripravljene, z bogatim kulturnim programom, recitacijami itd. Še danes te in druge prireditve, predvsem praznovanja obletnic krajevnih domov, pa tudi gledališke predstave, spremlja nenavadno bogata scenografija, velika je vloga recitator-

Dviganje zastave v eni od slovenskih šol v Buenos Airesu

jev, pevskih zborov in drugih glasbenikov. Vsak nastop, špalir narodnih noš, govori in vsa druga dejanja so skrbno vnaprej določeni. *Zbornik ... Zedinjene Slovenije* iz leta 1998 prinaša celo poglavje podrobno opisanih proslav, spominskih prireditvev, odrskih uprizoritev ob teh priložnostih, poimensko omenja sodelujoče in opisuje odziv občinstva, povzema dele govorov itd. Nobena od tovrstnih prireditev ne mine brez maše. Prireditve so vsebinsko naravnane na obnavljanje dogodkov v preteklosti (spominski dan) ter – čedalje bolj – na oziranje v prihodnost, na sedanje in prihodnje stanje v skupnosti. Slovenski dnevi so namenjeni predvsem skupnosti sami, življenju v krajevnih domovih, druženju in zabavi. Iz vsebin prireditev, ki sem jih sam spremljal, lahko povzamem, da je politične vsebine čedalje manj, vedno bolj pa prevladujejo izključno kulturne teme.¹¹⁹ »Vsakoletno obhajanje spominskega dneva je bilo verjetno eno izmed najbolj uspešnih sredstev za ohranjanje zavesti skupnosti o skupni usodi in skupni bodočnosti.« (*Zbornik ... 1998*, 366)

Del »rituala« na slovenskih prireditvah (pa tudi ob slovenski šoli) je tako počastitev zastave in petje himne, za junijski »spominski dan« pa je značilen tudi poklon pred spomenikom padlim in pobitim in položitev venca predenj. Tudi to dejanje je običajno za Argentino, predvsem polaganje vencev pred spomenik generalu San Martinu. Temu dejanju so »podvrženi« tudi uradni predstavniki slovenske države – njihov poklon spominu na mrtve je na nek način pogoj, da lahko

Rosario: Spomenik zastavi – med slovesnostjo poklona slovenskega veleposlanika argentinski zastavi maja 1996

¹¹⁹ Uradni del prireditve ob 32. obletnici Pristave, slovenskega doma v buenosaireškem okraju Moron, (31. oktobra 1999) je potekal v izrazito nepolitičnem vzdušju, v duhu Franceta Prešerna, po katerem se imenuje tamkajšnja slovenska šola.

vstopijo v prostore Slovenske hiše. Tak je bil namen ob obisku premiera dr. Janeza Drnovška (ki pa je obiskal le slovensko veleposlaništvo) in to se je zgodilo ob obisku takratne državne sekretarke in vodje Urada RS za Slovence v zamejstvu in po svetu Mihaele Logar.

Za Slovence v Argentini je značilno še romanje v Lourdes in Lujan, romarski cerkvi na območju širšega Buenos Airesa z okolico. Glede na različne ocene sogovornikov se romanja udeleži od 1.500 do 3.000 slovenskih rojakov, med njimi zelo veliko narodnih noš. Pomikajo se v urejeni procesiji s številnimi »banderami« (s cerkvenimi podobami, znamenji ...) in narodnimi zastavami, kar je za Argentinec prava paša za oči. Z romanjem so začeli že predvojni naseljenci iz Slovenije, povzeli pa so ga tudi člani SPE in že leta 1948 imeli prvo tako romanje. Dogodek ima dvojen namen oziroma funkcijo: razumemo ga lahko kot zunanjo manifestacijo slovenstva pred sicer v tej smeri neizobraženim argentinskim občinstvom, pa tudi kot samopotrjevanje slovenske identitete, obnavljanje lojalnosti, energije za delovanje v slovenski etnični skupnosti. Podoben namen imajo tudi vse druge prireditve ob različnih priložnostih, na katerih se pojavljajo Slovenci v slovenskih narodnih nošah in z drugimi narodnimi simboli. V tem smislu so bile velikega pomena izseljenske manifestacije po argentinskih mestih ob slovenskem boju za osamosvojitvev in mednarodno priznanje.

Vloga »vladarja« je bila v SPE vedno nejasna, saj nikoli ni bilo enega samega izrazitega vodje. Vedno je šlo za odločitve skupine vodilnih. Res pa je, da so se osebni karizmatičnosti¹²⁰ približali nekateri mnenjski voditelji, predvsem predstavniki cerkve, kot npr. škof Gregorij Rožman, v Argentini msgr. Anton Orehar, pa tudi politiki in ideologi, kot na primer Miloš Stare, morda tudi Marko Kremžar in še kdo. Za razliko od antropoloških »vladarjev« so te osebe s svojim »ljudstvom« delile enako izseljensko-begunsko usodo in bile soočene z vsaj podobnimi existenčnimi težavami ob prihodu v novo okolje, pa tudi pozneje je bilo njihovo delo večinoma blizu ljudem.

¹²⁰ Karizmatično vodstvo, iz gr. *harisma* »milost, dar« – religiozno nadnaravna sposobnost, dana posamezniku zlasti v korist drugih ... (SSKJ, II., 289); slo naj bi za božansko obdarjenost oziroma sveti navdih, za posebno moč, pridobljeno z božjo milostjo, denimo za jasnovidnost, sposobnost komuniciranja s svetniki itd. V smislu vodstva gre za tip vodstva družbene skupine ali ustanove, ki temelji na svetem, heroičnem, vrhunsko sugestivnem karakterju osebnosti voditelja. /... / Karizmo pripisujejo ljudje osebnostim, institucijam, dejanjem, simbolom ipd. zaradi njihove domnevne povezanosti z izjemnimi ustvarjalnimi, življenjskimi, socialnimi, nravstvenimi, duhovnimi idr. silami. Vladanja karizmatične oblasti oziroma poslanstva voditelja ne omejujejo niti tradicionalni običaji niti pravna pravila. Karizmatično vodstvo nikoli ne nastane v stabilnih, normalnih razmerah, temveč zmeraj na socialnozgodovinskih prelomnicah, v situacijah družbene krize. (Sruk 1995, 149)

B. V. SPE V ARGENTINI PO 1990 – STIKI S SLOVENIJO

»Ko bo v domovini prišlo do obsodbe komunistične revolucije in njenih posledic in ko bo pravno priznana čast vseh narodno zavednih borcev proti komunizmu, tedaj šele bo nastalo za slovensko skupnost v Argentini vprašanje o njenem obstoju v drugačnih okoliščinah in z drugimi nameni.« (Zbornik ... 1998, 272)

Z letom 1990 in izvedbo prvih povojnih večstrankarskih volitev v Sloveniji je tudi za ZS napočil čas sprememb, saj se je zgodilo veliko tistega, o čemer so mnogi iz SPE dolga leta pisali in razpravljali in to na nek način pričakovali. Hkrati se je pojavilo vprašanje identitete SPE, saj je z odpravo »zunanjega sovražnika« tudi formalno izgubil vlogo »mit vrnitve« tudi v političnem smislu.

Vsa skupnost se je še bolj odprla tako do matične domovine, kot tudi do argentinskega okolja in društev drugih slovenskih izseljenskih skupnosti. Odnosi z domovino so se hitro krepili, kljub temu pa je ostala prislovična previdnost. Na občnem zboru ZS pred volitvami v Sloveniji se je vodstvo skupnosti zavzelo za sodelovanje s posamezniki v Sloveniji, z ustanovami kot SIM pa ne. »Kako bo po volitvah, ne vemo. Tu se odpirajo vse možne alternative: od prenehanja politične emigracije do nove požitve s sprejemom novih slovenskih političnih emigrantov med nas.« (Zbornik ... 1998, 278)

Kot zgodovinski lahko štejemo obisk ministra za Slovence po svetu dr. Janeza Dularja. Ta je obiskal SPE 7. julija in odpotoval 10. julija 1990 (ter povedal, da skupnost ni več politična emigracija, kar so mnogi sprejeli z mešanimi občutki – op. Z. Ž.). Sledil je prav tako zgodovinski obisk predsednika ZS Jureta Vombergarja, sicer v funkciji podnačelnika zgodovinske SLS, Marjana Lobode in dr. Marka Kremžarja v Sloveniji.¹²¹

¹²¹ Zbornik (1998) piše tudi o mojem obisku, ki je bil neformalen in je s prekinitvami zaradi potovanja v druge države Južne Amerike trajal 5 mesecev: »Arh. Vombergar je poročal tudi, da je prišel v Argentino mlad študent časnikaštva Zvone Žigon, ki ima strica v Rosariu. Ta je bil pred kratkim v Ljubljani in Dragi, kjer se je sestal z različnimi člani slovenske demokratične vlade. Prihodnje leto nameravajo s sodelovanjem Čuka pripraviti slovensko-argentinski teden, na katerem bi argentinski javnosti predstavili slovensko gospodarsko, kulturno in politično delovanje. Vse to mimo ZS. O tej zadevi bomo morali še razpravljati.« (Zbornik ... 1998, 280)

Tako opažanje, meni znano šele po devetih letih, kaže na to, da si je ZS prilaščala pri-

ZS in medorganizacijski svet naj bi se po takratnih idejah reorganizirala, tako da bi postala ZS splošno priznana predstavница vse slovenske politične emigracije.

Minister Janez Dular je decembra 1990 poslal ZS prošnjo za zbiranje podpisov v podporo plebiscita o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. SPE je zbrala več kot 2.040 podpisov, od katerih so bili trije nasprotni samostojnosti. (*Zbornik ... 1998*, 282) SPE se je tudi odločila za sodelovanje pri Svetovnem slovenskem kongresu.

Z občnega zbora marca oziroma aprila 1991¹²² je ZS poslala pozdravno pismo predsedniku Izvršnega sveta RS Lojzetu Peterletu in ministru dr. Janezu Dularju, ne omenjajo pa več pozdrava Narodnemu odboru (*Zbornik ... 1998*, 291). V tem letu sta skupnost obiskali še Spomenka Hribar in Alenka Puhar ter številni drugi kulturni in drugačni obiski, med drugim tudi ekipa TV Slovenija. Vsi obiski in pa dogajanja v Sloveniji, ki niso potekala v popolnoma takšni smeri, kot je pričakovala SPE, so povzročili vrsto nesoglasij in konfliktov ter sumničenj, med njimi predvsem obisk Hribarjeve in Puharjeve ter televizijska oddaja avtorja Andreja Rota.

Vsekakor je slovenska politična emigracija v Argentini – v sodelovanju z ostalimi pripadniki slovenskega naroda v tej državi, naredila zelo veliko za mednarodno priznanje Slovenije. Ustanovili so posebno skupino za stike z argentinsko javnostjo, v kateri sta bila med drugimi tudi Albert Čuk, lastnik slovenske radijske oddaje, sicer povojni primorski izseljenec, in Oskar Molek, pripadnik »staronaseljencev«. V tem času je prišlo tudi do intenzivnejšega medsebojnega obiskovanja – ZS je npr. priporočila udeležbo na slovesnosti v staronaseljskem domu v Bernalu, več pripadnikov SPE je obiskovalo Triglav (v njem je medtem prišlo do dramatičnega preobrata, ko je kljub celo nasilnim poskusom preprečitve prišlo do »prevzema oblasti« slovenske struje). Skupnost je pozdravila preimenovanje kluba Triglav v »slovenskega« – prej je bil namreč »jugoslovansko-slovenski«. Zedinjena Slovenija je na praznovanje slovenskega dneva državnosti leta 1994 povabila predstavnike Slovencev iz Mendoze, Bariloche, Miramara, Cordobe, pa tudi iz Rosaria, Urugvaja in društev prekmurskih, primorskih in Beneških Slovencev v Buenos Airesu.

Skupnost je napeto spremljala dogajanje v Sloveniji in junija 1991 imela več izrednih sej, med drugim tudi 26. junija, dan po razglasitvi slovenske neodvisnosti. Pripravili so izredno sejo upravnega sveta in slavnostno sejo razširjenega medorganizacijskega sveta, navezali pa so tudi neposredno telefonsko zvezo s predsednikom slovenske vlade Lojzetom Peterletom in predsednikom ZS Tinetom Vivodom,

mat nad vsakršnim dogajanjem v zvezi z obiski iz Slovenije. Resnici na ljubo je tudi kasneje prišlo do več obiskov iz domovinc »mimo« ZS.

¹²² Ker dotedanji predsednik in odbor nista našla kandidata za novega predsednika, se občni zbor ni končal 17. marca, ampak se je nadaljeval še 14. aprila. Novi predsednik je postal Tine Vivod. Na predlog Jureta Vombergarja so ustanovili tudi častni svet, sestavljen iz vseh živečih nekdanjih predsednikov ZS (Božidar Fink, Božo Stariha, Marjan Loboda, Jure Vombergar in Lojze Rezelj). (*Zbornik ... 1998*, 286-287)

ki je bil takrat v domovini. 28. junija so priredili skupni protest s hrvaškimi izseljenci pred jugoslovanskim veleposlaništvom, kar je neposredno prenašala tudi ena od televizijskih postaj, bilo pa je tudi več javnih manifestacij zgolj Slovencev v samem središču Buenos Airesa. V stolnici so darovali mašo, ki jo je vodil prelat dr. Alojzij Starc, pel je slovenski zbor Gallus, navzoča pa je bila tudi velika skupina Hrvatov. Podobne prireditve so organizirali Slovenci v Barilochah in Mendozi.

Skrbeli so tudi za nenehen stik s predstavniki oblasti in jih prepričevali, naj priznajo neodvisnost Slovenije. V letu 1991 je bilo prizadevanje za priznanje slovenske neodvisnosti gotovo glavna dejavnost ZS in celotne SPE. *Zbornik* (1998, 292-293) ob tem omenja težave z nekaterimi televizijskimi hišami in časniki, ki so bili pod vplivom ZDA – te so bile v tistem času še nenaklonjene slovenski samostojnosti, nekateri člani ZS pa so bili podvrženi celo prisluškovanju telefonskim razgovorom itd.

Septembra 1991 je izšla brošura *Eslovenia Independiente* (Neodvisna Slovenija).

Delegacija Slovencev je predsedniku Carlosu Menemu izročila slovenski prevod uradnega življenjepisa generala San Martina, na pobudo Slovencev pa je v Slovenijo odpotoval senator dr. Bravo Herrera. V znanem kulturnem centru San Martin je skupnost pripravila tudi odmeven teden slovenske kulture.

16. januarja 1992 je Argentina priznala Slovenijo, kar je SPE sprejela z velikim navdušenjem in zadoščenjem. »Za veliko ljudi niti ne bomo zvedeli, kaj vse so doprinesli z deli ali z molitvijo. Brez dvoma, brez tega dela, naših molitev in priprošnje ubitih žrtev med komunistično revolucijo, ne bi dosegli vsega tega.« (Tine Vivot na seji upravnega sveta 16. januarja 1992; v: *Zbornik ... 1998*, 299)

Po slovenski osamosvojitvi in demokratizaciji so se začeli številni obiski v domovini, med katerimi gotovo velja omeniti zdaj že reden vsakoletni »maturantski« izlet zadnjih letnikov slovenskega srednješolskega tečaja Rast v Slovenijo. Sredstva za potovanje zberejo sami, s pomočjo srečelovov in drugih akcij, ob pomoči staršev in predvsem organizacijski pomoči Izselskega društva Slovenija v svetu iz Ljubljane in drugih ustanov in podjetij.

Slovenska uradna politika je v začetku 90. let močno upoštevala in priznavala SPE, kar se kaže tudi na formalni ravni: zastopnik Slovensko-latinskoameriške trgovske zbornice, velik podjetnik Herman Zupan, je postal častni konzul Slovenije v Argentini, še pred njim je bil Božidar Fink imenovan za začasnega predstavnika slovenske vlade.

Avgusta 1994 je v Argentino prispel odpravnik poslov slovenskega veleposlaništva v Argentini dr. Matjaž Puc, marca 1996 pa je kot prvi slovenski veleposlanik v Argentini svoje dolžnosti začel opravljati dr. Janez Žgajnar.

Po drugi strani je tudi ZS pokazala korekten odnos do slovenske oblasti, kljub pripombam in zahtevam, večkrat omenjenim v tem delu. Prišlo je celo do skupnih projektov, kot npr. sodelovanja pri pripravi slovenske udeležbe na knjižnem sejmu v Buenos Airesu (to sodelovanje se je nato začasno pretrgalo, ker naj bi slovensko veleposlaništvo ne dobilo denarja za sodelovanje na sejmu). Po prvem letu delova-

nja veleposlaništva je bila na občnem zboru ZS leta 1997 izražena želja po tesnejših stikih z veleposlaništvom, saj naj bi ti ostali na ravni zgolj formalnega kontaktiranja. Odnosi z veleposlaništvom oziroma veleposlanikom kot osebo, ki predstavlja slovensko državo, so bili v času mandata dr. Žgajnarja dobri in slabi hkrati. Na formalni ravni je sicer potekalo vse razmeroma normalno, korektno, vendar pa je prišlo tudi do vrste »kratkih stikov«, saj so bile interpretacije o vlogi veleposlaništva v odnosu do slovenske skupnosti precej različne, na neformalni ravni je bilo mogoče zaznati veliko opazk na račun veleposlanika oziroma njegovega dela in odnosa do izseljencev.

Vesel dogodek za SPE je bil obisk slovenskega nadškofa dr. Franceta Rodeta (novembra 1997), saj je ta zrasel prav v slovenski povojni politični emigrantski skupnosti.

SPE je, kot je omenjeno na začetku poglavja, kljub začetni euforiji ob demokratičnih spremembah v domovini ohranila značilen odnos do preteklosti in takoj začela s prizadevanji za še neuresničene cilje, o čemer pričajo zahteve, ki jih je Zedinjena Slovenija podala slovenski vladi avgusta 1991 (pred tem so se ji tovrstne zahteve očitno zdele nesmiselne, saj ni priznavala legitimnosti prejšnje jugoslovansko-slovenske enostrankarske oblasti):

- »1. Nova oblast naj vrne dostojanstvo vsem, ki so do zdaj trpeli preganjanje in sramotenje ali pa izgubili življenje zaradi zvestobe verskim in političnim idealom.
2. V novem obdobju naj tudi Slovenci po svetu soodločajo o svoji in narodovi usodi.
3. Zagotovi naj se jim možnost dvojnega državljanstva.
4. Razčiščenje odgovornosti za revolucionarno nasilje pred začetkom oboroženega odpora in za množične umore po vojni.« (V: *Zbornik ...* 1998, 443)

Ugotovimo lahko, da je del teh zahtev izpolnjen (volilna pravica, dvojno državljanstvo, spominske plošče žrtvam komunističnega nasilja ...).

O tem, da vsaj politično vodstvo SPE še ni pripravljeno na spremembo identitete skupnosti in da v politične spremembe v domovini nima zaupanja oziroma da je nad njimi razočarano, priča med drugimi naslednji citat s proslave 7. junija 1992: »Svoboda ni prinesla preobrata, ki smo ga pričakovali. Prejšnja uradna 'resnica' še drži. Za poboj domobrancev ni najti nikogar, ki bi bil zanj odgovoren.« (Franci Markež, v: *Zbornik ...* 1998, 445)

Zanimivo je, da izključitev Vivoda in Velikonje iz slovenskega častnega državnega spominskega odbora za praznovanje 50. obletnice konca vojne v vodstvu ZS ni povzročila večjega presenečenja, ampak je to dejanje pomenilo le potrditev njihove domneve, da v domovini še vedno vlada prokomunistična politika.

SPE oziroma ZS ni bistveno spremenila načina in temeljev svojega delovanja, nasprotno, kmalu po končanih prizadevanjih za mednarodno priznanje Slovenije so se nadaljevale dejavnosti po podobnem kopitu kot v prejšnjih obdobjih. ZS je

tudi ostala previdna in kritična do dogajanja v Sloveniji ter do posameznikov, ki so prišli v stik s SPE. Zaznamo na primer kritičen odnos do Marka Jenšterleta, nekdanjega dopisnika Tanjuga in Dela iz Argentine, ki je prvi objavljajl članke o tej emigraciji. Jenšterle je ZS leta 1993 prosil za podporo v prizadevanju za mesto kulturnega svetovalca na bodočem slovenskem veleposlaništvu v Buenos Airesu, a odbor ZS je ugotovil, da ta ustanova ne more podpreti nobenega kandidata. Zanimiva je opomba urednika *Zbornika*, v katerem je izvleček tudi te seje, ki upa, da »to ni bil vzrok Jenšterletove kasnejše spremembe v mišljenju in pisanju«. (*Zbornik ...* 1998, 319)

Znan je tudi spor oziroma nestrinjanje glede gostovanja Slovenskega mladinskega gledališča z igro Šeherezada. ZS je sklenila, da časnik *Svobodna Slovenija* ne bo objavil oglasa za ogled te igre, med Markom Jenšterletom kot predstavnikom Ministrstva za kulturo RS in SPE pa se je razvila žolčna polemika. Jenšterle je političnemu in verskemu vodstvu skupnosti očital, da je svojim članom odsvetovalo ogled zaradi dvomljive moralne vrednosti predstave.

Iz Slovenije je začelo prihajati zelo veliko ponudb za gostovanje različnih kulturnih skupin. *Zbornik* poroča, da je bilo na seji 9. marca 1995 napovedanih kar 25 takih pobud. (Prav tam, 332)

Glede sodelovanja z argentinsko skupnostjo je zanimiva pripomba tajnika za institucionalne zadeve dr. Vitala Ašiča, ki je na občnem zboru leta 1995 pripomnil, da se je slovenska skupnost pred slovensko osamosvojitvijo »zelo malo projicirala v argentinsko okolje, s kakšnimi redkimi izjemami ... Smisel tega delovanja navzven bi naj bil ohranitev svoje identitete v argentinski družbi, vendar v pravilnem pojmu integracije (ne: asimilacije): zato se mora dokopati do svojega mesta in priznanja v argentinski družbi in državi. S tem pa si istočasno pomaga do lastne utrditve.« Ašič je ob tem poudaril pomen ustanovitve veleposlaništva in konzulata. (Prav tam, 335) Urednik *Zbornika* ob tem pripominja, da izjava ni bila mišljena dobesedno, ampak da se je nanašala predvsem na institucionalno razmerje. Tudi v tem smislu urednik taki izjavi nasprotuje, strinja pa se, da »ZS ni mogla nadomeščati niti NO niti političnih strank in da je še za skupnost smela govoriti samo po dogovoru s KD in preko MOS ali skupaj z njim«. (Prav tam)

Vsekakor o močni prisotnosti tako predvojne kot povojne emigracije v Argentini pričajo številna poimenovanja ulic, trgov itd. po Sloveniji, pa tudi po Slovenicah, znanih v posameznih krajih. Teh poimenovanj je bilo največ v letih po slovenski osamosvojitvi, nekaj pa že prej. Že leta 1964 se je v kraju San Luis ulični prehod imenoval Pasaje Eslovenia (Prehod Slovenija), veliko slovenskih poimenovanj je v Barilochah oziroma v tamkajšnjih gorah, pa seveda v Buenos Airesu (cesta Republica de Eslovenia, ulica Mons. Juan Hladnik itd.).

Vprašanje SPE je v zadnjem desetletju tesno povezano z vprašanjem sprave, ki tudi po več letih od slovenske osamosvojitve oziroma po več kot petih desetletjih časovne distance od medvojnih in povojnih dogodkov ni prenehalo biti aktualno. Slovenska politična emigracija na čelu s krovnim društvom Zedinjena Slovenija je

do tega dejanja zavzela stališče, da bo popolna sprava možna šele po državnem priznanju krivičnosti med- in povojnih dogodkov ter javni obsodbi komunističnega nasilja. Po začetnem navdušenju nad slovensko osamosvojitvijo in politično demokratizacijo je spet prevladala previdnost in zgolj selektivno sprejemanje sodelovanja z različnimi ustanovami iz Slovenije. Po eni strani je sicer prevladalo dejstvo, da je »današnja RS kljub vsemu še zmerom najboljša rešitev za rojake doma in v zdomstvu«. Po drugi strani pa so ohranjali zavest, da ZS ni ena izmed tolikih »kakrašnikh« izseljenskih društev, ampak v Argentini resnično »krovna in predstavniška ustanova vseh združenj in poedincev slovenske verske, ideološke ali politične emigracije. Ne izseljenstva, temveč 'emigracije', 'eksila'. Ki bo pač obstajala kot taka, dokler ne bo izpolnila svojega poslanstva, ali pa bo – kot ji nekateri želijo – izumrla. / ... / Ne bo prišlo do narodne sprave s pomočjo pozabe, dokler le (in četudi le!) bo en sam član tega eksila dvigal prapor 'Klica po pravici'. Dokler se bo, četudi samo eden od teh emigrantov, sin ali pravnuk, prizadeval za 'novo branje' dogodkov in s tem za novo in pravo zgodovinsko razlago, ne bodo prevladali niti zlonamerni ponarejevalci resnice niti dobronamerni iskalci dozdevno objektivnih ali dejansko pristranskih razlag. / ... / Odbor ZS ne zahteva določenih ukrepov le od slovenskih javnih oblasti, temveč (da) zna izpovedati svoje poslanstvo tudi pastirjem Cerkve v Sloveniji.« (*Zbornik ... 1998*, 337)

Zapis jasno nakazuje usmeritev skupnosti, ki od svojih načel ne odstopa in v tej zadevi ni pripravljena na sklepanje političnih ali »zgodovinskih« kompromisov.¹²³ Značilen je tudi besednjak – izjava je podana tako, da praktično nikomur iz domovine ne priznava kompetentnosti, ampak pripisuje pristranskost tudi »dobronamernim«, začititi je celo rahlo nezaupanje do slovenske cerkve.

Pomenljiv je bil obisk slovenskega premiera dr. Janeza Drnovška v Argentini. Srečal se je tudi s predstavniki ZS. V Slovensko hišo kot duhovno središče SPE ga sicer niso povabili, mu pa obiska ne bi preprečili, seveda, če bi se poklonil spomeniku žrtvam komunističnega nasilja. Na veleposlaništvu RS v Buenos Airesu je na sprejemu 12. junija 1995 premiera nagovoril predsednik ZS Marjan Loboda in mu izročil spomenico z zahtevami po popravi povojnih krivic, ki jo je pred tem sicer že podpisalo 24.000 oseb (iz Argentine, Slovenije in drugod). Nekoliko drugače se je zadeva zasukala decembra 1999, ko so predstavniki ZS bojkotirali sprejem na veleposlaništvu v čast obiska državnega sekretarja na ministrstvu za zunanje zadeve

¹²³ »Moje stališče do komunizma v današnji Sloveniji je isto kot leta 1945, ko sem bežal. Danes je isti komunizem kot pred 50 leti, samo da se je prelevil in dela na demokratični način pred svetom, zato da se drži na stolčkih.« (D. I. 2.)

»Toda vse se je izničilo, ker slovenska pomlad ni takoj pomedla s komunisti na glavnih mestih v vsem pogledu, kot v Češki, Rusiji, Madžarski itd. To je bila največja napaka ali pa še podtalna zveza s komunisti? Da so se pred svetom postavili kot demokrati in dobili državo Slovenijo. Kako je bilo vse premišljeno – prvotno je priznal Rim, druga je bila Argentina, kjer je SPE največ naredila pri Menemu, da jo je priznal. Jaz se sprašujem, le kako smo mogli tako nasesti, kot vidim še pre malo poznamo komunistične nakane in njihove trike. Zato smo pa danes tam, kjer smo.« (D. I. 3.)

Franca Jurija. Predstavnik SPE je najbolj motilo to, da je Juri član ZLSD (naslednice nekdanje Zveze komunistov ...) in da je v času svojega službovanja na *Delu* risal za cerkev žaljive karikature, pa tudi njegove izjave v zvezi s slovensko manjšino v Italiji itd.

Kot eno najvišjih točk formalne povezanosti med slovensko državo in SPE lahko štejemo podelitev poslanskega mandata Marjanu Schiffrerju, dolgoletnemu odborniku ZS, in sicer na listi SKD. Schiffrer je leta 1996 kot najstarejši poslanec vodil prvo sejo novoizvoljenega Državnega zbora RS, nato pa predsedoval parlamentarnemu odboru za stike s Slovenci v zamejstvu in izseljenstvu. Ta je aprila 2000 obiskal slovenske izseljence v Argentini, vendar je moral gostovanje prekiniti zaradi vladne krize v domovini.

ZS je vedno vztrajala pri ohranitvi politične in denarne neodvisnosti od Slovenije, saj bi sicer lahko njeno delovanje postalo pogojevano z denarnimi sredstvi. Tako je tudi tednik *Svobodna Slovenija* doslej deloval brez podpore iz domovine.

Leta 1999 je Vital Ašič sprožil v SPE razpravo o formalni reorganizaciji oziroma sploh pravni ureditvi razmerij med ustanovami slovenskih izseljencev v Argentini. Zedinjena Slovenija, ki so jo člani SPE pogosto imenovali in tudi razumeli kot »krovno organizacijo«, ni imela v pravnem pogledu prave podlage, saj je bila formalno le eno od društev in ni mogla pravno predstavljati drugih društev. V podobnem položaju je bil tudi medorganizacijski svet, v katerem se dejansko izvaja javno odločanje. Ašič je zato 19. marca 1999 predlagal v premislek nov organizacijski model, ki je temeljil na ustanovitvi Federacije slovenskih društev v Argentini. Glavne smernice federacije bi bile: decentralizacija, tj. organizacijsko življenje naj se razvija po domovih. Federacija ima samo kompetenco v izrecno določenih področjih, katere delegirajo društva prve stopnje, tj. predstavniške posle za vso skupnost in določene dejavnosti koordinacije in dopolnilo v zadevah, ki jih društva posamezno ne morejo opraviti, kot na primer:

1. predstavništvo celotne skupnosti pred Argentino, Slovenijo, Cerkvijo, FAC¹²⁴ in drugod;
2. organizacija šolstva;
3. organizacija tečajev za usposabljanje voditeljev;
4. tisk v slovenščini, španščini in časopis v interesu vse skupnosti;
5. centralna slovenska knjižnica;
6. centralni slovenski muzej imigracije;
7. koordinacija slovenskih prireditev;
8. urejanje smernic za mladinske organizacije.

Pravno bi bili člani federacije le druga društva, delujoča kot pravne osebe, člani pa bi lahko bila tudi druga društva brez pravne osebe, ki pa ne bi imela volilne pravice, kot na primer pevski zbori, študentske organizacije, SKA itd. Federacija naj bi se sestajala na kongresu enkrat ali dvakrat na leto s predstavniki vseh

¹²⁴ FAC = Federacion Argentina de las Colectividades.

Slovenska politična emigracija v Argentini

društev federacije. Predsedniška funkcija bi vsako leto pripadla drugemu društvu po načelu rotacije, s čimer bi dosegli večjo decentralizacijo. Federacija bi vzdrževala pisarno s stalnim tajnikom za redne tajniške posle kot informativni urad za slovensko skupnost in posvetovanje društev glede skupnih pravnih, davčnih in drugih problemov. »Gre v bistvu za konsenz, tako da je vsak član slovenske skupnosti preko svojih domov ali organizacij tudi dejansko predstavljen pri najvažnejših odločitvah delovanja naše vsesplošne skupnosti.« (Ašič 1999, *Osnova ...*)

Kot primeren zaključek poglavja o stikih med SPE in Slovenijo se sama po sebi ponuja vrsta bolj ali manj svežih dejstev. SPE v Argentini je podprla združevalen proces slovenskih strank SKD in SLS, pozdrav združevalnemu kongresu je poslal zadnji predsednik nekdanje SKD-SLS iz Argentine dr. Marko Kremžar, daleč najpomembnejše pa je dejstvo, da je bil na izredni seji Državnega zbora RS 3. maja 2000 za mandatarja (prehodne) slovenske vlade izvoljen dr. Andrej Bajuk, član znanega rodu Bajukovih iz Mendoze. V slovensko politično življenje je bil vključen že nekaj let, zaradi ponujene politične vloge pa se je z ženo preselil v Slovenijo iz Francije, kjer je deloval kot ugleden predstavnik mednarodne bančne ustanove.

Dr. Bajuk je postal na združitvenem kongresu podpredsednik nove združene stranke SLS+SKD Slovenska ljudska stranka. Po odhodu dela članstva iz stranke je bil glavni ustanovitelj in predsednik nove desnosredinske stranke Nova Slovenija (NSi).

C.

KAJ JE TOREJ SPE?

Pričujoče poglavje je namenjeno strnitvi opažanj, ki se ponujajo skozi obsežna pretežno zgodovinsko-deskriptivno obarvana poglavja; njihovemu ovrednotenju, analiziranju in posledično oblikovanju modelov, ki ne bodo le ekstrakt že zapisanega in ugotovljenega, ampak pripomoček za lažje razumevanje zastavljenega problema vpliva političnosti na etničnost v izseljenstvu ter same SPE v Argentini in vseh podobnih (pa čeprav po svoje gotovo specifičnih) izseljenskih skupnosti.¹²⁵

Ker razprava ni zgolj sad dvoletnega dela, ampak predstavlja pravzaprav zao-krožitev, vrh mojega raziskovanja slovenstva v Južni Ameriki, je razumljivo, da na tem mestu začnem tam, kjer sem v predhodni raziskavi končal, torej pri obnovi in redefiniciji pridobljenih ugotovitev o notranji strukturiranosti SPE. Čeprav se je sprva zdelo, da je bilo o tej skupnosti že zapisano vse, kar je mogoče o njej zapisati, je trmasto nadaljevanje raziskovanja pokazalo, da gre tudi v tem primeru za živo telo, ki je umeščeno v prostor in čas ter se spreminja v skladu s njenimi zakonitostmi. Kako hitro in kakšno je to spreminjanje, je odvisno od številnih dejavnikov, ki jih bomo spoznali v nadaljevanju; vsekakor pa velja ugotovitev, da so vzorci spreminjanja in faktorji vplivanja po skoraj desetih letih neposrednega spremljanja »ciljne populacije« – SPE – precej bolj preverjeni, kot bi bili v primeru enkratne samostojne raziskave.

Preden se lotim same organizacijske in idejnopolitične strukture slovenske politične emigracije v Argentini, naj povzamem **temeljne vzroke** za njeno tako izrazito ohranjenost, »zamrznjenost« v času.

Naloga pričujoče raziskave je sicer ugotovitev in opis vpliva političnosti na ohranjanje etnične identitete, vendar v široki paleti dejavnikov ne gre prezreti tudi tistih najbolj »tehničnih«, logičnih. Ti dejavniki oziroma okoliščine so imele odločilen prispevek v mozaiku, ki sestavlja podobo nekdanje in sedanje SPE.

¹²⁵ Peter Klinar (1995, 84-85) ugotavlja, da so slovenski emigranti s seboj prinesli le slovensko etnično narodno identiteto in zavest ali so ju prenesli na svoje potomce. Nacionalne identitete pa niso imeli izoblikovane zaradi neobstoja slovenske nacionalne države. V tem smislu lahko razumemo nasprotovanja znotraj SPE glede koncepta samostojne slovenske države. Klinar še ugotavlja, da Slovenci prav zaradi tega niso imeli tolikšnih težav s prilagajanjem, ker ni prišlo do konflikta med dvema nacionalnima identitetama, ampak le do konfliktov med izvorno etnično identiteto in nacionalno identiteto imigrantske države.

1. Najprej naj zato omenim pomen notranje organiziranosti. Ta se je po spletu zgodovinskih okoliščin formirala že v begunskih taboriščih,¹²⁶ dokončno pa se je izoblikovala v prvih letih po prihodu v novo okolje in se nato skozi desetletja samo še nadgrajevala in izpopolnjevala ter se prilagajala razmeram. Organiziranje informiranja, šolstva, verskega, političnega in kulturnega življenja sicer še zdaleč ni bilo lahka naloga, vendar pa je že imelo nekakšno predzasnovo iz taborišč. Celotna organizacija je bila razmeroma trdna, slonela je na formalni in neformalni hierarhiji, ki sta se ohranjali predvsem s pomočjo močne politične socializacije in moralnega vrednotenja.
2. O kakršni koli organiziranosti bi težko govorili, če ne bi prišlo do skoraj skupnega prihoda in razmeroma strnjene poselitve. Prav problem poselitve je bil tisti, ki je po nekaj letih začel ogrožati delovanje skupnosti kot celote, a je bil presežen s pomočjo krajevnih domov in medorganizacijskega sveta. Na tem mestu naj dodam še vlogo »mita vrnitve« v domovino, ki pa, kot ugotavljam na drugih mestih v razpravi, v celoti gledano ni imel bistvenega vpliva na ohranjanje politične ali etnične identitete in strukture SPE.
3. Šolstvo, kultura, versko življenje itd. bi bili organizirani bistveno slabše in na nižji ali vsaj drugačni ravni, če ne bi bilo med člani skupnosti kar četrtna izobražencev, od tega kar okoli 80 duhovnikov.

Ti trije dejavniki oziroma »tehnična« dejstva so posledica političnih vzrokov same izselitve in hkrati vzrok političnega (in narodnostnega) delovanja v izseljenstvu.

Omeniti pa moramo še dva vzroka, povezana z dominantnim okoljem imigrantske družbe.

4. Kulturni pluralizem oziroma multikulturalizem, ki se je kazal v politiki argentinske države, je tej in številnim drugim etničnim skupnostim omogočil popolnoma nemoteno delovanje in negovanje izvirnih etničnih tradicij in vrednot, vzrok česar je gotovo tudi izrazito multietnična sestava argentinskega prebivalstva (o multikulturalizmu več: Lukšič-Hacin 1999).¹²⁷ SPE ni imela z argentinsko

¹²⁶ John Corsellis, nekdanji angleški vojaški socialni delavec v vetrinjskem taborišču, je o slovenski politični emigraciji napisal vrsto člankov, že avgusta 1945 pa je svojim oblastem poročal o močni organiziranosti v slovenskem taborišču. Med vzroki za ohranjanje narodne identitete navaja na prvem mestu močno prisotnost vere in katoliških duhovnikov, visoko stopnjo povezanosti med etnično in osebno identiteto pri beguncih, navzočnost velikega števila intelektualcev in osebnosti z vodstvenimi sposobnostmi ter naravno dejstvo 550 otrok, ki so pomenili zagotovilo za prihodnost. (Corsellis 1997, 134)

¹²⁷ Multikulturalizem je v povezavi z migracijskimi situacijami najširše opredeljen. Označuje vse možne pojavnne oblike etnične heterogenosti, do katerih je prišlo zaradi selitev. Pojem multikulturalizem v tem primeru ne pove, kakšni odnosi so se vzpostavili med dominantno kulturo/družbo in manjšinskimi etničnimi skupnostmi. Je zgolj sporočilo o obstoju etnične heterogenosti in kulturnih razlik. Drugače se pojem multikulturalizem uporablja v različnih kontekstih in pomenih, hkrati pa se v razpravah o multikulturalizmu pojavljajo še pojmi kulturni pluralizem, interkulturalizem in transkulturalizem.

oblastjo nikoli nikakršnih težav, pri čemer je imela tudi nekaj zgodovinske sreče, da je bila ta oblast pretežno protilevičarska, od tu dalje pa izrazito permisivna. Predvojni slovenski izseljenci so prav zaradi politične usmeritve nekaterih svojih skupin doživeli oviranje in onemogočanje ne le političnega, ampak tudi kulturnega delovanja.

Pomembno je tudi dejstvo, da je Argentina sprejela ne le zdrave, za delo sposobne osebe, ampak tudi vse družinske člane ne glede na spol, starost ali zdravstveno stanje, kar je bila izjema v imigracijskih politikah večine priseljskih držav.

5. Slovenska politična skupnost je ostala tako trdno izolirana od vplivov argentinske družbe tudi zaradi svoje izrazite kulturne samozadostnosti. Znašla se je v fizično oddaljeni in kulturno dokaj drugačni družbi. Sprožil se je obrambni mehanizem, ki je povzročil večjo medsebojno povezanost in kulturno introvertiranost. To je še podkrepil občutek kulturne večvrednosti, temelječ na večjih intelektualnih, organizacijskih in delovnih sposobnostih, kot jih je v času prihoda zmogla večinska kultura. Na ta način se je okrepila samozavest, žal v nekaterih skrajnih primerih tudi v obliki prikritega ali odkritega rasizma. Vzrok in posledica tega je bila tudi močna endogamija, poročanje znotraj etnične skupnosti. Leta 1959 je bilo po raziskavi Katoliške akcije med 1.052 slovenskimi družinami, ki so štejele 4.114 oseb, samo 29 mešanih zakonov (J. Rant 1962b, 68). Čeprav je šlo za pripadnike prve generacije, je številka več kot zgovorna. Zelo dobrodošla je raziskava Avgusta Horvata (1996, 149), ki prikazuje naslednjo razpredelnico o slovenskih oziroma narodnostno mešanih zakonih, pri čemer avtor pripominja, da številke za mešane zakone niso popolne, saj jih mnogi ne prijavljajo slovenskemu dušnemu pastirstvu, nekaj je civilnih zakonov, nekaj pa tudi zunajzakonskih zvez, o čemer ni podatkov:

Obdobje	Slovenski zakoni	Mešani zakoni
1948-1950	55	10
1951-1955	117	2
1956-1960	94	18
1961-1965	79	20
1966-1970	83	35
1971-1975	72	66
1976-1980	75	100
1981-1985	74	78
1986-1990	78	91
1991-1995	68	95

Pojem multikulturalizem lahko označuje konkretno kulturno/družbeno stvarnost, kadar se več etničnih skupnosti nahaja v isti državi. (Lukšič-Hacin 1999, 15)

Razmerje se je do današnjih dni bistveno spremenilo in se nagiba v korist mešanih zakonov (posebej v primeru majhne slovenske etnične skupnosti v Mendozi).

V poglavju, v katerem pišem o etnični, narodni in nacionalni identiteti, se dotikam tudi tovrstnih značilnosti in kakovostnih ravni v izseljenski situaciji s poudarkom na drugi generaciji. Med devetimi »ravnmi«, v katere pogojno razvrščam občutenje etnične identitete, ni posebej navedenih političnih dejavnikov, saj je politično delovanje v odnosu do izvirne domovine pri pripadniku druge generacije lahko kvečjemu posledica visoke stopnje identifikacije s primarno kulturo in izrazite politične socializacije v izseljenski skupnosti; je le ena od oblik »mobilizacijske identitete«.

Na tem mestu je potrebna primerjava: če sem v omenjenem poglavju oziroma predhodni raziskavi razvil model gibljive lestvice kvalitativnih stopenj občutenja primarne oziroma izvirne (slovenske, emigrantske) etnične identitete v izseljenstvu, tokrat govorimo o gibljivi »paleti« ravni političnosti. Te skupine ravni ne moremo imenovati »lestvica«, saj se ne udejanjajo na višjem ali nižjem, ampak drugačnem nivoju, horizontalno, njihovo udejanjanje pa nima prave povezave s »stopnjo« političnosti ali etničnosti, pojavljajo se vzporedno, prepletено. Gre v bistvu za temeljne »postulate«, komponente, idejne premise SPE, kot so **protikomunizem**, **katolicizem** in **nacionalizem**, katerim lahko z drugačnih miselnih ravni pripojimo še pomen vključenosti v **organizacijsko strukturo** (krajevni domovi, krovna organizacija) in čustveno povezanost z zgodovino **domobranstva** (od bojevanja do povojnih pobojev). Na teh ravneh so pripadniki SPE »živali« in »živijo« politiko.

Ob opazovanju medsebojnih razmerij, pojavnih oblik, funkcioniranja in strukturiranosti ter vplivov na ohranjanje etničnosti se bližamo vzpostavitvi modela ohranjanja kulturnopolitične identitete v izseljenstvu. Ta je hkrati izhodišče in posledica (opisa) strukture konkretne izseljenske skupnosti SPE v Argentini.

Model ohranjanja kulturnopolitične identitete

Splošen model »ohranjanja etnične identitete«, ki ga deloma povzemam po razpravi iz leta 1998 (Žigon 1998b, 101), je modificiran v luči razprave o specifični politični emigraciji.

Kulturni etnična in politična identiteta določene skupnosti in posameznika znotraj nje se ohranjata v odvisnosti od različnih dejavnikov, med katerimi je najpomembnejši vzrok izselitve. V primeru SPE je bil to izrazito ideološko-politični, lahko dodamo tudi pridevnik »verski« vzrok. To dejstvo določa izvor emigracije, njeno delovanje in identiteto. Specifičnost takega vzroka je v veliki emotivni energiji, ki jo vsebuje in ki služi kot glavna motivacija za ohranjanje specifične kulturnopolitične identitete v izseljenstvu.

Na obliko, način in s tem stopnjo ohranjanja vplivajo različni (pred kratkim opisani) »tehnični dejavniki«, pogojeni s trenutnimi zgodovinskimi okoliščinami:

1. časovna in prostorska strnjenost preselitve in naselitve;
2. izobrazbena struktura populacije;
3. notranja organiziranost, trdnost strukture;
4. imigracijska politika države vselitve;
5. stopnja introvertiranosti skupnosti, pogojena z različnostjo, super- oziroma inferiornostjo večinske kulture.

Glavno vlogo v modelu igrajo temeljni postulati, konstante, ki določajo skupnost oziroma njeno specifičnost. To sta v našem primeru vera ter politika/ideologija (pojma navajam skupaj, ker se izrazito prepletata tako v dejanskem delovanju kot pojmovanju članov skupnosti).

Kot bomo ugotovili v nadaljevanju, je vera in z njo institucija slovenske katoliške cerkve tista, ki najmočneje vpliva na politično in drugo delovanje; zvestoba veri oziroma nasprotovanje usmeritvi, ki je bila do nje sovražna, sta bila glavna razloga medvojnih in povojnih dogodkov ter izselitve, ostala sta glavna in najbolj nespremenljiva konstanta v idejnem razvoju skupnosti, ob morebitnih notranjih nesoglasjih sta vedno igrala vlogo skupnega imenovalca, najmočnejšega »lepila«.

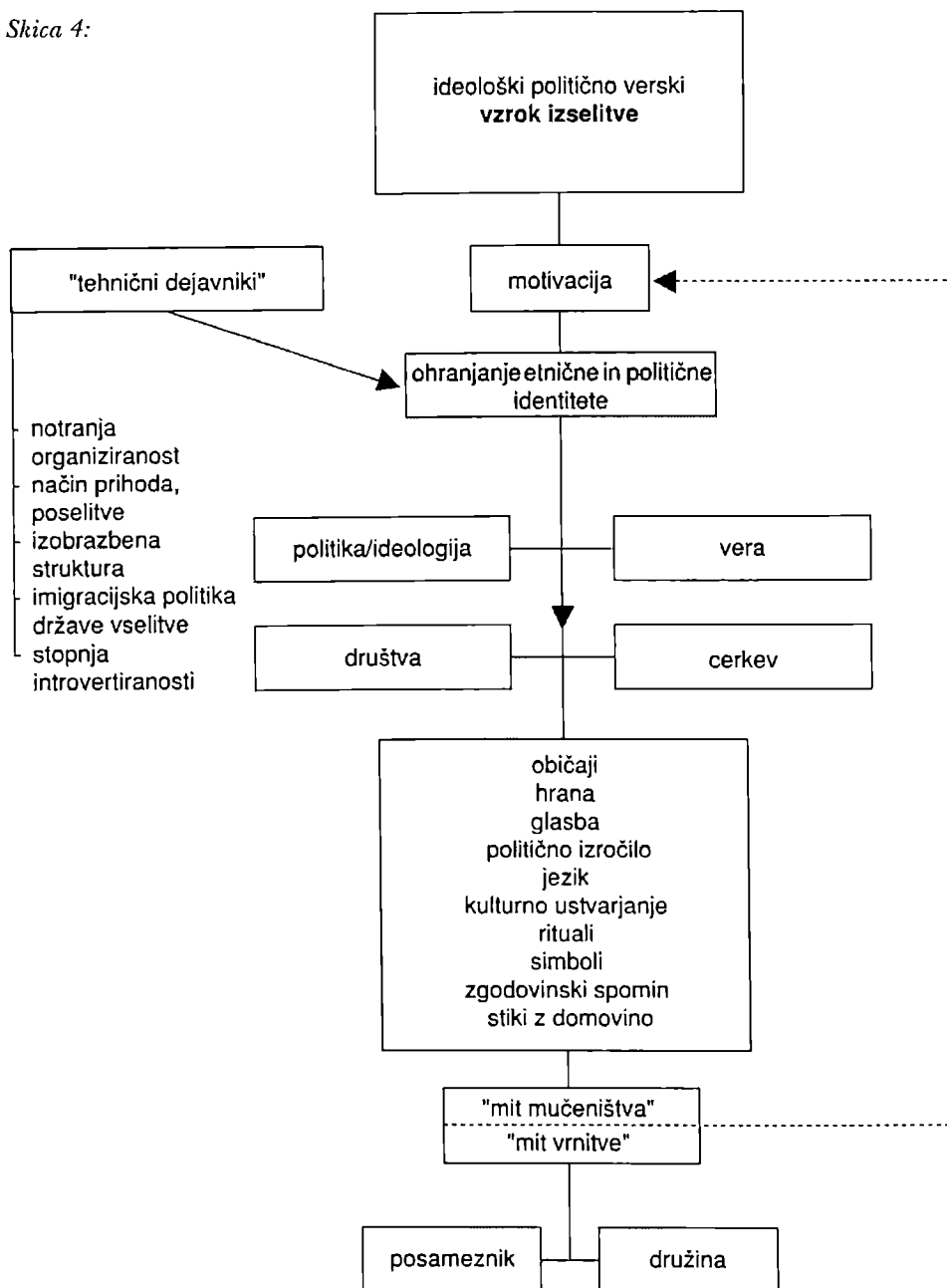
Korak od zvestobe veri do zvestobe protikomunističnemu političnemu delovanju in ideologiji je zelo majhen, pogosto je opaziti tesno prepletanje vseh treh pojmov, še več, v primeru SPE skorajda že težko govorimo o ločenih pojmi in procesih¹²⁸ – iz kolaža lahko oddvojimo le nedvoumno zgoj verske slovesnosti.

Smernice, načelne usmeritve, izhajajoče iz političnega in verskega izročila in močno prežete s patriotizmom, določajo vsebino delovanja skupnosti navznoter (politična socializacija) in navzven. Vplivi se prepletajo v delovanju etničnih cerkvenih institucij in društev, ti pa svoje poslanstvo udejanjajo prek ohranjanja običajev, značilne hrane in glasbe, jezika, kulturnega ustvarjanja, prizadevanja za vzdrževanjem stikov z domovino, skrbi za prenašanje političnega, kulturnega in verskega izročila. Veliko vlogo pri tem imajo verski, narodni in politični simbolizem ter ritualizem. Posebej omenimo še »mit mučeništva« in »mit vrnitve«; prvi služi predvsem v funkciji zgodovinskega spomina, deloma ga lahko razumemo tudi kot sredstvo motivacije za ohranjanje identitete. V še večji meri lahko na ta način razumemo »mit vrnitve«; kot sem ugotovil predvsem v zadnji terenski raziskavi, je njegova motivacijska vrednost prej na ravni simbolike kot mobilizacijske moči – z drugimi besedami: upanje na fizično vrnitev SPE v domovino je splahnelo kmalu po prihodu v Argentino ali celo že prej¹²⁹, ostal pa je kot motivacija za politično

¹²⁸ »Vera ima namreč več vpliva kot politika. Ta ima svoj smisel, vendar temelj je vera. V tem smislu nastopa vera kot ideologija. Če nisi šel v cerkev, si bil slabo gledan, tudi če si bil politično istega mnenja kot drugi.« (D. IV. 12.)

¹²⁹ »'Mit' o vrnitvi in ljubezen do domovine sta se nekako mešala med seboj, gola ljubezen do domovine je čedalje bolj nadomeščala omenjeni 'mit'.« (D. II. 1.)

Skica 4:

»Morda je šlo za obdobje poskusa protirevolucije na Madžarskem sredi 50. let. Takrat se je pojavilo upanje, da se bodo stvari spremenile. /... / Moj oče je dejal: 'Gremo za dva tedna ali za vedno. / ... / Nekateri so kdaj govorili in pisali v smislu vrnitve, a tega nihče ni jemal čisto resno. Zdaj se 'vračajo' oziroma odhajajo predvsem mladi, ki vidijo,

delovanje v smeri spremembe političnega sistema v Sloveniji. Slednji je izpolnjen, zato odtelej ta »mit« ne obstaja več.

Pravkar strnjeno opisana kompleksna gmota dejavnikov in procesov deluje na temeljno celico, enoto družbe in tudi izseljenske skupnosti – družino. Političnosocializacijski vpliv večinske družbe bi moral biti načeloma bistveno večji kot vpliv izseljenske skupnosti, vendar je bilo predvsem v primerih družin s starši iz prve izseljenske generacije drugače – tekma za kulturno vplivanje na potomce je bila v večini primerov kljub očitni premoči večinske kulture v glavnem »neodločena«, ožja politična socializacija pa je bila skorajda izključno v domeni slovenskih socializatorjev. .

Kot zadnji oziroma osrednji element modela nas čaka posameznik. Pri tem opazujemo predvsem pripadnika druge in tretje generacije, saj pišemo o ohranjanju identitete, torej njenem prenašanju iz roda v rod. O prvi generaciji (nosilki družinskega življenja) le ugotovitev, da je njena resocializacija »uspela« le deloma. Uspela je v smislu zglede korektnosti in lojalnosti v odnosu do nove domovine, prilagoditve novim razmeram. Zelo velika večina pa je – prav zaradi trdne organiziranosti skupnosti in drugih naštetih vzrokov in motivov – ostala kulturno in politično popolnoma nedotaknjena, kot bi ne le etnična, ampak tudi družbenopolitična podoba Slovenije iz leta 1945 zamrznila v času. Večina je vsa leta političnega izseljenstva živela izrazito dvojno življenje, razpeto med pač nujno potrebnim argentinskim vsakdanom in s slovenstvom (z vsem, kar ta pojem v primeru SPE pomeni) prežetim prostim časom. Precej je (bilo) tudi takih, ki so (bili) celo zaposleni v slovenskih podjetjih. Zelo redko opazimo namige o težavah pri resocializaciji, saj je večina očitno sploh ni jemala resno. Vse kulturne in družabne, celo ekonomske potrebe so bile zadovoljene v okviru slovenske etnične in politične skupnosti, zato je podatkov o sicer za izseljenstvo značilnih patoloških pojavih zelo malo.¹³⁰

da v Argentini ni prave prihodnosti. Veliko jih je odšlo tudi v Severno Ameriko. Gre za ljudi, ki si šele začnejo ustvarjati življenje. Z otroki se je vrnilo vsega nekaj družin, ki so imele doma v glavnem zagotovljeno službo itd. Tudi če bi danes imeli v Sloveniji zagotovljeno vse, službo, stanovanje itd., se več kot polovica gotovo ne bi vrnila. Odšla bi morda desetina ali nekaj več. / ... / Starejši sploh nimajo več motiva za vračanje, saj so njihovi vrstniki, znanci, prijatelji, sorodniki, ki so jih dobro poznali v svoji mladosti, večinoma pomrli, hiše nimajo več, tu pa imajo otroke, vnuke, zagotovljen dom, mir. Šlo bi za še eno selitev, še en začetek, kar je vse prej kot lahko. /... / Tudi sam ne vem, če bi se vrnil, pa živim zelo intenzivno slovensko.« (D. IV. 9.)

¹³⁰ Skoraj nikjer ni opaziti zapisov o deviantnem obnašanju znotraj te skupnosti, sploh pa ne o psihopatskih pojavih, ki bi bili povezani s situacijo izseljenstva. Zato preseneča zapis J. Ranta (J. Rant 1962a, 9): »V zdravstvenem oziru opazamo previsok odstotek delovnih nezgod in prometnih nesreč (100% več kakor okolje), prav tako pa tudi številne umobolne, vedno večje število starčkov, ki se bo morda še povečalo, ako se skupnosti približajo kateri izmed tistih 700 zdaj oddaljenih, potem ko bodo marsikateri utonili v pijančevanju, na katere pa skupnost kljub vsemu ne sme pozabiti iz človeških, narodnostnih in verskih razlogov.« Avtor primerja število nezgod na delovnem mestu in v

Kot sem lahko zaznal predvsem v prejšnji raziskavi (*Otroci dveh domovin*), so (bili) pritiski (slovenske) politične socializacije za mlade pogosto hudi, »nenaravni«, struktura skupnosti je bila za nekatere premalo ohlapna, preveč konservativna in zaprta, po drugi strani pa tudi kulturno, versko in politično hiperaktivna. Sproženih je bilo veliko osebnih in načelnih zamer, včasih tako hudih, da so posamezniki pretrgali stik z organizirano skupnostjo ali se vsaj oddaljili, »prebegnili« v udobnejše in liberalnejše argentinsko večinsko okolje.¹³¹ Zavedati se namreč moramo, da že običajna inkulturacija predstavlja za otroke in pozneje mladino v dobi adolescence veliko preizkušnjo, spopad med individuom in njegovo težnjo po uveljavljanju ter veljavnimi družbenimi normami. V našem primeru gre za dodaten pritisk precej drugačne mentalitete, kulture, strukture, povezan z žrtvovanjem tako rekoč vsega prostega časa, ki bi ga bili deležni kot Argentinci.

Socializacija posameznika se tako kot v običajnih razmerah vrši prek družbenih institucij ali družine, možnost povratnega vplivanja v smeri posameznik : družina ali posameznik : skupnost pa je razmeroma majhna. Bolj izrazita je šele v zadnjih letih, ko pobudo prevzemajo pripadniki druge generacije, a o tem več v nadaljevanju.

Struktura SPE

Od vsega začetka opazovanja SPE v Argentini se vsiljuje za nekatere sicer morda neokusna, gotovo pa zelo praktična, »oprijemljiva« primerjava s strukturiranostjo, organiziranostjo države¹³², primerjavo bi v smislu velike vloge vere in cerkve lahko zasukali tudi v smeri »parateokracije«. Ta primerjava velja v vseh letih, tudi v so-

prometu med argentinsko populacijo, to je leta 1960 znašalo 0,062 promila, med Slovenci v Buenos Airesu pa 0,66 promila ali desetkrat več. Opozarja tudi na razmeroma veliko število duševno bolnih oseb (21) (prav tam, 60).

¹³¹ »To se vleče še od začetkov – če nisi šel v cerkev, če nisi bil domobranec, če si šel v Slovenijo / ... / si bil odpisan, rekli so ti, da si komunist, da nisi 'naš', torej si proti, ne spadaš v našo skupnost. Če nisi naredil tako, kot je bilo ukazano, si bil na črni listi. Žal se to dogaja še danes.« (D. IV. 12.)

¹³² »Takemu gledanju (pojmovanje vloge SPE kot dejavnika 'rušenja komunistične tiranije' v domovini – op. Z. Z.) botruje prisotnost velikega števila protikomunističnih borcev in uglednih politikov, ki so mislili, da imajo v tujini ne le isto poslanstvo, ampak tudi vsaj deloma isto oblast kot prej doma. Zato so skušali organizirati skupnost, kot bi bila nekaka država v državi v upanju, da se bomo kmalu kot celota lahko vrnili nazaj v Slovenijo. To delo jim je v veliki meri omogočila organizacija dušnega pastirstva, s katerim so si, ne brez trenja, delili vodstvo emigracije, ki ga pa ni vedno lahko individualizirati.« (Gogala 1996, 310)

Čeprav sem med pogovori v Argentini naletel na nasprotovanje primerjavi SPE z državo, v istem krogu najdemo identično izjavo: »Društvo Slovencev je naša mala država, ki jo moramo skrbno čuvati.« (Odbornik Malovrh na seji DS 20. 6. 1952, v: *Zbornik ...* 1998, 66)

dobni različici, le da se njen organizacijski, predvsem pa »politični« – hierarhični sistem postopoma spreminja. Kot bomo ugotovili, je najtrdnjša konstanta prav vera oziroma z njo tesno povezana ideologija, v organizacijskem smislu pa politika kot način delovanja.

SPE nima policije, vojske, pravih ministrstev, vlade, parlamenta, niti ne »predsednika države«. Vsebuje pa komponente, ki so skupnosti skozi pet desetletij zadoščale, da je ohranila svojo prvotno etnično in politično identiteto do take stopnje, da jo lahko poimenujemo »fenomen«, posebnost¹³³. Njen model ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu namreč precej odstopa od večine drugih, saj se (vsaj doslej) ni ponovil proces razmeroma hitre asimilacije in razpršitve, amalgamacije z dominantno družbo, hkrati pa ne moremo govoriti o modelu ekstremističnih kulturnih »kolonij« ali »getov« po vzoru npr. Amišev v ZDA, nemške Colonie v Venezueli ali drugih podobnih skrajno izoliranih in samosvojih skupnosti. Za SPE velja, da ves čas živi vpeta v vsakdan večinske družbe, sodeluje v njenem političnem, gospodarskem in deloma kulturnem ter socialnem življenju. Poselitev ni skrajno strnjena, zato so člani SPE tudi fizično umeščeni v okolje večinske kulture.

V tem smislu je primerjava z državo seveda zelo abstraktna, pa vendar ima nekaj »oprijemljivih« točk.

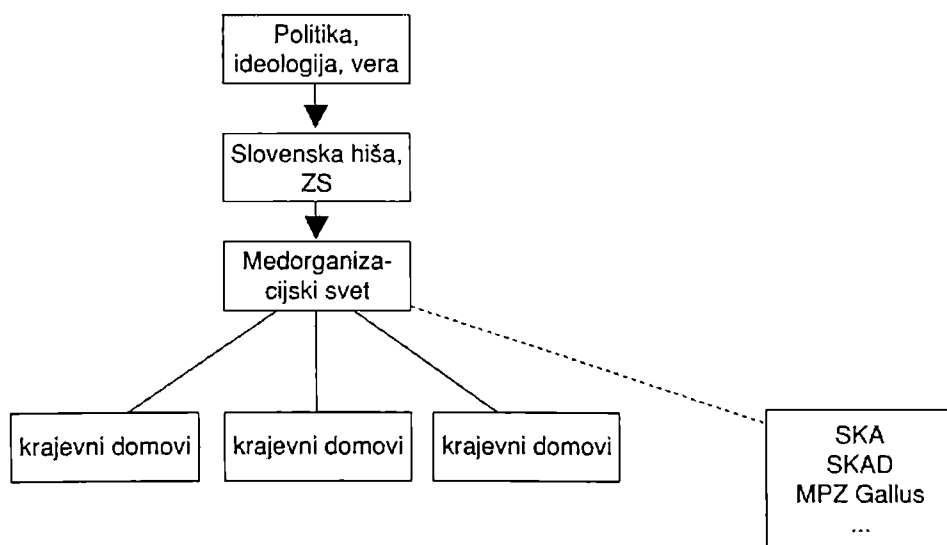
Na vrhu pretežno piramidalne hierarhične sheme odločanja te skupnosti sta bila sprva konkretna človeka, Miloš Stare kot politični voditelj in msgr. Janez Orehar kot verski. Že nekaj let ju ni več med živimi in z njunim odhodom sta »predsedniški« mesti ostali prazni. Ohranila se je druga raven odločanja, »svet modrecev« – ne gre nujno za člane ožjega odbora Zedinjene Slovenije, pač pa za mnenjske voditelje, ki delujejo v različnih sferah in na različne načine: filozof, podjetnik, politično-ideološki mnenjski voditelj, moralno-politični »komisar«, cerkveni voditelj(-i) ... Na tej ravni se vrši dejansko, čeprav neformalno odločanje o načelnih vprašanih usmeritve (vera, ideologija, politika) celotne skupnosti.¹³⁴ Udejanja se v formalni instituciji Zedinjene Slovenije, ki je krovna organizacija vseh drugih ustanov, čeprav naj bi imela vlogo »prve med enakimi«.

¹³³ Neposredno srečanje s SPE v Argentini je za vsakega obiskovalca presenečenje, ne glede na to, kolikšno je vnaprejšnje vedenje o njej. Dr. Taras Kermavner je bil nad skupnostjo fasciniran do te mere, da jo je pesniško poimenoval »čudež« (Kermavner 1990, *Slovenski čudež v Argentini*); ta oznaka je naletela na nasprotovanje v slovenski strokovni javnosti, pa tudi med samimi člani SPE. Doma je bila razumljena kot poveličevanje zaslug njenih članov, ki ne upošteva objektivnih dejavnikov takega stanja, v emigraciji pa so izjavo o čudežnosti nekateri razumeli kot zmanjševanje pomena njihovih povsem človeških prizadevanj in zaslug za doseg takega stanja.

¹³⁴ »Važen je bil nastanek Slov. dušnega pastirstva (DPa) z msgr. Oreharjem na čelu, ki se je dobro razumel s Staretom v nekako centralističnem gledanju, predvsem pa v pogledih na potrebe tako verske kot politične emigracije. Seveda so bila trenja. Zaradi osebnih zadev je moral Stare prepustiti mesto predsednika DS liberalcu inž. Mozetiču, a je vseeno ostajal glavni ideolog in je njegova beseda bila najbolj pomembna. Nekaj podobnega je bil Orehar z drugega vidika ali na drugem področju; še pred njegovo smrtjo, posebno pa po njej, pa tudi dr. Starc.« (D. I. 9.)

Povezovalno in usklajevalno funkcijo med političnim središčem Zedinjeno Slovenijo, ki jo fizično udejanja in simbolizira Slovenska hiša, in krajevnimi domovi ter različnimi drugimi organizacijami predstavlja medorganizacijski svet. Ustanovljen je bil prav z navedenim namenom v času, ko je SPE grozila razgraditev na posamezne krajevne skupnosti. Interesi krajevnih domov so bili in so še vedno večkrat vsaj do neke mere drugačni od »centrale«, zato je potrebno usklajevanje, da ne bi prišlo do »upora« in distanciranja katerega od domov. Odnos med centrom in domovi postaja z leti čedalje bolj horizontalen, kar je vzporedno s krepitvijo funkcije medorganizacijskega sveta kot posvetovalnega telesa, nekakšnega parlamenta. Res se v tem telesu vrši predvsem tehnično usklajevanje datumov prireditvev, pride pa tudi do razprav o načelnih vprašanjih, pri katerih dobi določena odločitev večjo težo, če jo podpre celoten svet. V njem so tudi predstavniki šolstva, tiska, cerkve, SKA kot samostojne ustanove itd., zato se sklepi prenašajo na naslednje ravni: v posamezne šole, krajevne domove, športna in kulturna društva itd., nato pa vse do ravni družine kot osnovne družbene celice tudi te skupnosti. (Skica 5)

Skica 5:

Strukturo SPE bi lahko oblikovali tudi na drugačen način. V sredino postavimo najmočnejše dejavnike vplivanja. To so cerkev in politika, slednja v oblikah:

- osrednje organizacije SPE Društva Slovencev (pozneje Zedinjene Slovenije) in
- delovanja Narodnega odbora za Slovenijo ter SLS (sprva so bili poleg članov SLS navzoči tudi predstavniki liberalcev in socialistov, danes pa je funkcijo nekdanje SLS prevzela podružnica SKD).

Zaradi izjemno močne vloge vere in tudi cerkve prek slovenskih duhovnikov se dejavniki med seboj prepletajo, pa vendar lahko govorimo o ločenem ali vzpo-

rednem delovanju z deloma ločenima podsistemoma organiziranja in funkcioniranja. Tako je Zedinjena Slovenija tista, ki organizira kulturno življenje skupnosti, šolstvo, skrbi za informiranje, zunanjepolitično in drugo delovanje, ohranjanje zgodovinskega spomina kot jedra politične identitete SPE.

Podoben podsistem ima slovenska cerkev v Argentini, ki poleg lastnega tiska, verouka, organiziranja družabno-verskih prireditev itd. veliko pripomore k ohranjanju etnične in idejne identitete SPE prek svojega obredja, ohranjanja simbolnih vzorcev ter kontinuiranega moralnega nadzora.¹³⁵ Kot je ugotovljeno, se sistemi prepletajo; tako je pred začetkom slovenske sobotne šole poleg himne in poklona zastavi obvezna tudi molitev, verouk je vključen v predmetnik šolskih tečajev, tednik *Svobodna Slovenija* prinaša obvestila in poročila tudi o verskih dogodkih, vsaka večja prireditev (obletnice domov, slovenski dan itd.) se začne z mašo. Skupni imenovalec obeh sistemov sta lojalnost primarni – izvorni etnični identiteti ter ideološka protikomunistična usmerjenost.

Na ravni institucionalne povezanosti katoliške cerkve in politike, vere ter ideologije najdemo organizacijo slovenske Katoliške akcije. Ta je z leti precej izgubila na pomenu, v prvem obdobju SPE pa je bil njen vpliv zelo velik. Organizirana je bila pretežno po načelu medvojnega delovanja v domovini in v njej je bila večina pomembnejših voditeljev SPE. Biti član KA, je pomenilo najvišjo stopnjo identifikacije s skupnostjo in njeno idealno politično-ideološko podobo (vsiljuje se anekdotična primerjava s »svinčenimi časi« v SRS in člani KP). KA, ki je imela odločilen vpliv na Društvo Slovencev, je skušala na dveh katoliških shodih še povečati svoj vpliv na življenje skupnosti, vendar sta bila odziv in samo angažiranje preveč mlačna.¹³⁶

Številni **podsistemi** znotraj začrtane celote imajo vsak svojo **funkcijo**:

- a. izrazito močna *kulturna dejavnost* (številni pevski zbori, gledališke in recitatorske skupine) opravljajo poslanstvo ohranjanja in poglobljanja slovenske etnične kulturne identitete, občutka pripadnosti isti skupnosti ter udejanjanja deklarativne pripadnosti slovenstvu in deloma tudi specifični politično-idejni usmeritvi;

¹³⁵ »Resda so svojčas nekateri govorili o uradnem mnenju, a to 'uradno mnenje' je bilo odvisno od tega, za kaj je šlo: Stare – Smersu – Kremžar po strankarski liniji SLS; msgr. Orehar – prelat dr. Starc po dušnopastirski; nekateri načelarji preko nekdanje KA (sprava L. Jan); Malovrh – L. Erjavec za *Družabno pravdo*; Jurčec – Lenček za SKA; Jurčec – Geržinič za *Sij / ... /*.« (D. I. 9.)

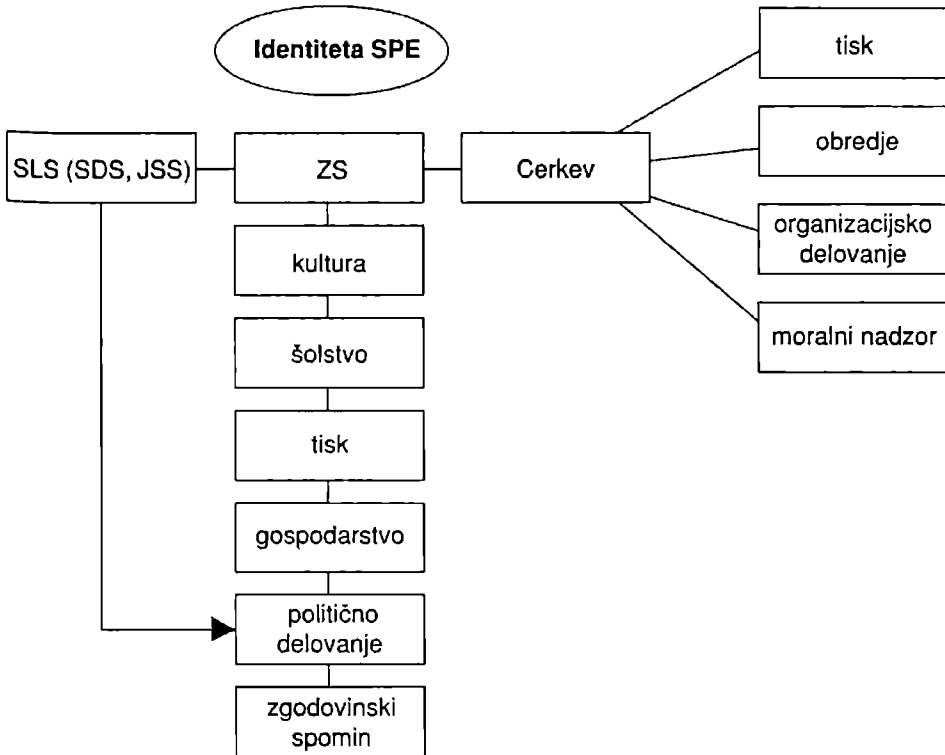
¹³⁶ Slovenska Katoliška akcija (KA) je bila v začetnem obdobju pomemben dejavnik SPE, zato bi ji kazalo posvetiti posebno raziskavo. Zaenkrat le zgovorna citata: »Če si bil v KA, si bil zlat človek, idealen. Imel si pravico priti do elite.« (D. IV. 12.) »Slovenskemu Dpa (Dušnemu pastirstvu – op. Z. Ž.) ni bila kdovekaj mar t.i. ideološka emigracija. Govorilo se je samo o verski, kvečjemu – pod drugim vidikom – o politični emigraciji. Če so govorili o ideološki, je to vedno pomenilo isto kot katoliška ideologija. Žal pa ne le katoliška, ampak mladčevska, KA-jevsko katoliška, – v kolikor to je še katoliško.« (D. I. 9.)

Danes je njeno delovanje potisnjeno precej na obrobje življenja SPE.

- b. *šolstvo* deluje čedalje bolj v smeri ohranjanja jezika in kulture, doslej pa je bila zelo močna tudi političnosocializacijska vloga. Ta funkcija sicer ostaja, vendar pa lahko opazim, da se spričo povečanega delovanja asimilacije ter političnih sprememb v Sloveniji njen pomen manjša;
- c. *tisk* ima *politično-povezovalno* ter *informacijsko* funkcijo – prek *Svobodne Slovenije* in *Oznanila* se širi večina informacij o dogajanju v obeh domovinah, predvsem pa v skupnosti. *Svobodna Slovenija* redno vsebuje tudi politične komentarje, povezane predvsem z dogodki v matični domovini, *Oznanila* pa moralno-verska razmišljanja. Omeniti velja radijski oddaji Slovensko okence v svet in Slovenski kotiček – obe sta zelo poslušani, vendar pa uradno nista del Zedinjene Slovenije, zato je opaziti občutno ignoriranje njune vloge;
- č. *verske* in druge *prireditve* s svojo močno *simboliko* in *ritualnim učinkom* utrjujejo občutek pripadnosti skupnosti, omogočajo mobilizacijo in s tem (samo)uresničevanje etnične, politične in idejne pripadnosti ter obnavljajo specifično energijo skupnosti – izpostaviti velja junijske spominske domobranske svečanosti, slovenski dan ter narodno-verske procesije na romanjih;
- d. funkcijo *zgodovinskega spomina* odlično izpolnjuje spomin na med- in po vojni pobite nasprotnike ter druge žrtve komunizma – čeprav gre za zgodovinske dogodke, ti skozi različne faze politične socializacije (verouk, šola, recitacije na prireditvah, epske pesnitve v literaturi itd.) pridobivajo mitično energijo. Dejavnik »mučeništva« je kljub svoji napol mitični funkciji med vsemi najbolj realen in nespremenljiv; v obdobju, ko je z menjavo generacij začel izgubljati moč, se je ta obnovila z možnostjo dobesedno fizičnega stika s preteklostjo (obisk grobišč v Teharjah, Kočevskem rogu, taborišča Vetrinj, Škofovih zavodov v Ljubljani itd.);
- e. občutek *teritorialne pripadnosti*, sicer značilen za definicijo etnije, zaradi oddaljenosti matičnega teritorija nadomeščajo *krajevni domovi*. Z njimi se njihovi člani identificirajo, predstavljajo jim nadomestek za fizično nedosegljivo matično domovino. Prav zaradi svoje »otipljivosti«, domačnosti je identifikacija z njimi večja kot s Slovensko hišo – ta je fizično oddaljena od večine drugih domov in prebivališč Slovencev in je zaradi svoje krovne vloge tudi subjektivno preveč abstraktna, oddaljena;
- f. *gospodarstvo* je v večini tovrstnih razprav precej zapostavljeno, potisnjeno ob rob, saj na prvi pogled nima veliko skupnega z ohranjanjem etnične ali politične identitete; vendar temu ni tako, saj je bila ob prihodu SPE v novo okolje solidarnost in medsebojna pomoč pri zagotavljanju osnovnih življenjskih pogojev tista, ki je skupnost dodatno povezala. Zelo je prišel do izraza rek »v slogi je moč«, ki je tudi geslo slovenske kreditne zadruga in varčevalne ustanove Sloga. Delovna in intelektualna sposobnost pripadnikov SPE je bila odločilnega pomena za razmeroma zelo hitro materialno osamosvojitve posameznikov ter graditev številnih skupnih objektov, občutek finančne samostojnosti pa krepi tudi politično in etnično samozavest. Na to so me opozorile pripombe, ki sem jih zaznal med

zadnjim bivanjem v Buenos Airesu: število udeležencev prireditev v posameznih domovih pada zaradi splošne ekonomske krize v državi – mnogi lahko preživijo samo z dodatno zaposlitvijo, kar pa jim jemlje energijo za delovanje v slovenski skupnosti, mnoge družine ob nedeljah ali sobotah zvečer raje ostanejo doma, saj bi denimo šest v slovenskem domu kupljenih sendvičev (ali celo večerij) in pijača hudo oslabilo družinski proračun ... (Skica 6)

Skica 6:

Če se ozremo na obsežna poročila o delovanju SPE v Argentini v preteklosti in danes, lahko izluščimo nekaj že omenjenih osnovnih komponent, postulatov, ki sestavljajo identiteto – ogrodje specifične »politične paradigme«, ki se je izoblikovala (in se še preoblikuje) v tej sredini.

To so:

- vera
- etnična lojalnost
- protikomunizem

Lahko trdimo, da gre za postulate, konstante, vsajane globoko v skupnosti in zavesti posameznih pripadnikov prve, v zelo veliki meri pa tudi druge generacije

politične emigracije, kar lahko razberemo iz tako rekoč vsakega globinskega intervjuja.¹³⁷

Temeljnim komponentam moramo dodati še »mit mučeništva«. Namreč, čeprav gre za drugačno kategorijo, sta njegova moč in pomen enakovredna ostalim.

Medsebojna razmerja, polja in načini delovanja so različni, odvisno od percepcije vsakega posameznika in specifičnosti posameznih krajevnih skupnosti znotraj SPE. Gotovo pa je, da bi bila vsaka posamezna komponenta drugačna, če se ne bi prepletala z ostalimi. SPE ne bi bila to in taka, kot je, če denimo ne bi vsebovala protikomunistične usmeritve ali vere. Pišemo torej o tistem, kar je jedro (politične) socializacije, vzrok in cilj njene kontinuitete.

Ugotovili smo že, da je med vsemi štirimi najmočnejši element katoliške vere. Tudi ko je v matični domovini prišlo do tako dolgo zelenih sprememb, je ta konstanta ostala nespremenjena, medtem ko se je identiteta ali njen del, ki je imel za svoj cilj delovanja slovensko osamosvojitve in politično pluralizacijo, zamajal. Skupnost je s padcem komunizma izgubila zunanjšega sovražnika, kar je bil hud pretres. S tem sta bila začasno in navidezno izgubljena cilj in smisel delovanja skupnosti kot politične. Zelo hitro po prvotnem navdušenju nad dogodki doma in omenjeno krizo identitete se je začel logičen proces samoredefiniranja, v katerem pa je zvestoba (slovenski) katoliški cerkvi ostala najtrdnejša podlaga vsakemu drugemu razmišljanju. Značilno je razmišljanje, ki kot enega od vzrokov asimilacije navaja upad religioznosti. Po tem ključu je izguba religioznih vrednot vzrok za izgubo nacionalnih. (Simčič 1999,140)

Etnični vidik je pridobil, saj so se odprli številni kanali sodelovanja z matično domovino in s tem možnosti krepitve kulturne identitete tudi v izseljenstvu.

Protikomunizem je izgubljeno tarčo hitro spet našel – prišlo je do zasuka od dokaj značilno ideološkega k pretežno političnostrankarskemu delovanju. Politično aktiven del SPE v veliki meri simpatizira ali celo sodeluje s slovensko stranko SKD, deloma tudi s SDS in SLS (kljub združitvi SLS in SKD puščam doslej uveljavljeno označevanje, saj gre za ugotovitve iz časa pred združitvijo – op. Z. Ž.). Nasprotovanje komunizmu kot sistemu je nadomestilo opozarjanje na kontinuiteto iz prejšnjega režima, neizpolnjenje vseh zahtev SPE, predvsem priznanja krivde nekdanjih oblastnikov za poveljne poboje.¹³⁸ Na tej točki se stikata politika in »mit« mučeništva, ki je (poleg omenjene možnosti fizičnega sika) prav zaradi tega še dodatno pridobil na moči, ki je zdaj ne le »mitična«, ampak čedalje bolj politična.

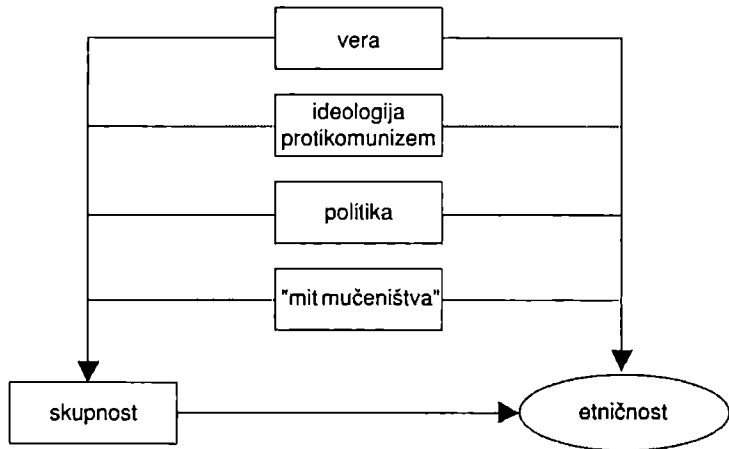
¹³⁷ »Narodnost, ideologija in politika, vse to je bilo zame skoraj eno in isto, kot strnjen šopek.« (D. II. 1.)

¹³⁸ »Lahko rečemo, da smo bili in smo ideološka emigracija. Še bomo bili boj za pravo svobodo v Sloveniji. Kajti še vedno vladajo naši domovini stari komunisti (npr. Kučan, Drnovšek ...), čeprav so bili izvoljeni, ker ljudje še vedno živijo v strahu.« (D. I. 4.)

»Počasi bo prišlo do razvodenitve politične primesi, po drugi strani pa oblast v Sloveniji pomaga pri ohranjanju naše političnosti, saj nam daje s svojimi dejanji povode, argumente za nastopanje. V tem smislu je za nas dobrodošla vsaka avtoritarna gesta levece v Sloveniji.« (D. IV. 3.)

V korist razumevanju naslednje skice naj torej povzamem: temeljni postulati, kot so vera, ideologija protikomunizma, političnost oziroma politično delovanje in pa »mit mučeništva«, delujejo na posameznika in njegovo osebno in etnično identiteto – političnost postane del etničnosti. To delovanje se prenaša prek izseljenske skupnosti kot glavnega političnega socializatorja, posameznik pa se mora za vsako od navedenih vplivanj, »resnic« odločiti vendarle samostojno, zavestno, še posebej zaradi čedalje močnejših akulturacijskih vplivov večinskega okolja. (Skica 7)

Skica 7:

Skupnost je (bila) izjemno trdno strukturirana, delovala je kot eno telo, čeprav z veliko posamezniki različnih mnenj. Med večino članov skupnosti so se z leti izoblikovali specifični mnenjski stereotipi o lastni podobi oziroma tem, kakšen naj bi bil »pravi« član skupnosti. Ugotavljam, da je šlo v mnogih primerih za črno-belo gledanje¹³⁹, ki so mu skušali nekateri intelektualci nasprotovati. Oblikovala se je podoba idealnega fanta ali dekleta, ki redno obiskuje slovenske prireditve, še posebej pa verske obrede, dejavno sodeluje v kulturnem, verskem in morda političnem življenju skupnosti, se poroči s slovenskim partnerjem oziroma partnerko ter vedno govori slovensko, tako kot njegovi otroci, ki se spet poročijo s slovenskim partnerjem itd.¹⁴⁰

Ena od značilnosti SPE je tudi politična in moralna konservativnost. O prvi govorimo v smislu ohranjanja politične percepcije iz časov pred in med 2. svetov-

¹³⁹ »Pri nas gre samo tako. Če si se z nekom o nečem sporekel, je v trenutku, ko si ga spravil v kot in ni videl drugega izhoda, vedno lahko privlekel na dan frazo, da misliš tako kot komunisti. Takrat je bilo konec debate.« (D. IV. 13.)

¹⁴⁰ Pred pretiranim negativnim enačenjem v smislu »vsak zaveden Slovenec mora biti tudi dober kristjan« oziroma »vsak, ki je katolik, je gotovo dober Slovenec« svari celo nekdanji ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar (Šuštar 1983, 258). Drugačno je bilo razmišljanje leta 1954, ko Ignacij Lenček piše o pomenu jezika in krvi in ugotavlja, da naj bi se narodnostno mešani zakoni sklepali »le ob tehtnih razlogih« (I. Lenček 1954, 25).

no vojno; mlajše generacije so že v prvih obdobjih težko razumele negativen odnos do organiziranja plesov in so same prepričale duhovščino v njihovo socialno potrebnost, še manj pa so se zdeli razumljiva moralna sankcioniranja »preveč svobodnega« oblačenja, oblikovanja frizure, druženja z argentinskimi vrstniki, pa tudi nedoslednega spoštovanja verskih norm ali celo obiskovanja baletnih predstav itd.¹⁴¹

Rešitev iz grozeče generacijske in načelne odtujitve kot posledice moralne konservativnosti se je pokazala v športu, ki je za konservativni del duhovščine in druge voditelje v SPE dovolj moralno neoporečen, za mladino pa dovolj privlačen, da lahko nadomesti druženje z argentinskimi vrstniki (skoraj vsak slovenski klub ima igrišče za odbojko, mali nogomet, organizirajo šolske ekscurzije v naravo itd.).

Spremembe v SPE

Po pregledu strukturiranosti SPE in vzpostavitvi za politično emigracijo značilnega modela ohranjanja kulturnopolitične identitete v izseljenstvu nas je razprava pripeljala do mlajših generacij članov te skupnosti, s tem pa smo se tako vsebinsko kot časovno pomaknili v novo, »drugo« obdobje. V njem SPE ni več tisto, kar je bila v letih 1948–1990, čeprav po drugi strani ostaja isto telo, tako kot človeško telo, ki naj bi se vsakih sedem let biološko popolnoma prenovilo, pa vendar ostaja eno in isto, z značilno identiteto, temelječo na preteklih podobah.

Po letu 1990 je v SPE prišlo do velikih sprememb. Razdelimo jih lahko na tri točke:

- sprememba političnega sistema v matični domovini
- državna osamosvojitve domovine
- menjava generacij v izseljenjski skupnosti

¹⁴¹ »Kdor ni prakticiral (verskega življenja – op. Z. Ž.), je bil kmalu očrnjen. Že vsakdo, ki je nekoliko izstopal s poredkejšim obhajilom ali si je morda drznil na ples, je moral računati ne le na očitajoče poglede, marveč tudi na prav daljnosežna sumničenja. Razumljivo je – in dokaz, da je šlo v verski praksi tudi za pritisk okolja –, da je že tedaj bilo opazati razne skrite ali javne odpore proti tej psihozi, zlasti proti delu in načinu delovanja KA, ki je skušala prav vse vključiti v čim intenzivnejšo versko prakso.« (J. Rant 1962a, 4) Isti avtor povzema popis Katoliške akcije, ki poleg kvantitativnih podatkov vsebuje tudi »ocene posameznih stanov« (možje, žene, fantje, dekleta) na primer glede na njihovo »verskonravno stanje« – ocenjuje jih kot A – dobri, B – mlačni (neredna nedeljska maša in velikonočno obhajilo), C – oddaljeni. Avtor na podlagi razpredelnic ugotavlja, da je skupnost od leta 1947 do 1960 sicer številčno zrasla, da pa se je »versko odtujilo« skoraj 20 odstotkov slovenskih emigrantov v Velikem Buenos Airesu (v: J. Rant 1962a, 15-18), medtem ko je »versko gorečih« okoli 30 odstotkov, ostalih 50 odstotkov pa je »velikonočnih kristjanov« (prav tam, 39). Avtor v istem delu ugotavlja, da verska identiteta ni nujno povezana z etnično, saj opaža razliko, nesorazmerje med »versko slabimi« in »narodno nezavednimi« po različnih okrožjih Buenos Airesa. Opozarja pa na povezanost vernosti in lojalnosti skupnosti, ki močno sovpadata. (Prav tam, 36-37)

Če bi do prvih dveh sprememb prišlo bistveno prej ali pozneje, bi se transformacija identitete SPE gotovo sukala v drugačni smeri, pač odvisno od samih sprememb, tako pa lahko govorimo o sovpadanju z biološko pogojeno menjavo generacij. S spremembo političnega sistema v Sloveniji je bil izpolnjen in s tem »ukinjena« »mit vrnitve« – hipotetično bi se lahko cela emigracija fizično vrnila v Slovenijo – brez strahu za življenje ali kratenje političnih pravic, političnoteoretično gledano pa je bilo s tem izpolnjeno poslanstvo nasprotovanja in rušitve komunizma. Iz istega razloga sem v tem obdobju zaznal manjšo krizo v identiteti: pojavilo se je vprašanje smisla ohranjanja političnosti, nenadoma ni več bilo zunanjega sovražnika, ki je tako dolgo povečeval notranjo irdnost skupnosti. V tem smislu je politični hemisferi skupnosti prav prišel razpad Demosove koalicije, saj se je s tem na obzorju spet pojavil stari sovražnik, čeprav v milejši obliki. Tako si SPE danes prizadeva ohraniti podobo politične emigracije, pri čemer ji pride prav vsak (navidezen ali resničen) zasuk v levo v Sloveniji. Če je za prejšnja obdobja veljalo, da je delovanje skupnosti pretežno ideološke narave (v smislu ohranjanja svoje načelne pozicije in idejne podobe), je to delovanje danes naravnano na strankarsko-politično angažiranje v slovenski politiki. Ob tem velja ugotovitev, da je interes za to majhen, prisoten predvsem pri še dejavnih pripadnikih prve generacije.

Slovenska osamosvojitvev je bila sen velike večine pripadnikov SPE vseh generacij, kar lahko ugotovimo kljub poročilom o nesoglasjih glede slovenske sposobnosti za samostojnost. Skupnost je dejavno pripomogla k argentinskemu priznanju slovenske državnosti. S padcem političnih ovir in samostojnostjo Slovenije je občutno zrasla etnična samozavest predvsem pri mlajših generacijah, ki so se, posebej navzven, težko identificirale z etnijo, ki je niso mogle pokazati na zemljevidu, in tudi same večinoma niso nikoli »preverile« njene fizične in teritorialne eksistence. Z množičnimi potovanji v domovino oziroma domovino staršev je prišlo do dveh procesov: po eni strani se je, kot je omenjeno, utrdila samozavest, občutek živega stika s koreninami, z dotlej napol imaginarno deželo, kar je povzročilo močno okrepitev etnične pripadnosti slovenstvu, po drugi strani pa je izginila stara politična podoba Slovenije, prinesena iz leta 1945 in skozi desetletja dodatno oblikovana. Prišlo je tudi do povsem novega pojava, tej skupnosti pred tem tujega oziroma nevarnega – do navezave kulturnih stikov z matično domovino. V Argentini je sicer pred tem gostovalo že veliko slovenskih kulturnoumetniških skupin, vendar v organizaciji Slovenske izseljenske matice, kar je bilo za SPE nesprijemljivo tako iz načelnih idejnih vzrokov, kot iz bojazni pred vohunjenjem ali vnašanjem levičarskih idej v skupnost. Omenimo še izrazito čustveno obarvan odnos do pridobitve slovenskega državljanstva in potnega lista. Z nastankom slovenske države se je uresničila, udeležila več let »zadrževana« nacionalna identiteta skupnosti SPE. Njeni člani so bili od begunstva dalje brez formalne nacionalne identitete, s katero bi se identificirali – argentinski so lojalni, vendar se z njo ne identificirajo, jugoslovanski ne priznavajo legitimnosti, slovenske pa (še) ni. Ko končno pride do oblikovanja slovenske države, ki ji priznavajo legitimnost, se hočejo z njo

identificirati tudi na praktični in simbolni ravni, z uradno pridobitvijo slovenskega državljanstva in potnega lista (kar ima tudi tehnične in celo materialne prednosti – lastninski certifikati, vizumi, lastništvo, dedovanje ...). Tisti, ki se jim je formalno pridobivanje oziroma obnavljanje državljanstva iz kakršnih koli razlogov zataknilo, zato to razumejo kot žalitev, ohranjanje starih sovraštev ipd.

Menjava generacij je v tem kontekstu zelo pomembna v luči akulturacijskega vprašanja in politične kontinuitete. Kljub močnim in resnici na ljubo razmeroma uspešnim prizadevanjem za ohranitev jezika, kulture in politične podobe je dolgotletna fizična oddaljenost in izoliranost od matične domovine privedla skupnost kot celoto do padanja etnične in tudi specifične politične energije. Pripadniki drugega rodu, ki se še vedno v razmeroma visokem (žal ne natančno ugotovljenem) odstotku poročajo s slovenskimi partnerji, so namreč v prenašanju kulturno-političnega izročila na svoje otroke manj uspešni. Njihovi primarna in sekundarna socializacija pač nista primerljivi s tisto, ki so je bili deležni njihovi starši; jezikovni zaklad je skromnejši, primanjkuje slovenskih izrazov za nove (tehnične) dosežke, predmete in pojme, časa za udejanjanje slovenstva je zaradi težkih ekonomskih razmer in načina življenja manj, mnogo močnejši kot nekoč so asimilacijski vplivi sodobnih komunikacijskih sredstev (televizija, video, računalniško komuniciranje). Posledica tega je zmanjševanje kakovosti obvladovanja slovenskega jezika, ki je čedalje bolj le še »drugi jezik« in ne več »materni«, kot je primer pri večini iz druge generacije. Temu se v zadnjem desetletju intenzivneje prilagajajo tudi v slovenskih šolah, predvsem s prilagojenim poukom za špansko govoreče, raba španščine tudi ni več moralno negativno vrednotena, kot se je dogajalo pred leti. Prevladovati začinja načelo, da je bolje, da mladina govori špansko v slovenskem domu, kot da bi to počela v argentinskem okolju. Ob tem je nujno pripomniti, da se število učencev kljub navedenim težavam ne zmanjšuje – slovenski domovi so še vedno precej polni, saj mnogim staršem, tudi Neslovincem, pomenijo tudi zagotovilo, da je njihov otrok tam v varni družbi.

Če namreč za jezik lahko ugotovimo naravno pogojeno pešanje, lahko vzporedno opazujemo ohranjevanje verske konstante: kljub čedalje večjemu pomanjkanju (slovenskih) duhovnikov cerkvi še vedno uspeva dovolj vplivati na delovanje skupnosti, ki tako ohranja prevladujoče krščansko-katoliško svetovnonazorsko prepričanje.

Politika je za veliko večino mladih nezanimiva, čeprav mnogi iz druge generacije ohranjajo idejnopolitično izročilo nasprotovanja komunizmu. Da je to presenettljivo močno prisotno, sem ugotovil v pogovorih z nekaterimi mlajšimi nosilci življenja skupnosti, ki so zasedli mesta predsednikov v slovenskih krajevnih domovih.¹⁴²

¹⁴² »Zanimivo je, da je večina mojih vrstnikov, ki so se poročili z Neslovinci, izbrala verne in demokratično – desno usmerjene partnerje. Med nami je zelo malo socialistično usmerjenih, nobenega komunista, večinoma gre za krščansko, morda liberalno, v glavnem konservativno razmišljajoče ljudi. Ta trend se torej ohranja.« (D. IV. 9.)

Dvokulturnost: mendoška Slovenca druge generacije v argentinskih nošah igrata na slovenski »frajtonarici«.

Poleg verskega življenja je »mit mučeništva« tista konstanta, ki bo kot kaže preživela političnost, predvsem v smislu zgodovinskega spomina. Čeprav je tistih, ki so z zgodovinskimi dogodki leta 1945 ali prej imeli neposreden stik in so toliko bolj čustveno vezani nanje, čedalje manj, se spoštovanje do junijskih komemoracij ne zmanjšuje. Te so morda manj čustveno obarvane, ohranjajo pa vlogo osrednjega dogodka, začetka SPE. Pričakovati je, da se bo ta zgodovinski spomin ohranil tudi pri generacijah, ki s samo političnostjo ali ideologijo morda ne bodo imele nič več.

Zaradi naštetih in obrazloženih razlogov se je podoba SPE v Argentini torej najbolj spremenila v obdobju po letu 1990. Strnimo glavne zasukе v njenem delovanju, strukturi in sami identiteti.

1. Zaradi zgodovinskih dogodkov v drugi polovici 80. let in politične demokratizacije ter nastanka slovenske države se je odnos SPE do Slovenije kot države (in obratno) bistveno spremenil. Prišlo je do stikov, o katerih prej ni bilo mogoče govoriti, saj SPE ni priznavala legitimnosti političnega režima v domovini. Sprememba je privedla do odprtosti za komuniciranje na področju kulture, izobraževanja, športa, znanosti itd., povečali so se že prej (edino) navzoči stiki s slovensko cerkvijo, politično komuniciranje pa je ostalo omejeno na sodelovanje zgolj s »kompatibilnimi« strankami.
2. Vzporedno se je povečala odprtost za komuniciranje z drugimi etničnimi skupnostmi, ki je bilo prej omejeno na redke stike na ravni študentskih organizacij političnih emigracij in nekaterih cerkvenih praznikov.
3. Novonastalo državo in politični sistem v njej so priznali tudi staronaseljenci, na obeh straneh so se pojavili mlajši ljudje, stare zamere so vsaj do neke mere pozabljene in zdaj je sodelovanje neprimerno boljše kot še pred desetletjem, ko ga

tako rekoč ni bilo. Še vedno se zatika pri sicer redkih političnih vprašanjih in pa pri poskusih oblikovanja skupnega zastopstva.

4. Konec je »mita vrnitve« v vseh njegovih pomenih.
5. Dejstvo padca enega od temeljnih političnih mitov, simbolične politične vrnitve (na politično prizorišče) in s tem izgube zunanjega sovražnika, je povzročilo omajanje politične identitete in s tem pomena njenega vpliva na etničnost. SPE si same sebe ne more predstavljati brez ideoloških in političnih komponent.¹⁴³
6. Zaradi menjave generacij, splošnih trendov in političnih sprememb v Sloveniji je upadlo zanimanje za politiko, s čimer je bila še dodatno postavljena pod vprašaj eksistenca vodstva SPE kot političnega. Poveča se poudarek na ohranjanju slovenstva.
7. Po razpadu desnosredinske koalicije v Sloveniji začitimo dvig samozavesti političnega dela SPE. Ta je spet našel starega sovražnika, »sile kontinuitete«, ki še niso pripravljene priznati krivde za poboje ... S tem se SPE reidentificira kot politična emigracija, nekateri rojakom v domovini že načeloma ne priznavajo možnosti svobodnega, »pravilnega« političnega razmišljanja.¹⁴⁴ Razlika od »prejšnje« SPE je v večji strankarsko-politični dejavnosti, hkrati pa v manjšem splošnem zanimanju za to problematiko.
8. Značilna je ohranitev načelne idejne, verske usmeritve, temelječe na osnovni premisi protikomunizma, krščanstva in ohranjanja zgodovinskega spomina na žrtve komunizma.
Na tej točki lahko ugotovimo, da SPE ostaja politična emigracija, čeprav drugačna kot v prejšnjem obdobju. Njena politična identiteta se sicer premika od »političnosti« h »kulturnosti«, vendar se zaradi svojega izvora nikoli ne bo mogla poistovetiti z npr. ekonomsko emigracijo.
9. Predvsem menjavi generacij in sodobnim družbenim trendom gre pripisati decentralizacijo. Čedalje manj je izrazitih idejnih in mnenjskih voditeljev, odločanje o načelnih vprašanjih je čedalje bolj v rokah večje skupine, sestavljene iz predstavnikov različnih domov in drugih organizacij, večja se vloga krajevnih domov, »centrala« oziroma Zedinjena Slovenija s Slovensko hišo pa postaja čedalje bolj center za usklajevanje, zunanje zastopanje, informacijsko povezovanje skupnosti ter oblikovanje šolske politike. V tem smislu tudi ne moremo

¹⁴³ »Naša zmeda ob zlomu komunizma« je naslov odstavka v knjigi dr. Gogale. Ta notranji kritik SPE opaza, da se je vodstvu SPE »zamajalo pod nogami, kot bi s tem nastopil konec za našo organizirano emigracijo, kakor je nastopil konec za Narodni odbor . /.../ Sporočili so nam ('naše vodstvo' – op. Z. Ž.), da je odslej naprej poslanstvo in cilj naše emigracije ohranjevanje slovenstva.« (Gogala 1996, 313)

¹⁴⁴ V tem smislu zveni izjava enega največjih novodobnih ideologov SPE dr. Marka Kremžarja: »Odšli smo od doma kot politični emigranti in bomo to ostali do konca našega zdomstva iz roda v rod. / ... / V narodu, ki je politično svoboden, smo še vedno redka manjšina, ki ni bila vzgajana pod komunističnim enoumjem.« (V: *Svobodna Slovenija*, 3. 6. 1993)

več govoriti o enaki stopnji hierarhizacije – odločanje poteka čedalje bolj na horizontalni ravni.¹⁴⁵

10. Sodobna SPE je bistveno manj konservativna in, kot je že ugotovljeno, izolirana, pa tudi manj etnično »samozadostna«. S tem mislim tudi na upad endogamije. To dejstvo je sicer lahko v smislu ohranitve skupnosti precej negativno, vendar je s tem presežen moralno vprašljiv in za mnoge odbijajoč etnocentrizem.
11. Posebno raziskavo si zasluži pojav »vračanja« v domovino staršev – odhajanja v Slovenijo, in to iz vrst druge generacije. Po neuradnih podatkih trenutno živi v Sloveniji več kot 130 Slovencev, rojenih v Argentini. Večinoma gre za neporočene posameznike ali mlade zakonce, ki s selitvijo ne tvegajo veliko, saj šele začenjajo ustvarjati samostojno življenje. Pojav je posledica ekonomske krize in brezposelnosti v Argentini, navezave stikov med SPE in domovino, v globljem smislu pa izrazite dvojnosti socializacije in s tem osebne etnične identitete teh ljudi. Prihodu v dotlej napol imaginarno deželo je predvsem v prvih letih tega pojava sledilo razočaranje nad ugotovitvijo, da tudi v Sloveniji niso čisto »med svojimi«.
12. Na zadnjem, posebnem mestu naj opišem globalno opažanje pomika od »teritorialne« h »kulturni« identiteti in sicer v soodvisnosti s pripadnostjo različnim generacijam.

Prva generacija je ohranila absolutno slovensko etnično in specifično politično identiteto, medtem ko se je skozi desetletja vsaj deloma navezala na novo okolje. Gre pravzaprav prej za odtujitev od slovenskega fizičnega okolja, ki se je v pol stoletja spremenilo, kot pa za pravo identifikacijo z argentinskim. Zelo močno vlogo v tej luči igrajo tudi ustvarjene družinske vezi. Na primer, veliko pripadnikov prve generacije bi odšlo v Slovenijo, a tam ne poznajo nikogar več, ulice in hiše so drugačne, celo gmajne so spremenile podobo. Vse to bi se morda še dalo premagati, a v Argentini so otroci, vnuki, prijatelji, ožje družinsko in nekoliko širše mikroetnično okolje, ki ga na stara leta ne gre zapuščati ... (Skica 8a)

Druga generacija je v procesu politične socializacije ponotranjila imaginarne podobe Slovenije in njene splošne, vojne in politične zgodovine. Ta proces je bil tako močan, da je kljub navzočnosti (tudi) argentinske socializacije ostal močan dejavnik slovenske kulture. Ohranil se je na zavestni in tudi podzavestni ravni, v razmeroma veliki meri je ohranjeno tudi »primarno« dojemanje slovenskega jezi-

¹⁴⁵ O ohranjanju politične identitete in po drugi strani decentralizaciji priča eden zadnjih primerov gostovanja slovenskega Akademskega pevskega zbora Tone Tomšič v Argentini jeseni 1999. Zboru, ki je sicer gostoval na mednarodnem festivalu v Mendozi, SPE v Buenos Airesu zaradi »komunističnega« imena ni hotela omogočiti koncerta, medtem ko za skupnost v Mendozi to ni predstavljalo tako velike ovire. Iz pripovedovanj pevk in pevcev sem celo izvedel, da je bilo srečanje prisrčno, slovenski gostitelji pa so bili presenečeni nad tem, da je zbor pel pri slovenski maši in da je del pevcev celo prejel obhajilo ...

ka (kot »maternega«), zato so te osebe dejansko podobne dveh enakovredno navzočih kultur. Teritorialna identiteta je v tem primeru prevladujoče argentinska, saj imaginarna podoba, pa tudi enkratni obisk ne moreta nadomestiti vsakdanjega fizičnega stika, delovanja v argentinskem prostoru. Kljub temu lahko ugotovimo, da se je z odprto možnostjo obiska domovine staršev ta oblika etnične in politične identitete nekoliko okrepila, o čemer pišem v prejšnji točki. (Skica 8b)

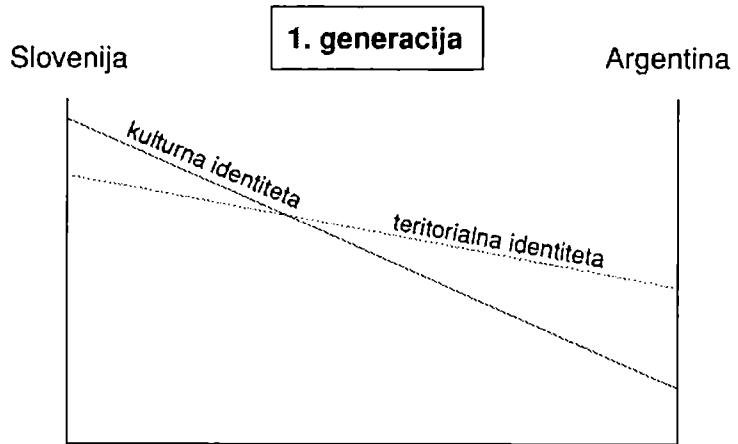
Tretja generacija razmeroma zelo uspešno ohranja kulturne in idejne vzorce in v veliki meri tudi slovenski jezik. Vendar pa prav tako, kot je slovenski jezik čedalje bolj le še »drugi«, skoraj tako kot npr. angleščina, tudi kulturna identiteta izgublja emotivni naboj in pridobiva značilnosti zgodovinskega spomina oziroma etničnega izvora te generacije. Podobno je tudi s teritorialno identiteto. (Skica 8c)

Ugotovili smo že, da pojem »političnosti« kot vzroka izselitve vsebuje več podpomenov – sestavin, kot so ideologija protikomunizma, vernost, strankarskopoliitična in svetovnonazorska opredeljenost, »fizična« posledica in odraz vsega tega pa je bil beg za ohranitev življenja ali osebne, verske, politične ... svobode.

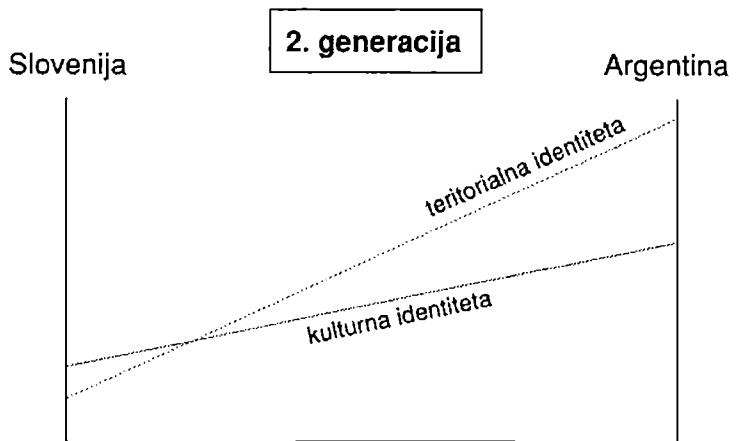
Zelo podobno lahko razmišljamo v okviru preučevanja vplivanja »političnosti« na ohranjanje etnične identitete v izseljenstvu. Politična opredeljenost, predvsem pa vera oziroma zvestoba katoliški cerkvi in pa ideja protikomunizma so bile in so še danes glavni dejavniki specifične identitete SPE. »Fizično posledico« v tem smislu nadomešča »mit mučeništva«, zgodovinski spomin skupnosti na dogodke, ki so jo trajno zaznamovali. Vsi ti elementi sestavljajo mozaik »političnosti«. Vsak zase in vsi skupaj zaznamujejo delo skupnosti SPE, predstavljajo motivacijo za ohranjanje kulturne identitete oziroma so del nje. Tako cerkev kot politika in ideologija v SPE namreč vsebujejo elemente zvestobe narodu kot temeljne. V tem smislu lahko bolje razumemo pogost stereotip enačenja ali neločljivosti slovenstva in katolištva (»kdor ni kristjan, ni (pravi) Slovenec«), vztrajanje v slovenstvu in njegovo poudarjanje pa lahko razumemo tudi kot politični vpliv na ohranjanje identitete v smislu dokazovanja neresničnosti trditev o medvojnem narodnem izdajstvu.

Političnost je v primeru SPE izrazito kompleksen pojem – to ugotavljamo že skozi vso razpravo. Če je etnična identiteta del človekove osebne identitete, lahko enako trdimo tudi za političnost. V primeru »običajne« izseljenske situacije oziroma pripadnosti izseljenski skupnosti (2., 3. generacija) je političnost na splošno sicer zelo zmanjšana ali nična, prevlada zgolj občutek kulturne pripadnosti prado-
movini. V primeru SPE pa ugotavljam, da je »političnost« – predvsem v smislu svetovnonazorske ideološke pripadnosti – del celotne podobe te skupnosti, tako tudi posamezniki v njej v procesih (dvojne) socializacije absorbirajo političnost (ideološkost) kot del narodne identitete, zanje ima »slovenstvo« že samo po sebi političnoverski pomen. Čeprav lahko z leti ugotavljamo, da se mlajše generacije čedalje manj zanimajo za politična vprašanja, ostajajo vzporedno s »kulturno« etnično identiteto tudi (morda na nizki ravni, pa vendar) konstante zvestobe kato-

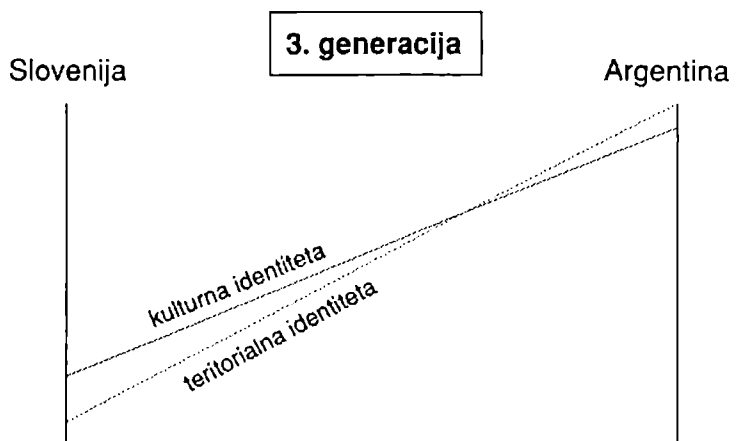
Skica 8a:

Skica 8b:

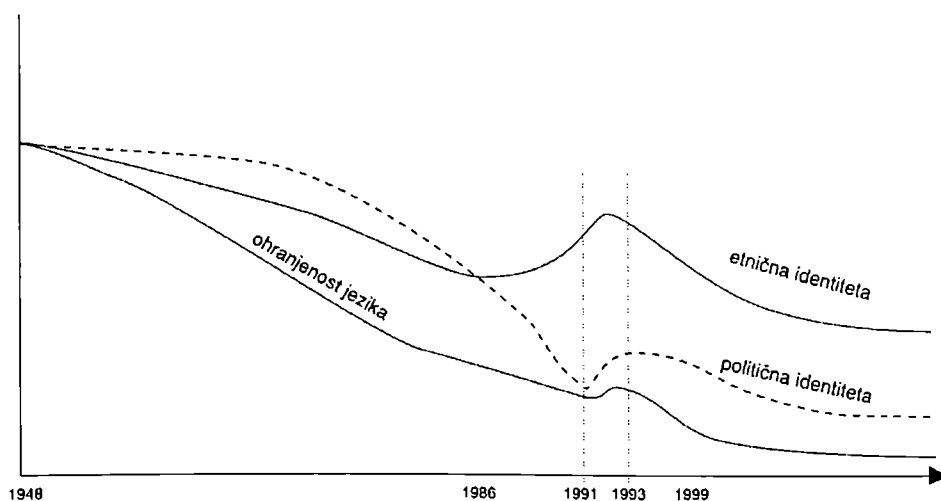
Skica 8c:

liški veri, pretežno desni politični usmeritvi ter zgodovinskega spomina na izvor te emigracije (»mit mučeništva«). Z manjšanjem identificiranja s slovenskim jezikom se manjša tudi njegova vloga dejavnika oblikovanja in ohranjanja kulturne identitete.¹⁴⁶

V skici 9 v grafični ponazoritvi opazamo sprva konstantno padanje navzočnosti jezika, političnosti in stopnje slovenske etnične identitete. Leto 1991 prinese odločilne spremembe: jezikovna zavest se rahlo dvigne, nato pa nadaljuje svojo pot padanja. Etnična identiteta ob slovenski osamosvojitvi strmo naraste, nato se začne spet spuščati, politična identiteta pa z letom 1991 in uresničitvijo temeljnih ciljev SPE močno pade, pojavi se vprašanje njenega redefiniranja. Političnost spet naraste približno z letom 1993, ko v Sloveniji pade desnosedinska vlada – tako »pogrešani« zunanji sovražnik se spet pojavi (»sile kontinuitete«, »preoblečeni komunisti« itd.) in s tem legitimnost izrazito (strankarsko) političnega in ideološkega vodilnega dela emigracije ni več vprašljiva. SPE ugotovi, da je lahko še vedno (ne le po izvoru) »politična emigracija«, čeprav na drugačen način.

Skica 9:

¹⁴⁶ Več o vprašanju jezika v izseljenstvu v: Zvone Žigon, *Otroci dveh domovin*, ZRC SAZU, Ljubljana, 1998; Zvone Žigon, Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Urugvajju. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 7, ZRC SAZU, Ljubljana, str. 71-95.

SPE jutri

Prihodnost te in podobnih skupnosti je zelo težko napovedovati, glede na izkušnje s predvojnimi politično-emigrantskimi izseljenskimi skupnostmi pa vendarle lahko vsaj nakažemo smeri dogajanja, seveda ob temeljni predpostavki, da se v argentinski in slovenski družbi ne bo zgodilo nič takega, kar bi lahko bistveno vplivalo na tekoče procese.

Ugotovimo lahko, da političnost močno vpliva na ohranjanje etnične identitete in zavira učinkovanje asimilacije. Z manjšanjem političnosti, počasnim prevrednotenjem slovenskega jezika (od »materne« k »drugemu«) in časovno oddaljenostjo od zgodovinskega izvora se manjša emotivna energija skupnosti. S tem se bo tudi vpliv političnosti v vsej njeni celoti zelo zmanjšal, bo pa (političnost) ostala del – čeprav morda majhen – identitete, politične kulture te skupnosti in njenih posameznikov.¹⁴⁷

Glavna naloga in hkrati težava v srednjeročnem obdobju SPE, predvsem pa njenega vodstva bo: naučiti se živeti brez zunanega sovražnika in ob tem ohraniti kompaktnost, ki jo je doslej kot politični dejavnik reševala pred prevelikim delovanjem asimilacije. Zvestoba slovenskim koreninam bo morala postati vrednota zase, pa čeprav bo povezana s specifičnim zgodovinskim spominom. Tudi omenjena prizadevanja vodstva in obnašanje skupnosti bodo podvržena logičnim zakonom akulturacije – manjši bo »odpor«, hitrejši bo delovanje asimilacije. Glede na dosednji razvoj dogodkov in trenutno stanje, ki ne kaže izrazitega kvantitativnega osipa, lahko tej skupnosti v tem pogledu napovem še dolgo prihodnost. Stopnja identifikacijske, morda folklorno-simbolne identitete,¹⁴⁸ na kateri so danes društva predvojnih izseljencev v Južni Ameriki ali ZDA, je za to skupnost še razmeroma daleč.

Prav na primeru teh skupnosti pa se lahko naučimo, da na določeni ravni »padanje« identificiranja s »pradomovino« zastane, ostane na ravni kulturne diaspore kot konstantne, na nek način »avtohtone manjšine«. Ali bo kulturnoetnična zavest slovenstva svoje padanje pri tej skupnosti ustavila na višji ravni kot v primeru staronaseljencev, je odvisno tudi od slovenske države, ki bo morala najti učinkovite načine kontinuiranega komuniciranja in dejavnega sodelovanja – tako s to kot z vsemi drugimi slovenskimi izseljenskimi skupnostmi po svetu.

¹⁴⁷ »Če ne bi bilo komunizma, ne bi bilo odpora proti njemu in tudi ne našega eksodusa in politične emigracije. Če je komunizem v Sloveniji formalno padel, bi bili mi neumni, če bi se borili proti nečemu, česar ni več. Zato je normalno, da nehamo biti politična emigracija, kakršna smo bili toliko let. Še vedno pa smo politično misleči ljudje, ki opazujejo in ocenjujejo dogajanje v domovini. S tega vidika je protikomunizem lahko ideja, ki obstoja, tudi če komunizma ni, tako kot je lahko nekdo protifašist, tudi če fašizma ni več.« (D. IV. 5.)

¹⁴⁸ Glej: Žigon 1998b, 104-106.

SLOVENIJA IN IZSELJENSTVO

O sodelovanju med matično domovino in njenim prebivalstvom zunaj meja – v izseljenstvu in zamejstvu, je bilo zapisanih več razprav, ki pa so postale številnejše v obdobju po slovenski osamosvojitvi in politični pluralizaciji. Dr. Peter Klinar¹⁴⁹ tako leta 1990 povzema v javnosti že večkrat omenjano zamisel o skupnem slovenskem kulturnem prostoru kot načinu sodelovanja Slovencev: matice, avtohtonih Slovencev v zamejstvu in emigrantov slovenskega rodu. V istem prispevku ugotavlja, da je med slovenskim izobraženstvom mnenje o sodelovanju s SPE deljeno in da je doma poznavanje te populacije zelo slabo. (Klinar 1990, 319-343)

Korenine take situacije nepoznavanja in deljenosti mnenj lahko poiščemo v samem odnosu SR Slovenije v okviru SFRJ do vprašanja izseljenstva, še posebej politične emigracije. Komunistična partija kot vodilna politična sila v Sloveniji je vprašanje odnosa do političnega izseljenstva razglasila kot manj pomembno, v resnici pa ga je jemala zelo resno, o čemer pričajo oznake »zaupno« ali »strogo zaupno« na mnogih poročilih in drugih dokumentih v tej zvezi. V tujini gostujoči profesorji, kulturniki itd. so bili pogosto nagovarjani k informiranju o političnem stanju med izseljenci. Pripadniki SPE so bili javno označevani kot »zločinci proti narodu in domovini«, »nazadnjaški elementi« itd. CK ZKS in RSNZ sta zbirala informacije o političnih pogledih in dejavnostih v izseljenstvu, RSNZ pa se pojavlja tudi kot izvajalec represivnega odnosa do SPE. V začetku 60. let se je odnos do emigracije nekoliko omilil in leta 1962 je prišlo do objave amnestije za begunce in SPE je bila razdeljena na različne kategorije po stopnji sovražnosti do Jugoslavije in njenega političnega sistema.

Leta 1960 je Boris Kraigher, predsednik Izvršnega sveta LR Slovenije, obiskal Argentino in v poročilu o obisku ugotavljal, da je SPE v Argentini nepomembna in komaj opazna ter da se ukvarja »s popolnoma nezanimivim premišljevanjem o 'svobodni Sloveniji' in z raznimi brezplodnimi diskusijami o možnih oblikah spremembe obstoječega reda v današnji Jugoslaviji« (1998, 722-723). V zvezi z ekonomsko emigracijo se je partija bala predvsem indoktrinacije emigrantov z zahodno (kapitalistično) miselnostjo, odpovedi jugoslovanskemu državljanstvu, njihove stalne naselitve v tujini ter vpliva politične emigracije, zlasti izseljenskih duhovnikov. Da je bila SPE kljub deklarativnemu podcenjevanju trn v peti slovenske režimske politike, lahko razberemo iz dejstva, da je bila marca 1968 pri Komisiji za posebne idejnopolitične probleme CK ZKS ustanovljena nova Podkomisija za idejno-

¹⁴⁹ Eden obsežnejših strokovnih člankov na to temo je prispevek dr. Petra Klinarja: Zamisli o sodelovanju med Slovenci in njihovimi potomci v matici in tujini, v: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies* 1, 1990, str. 319-341.

politično delo med izseljenci, emigranti in drugimi zamejskimi Slovenci. (Prav tam) V poročilu *Sovražna aktivnost jugoslovanske politične emigracije* iz leta 1981 pa lahko preberemo oznako, da je »slovenska politična emigracija večinoma klerikalno usmerjena. Zavzema se za kontrarevolucijo v obliki buržoazne pluralistične družbene ureditve ob dominaciji katoliško usmerjenih političnih strank v okviru jugoslovanske politične skupnosti narodov kot nekakšne 'konfederacije', občasno pa se v večjem ali manjšem obsegu izražajo tudi separatistične težnje. / ... / Svoje cilje skuša uresničiti s subverzivno propagandno dejavnostjo, kar ustvarja videz manjše ekstremnosti. Slovenskih emigrantov, ki sovražno delujejo, je približno 500. / ... / Posebna skupina slovenske politične emigracije so emigrantski duhovniki, med njimi več vojnih zločincev ...«¹⁵⁰

Večji del izseljencev je bil med obiski v domovini deležen obiskov delavcev RSNZ ali drugih sorodnih političnovarnostnih ustanov.¹⁵¹

Z dogodki v Sloveniji in Jugoslaviji leta 1991 se je spremenilo več dejavnikov, ki vplivajo na odnos Slovenije kot države in civilne družbe do vprašanja odnosov z izseljensko in zamejsko populacijo – slovenska državna samostojnost in s tem nove meddržavne relacije, večstrankarski politični sistem in s tem »pojav« politične emigracije v širši javnosti in v drugačni luči, spremembe v komunikacijski tehnologiji, nastanek novih ustanov, povezanih z izseljenstvom. Zato je današnja slika precej drugačna od tiste izpred 10 ali več let. Politično gledano je opaziti večjo pluralnost in raznolikost, organizacijsko pa predvsem večjo disperzijo. Toda to je že nova obsežna tema, ki ji velja posvetiti veliko pozornost, predvsem v smislu usklajevanja na ravni državnih organov in ustanov civilne družbe.¹⁵²

SKLEP

Teoretičnometodološki del besedila, posvečen osvetlitvi temeljnih, za razpravo pomembnejših pojmov oziroma procesov in pristopom k njihovemu preučevanju, nakazuje izrazito kompleksnost zastavljene problematike, pa tudi relativnost, subjektivnost in abstraktnost strukturalnih in funkcionalnih modelov ohranjanja et-

¹⁵⁰ Sovražna aktivnost jugoslovanske politične emigracije, 18. maj 1981, gradivo CK ZKS, Ljubljana; v: *Temna stran meseca*, 1998, 742-744.

¹⁵¹ Občasnega (prikritega) nadzora in sicer zelo obzirnega »obiska« je bila leta 1984 deležna tudi avtorjeva sestra, zaposlena v Švici.

¹⁵² Več na to temo v doktorski disertaciji Zvone Žigon: *Političnost kot polje ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu*, FDV, Ljubljana 2000, poglavje D.

nične identitete v izseljenstvu na podlagi političnosti. Slednji izraz je sploh najširša oznaka za pojave in procese znotraj SPE, od religioznosti, konkretizirane v katolicizmu kot miselnem gibanju in instituciji, do nacionalizma in protikomunizma. V množici definicij in pojmovanj politike v različnih kontekstih je skorajda nemogoče potegniti definicijo, ki naj bi veljala v našem primeru. Pa vendar povzemimo, da je politika predvsem dejavnost oziroma vsota zakonov, procesov, odnosov, pojmov, vrednot, odločitev in dejanj z namenom uresničitve abstraktnih ali materialnih, dokončnih ali prehodnih interesov posameznika ali družbene skupine. Na primeru SPE v Argentini smo ugotovili, da gre pri politiki predvsem za dve temeljni pojmovanji tega pojma: politika kot strankarska opredelitev, zunanja platforma globljih ideoloških in svetovnonazorskih premis (kamor štejejo tudi vero) in politika kot udejanjanje, konkretiziranje in »materializiranje«, akcija.

Enako pomembno teoretičnopojmovno mesto gre v našem kontekstu ideologiji, ki jo lahko razumemo kot vsoto ciljev, pogledov na svet in družbo skozi oči specifične družbene skupine. Tako oblikovana ideologija predstavlja podlago za usmerjanje praktičnega političnega delovanja, lahko bi rekli, da je politika njeno sredstvo. V slovenski politični izseljenski skupnosti v Argentini je predvsem v ožjih višjih krogih ideologija povezana s pozitivnimi konotacijami, kot zvestoba ideji v duhu krščanske afinitete do »Besede«, pred sfero materialnega (materije), pri čemer jih ne moti nagnjenost ideologije k samozadostnosti in absolutiziranju, ki hitro lahko vodi k totalitarizaciji in črno-belemu (ali v našem primeru bolje »črno-rdečemu«) ekskluzivizmu. Zvestoba specifični ideologiji, temelječi na izrazitem protikomunizmu v imenu nacionalizma in katolicizma, je v primeru SPE moralno vrednotena in že zato ekskluzivistična, saj moralne kriterije postavljajo cerkveni in politični ideologi, ki svoje poglede prek internega šolskega, informacijskega in verskega sistema posredujejo ostalim. Vloga religije kot ravni ideologije in kot institucije je nedvomna, saj po mnenju cerkve krščanstvo mora evangelizirati celotno človeško eksistenco, vključno s politično razsežnostjo. (Gogala 1996, 284-288)

Tako religija kot nacionalizem in ideologija protikomunizma imajo pri SPE funkcijo koheziranja, homogeniziranja skupine, svojim »pripadnikom« ponujajo sredstva za identifikacijo, lojalnost izvorni kulturi ima političnomoralne konotacije.

V tej luči skozi razpravo ugotovimo, da prihaja v zadnjem desetletju do obratnosorazmerne procesa: po slovenski osamosvojitvi in politični pluralizaciji se je strankarska političnost SPE nasplošno sicer zmanjšala, tovrstna aktivnost pa se je povečala pri ožji vodilni skupini. Ideološki ali natančneje svetovnonazorski moment (kot širši izraz, sprejemljiv tudi za apolitičen in avtoritarizmu manj naklonjen del SPE) ostaja nespremenjen oziroma prihaja – v situaciji političnega pluralizma v domovini – še bolj do izraza in je pravzaprav glavni nosilec (»politične«) identitete te skupnosti.

V nadaljevanju razprave je za razumevanje teoretičnih diskurzov več kot dobrodošla izrazito deskriptivna zgodovinska analiza, ki v besedilo vnaša element

oprijemljivosti, realnosti, dokazljivosti in – kljub kvalitativno zastavljeni metodologiji dela – celo empirične elemente. Nepogrešljiv, čeprav kratek je oris zgodovinskih vzrokov, ki so pripeljali do narodnega razkola s kulminacijo v povojnih pobojih in politično emigracijo. Ob vsaj površnem poznavanju idejnih začetkov lažje razumemo miselne smeri in praktično (politično) delovanje SPE, tako da predstavlja opis delovanja podsistemov kulture, informiranja, izobraževanja, gospodarstva, cerkvenega in političnega življenja v emigraciji predvsem ilustracijo logičnega procesa nadaljevanja v domovini in begunskih taboriščih zastavljenih smernic.

Zgodovinska analiza prehaja v analitično na mestih, kjer besedilo obravnava odnos SPE v Argentini do širšega družbenega okolja, notranje odnose, odnos do drugih slovenskih in neslovenskih izseljenskih skupnosti ter matične domovine. Opažamo lahko (na ravni skupnosti kot celote) razmeroma močno izoliranost tako od argentinske družbe kot matične domovine, navznoter pa kljub idejni raznovrstnosti močno hierarhizacijo, konservativnost, idejni ekskluzivizem in pa razhajanja glede centraliziranega vertikalnega ali decentraliziranega horizontalnega ustroja skupnosti. Omenjena idejna raznovrstnost se giblje v mejah skupnih imenovalcev: nacionalizem, protikomunizem, (razen izjemoma tudi) izrazit katolicizem.

Analitično poglavje se preučevanega sistema loteva na ravni prikazov abstraktnih in konkretnih povezav in vplivanj ter (iz distance opazovanih) funkcij posameznih podsistemov in njihovega delovanja. Pri tem je največ pozornosti posvečene razmerjem med temeljnimi pojmi oziroma dejavniki znotraj SPE, kot so religija, ideologija in politika.

Že v procesu predhodnega raziskovanja slovenskega izseljenstva in še posebej SPE v Argentini sem pridobil informacije, izkušnje in znanje, na podlagi katerega sem lahko vzpostavil temeljne tezeraziskave, analitično razdelane in deloma tudi shematično prikazane v omenjenem delu besedila.¹⁵³ Sklepna beseda je torej priložnost za dokončno pritrditve uvodni domnevi, da je politična identiteta sestavni del etnične identitete, posebej ko gre za primer izseljenske skupnosti s političnim vzrokom izselitve. V izseljenski situaciji postane etničnost izrazit(-ejši) del posameznikove osebnostne in v skrajnih, predvsem konfliktnih primerih tudi politične identitete, pa tudi v obrnjenem vrstnem redu – politična identiteta predstavlja moralni imperativ za ohranjanje etnične identitete. Dodatna ugotovitev, da je v akulturacijskem procesu politična socializacija tista, ki specifični etnični skupnosti zagotavlja kontinuiteto, prenašanje političnokulturne paradigme na naslednje ge-

¹⁵³ Tako teze kot njihovo potrjevanje, modificiranje in sploh vse ugotovitve v razpravi so predvsem plod lastnih opazanj in sklepanj, kar ne pomeni, da so te edine oziroma edine pravilne. Raziskovalci z drugačnim osebnim in strokovnim pristopom, v drugem času in drugačnem spletu okoliščin bi (bodo) razpravo s takim naslovom morda oblikovali drugače, kar je pravilno in zelo dobrodošlo v korist večje objektivnosti in celovitosti poznavanja tematike. Moja perspektiva je torej ena od mnogih možnih, a zato nič manj relevantna.

neracije, potrebuje dopolnitev. Namreč, res je, da postane v izseljenski situaciji etničnost del posameznikove osebnostne in tudi politične identitete, še bolj izrazito pa to velja v primeru pripadnika avtohtone manjšine, ki ga v odnosu do večinskega okolja njegova etničnost avtomatično opredeljuje tudi politično (javno življenje, šolski sistem, kultura, manjšinske stranke itd.).

Druga uvodoma zastavljena teza domneva, da je SPE v Argentini ohranjala svojo etnično identiteto s poudarjeno političnostjo in s pomočjo trdno strukturirane notranje organiziranosti po vzoru manjšinske ali celo paradržavne skupnosti. Vzroki za tako izrazito ohranjenost tičijo tudi v »tehničnih« okolščinah: SPE se je notranje organizirala že v begunskih taboriščih, tak ustroj pa se je lahko prenesel na argentinska tla zaradi možnosti skupne preselitve na razmeroma strnjeno ozemlje. K ohranjanju intelektualne ravni podsistemov SPE, predvsem šolstva, je bistveno prispevalo okoli 80 duhovnikov in veliko število izobražencev (četrtna celotne populacije), ki so prišli v Argentino skupaj z drugimi emigranti. Čeprav z nekoliko drugačne perspektive, sta relevantna tudi vzroka kulturnega pluralizma argentinske države (deloma temelječega na simpatiziranju s protikomunističnimi imigranti) in kulturne samozadostnosti SPE, ki se je zaradi svoje intelektualne strukture od začetka zavedala svoje superiornosti, kakršno so ji pripisovali že domačini sami. Na tem mestu velja kot posledico dodati še pojav izrazite endogamije.

Struktura SPE se, ob pomoči moralnega vrednotenja zvestobe temeljnim načelom specifične ideologije, do neke mere naslanja na strukturo države. Vsebuje hierarhično lestvico (nekoč bistveno bolj izrazito) s političnim in idejnim vodstvom in središčem ter danes prevladujočo obliko predstavniskega sistema (MOS), goji zgodovinski spomin (v povezavi z izrazitim simbolizmom in ritualizmom), z izseljenskimi domovi kompenzira teritorialno zamejenost, ima svoje podsisteme informiranja, izobraževanja, kulture, športa, politike in gospodarstva, »nacionalno (državno) religijo« v obliki Slovenske katoliške cerkve v Argentini. Primerjava z državo je seveda abstraktna, saj ne moremo govoriti o pravi vladi, predsedniku države, ministrstvih, SPE nima vojske, policije ali kakršnih koli drugih institutov sankcioniranja nekonvencionalnosti ali celo deviantnosti. Vse temelji na moralnem vrednotenju, sankcioniranje (v obliki ignoriranja, latentnega izobčenja ipd.) pa zaradi upadanja populacije (posledica asimilacije) ne pride več v poštev, saj bi takoj povzročilo protiučinek oziroma popolno oddaljitev »problematičnega« posameznika in s tem kvantitativno siromašenje skupnosti (čemur je ta zaradi prodirajočih akulturacijskih učinkov čedalje bolj izpostavljena).

Temeljno energijo za obstoj SPE kot politične emigracije predstavljajo postulati katoliške vere, protikomunizma in lojalnosti jeziku (nacionalizma) oziroma v povezavi s tem trije dejavniki: obstoj zunanjega sovražnika (Jugoslavije, Slovenije znotraj nje ter njenega političnega sistema), »mit o vrnitvi« v domovino po sprva pričakovanem hitrem razpadu SFRJ in komunizma ter »mit mučeništva« – povojni poboji kot temeljni postulat zgodovinskega spomina; slednji je danes od vsega naštetega najtrdnejši.

V raziskavi smo pokazali, da sklop pravkar navedenih tez v celoti drži, prav tako pomen obstoja zunanjšega sovražnika in »mita mučeništva«. Delno modifikacijo pa zasluži razumevanje pomena »mita vrnitve«. Ob pogovorih na to temo (v precej manjši meri tudi ob prebiranju literature) sem ugotovil, da je pričakovanje fizične vrnitve obstajalo razmeroma kratek čas oziroma da se je za večino razblinilo že ob vstopu na ladjo, ki je peljala v izseljenstvo. O taki vrnitvi lahko beremo čedalje redkejša sestavka in v tem smislu lahko ugotovimo, da ta (k) mit ni mogel predstavljati energije za ohranjanje etnične identitete in skupnosti oziroma njene trdnosti; pač pa lahko govorimo o simbolični vrnitvi, zmagi dolgo ignoriranih idej o samostojni Sloveniji in večstrankarski demokraciji. Mit – cilj je bil z uresničitvijo teh idej izpolnjen na simbolni ravni. Resnična vrnitev (zaradi drugih v disertaciji opisanih dejavnikov ni mogoča) ni več aktualna. V tem smislu je zgovoren obisk delegacije predstavnikov politične emigracije v Sloveniji leta 1990¹⁵⁴ – šlo je za izrazito simbolno dejanje prestopa meje in srečanja z najvišjimi predstavniki slovenske države. Čeprav pogojno, lahko kot simbol vrnitve SPE razumemo tudi imenovanje dr. Andreja Bajuka iz Mendoze za predsednika slovenske vlade (7. junija 2000).

Uvodoma predvidevam, da so se z osamosvojitvijo in demokratizacijo Slovenije uresničili glavni politični cilji SPE in se je ta zato znašla pred vprašanjem smisla lastnega obstoja kot »politične« izseljenske skupnosti. Ta pojav izpodbija s poskušanjem vzdrževanja zunanjšega sovražnika – komunizma in v tem smislu pride politično dejavnemu delu SPE prav vsak slovenski politični zasuk na levo oziroma proti veri ali katoliški cerkvi usmerjeno dejanje.

Po naštetih spremembah je prišlo znotraj SPE do dvosmernega procesa: po eni strani izrazita odprtost in sodelovanje z matico, predvsem na kulturnem in (selektivno) političnem področju, ter odhajanje posameznikov v Slovenijo, po drugi strani pa sprijaznitev z dejstvom, da je druga generacija pognala nove korenine, in začetek hitrejšega vdiranja večinske argentinske kulture. Kot je ugotovljeno, je SPE po letu 1990 res začasno izgubila smisel svojega obstoja in delovanja v duhu političnosti in s tem se je zamajala tudi njena skupinska politična identiteta, vendar pa je padec slovenske desnosredinske vlade prinesel poleg razočaranja tudi rešilno bilko: na obzorju se je pojavil že odpisani »zunanji sovražnik«, SPE pa je prav ob njegovi »pomoči« lahko redefinirala svojo političnost. Ta zdaj ni več tako kompleksna, prepletena z vero, narodnostjo in protikomunistično ideologijo, pač pa je bistveno vidnejše razločevanje na:

- strankarsko politiko, v okviru katere se manifestira tudi protikomunizem kot konstanta te skupnosti (sodelovanje v slovenskem strankarskem življenju, ustanavljanje podružnic SDS, SLS in SKD oziroma NSi v Argentini), torej političnost v ožjem pomenu besede;

¹⁵⁴ Avgusta 1990 so v spremstvu takratnega ministrskega predsednika in predsednika SKD Lojzeta Peterleta slovensko mejo prestopili dr. Marko Kremžar, Jure Vombergar in Marjan Loboda iz Argentine ter nekateri predstavniki SPE iz drugih držav. Več v: *Duhovno življenje*, leto 57, oktober-november 1991, str. 515-521.

- načelno idejno usmerjenost h krščanstvu kot svetovnemu nazoru in zvestobo (slovenski) katoliški cerkvi;
- ohranjanje »mita o mučeništvu«, čedalje manj kot vira energije za delovanje skupnosti in čedalje bolj kot zgodovinskega spomina o izvoru emigracije, ki se bo, kot kažejo napovedi te razprave, ohranil skozi generacije.

Besedilo napoveduje oziroma ugotavlja, da se manjša vloga ohranjanja slovenskega jezika, političnost kot enakovreden del etnične identitete, temelječe na jeziku, pa zamenjuje »kulturna« identiteta, ki zgolj kot drugotno vsebuje tudi političnost.

Dopolniti velja, da **sama vloga** jezika pri graditvi in ohranjanju etnične identitete ostaja nespremenjena – gre za splošno teoretično ugotovitev o njegovi pomembnosti. Vendar pa se **funkcionalna podoba** slovenskega jezika (tudi) v SPE s prihodom mlajših generacij spreminja. S tem, ko večina pripadnikov druge, predvsem pa tretje generacije med seboj komunicira v španščini, se ta jezik spreminja iz primarnega, »maternege« jezika v »drugi« jezik. Odnos do njega postaja čedalje bolj podoben odnosu do katerega koli drugega **tujega** jezika, saj zaradi vplivov večinskega okolja ne deluje več kot tehnika za uresničitev določenih ciljev, razlag, ni odraz neke družbene realnosti, ni več nujno sredstvo za uspešno inkulturacijo¹⁵⁵ – takšno vlogo igra le ob »slovenskih« koncih tedna v slovenski šoli, pa še tam samo v dialogu z učitelji. Z izginjanjem čustveno prizadete prve generacije se manjša tudi moralno vrednotenje in sankcioniranje neuporabe ali celo neznanja slovenskega jezika, ob vsem tem pa se torej manjša tudi njegova vloga konstitutivnega elementa skupinske zavesti te skupnosti. SPE se torej počasi pripravlja na prevrednotenje pomena jezika, svojo identiteto pa čedalje bolj gradi zgolj na kulturni pripadnosti (zvestobi koreninam) in tovrstnemu delovanju. Političnost se ohranja, vendar pri večini kot drugotna, v smislu izvora skupnosti ali svetovnega nazora (mučeništvo, krščanstvo, protikomunizem).

Navedene ugotovitve, predvsem zadnja, seveda ne pomenijo, da ta skupnost »umira« v smislu uvodoma omenjenih stereotipov o slovenstvu v obliki polke, kranjskih klobas in potice. Krivulje, s katerimi skušam v skici 9 napovedati prihodnost SPE, se po padanju v prihodnosti izravnavajo v horizontalo, kar pomeni, da predvidevam ohranjanje slovenske kulturne, pa tudi specifične politične identitete v tej skupnosti še daleč v prihodnosti. Na to me napeljuje zgodovinski »prerez« stanja v društvih v Argentini, pa tudi drugod. Od slovenske države je odvisno, koliko časa bo preteklo, preden se »padanje« ustavi, in na kakšni ravni kulturne identitete se bo to zgodilo.

Zato upam, da bo prikaz oziroma analiza SPE (ter pomena političnosti pri ohranjanju etničnosti) pripomogla k ustrežnejšemu odnosu do izseljenske problematike – na splošno in v pričujočem primeru – ter da bomo še dolgo lahko upravičeno govorili ne le o matični, ampak o obstoju »treh Slovenij«.

¹⁵⁵ Luckman 1991, 800-803; Južnič 1983, 32-62.

D.

DODATEK

Uvod

Dodatek k razpravi ima predvsem dokumentarno vrednost. V njem najdemo nekatere informacije, predvsem pa skozi odgovore v intervjujih oziroma razmišljanjih zaznamo, začutimo tisto, o čemer smo se sprva zgolj informirali. Pričujoči del knjige je sestavljen iz poglavij oziroma delov, ki se med seboj ločijo predvsem po metodologiji izdelave. Gre za prikaz dela izsledkov, rezultatov pridobivanja mnenj o zastavljeni tematiki oziroma poizvedovanja iz primarnih virov, neposredno od oseb, vključenih v obravnavane procese. Spomladi 1999 sem na večino v prejšnjih letih pridobljenih naslovov posameznikov in tudi ustanov poslal pismo z vprašanji, ki naj bi služila predvsem kot podlaga za tematsko razmišljanje o slovenski politični emigraciji v Argentini, njeni preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Na ta način sem že pri izdelavi diplomske naloge (*Problem dvojne identitete pri slovenskih izseljencih*, Ljubljana 1993) precej bolj »na slepo« razposlal v svet pisma z vprašanjem o občutenju dvojnosti etnične identitete, predvsem pri pripadnikih prve generacije slovenskih izseljencev. Takrat je bil odziv – gotovo tudi po zaslugi »raziskovalske sreče« – številen, pozitiven in vsebinsko bogat. Tokrat je proces po (precej bolj realističnih) pričakovanjih potekal manj tekoče, saj se je na moj poziv odzvalo razmeroma malo vprašanih. Vzrok ni bil subjektivne, ampak v glavnem objektivne narave, saj je v Argentini v času mojega dopisovanja vladala druginja in gospodarska ter socialna kriza, zato so bili moji nesojeni dopisniki preobremenjeni z vsakdanjimi obveznostmi. Po drugi strani gre tokrat za politično občutljivejšo tematiko, o kateri sem vpraševal precej podrobno in z zahtevnimi vprašanji, ki terjajo kompleksne odgovore. Večina si zato ni upala odgovoriti na hitro, ampak je s pisanjem odlašala, čas, ki sem ga imel na voljo, pa je bežal. Po pošti sem zato dobil samo deset odgovorov, če ne štejem še treh negativnih. Že ob pisanju dopisa sem imel zato v načrtu tudi krajše študijsko potovanje z glavnim namenom izvedbe vrste polstrukturiranih intervjujev. Te sem izvedel v času od 29. oktobra do 15. novembra 1999 in sicer v veliki večini, razen dveh pogovorov, v Buenos Airesu. Odgovore na vprašanja, ki se zastavljajo ob spremljanju in preučevanju, pa tudi že poznavanju SPE, sem tako vendarle dobil, ob tej priložnosti pa se je potrdilo tudi predvidevanje, da živega stika ni mogoče nadomestiti z nikakršno drugo obliko kontaktiranja.

Besedila v dokumentaciji so razporejena po dveh kriterijih – deloma po časovnem zaporedju, deloma po vsebinskem sosledju. Tako so na prvem mestu navedeni pisni odgovori na pisno zastavljena vprašanja, kar je bilo tudi v poteku raziskave opravljeno najprej, nato pogovori, ki sem jih opravil že v Sloveniji, sledijo krajši dnevnik s študijskega potovanja in pogovori, opravljeni v tem času.

Pisni odgovori, izbranih je devet, so navedeni karseda dobbesedno. Razen izjema sem v besedilih puščal tudi nekatere skladenjske in jezikovne napake oziroma običajne spodrsaljaje, ki so posledica dolgoletnega bivanja v neslovenskem okolju. Pri tem so še posebej zanimivi nekateri arhaični izrazi in hispanizmi, ki približajo podobo pisca ter njegovega časa in okolja. Ob tem velja pripomniti, da je jezik pri večini izjemno dobro ohranjen.

Pri pogovorih v Sloveniji in Argentini naj poudarim, da so sogovorniki večinoma že vnaprej poznali vprašanja, zato jih nisem vedno v celoti ponavljal. Večkrat so preprosto sledili mojim na papirju zastavljenim vprašanjem in odgovarjali vezano, pogosto sem dodajal dopolnilna vprašanja predvsem z namenom sproščanja sogovornika in razširitve odgovora. Pri snemanih pogovorih sem sledil načelom opravljanja polstrukturiranega globinskega intervjuja, kar pomeni, da se nisem vedno strogo držal napisanih vprašanj, ampak sem jih prilagajal sogovorniku, njegovemu poznavanju in razumevanju problematike, sposobnosti izražanja, zainteresiranosti. Med izvajanjem pogovorov se je na primer izkazalo, da nekatera vprašanja niso bila v celoti ustrezna, zato pri njih nisem vztrajal, nekatera sem nekoliko modificiral, nekatera dodal. Pomembna je bila izbira sogovornikov, pri čemer sem se držal načela generacijske, zgodovinsko-situacijske in načelne heterogenosti.

V celoti sem opravil v Sloveniji dva, v Argentini pa 22 pogovorov, od tega tri »dvojne«, s po dvema sogovornikoma (soproigami oziroma soprogi). Intervjuji, ki so avtorizirani, so objavljeni s pravimi imeni in priimki. Beseda »cerkev« kot institucija je napisana včasih z veliko, včasih z malo začetnico. Veljavna slovenska slovnica narekuje rabo male začetnice, vendar pa sem v primerih pisnih odgovorov pustil veliko začetnico, tako kot je v rabi tudi v vsaj delu slovenske javnosti v svetu in tudi doma.

Na dopisnike oziroma sogovornike sem naslovil naslednji dopis in vprašalnik:

Spoštovani!

Postojna, Ljubljana, maj (oktober, november) 1999

*Na Vas se obračam s prošnjo za sodelovanje pri izdelavi moje doktorske disertacije z naslovom *Političnost kot polje ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu – Slovenska politična emigracija v Argentini*.*

*Političnoantropološka študija je logično nadaljevanje mojega dela z izseljenstvom, saj sem študij novinarstva končal z diplomsko nalogo *Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev*, z izseljenskim vprašanjem sem se ubadal kot novinar, komentator in urednik na časniku *Slovenec*, tej temi je bil posvečen tudi magistririj (*socialna antropologija*) z naslovom *Etnična**

identiteta potomcev slovenskih izseljencev v Južni Ameriki, novembra lani pa sem dosedanje delo na to temo povzel še v knjigi *Otroci dveh domovin – Slovenstvo v Južni Ameriki*.

V disertaciji se bom v veliki meri posvetil tematiki, ki v slovenski znanstveni literaturi skorajda še ni bila obdelana, saj je življenje Vaše skupnosti, kot veste, za večji del slovenske družbe ostalo vse do konca 80. let zavito v skrivnost, molk ali bilo obravnavano kvečjemu kot subjektivizirano negativno vrednotenje. O življenju, čutenju in razmišljanju povojne politične ali ideološke emigracije v Argentini (dovolite, da jo zaenkrat poenostavljeno poimenujem z ustaljeno kratico SPE) sem veliko izvedel iz del »vaših« autorjev (Brumen, Papež, Kremžar), iz Koledarjev – Zbornikov Svobodne Slovenije, Meddobja, tednika Svobodna Slovenija in drugih publikacij, pa tudi iz del Kermaunerja, Jenšterleta, navsezadnje tudi Čučka ... Seveda je bila najpomembnejša lastna izkušnja – med Vami oziroma izključno Vašo skupnostjo sem na treh potovanjih v letih 1990/91, 1996 in 1997 preživel skupaj približno pet mesecev, k temu pa lahko prištejem še nadaljnjih pet mesecev bivanja v drugih slovenskih izseljenskih skupnostih v Južni Ameriki (Argentini, Čilu, Urugvaju, Braziliji, Venezueli). V naštetih študijah sem se do neke mere že skušal dotakniti SPE, v doktoratu pa bi rad vse skupaj razširil, poglobil in aktualiziral. Zato me zanima prav vse, predvsem vprašanja, povezana s samim naslovom, torej s političnostjo, ideološkostjo SPE.

Zavedam se, da imate že kar nekaj grenkih izkušenj z različni »raziskovalci«, zato razumem Vaše morebitno ohlevanje. Glede moje korektnosti in objektivnosti imate zaenkrat samo mojo častno besedo, pri g. Tinetu Debeljaku pa je tudi že omenjena knjiga *Otroci dveh domovin*, v kateri boste izvedeli kaj več o mojem delu.

Prosim Vas torej, če lahko v pisni obliki odgovorite na zastavljena vprašanja – intervju. V kolikor Vas taka oblika moti, naj pripomnim, da obstaja nekaj možnosti, da pridem septembra v Buenos Aires (za dva tedna), tako da se bi morda lahko takrat tudi osebno srečali, temo še enkrat predebatirali itd.

Nekatera vprašanja so morda provokativna, druga se morda zdijo retorična ipd. Gre za to, da bi rad svežo sliko ne glede na to, ali se katera stališča ponavljajo ali ne, ali so mi že znana ali ne. Seveda se zavedam, da »vprašalnik« ni popoln, zato lahko pripisete še kakšno mnenje.

Vaš prispevek, če se boste seveda zanj odločili, bom uporabil kot »dodatek« k doktorski disertaciji, in če mi bo sreča naklonjena, pozneje tudi v knjigi (v primeru objave bom z Vami seveda še kontaktiral in se dogovoril o avtorizaciji prispevka). Uporabite lahko pravo ime ali psevdonim, bi pa bilo dobro, če vsaj nakazete svoj položaj v argentinski družbi in znotraj slovenske skupnosti, starost, pripadnost 1. ali 2. rodu itd. Odgovarjate lahko prosto, se morda kateremu vprašanju tudi odpoveste itd. Če se Vam zdi umestno, lahko vprašanja posredujete še komu, ne glede na starost oziroma generacijsko pripadnost.

Prosim tudi, da ustrezno nakazete, ali gre za Vaše osebno mnenje, prevladujoče mnenje med Slovenci v Argentini ali uradno stališče. /.../

V naprej se Vam iskreno zahvaljujem za razumevanje in sodelovanje ter Vas v upanju, da bomo skupaj ustvarili kakovostno delo, lepo pozdravljam!

Zvone Žigon

VPRAŠANJA

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...
2. Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?
3. Očitke o razslojenosti SPE (borci : politiki, elita : »navadni« ljudje) sem zaznal tudi sam že ob prvem obisku leta 1990; koliko je na tem resnice, kako je danes?
4. Kako dolgo in na kakšen način je bil še aktualen »mit« vrnitve v domovino; kakšno vlogo je igral pri vzpostavljanju celovitosti, trdnosti SPE?
5. Kakšni so bili odnosi s predvojnimi slovenskimi priseljenci v Argentini skozi različna obdobja, do danes?
6. Kaj pa odnosi z argentinsko oblastjo – je bilo kdaj tudi kaj težav?
7. Kako ste kot posameznik(-i) oziroma kot uradna skupnost gledali na obiske v domovini v različnih obdobjih; zanima me tudi morebitna neusklajenost mnenja vodstva in »navadnih« pripadnikov SPE?
8. Kakšna je bila in je vloga vere in katoliške cerkve (slovenskih duhovnikov) pri graditvi ideološke podlage, vzpostavljanju notranje celovitosti ter ustvarjanju in ohranjanju etnične in politične identitete vaše skupnosti?
9. Kako vidite vlogo političnega delovanja v primerjavi z vlogo šolstva, družine, cerkve, javnih občil, okolice ... pri ohranjanju etnične identitete – navedene medije sam vidim predvsem kot politične socializatorje, torej »agente« prenašanja politične kulture iz roda v rod?
10. Nekoliko bolj »antropološko« vprašanje: kako bi opisali in ocenili vlogo ritualov – dviganje in pomen zastave, himne, proslav, verske slovesnosti ... pri graditvi »kompaktnosti« SPE?
11. Mučeništvo pobitih med in po vojni gotovo predstavlja temeljno energijo skupnosti, najpomembnejši zgodovinski spomin. V kolikšni meri, če sploh, je danes izgubilo ali morda celo pridobilo na pomenu?
12. Eno od poglavij disertacije bo verjetno nosilo naslov Protikomunizem kot politična paradigma. Vaš komentar
13. Je bila vaša skupnost »zaprta, izolirana« itd.; če da, do koga in zakaj?
14. Čemu pripisujete odklonilno obnašanje dela mladih do SPE?
15. Je bila SPE politična ali ideološka emigracija?
16. In danes, po osamosvojitvi Slovenije, prihodu demokracije (kakršna že je), ko je izpolnjen velik del pričakovanj SPE, je SPE še vedno politična oziroma ideološka emigracija, ali je to le še po izvoru?
17. Občutek imam, da SPE išče svojo novo identiteto, da se je znašla pred vprašanjem »kako naprej« – kdo in kaj je trenutno vaša skupnost. Je mogoča »apolitičnost« politične emigracije?
18. Kako bi se glasila Vaša definicija/opis politične kulture obravnavane skupnosti – njenih značilnosti glede na izvor/vzrok, način delovanja, cilje?

19. V kolikšni meri je političnost/ideološkost SPE prispevala k ohranjanju slovenske etnične identitete znotraj nje? Kako bi opisali razmerje med politično in etnično identiteto Slovencev v Argentini (članov SPE, tistih »uradnih« in tistih po izvoru oziroma načinu in vzroku preselitve)?
20. Kaj pa drugi, tretji rod?
21. Prihodnost – odpreti vrata argentinskim ženinom, nevestam, prijateljem Slovencev, ki ne znajo slovensko, in s tem pristati na »jezikovni samomor« ali ostati razmeroma zaprti na temelju znanja slovenščine in s tem pristati na manjšanje števila članov skupnosti – se strinjate s to dilemo, ki sem jo sam zaznal?
22. Kakšna je rešitev?
23. Bi se strinjali s tezo, da se vloga ohranjanja slovenskega jezika manjša, političnost kot enakovreden del etnične identitete, temelječe na jeziku, pa zamenjuje »kulturalna« identiteta, ki zgolj drugotno vsebuje tudi političnost?

ODNOSI S SLOVENIJO

24. Kako bi opisali odnos vaše skupnosti kot celote do Slovenije znotraj Jugoslavije v obdobjih od 1945 do 1948, 1948 do približno 1988, 1988 do 1991/92 (čas osamosvajanja in mednarodnega priznanja Slovenije), 1992 do danes?
25. Kaj ste skozi zgodovino Sloveniji najbolj zamerili v zvezi s SPE in na splošno, kaj ste cenili, kako ste gledali na ljudstvo doma, ne glede na politično ureditev, kakšni so bili vaši stiki z domovino, sorodniki (so se vam morda zdeli »prevzgojeni«), kdaj ste odšli v Slovenijo na obisk in zakaj – bi šli že prej, če ne bi bilo stališča, da so obiski lahko priznavanje režima doma ...?
26. Kakšni so danes stiki SPE s Slovenijo – z Uradom za Slovence po svetu, Slovensko izseljensko matico, Svetovnim slovenskim kongresom, kulturnimi organizacijami, ministrstvi za kulturo, šolstvo ...?
27. Kaj menite o trenutnih političnih razmerah v domovini, kakšno je Vaše razmerje in stališče do komunizma v Sloveniji danes – je ta komunizem drugačen od tistega izpred 50 in več let, sploh še obstaja ... so politični sistem, struktura strank ... ustrezni? Lahko potegnete vzporednice s predvojnimi obdobjem?
28. Kakšna je prihodnost Slovenije, prihodnost vaših stikov (kot skupnosti) z domovino, prihodnost SPE nasploh?
29. Kako gledate na odhajanje mladih v Slovenijo (nekateri temu pravijo kar »vračanje«)?
30. Aprila 1999 je Argentino obiskala državna sekretarka Mihaela Logar. Ste vedeli za njen obisk, ste bili morda celo navzoči, kakšni so vtisi, kako ocenjujete obisk ...?
31. Dodatne pripombe, mnenja, povezana s političnostjo kot poljem ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu v primeru SPE, morda primerjava z drugimi sorodnimi skupnostmi v Argentini ali drugod ...?

Kot je razvidno iz dnevnika, sem med zadnjim kratkim bivanjem v Argentini poleg intervjujev opravil tudi več neformalnih pogovorov in se udeležil različnih prireditev. Vse to je bilo za tekoče spremljanje življenja SPE še kako pomembno, saj sem prav v neformalnih stikih s posamezniki lahko zaznal podtone, ki so bili v snemanih intervjujih morda prikriti; kulturna prireditev ali denimo maša je že sama na sebi odsevala trenutno podobo skupnosti.

D. I. PISNI ODGOVORI NA VPRAŠANJA

1. Nepodpisano

Spoštovani:

najprej sem več ali manj podrobno napisala odgovor na Vašo vpraševalno polo, potem pa sem spoznala, da nima smisla odgovarjati na tendenčna vprašanja.

(Brez podpisa, datuma in kraja)

2. Božo Šurman, Buenos Aires, junij 1999

Življenjepis – rodil sem se v Ljubljani, 12. 12. 1923, v verni družini, ki mi je bila vzgled – vseskozi (76 let) – kot osnovna šola, gimnazija in učiteljsišče, so mi pomagali tako v verskem kot moralnem življenju, isto na konservatoriju v Ljubljanski matici. Nisem bil nikoli v politični organizaciji, ne klerikalni ali liberalni. Bil sem samo pri križarjih – templarjih, pri frančiškanih, kjer ni bilo politično. Ob zasedbi Italijanov 1941. leta sem mislil tudi jaz v hribe za OF, toda ko sem zvedel, da je to komunistična organizacija, nisem šel, ker sem bil dobro poučen o komunizmu (*Rusija joče*, knjiga, izšla pred vojno). Potem sem bil po raciji Italijanov v internaciji v Gonarsu in kasneje na Rabu. Edino, kar se mi je zdelo čudno, da so bili vsi »capo barake« partijci. In ko jih je 32 ušlo iz lagerja po rovu, so bili samo partijci, tudi komando kuhinje, delitev paketov in splošno vezo s fašisti so bili samo partijci (kolaboracija). Po kapitulaciji Italije leta 1943 – bi šel k domobrancem ali pa v hribe? Ker se je že vedelo povsod, da je OF komunistična in pobija narod, ki je njim nasproten, sem šel k domobrancem, k domobranski godbi, in se spotoma udeleževal pri Slovenski legiji – to od vsega začetka. Leta 1945 smo se umaknili na Koroško – Vetrinje. Bil sem vrnjen po Angležih (vseskozi anglofil) – grozno izdajstvo – pobegnil na meji, šel pod drugim imenom v civilni lager Vetrinje, kasneje Peggez – Lienz, nato Spittal. Leta 1948 sem emigriral v Argentino in se tako ustanovil na tujem svetu, toda idejno ostal protikomunist. Da sem ostal tak, kot sem šel – sam na tuje (22 let), se imam zahvalit vzgoji staršev, šoli in dobri poučenosti v veri in morali, da na tujem, sam, nisem izgubil tega – vzgoje, ki je več vredna kot kupi zlata. V tujini (Argentini) povsod spoštovan in vzgled za druge, Argentine – in to po 76 letih – zdaj že v pokoju. To je na kratko vse.

Da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, je res – bili smo prodani. Ko je odšel že 3. transport v »Italijo«(?), sem videl in slišal (bil sem pri štabni četi), kako so zasliševali enega ljotičevca – da ni res – da je ušel na meji, in ga topli, da se ne zve. To je bilo vodstvo – skorumpirano ali podplačano. Moj transport je šel zadnji, ker je bil štab, in polkovnik Krener je bil v džipu vodja transporta v civilni obleki. Raja v smrt, vodje pa na lepše z dobrimi pokojninami in vseskozi čislani in pokončni ljudje. Resnica, da borci – politiki ali elita – navadni ljudje še danes ne gre skupaj.

Mit vrnitve v Slovenijo je kmalu ponehal, ker vse je bilo protikomunistično ne glede politične opredeljenosti.

Odnosi s predvojnimi Slovenci (ekonomska emigracija) – od začetka skoraj nič, danes so pa povsod pristojni (verjetno pravilno: »prisotni«, op. Z. Ž.), tako pri procesijah, nastopih. Ne gleda se jih več postrani, ker danes vedo, da nismo bili nacisti, pač pa protikomunisti – zaradi pobijanja samo naših ljudi, ki so bili proti OF.

Z argentinsko oblastjo naša skupnost ni imela nikoli težav. Sam Peron nas je v enem od govorov na Plaza de Mayo dal za vzgled vsem, in če si bil Slovenec, so te povsod radi vzeli na delo, tako na nižja kot visoka mesta.

Obiske Slovenije sem zmeraj gledal pod komunističnim režimom kot slabe – ne daj dolarjev turizma tem, ki so nas opeharili za svobodno Slovenijo.

Moram priznati kot dejstvo (nisem klerofašist), da vloga vere in slovenskih duhovnikov s centralnim domom Ramon Falcon in voditeljem msgr. Oreharjem ima največ zaslug, da smo ostali še Slovenci z našo kulturo – šole, vrtci itd., da še obstojamo kot SPE, in pri tem ima Tabor (domobranski mesečnik) tudi veliko zaslug – da dejanja v letih 1941-45 ne bodo pozabljena in da enkrat za vselej se zadosti žrtvam, pobitim po vsej Sloveniji, ker so bili nasprotniki komunizma.

Vloga šolstva, družine, Cerkev ne vidim kot »agente« etnične identitete, temveč da gre iz roda v rod, kolikor je pač mogoče – da se ohrani domobranstvo kot edini »ideal« za res demokratično Slovenijo in da je bila OF internacionala komunistov, da rabi Rusija čim več Evrope ali sveta pod svojo oblast. Domobranstvo je bilo vsem dobro mislečim, ne glede na politično pripadnost ... (manjka vrstica – op. Z. Ž.)

Ravno kompaktnost SPE drži skupaj, raznih ritualov, proslav, verskih slovesnosti, himne, zastave, obletnice (pomor civilistov, domobrancev, ustašev, Nemcev, Srbov itd.), to je osrčje SPE, da bi šlo iz roda v rod.

Mučeništvo pobitih, na najbolj živalski način, je še danes zlo, ki vpije do neba. Tako preje kot danes – sem pri 76 letih – zmeraj bolj odločen protikomunist, naj priznajo tam s Kučanom vred, da je bila OF za revolucijo, zmago kominterne, ne pa slovenski narod. Ko to naredijo, bom tudi jaz za Slovenijo kot samostojno državo.

Protikomunizem je bil posledica terorja OF – kdor ni z nami, je proti nam! Vprašanje, kje je tu demokracija – vsak lahko misli po svoje, pa če ima prav ali ne. Tako je pa sedaj *Svobodna Slovenija* kot država. 50 let so jim prali možgane in držali

s terorjem, da je šlo naprej. Ko je v Rusiji propadel komunizem, ga naši še naprej vlečejo, kot Milošević v Srbiji. Seveda pod novim imenom »prenovitelji«! In pri tem seveda pljačkajo slovensko državo in ljudi, zmerom z istimi »krilaticami« (zdršana gramofonska plošča), že od 1941. leta. Tako ljudje v Sloveniji ne znajo misliti demokratično, ker imajo še zmerom strah v kosteh, in ne volijo, ker pravijo – saj bo tako ali tako zmagal Kučan. Edino upanje sem imel, ko je Slovenija postala samostojna in imam gravirano (posneto, op. Z. Ž.) – slovenski vojaki, brez rdeče zvezde, in slovenske zastave brez srpa in kladiva – sem si dejal, zdaj bomo pa šli v Slovenijo. Toda vse se je izničilo, ker slovenska pomlad ni takoj pomedla s komunisti na glavnih mestih v vsem pogledu, kot v Češki, Rusiji, Madžarski itd. To je bila največja napaka ali pa še podtalna zveza s komunisti. Da so se pred svetom postavili kot demokrati in dobili državo Slovenijo. Kako je bilo vse premišljeno – prvotno je priznal Rim, druga je bila Argentina, kjer je SPE največ naredila pri Menemu, da jo je priznal. Jaz se sprašujem, le kako smo mogli tako nasesti, kot vidim, še premalo poznamo komunistične nakane in njihove trike. Zato smo pa danes tam, kjer smo.

Od začetka je bila naša skupnost zaprta sama vase, tako do Argentinec kot drugih narodnosti. Strah pred asimilacijo? Skrb za čredo ovac, da se ne bi odtujilo ali asimiliralo z argentinskim mišljenjem. Toda po moje se ni bilo treba bati tega – vsi, ki jih poznam, moje starosti ali manj ali več, smo ostali kot ideološka protikomunistična emigracija, ker kar smo izkusili na lastnem hrbtu, se ne da pozabiti – odpustiti se že da, po verskem mišljenju – pozabiti pa ne. 50 let so mi ukradli, dom, starše, pobili moje prijatelje, prenesel sem koncentracijske lagerje, bil pognan po svetu, samo da si rešim življenje – v tujini – je preveč, da bi pozabil, da sem se boril v pravem taboru za svobodno Slovenijo. Vse to sem moral doživeti, ker nisem bil pripadnik OF?

Danes, ko je osamosvojitve Slovenije in demokracija, smo mi, ljudje, borci itd., vsaj tisti, ki smo prišli sem po letu 1948, še bolj »ideološka« emigracija.

Apolitičnost ideološke emigracije je mogoča do sedanje Slovenije – samo da pride do prave sprave, da priznajo zločine OF in revolucijo za zmago internacionale in demokratske volitve. To je zame edini pogoj, ter vsi, ki so se borili proti OF, in ljudje, ki se niso strinjali z OF, nismo nikakršni nacisti, kvislingi, temveč smo se branili za obstoj življenja in imetja ter verskega izročila in slovenske kulture, brez politične primesi – tako levica kot desnica v političnem mišljenju, saj smo stoletja hlapčevali tujim narodom, pa vseeno ohranili vero, kulturo, poštenost, delovnost itd., dokler ni prišla okupacija in OF, ki nas je razdružila v dva tabora, ter nas svetovna politika (Angležev) ni porinila pod Sovjete in Tita.

Moja definicija politične (idejne) skupnosti – ima še zmerom cilj svobodne demokratične Slovenije, očiščene od komunistov (ker že po izkustvu se ne da z njimi živeti v koaliciji), saj to se je videlo že pri osvoboditvi Slovenije kot države, da se ne da z njimi zobati iste krme.

Vsi brez izjeme, ki smo prišli v Argentino v letih 1948, 49, 50, 51, smo ostali

SPE (ne ekonomska, kot večina Primorcev) in ostali idejno protikomunisti, ker smo videli in izkusili NOB ali OF. Drugi rod pozna naše težnje in zakaj smo tu – in se tudi udeležuje proslav poboja domobrancev ali procesij ter so idejno protikomunisti. Tretji rod pa – manjka jim že idejne sile protikomunistov, v večini – pač pa kateri hodijo v slovenske šole, vrtce, pa imajo oziroma vedo za našo idejo in zgodovino, kaj se je dogajalo. Po mojem se bosta slovenstvo in protikomunizem (domobranstvo) še najdlje ohranila v Argentini – kot na primer šolstvo, vera, ideja – dlje kot v ZDA, Kanadi, Avstraliji ali drugod po svetu.

Prihodnost – danes ni več sramotno, če je ženin ali nevesta druge narodnosti – danes se poročajo tudi iz visokih krogov SPE s tujimi narodnostmi in ni vzeto za slabo. Čeprav je moje mnenje, da čeprav je iz 3. rodu, bi bilo dobro za slovensko skupnost, če bi bila tudi ženin ali nevesta iz 3. rodu Slovencev, to je vseeno boljše, kot pa čisto tuja narodnost, ki se kulturno in jezikovno razlikuje od nas.

Vsekakor se strinjam, da se ohranjanje slovenskega jezika manjša, če so mešana zakoni, prav tako se izgubljajo vera in politična pripadnost ideje protikomunizma in kulture slovenstva. Odnos slovenske skupnosti v Argentini do Slovenije (moje mnenje):

1945-1948: sovražno, pomilujoče, kam gledajo Slovenci v Sloveniji;

1948-1988: pomilujoče, za nas v tujini od doma vseskozi osvoženi;

1988-1991/2: čas vzhičenja, mana iz nebes, končno odrešeni psovanja, žaljivk »nacist, kvisling, najslabši človek na svetu«, vse smo dali iz naših src, pomoč Sloveniji, da postane država, kot cela SPE, delujoč pri predsedniku Menemu, in dan osvoboditve izpod srbskega jarma. Vsi polagali venec na Plazi San Martin v narodnih nošah in z vsemi predstavniki SPE, duhovščino in borci domobranci. Kako lepo in do srca segajoče, mam izgnancem, beguncem v Argentini, in vse to s himno, zastavami, slovensko zastavo brez zvezde, in govori ... enkratno.

1992 do danes: ves up se je izničil – glavna struktura je ostala s Kučanom in njegovimi pajdaši NOB, vse banke, velika podjetja v njihovih rokah – demokracijo delijo v kapljicah za nekomuniste, vero in cerkev zatirajo (rimokatoliško) in ne vrnejo posestev, ki so jih podržavili (ukradli) tudi civilnemu ljudstvu, ki ni bilo v OF, s koalicijo v vladi delajo, kar hočejo, ker v tem so izredno dobri specialisti, kot v laži ali obrekovanju in potvarjanju resnice. Torej je sedaj isto kot prej, čeprav so prenovitelji v demokraciji – seveda za partijce in njihove pristaše.

Kot oseba SPE sem zameril Sloveniji (1945-91), da nas najbolj tu v Argentini samo zaničujejo, da smo kot rak in smo jim najbolj trn v peti, bolj kot tisti v ZDA, Kanadi, Avstraliji, čeprav smo edini gojili šole, kulturo in jezik v družinah.

Glede ljudstva doma, so bili reveži, kar je bilo drugo mislečih, vedno v strahu, kaj bo, če pridejo. Zavezati si usta in možgane in ubogati kot psiček in ni mogoče misliti po svoje. Reveži, pranje možganov. Opomba – od 1945 do 1999 sem bil svoboden, čeprav na tujem, in govoril, kar sem hotel – to je demokracija, in to še v drugem jeziku (španščini) in nobeden mi ni skrivil lasu kot članu SPE, kjer sem bil idejno in sem tudi drugod to idejo izrazil. Očeta in mater so leta 1945 zaprli, ker

sva z bratom bežala čez mejo in bila pri domobrancih. Moja žena Vera je šla leta 1975 na obisk, ker je imela 9 bratov in sestra, ki so ji plačali vožnjo. Ko je prišla nazaj po dveh mesecih, je niso pustili prej, mi je dejala, da bi, če bi bilo po njenem, že tretji dan šla nazaj. Za nas ni več življenja tam. Ko je prvič omenila, da so vse vrnjene civiliste in domobrance pobili na živalski način, ji je svak dejal, da je to moralo biti, da se jih rešimo. V drugo samo popivanje, prostaštvo v govorjenju in da se imajo dobro v novem vodstvu, je bilo vse proti vzgoji moje žene, čeprav njena starša, oče zaprt 10 let, mati pa 8. V glavnem vse je bilo prevzgojeno v laži in strahu. To je bila Slovenija pod Titom.

Danes v Sloveniji kot samostojni državi je še vse isto, čeprav dopustijo SLS in SKD in druge stranke, toda vzvodnih mest na političnem polju, kot na kapitalnem, ne dajo iz rok, kar je pa desnih strank, jih pa politično rahljajo, da nimajo moči – v drugo, je pa po moje, tako Peterle kot Podobnik so iz istega gnezda in niso vajeni svobode kot jaz na tujem – kdo ve, da ni to taktika prenoviteljev, da vse vrvice dogajanja še vedno vodijo oni, pred svetom pa kažejo politične stranke, da je vse demokratično, v resnici pa je vse po starem.

Moje stališče do komunizma v današnji Sloveniji je isto kot leta 1945, ko sem bežal. Danes je isti komunizem kot pred 50 leti, samo da se je prelevil in dela na demokratični način pred svetom, zato da se drži na stolčkih.

Kar lahko rečem – ko je bil Peterle tu, nas je obiskal v Rožmanovem domu (domobranska ustanova za stare domobrance). V nobeni stvari se ni izrazil odločno, isto kot Capuder, vse nekako izogibajoče, dvoumno. Da je vse nekako potolažil, je na koncu dejal, tudi moj oče je bil dva dni domobranec, na koncu vojne. Zame je popolnoma jasno, da je on predsednik SKD, da se vidi demokratičnost, jaz in večina domobrancev pa mu nismo nasedli kot Ramon Falcon, kjer so mu ploskali. Vzorednice s predvojnimi obdobjem – je bila kraljevina centralistične, vse za Beograd, Slovenci so se učili srbohrvaščine, nobeden od njih pa slovenščine – ubogati in delati.

Jug – pod Titom – isti centralizem – Slovenec gara za Srbe in Bosno, samo da je sedaj hujše, ker niti misliti ne more po svoje, torej ni razlike.

Prihodnost Slovenije, taka kot je zdaj, nima možnosti vstopa v EU, dokler ljudstvo ne voli demokratično, se zaveda, da komunizem ne pelje nikamor, se zave, kaj je svoboda in demokracija, kot mi v tujini. Po moje, moje mišljenje, kot sem bil jaz vzgojen – družina zdrava, verna in moralna (ne mislim klerikalca), v šole verouk in moralnost, tako v visokih krogih kot nižjih slojih – na ta način bo Slovenija lahko enaka velikim narodom in njim enaka v vsej polnosti, tako na kulturnem, materialnem in političnem polju. Kar se tiče naše SPE, je še najbolj močna po ideji, bolj kot druge narodnosti, ki so že bolj asimilirane, čeprav ne zanikajo svoje narodnosti in svojih korenin.

Oprostite, vse, kar sem pisal, je moje mnenje. Po času in doživetju v teh 76 letih – seveda na tujem – toda ostal sem svoboden Slovenec, tako kot sem bil vzgojen doma, čeprav na tujem, nisem zatajil svoje ideje in narodnosti in še vedno

upam, da bo nekoč Slovenija svobodna, čeprav jaz tega najbrž ne bom doživel – toda »ideja« ne bo propadla in zgodovina bo pisala pravico za vse žrtve komunizma.

3. Franc Zorec, Buenos Aires, 21. junij 1999

Zdi se mi, imam vtis, da je poudarjanje in zapisovanje tako znane »politične emigracije« neke vrste ublaževanje vesti pred strašnim kriminalom, ki so ga povzročili rdeči revolucionarji. Zato sem prepričan, da namesto da se zapisuje tako znano SPE, naj bi se zapisovalo boljše revolucionarje. Mi nismo namen. Revolucija je bila namen, mi smo le posledica. Smo ostanek naroda, ki se je pred pobijanjem rešil z begom. Tu nismo noben »anti« ne SPE. Smo posledica zločina. Ne namenoma. Celó z najboljšim namenom se zanimate za naše delo. Bomo *[slabo čitljivo]* pa vse tiste, ki ste skozi 50 let dihali rdeči prah in propagando proti nam. Ostanek nečesa, kar se z nekim strahom o nas ne upate misliti ali predstavljati to, kar v resnici smo.

Naša stvarnost pa je vraščati se v svet kot zaznamovani in vzgajati duha vztrajnosti in se zavedati, da imamo enako pravico do življenja kot vsi drugi. Celó imamo lastninske pravice v Sloveniji. Katera pa je okužena po brezidejni filozofiji in apatična do samostojnega duha. So pa narodni elementi, da se to stanje spreminja, posebno pri preprostem ljudstvu, ki moralno ostaja zdravo in dobronamerno. Mi pa smo še vedno navajeni le nase oziroma primorani ustvarjati »mednarodnega Slovenca«, kateri pa bo v daljši dobi po posredovanju tujih sil sodeloval pri oblikovanju novih časov tudi v Sloveniji. Od leta 1947 sem se posvetil študiju judovske diaspore. Prepričan sem, če bomo gojili čut in voljo do življenja, bomo uspeli obstati. Naslanjati pa se bomo morali na naše zgodovinske dogodke. Judje so v tem mojstri. Čez čas pa nas bo Slovenija močno potrebovala. Spoznali boste nesmiselnost Čučka, Jenšterleta, pa tudi salonskega Kermaunerja, ki dejansko ni nič doprinesel. Le udobno je živel v Barilochah na račun dobrih ljudi. Nalogo bomo imeli zelo težko. Tudi vi doma boste morali biti na razpolago in pomoč, da bomo v bodoče skupno krepili naš slovenski duh. Pesimisti čutijo in gledajo drugače. Podležji pa žele našo čim prejšnjo smrt.

V Argentini se je po zaslugi duhovščine in izobražencev vzgojil »Slovenec v svetu«. To moramo samo spopolnjevati in krepiti. Doma nas ne razumejo. Ako pa jih na to napako opozorimo, so užaljeni. Smo jim odveč. Mi to čutimo in vemo. Skozi stoletja pa je bila duhovščina, ki je v vseh razmerah vzpodbujala narod. Seveda liberalna kultura tega ne prizna. A sami niso napravili ničesar. Če preštudirate tovariše dr. Antona Beblerja, predsednika SIM, boste lahko sami ugotovili. Vendar me ne smatrajte za kakšnega strupenega klerikalca. Iščem samo resnico, sem pa katoličan.

Vprašate, kaj mislim glede narodnih znakov, zastave in podobno. V deželah,

kjer žive naši ljudje, pač tolmačijo to kot dobro, sprejmejo gotove navade tudi zase. Domovino pa gledajo oziroma čutijo, posebno pa mladi, suhoparno, hladno in neotesano. V veliki meri mladi čutijo tako. A nezadovoljstvo je posledica, da se prenekateri odrečejo od dežele očetov. Drugi pa, kjer starši z ljubeznijo do stare in nove domovine znajo otrokom razložiti razlike, ni problema odtujevanja.

Naša skupnost ni zaprta. A zanesti se ne moremo na nikogar. Smo podobni kmetu v hribih, ki računa le nase. Moje skromno mnenje naj Vam ne jemlje volje. Imate sicer prav, da se za nas zanimate. Smo ljudje, sad krivice. Tudi Vaše delo oziroma teza naj bo doprinos, da zločinci oziroma njihovi nasledniki ne bodo vladali našemu narodu.

Prihodnost – samo z dozorelo narodno kulturo obeh strani se lahko ohranja mešan zakon. Prosim: našo skupnost ne mešati s politiko. Mi smo posledica.

Odnos do Slovenije – nas so ignorirali, zato z naše strani enak odgovor, ignoriranje.

V primerjavi z drugimi narodi očitam Sloveniji veliko domišljavost. Celo velika majhnost do odnosov do sočloveka. Po tolikih letih tujine ni lahko vse pustiti in iti v negotovost, ker rdeči še vedno vladajo (še niso civilizirani).

Razen z Izselsko matico so razmere, kar se tiče odnosov do Slovenije, stikov, normalne. SIM pa smatram za rdečo podružnico. Ne poznajo Slovencev. So partiji. Ti pa so internacionalci in oportunisti. Komunistem še ni dozorel za človeka primerno. Oni so »organizirani nevoščljivci«, nesposobni samostojnega življenja. Rusija, tako mogočna, kaj pokaže po 80 letih? Pečen hleb znamo vsi rezat. Vsa vprašanja pozdarjana (... nečtljivo) ...iščine na vladajočih, tam lahko najdete vsa vprašanja, če Vam odgovore. Bi morali!!

4. Lojze Skvarča, Argentina, maj/junij 1999

Sem Lojze Skvarča, rojen v Šentjoštu, Slovenija, imam 69 let in živim v Argentini od leta 1948. Živel sem tudi 5 let v Čilu.

To so moja osebna mnenja.

Leta 1945 se ni rešila elita splošno, ampak posamezniki elite. Kot so šli v smrt domobranci, poleg navadnih vojakov tudi višji oficirji. Bil sem za časa vračanja leta 1945 v Vetrinju pri Celovcu. Najprej so vračali vojaštvo, civiliste pa je rešil dr. Meršol (umrli so general Rupnik – lahko bi se rešil, pa se ni hotel, umorili so tudi Lovra Hacina, Narte Velikonja in mnogo drugih vplivnih Slovencev), zato ne drži trditev, vsaj po mojem mnenju ne, da so bili umorjeni samo navadni domobranci. Tudi moj brat je bil višji oficir in je bil umorjen.

Mit o vrnitvi v domovino so Slovenci imeli zelo živo, dokler smo živeli še v Evropi. Pozneje pa, ko smo se razšli po svetu, je tudi ta želja še vedno tlela v naših srcih, toda imeli smo tudi realen pogled, da to še dolgo ne bo mogoče.

Odnosi do staronaseljencev so sprva, na splošno, bili negativni. To pa zaradi komunistične propagande proti nam (češ da smo izdajalci). Po letih pa se je ta led tajal in sedaj ni skoraj delitve.

Z argentinsko oblastjo novi slovenski naseljenci nismo imeli problemov (pri Perónu je gospod Hladnik celo dobil dovoljenje, da so se lahko naselile cele družine; kar pa pri drugih državah so bili bolj izbirčni). Tudi ko je Slovenija postala svobodna država, je bila Argentina med prvimi, ki jo je priznala. Na obiske v Slovenijo za časa komunistične vlade smo gledali nezaupljivo, tudi vodstvo ni gledalo dobro takih obiskov. Vloga duhovnika – v celi slovenski zgodovini je bila, da nas povezujejo skupaj, organizacije, kultura, vera, saj to je veljalo tudi v tem obdobju.

Vera, saj smo večji del bili verni in tudi zaradi vere zapustili domovino. Duhovniki so nas organizirali – ustanovili središča in domove, od koder se je potem ohranjala ljubezen do Boga in Slovenije. Tu lahko najlepše zapišemo, kar je že škof Slomšek rekel: »Sveta vera nam bodi luč, materin jezik pa ključ do zveličavne omike.«

Po domovih je bila na proslavah vedno navzoča slovenska zastava (brez rdeče zvezde, se razume), slovenska himna, narodne noše itd.

Naši mučenci niso bili nikdar pozabljeni. Vsako leto v mesecu juniju smo obhajali domobransko proslavo. Ko pa je Slovenija postala svobodna država, pa še toliko bolj.

Naša skupnost ni bila zaprta, nasprotno. Če je človek svoboden, ni izoliran, ampak je vsem pripravljen biti na uslugo. Nismo pa hoteli sodelovati s komunističnim režimom, ki je vladal v Sloveniji. Komunizem je zmota, ki zatira svobodno človekovo življenje. Človek je svobodno bitje, kot takega ga je Bog ustvaril.

Lahko rečemo, da smo bili in smo ideološka emigracija. Še bomo bili boj za pravo svobodo v Sloveniji. Kajti še vedno vladajo naši domovini stari komunisti (npr. Kučan, Drnovšek ...), čeprav so bili izvoljeni, ker ljudje še vedno živijo v strahu. To se čez noč ne da odstraniti po tolikih letih enoumja.

Po mojem mnenju ne iščemo nove identitete. Zakaj bi jo iskali? Smo jo imeli v ideologiji. Ostati Slovenci, zavedni narodno in versko. To je bilo naše geslo in to hočemo podariti tudi našim otrokom. Naša definicija: ostati zvesti in verni Slovenci. V polni meri so nas ohranjevali naši želji tako med nami in med drugimi narodnostnimi skupinami. Umiranje je naravni zakon človeštva. Kot umirajo ljudje, tako tudi jezik, čeprav se morda ohranja stoletja, končno pa se utopi in pretopi v drug jezik. Ako je oče Slovenec, mati pa druge narodnosti (v tem primeru v glavnem argentinske), se otroci bolj vržejo po materi kot po očetu. Oče je ves dan izven hiše, na delu, dočim je mati ves dan z otroki, so pa tudi izjeme. Rešitev pa je v tem, da se otroku vcepi smisel pripadnosti koreninam.

Slovenija je bila do leta 1991 sužnja Beograda, kateri je kradel svobodo in materialne dobrine. Naša skupnost ni hotela imeti s tako Slovenijo (komunistično) nobene zveze. Odnosi po letu 1991 pa so nam dali veselje in upanje na zlato svobodo, zaradi katere smo mi zapustili domovino.

Sloveniji nismo nič zamerili, režimu pa smo, saj nam je pomoril brate (meni osebno 4 brate). Na ljudi doma smo gledali pomilovalno, saj smo vedeli, da so bili sužnji. Po svobodi (?) pa so bili naši stiki pogostejši. Obiski so se množili. Ljudje se nam niso zdeli, da bi bili prevzgojeni. Slovenska izseljenska matica še vedno ni ubrala prave strune za Slovence. Še vedno klije na dnu prejšnji režim. V Sloveniji na splošno še ni prave svobode: ne v vladi ne v kulturi ne v časopisju. Veliko še diši po komunizmu. Upanje imamo, da bo prihodnost boljša.

Z veseljem gledamo, ko se mladi vračajo h koreninam. Nazaj pridejo navdušeni nad lepotami Slovenije.

Za obisk gospe Mihaele Logar sem vedel in bral, da so bili stiki pozitivni. V primerjavi z drugimi etničnimi skupinami mislim, da smo Slovenci bolj povezani. Imamo zavetišča za ostarele (2), zavod Slogo, časopise, revije, nedeljske sv. maše, razne verske prireditve itd.

To je samo kratek pregled.

5. Emi Urbančič Marušič, Buenos Aires, maj/junij 1999

Sem 43-letna žena in mati štirih otrok. Po poklicu sem višja medicinska sestra, doštudirala sem licenciature in specializacijo za programe za zdravstveno vzgojo, katere namen je vzbujati zavest o pomembni nalogi vsakega, posameznika, skupnosti in političnih programov, za ohranjanje zdravja in preprečevanje bolezni – preventiva.

Čeprav sem rojena v Argentini, o vojni, begunstvu in prihodu v to deželo poznam po raznih razgovorih, pogovorih, govorih. Iz tega vidika danes bi lahko kar prav konkretno dodala, da vloga katoliške Cerkve je bila na prvem mestu prisotna pri ohranjanju ideološke, verske in skupne identitete. Srečanja pri verskih prireditvah, ko sem bila otrok, so bila največja in najbolj pomembna, saj tako so mi posredovali starši in to še danes tako čutim, čeprav vidim, da se sedaj ne godi več tako. V družini smo veliko pozornost namenjali verski vzgoji, politično se je vedno komentirala (oz. dogajanja, osebna in družinska, pred, med in po vojni).

Menim, da je bila človeška tragedija, ločitev od rojstnega kraja, družine, prijateljev, vzrok, da so se združili in tako tolažili med seboj. Gotovo sta močna vera in verska opravila bila glavna vzroka ali sredstva tega združenja.

Mi, prva generacija, ohranjamo v spominu, v srcu vse to zelo močno, mi se trudimo, da bi posredovali našim otrokom. Čutim, da je tukaj nekaj zelo trdega za nas: po eni strani bi radi odgovarjali staršem pri ohranjanju teh vrednot, spominov, posredovali naše spoštovanje do njihovih težkih dni, po drugi strani ne vemo, ne znamo sami to posredovati našim otrokom. Te zelo malo zanima, čeprav se s pogovori včasih celo s silo želi povedati ali dati, da bi vsaj malo doumeli ta del slovenske zgodovine. Naše razočaranje je nad nami samimi. Naša skrb je za naše mlade in njihovo bodočnost. Vidim, da mladine NE ZANIMA, ne čuti o svoji pre-

teklosti. To se pozna na splošno, ne samo z našo slovensko mladino, ampak z vsemi mladimi. Ne zanimajo se za svojo družino, za svojo preteklost. Mi v tem se stalno trudimo, da bi na ta ali oni način vsaj nekaj jim ostalo od vsega, kar smo mi sami dojeli. Menim, da je bila SPE bolj ideološka emigracija. Zato pa je v današnjem času težko vzgajati, ker ne poznamo idealov – mladi res nimajo vrednot, za katere bi se borili sami – zato tudi naša slovenska skupnost danes trpi, se ne more približati naši mladini ali pritegniti jo, da bi se borila, saj ne ve »za kaj«. To je največje vprašanje, za katero se bomo morali zavzeti in posredovati mladini nekatere odgovore. Na to vprašanje »za kaj«, na katerega mladi nimajo odgovora, bo gotovo ležala naša bodočnost. Naslednji rodovi bodo ohranili ne samo slovenski jezik, ampak tudi slovensko kulturo, navade in osebno vero, če se bomo skupno zavzeli, da bi spoznali vrednote: solidarnost, spoštovanje, ne individualizem, pomen socialnega življenja in važnost družine. Vse te pomanjkljivosti, ki so enake vsej mladini, moramo posvetiti še posebno pozornost na podlagi naše močne verske skupnosti.

Naša slovenska skupnost bo gotovo trpela, seveda mešani zakoni in pomanjkanje truda za govorjenje tudi med nami, ki znamo slovensko, a nam v pogovoru bolj teče španščina, posreduje otrokom drugačen vidik. Iščemo pogovor, ne glede na način ali jezik. V družini predpostavljamo pogovor v kateri koli obliki, samo da pridemo na to glavno: pogovarjati se z otroki. Ni veliko časa, da bi bili skupaj, zato ni na prvem mestu jezik. In tako se v pogovoru z otroki tudi opušča.

Potreben je pregled realnosti potreb mladih in na tej podlagi vložiti vse znanje, da bi ohranili jezik in kulturo. Menim pa, da poznanje mladih slovenske zemlje ne samo jim povrne malo v spomin vse, kar se jim nudi v slovenski šoli in v družini, ampak tudi odpre spoznanje do važnosti zgodovine. Gotovo bo to zelo vplivalo, da se bo ponovno slovenska mladina zavzela, da bi ohranila jezik, navade kot vrednote skupini, kateri je po Božjem načrtu zapisana.

6. Anton Pavlič, Buenos Aires, maj/junij 1999

(Obsežno pismo je napisano z nalivnim peresom, na mnogih mestih nečtiljivo, vsebinsko precej zmedeno, pogosto se že tako okrnjene slovenske besede mešajo s španskimi in celo angleškimi, na pomembnih mestih manjkajo ločila, kar še dodatno otežkoča razbiranje vsebine. Besedilo je zato v računalnik vnešeno selektivno – kljub avtorjevi avtorizaciji nečtiljiva ali nerazumljiva mesta so označena s tremi pikami, skladnja je deloma prirerjena knjižni slovenščini. Razen branja originalnega besedila, shranjenega v zasebnem arhivu (Z. Ž.), je ta zapis edina možna oblika povzetka na trenutke res zanimivih in nekonvencionalnih misli avtorja; – op. Z. Ž.)

Življenjepis človeka, ki si z delom služi svoj vsakdanji kruh, je pomemben. Mnogi pozabljajo, da je delo osnova našega bogastva.

Doma sem iz vasi Bače na Kozjanskem, rojen leta 1923. Leta 1942 sem bil mobiliziran v nemško vojsko, ostala družina preseljena v Nemčijo, kjer je ostala do danes. Kot nemški vojak sem bil na fronti v Tuniziji. Prve dni maja 1943 so me zajeli veliki Američani in pravični Angleži. V njihova taborišča so nas prišli snubit jugoslovanski oficirji. V imenu vlade kralja Petra v Londonu so nas vabili, naj se kot državljani bivše Jugoslavije kot prostovoljci vključimo v jugoslovansko vojsko, ki se je formirala iz ujetnikov iz italijanske in nemške vojske. Tu so bili ljudje iz Primorske, Istre, Dalmacije, Gorenjske in tako imenovane Štajerske, pa tudi nekaj iz tujske legije. V Alžiru se je oblikovala tako imenovana »prostovoljna legija«, od tam pa smo z vlakom in ladjo dospeli v Aleksandrijo in nato v Haifo – Palestina, kjer je bila baza jugoslovanske vojske s komandantom Petrom Živkovičem ...

V začetku leta 1945 smo odpluli v Jadransko morje, kjer naj bi pomagali NOV na podlagi sporazuma Tito-Šubašić. Toda konec vojne v Evropi je prišel prej. Zopet prostovoljna izbira, kam hočeš – z ladjo v Jugoslavijo ali ne. Kdor se je odločil za Jugoslavijo, je ostal na ladji in v Jugoslaviji, kdor ne, je odšel v Italijo v taborišče kot »razseljena oseba« z možnostjo emigracije v razne države. Po večjih taboriščih v Italiji sem se srečal z ljudmi, ki so doživeli in v medvojnem času tudi sodelovali v NOB, ali po pravici povedano komunistični revoluciji, ki je izrabila takratne okoliščine, da prevzame oblast v Jugoslaviji. Moj osebni namen ni bil, da grem domov v Jugoslavijo, ampak da iščem usodo v svetu, kjer koli – Južna Afrika, Avstralija, Južna Amerika, Centralna Amerika, ZDA, Kanada. Želja mnogih je bila čim prej iz taborišč. Tako sem prijadral v Argentino in danes imam priložnost doprinesti nekaj snovi Zvonetu Žigonu za njegov doktorat, da bo dober slovenski politik in ne sanjač kot oni, ki so zapravili skoraj polovico Slovenije.

Danes imam več kot 51 let Argentine. /... /

Usodno leto 1945, konec vojne, konec skritih revolucij odnosno gibanj marksistične ideologije v Franciji, Rusiji, Madžarski, Poljski, Grčiji ... Za Američane – Angleže in njihove družabnike je bil edini cilj uničiti Hitlerja, SSSR pa je hotela le vzpostavitev svetovnega sistema sovjetskega socializma ...

Nisem bil soudeležen pri dogodkih na slovenski zemlji za časa vojne, pač pa sem slišal in videl / ... / dokaze in pričevanja. Glede vprašanja, ali se je rešila le elita, navadni ljudje pa šli v smrt, je težko dati absolutno resnico. Politične elite smo Slovenci malokdaj imeli, smo preveč verovali v Angleže, Amerikance, v Boga. V najbolj kritičnih trenutkih Slovenci nikdar nismo imeli politikov ... niti ljudi, ki bi doumeli takratni položaj. Ponovila se je ista napaka kot leta 1918. Manjkal je človek, ki bi bil v stanju doumeti takratno situacijo, nihče od slovenske elite ni doumel /.../ trgovskih, revolucionarnih komunističnih načrtov, vsi so verjeli v poštenost Angležev, enako kot leta 1918. Takrat smo izgubili del slovenske zemlje, leta 1945 smo izgubili tisoče in tisoče slovenskih idealistov in poštenjakov / ... / žrtve, uničene vasi, tisoče talcev in mnogo je pri tem kriva slovenska politična elita. / ... / Kar se »mita vrnitve« tiče, slovenska emigracija leta 1945 ni hotela nič drugega kot rešitev življenja, rešiti smo si morali življenje pred takratno zmago rdečih,

saj je bil vsak, ki je nasprotoval, obsojen na smrt. Zgodovina pa nas uči, da se nobena emigracija ni vrnila kot oblast, kar mnogi sanjajo; to je deloma uspelo Napoleonu, pa je vladal 100 dni in nikdar več, in deloma Izraelcem, ampak zanje dela cel svet. Sprejeti moramo dejstvo, da vsaka sprememba politične – gospodarske oblike ima svoje dobičkarje – eni izgube, drugi pridobe, in svet je bil vedno tak in bo.

Vloga SPE – vsak dan izgublja svoj vpliv pri ustvarjanju celote, kajti čisto enostavno – v Argentini rojeni otroci slovenskih staršev vsi čutijo, da je njih domovina Argentina. Skušajmo enkrat doumet, da smo deležni enega dela / ... / ustvarjati novo državo v novem svetu / ... / vendar nihče ne zanika in se ne sramuje priznat: »Moji starši so Slovenci, ampak jaz sem se rodil v Argentini / ... /« (napisano v španščini, nadaljevanje stavka govori o tem, da se pripadnost nadaljuje po kraju rojstva in ne po krvi, a zapisano deloma nečistljivo – op. Z. Ž.).

Odnosi s predvojnimi priseljenci – vse emigracije se obračajo na matično domovino. Vsi izseljenci pred prvo svetovno vojno so se obračali na Kraljevino Jugoslavijo; Slovenci niso bili preveč cenjeni od kraljevske srbske čaršije, bili so »švabi«. Po drugi svetovni vojni so vsi izseljenci z veseljem sprejeli socialistično Jugoslavijo in jugoslovanske socialistične oblasti so izkoristile ta položaj in tako rekoč »napumpale« možgane s propagando, da so novodošli slovenski emigranti krvave roke, zločinci, fašisti itd., vendar je bilo prav malo ljudi, ki so doumeli situacijo, še manj pa da bi načrtno te ljudi pridobili za nasproten tabor. Vendar so bile izredne situacije zблиževanja, kar se je izkazalo ob priložnosti nastanka slovenske republike. Ampak to je že zgodovina, lepa in interesantna, in še vedno jih moja »elita« gleda postrani.

Kakšna krivica – »slovenski možgani«. Danes so odnosi bolj tolerantni, vendar se opaža, da se jih gleda človeško, kot da so manj, posebno Prekmurce, ki so večinoma luteranske vere. A čas bo naredil svoje.

Odnosi z argentinskimi oblastmi – novi emigranti smo se sprva borili za dober zaslužek, ustvarjali smo svoj dom, podjetja, nekateri tovarne, oblasti so nas gledale kot zelo koristne. Za šolo so poskrbeli msgr. Hladnik, Orehar in mnogi drugi duhovniki, ki so imeli dobra mesta. Ampak primorski priseljenci so imeli problem, ker so bili ožigosani, da so marksisti ... zato so za časa Perona njihovo delovanje ukinili in jim odvzeli pravni status. Danes pešajo, kot vse narodnosti – pojav asimilacije. Zgodovina bo povedala, če ni bila pri teh problemih vmes roka »elite«.

Kateri ptič ne leti rad tja, kjer se izvali. Kdo od tistih, ki so bili primorani bežati, da bi si rešili življenje, in so v svetu začeli na novo in uspeli, ne bi rad tega uspeha pokazal svojcem in sovaščanom v domovini. Mnogi so se šli domov bahat, jih poznam osebno, nekateri so si privoščili luksuz, da so z ladjo pripeljali svoje avtomobile in se bahali po Sloveniji. Seveda je malokdo priznal, da so mnogo let doma živeli zelo skromno in trdo, da so ustvarili tisto malo, kar je pripomoglo k temu, da je danes Slovenija to, kar je, medtem ko je skoraj vsa emigracija živela s polnim želodcem belega kruha in dobrega mesa in čokolade.

Kakšna je bila in je še vloga vere in duhovstva – preteklost gotovo poznate iz

revolucionarne literature / ... / Dejstvo je, da so na deželi v preteklosti ohranili slovenstvo / ... / fajmoštri, kajti meščanstvo je bilo nemškutarsko in zelo redki so bili moški mogotci, ki so tvegali za preprostega slovenskega človeka, edina opora in duhovna opora je bila pri Cerkvi, v župnišču in domačih prireditvah, ki so jih pripravljali in ohranjali duhovniki. Ta tradicija in navada je ostala globoko vkoreninjena na domači zemlji v preteklosti in mnogi jo ohranjajo v novih domovinah. Izselski duhovniki so zelo pazili, da so se ohranile nekatere navade, posebno ohranitev globoke vere. To je bilo vedno odvisno od osebnosti duhovnikov, ki so vedno ostali nekaka nevidna sila, ki je držala živo ideologijo krščanskega človeka. Včasih / ... / so rekli, da če ne greš vsako nedeljo k maši in ne izpolnjuješ verskih dolžnosti, si slab Slovenec, / ... / moje osebno mnenje, / ... / ko bo odmrli sedanji kader duhovnov in onih, ki so prišli v izseljenstvo ob koncu vojne, bo naša skupnost izgubila precej v svoji slovenski identiteti, ker imamo pač že skoraj tretjo generacijo in mnogi sploh ne prihajajo v slovenska središča. Opažam, da nas drže bolj spomini kot narodna zavest, slovenska mladina se vedno bolj prilagaja razmeram zemlje, v kateri živi, in tako je povsod. Odgovor je samo eden – asimilacija.

Morda bi bilo bolje, če bi vprašanja ne bila na tako visoki stopnji politične filozofije, ker jaz kot navaden človek še težje ponudim res tehten odgovor.

Naša skupnost v Argentini nima nobene možnosti živeti kot ena etnična skupnost. Kot na primer Judje, ki so internacionalno povezani z ogromno denarno pomočjo in izredno močno disciplino med vsemi judovskimi organizacijami v svetu. Mi Slovenci tega nimamo. V Kraljevini Jugoslaviji je obstojala Izselska matica, ki je skrbelo za Slovence v svetu ali včasih skušala kaj pomagati (pomagala je najti zaposlitev v Kraljevini Jugoslaviji vsem pribežnikom iz Slovenskega primorja – to je moja lastna izkušnja, imel sem v osnovni šoli dva učitelja, gospodično iz Trsta, Anico Urbinc, ki se je poročila z učiteljem, ki je bil za časa OF velik funkcionar, doma iz Podsrede, Maksom Kosom, drugi pa se je pisal Černigoj, tipično primorsko ime, zelo komunistično usmerjen). / ... / Kar se tiče ohranitve slovenske izselske skupnosti, če hočemo ohraniti enotnost slovenske skupnosti v izseljenstvu, je treba preprečiti, da si dve nasprotni organizaciji lastita vodstvo med izseljenci, kar se dogaja doma. Slovenija v svetu in Slovenska izselska matica ... ne more se lastiti neke vrste pokroviteljstva med ljudmi, opirajoč se na fanatizem / ... / sodelovanje in prijateljstvo, ampak razdor / ... / Antropološko vprašanje o ritualih – vsi, ki si v srcu in / ... / rituali preteklosti se jih udeležujejo, kot na primer spomina na pobite domobrnce, pač pa se slovenstvo prav malo spominja smrti Leona Rupnika, kvečjemu Rožmana in drugih marksističnih nasprotnikov, in čez par let – »zero« (nič – prev. Z. Ž.).

Mučeniško pobiti domobranci in drugi antimarksistični sodelavci / ... /, danes je predvsem bolj malo ljudi, ki doumejo žrtev slovenskih fantov; živimo v novem svetu, te žrtve za mnoge člane novih generacij niso preveč pomembne. Seveda ni vse tako, vsak pač vidi po svoje, in če se kod čuti razdor iz domovine, kot na primer tekmovanje med Slovenijo v svetu in Slovensko izselsko matico, / ... /

Rad bi videl, koliko argentinskih Slovencev bo praznovalo slovenske tradicionalne praznike. Kako se gleda na rituale, dviganje zastave itd. Tu in tam še naredijo koline, še se spoštuje žeganje velikonočnih jedil, miklavževanje, ampak opaža se neka mlačnost dviganja zastave in himne. Starejši / ... /, pri mlajših ni več tako. Razlog: asimilacija.

Mučeništvo pobitih nasprotnikov komunizma – seveda vsi, ki so bili v tem bojnem metežu, se jih spominjajo z največjo spoštljivostjo, dočim mnogo mladih že ne več toliko, ta ideja ne ustvarja energije skupnosti – tem bolj pri mladini se pograša, da je ta spomin mučenih / ... / last starejših, ne pa mladine, rojene v Argentini – slišal sem od mnogih, jaz nisem bil tam.

Vas vprašam, kdo še dela spominske komemoracije za pobite / ... /

Lahko rečem, da je vsaka skupnost, / ... / ki se je borila za pravične in krščanske ideale in zaradi njih prišla v inozemstvo, pač hotela ohraniti to dejstvo in mi smo se borili za pravično stvar in se ne moremo družiti z ljudmi, ki ne spoštujejo naše ideje; posebno so to kazali vsi, ki se štejejo, da so »elita«, in to posebno napram Primorskim Slovincem in Prekmurcem, zadnjim, ker so večinoma luteranske vere in so marksistični, oni pravijo »socialisti«.

Delo mladih do SPE – mladi so zrasli v Argentini. Na cesti, v šolah, v svoji družbi, med svojimi prijatelji ne najdejo tega, kar SPE propagira / ... /, ni v skladu z njihovim pogledom na življenje. Današnja mladina, posebno južnoameriška, ima precej drugačno pojmovanje življenja; na žalost se ga je oprijela tudi naša mladina.

/ ... / Kakšno je vaše mnenje glede SPE, politike ali ideologije, ali strast grabljenja imetja, svoje lasti in je ne deliti z nikomer; samo pogledajte, koliko Slovencev v Argentini nima svoje hiše – ta želja, biti lastnik, ni ravno prioriteta socializma, kjer je navada, da država reši potrebe človeka. To je tudi vzrok, da se je rodila SPE, in bo obstajala težko, kar se razume. / ... / Nobena revolucija se ne vrača na staro. V Sloveniji je bila revolucija neizpodbitno potrebna; žalostno je to, da so ljudje preveč znoreli, gre pač za sto in stoletne občutke krivic, ki umestno in neumestno izbruhnjejo na dan. Zakaj in kako, je poglavje zase.

SPE ni nikdar sanjala o svobodni samostojni Sloveniji, živeli so z idejo Slovenskega narodnega odbora, ki je gojil idejo, da bi bili del Kraljevine Jugoslavije. Čas je prinesel svoje. SPE je imela, vsaj tak občutek imam, od začetka cilj samostojne Slovenije, vendar je do tega dogajanja prišlo pod silo raznih okoliščin – kot je rekel Kermauner, nastanek slovenske države je bil en splav, k sreči je dobro izpadlo, ne ker je bil tak načrt SPE ali njenih somišljenikov v domovini, ampak ker se je v slehernem slovenskem človeku zbudila zavest, da smo nekaj, da znamo nekaj, zato smo močni. Pred sto leti se je napovedovalo, da ne moremo tvoriti skupne države z brati, ki so drugačne vere, imajo drugačno pisavo. Veste, kdo je to bil, eden velikih slovenskih politikov, predvsem realist, je doumel rešitev slovenskega problema v tem trenutku; ni se ga poslušalo in tako smo izgubili vsa ozemlja, na katerih se je govorilo slovensko – Porabje, Koroško, Goriško, Tržaško in del Istre. Doma mora marsikdo priznati, da je imel prav – na žalost ga nihče ne omenja.

Pravite, da imate občutek, da SPE išče svojo novo identiteto, pravzaprav »se išče imet lep pogreb«. SPE bo živela toliko časa, dokler bodo živeli tisti člani, ki so še iz domovine prinesli vse potrebno za sodelovanje v političnem plesu / ... / in se boriti in čakati na stolčke, kar se pa nove generacije tiče, rojene v Argentini, pokažejo iz spoštljivosti roditeljem nekaj zanimanja za Slovenijo; velika napaka je bila, da je SPE bila prepričana, da je v njenih vrstah res »elita«, kljub temu da se je pokazalo, da niso bili kos preprečiti ali nekako rešiti tragedijo slovenskih domobrancev na Koroškem. / ... / Slovenija je socialistična država, nastala za časa FRJ, in še nekako plava v teh vodah socializma, kljub temu da ji prinaša čokolado zapadna demokracija in bonbone socialne tržne ekonomije, brez gmotne pomoči od SPE je država dobro na svojih nogah, z elementi, ki so jih ustvarili doma, so se naučili biti dobri politiki, SPE naj gre k njim v šolo.

/ ... / Vprašate, v koliko je pomagala SPE. Vodstvo SPE so si in še lastili / ... / Ramon Falcon, SKA, ampak če bi ne bilo krajevnih domov, / ... / ne vem, kako bi bilo naše stanje, saj je dovolj jasno, da mnogi krajevni domovi gojijo svojo lastno / ... / s šolami, raznimi prireditvami, več direktiv je bilo, dokler je živel msgr. Orehar, ki je bil trn v peti rdeči zvezdi, ampak v teh letih od leta 1948, ko so prišli sem, se ni naredilo več ali prav malo da nekako vplivat na stare naseljence in / ... / Gospod Zvone Žigon, s takšno držo si SPE ne more nikakor lastiti ali želeti biti neka vodilna sila, lahko v eni določeni kongregaciji, ne pa narodu, ki je različen v mišljenju, delu, življenju in veri. Nikakor ne sprejemem dejstva, da si dober človek le Slovenec, / ... / vedno k maši z rožnim vencem v roki / ... /. Zgodovinski dokaz l. 1945 v Vetrinju, na Teharjih, Kočevski rog, koliko se je molilo, na kilometre se je molilo rožni venec, preživeli so le tisti z izredno voljo do življenja in golimi slučajnostmi. / ... /

Moja definicija vprašanja opisa politične kulture. Malo slovenskih emigrantov se je vrnilo nazaj, v domovino, večinoma so šli s trebihom za kruhom, ker jim pač domača zemlja ni dala možnosti življenja, in ljudje so želeli jesti kaj drugega kot zelje in žgance. Naša emigracija večinoma od 1945. naprej je bila ideološko nasprotna novemu režimu v FRJ, deloma bila prisotna v revolucionarnemu pokretu, poznavajoč politično tolerantnost zmagovalnih čet partizanstva, je bilo na izbiro samo eno – rešiti življenje. Na žalost SPE ni poznala dogovorov Jalte, kar je bila javna tajnost ... Cel svet je vedel za sporazum Tito-Šubašić in SPE ni bila v stanju doumet, da so že prodani, saj je ves svet vedel, da bodo vsi kvizlingi vrnjeni in sojeni od novih oblasti in po takratnih političnih okoliščinah partizanstvo je bilo v sklopu zaveznikov in vse, kar se je borilo proti njim, je bilo obtoženo kolaboracionizma. Ponavljam, tragedija slovenskega človeka, ki je branil svoj dom in svoj način življenja, je precej zakrivila SPE. Čitajte zgodovino dogodkov na Koroškem v mesecu maju in juniju 1945. Ničesar se ne skriva za večno. Papež Janez Pavel II. je rekel, bojte se neoliberalizma, v komunizmu je precej resnice, cerkev je v svoji preteklosti naredila veliko krivic, križarske vojske, inkvizicija, Santo Ufficcio, evangelizacija Amerike, in že obstaja 2.000 let, marksistični socializem pa ni dočakal

sto let. Hitlerjev Reich ni dočakal 15 let in drugi mesianisti sveta, in SPE v primerjavi z vsem tem. / ... /

/ ... / Politična identiteta Slovencev v Argentini, ko Bog pokliče k sebi svoje služabnike, sodelavce SPE, z zadnjim bo tudi umrla SPE. Vsi več ali manj spoštujejo zemljo svojih roditeljev, občudujejo njeno lepoto, ali malo jih je, ki bi se preselili v Slovenijo, podzavestno se čutijo, da doživljajo stvaritev nove države, mnogi so ponosni na to ... Ne pozabimo, da v Argentini je merodajen zakon zemlje, ne zakon krvi. Malo potomcev SPE se bo čez 50 let zavedalo, da so potomci Slovencev, vsi bodo Argentinci in za mnoge je to ponos in čast. To, kar bo s tretjim rodом – vsi bodo Argentinci, »moji dedje so bili Slovenci«, in to bodo rekli s ponosom. / ... /

Vaše vprašanje prihodnosti – vi kot antropolog se strinjate, da vse te etnične skupine bodo čez 500 let ali prej govorile še en, morda dva ali tri jezike, danes so še državice, večje / ... / in potem kontinent in končno sam svet, sem že rekel, da podzavestna dela ali dejanja obstajajo, in to je povsod, ljudje se počutijo, da so to, kjer so, in / ... / kar je Slovencev, bodo prej ali slej Argentinci. Človeku je narava dala tisto neizmerno silo, da se prilagodi hrani, običajem, jeziku in tudi črni ženski in / ... / Mi imamo tukaj v Argentini tretjo generacijo in otroci znajo slovenski in nisem videl nikogar, ki je že 50 let v Argentini in da ve še slovensko / ... /, mi tako kot s povojnimi slovenski državljani in gredo delat v Francijo, Nemčijo, Švedsko, pridejo čez dve ali tri leta domov na obisk in ne pride sem, pripelje s sabo tolmača, ker ne zna več slovensko, / ... / kakšen bahač in kratka pamet. Kar se pa tiče odpreti vrata argentinskim ženinom in nevestam, / ... / ženske danes hočejo bit dobro ljubljene povsod v svetu, ljubiti ni več greh, kot je bilo včasih, saj je papež Janez Pavel II. rekel, da je ljubezen božji dar, da ga ima vsak pravico in dolžnost uživati, in mi Slovenci se učimo lepo ljubiti, ne samo otroke delat. Če kakšno slovensko dekle ali fant v Argentini izgubi glavo – je le človek iz krvi, to ni greh – mešana solata je dobra in zdrava. / ... /

Naša skupnost je v času 1945-48 živela v taboriščih, smo živeli s približno 1.200 kalorij in prav malo delali, dočim so doma v Sloveniji trdo garali, od 1948-50 smo vsi, ki smo emigrirali v ZDA, Kanado ali Argentino, imeli poln želodec belega kruha in mesa in drugih slaščic, doma so to videli na slikah, so garali, da so pripomogli k današnjemu blagru. Prosim vas, kaj je sploh SPE pripomogla k temu? Če bi hotel tekstualno odgovoriti na vsa Vaša vprašanja, odkrito povedano rezultat bi bil vedno isti. SPE je sveta stvar, vse drugo nič. Moje mnenje – SPE v trenutku, ko je zapustila slovensko zemljo, se je poslovila za vedno bit oblast in komanda v Sloveniji, kar še mnogim ni jasno. To pravico imajo le tisti, ki so močili slovensko zemljo s potom svojega obraza, mi v SPE lahko le občudujemo njihov trud. Danes jo vsi hvalimo in občudujemo. Lahko pokažem, koliko je SPE pripomogla k temu, kdo ima to zaslugo – slovenski človek v senci levice in / ... / južnih bratov in danes veljajo Slovenci kot najbolj kulturna in napredna država Balkana in deloma tudi sveta. Vprašam vse Slovence v svetu, koliko je doprinesla SPE k temu, smo podpisali, da smo za to, in nič več. / ... /

Ne SPE, Slovenska politična emigracija, ampak SP, slovenska porqueria, mi je dovolj lahko z vsem srcem in dušo reči, da so državo Slovenijo napravili doma, SPE pa je toliko nesramna, da sebi šteje to čast, morda se motim, nisem »estudio-so« / ... / Država je tukaj, oblasti se pa bodo menjale, kadar bo večina to želela in potrdila na volitvah. Slovenci smo bili prva etnija na svetu, ki je volila svoje oblasti (Karantanija). Stiki SPE s Slovenijo – Slovenska izseljenska matica je ena / ... /, ki je med leti 1918 in 1941 predvsem skrbela in pomagala predvsem intelektualnim ljudem / ... / Mnenja sem, da je SIM imela namen pomagat tistim Slovincem v zamejstvu, ki so bili pod fašizmom / ... / preganjani. V koliko je Matica lahko / ... / pomagala tem ljudem, si lahko predstavljate, saj je skoraj ves slovenski denar šel v Beograd. Kaj je lahko matica naredila s tistimi par dinarji, ki so ostali?

Urad za Slovence po svetu ali Slovenija v svetu, kot jo poznamo, ne bi smela obstajati, obuja mrtve, Kocmurji so višek fanatizma in Pavlinka Korošec sanjajo, da so slovenski mesianisti. Svetovni slovenski kongres, nismo nič, / ... / je samo kašljanje lačnih uših s Hribarjevo na čelu, ker se je hotelo doseči s tem kongresom. Oslepiti Slovence v svetu, jih pridobiti, / ... / morda so pričakovali večjo pomoč iz inozemstva, zavedali so se, da je SPE kolikor toliko težka, potrebno jih je bilo pridobiti, da sprejmejo z veseljem idejo slovenske države, kajti jasno je bilo, da je slovenski Narodni odbor in pretežni del SPE bil srbofilski, čakali so osvoboditve in združenja z Jugoslavijo. Zato tudi dr. Stane Zupan, Tine Duh, so bili trn v peti Narodnemu odboru in SPE. Ti so si prizadevali, da bi bila Slovenija samostojna država, žal so prej umrli, niso dočakali uresničitve njihovega ideala.

Človek gre obiskat domovino, da vidi svoje kraje, prijatelje, / ... / staro ljubico, ne pa vpije pozdrave režimu.

Politične razmere danes, normalno pustim, da se juha sama skuha. / ... / Ob razglasitvi samostojnosti so mnogi izgubili glavo, doma kuhajo razne mineštre, a se bo že umirilo – pustimo času čas. Jim bo bodoči slovenski svetnik Anton Martin Slomšek razsvetlil glavo oziroma možgane.

Vse ideologije se spreminjajo. Krščanstvo se je izoblikovalo pred 2000 leti, komunizem je kot sila živel le 70 let. / ... / Jezus je bil tudi član stranke, ampak stranke revežev, delavcev. / ... / Študirajte ali preglejte razvoj prvotnega socialnega gibanja Jezusa in njegovih 12 apostolov. / ... / Kar se tiče predvojnega obdobja, ne bom dajal svojega mnenja, ampak zapisal eno anekdoto, ki sem jo doživel leta 1966, ko sem obiskal Slovenijo. Obiskal sem svojo teto, sestro moje matere. Bila je nadvse srečna. / ... / Na večerjo me je povabila z besedami: »Tonček, ko si bil mlad fant, še koruznega kruha ti dostikrat nisem mogla dati, danes pa te lahko postrežem z mesom in belim kruhom in dobrim vinom.« Obiskal sem tudi duhovnika, / ... / in je dejal, molimo, da bi Tito dolgo živel. Moje mnenje je, povprečno sem videl, da žive ljudje boljše kot pred 1945., seveda ni samo zasluga Tita, ampak svetovnega razvoja. Ni več Tita in Slovenci žive še boljše. Torej je le Slovenec gospodar svojega dela in denarja in to je danes vse. Moji stiki s Slovenijo, direktnih sorodnikov v Sloveniji nimam, le še /.../ in prijatelji, ki so v času FRJ imeli dobre

položaje. Kako bo Slovenija v bodočnosti, je odvisno od slovenskih politikov, če bodo doumeli globalizacijo in koristili slovenskemu narodu. / ... / še manj pa poslušat nasvete SPE.

Vračanje mladih – kateri mlad človek ne potuje rad ... to je neke vrste bahanja, mnogi se delajo v Sloveniji več, kot so res, za mnoge je pa tudi neka vrsta / ... / maščevanja ali mazohizma – za mnoge Slovence v domovini smo mi Slovenci v Argentini neke vrste izdajalska golazen itd., in kdo rad pokaže, da nismo to, kar so komunistične oblasti slikale, da smo. Gospod Kermavner je to razliko imenoval argentinski čudež. Ni to res, gospod Kermavner je bil napumpan človek, je prišel med nas, je videl nekaj drugega, bil povsod prijazno sprejet, / ... / ni videl pijandur, ni slišal preklinjanja in prostaškega govorjenja. / ... / Kaj je lahko rekel – to je čudež.

Za zaključek – svet je velik in majhen. Dolžnost vsakega Slovenca v tujini oziroma kjer koli je, da ne pozabi na svojo zemljo, da ne pozabi, da Slovenija potrebuje ljudi, ki ohranjajo našo zemljo pri življenju, in mi vsi, ki smo v inozemstvu, ne pozabimo, da smo prišli v tujino ne kot »propalnice«, ampak kot ljudje, ki so si želeli ustvariti nov dom, novo življenje, družino v slovenskem duhu z dobroto slovenske duše.

7. Marjan Eiletz, Buenos Aires, 22. maj – 30. avgust 1999 (predsednik SKA)

1. Rodil sem se 8. januarja 1926 v Slovenj Gradcu, kjer je bil moj oče kot pravnik v službi na sreskem načelstvu, leta 1932 smo se z družino preselili v Maribor, kjer sem obiskoval osnovno šolo na Vadnici učiteljsišča, nato pa stopil v klasično gimnazijo, kjer me je leta 1941 v četrti gimnaziji dohitela vojna in nemška okupacija, pred katero sem se umaknil v Ljubljano. Sodeloval sem pri ilegali Slovenske legije, ob koncu leta 1943 pa stopil v Slovensko domobranstvo, s katerim sem se leta 1945 umaknil na Koroško. Od tam sem se rešil vrnitve v Jugoslavijo z begom s transporta. V begunskem taborišču v Lienzu sem leta 1945 končal osmi razred klasične gimnazije in maturo, nato sem se podal v Italijo, kjer sem po kratkem bivanju v taborišču Senigallia odšel v Rim. Od tam sem konec leta 1947 emigriral v Argentino in kmalu napravil nostrifikacijo mature ter se vpisal na fakulteto za arhitekturo. Leta 1947 sem se poročil s Pavlo Maček in naslednje leto diplomiral kot arhitekt. Z ženo imava tri otroke. V Argentini sem delal v lastnem študiju kot neodvisen profesionalc. V slovenski skupnosti sem sodeloval vsa leta, posebno intenzivno pa od leta 1970 naprej, deloma v društvu Slovensko katoliško akademsko starešinstvo, obenem pa v Slovenski kulturni akciji. Spočetka sem deloval v gledališkem odseku kot scenograf, pa oblikovalec revij in knjig. Leta 1969 sem se vključil v odbor SKA kot podpredsednik, od leta 1992 naprej pa kot predsednik. Od leta 1998 sem tudi glavni urednik *Meddobja* in se ukvarjam tudi s pisateljevanjem.

2. Očitki o rešenju »elite« leta 1945 so brez podlage. Domobranski štab se je sicer rešil vrnitve, vendar so vse vrnjene enote odšle s svojimi častniki, ki jih je doletela ista usoda kot ostale vojake, le s to razliko, da so bili pred smrtjo strahotno mučeni.
3. Očitki o razslojenosti SPE med borce in politike idr. so bili vedno pretirani. Vsi vemo za borčevske razlike (Tabor – Vestnik) in še druge politične različice, ki imajo svoj zgodovinski izvor še iz medvojnih ali celo predvojnih časov, a nikaikor niso predstavljale kakega razkroja ali česa podobnega, nasprotno, to so bili normalni pojavi diverzifikacije različnih pogledov na isto stvar. SPE je ohranila v bistvenih točkah (komunistična revolucija na Slovenskem, postkomunistična tranzicija in bodočnost demokratične Slovenije) enotno stališče.
4. Vprašanje »vrnitve« SPE v domovino ima dvoje obdobij: eno takoj po naselitvi v tujini, kar se je dalo oceniti kot nerealen »mit«, a vendar popolnoma razumljiv in opravičljiv z nabojem strahotne travme, ki je prizadela večino izseljencev (raje bi rekel »beguncev«), ki so od zahodnih demokratov pričakovali popravo krivičnega izdajstva, a so doživeli hudo razočaranje. Ta doba mita vrnitve se je po nekaj letih precej nevtralizirala in je ostalo le še upanje na neko »končno« rešitev, ki je pa ni bilo od nikoder. Drugo obdobje »mita« vrnitve se je razcvetelo vzporedno s propadanjem komunističnih režimov po vsem svetu in so mnogi člani SPE upravičeno pričakovali (in še vedno pričakujejo) popravo vseh krivic in zločinov, storjenih od komunistov med revolucijo in po njej. Ta druga (dokončna) vrnitev bi bila možna le za maloštevilne izseljence, saj je večina starih že umrla ali pa jim povratak onemogočajo različni vzroki (družinski, zdravstveni, ekonomski ...).
5. Predvojni izseljenci v Argentini so imeli v pretežni večini odklonilen, večkrat celo sovražen odnos do novodošlih Slovencev. To žalostno dejstvo je deloma opravičljivo zaradi sovražne propagande, ki jo je izvajala kom-partija preko svojih agentov in drugih ljudi, ki so nasedli njihovim lažem. Po mnogih letih se je ta prepad precej omilil, prav posebno še po osamosvojitvi Slovenije in po politični čistki v društvu Triglav, katero so izvedli popolnoma spontano demokratično čuteči predvojni naseljenci sami. Danes je razmerje med obema emigracijama skoraj normalno, obstojajo pa nekatere razumljive razlike, saj sta obe skupini izdelovali skozi desetletja vsaka svojo identiteto z mnogimi različnimi faktorji (krajevni izvor, kulturni, jezikovni, religiozni in politični vzroki).
6. Edine težave z argentinsko oblastjo so imeli predvojni naseljenci v času Perónove prve vlade, ko je začel gonjo proti komunistom, ki so se takrat zagnezdili v nekaterih društvih (Union Eslava itd.). Povojna emigracija ni imela nikakih problemov z nobeno od argentinskih vlad.
7. Obiski v domovini v »tridih letih« komunistične diktature so bili moralno opravičljivi v slučajih obiska sorodnikov, ki so želeli videti svoje sinove pred smrtjo ali podobno. Tudi so opravičljivi za tiste, ki so nameravali opraviti kakšno posebno poslanstvo proti nasilju diktature. Pravih »turističnih« obiskov je bilo v

resnici malo. Ne zdi se mi pametno stališče nekaterih vodilnih ljudi, ki so nasprotovali vsakim obiskom.

8. O pomembnosti vloge cerkvenega mučeništva pri graditvi ideološke podlage v naši skupnosti je bilo že mnogo zapisanega in se v splošnem strinjam z dejstvom, da je prav ta vloga najvažnejši faktor verskega in narodnostnega ohranjanja in rasti, ki je bil prav gotovo močnejši od ostalih, sicer prav tako pomembnih faktorjev, kot npr. politična in kulturna dejavnost.
9. Politično delovanje v ožjem smislu ni imelo velikega pomena pri ohranjanju etnične identitete, pač pa je bila očitna neka skupna in precej spontana akcija vseh slovensko čutečih izseljencev po organiziranju šolstva, kulturnih društev, okrajnih domov itd., ki je bila za vso našo skupnost nekaj samo po sebi umevnega in je niti ni bilo treba posebej propagirati. Osebna odgovornost in narodnostni čut posameznikov sta rodila uspehe, ki so v ponos ne le naši SPE, temveč tudi vsemu našemu narodu, ker dokazujeta neverjetno žilavost in vztrajnost in predvsem idealizem v borbi za obstoj in ohranjanje starih, večnih idealov.
10. Pomen raznih ritualov ne smemo zmanjševati, kadar ti izhajajo iz svobodno umišljenih in v demokratični ali celo religiozni tradiciji zasidranih navad, ki jih je polstoletna ateistična in raznarodovalna diktatura sistematično odpravila. Dviganje zastav, na primer, je doprinos tukajšnje argentinske šolske vzgoje, ki se nam je zdel simpatičen in tudi potreben, da smo vzpostavili ravnotežje med slovenskim in argentinskim svetom.
11. Pomen mučeništva pobitih rojakov je brez dvoma naš najmočnejši vir energije, vendar ne v smeri sovraštva ali revanšizma, temveč v smislu krščanskega odpuščanja kot naš doprinos k spravi. To naše stališče se dan na dan uveljavlja z isto energijo pri novih generacijah tretjega rodu in ni izgleda, da bi v bodočnosti popustilo.
12. Ne strinjam se s paradigmo »protikomunizma«, ker je ta kategorizacija negativno usmerjena. Komunizem je propadel kot filozofska in ekonomska kategorija. Slovenski kristjani so bili od nekdaj demokrati in pristaši svobode in človekovih pravic, ki so jih teptali nacizem, fašizem in komunizem, torej so bili prvenstveno »za« one vrednote. Ostanke komunistične nomenklature delujejo še vedno pri najvažnejših političnih, gospodarskih in medijskih vzvodih in izvajajo skoraj isto politiko kot njihov propadli sistem, pod krinko modernega »liberalizma«, ki pa s pravim liberalizmom nima nič opraviti.
13. Naša skupnost ni bila nikoli »zaprta« do vsega normalno dobrega in lepega, kar se je dogajalo v svobodnem svetu. Bili pa smo prepovedani od vseh resorjev matične diktature, čeprav so nas skušali nešteto krat filtrirati in razdirati, kar jim sploh ni uspelo. Obstaja pa neka delna izoliranost pred vplivom zunanjega sveta v narodnostnem in verskem pogledu, ki ima različne zagovornike ali pa oporečnike.
14. Ne vem, od kod izvira ta Vaš podatek o odklonilnem obnašanju dela mladih do SPE. Razen peščice posameznikov, ki so se nekoč oddaljili, vsa ostala mladina

- brez problema popolnoma spontano sodeluje in dela z vsem spoštovanjem in energijo za iste ideale, ki so jih podedelovali od svojih staršev.
15. SPE je bila po mojem mnenju predvsem ideološka emigracija, saj je nastala kot posledica boljševidne revolucije, ki je pogazila vse prejšnje politično demokrasko življenje v Sloveniji s krvavim nasiljem, katerega cilj je bil totalen prevzem oblasti s popolnoma določeno ideologijo: »komunizmom«.
16. Danes je ta emigracija še vedno ideološka, saj kljub gotovim dosežkom v smeri postopne demokratizacije še vedno čaka na bistvene spremembe v duhu zahodnoevropskih držav, kot npr. polna vzpostavitev pravne države, javna in uradna ugotovitev zgodovinskih resnic v zvezi z revolucijo in protirevolucijo, priznanje in obžalovanje zločinov, ki sta jih zagrešila komunistična revolucija in kasneje država SR Slovenija s svojim terorističnim nasiljem. Tako imenovana SPE ne zahteva drugega, kot terjajo danes po osmih letih »demokracije« razne skupine vrhunskih kulturnikov in Katoliška cerkev v Sloveniji ter nekatere »pomladne« stranke. Dokler ne bo razčiščena problematika resnične demokratizacije in poprave vseh krivic, se stališče SPE ne bo spremenilo, čeprav se bo vključila v normalni tok slovenskega političnega življenja s sodelovanjem pri demokratičnih strankah.
- 17., 18. Politična kultura SPE ima svoje korenine v več kot stoletni politični zgodovini slovenskega naroda v borbi za obstoj in svobodo. Jasno je, da večina članov SPE izvira iz krščansko usmerjenega tabora v sklopu zgodovinske Slovenske ljudske stranke (SLS), čeprav jo sestavljajo tudi mnogi člani t.i. »liberalne« stranke in celo stare Slovenske socialistične stranke. Te stranke so se med vojno združile v Slovenskem narodnem odboru, ki je bil za SPE najvišja politična avtoriteta.
- 19., 20., 21. V Argentini se je SPE srečala s predvojno emigracijo izseljencev predvsem iz Primorske in Prekmurja. Očividna so bila začetna nesoglasja zaradi slabe informiranosti teh zadnjih, ki so živeli tukaj pod vplivom komunistične propagande in smatrali SPE kot izdajalce. Polagoma se je to razprtje poleglo, predvsem po osamosvojitvi Slovenije. Treba je pa spoštovati različnost identitet obeh emigracij, kar se danes še vedno opaža. Drugi in tretji rod SPE sicer ne izražata iste ostrine v političnem zadržanju, vendar ne popuščata v relativizaciji vrednot in resnic, ki so podlaga njihove emigracije.
- 22., 23. Tema t.i. »mešanih zakonov« je za našo skupnost predstavljala vselej nek delikaten, skoraj »življenjski« problem. Nekdanja bolj ostra zadržanja so se sčasoma ublažila in danes ne predstavljajo več nobene dileme. Vodstvo SPE prepušča danes ta problem naravnemu razvoju, ne da bi popustili v principu ohranjanja narodnostnih vrednot, predvsem v pogledu jezika. Važen je »slovenski duh«, kajti če je ta močan, potem se je možno naučiti tudi jezika. Prepričan sem, da se še skozi mnoge generacije ne bo izgubil tisti »politični« ali recimo ideološki naboj, ki je pogojeval našo emigracijo od vsega začetka, ker je le-ta postavljen na etično podlago, ki se bo prav gotovo še mnoga leta ohranjala. Kulturna identiteta pa nujno izhaja iz etnične pogojenosti.

24. Kot sem prej omenil, naša SPE ni imela nobenih odnosov z matično Slovenijo oziroma Jugoslavijo, ker jih je ta ignorirala. Odvzeli so nam državljanstvo in nas izbrisali iz vseh civilnih registrov v Sloveniji, razen tistih iz politične policije Ozne in kasnejše Udbe, ki so krepko delovale v podtalnem infiltriranju SPE. Naša skupnost je spremljala vse poizkuse demokratičnih gibanj v domovini z velikim zanimanjem in upanjem na prevrat. Plebiscit in končna razglasitev samostojnosti z istočasnim sesulom komunistične nadvlade sta razburkala in pozitivno nastrojila našo skupnost, ki je z vso vneto gorečo sodelovala v Argentini pri dosegu priznanja nove Slovenije.
25. To vprašanje se mi zdi nepravilno zastavljeno. Mi Sloveniji nismo ničesar »zamerili« skozi zgodovino, saj Slovenija ni bila odgovorna za nasilen prevzem komunistične oblasti, kot se je to dogajalo v vseh deželah, ki so prišle v območje sovjetskega protektorata. Večina Slovencev je hudo trpela pod policijskim režimom, drugi pa so se prilagodili, kot se to mnogokrat dogaja pri vseh narodih. Jaz sem se leta 1980 (prav med dolgim umiranjem diktatorja Broza) odločil, da bom obiskal domovino, da vidim, če morem kaj storiti v prid trpečim, pa so mi odbili vizum.
26. Današnji stiki SPE s Slovenijo so precej normalni, dokler ne pride do »kratkih stikov« politične vsebine med nekaterimi funkcionarji. Naša SKA ima popolnoma normalne in v večji meri zadovoljive stike z ministrstvom za kulturo ter z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu. Sodelujemo s Svetovnim slovenskim kongresom ter z Izseljenskim društvom Slovenija v svetu. Nimamo pa nobenih stikov s Slovensko izseljensko matico, ker ta še ni obžalovala svoje totalitarne preteklosti in se resnično demokratizirala.
27. O tej točki bi se dalo na dolgo razpravljati, vendar je že toliko napisanega v našem emigrantskem in tudi matičnem demokratičnem časopisju, da bi bila vsaka moja beseda odveč. Enostavno bi želel, da pri prihodnjih volitvah zmaga koalicija pomladnih strank, ki bi bila najbrž edina zmožna dvigniti Slovenijo na raven pristne demokracije, razčistiti totalitarno navlako protidemokratičnih in protikrščanskih piscev izza starega režima in končno vzpostaviti zakonodajo resnično pravne države.
- Današnji položaj Slovenije nima ničesar opraviti s predvojnimi obdobjem, ki verjetno ni bil v vseh ozirih idealen, a vendar je spoštoval človeško osebo in njegovo svobodo.
28. Prihodnost naših stikov s Slovenijo se bo razvijala v smislu političnih dogodkov, ki jih bo naš narod doživljal. Mi bomo stali ob strani svojemu narodu tudi v stiskah, kot vedno. Naše delovanje z domovino bo brez dvoma močnejše in bolj prisrčno, če se bodo pojavile na oblasti demokratične stranke »slovenske pomladi«.
29. »Vračanje mladih« v Slovenijo gledamo s simpatijo in občudovanjem, saj ti »povratniki« žrtvujejo ogromno za to odločitev in so bili deležni mnogo priznanj in lepih besed, kakor tudi psokv in zatiranja.

30. Obisk gospe državne sekretarke Mihaele Logar je bil na splošno pozitiven. Naša SKA je prosila za intervju z gospo, kjer smo izmenjali vrsto mnenj in predlogov, na podlagi katerih se sedaj naše sodelovanje nadaljuje. Pričakujemo, da bodo rezultati za nas pozitivni.
31. Ta pojem »političnosti« pri poveljnih emigracijah iz različnih držav, ki so padle pod sovjetsko (oziroma komunistično) diktaturo, je precej podoben pri vseh narodnostnih skupinah v Argentini. Problematika je podobna, kljub raznim različicam. Vsem pa je enaka ista lastnost: politična emigracija je vedno potencial za narodnostno epopejo zavrženih, a ponosnih premagancev.

8. Ivan Korošec, Buenos Aires

(odgovori napisani in osebno oddani med bivanjem v Ljubljani, 7. septembra 1999)

Rojen 17. 6. 1924 v Bizoviku. Študent srednje šole v Ljubljani. Borec nacionalne ilegale, oficir udarnega domobranskega bataljona, predan v Teharje, rešil sem se s skupino, ki je udarila v juriš. Emigriral v Argentino, kjer sem končal univerzitetni študij. V službi sem delal kot finančni manager, sicer pa sem deloval in še delujem tudi kot pisatelj, pesnik in govornik.

Gledc namigovanja o rešitvi »elite« leta 1945 – rešil se je t.i. Narodni odbor in domobransko poveljstvo. Po 3. maju niso šli v smrt vsi borci in tudi ne vsi častniki. Vračanje ni bilo prisilno od strani poveljstva.

»Razslojenost« je naravna, ker smo različni sloji. Je pa res, da med politično stranko oziroma vodstvom SKD in borci je le toleranca, ker borci vemo, da je nekoč večinska stranka SLS soodgovorna za dogodke po 3. maju 1945.

»Mit« vrnitve v domovino je bil aktualen vse do padca berlinskega zidu, pri nekaterih vse do danes in do padca naših »preoblečenih« komunistov v vladi.

Odnosi s predvojnimi naseljenci – Preden je prišla prva ladja z emigranti, so partizani poskrbeli, da so nas pri predvojnih emigrantih predstavili kot izdajalce. Preprosti ljudje so jim verjeli. Težave z argentinsko oblastjo so imeli prav ti emigranti, ker so jih vodili slovenski komunisti, potem jugoslovansko veleposlaništvo. Argentina je vseskozi zavračala komunizem, zato smo bili zelo sprejeti in upoštevani.

Obiske v domovini v času komunistične okupacije smo obsojali, posebno take, ki so govorili proti lastnemu prepričanju. Hvala Bogu, bili so redki.

Katoliška Cerkev ni gradila ideološke podlage. To smo si utrdili med revolucijo. Skrbela pa je za celovitost skupnosti, kot tudi za laične (predvojne – op. Z. Ž.) organizacije. Ko so ti emigranti spoznali resnico o nas, smo se zblížali.

V šolah, družinah, cerkvenih organizacijah itd. ni bilo političnega delovanja. Odpor do komunizma je vsak nosil v svojem srcu, tako starejši kot mladina. Povsod pa je bil pogovor o prenehanju nasilja, umorih, krivicah, in to je osvojila mladina. Pobiti domobranci so naši junaki – mučenci.

Vloga rituala – vse to je nujni, zunanji izkaz slovenske in verske zavednosti ter ohranjanja le-teh. Pomanjkanje tega opazujemo v Sloveniji.

Mučeništvo ni izgubilo ne pridobilo, ker priznanje in čast žrtvam je in je bila izkazana v največ dosegljivem.

Protikomunizem kot politična paradigma – smo še vedno protikomunisti. Odpor je bil in je proti zločinskemu komunizmu, katerega zagovorniki še vedno vladajo v Sloveniji in ni uradne obsodbe genocida!! Do samih članov KP pa smo lahko lojalni.

Zaprta SPE – Naša skupnost je bila zaprta do agentov partije in njih parazitov (Čuček in drugi). Prav tako do jugoslovanskega poslaništva.

Odklonilno obnašanje dela mladih do SPE – V čem vidite »odklonilnost mladih«? Nobena družba ni popolna, če je svobodna. Kristus je imel 12 apostolov, pa je bil tudi eden »odklonilen«.

SPE je IDEOLOŠKA emigracija, proti breznarodnemu boljševizmu.

SPE je danes še vedno ideološka emigracija. Vse dokler Slovenija ne bo pravna in resnično demokratična država.

Apolitičnost, identiteta SPE – SPE je utrdila svojo identiteto, ko je odkrila masko OF ob pomorjenih narodnjakih. Ta identiteta ji je življenje.

Definicija politične kulture SPE, njenih značilnosti glede na izvor, način delovanja, cilje – *Svobodna Slovenija*.

Politična – etnična identiteta – Mislim, da je ta delitev teorija opazovalcev. Vse naše organizacije so imele in imajo svobodno izvoljene odbore.

Drugi, tretji rod – gredo za nami in z nami.

Prihodnost – Odpreti vrata argentinskim ženinom in nevestam ni »jezikovni samomor«. Je naravni razvoj. Marsikateri od teh ženinov in nevest zna vsaj toliko slovensko, kot nekateri slovenski ženini in neveste v Sloveniji. Imamo več mešanih zakonov, katerih otroci hodijo v slovenske šole in govorijo oba jezika. Prihajajo in sodelujejo na slovenskih prireditvah. Naravno, da so tudi izjeme. In kaj?! Naša dolžnost je ohranjati slovenstvo na tujih tleh – do kdaj? Vsak je dolžan do svojega konca!

S tezo o manjšanju vloge jezika in političnosti se NE strinjam.

Odnosi s Slovenijo – Naš odnos do Slovenije je bil vedno sinovski. Do oblastnikov pa nasproten! Od 1990 pa do danes je odnos do domovine isti, za oblast pa pričakujemo spremembe.

Sloveniji nismo nikoli nič zamerili. Vladajočo partijo pa še danes obtožujemo. Na obisk sem šel prvič leta 1991 z namenom, da rušim komunizem. Prej bi ne šel, ker bi končal na zelenem bajerju.

Stiki s Slovenijo – stiki so dobri z vsemi razen s SIM, ki je podaljšana roka partije z novo rokavico.

Trenutne politične razmere v Sloveniji – Komunizem je mrtev, vendar ne počiva v miru. Včerajšnji proletarci so današnji kapitalisti in pijavke. Obstojajo drugi ljudje KP, ki so isti in delajo isto, ker se jim vdira pod nogami. Sedanje obdobje je podobno letu 1942.

Prihodnost – Slovenija ima odprto pot v resnično svobodno pravno državo. Od Slovencev pa je odvisno, kam jo bomo vodili.

Vračanje – Tako mladi kot starejši smo do vodstva Slovenije nezaupljivi in čutimo, da smo mu odveč.

Obisk Mihaele Logar – Bil sem na sprejemu. Gospa si je prizadevala, da bi nas razumela. Ne vem, če se ji je posrečilo.

Dodatne pripombe – Smo trdoživa narodnostna skupnost, hvaležna Argentini za vso svobodo, priznanje in upoštevanje naše slovenske poštenosti in dela ter prav tako hvaležni in ponosni, da je bila Argentina prva ameriška država, ki je priznala slovensko samostojnost! Ob tem pa si prizadevamo in prosimo Boga za pravičnejšo, lepšo Slovenijo!

9. Dr. Jože Rant, Haedo, Buenos Aires, 15. avgust 1999

(Odgovor kljub obsežnosti zaradi njegove informativnosti in značilnosti navajam v celoti. Na nekatere trditve, povezane z menoj, sem avtorju odgovoril pisno, med obiskom v Argentini pa sva se o vsem lahko še dodatno pogovorila. Naveden je povzetek življenjepisa.)

Spoštovani g. Zvone Žigon!

Skušal bom vsaj nekaj odgovoriti na Vaša številna vprašanja. Toda predvsem poudarjam naslednje:

1. Vi sami se sprva niste obrnili name, ker ste zagotovo vedeli, da nisem nikoli deloval strankarsko-politično, da ne zahajam v slovensko skupnost že desetletja in da je moj edini stik z njo bil od približno leta 1985 preko *Meddobja*, od približno 1991 včasih po *Svobodni Sloveniji*, od 1995 pa zaradi dela za *Zbornik* društva Zedinjena Slovenija.
2. Verjetno ne veste, da samo sem pa tja preberem kakšno posamezno številko kakega slov. občasnika, bodisi domovinskega bodisi od drugod, razen zadnja leta *Svobodno Slovenijo*, in da torej nikakor nisem na tekočem s pravzaprav nobeno zadevo v notranjosti tuk. slov. skupnosti.
3. Verjetno bi moral najprej prebrati Vašo knjigo *Otroci dveh domovin* – ne le prelistati, kot do sedaj.
4. Naštevate razne občasnike, katere boste upoštevali. Po mojem bi bilo treba vključiti *Sij slov. svobode*, lista protikom. borcev *Vestnik* in *Tabor*, *Odarjeve* in *Ahčinove* knjige, delno *Kremzarjeve*, *Omnes Unum* in celo *Duh. življenje*, pa tudi nekatere zadeve, ki so bile objavljene drugje in so precej strogo gledale na tukajšnje skupnost ali vodstvo (*Žebot-Kanada*), ali knjige zadnjih časov, seveda s pripombo, da gre za življenjepiš- napad kot zagovor (S. Kociper) ali za roman (Brulc, *Argentina*). Seveda boste precej dobili v *Zborniku*.
5. V Vašem pismu na vse vprašance govorite o molku oz. o subjektiviziranem nega-

tivnem vrednotenju. To drži. A še huje je, da še zdaj – razen t.i. verskih listov, v katere pa določene teme po mojem ne spadajo –, kakršnokoli drugačno mnenje, predvsem iz Argentine, nima dostopa v domovinski tisk. Sam imam o tem dovolj izkušnje, ker npr. *Delo* ni objavilo mojih pisem o zelo žolčnih, a samo račun(ar)sko in ne razumsko možganskih proizvodih Spomenke Hribarjeve. (V tem primeru pišem Hribarjeve, ker gre za možev priimek brez njenega samskega srbskega priimka, kot da bi jo bilo sram ...) To pomeni, da morebitna sodba o Vašem delu, ki bi se ne skladala z uradno politiko listov, ne bo nikdar objavljena. Hočem verjeti, da je Vaša objektivnost zadostna za to, da ne boste tajili dejstva, da Slovenijo še zatirajo z enoumjem. Kajti: kaj mi pomaga, ako obstoji ustavno ali po zakonu svoboda tiska, če pa nimam nikogar, ki bi hotel natisniti to, kar sem napisal. Z drugo besedo: ne obstoji svoboda tiska, ampak svoboda tiskovnih podjetij, ki so lastniki tiska.

6. Ne morem Vam vnaprej odreči korektnosti in objektivnosti. Toda zavedajte se, prosim, da ste tudi Vi pogojeni po okolju, tako kot smo vsi: v tem, kar ste; v tem, kaj in kako pišete; v tem, kaj in kako objavite. Seveda najbolj po založbi (gl. t. 5.).
7. Po zgoraj povedanem je dovolj jasno, da je vse, kar zapisujem, moje osebno mnenje.
8. Morda bi včasih lahko govoril o prevladujočem mnenju, kot se Vi izražate. Zdi se mi pa, da danes nihče ne more govoriti o prevladujočem mnenju v slov. arg. skupnosti, in to niti med zelo aktivnimi v njej. Včasih je bilo morda mogoče govoriti o prevladujočem mnenju, a jaz bi ga rajši istil s t.i. uradnim mnenjem; nikakor pa ne z mnenjem večine, ki je pogosto mislila drugače; takih primerov je kar več, od t.i. tolerance plesa do obiskov domovine (1966-1980) itd. Govoriti o uradnem mnenju je zdaj mogoče v zelo ozkem pomenu: kadar gre za kako izjavo ZS ali MOS-a, ki pa so redke. Nasplošno pa je zdaj nesmiselno govoriti o uradnem mnenju, z izjemo Slov. dušnega pastirstva (DPA), ker ni več ne NO ne strank, razen če bi kdo prideval nekaterim samozvanim ideologom kakšno posebno nalogo: npr. prelat dr. Gogala za katolištvo, dr. Kremžar za narodno-politično (bivšo? SLS) ali katoliško-družbeno. Resda so svojčas nekateri govorili o uradnem mnenju, a to »uradno mnenje« je bilo odvisno od tega, za kaj je šlo: Stare-Smersu-Kremžar po strankarski liniji SLS; msgr. Orehar-prelat dr. Starc po dušnopastirski; nekateri načelarji preko nekdanje KA (sprva L. Jan); Malovrh-L. Erjavec za Družabno pravdo; Jurčec-Lenček za SKA; Jurčec-Geržinič za Sij; današnja SKA, v kateri v *Meddobju* dobite od Geržiniča (in njegovih blodenj) do, recimo, mene; itd. itd. O tem, kako so se šli in celo spraševali o tem, kaj je uradno mnenje (npr. v SKA), glejte moj članek v prihodnjem *Meddobju* (Pisma treh urednikov). Uradno mnenje se je zmerom nanašalo na določeno sfero; v *Zborniku* boste opazili, kako se je društvo ZS večkrat izmazalo s tem, da je z ozirom na vsak primer odgovorilo npr.: v tej zadevi se obrnite na NO; ali kasneje: o tem naj odloči Medörg. svet (MOS). S tem seveda ni rečeno, da sta potem NO ali MOS kdaj kaj odločila, rajši večkrat sploh ne. Torej je treba izraz uradno

mnenje vzeti cum grano salis in določiti v vsakem primeru zase, na kaj se nanaša. Zdi se mi, da bi bil najboljši izraz: v javnosti prevladujoče (ali objavljeno) mnenje, s čimer mislim na špansko besedno igro, ki velja: »opinión publicada« ne smemo istiti z »opinión pública« (objavljeno mnenje – javno mnenje).

9. Vse, kar pišem, pišem v naglici, ne da bi prej razmislil, in nameravam popraviti samo najhujše napake, sicer ne bi nič napisal ne oddal!
10. Sodim, da bi bilo potrebno pobrskati za različnimi zapuščinami: Stare, Smersu, Skubic Tone, Krošelj Joško, Fajdiga Pavel, Slavomir Batagelj, Rant Pavle ... Vprašanje je, koliko tega ima dr. Arnež v Šentvidu. Nekaj pa je gotovo tudi v NUK. Še bolj važno pa bi bilo, ako bi se moglo prepričati nekatere, da naj namesto dolgih traktatov o kat. soc. nauku rajši pišejo zgodovino na podlagi podatkov, ki jih še imajo, ali pa tudi po spominu, čeprav bi bilo malo po svoje. (Primer take potrebe: pred nekaj leti sem v pismu *Svob. Slov.* mimogrede omenil, da je SLS prehitro in brez protesta prepustila svoje ime sedanji slov. SLS; na to je takoj odgovoril Kremžar, a mojega odgovora na njegov zagovor-napad *Svobodna* ni smela objaviti, ker Kremžar noče govoriti o nekaterih zadevah, malo zato, ker ve, da so ga polomili, ali pa nima pisnih dokazov, a vendar je pred kratkim spet moral odgovarjati na nekaj s tem v zvezi. Drug primer: ko je šlo v *Zborniku* za to, kdo je dejansko kaj storil za priznanje RS, je prišlo tukaj do splošnega ogorčenja v skupnosti, ko so »ta lepe zelene oči« dale najvišje odlikovanje Finku, ki je bil nekaj časa zastopnik RS, – in to morda zato, da bi pisal bolj previdno ali pa molčal –, ko pa smo tu vsi vedeli, da je za priznanje največ naredil po eni strani Kremžar, po drugi pa H. Zupan, da drugih ne omenjam, saj Finka večinoma niti tu ni bilo takrat. Tudi o tem gl. *Zbornik* I. 9.)
11. *Zbornik* bo verjetno precej koristil, ker Vam more olajšati zamudno iskanje po virih ZS ali MOS-a. Osebnostno Vam zagotavljam, da to, kar je napisano, odgovarja temu, kar sem našel v zapisnikih – razen seveda, če se zapisnik napačno izraža ali bi morda jaz kaj zmotno razumeval. Za prvo (napačno izražanje) je primer Finkova opomba, da določenih besed ni spregovoril na obisku v Argentini in na društvu ZS predsednik NO dr. M. Krek, ampak tedanji predsednik ZS, to se pravi Fink sam. Fink pa mi je priznal, da se zapisnik res v tisti zvezi napačno nanaša samo na predsednika NO. (Vse to bo objavljeno v *Popravkih in dopolnilih*, obenem s kazalom priimkov, kar pa še pripravljam.)

V *Zborniku* je veliko zadev, ki so se tikale vse skupnosti: tako spor s SKA, dva borčevska tabora, spor v Gallusu, trenja med različnimi strujami ipd. Že spočetka je nakazano, kako da je bilo osrednje društvo neke vrste skupna posest starih strank, po drugi strani pa tudi, kako so skušali zastopniki strank pritegniti tudi druge skupine na vodilna mesta. *Zbornik* nakazuje, posredno ali neposredno, tudi strankarsko politiko, politiko do drugih narodov bivše Jugoslavije itd. Mislim, da je jasno razbrati, da je skupnost dolgo hotela imeti neko svojo »državo v malem«. To je bil delni vzrok, da je skupnost na videz bila zelo ghettovska, kar pa ne velja niti za skupnost kot tako (sicer ne bi bila tako hitro priznana in spoštovana v Argentini),

še manj pa za posameznike, ki so se kar hitro prilagodili arg. razmeram in si pridobivali prijateljev in znancev na pomembnih mestih, čeravno v Arg. imajo v tem večje možnosti Italijani. (O tem je nekaj govora tudi v *Zborniku*. To velja za vse kroge, predvsem in celo za cerkvene. Arg. Cerkev, kaže, je včasih skoraj bolj proitalijanska kot propapeška, kar verjetno vpliva na izbiro škofov, saj pridejo do škofovstva samo malo bolj zagrizeni arg. narodnjaki iz hrv. okolja – Ogñenovich – ali zdaj navidezno napredni in poitalijanjeni – Karlic –, sem pa tja kakšen Nmec ali Poljak, na splošno pa ne zavedni Slovenci ali Slovaki.)

Odtod naprej bom skušal odgovoriti na Vaša vprašanja, v kolikor bom seveda mogel. Dovolil pa si bom potrebne pripombe.

ŽIVLJENJEPIS

Rojen leta 1931 v Kranju, sin veletrgovca. Leta 1941 sem končal ljudsko šolo v Kranju, srednjo šolo sem izdeloval v Kranju in na gimnaziji v Celovcu. Maja 1945 sem s starši odšel v begunstvo na Koroško. Oktobra 1948 sem se s starši izselil v Argentino, kjer sem opravljal različne poklice, leta 1950 pa sem vstopil v slovensko semenišče v San Luisu. Leta 1956 sem bil posvečen v duhovnika. Od leta 1958 do 1972 sem deloval kot profesor za moralko na Katehetskem semenišču za srednješolske veroučne profesorje v moronski škofiji, v Ramos Mejiji sem od leta 1961 do 1966 poučeval v srednješolskem zavodu Santo Domingo verouk, filozofijo in psihologijo, od leta 1962 do 1966 sem bil rektor-ustanovitelj župnijske srednje šole Juan XXIII. v Ramos Mejiji, od 1960 do 1964 sem deloval kot asistent Mladinskih gibanj (velikobuenosaireskega) zahoda, od 1960 do 1970 kot asistent Pokrajinskega vodstva za katoliško vzgojo v Morónu, leta 1971 sem v Morónu ustanovil srednješolski zavod Advéniat in bil njegov rektor do leta 1975. Leta 1960 sem bil na jezuitskem zavodu v San Miguelu promoviran za doktorja moralne teologije, leta 1966 sem bil imenovan za docenta cerkvene zgodovine in patrologije v slovenskem semenišču v Adroguéju, nekaj let sourednik mesečnika *Duhovno življenje*.

Leta 1965 sem prvič prosil za redukcijo v laiški stan, toda šele leta 1974 sem dobil dvoletno »licenco« (dopust), redukcijo v laiški stan pa avgusta 1976.

Od leta 1975 sem poučeval humanistične predmete na Državni tehnološki univerzi, nazadnje kot naslovni profesor, bil pa sem tudi ravnatelj na različnih področjih. V letih 1975-1993 sem na obeh fakultetah izdal nad 30 del (priročnikov, zapiskov ...) in več razprav. Razprava Računalništvo in etični problemi je bila skrajšana in prevedena v slovenščino objavljena v *Novi reviji št. 120*. Poleg različnih drugih funkcij sem leta 1974 na Zavodu višjega sveta za katoliško vzgojo postal profesor za filozofijo in pedagogiko, leta 1977 sem dosegel licenciat iz filozofije v Colegio Maximo San Jose, leta 1991 sem zagovarjal doktorsko disertacijo *Doprinosi k iberoameriški filozofski antropologiji, začeni s tehniko*.

Od leta 1994 sem upokojen, vendar še delujem na rektoratu Tehnološke univerze. Leta 1976 sem se poročil z Mario Tereso Pazos, leta 1991 sem se civilno

ločil, že v letu 1982 pa sem začel s prošnjo za cerkveno razveljavitev zakona, ki je bil razveljavljen na prvi instanci v Buenos Airesu leta 1987, na drugi instanci v Rimu pa leta 1998. Medtem sem se leta 1991 civilno poročil z Mario Roso Rapisarda, leta 1998 pa še cerkveno.

I. Namigavanje, da se je usodnega leta 1945 rešila elita, navadni domobranski borci pa so morali v smrt.

Nikdar ni bilo v skupnosti govorjenja o tem. O eliti so govorili samo nekateri sami zase: a) KA je hotela biti elita; b) prav tako Stražarji; c) SKA se je v prvi dobi po izrekih njenih ustanoviteljev imela za višjekulturno elito.

Ne vem, če Slovenci na sploh, gotovo pa SPE nikdar ni imela politikov za elito, kvečjemu za malo manj kot kulturne ustvarjalce ali uspešne podjetnike ...

Toda: ali z domobranci niso šli v gotovo smrt tudi skoro vsi njihovi častniki? Ti pa so bili elita za vso skupnost.

Kdo in kam se je rešil od t.i. političnih glav? Krek v ZDA – po ne vem koliko težavah; prav tako Bajlec, Puš in še nekaj drugih. Kremžar je ostal v Vetrinju in začasno izgubil še zadnjega sina Marka, ki je bil vrnjen.

Zanimivo je, da liberalni politiki niso imeli toliko težav; npr., velika večina se jih je iz Argentine preselila v ZDA; nekaj tistih, kar jih je ostalo, pa so zahtevali v skupnosti preveč za svojo sorazmerno nizko raven oz. zastopstvo in nekaj se jih je kar nekam oddaljilo: v pridobitne službe, v večje stike s Srbi v srbskem okolju itd. (Treba bi bilo pregledati imena tistih, ki so svojčas ustanovili projugoslovansko društvo.) Novačan je primer zase, ker je bil precej zaletel, pa tudi malo prehitер v nihanju od ene strani do druge. (V Angliji se je Sirc kar hitro znašel potem, ko je prišel iz zapora, čeprav se je bil Sirc oče po letu 1946 vrnil in sodeloval s Titom pri tekstilni obnovi Jugoslavije; po letu 1991 je Sirc vse premoženje dobil nazaj in se šel kandidata. Njegovega očeta nimam v dobrem spominu, ker je bil v družbi z mojim očetom in je šel Sirc po goljufigi v konkurz, potem pa postavil tovarno za 3000 delavcev, medtem ko je naš oče prevzel nase vse dolgove in moral čakati do leta 1938 na rešitev in delno odškodnino po Vrh. sodišču Sedmorice.)

Stare je prišel v Argentino malo zato, ker drugam ni mogel; malo, ker je vedel, da bo samo tukaj lahko zaradi sorazmerno številne skupnosti mogel izdajati svoj list (ki je bil dejansko SLS, prav tako kot večina denarja, čeravno ne veliko, ki ga je prinesel s seboj); malo zaradi Franje Golobove ...

Toda če se povrnemo nazaj v maj 1945, je treba vedeti, da politiki niso šli na beg s konji in vozovi, tako kot kmetje in obrtniki, ampak z avtomobili ali tovornjaki. Pri nas doma v Kranju so od 5. do 9. maja (mi smo odšli s tovornjakom v nedeljo 6. 5. proti večeru) prespali dr. Basaj, dr. Bajlec, dr. Eiletz (z družinami), več duhovnikov iz Ljubljane in še mnogo drugih. Stražarji (Skoberne Slavko in drugi) so odšli že prej in z dobrimi vozili, ki pa so jih morali pustiti pri Celovcu, a so 7. 5. (skupaj z našo družino) obtičali v Spittalu, ker je bil malo naprej porušen most in ni bilo mogoče več z vlakom v Italijo. V noči 8. 5. sta v Spittalu v hotelu blizu

postaje prespala Basaj in Rožman, a se nista srečala, medtem ko se je naša družina nastanila za dolge mesece v središču mesta.

V torek, 8. 5., so se pojavili, ne kot trdi uradna laž, slov. partizani, ampak tamkajšnji slov. delavci, od katerih so bili nekateri nekaj časa v Titovi org. za delo, potem, ker niso marali ne v partizane ne k domobrancem – bili so pač OR, kot večina naroda! –, pa so šli na delo v Avstrijo. Na rokave so si nadeli rdeče zvezde (brez zastave!) in začeli pljačkati pa posiljevati, dokler niso prišli 9. 5. (in v večjem številu 10. 5.).

Angleži, s katerimi so t.i. partizanke, ki so se prej vlačile z Nemci, nadaljevale svojo pridobitno obrt. Pred to sodrgo nas je rešil bivši kranjski okrajni glavar dr. Lojk, ki je imel nekaj vpliva nanje in se je nekako sam postavil na čelo teh »osvoboditeljev« Koroške. Zato je razumljivo, da je, kdor je le mogel, na kakršenkoli način skušal priti v Italijo. Nekateri nismo mogli zaradi manjših otrok v družini, malo pa tudi starši niso hoteli zaradi nepoznanja stanja v Italiji.

Po vsem povedanem se je treba najprej vprašati: kdo od politikov, ali če hočete po Vaše, elite, je bil sploh v Vetrinju v času, ko so Angleži začeli vračati domobrance? Iz Italije pa, razen nekaterih prav poznanih, niso vrnili nikogar! Toda politiki niso šli v Italijo v vednosti, da zapuščajo maso usodi, temveč ker so bili prepričani, da bodo (tedaj že prvo resnično) Slov. narodno vojsko in civiliste Angleži prepeljali v Italijo.

Pripominjam, da so z vsemi tistimi, ki smo imeli bele izkaznice od prve slov. vlade 3. maja, (v katerih je stalo, da smo zavezniki, da smo protikomunistični itd.) sprva zaradi teh izkaznic Angleži in Severnoamerikanci kar dobro ravnali. Šele sredi junija so Angleži zaprli mojega brata Petra (tedaj je imel 17 let!), ker je zahteval hiter prevoz v Italijo (potem ko smo zvedeli, da je ta prevoz že odločen) in to za vse: Slovence, Srbe (bilo je nekaj četnikov, pa tudi nekaj malega ljotičevcev) in par Hrvatov Mačkove Seljačke stranke. Brata so spustili potem, ko sem jaz (14-letnik!) govoril z angl. komandantom v Spittalu in mu sporočil novice iz Vetrinj, ki jih je prinesel msgr. Škerbec: prenehanje vračanja, posebno civilistov, prevoz v Italijo zaradi pomanjkanja hrane v Avstriji itd. Smo pa skušali hiteti, ker smo vedeli, da je med Angleži mnogo nepoznanja slov. razmer in precej prosocialističnih, kar je tedaj pomenilo tudi prokomunističnih. Res se je z blejskim dogovorom to nehalo. Kar zadeva ta dogovor, bi bilo nujno dobiti obojni izvirnik, ker je v bistvu šlo za dva dogovora. A ker eden ni bil dogovor med dvema državama (Anglija-Titovina), niti med Zavezniki in Titovino, temveč med prokomunističnimi angl. oficirji in nekaterimi titovci, verjetno tega dogovora ne bo nikoli najti, ker bodo vsi tajili osnovno zadevo dogovora: umik partizanov iz avstrijskega ozemlja v zame-no za izročitev Slov. narodne vojske (zanje vojnih zločincev), in to že potem, ko so prišla jasna nasprotna povelja od severnoameriškega in angleškega štaba. (O tem delno v *Zborniku*, po člankih, ki jih je dr. Debeljak pripravljal za *Svob. Slov.*)

2. Očitki razslojenosti SPE: borci, politiki, navadni ljudje.

Kaj pomeni razslojenost: delitev na sloje? V kakšnem pomenu? Toda politikov je bilo kaj malo, borcev ne dosti več, drugi pa niso bili vsi navadni ljudje, saj so bili večinoma kulturni ustvarjalci ali kulturni delavci – in ti so več pomenili kakor politiki. Borci pa so se tako morali dolga leta nekako skrivati, celo pod drugim imenom!

Če ste te očitke zaznali že leta 1990, bi bilo nujno povedati, kdo je o tem govoril, in dodati dokaze. Če pa resno sprašujete, koliko je resnice na tem in kako je danes, odgovarjam takole:

Razlike ni bilo med borci in navadnimi ljudmi. To je smešno. Berite *Koledarje-Zbornike Svob. Slov.* ali *Zbornik*, pa boste videli, kakšna je bila sestava SPE v Argentini: polovica ljudi z univ. študiji, četrtnina kmetov, četrtnina delavcev, obrtnikov itd. Da so se nekateri kmetje, delavci in obrtniki bali izkoriščanja po izobražencih, ki da naj bi živeli na stroške drugih, je bilo slišati že v taboriščih, na kar je svojčas na seji ZS odgovoril bivši jeseniški župan V. Markež, nekaj pa je tudi v pismih, npr. v zapuščini I. Goljevščka iz Lanusa (mora biti v rokah sina). Celó o tem se je govorilo, da so politiki ali duhovniki kupili zemljo v Misiones, tja pa da bodo morali iti zanje delati novopriseljenci. Izkazalo pa se je ravno nasprotno! Kulturniki so delali, se sami preživljali, obenem pa še zastoj delali za skupnost. Kdor je mislil tako, kot se je izrazil na nekem OZ ZS župnik in bivši domobranski kurat Glavač, da Stare živi od svojega lista ali od listovega Tiskovnega sklada, je moral biti zelo kratkoviden in pristranski; navadno tak človek ni dolgo ostal v slov. skupnosti, ne ker bi ga ona izločila, ampak ker se je sam odstranil.

Res je pa tudi, da nekaj časa v slov. skupnosti (zaradi vsega tega?) ni bilo pravičnega vrednotenja akademskih poklicev in njihovega dela. Npr., ko je moj brat Peter postal 1955 prvi contador público nacional (javni drž. računovodja), potem pa 1958 (?) dr. ekon. ved, so prihajali slov. rojaki v njegovo pisarno (v hišo, ki jo je najel in nato kupil na ulici Granaderos 61 v mestni četrti Flores in ki jo je sprva oddajal tudi SKA), so ga spraševali za svet ali prosili, da jim kaj uredi, potem pa so se poslavljali: pa vam ja menda nisem kaj dolžen ... Moj brat je zato nehal delati s Slovenci, Slovenci (oz. nekaj tistih, ki so v skupnosti bili pomembni) pa so ga nekako odpisali: zanesli so o njem kakršnekoli sumnje in obrekovanja, ki se jih ni rešil vse do smrti!

To je po mojem tudi eden izmed razlogov, da stotine slov. profesionalcev, ki so izšli iz slov. skupnosti, ne deluje v tej skupnosti, ker je ta premalo vrednotila te poklice in naslove, pridobljene z velikimi žrtvami in kljub nezadostnemu razumevanju s strani nekaterih voditeljev (npr. msgr. Orehar). – Mimogrede: tudi jaz ne dam nobenemu slov. obrtniku nobenega dela, najsi bodo strokovno še tako sposobni, ker so nasplošno predragi in ne delajo razlike med Arg. in Slovenci. Je prav, da znajo ceniti svoje delo, a razlika med njihovo kakovostjo in ceno s kakovostjo in ceno kakega domačina ali Italijana (ali zadnje čase Rusa ali Ukrajinca) je prevelika!

Kdo bi torej mogel komu kaj očitati? "Navadni ljudje" kulturnim delavcem in politikom? Ali ne rajši kulturni delavci in politiki ostalim?

To pa, da je med vsemi strahotna konkurenca, je pa splošna slov. napaka! Ker pa človek navadno konkurira s tistimi, za katere sodi, da so kolikor toliko njemu enaki, je bila večja konkurenca, je bilo več trenja, napetosti, sporov in preprirov, zamer in nevoščljivosti ipd. med kulturnimi delavci. Večkrat iz čisto osebnih razlogov oz. (zavestnih ali podzavestnih) nagibov, čeprav so jih zakrinkavali s kar najplemenitejšimi pretvezami. Prav zato pomembnih sporov ni bilo, ker je bilo skoro vse čisto osebna zadeva. Seveda:

- a) Kdo bi prišel skupaj s Kociprom in njegovim stališčem? Edino tisti, ki so se čutili malo zapuščene sirote pri *Vestniku* in so zato ustanovili *Tabor*, za kar še danes niso našli pravega razloga!
- b) Kako bi bilo mogoče, da bi v 60-ih letih Stare (ki je bil tedaj še pod Krekom, kateri pa je moral gledati tudi na mednarodno politiko in dogovore) javno soglašal glede samostojnosti Slovenije z Jurčecem, ki je bil sila bistroumen, obenem pa tudi kar malo nor ...?
- c) Kako je mogoče v miru in civiliziranosti živeti s prenapeteži, kot je bil (in kaže, da je še) prof. Geržinič, ki je bil eden tistih, ki so povzročili spor v SKA (čeprav zdaj spet piše v *Meddobje* in ne razumem, kako da mu Eiletz objavlja njegova skoraj blodenja o svetovni zaroti masonov in ne vem koga še)? Treba pa je vedeti, da je bil tudi B. Fink v tej skupini in je verjetno zato postal prvi predstavnik RS v Argentini; toda kako je mogoče, da je potem sprejel odlikovanje od Kučana, če pa je bil tako skrajno protikomunističen, da je šel od tedanje SKA?

3. *Kako dolgo in na kakšen način je bil še aktualen mit vrnitve v domovino; kakšno vlogo je imel pri vzpostavljanju celovitosti, trdnosti SPE?*

Najprej je treba vzpostaviti, da se mi zdi govorjenje o takem mitu izrazito komunistični izraz in del partijskega samoprepričevanja (ki ga nikoli niso dosegli). »Sramota umira počasi,« je stokal lansko leto nagrajeni Čuček! Verjetno bo on in še kdo umrl prej kot zdaj že bivša sramota, ki zmerom bolj postaja narodu v ponos. (V Ljubljani sem videl grafit: Bog je umrl, Nietzsche; pod njim pa: Nietzsche je umrl, Bog.) Zato se mi zdi tako čudno, da grozite (?) s tem, da boste uporabljali tudi Čučka. Včasih so rekli po srbsko: svobodno vam; v današnjem slov. okolju Vam to lahko prinese celo nekoliko prestiža; kaj bo pa zgodovina sodila o uporabi takega potvarjanja zgodovinskih dejstev, si pa lahko sami mislite – posebno, ker boste Vi verjetno še doživeli tozadevno razkrinkanje.

Seveda je zmeraj obstajalo zaupanje, vera in celo prepričanje v konec komunizma in osvobojenje naroda ter morda celo samostojnost Slovenije. Če je torej kdaj bil kak mit o vrnitvi, se je ta mit – v nasprotju s splošno definicijo mita! – že izpolnil.

Z naselitvijo v novih deželah onstran oceana je marsikdo hitel iz več vzrokov: zaradi morebitne zmage KP v Italiji leta 1948; zaradi morebitne 3. svetovne vojne;

zaradi stalnega iskanja »vojnih zločincev«, pa tudi in predvsem zaradi številnih ugrabljenj – izginotij s strani »človečanske in miroljubne titovine«. Samo na sebi večini torej izselitev v Argentino ni pomenila, da bi s tem ostali tu za vedno. Kdor pa prebira že prve številke tedaj še štirinajstdnevnik *Svobodna Slovenija*, bo opazil, da je uredništvo (to se pravi SLS in ostale stranke!) ljudi pripravljalo na dolgoletno bivanje v Argentini. Že prva leta je Stare, predvsem na OZ DS, govoril o tem, da se je treba gospodarsko osamosvojiti in torej delati tako, kot da bi za zmerom ostali v Argentini. Že v prvem desetletju se je na sestankih, sejah in v listih ponavljalo, da nekaterim nikoli ne bo dana vrnitev v domovino. S tem pa se je vključno tudi trdilo, da je eksil nekaj širšega in daljšega od življenja posameznikov, da torej zadeva skupnost kot tako, vključno tu rojene potomce.

Sicer pa so bila o času vrnitve v domovino že od vsega začetka mnenja dokaj različna. Že v juniju 1945 sta nas obiskala v hotelu v Spittalu (Avstrija) dekan msgr. Škerbec, ki je bil pred vojno kranjski župnik (čeprav ni bil v najboljšem razmerju z našim očetom, ki je bil član liberalne stranke do ORJUNE leta 1928, nato pa neodvisen, zlasti zato, ker je Škerbec zagovarjal in ustanavljal zadruge), katehet prof. Slapar in še nekaj drugih znancev, bivših županov po važnejših gorenjskih mestih. Govorili so o času, potrebnem za možnost vrnitve v domovino. Razen Slaparja so vsi sodili, da je 3. svetovna vojna neizogibna – kar ni čudno, saj je Churchill, kot zdaj vemo, že maja 1945 naročil načrte za napad na SSSR, glede časa vrnitve brez vojne pa nobeden ni mislil, da bi mogel biti krajši od 20 do 30 let.

V Argentini se je čas vrnitve že od vsega začetka skoraj neobčutno pričel v duhovih premikih nekam v nedogled. Javno so vsi o tem govorili že takoj po vojni na Koreji, še bolj pa po Vietnamu. Stalno napredovanje komunizma s politiko salame v Afriki, Aziji in celo v Ameriki (Kuba in začasno uspešni poskusi v nekaterih karibskih deželah) je podprlo nastajajoče mnenje o mogoče zelo pozni vrnitvi samo nekaterih preživelih oz. njihovih otrok. Odtod tolikšno vztrajanje na slovenstvu otrok in na poslanstvu, ki naj bi ga imeli tudi tukaj rojeni – kar nekaterim ni bilo všeč, češ da otroci emigrantov niso emigrantje (dr. Gogala), s katerimi so se udarili mladi akademiki (Dobovšek). Začetki marksističnega podtalnega delovanja (največkrat trotskističnega) okrog leta 1968-1970, še bolj pa odkrito rovarjenje v letih 1972 do nekako 1978 je nekatere zaneslo v mnenje, da se bo zanje zgodovina ponovila in da bo treba zdaj v boj proti komunizmu v Argentini, s čimer bi se seveda možnost vrnitve domov še bolj oddaljila. Sicer nekoliko Pirova zmaga arg. oboroženih sil nad raznovrstnimi skupinami podtalcev je vendar za nekatere pomenila potrditev, da je komunizem mogoče premagati tudi vojaško. (Zato je še v tisti dobi bilo mogoče slišati kakega zanešenjaka iz borčevskih vrst – pod vplivom alkohola, da bo jahal domov na belem konju in bo vse komuniste postrelil, po osamosvojitvi Slovenije pa je šel krotko na obisk.)

Ponavljam: ohranjanje celovitosti v skupnosti (ki nikoli ni bila tako monolitična, kot so ji nekateri od zunaj hoteli privedati) in trdnosti SPE (kot zaupanje v svojo nalogo in prepričanje, da se bo ta prej ali slej izpolnila) nista bili učinek

kakega mita o vrnitvi, ampak sad vztrajnega dela vseh tistih, ki so aktivno delovali v skupnosti. Tudi sedaj nihče ne govori o kakem mitu vrnitve, še manj o obljubljeni deželi – izraz, ki se nikoli ni splošno uporabljaj, vendar se znova govori o emigraciji kot še obstoječi, to pa predvsem zaradi levičarskega pristranskega zaostrenja, kar znova (in bolj kot pred letom 1990) usužnjuje domovinsko družbo! Noben emigrant pa za to ne potrebuje mita o vrnitvi.

Še nekaj. Kdor bere predvsem govore na spom. proslavah, bo takoj opazil, da so vsi člani SPE odpustili in pozabili osebne krivice. Kot posamezniki in kot skupnost pa zahtevajo, da se v domovini pravno obsodi komunizem in da se pravno-veljavno izjavi upravičenost boja proti komunizmu. Kar so dosegle druge države, ki so zavrgle kom. strukture (npr. Češka), to ves zahodni svet in posebno EZ z vso pravico zahteva od RS, ki – kot npr. Hrvaška, Srbija, Romunija idr. – še ohranja komunistične strukture na skoro vseh področjih. Toliko bolj to zahteva slovenska SPE!

4. Kakšni so bili odnosi s predvojnimi slovenskimi priseljenci skozi različna obdobja do danes?

Sodim, da je o tem precej napisanega v *Zborniku*, tako v posebnih podpoglavjih ali večkrat na drugih mestih. Vendar je primerno poudariti: ako ni bilo spočetka boljšega razmerja, je to predvsem krivda jugokomunistov zaradi njihove gonje proti »izdajalcem« ipd., ki je našla sorazmerno močen odmev v staronaseljencih, ker so bili ti zelo narodno zavedni. Veliko je bilo Primorcev, ki so nekako bežali iz iredentne Italije (torej ne le fašistične). Razmerje se je očitno jelo boljšati že pred več kot 20 leti (učitelji SPE v Triglavu, mladina na plese v Triglavu), predvsem pa potem, ko so slov. rojaki dosegli, da je Triglav postal spet samo slovenski, ne jugoslovansko-slovenski klub. V času dela za samostojnost in priznanje RS je bilo sodelovanje zelo tesno. Sedaj je bolj formalno. Če ni boljše, je to precej krivda sedanje zunanje politike RS, ker se trdi, da imajo slov. diplomati ukaz, naj se bolj posvečajo starim in naj se ne udeležujejo nekaterih prireditev SPE (spom. proslave).

5. Odnosi z arg. oblastjo. Je bilo kaj težav?

Tudi o tem je precej napisanega v *Zborniku*. Skratka; čeprav je Perón osebno dal msgr. Hladniku t.i. libre desembarco za 10.000 slov. beguncev pred komunizmom, je obenem zahteval, da naj pustijo politiko zunaj. Od leta 1951 se je začelo razmerje slabšati, ker Slovenci – v nasprotju z ustaškimi Hrvati – niso hoteli v ničemer sodelovati z vlado. Tu ni šlo za kak ghetto, ampak za določeno mero neodvisnosti, ki so nam jo mnoge druge narodnosti in celo Argentinci zavidali. Vstaja leta 1955 je pomenila za SPE zmago kat. ideje, kljub temu, da je bila večina prej properonistična zaradi skupnega dovoljenja za naselitev in zaradi socialnih pridobitev, ki jih je peronizem prinesel. A že Aramburu-Rojasovo zatrtje v krvi peronistične vstaje je mnoge odbilo od t.i. Osvobodilne revolucije (Rev. Libertadora). Frondizijeva vlada je pomenila v marsičem oddih (politični, gospodarsko-socialni, kulturni), obe-

nem pa je še prepovedala komunistično stranko, čeprav je Frondizi prvo leto sprejel Che Guevara. Vmesna Guidova vlada je bila dobro sprejeta zaradi notr. ministra Rodolfa Martíneza, ki je bil kršč. demokrat. Vlada radikala dr. Illia-e, ki je bila bolj etatiistična v vzgoji, obenem pa je, kljub tako propagirani demokraciji, hotela kontrolo nad vsem, je zato hote ali nehote odbila marsikaterega člana SPE. Kot večina Argentinec, je tudi SPE sprejela Onganijevo vojaško vlado in ekonomsko politiko Krieger Vasena zelo pozitivno, čeprav so bile težave zaradi državne kontrole zmerom večje. To se je še poostrilo, ko so začele delovati prevratne skupine najrazličnejših imen (gl. *Zbornik* IV. 1.), vendar je v tem tudi SPE, ne kot taka, ampak kot posamezniki in preko svojih društev, bila z vlado. Danes sicer večina Argentinec trdi, da niso bili za tisto vlado, a dejansko to ni res; nekaj podobnega se dogaja z malvinsko vojno: tedaj so bili skoro vsi zanjo, danes pa skoro vsi trdijo, da so bili proti! (O težkih letih 1970-1983 gl. *Zbornik* I. 7., pa tudi I. 8., I. 9. in I. 10., poleg že omenjenega pg. IV. 1.)

6. *Kako ste kot posameznik oz. kot uradna skupnost gledali na obiske v domovini v različnih obdobjih: zanima me tudi morebitna neuskklajenost mnenja vodstva in »navadnih« pripadnikov SPE ...?*

Tudi o tem je dosti v *Zborniku* (I. del, kjer so zapisniki sej in OZ, in v II. pg. o MOS-u).

Jasno je, da sprva o tem ni bilo govora. Vsi voditelji in celotna skupnost je obsojala, ali še bolje, pomilovala vse tiste staronaseljence, ki so se vrnilo po letu 1945, misleč, da gredo v raj. Toda *Svob. Slov.* je pisala tudi o tem, da so se okrog leta 1952 vrnilo nekateri novi, ki so jih potem doma izrabljali za propagando, zato se je tednik kasneje iz teh sedmih oseb norčeval (*Zbornik* II. I., Spom. proslave v prvih letih, pod črto).

Problem v tej zadevi je nastal, ko so po t.i. amnestiji prihajale jugosl. ladje in so mornarji hoteli obiskovati Domove, po drugi strani pa so vabili na obisk ladij. Iz *Zbornika* je jasno, da spor ni bil med vodstvom in t.i. navadnimi ljudmi, kot nas Vi imenujete. Za nas so tudi voditelji celo zelo navadni ljudje, ne kot v diktaturah, najsibodo kom., nac. ali fašistične. Sam sem šel domov leta 1969 in 1971. Da tam ni bilo svobode, je bilo jasno vidno. Da tistih, ki smo šli na obisk domov – večino-ma sprva duhovniki, ker smo imeli več denarnih možnosti – nekateri niso kdovekako lepo sprejeli, je razumljivo; npr., moj starejši brat mi je očital, da sem pljunil na spomin svoje matere (ne vem, zakaj ne tudi na očetovega), da so mi doma sprali možgane itd. Ščasoma pa so vsi spoznali, da prizadevanje domačih oblastnikov ni pomenilo niti zmage niti večje moči, temveč ravno nasprotno. Začasna popustitev pritiska na emigrante je bila nasledek zahtev drugih držav in mednarodnih ustanov, pokazala pa je tudi šibkost režima, predvsem pred emigracijo, ki jih je kar preveč motila.

Tako se je okrog leta 1980 zaradi povečanega pritiska na slovenstvo doma začelo vedno bolj razširjati mnenje o potrebi stikov, zato da bi v domovini mogli

zdržati pred srbskim pritiskom oz. jugokomunistično idejo o ustvaritvi (v prvi fazi) jugoslovenskega naroda, kar naj bi polagoma vedlo do slovanskega (beri: ruskega) naroda v sovjetskem okrilju oz. pod sovjetsko krinko.

Zanimivo je, kako Vi stalno iščete kakšno razliko med vodstvom in (po Vaše) navadnimi ljudmi. Izhajate pač iz razmer, kjer je bilo to opazno od začetka leta 1945. Zato Vam je težko razumeti, da je bila večina v marsičem popolnoma enakih misli, in to ne zaradi kakega diktatorsko oz. s prefinjenimi psihološkimi metodami vsiljenega enoumja, ampak samo zato, ker so vsi izhajali iz istega načelnega tabora in prihajali do istih (ali vsaj skoro istih) zaključkov. Če resno berete zapisnike ZS, MOS-a ali tudi KD, boste opazili, da so bili »navadni« ljudje večkrat bolj nepopustljivi in zagrizeni kakor vodstvo!

7. Kakšna je bila vloga vere in katoliške Cerkve (slov. duhovnikov) pri graditvi ideološke podlage, vzpostavljanju notranje celovitosti in ustvarjanju in ohranjanju etnične in politične identitete vaše skupnosti?

Na več vprašanj bi moral dati več odgovorov.

Prvič, jaz ne bi govoril o vlogi, ker to ni bil način govorjenja v skupnosti. Tudi ne o funkciji ali o čem podobnem. Od Hladnika naprej so imeli slov. duhovniki velike zasluge za naselitev v Argentini, pri nastanitvi po raznih stanovanjih, z začetkom slov. maš po raznih krajih, pa tudi s poukom verouka ter nato z nedeljsko (kasneje sobotno) dopolnilno slov. šolo (oz. tečajem).

Na srečo je Hladnik odšel župnikovat na arg. faro. Imel je preveč starega slov. hlapčevskega duha: fantje na javna dela, žene in dekleta za služkinje (zaradi česar sva se z bratom Petrom že prve dni skregala z njim). Pa še to: sicer z najboljšim namenom, je kupil poceni zemljišča na jugu (Lanús) in je tam hotel naseliti vse Slovence, ko pa je bilo znano, da je bil jug že tedaj manj razvit, z manj industrije, na nižji ekon.-soc. ter kulturni ravni. (Danes to dokazuje stalno preseljevanje Slovencev: iz mesta v predmestja, od juga na zahod, od zahoda na sever Vel. Bs. As., – tako kot vsi drugi Argentinci, ki to zmorejo!)

Med duhovniki ni bilo popolne enotnosti, saj so bili bolj razdeljeni kot politiki: duh. svetnik Karol Škulj je gospodoval v San Martinu, župnik Glavač na jugu Vel. Bs. As., salezijanec Mernik v Mladinskem domu v Ramos Mejiji, lazaristi na jugu v Lanusu, slov. malo semenišče v Adrogué itd. itd. Vendar so nasplošno delovali v prid skupnosti, čemur so pripomogli njihovi mesečni sestanki.

Važen je bil nastanek Slov. dušnega pastirstva (DPa) z msgr. Oreharjem na čelu, ki se je dobro razumel s Staretom v nekako centralističnem gledanju, predvsem pa v pogledih na potrebe tako verske kot politične emigracije. Seveda so bila trenja. Zaradi osebnih zadev je moral Stare prepustiti mesto predsednika DS liberalcu inž. Mozeitiču, a je vseeno ostajal glavni ideolog in je njegova beseda bila najbolj pomembna. Nekaj podobnega je bil Orehar z drugega vidika ali na drugem področju; še pred njegovo smrtjo, posebno pa po njej, pa tudi dr. Starc. Tako Orehar kot Starc imata velike zasluge za ohranjanje slov. skupnosti kot take. Žal pa po mojem

tudi veliko krivde, ker se je zaradi njune zaprtosti, preozkosti, nerazvojenosti in nestrpnosti ipd. mnogo mladih, predvsem akademikov, za stalno oddaljilo ...

O delu DPa sedaj piše po naročilu prelata Škerbca arh. J. Vombergar. Gre bolj za podatke, imena, verske prireditve itd. Ne verjamem, da bi knjiga vsebovala kako sodbo ali oceno. Ker bo vključevala leta do 1999, bo izšla verjetno šele prihodnje leto. Zdi se mi pa, da bo vsebovala silno veliko podatkov in bo pomembna pa zanimiva.

Ni si mogoče zamisliti obstoja slov. skupnosti brez DPa, ker je v glavnem emigracija bila bolj verska in šele potem politična. Nekateri sploh niso hoteli govoriti o ideološki ali politični emigraciji! A je šlo včasih predaleč – čeprav nikdar ne tako daleč kot pri Hrvatih: kdor ni bil katoličan (po imenu in izpovedi), ni bil Hrvat –, kar so delno čutili liberalci in tudi tisto malo socialistov, od katerih se jih je nekaj oddaljilo, če niso bili na vodilnih mestih društev ali stranke ali NO. O tem, kako je bila oz. hotela biti emigracija predvsem katoliška, pričata dva t.i. Katoliška shoda ali načrt prelata Odarja o organizaciji skupnosti.

Verjetno je nekatere popolnoma odbilo od skupnosti zmotno poudarjanje gesla, da kdor se versko izgubi, se izgubi tudi narodno.

Pred kratkim sem prejel pismo Marka Martelanca iz Brazilije, ki je napisal svoje opombe predvsem k t.i. toleranci plesa, o kateri pišem v *Zborniku*. Povzel sem njegove misli in upam, da bodo objavljene v Popravkih *Zbornika*. Martelanc piše o tem, kako je predvsem DPa spočetka nasprotovalo zabavam in plesu – kako bi bilo mogoče plesati na grobovih padlih! –, shajanju slov. fantov s slov. dekleti itd. Zato, pravi, je razumljivo, da so začeli s plesi po hišah (t.i. »asaltos«, ki so bili tedaj v modi) ali pa hoditi na arg. zabavišča, kjer je seveda nujno prihajalo do razmerij z Argentinkami ali Argentinci, česar skupnost dolgo časa ni dopuščala, družine pa šele zadnja leta, kar je precej pogosto v Argentini tudi med nekaterimi drugimi narodnostmi: Judje, Angleži, Nemci – dodajam: v nečem, ali za nekatere, pa so sprejemali izjeme; tako za Stareta in njegovo razmerje z Golobovo (o čemer pa se ni govorilo v javnosti), dokler se nista mogla cerkveno poročiti; ali delno s Toneom Skubicem (ki je moral pustiti odborništvo v DS, a so mu dovolili delovati v skupnosti, npr. z godbo, ne pa njegovi ženi!).

Slovenskemu DPa ni bila kdovekaj mar t.i. ideološka emigracija. Govorilo se je samo o verski, kvečjemu – pod drugim vidikom – o politični emigraciji. Če so govorili o ideološki, je to vedno pomenilo isto kot katoliška ideologija. Žal pa da ne le katoliška, ampak mladčevska, KA-jevsko katoliška, – v kolikor to je še katoliško. (Še zdaj govori prelat dr. Gogala o naši ideologiji, za katero pa, kaže, sam odloča, v čem je ... Nekaj podobnega se dogaja z dr. Kremžarjem, ki razpravlja o politično-ideološkem, a po njem edino pravilnem katoliškem mišljenju. Z njima se v marsičem ne morem strinjati – menda sta celo med seboj sprta, prav zato, ker sem katoličan in si drznim trditi, da kot dr. theol. in dr. phil. poznam kat. nauk nekoliko bolj kot onadva ...)

Pogoji za to, da MOS prizna kako ustanovo za Slov. dom, so, da ima Dom

redne OZ, da ima slov. šolo in da ima slov. nedeljsko mašo. Zato bi Berazategui ne bil več slov. Dom! (Po mojem dejansko predvsem zaradi I. Korošca, ker je pač od Tabora, kociperski, zadnje čase pa Janševe stranke ...) Vendar San Justo nikoli ni imel slovenskih maš niti kapele v domu, a ker je velik in pomemben ... V Slov. hiši ni več slov. šole, razen Srednješolskega tečaja, toda ... To se pravi, da nekaj s pogoji ni v redu, oz. da ni soglasja v MOS-u, ne v ZS in v DPa. Malo zato, ker je pod Škerbcem DPa precej osiroteno, pa tudi v ZS ni predsednika z močno osebnostjo.

B. Fink je že v času svojega predsedstva ZS poudarjal, da je bilo sodelovanje med ZS in DPa zmerom harmonično, dopolnilno ipd. Na tem je še bolj vztrajal zadnje čase, predvsem na Slov. dnevu v Lanúsu leta 1997: da je bila skupnost zmerom pluralistična, da je bilo sicer veliko trenj, a so bili v bistvu vsi vedno soglasni in edini ... Tudi drugi predsedniki ZS so pogosto poudarjali to tesno sodelovanje s cerkvenimi zastopniki. Kar v glavnem odgovarja resnici in je zato morda pametno, da gre tako v zgodovino, ker so razhodi bili anekdotični. S tem pa ni rečeno, da nekatera trenja niso bila pomembna, predvsem v zvezi z mladinskimi organizacijami (čigave so – sic!); zlasti dr. Starc je vztrajal na tem, da so cerkvene, ZS pa na nasprotnem stališču.

Ni mogoče soditi DPa v Argentini z vidika kakega Geržiniča, Jurčeca, Brulca, Rota (ali pokojnih Škulja, Glavača itd.), ker so vsak po svoje skrajni ali vsaj nehote pretiravajo. Bolj bi bilo treba upoštevati poglede Ladota Lenčka ali dr. Ignacija Lenčka ali dr. V. Brumna. Seveda; prav tako neumesten bi bil samo slavospev slovenskemu DPa, predvsem če bi s tem jemali zasluge drugim, ki niso delovali neposredno z njim ali pod njim in ki so bili v večini!

8. *Kako vidite vlogo političnega delovanja v primerjavi z vlogo šolstva, družine, Cerkve (op.: pri nas pravilno pišemo z veliko začetnico, ker gre za lastno ime!), javnih občil, okolice ... pri ohranjanju etnične identitete. Navedene medije sam vidim predvsem kot politične socializatorje, torej agente prenašanja politične kulture iz roda v rod. (?)*

a) Zdi se mi, da je ves način Vašega izražanja odmev severnoameriškega kulturizma, kot ga je opaziti, npr. pri Kingsley Davisu (Human Society, MacMillan Company, NY, 1949 in kasnejše izdaje). V glavnem se s tem strinjam. Prav to pa kaže na pomen in dejansko neizogibnost res izrazito slovenskega okolja, če je skupnost hotela ohranjati slov. narodno zavest, čeprav bi bilo to okolje do neke mere umetno ustvarjeno in ohranjevano ter bi včasih prihajalo do naravnih trenj z drugim, za v Argentini rojene tudi naravnim okoljem!

Pripominjam, da je govorjenje o etnični identiteti popolnoma tuje SPE. Prvič je izraz precej nov (uporabljan v domovini, a ne splošno, šele malo pred osamosvojitvijo in bolj v zvezi z Bosno kot s Slovenijo). Drugič pa so tu govorili o ohranjanju slov. narodne zavesti, zato o potrebi poznanja slov. zgod. in zemljepisa, slov. pesmi in jezika itd. Opaziti je tudi, kako so počasi začeli govoriti najprej o nevarnosti akulturizacije, o možnosti kolikor toliko naravne transkulturizacije

(Brumen), potem pa o biculturalizmu. Zato vztrajanje na razliki med državljanstvom (arg.!) in narodnostjo oz. narodnostnim pokolenjem (slov.!).

S tem se je seveda pojavilo vprašanje arg. okolja. SPE je morala dobiti vpliv nanj, najprej s tem, da jo je to okolje spoznalo. In to iz več razlogov. Eden izmed njih je postal najbolj razviden v času prizadevanja za priznanje RS. A če prebiramo zapisnike ZS (in tudi MOS-a), opazimo, da si je ZS lastila pravico zastopstva Slovencev pred arg. javnostjo in oblastmi, – dokler ne bi imeli svojih drž. predstavnikov. To je bilo tem bolj potrebno v času titovskih veleposlancev, večinoma marksistov, drugotno pa Jugoslovenov, nikoli Slovencev in še manj slovensko zavednih, kar je tudi najhujša krivda in dejansko narodno izdajstvo, ki ga SPE upravičeno očita SIM tistih let (in še?).

Jasno pa je, da je tudi okolje vplivalo na slov. skupnost. Osebno sem prepričan, da tega vpliva ni čutiti samo v mehkejši slovenščini (ki se sicer zdi nekaterim bolj trda), ampak tudi v manj sramežljivem izražanju čustev, večji prizanesljivosti in širokosti itd.

- b) V glavnem gre tukaj za vprašanje, ki skoro ni primerno za SPE v Argentini, če pravilno umevam izraz mediji kot družbena **občila**, ki vključujejo samo tisk in RTV. SPE v Arg. nikoli ni imela takih medijev, razen malenkostnega tedenskega tiska, kot *Svob. Slov.* in – ne od prvih let! – *Oznanilo*. Ki pa sta bila silne važnosti in sta še kljub temu in morda predvsem zato, ker se je linija *Svob. Slov.* počasi nekoliko spreminjala do današnje. Za *Svobodno* je zmerom bila SLS, za *Oznanilom* pa DPa.
- c) Kot je razvidno iz zapisnikov ZS in *Zbornika*, so z mašami in veroukom začeli posamezni slov. duhovniki, nato organizirano skupaj z DS (Lenček, Orehar), glavni pobudnik slov. dopolnilnega šolstva pa je bil SKAS (notar Lesar) in s seveda stalno vsakovrstno podporo NO ter predvsem SLS. To je vidno pri OŠ (celo pri imenovanju voditeljic, ki so bile vse v SLS ali blizu njihovim voditeljem), še bolj pa pri ST, ki ga je ustanovil dr. Kremžar. ST je za časa predsednika B. Finka prišel v okrilje ZS (v kakšnem pomenu gl. *Zbornik II*: 5.), a je bil stalno pod posebno zaslombo SLS (med Staretovo dobo zelo vidno, kasneje ne toliko, ker je bilo vse združeno v eni osebi, Kremžarju). Zaradi ideološke jasnosti načrtov in učiteljstva ZS nikoli ni popustila v glavni odgovornosti za šolstvo (in Spom. ter Slov. dneve).
- č) Politično vodstvo se ni spuščalo v družinske razmere. Zaradi že omenjenega poslanstva, posebno če bi ga bilo treba podaljševati v naslednje rodove, pa je vztrajalo na ohranjanju slov. družin in sklepanju slov. zakonov. Na tem je morda še bolj vztrajalo DPa, s čimer pa niso dosegli, kar so nameravali, ker so, vsaj sprva, preveč mešanih zakonov nekako izločili iz skupnosti. Sčasoma, pravzaprav zelo hitro, so opazili potrebo, da tudi te mešane zakone ohranjajo, odtod iskanje načina članstva v ZS in Domovih zanje, zato tečaj za špansko govoreče ipd. (A tudi v tem so spočetka pretiravali, kot npr. Stare, ki je že okrog leta 1960 trdil, da je polovica zakonov mešanih, kar je kvečjemu veljalo za nekatere kraje

v notranjosti države, kjer je bilo manj rojakov, ali pa za take, ki niso nikdar bili aktivni v skupnosti.) Seveda se neke vrste diskriminacija čuti še sedaj; npr., podpredsednik ZS, dr. Vital Ašič, mi je sam pripovedoval, kako je šel z družino na počitnice blizu slov. počitniškega doma, kjer je bila ravno slov. otroška kolonija. Ker njegovi otroci ne znajo slovensko, se niso mogli igrati z drugimi, zato ker je na koloniji izključni jezik slovenščina! In vendar je dr. Ašič to sprejel, ker uvidi tako potrebo!

9. *Nekoliko bolj »antropološko« vprašanje: kako bi opisali in ocenili vlogo ritualov – dviganje, pomen zastave, himne, proslav, verske slovesnosti ... pri graditvi »kompaktnosti« SPE?*

Za uvod: Pred licenciatom iz fil. je bila ena mojih seminarskih nalog kritika majhne knjižice arg. fil. Víctorja Massuha *El Rito y lo Sagrado*, v kateri je Massuh zagovarjal popolno internalizacijo verskih obredov ali ritov. Preden sem pisal tezo za licenciat iz fil. (*Nanovo odkriti pojem Svelega pri Víctorju Massuhu*) – dejansko na njegovo prošnjo, čeprav je bil on prof. na UBA, jaz pa sem delal lic. na Univ. del Salvador, tedaj pa je že postal arg. veleposlanik pri UNESCO – sem imel z njim dolg razgovor, v katerem mi je priznal, da je šel v knjigi predaleč, to pa zato, ker ni ne človeka ne člov. družbe brez ritualov. Soc. psihologi vedo, da vsaka še tako marginalna subkultura zmeraj ima svoj način govorjenja, oblačenja, hoje, pozdravov, česanja itd., ne le svojski način mišljenja in ravnanja. Kako bi torej ne pripisovali obredom, ritom ali ritualom velike pomembnosti v katerikoli družbi, tudi navidezno popolnoma neformalni, kot je sedanja, ki pa je polna novih ritov, šifer, kod, dogem, norm ...

Res je, da je v sedanji arg. družbi izginilo zaenkrat (?) precej takih navad: slovesno praznovanje drž. praznikov, obešanje zastav, da si vsi pripno zastavico itd. itd., a prav zadnja leta je moč opaziti neko spontano obnavljanje teh navad. Od Argentinecve je slovenska skupnost sprejela slovesno sprejemanje (vstop) in poslavljanje (odstop) ter dviganje zastave med petjem himne oz. obeh himen. Ko je moj starejši brat Pavle predlagal, naj bi tudi Slovenci praznovali dan zastave, je res NO to vzpostavil. Kdor ni bil vsa leta v begunstvu, ne ve, kaj je za Slovence (povsod po svetu, predvsem pa za argentinske) pomenila slov. narodna zastava – ne jugoslovanska, ne z rdečo zvezdo onečlašena ...

Jasno je, da so kmalu začeli peti arg. himno, ki je bila celo obvezna na takih prireditvah, kot OZ. Kljub temu so jo skupnosti pod vplivom jugokomunistov prepovedali peti na Spom. proslavi v zadnjem letu peronistične vlade (gl. *Zbornik*). Kar zadeva slovensko himno, so sprva peli *Hej Slovenci*, nato *Naprej, zastava Slave*, po nastanku Kremžar-Osanove *Slovenija v svetu* pa tudi to. Ni mogoče tajiti, da je bila za mnoge *Oče, mati, bratje in sestre* ne le končna himna za Spom. proslave, ampak nekaj bolj skupnega, bolj čutenega kot, npr., *Hej Slovenci* ali *Naprej, zastave Slave*.

Glede **proslav** je treba razlikovati. Skoro vsako leto so praznovali narodni praznik, **29. oktober**, ki ga v domovini šele sedaj pričenjajo pravilno ceniti kot začetek

države Slovencev, Hrvatov in Srbov, ne pa zgoljufanega in vsiljenega zedinjenja 1. decembra, ki ga SPE nikoli ni hotela proslavljati.

Spominska proslava je vsaj za SPE v Argentini pomenila vsakoletno zavestno obnavljanje odgovornosti za svobodo domovine in priznanje upravičenosti boja proti komunizmu, torej rehabilitacije domobranstva in drugih narodnih protikom. vojaških odredov; vendar je bila **spomin vseh žrtev**. Zaradi obnovljene zastrupljenosti doma (izjava: »1945 bi morali vso to golazen poklati« ipd.) se zadnje čase pričinja govoriti o Domobranski proslavi, kar ni v skladu z odlokom predsednika bivšega NO dr. M. Kreka, a tudi v domovini se gredo samo proslavljanja NOB in samo na tiste proslave zahajajo predstavniki vlade in celo države! V *Zborniku* sem namenoma delal povzetke govorov na proslavah, ker odražajo, kakšna je bila v določenem letu ali dobi miselnost zdomcev glede na protikom. boj, očitanje izdajalstva itd.

Slovenski dnevi (ali po Domovih obletnice, sejmi, veselice) so imeli za namen družabnost, zbiranje sredstev za potrebne v skupnosti, predvsem pa utrjevati slov. zavest mladih (gl. *Zbornik*). Pogosto so sestavljali in izdajali tudi spomenice o problemih slov. manjšine na Koroškem ali o drugih perečih narodnih problemih.

Verske slovesnosti. Vsi priznavajo, da je sedaj manj ljudi pri slov. mašah, kot jih je bilo svojčas; kar je razumljivo, ker so maše na večih krajih; ker se ljudje nočejo več toliko prevažati sem pa tja; ker, če gredo od doma dopoldne, ne bodo šli še enkrat popoldne kot prva leta; itd. Pač pa so nekatere slovesnosti, ki z leti niso izgubile veliko na udeležbi, če so sploh kaj. Gre za obe prireditvi, ki so jih novi sprejeli od starih – romanje v Lourdes in v Luján – samo da je bilo sčasom starih zmerom manj, novih pa zmerom več – kot se je to dogajalo tudi z občasnikom *Duhovno življenje*. Številna popoldanska procesija pred lujansko baziliko, z mnogimi narodnimi nošami, z banderi in zastavami, v urejenih vrstah, – kar je za Argentine nerazumljivo – vsako leto za vse navzoče pomeni izraz pripadnosti Cerkvi in seveda češčenje Marije, predvsem pa javno izpričanje slovenstva in slovenske zavednosti – kar je bilo potrebno starim in mladim! (O tem gl. moja disertacija za dr. iz teol. *Pastoralni pogledi na poskus verskega družboslovja (3. toka) slovenskega vseljenstva v Argentini*.)

Samo na sebi tako malo pomemben obred, kot je blagoslov velikonočnih jedi po najrazličnejših krajih Velikega Bs. As., je seveda verski izraz, a je tudi javno priznanje, da nekdo pripada slovenskemu narodu, ker je obred edinstven in zelo poznan v okrožju, kjer žive slov. rojaki.

Ne vem, če je mogoče urditi, da je skupnost postala oz. ostala bolj kompaktna zaradi teh ritualov. Dejansko se bi marsikdo po pravici čutil užaljenega, če bi se mu reklo, da je bilo vse to – petje himen, dviganje zastav, proslavljanje narodnega praznika, spominske proslave, Slov. dnevi, verske manifestacije (tako, vse skupaj v enem košu, kot da bi šlo za zadeve enake vrednosti) – samo ritual! Posebno pa, če bi kdo zlonamerno umeval ritual kot nekaj povsem zunanjega, brez »duše« ali duha, ki bi mu dajali življenje. Seveda je skoraj v vsaki družbi veliko ritualov, za

katere večina ne ve, kaj pomenijo, če sploh kaj; ohranjajo jih pač iz kakršnegakoli razloga, morda zgolj zaradi družabnega srečanja; in to se dogaja celo Judom in njihovi mladini, npr. z vsakoletnim prižiganjem sedmernega svečnika (Hannuka). Toda za slov. skupnost v Arg. bi si nikakor ne upal trditi, da gre pri tem samo za zgolj zunanja dejanja, brez duše in srca, in za katere ne bi natančno vedeli, kaj pomenijo!

Recimo: vsakoletno počestčenje gen. San Martina pred njegovim spomenikom nedvomno izraža spoštovanje do Osvoboditelja Arg., Čil in Peruja, toda za vse Slovence, predvsem za mlade, je to priložnost, da se pokažejo v javnosti, da jih arg. javnost še bolj spozna, da javnost more občudovati njihove narodne noše itd., itd. Sicer pa: narodnost, ki tega ne dela, za Argentino ne obstoji! In kar tega zadeva, je SPE v Argentini – tako skupnost kot posamezniki – delovala precej preračunjeno: nalagala je tja, kjer je mogla pričakovati več odgovora, dobička, obresti ...

10. Mučeništvo pobitih med vojno in po njej gotovo predstavlja temeljno energijo skupnosti, najpomembnejši zgodovinski spomin. V kolikšni meri, če sploh, je danes izgubilo ali morda celo pridobilo na pomenu?

Mislím, da pravilno razumevam, ko sodím, da ko govoríte o mučeništvu pobitih med vojno in po njej, mislite na žrtve komunizma.

Toda najprej je treba spet poudariti: **Spominski dan je namenjen vsem**, spomenik v Slov. hiši v Bs. As. je posvečen vsem žrtvam vojne in revolucije – četudi nekaterim ni bilo in ni všeč, da je v tem prevladovalo mnenje NO, torej uradne SPE.

Važna opomba: **ne gre le za zgodovinski spomin**, četudi najpomembnejši! Na tem mestu je primerno z Nemci razlikovati med geschichtlich in historisch. (Španci pravijo: »histórico« pa »históricamente relevante«.) Slovenski bi mogli reči: ne le gola preteklost, temveč zgodovinski dogodki, katerih nasledki (srbohrv.: posledice) so še danes pomembni in so neizogibni dejavniki v sedanji družbi. Kdor tega ne vidi ali ne mara priznati, nima zgod. čuta, ni zgodovinski človek. OF je bila izmišljotina, ki je nastala dejansko po napadu Nemčije na SSSR, prej je bila AF (antifašistična fronta), to se pravi, proti-anglo-ameriška! NOB so si izmislili kasneje, prej je bila samo revolucija in samo revoluciji so postavljali spomenike v domovini, ki v sramoto narodu še stojé! Slovenski holokavst ali velepokol ali velepomor ali rodomor (genocid) oz. samorodomor (avtogenocid) pa je v polpreteklosti zagrešen zločin, katerega prekletstvo še obtežuje slov. narod, predvsem pa njegove demokratično (?) izvoljene oblasti. Kdor bi se tega sprenevedal, nekoč za zgodovino ne bo pomenil nič, bo za zgodovino mrtev!

Ni holokavst edino, kar je vezalo ali veže skupnost, kot bi kdo mogel napačno soditi! Naloga SPE ni bila samo ohranjati spomin na holokavst in delati za to, da se popravijo storjene krivice! (Ne govorim o vrnitvi časti, ker nihče ne more drugemu vzeti časti, ki mu gre. Morda mu lahko vzame dobro ime v določeni družbi – če je ta nedemokratična, fašistična ali komunistična, je izguba dobrega imena samo

pridobitev na dobrem imenu! – nikoli pa ne časti. Kako bi katerikoli nasprotnik, posebno internacionalni komunist in poklicni revolucionar, mogel vzeti čast kate-remukoli poštenemu in zavednemu ter nekomunističnemu Slovencu?) Kdor bi zares objektivno prebral uvodnike »uradnih« časopisov ali govore na Spom. dneh, ali pa spomenice, izjave, pisma ipd. bivšega NO, bo mogel jasno videti, da so bile naloge SPE še druge.

Delno jih je nekaj SPE že doživela: osvobojenje domovine in samostojnost.

Delno pa še ne, ker RS ni še polnopravna država ... ker ni pravična država (ki vsakomur daje, kar mu gre) ... ker ni prave republike s tremi med seboj neodvisnimi oblastmi ... ker Slovenija še ni obsodila komunizma ne revolucije, ki jo je ta pod pretvezo NOB izvedel v Sloveniji, ker ni upravičila protikom. borbe, ker ni obsodila 45-letne diktature ... ne krivde za dokončno (?) izgubo Koroške, dela Primorske, Prekmurja ... ne skrajnega egoizma, hedonizma in celo bele kuge, ki ga je zanesel v slov. narod ... ne strahotnega npravnega padca, skoraj propalosti, ki se danes šopiri po Sloveniji ... In bi še lahko našteval ...

Z drugimi besedami: Holokavst ni izgubil na pomenu in sploh nikoli ne bo izgubil svojega pomena. Judje svojega ne pozabljajo niti ne odpuščajo. Toda za Slovence je bil holokavst hujši! 10.000 pobitih od tedaj manj kot 2.000.000 je več kot 0,5%. A celo arhivistka M. Glažer je na zloglasni Razstavi Slov. v 20. stol. priznala, da zdaj govorijo o 80.000 mrtvih Slovencih med vojno in po vojni, ne le o 50.000, ker da je prišteti 7.000 padlih v nemški vojski, okrog 8.000 pobitih domobrancev in okrog 13.000 civilistov, ki so jih likvidirali po vojni. Če seštejemo domobrance in civiliste, imamo že nad 21.000 pobitih, torej precej več kot 1% Slovencev. Koli-ko pa jih je bilo umorjenih med vojno od KP (oz. OF) in zaradi njih po Nemcih in Lahih? Mirno smemo trditi, da je komunizem kriv za smrt nad 60.000 Slovencev, če ne za sploh vseh 80.000 (če je to res končna številka, o čemer dvomim!), to se pravi, za več kot 3 ali 4%! Seveda, kar se je zgodilo med vojno, ker je bila pač vojna, čeprav povečano zaradi revolucije – in da bom soskladen, tudi zaradi odpora proti revoluciji, tako nekako kot se je tako nespametno izrazila slov. škof. konferenca ob 50. obletnici konca vojne – je delno mogoče sprejeti. Povojnega – in prej javno napovedanega! – pokola pa ne more sprejeti ne razumeti ne pozabiti ne odpustiti nihče! Niti Bog ne, ker Bog ne more izničiti zgodovinskih dogodkov; more samo odpustiti krivdo tistim, ki bi se resno spokorili ...

11. *Eno od poglavij disertacije bo verjetno nosilo naslov Protikomunizem kot paradigma.*

Vaš komentar ...

Glavni komentar: da že vnaprej izrekate sodbo in morda celo obsodbo. Prokomunizem ni bil nikoli paradigma za SPE, predvsem ne za njen večinsko katoliški del. Katoličanu se zdi tako neumno govoriti o protikomunizmu kot o protifašizmu ali protinacizmu. (Seveda se bolje sliši: antikomunizem, antifašizem, antinacizem ...) Kdor ima svoje trdno, resno, globoko prepričanje o nečem, (nauku ali veri), ne

misli in ne deluje proti nečemu temveč **za nekaj** (ali **za nekoga**) in ne potrebuje za to nikakega proti!

Res pa je, da so pogosto uporabljali izraz zaradi lažjega razumevanja, poenostavljenja v govorjenju (simplifikacija), ali pa zato, da bi bili vsi vključeni, tudi neverni ali manj verni liberalci, socialisti ipd. Prav tako se je sčasoma po vsem zahodnem svetu za dolga desetletja uvedel tak način govorjenja in držc. V ZDA so zmerom govorili o American way of life, čeravno nihče dobro ne ve, v čem je to, kljub temu pa so v mednarodni politiki uporabljali izraz boj proti komunizmu ali protikomunizem – ker kljub svojemu otročjemu imperalizmu niso hoteli (vsaj ne naravnost) vsiljevati svojega načina življenja.

Nikakor pa si ni mogoče misliti, da bi bil antikomunizem v vrstah SPE take vrste krilatica, kot so bili za nasprotni tabor OF ali NOB, boj proti izdajalcem, farjem, kolaboracionistom, smrt fašizmu – svobodo narodu ... ipd. Če bi SPE nudila narodu samo antikomunizem, ne bi mogla nikoli izpolniti svoje naloge. Seveda, ko te kdo napada, ne misliš, npr., na nakup novega avta, ampak kako se čim bolj pred napadalcem zavaruješ in se ga čim prej znebiš: če je napad (celo izrecno napovedan) kot napad na življenje ter obstoj vere in naroda, je razumljivo, da ga ne boš božal ali mu ponujal rožni venec ali ga poučeval o krščanski ljubezni, ampak mu boš dal po potrebi samoobrambe. Če bi bil tak odpor proti komunizmu paradigma za vse mišljenje in delovanje SPE, potem nekaj ni v redu z opazovalčevo nepristranostjo! Krščanstvo, predvsem katoliško, ima svoje paradigme, med katerimi ni protikomunizma ne proti nič! Ne ubijaj, pomeni: spoštuj življenje! Ne kradi: daj, kar imaš odveč, čeprav je tvoje, in povečuj stvarne dobrine, kolikor le moreš, da jih bo čim več ljudi moglo biti deležnih ... Zato je 10 t.i. božjih zapovedi, ki dejansko v Novi zavezi ne veljajo več, so samo neke vrste tirnice za manj pripravljene; za vse drugo je edini zakon – notranji dar sv. Duh – ljubezen, kar je isto kot božje življenje v nas.

12. Je bila vaša skupnost »zaprta, izolirana«; če da, do koga in zakaj?

Ali se Vam ne zdi, da bi morali dopolniti vprašanje: če ne, do katerih in zakaj?

Vaše razlikovanje med zaprto in izolirano družbo se mi zdi primerno. Če spregovorim najprej o tem, ali je bila slov. arg. skupnost odprta družba v pomenu, ki ga za sociologe, predvsem pa po filozofu K. Popperju nasplošno ima ta pojem, potem je treba zatrditi, da je bila slov. skupnost v Argentini odprta družba in je še.

S tem ni rečeno, da se v marsičen ni namerno in načrtno izolirala, to se pravi, resnično zaotočila v tistem, v čemer je (v skladu z zgodovinsko premikajočimi se konkretnimi zahtevami) imela za nujno potrebno. A teh zadev ni bilo veliko! Dejansko je treba razlikovati:

a) odnos do arg. družbe, ki je pač šel s tokom časa, kar pomeni:

- da je bilo spočetka veliko stikov, a vsi skoraj izključno v zvezi z vseljevanjem;
- da so bili prvi stiki bolj med posamezniki;
- da je bila zmerom silno močna zavest o potrebi neke vrste samostojnosti pred arg. oblastmi, najbolj zato, ker so se te prepogosto menjavale in bile najrazlič-

nejših ideoloških znakov; potem pa, ker bi prevelika navezanost na katerokoli stranko ali skupino na vladi mogla pomeniti neke vrste vdinjanje in izgubo identitete kot narodne skupnosti in kot politične emigracije;

- da je bilo sčasom vedno več stikov z arg. skupnostjo – javnostjo, a ne uradno –, ker so se tako posamezniki kot skupnost zmerom bolj življali v arg. skupnost; vendar je treba poudariti, da so Slovenci rajši iskali osebnih stikov kot ustanovnih, o čemer so večkrat javno govorili (npr. arh. Eiletz ob delu za priznanje RS), ker da so bile te vezi bolj koristne in – dodal bi – za skupnost kot tako manj nevarne;

b) odnos do drugih narodnostnih skupin (ali, kot so govorili, naravnost narodov):

- razlikovati je treba najprej med narodi bivše Jugoslavije, predvsem Hrvati in Srbi; na splošno so bili odnosi boljši do Srbov, katerim so včasih celo posojali prostore;
- druga skupina so bili slovanski narodi; odnosi so bili precej dobri z Ukrajinci, Poljaki in Slovaki;
- skušali so se povezati tudi z drugimi narodi, ki so ječali pod železno zaveso, vendar s precejšnjo mero previdnosti, da bi jih kam ne zvodili (gl. *Zbornik*);
- z vseljenskimi skupinami na sploh je bilo več občasnega sodelovanja, dokler so med vseljenci prevladovali evropski narodi; ko so številčno postali močnejši vseljenci iz sosednjih držav, so se zastopniki skupnosti, kadar so le mogli, izmikali ožjim stikom; vendar še vedno sodelujejo v različnih krajih na raznih slovesnostih, kot vseljenskem dnevu, prazniku snega ali nabiratve grozdja.

13. Čemu pripisujete odklonilno stališče dela mladih do SPE?

Ni napačno, da poudarjate: dela mladih. Kar velja predvsem za prva leta. V naslednjih letih pa se je ta težava še povečala.

Najprej je treba upoštevati naravni razvoj. Tako malo ljudi v tako razkropljenih majhnih skupnostih v Vel. Bs. As. (zdaj 13 milijonov prebivalcev na približno 3.000km²!) nujno vodi do oddaljitve, tudi če bi kdo vsak teden hodil v sobotno dopolnilno šolo ali ob nedeljah na slov. ned. maše. Zato so nekateri kar zgodaj začeli govoriti o dveh domovinah, o otrocih, katerih domovina je tukaj – čeprav tja na dnu ne povsem zares (Papež), drugi pa so toliko poudarjali slovenstvo, da so se vrnili v domovino, ne da bi o tem vprašali svoje otroke ... ali pa jih tukaj hočejo vzgajati še zdaj v tem duhu ... To pa je po mojem sicer mogoče, a za zelo malo ljudi, in ne vem, za koliko časa, četudi bi imeli tako močne nagibe kot svojčas SPE, ali morda neizpolnjene namene SPE.

Razlogov za oddaljitev v prvih letih je več. Npr., dolga leta prevelike zahtevnosti s strani DPa in tudi ZS ali KD v zvezi z zabavami, plesom, shajanjem fantov s slov. dekleti itd. itd. Sprva je bilo res več deklet kakor fantov, a družine in DPa so kar preveč pazile na dekleta, tako da so fantje začeli zahajati drugam. Tudi tisto navidezno neizogibno dejstvo, da naj gredo fantje na javna dela, dekleta pa za služkinje, je imela kaj usodne posledice: večina fantov je iskala zabavo v arg. bližini in

družbi, dekleta pa včasih še v nedeljah niso mogle zmerom iti domov! (Gl. pisma M. Martelanca, ki jih bom delno objavil v *Dopolnilih Zbornika*.) Še drug važen razlog je dejstvo, da dolgo časa mladih kar niso znali niti hoteli pritegniti v odbore, ko so pa s tem začeli, se je vmesni rod že oddaljil od skupnosti ali vsaj od delovanja v njej.

Glede na zadnji dve desetletji:

- a) Je na stotine, morda več kot 600 mladih slov. pokolenja, ki imajo akad. naslove, a ne delujejo v skupnosti – razen če jih kaj temeljito razgiba in navduši, kot delo v času za samostojnost in priznanje RS. Razlogi za oddaljenost od skupnosti so danes težke gospodarske in družbene razmere, v katerih mlad profesionalc s težavo dobi službo, jo težko ohranja, če pa jo izgubi, dolgo traja, preden spet kaj primernega dobi. V takih razmerah je razumljivo, da ni volje do večernega ali konec-tedenskega dela v skupnosti.
- b) Vendar se v Velikem BA nad 700 neporočenih (od 16. do 35. leta) vsako leto zbira na Mladinskih dnevih ali na mlad. glasbenem festivalu. Kako da se ne sestavljajo slov. pari? Nekateri trdijo (predvsem fantje), da zaradi prevelike zahtevnosti s strani deklet (fant mora imeti dobro službo, hišo in avto) ... da pa se dekleta še zdaj ne znajo ali nočejo ozaljšati kot Argentinke, da so še zmerom kar bunke, ki jim tudi manjka malo soli in začimb ...; drugi pa (dekleta), da so slov. fantje bolj pusti, manj zabavni, do njih manj sproščeni, manj podjetni, bolj odvisni od svojih družin in okolja itd.

Ni to vse, kar bi bilo mogoče povedati. Treba bi bilo vprašati tiste, ki so naravnost prizadeti. Največkrat pa je za navidezno odklonilnost nedvomno krivo dejstvo, da fantje in dekleta začenjajo hoditi v dvoje v svojem naravnem okolju ... in tako prihaja do mešanih zakonov ali zvez, v katerih se težave, ki nastajajo, rešujejo prav po argentinsko: pušča se jih ob strani ali se jim ne skuša iskati rešitve, ki se v določenih letih tudi ne zdi potrebna, čeprav se ta potreba večkrat pokaže potem, ko začenjajo prihajati otroci ...

Osebnost sem prepričan, da so slov. šole pustile v naši mladini veliko več sledi, kot pa je na prvi pogled vidno. Zato si dovoljujem primerjavo z arg. stvarnostjo. Leta 1973 je bilo v Arg. izredno veliko mladine peronistične. Šele s časom so našli razlago v tem, da so tej mladini v prvih letih osnovne šole (1950-1955) ponavljali: »mamá me mima, Evita me ama« (mama me crklja, Evita me ljubi). Nekaj podobnega se danes dogaja v domovini: kdor si upa trditi, da v 45 letih niso narodu oprali možgan, predvsem mladim, je skrajno omejen. Tako je tudi slov. domača in šolska vzgoja v emigraciji gotovo pustila veliko v podzavesti mladih, zdaj že morda 30- ali 40-letnikov ... Seveda je res, da človek more svobodno zatreti ali iztrebiti podzavestne pritiske »nadjaza« – ali pa jih zavestno vceloti v svojo osebnost.

14. Je bila SPE politična ali ideološka emigracija?

Delno sem na to že odgovoril.

Ponavljam, da večina ni govorila o politični emigraciji. Kaže, kot da bi to zade-

vo prepuščali politikom. Res je pa tudi, da je za arg. družbo (javnost in oblasti) ali za druge narodnostne skupine, predvsem pa za predvojne slov. naseljence v Arg. povojna emigracija bila ideološka in politična hkrati. Politična, ker se je upirala diktaturi v domovini in je ni priznavala; ideološka pa, ker je strankarsko-politična usmerjenost bila odvisna od ideološke pripadnosti. Resda mnogim izraz ideologija ni všeč (tudi meni ne), ker jo prevečkrat pojmujejo v marksističnem pojmu usušnjenja (čeprav je bil v tem pomenu marksizem tudi ideologija), za naprotje od resnice, ki osvobaja (evangelij po sv. Janczu); res je, da krščanstvo ni ne mit ne ideologija v pomenu, v katerem so že prvi grški filozofi zavračali ta pojem; res je pa tudi, da (spet zaradi poenostavljenja) govorimo o ideološki emigraciji. Govoriti o politični emigraciji v Arg. v določenih časih ni bilo ne primerno ne pametno, dejansko samomorilno. Izraz ideološki je navidezno manj določen ali manj nevaren in manj odbijajoč. Seveda jih je bilo veliko, ki so vztrajali na tem, da gre za versko emigracijo oz. za emigracijo zaradi vere, a zdi se mi, da če bi to bilo kdaj izključno resnično, se bi dalo preseči (subsumirati) z izrazom: ideološka emigracija.

Po mojem je treba razlikovati: a) zakaj je posameznik (sam ali z družino) bežal od doma? Da bi ga ne zasramovali ... da bi ga ne zaprli ... da bi ga ne ubili ... da bi mogel zunaj svobodno izpričevati svoje mišljenje, vero, prepričanje ...; b) zakaj je nekako samoniklo, a nujno nastala skupnost vseh tistih, ki so zbežali pred komunizmom? Ker so imeli iste ideale, želje, načrte za domovino ... in so to nekako izražali v svojih govorih, predavanjih, pisanjih – učenih ali navadnih pismih, predvsem pa z načinom življenja, in to so nekako povzeli misleci, predvsem pa voditelji strank in NO v preganstvu. Tako so se jasno začrtali vzroki za SPE in njeno poslanstvo.

Treba je torej opaziti, da sem osebno prepričan o naslednjem: niso predstavniki določili namene SPE, temveč skupnost kot taka je izražala na različne načine, kaj so nameni njenega begunstva, izseljenstva, zdomstva – in to so politiki pa NO sprejeli za svoje.

15. In danes, po osamosvojitvi Slovenije, prihodu demokracije (kakršna že je), ko je izpolnjen velik del pričakovanja SPE, je SPE še vedno politična oz. ideološka emigracija, ali je to le še po izvoru?

Verjetno bi bil odgovor na to pred 9 leti malo drugačen!

Ne bi si upal trditi, da je izpolnjen velik del pričakovanja SPE s tem, da je Slovenija samostojna država (ki pa ne zna ali noče biti neodvisna!), da je v Sloveniji nepopolna demokracija, enoumje v medijih, komunistične strukture v skoro vseh ustanovah itd. itd.

Predvsem pa niso še izpolnjene mnoge naloge SPE: doseči obsodbo komunizma kot najhujšega zla v vsej dolgi zgodovini slov. naroda ... upravičenje borbe proti komunizmu in, ker si je ta prilastil izključno vodstvo odpora proti okupatorju kot krinko za revolucijo, indirektno upravičenje tudi borbe proti tistim enotam, ki so se morda dobronamerno borile proti okupatorju, a so bile pod vodstvom

političnih komisarjev KP ... obsodba vseh zločinov nad posamezniki in nad narodom, tako pred vojno, med vojno in predvsem po vojni s pokolom desettisočev Slovencev in morda stotisočev drugih narodnosti! ... Lahko bi še našteval ... Toda to je v marsikaterih predlogih o lustracijah in podobnih predvolilnih bluffih slovenske sedemmesečne – rajši bi rekel: nerojene – demokracije, kar so drugi narodi že davno naredili in bodo seveda zato poplačani že sedaj v EZ, v katero RS še dolgo ne bo mogla, če ne bo vestno in dosledno naredila domačih nalog (ki niso samo domače ...).

SPE še obstoji in ni ideološka ali politična emigracija samo po izvoru. Morda bi bilo za nekatere pravilneje, ako bi se jo zdaj imenovalo opozicijsko, češ da v strogem pomenu politične emigracije ni več, ker skoraj vsakdo lahko gre domov na obisk; ideološke pa tudi ne, ker je doma v demokraciji formalno zagotovljen ideološki pluralizem. Toda jaz sem šel na prvi obisk v Slovenijo leta 1969 in vendar nisem nehal biti del SPE – tako kot so hodili španski eksilci v frankistično Španijo. Osebno mi tako stanje ni všeč, in menda nikomur ne, a danes je v tukajšnji aktivni skupnosti zavest o tem, da smo SPE, veliko večja kot leta 1990 ali 1991. Kdo je temu kriv? Prav gotovo ne emigracija!

Je bilo pa kar smešno koga slišati v letu 1989 ali 1990: zdaj je konec (politične) emigracije. Morda zanj, ker je to želel in hotel skozi desetletja, a ne za emigracijo niti ne za narod!

Res je, da se nekateri tukajšnji »voditelji«¹ prijemljejo za glavo, kadar se spominjo na to, kako so šli na limanice Hribarjeve in Puharjeve ali kako da so celo za kakim zaletelim (ali prefriganim) domačim politikom ponavljali, da je emigracije konec ... Če je še ni konec, pa imajo glavne zasluge – krivde za to slov. marksoliberalci, obenem s skrajnimi nacionalisti, kot Jelinčič (ha!ha!ha! – nacionalist pa tak!), povod za obnovo pa je dala prva Hribarjeva s člankom Ustavite desnico.

Zakaj SPE še ni konec? Mislim, da je odgovor na dlani.

16. *Občutek imam, da SPE išče svojo novo identiteto, da se je znašla pred vprašanjem »kako naprej«² – kdo in kaj je trenutno vaša skupnost? Je mogoča »apolitičnost«³ politične emigracije?*

Najprej na kratko: **SPE že od nekdaj ima svojo identiteto.** To se pravi: SPE je zmerom bila to, kar je, politična-ideološka-verska emigracija. Ker pa se spreminjajo razmere, se spreminjajo delno tudi naloge SPE. Za to in samo za to gre!

Vaše vprašanje o možnosti apolitične emigracije zveni kot besedno igračkanje ali presenetljiv oksimoron. Ne, **SPE ne bo nikoli apolitična**; tudi če bi kot SPE preminula, bi preostala skupnost bila politična! Človek je po Aristotelesu zóon politikón, bitje, ki mu je namenjeno, da živi v organizirani družbi. Ker pa družba ni nikoli zadosti organizirana, da bi človek res mogel biti bolj človek, če ne že popolnoma človek, bo politika zmerom potrebna. Ne nujno strankarska politika, saj vse kaže, da so strankarske glave v tujini to delo prepustile domačim političnim živalim.

(Te pa navadno pozabljajo na Kristusove besede, da naj bomo preprosti kot golobi in zviti kot kače. Desnica in sredina se gresta samo golobčke, levica pa to celo zahteva od njih v imenu krščanske ljubezni in podobnih krilatic, zakaj v tem primeru gre za krilatico! – medtem ko se gre levica kačje zvitosti. Ko se bosta desnica in sredina prepričali, da je célostno krščansko in demokratično samo tako ravnanje, ki posnema golobe in kače, se bodo začele stvari spreminjati.)

SPE bo preostala kot številčno zelo majhna zavedna skupnost, a ohranjala bo svoje namene in zahteve do RS in domovinskih strank. Skušala bo razjasnjevati pojme, čeprav bo morda njen glas kot glas vpijočega v puščavi – kot je bil svojčas, a vendar danes vsi slišijo močan odmev tistih besedi. Prej ali slej bo neutrudno pričevanje SPE našlo odmev v večini naroda in celo med do zdaj zakrknjenimi, zmerom istimi voditelji. Toda nekdanji voditelji KP in narodni heroji bodo pomrli, s čimer se bodo nehali privilegiji in prazno mlatenje slame o NOB; že danes je komu reči komunist skoraj psovka, isto bo kmalu z narodnimi heroji ... Če se Vam to zdi nesmiselno, za večje norce so nas imeli, ko smo od leta 1945 hoteli biti samo Slovenci, potem pa samostojni! Ali ko smo verovali in napovedovali konec komunizma, vsaj v oblikah, ki smo jih poznali doslej ...

17. Kako bi se glasila Vaša definicija/opis politične kulture obravnavane skupnosti – njenih značilnosti glede na izvor/vzrok, način delovanja, cilje?

Prvič: da je nemogoče dati definicijo – opredelbo. Drugič: da zna biti vsak opis težaven in bo verjetno pogojen po osebnem doživljanju in gledanju na skupnost. Glavno vprašanje zadeva **politično kulturo** – in že v tem pojmu se bodo mnogi razšli! Ker pa nekako omejite pojem na značilnosti skupnosti glede na izvor – vzrok, način delovanja, cilje, se s tem odgovor nekako olajša.

O nastanku (izvoru in vzrokih) skupnosti je veliko napisanega, npr. v *Koledarjih Zbornikih Svob. Slovenije*, seveda ne izključno. Prav tako je v teh spisih precej soglasja o ciljnih politične emigracije.

O načinih delovanja pa verjetno ne bo nikoli soglasja. Nikakor ni šlo za popolnoma načrtno, od zgoraj diktirano izpolnjevanje kakih nalog. Še spočetka ne! Zmerom so voditelji morali nekako za tem, kar je vsaj navidezno spontano nastajalo v skupnosti. Večkrat jim ni preostajalo drugega kot samo poveljaviti to, kar so – po Vašem »navadni« *ljudje* – sami odločili in naredili oz. začeli napravljati. Pomislite samo na ustanavljanje najrazličnejših društev – včasih po tri ali štiri iste vrste: igral-ske družine, pevski zbori, da ne omenjam Domov. V tem se tudi sedaj zadeve niso dosti spremenile!

Seveda s tem ni rečeno, da se voditelji, tako laični kot cerkveni, niso prizadevali za to, da ne bi dosegli določenega načina mišljenja, ravnanja, sožitja navznoter in navzven. Priznati je treba, da v tem niso zmerom imeli uspeha, vsaj kadar je šlo za manj pomembne zadeve, čeprav so tedanji voditelji morda pripisovali tem zadevam večjo ali celo preveliko pomembnost (ples, čas trajanja nočnih zabav, prvi obiski v domovino, prvi sprejemi domačih pevskih zborov itd.). Toda nihče ne bo

mogel tajiti dejstva, da je skupnost bila enotna v tistem, kar je bilo važno za njen obstoj kot določene skupnosti: narodna in slovensko-državljska zavest, dejavno versko občestvo, družbene kreposti (kot delavnost, podjetnost, poštenost, pa tudi vzajemnost, samopomoč itd.), osebne in družinske visoke npravne vrednote-zahteve, pričevanje o komunizmu in njegovih žrtvah, pomorjenih ali zaslužjenih itd. itd.

18. *V kolikšni meri je političnost/ideološkost SPE prispevala k ohranjanju slovenske etnične identitete znotraj nje? Kako bi opisali razmerje med politično in etnično identiteto Slovencev v Argentini (članov SPE, tistih uradnih in tistih »po izvoru oz. načinu in vzroku preselitve«)?*

Ponavljjam: SPE nikoli ni govorila o etnični identiteti: Mislim, da tudi doma niso – vsaj ne pred letom 1990. SPE je govorila o narodni zavesti. In ni dosti razlikovala o zavesti zunaj nje ali znotraj nje! Bili smo – in smo še! – Slovenci povsod, o čemer lahko govorimo predvsem tisti, ki skoraj nismo imeli stika s skupnostjo.

Če samo prelistate *Zbornik*, boste videli, da bi brez zavesti tega, da smo emigracija – ni važno, kakšne vrste, če politična ali ideološka ... – ne bilo ne slov. Domov, ne prireditev, ne tolikih društev, ne šolstva itd. itd.

Ko smo prišli v Argentino, smo bili »apátridas« (brez domovine, dejansko: brez državljanstva). A bili smo Slovenci! Potem smo si dobili arg. državljanstvo, za kar je vsakdo imel morda drugačen razlog, a v bistvu smo vsi hoteli biti neodvisni od jugoslovenske (sic!) komunistične diktature. Ko smo postali arg. državljani, smo mogli ustanavljati svoja društva, pa tudi potovati po svetu in v domovino! Jasno je, da so zaradi ius soli vsi v Argentini rojeni otroci bili arg. državljani. To je bil dolgo časa problem, ker romanski narodi ne razlikujejo pravilno (in pod njihovim vplivom delno kat. Cerkev) med državnostjo in narodnostjo. Kar se je videlo tudi pri mladih. Nekateri so zato čisto zavestno ostali Slovenci narodno in politično – kljub arg. državljanstvu, drugi pa so se vključili popolnoma v arg. občestvo z njegovo kulturo, vendar so ohranili neko bikulturnost, eni laže drugi teže, eni dalj časa drugi manj.

Po mojem ni razlike v razmerju med politično in etnično identiteto (če uporabljam Vaše nemogoče izraze) med uradnimi člani SPE in člani po izvoru ali preselitvi. Kdo je sploh uraden član? Jaz nisem v nobeni organizaciji, pa vendar se imam za uradnega člana SPE.

Po drugi strani pa številni Slovenci, predvsem okrog 1. 000 Primorcev, ki so prišli v Argentino z nami, nikdar niso hoteli imeti stika s skupnostjo, a vendar je težko reči, da bi vsi ali takoj utonili v arg. morju!

Druga zadeva pa je to politično in etnično razmerje med tistimi, ki so rojeni v Argentini – kar je sicer zadeva naslednjega vprašanja. Seveda jih od teh nekaj tudi spada v t.i. uradno članstvo; a moj sin iz mešanega zakona je po lastni volji celo državljan RS, ne zna pa dozdej nič slovensko in je samo Argentinec, ki priznava svoje slovensko pokolenje, na katerega je celo ponosen ... To se pravi, da etnično

ni Slovenec, morda delno kulturno, politično pa je eno in drugo, čeprav bi v primeru konflikta – per absurdum – nedvomno optiral za Argentino.

19. Kaj pa drugi, tretji rod?

Nekateri še govore slovensko, a zmerom manj in zmerom slabše. Kar se nam dogaja tudi starejšim: če redno ne govoriš kakega jezika, ga začneš pozabljati; in kar je še huje, ne napreduješ v tistem, v čemer napreduješ v drugem jeziku. Zato tečajji o slov. znanstveno-tehnološkem izrazju za mlade niso neumestni, ampak zelo potrebni. A so premalo. Vsaj jezik je treba govoriti stalno, če človek hoče, da ga dobro govori in po možnosti v njem tudi misli. Prav to pa se ne dogaja s tu rojenimi: skoro vsi mislijo v španščini, poleg drugega, ker jim manjka slovenskih izrazov.

Morda se bo večina tu rojenih sčasoma izgubila v arg. svetu, čeprav bo morda ohranjala rahle popularno-kulturne vezi (narodne noše, pesmi, potice, klobase ...)

Moje osebno mnenje, ki sem ga delno v omiljeni obliki napisal v *Zborniku* ob koncu pg. o Domovih (II. 4.), je, da bo skupnost morala čimprej podvzeti trde ukrepe. Npr., prodati domove, ki nimajo več slov. življenja – klubov je drugje dovolj! – in s tem denarjem skušati čimprej doseči trojezično šolo, v kateri bi RS morala plačevati prof. za slov. predmete. Sedež bi moral biti nekje v Ramos Mejiji. Ker so dopolnilne šole vse premalo, bi iz te šole lahko prihajalo vsako leto vsaj nekaj sicer zavednih Argentinec, a tudi zavednih dijakov slov. pokolenja, ki bi mogli nadaljevati svoje univ. študije v Sloveniji. Ta sicer majhna zavedna diaspora – SPE ali ne, ni važno! – bo zmerom potrebna za Slovenijo.

Stalno ponavljam: Kurdov je 30 ali 40 milijonov, a ker nimajo močne in dobro situirane diaspore, ne morejo delati lobby. Slovencev nas je malo, pa vendar: kakšnega pomena so bili slovenski lobby za časa dela za priznanje RS! To še velja in bo še veljalo. Za Slovenijo smo bolj pomembni po svetu kakor doma!

20. Prihodnost – odpreti vrata argentinskim ženinom, nevestam, prijateljem, Slovincem, ki ne znajo slovensko, in s tem pristati na »jezikovni samomor«, ali ostati razmeroma zaprt na temelju znanja slovenščine in s tem pristati na zmanjšanje števila članov skupnosti – se strinjate s to dilemo, ki sem jo sam zaznal?

Najprej: število skupnosti se bo manjšalo, naj to hočemo ali ne. Morda bolj, čim bolj bomo zahtevni v nekaterih zadevah. Potem: vrata so vsem naštetim že dolgo odprta, a ne kot polnopravnim članom ZS ali KD, morejo biti le pridruženi člani. To je bilo svojčas precej splošno pri skoro vseh klubih drugih narodnosti. Kdaj se bo v slov. skupnosti uradno zadeva spremenila, je težko reči; dejansko se je pa že – samo govoriti se o tem še noče! (Razumljiva izjema: šolska kolonija.)

Izraza, ki ju uporabljate, sta nekoliko premočna: samomor, zaprtost samih vase. Gre res na prvi videz za takšno dilemo, samo da jaz vidim še več drugih možnosti, kar pa je seveda odvisno od tega, ali se bo skupnost nekako prepustila usodi, ali pa bo sama kovala svojo usodo in s tem usodo potomcev tu ter delno naroda.

21. Kakšna je rešitev?

Upam, da sem to zadosti jasno v bistvu napovedal v odgovoru na prejšnja vprašanja. V posameznem bo treba še mnogo razmišljanja, trdnega odločanja in neustranskega delovanja.

22. Bi se strinjali s tezo, da se vloga ohranjanja slovenskega jezika manjša, političnost kot enakovreden del etnične identitete, temelječe na jeziku, pa zamenjuje »kulturna« identiteta, ki zgolj drugotno vsebuje tudi političnost?

Ne vem, če bi v takem primeru kulturna identiteta sploh vključevala tudi političnost.

Vloga slov. jezika se manjša predvsem v domovini – po krivdi skoro vseh Slovencev in slovenskih oblasti! Kako naj torej pričakujemo, da se bo tu povečala?

Vendar sodim, da bo zelo majhen del zmerom govoril slovensko, čeprav kot drugi jezik – to je odvisno od tega, kako uspejo naši načrti.

Z Vašim mnenjem o kulturni identiteti se ne strinjam. Že sem omenil, da so tu sprva govorili o akulturizaciji, nekako o tistem, s čimer so hoteli pokristjaniti in »počlovečiti« prvotne prebivalce. Potem so govorili o transkultimizaciji. Zame je ta možna, če je nekako naravna in netravmatična; kar pa ni lahko niti pri tukaj rojenih otrocih, saj znani arg. avtorji pišejo o vzrokih arg. izkoreninjenosti ... (Obenem spominjam na to, o čemer sem pisal v zvezi z računalništvom: še narod, katerega jezik računalništvo uporablja, se lahko »prekulturi«, kar pomeni, da izgubi svojo identiteto. *Nova revija* 120.) Ostaja kot resnična možnost bikulturnost ali pa plurikultura.

Dejansko živimo v plurikulturni zmešnjavi. Španci so se povezali z Indijankami in tako so nastali criollos (križji); potem so prišli še novi Španci, pa Italijani, Nemci, Irci, Angleži, Ukrajinci, Poljaki itd. itd. Kaj je danes arg. kultura? Samo španska? Ne! Ibero-ameriška? Ne! Sabato pravi, da Argentinci ne izhajamo od Indijancev, ampak iz ladij ... Torej smo plurikulturni, a vendar vse pomešano v eno, zdaj pa prihaja še medijska severnoameriška kultura ...

Mogoče pa je, da si kdo, kljub vsemu temu, pridobi in ohrani še drugo kulturo, tako da je po mojem bikulturnost mogoča. Po drugi strani pa edina rešitev za slovenske majhne diaspore ... Seveda: če Slovenci doma ne pozabijo na svoj jezik, ali če ne izginejo zaradi naravnega odrastka ... Morda bosta papežev obisk in Slomškova beatifikacija kaj odpomogli. Zakaj jaz tudi v take stvari verjamem in verujem!

ODNOSI S SLOVENIJO

1. Kako bi opisali odnos vaše skupnosti do Slovenije znotraj Jugoslavije v obdobjih od 1945 do 1948, od 1948 do približno 1989, od 1998 do 1991/91 (čas samoosvajanja in mednarodnega priznanja Slovenije), od 1992 do danes?

Mimogrede sem že odgovoril na to vprašanje. Povzemam in dopolnjujem: kar se je

leta 1948 dogajalo v Titovini, je tedaj za begunce pomenilo malo ali nič. Leti 1948-9 sta zanje zaznamovani z odhodom prek morja in naselitvijo v novih deželah, medtem ko so bila leta 1945-1948 leta trpljenja, tudi stradanja in splošnega pomanjkanja po taboriščih, in to bolj v Avstriji kakor v Italiji.

Sicer pa leta 1948 nihče ni verjel, da bi bil prelom Tita s Stalinom nekaj več kakor osebni ali linijski spori, in so splošno mislili, da gre pri vsem tem zelo verjetno za novo kom. pretvaro. (O čemer mnogi še danes ne dvomijo!)

Leta od 1948 do 1989 so v različnih dobah približno nakazana v *Zborniku* (I.), čeprav je za leta od približno 1985 treba gledati tudi II. 1. (pod črto).

Leta 1989-1991 imajo v *Zborniku* svoje poglavje (I. 8.), prav tako delo za samostojnost in priznanje RS (I. 9.), razočaranju in obnovljenemu upanju po letu 1993 pa je namenjeno 10. poglavje.

2. *Kaj ste skozi zgodovino Slovenije najbolj zamerili v SPE nasplošno, kaj ste cenili, kako ste gledali na ljudstvo doma, ne glede na politično ureditev, kakšni so bili vaši stiki z domovino, s sorodniki (so se vam morda zdeli »prevzgojeni«), kdaj ste odšli v Slovenijo na obisk in zakaj – bi šli že prej, če ne bi bilo stališča, da so obiski lahko priznavanje režima doma?*

Veliko vprašanj.

a) Sloveniji (ali zgodovini Slovenije) nismo kaj imeli zameriti, saj Slovenija ni bila samostojna niti ne Slovenci svobodni!

b) Je bilo več stvari, ki smo jih pozitivno ocenjevali:

počasno, a sorazmerno hitro sprevidevanje ljudi, da so bili ogoljufani za svobodo, posebno nekaj tistih, ki se jih je z najboljšim namenom borilo v OF;

uhajanje mladih zaradi kruhoborstva, pa tudi zaradi iskanja svobode, kar se je začelo že okrog leta 1952 in se nadaljevalo dolga desetletja; ali bi Slovenija imela tako visok standard, če ne bi toliko Slovencev delalo, slabo živelo, a dobro zaslužio v Nemčiji;

odprtje meja zaradi turizma, kar je vedlo do primerjave z drugimi državami in tudi do večje svobode;

prizadevanje duhovnikov, da bi, kjerkoli so mogli, učili verouk (spreminjanje hlevov v učilnice).

c) Seveda je k temu dodati še druge, ne tako zadovoljive zadeve:

stalno in najrazličnejše napadanje emigrantov, posebno preko veleposlaništev in SIM;

hoteno prizadevanje oblastnikov, da bi ljudje imeli polne želodce in bi se tako s politiko ukvarjali le »poklicni politiki« (beri: KP, kar je v skladu z Marxom: Beda filozofije);

navidezna amnestija (ki je še danes ni za zdomce, medtem ko so morilci še vedno heroji!);

podajanje umazane roke, s katero so hoteli zadaviti emigrante;

itd.

č) Ljudstvo doma: veliko jih je najprej nasedlo laži o OF ali NOB; potem so se

mnogi zadovoljili s kolikor toliko dobrim materialnim življenjem; veliko jih je skušalo pač preživeti, kot so vedeli in znali, če mogoče, na najboljši način, to se pravi, priti do korita, čeprav bi bilo treba pozabiti na kakšna verska ali нравna načela ...; to se je vgnezdilo tako globoko, da danes prevladujeta egoizem in hedonizem, narod pa izumira ...

S tem pa nikakor nočem reči, da nismo spremljali s strahom in zaupanjem tiho borbo za osebne in družbene svoboščine in da nismo velikokrat občudovali bodisi posameznike ali skupine v njihovem prizadevanju za večjo svobodo, za večjo neodvisnost od KP ali od centralne države, za večjo mero slovenske zavesti in njej pripadajoče samostojnosti.

- d) Stiki z domovino: po pismih, po knjigah od doma, po knjigah, ki smo jih naskrivaj pošiljali domov.
- e) Obiski domovine: že sem omenil, da sem šel prvič leta 1969, nato 1971; prav tako sta nas prišli obiskat ena teta in ena nečakinja leta 1970. Vzrok za obisk je bil delno uraden, v glavnem pa družinski, in ker sem hotel *in situ* videti razmere. Ljudje so bili navidez zadovoljni, čeprav niso upali govoriti – tudi jaz ne, ker so mi prvi dan prepovedali – a govorili smo o lepotah Slovenije. Že na prvem obisku sem opazil, da niso več govorili s Srbi ali Hrvati po srbohrvaško, kot je bila stara hlapčevska navada, da so jih gledali nekam zviška in jih zaničljivo imenovali južne brate. Zato sem že tedaj zapisal, da se v Sloveniji nekaj spreminja, da misel o samostojnosti ni tako brezglava in da, če bo šel razvoj tako naprej, bo Slovenija v par desetletjih zahtevala izpolnitev čl. 6 ustave o pravici odcepitve ...
- f) Prej nisem šel domov, ker nisem denarno mogel, predvsem pa, ker ni bilo zadostnih garancij, da se bom mogel tudi vrniti! Govorjenje o stališču (čigavem? ne t.i. uradno ne splošno javno mnenje v skupnosti ni zagovarjalo take neumnosti), da so obiski priznavanje režima doma je natolcevanje, ki ga je treba dokazati.

3. Kakšni so danes stiki SPE s Slovenijo – Uradom za Slovence po svetu, s SIM, s SSK, s kulturnimi organizacijami, ministrstvi za kulturo, šolstvo ...?

Odpišimo SIM, ker za SPE nikoli ni obstojala, niti ne SPE zanjo! Naj z Beblerjem v miru študira izumrle izseljence, kot je menda sedaj njegov namen!

Razmere do RS so nasplošno formalno korektno. Ne pozabite, da je skoraj večina članov SPE tudi državljani RS: menda nad 2.000 v Argentini! (Koliko jih je pa, recimo, v ZDA?)

Če niso boljše, je iskati vzroka izven SPE!

Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu je neko merilo za vladno zanimanje do SPE: menda imajo prednost drugi izseljenci. Vsekakor pa se ne more tajiti, da je Urad masikaj storil za zboljšanje stikov, razmer in tudi za slovenski živelj nasploh (formacija učiteljev in profesorjev, arhivistov itd.).

O SSK naj govorijo drugi. Kaže, da zdaj ni problemov. Morda ravno nasprotno. Seveda so se s tem pojavili problemi pri nekaterih v domovini, ki so se hoteli vvesti na sedlo tega konjička ...

Delo omenjenih ministrstev se mi zdi koristno, uspešno in v danih okoliščinah verjetno nizkega proračuna kar hvale vredno.

4. *Kaj menite o trenutnih političnih razmerah v domovini, kakšno je Vaše razmerje in stališče do komunizma v Sloveniji danes – je ta komunizem drugačen od tistega izpred 50 in več let, sploh še obstoja ... je politični sistem, struktura strank ... ustrezna? Lahko potegnete vzporednice s predvojnimi obdobjem?*

a) O sedanjih političnih razmerah doma sem že nekaj spregovoril. Nisem zadovoljen, kako se stvari zapletajo ... na videz. Po drugi strani pa gre morda bolje, kot sem svojčas jaz osebno pričakoval. Seveda, za to, da se bo večina osvobodila zatirjevalca, ki ga ima v možganih (ali duševnosti ali duhu), je potreben čas: dva rodova, trije ...?

Ne vidim resnih prizadevanj za vstop v EZ. Prav tako ne za drugačno delovanje strank. Iz ljudi se še kar naprej delajo norca in jih vlečejo za nos, kakor se jim zahteva ... Drž. svet bi že zdavnaj moral izginiti in ga nadomestiti pokrajinski ali okrajni zbor, svet, skupščina ... Mediji nimajo mej – razen tistih, ki jih postavlja vlada, ki je zmerom ista. Redarstvo ne obstoji – promet je kaos; opazil sem pogosto izmazovanje s plačevanjem podkupnine ..., toda kako to dokazati? Sodišča so v rokah vlade. DZ debatira naprej in nazaj, – ljudje se pa iz vsega norčujejo, kar je učinkovit način za to, da se osramoti demokracija ... Itd. Itd.

b) Razmerje do komunizma v Sloveniji danes? Kako to? Torej priznate, da še obstoji! Seveda se je navidezno spremenil. Če v resnici, bi videli samo tedaj, kadar bi imel vse trdno v svojih krempljih. Toda bistvo – v kolikor sploh priznavajo bistvo – komunizma je v tem, da se prilagaja, da je zanj edino veljavna norma revolucionarna morala, to se pravi, tista, ki vodi uspešno do revolucije – ali prevrata ali preobrata ali karkoli že. Vemo, da nestalinistični (ali oportunistični) komunisti po vsem svetu pravijo: umrl je stalinizem ali diktatorski (ali nečloveški ali kozmopolitski ali fašistični) komunizem, pravega komunizma pa do zdaj še nikdar ni bilo – čeravno je le mit, utopija! – in vanj je treba verovati ter zanj delati. Mislim, da domači marksoliberalci niso daleč od tega: kaj pomeni zanje prosti trg ali globalizem, če pa **verujejo** (in seveda za to delajo na kakršnekoli načine), da bo na koncu njihov sistem požrl vse druge! Medtem pa seveda skušajo čim bolje živeti, – tako, kot se spodobi novim bogatašem oz. resničnim kapitalistom.

Skupaj z vso SPE bom verjel, da se je slovenski komunizem nehal ali vsaj spremenil, ko bo obsodil KP in njene predvojne (izdajstvo, peta kolona), medvojne (izraba okupacije za bratomorno revolucijo) in povojne zločine (pobitje desetisočev brez sodnega postopka ali z »ljudskimi« sodišči in pod.; vzpostavitev večdesetletnega terorja, zatiranje slov. naroda itd.) ter priznal upravičenost boja proti komunizmu. Dokler tega ne bo storil, se bom vsaj jaz upiral, da bi RS bila sprejeta v EZ. Dejansko jo že vlečejo na Balkan – nekdanji in sedanji oblastniki ter njihovi kratkopametni zahodni »zavezniki«.

- c) Ne govorim jaz, ampak ponavljam, kar sem slišal iz ust mnogih slov. mislečih osebnosti (ne seveda tistih, ki iščejo mesta zase kjerkoli in na kakršenkoli način in ki sem jih našel celo v osebah, za katere bi človek mislil, da imajo malo več osebne poštenosti): Slovenija je še vsa v kom. strukturah oz. vsaj v rokah nekdanjih (?) komunistov, ki so poceni kupili socialna podjetja, zdaj pa imajo, poleg denarja in politične moči (DZ), še prestiž, ki ga imajo, kaže, v Sloveniji vsi tisti, ki se na kakršenkoli način prerinejo v prve vrste ...
- č) Opuščam vsako primerjavo s predvojnimi stanjem. Prvič, ker tega premalo poznam. Drugič pa, ker mislim, da je s komunizmom Slovenija padla tako strahotno nizko, da so kakršnakoli dejanja izpred vojne samo malenkostne anekdote. S čimer pa seveda ne bom tajil, da je zdaj v Sloveniji večja socialna enakost, kot je bila pred vojno!

5. Kakšna je prihodnost Slovenije, prihodnost vaših stikov (kot skupnosti) z domovino, prihodnost SPE nasploh?

Gre za neke vrste ponavljanje.

O prihodnosti Slovenije bodo odločali do neke mere Slovenci, a končno tisti, ki bodo volili za njen vstop v EZ ali ne. Osebnostno sem velik optimist, kljub navidezno črno-glednemu opisu sedanjega stanja. V narodu je veliko skritih sil – in te bodo prej ali slej udarile na dan.

Skupnost bo skušala ohranjovati najboljše in zelo tesne stike z domovino. Ni pa od nje odvisno, kakšno bo zanimanje zanjo v domačih vladnih krogih. Če bo še naprej šarila in gospodarila KP-SIM, bo pač prišlo do novega kratkega stika ali do popolnega preloma!

Kakšna je prihodnost SPE nasploh? Na večjih mestih sem izrazil svoje mnenje, s katerim se verjetno ne bodo strinjali ne tu ne tam. Če se motim zaradi premajhnih zahtev in pričakovanj od skupnosti, toliko bolje; če se motim zaradi prevelikega zaupanja v SPE in njene člane, se bo pa videlo šele čez dolga leta, meni to ne bo dano!

6. Kako gledati na odhajanje mladih v Slovenijo (nekateri temu pravijo kar »vračanje«)? Če je vračanje, je to dokaz, da je SPE uspela prenesti svoje namene na drugi in tretji rod. Tako je v polnosti izpolnila (izpolnjuje) svoje poslanstvo.

Zakaj bi bilo naseljevanje (ali vračanje mladih ali starih) nekaj slabega? Kaže, da nadškof Rode celo pričakuje, da bodo tukajšnje številne družine pomagale dvigniti slov. naravni prirastek; pozablja pa ali ne ve, da zdaj tukajšnje slov. družine nimajo več toliko otrok, čeravno so še daleč nad slov. in celo arg. povprečjem ...

7. Aprila 1999 je Argentino obiskala državna tajnica Mihaela Logar. (Op.: sekretarji in sekretarke so komunistične spačenke; ali bo zato, ker je njegovo mesto bolj pomembno in več zasluži, sekretar nam. tajnika? Čudno, da v ZDA imajo drž. tajnika, ne sekretarja, in prav tako v Vatikanu; a Slovenci hočemo biti nekaj več,

če ne drugače pa v besedah – kot da bi bili Romani!). *Ste vedeli za njen obisk, ste bili morda celo navzoči, kakšni so vtisi, kako ocenjujete obisk?*

Vprašanje razodeva politično ali službeno odvisnost ... Vendar: skoro nihče ni vedel za obisk en teden prej! To je stara slaba navada, kako postopajo s SPE. Druge obvestijo! Zato sem se sam prav zadnji dan mogel prijaviti za seminar za varovanje arhivskega gradiva; če ne bi bilo slučajno tukaj ge. Logarjeve, bi šel moj seminar po vodi ...

Ne, nisem je šel poslušat, ker sploh ne hodim nikamor, ne na slov. ne na arg. prireditve. Časa je premalo, družinske zahteve pa imajo prednost.

Po vsem, kar sem bral, sodim, da je bil njen obisk koristen. Dejansko je to, kar se je lansko leto zgodilo z njo, dober primer, kam vodi nestrpnost. Ker so v domovini vetrovi spet drugačni, je tukaj slabo padla zahteva, da ZS izjavi, da v *Zborniku* ne bo ničesar proti RS. Tukaj so to razumeli kot neke vrste nezaupanje in celo žalitev. Osebno menim, da ni tako (gl. moj dopis *Svobodni Slov.* letos v začetku leta), a dokler ne bo na splošno drugačnega obravnavanja zadev v zvezi s SPE, je pričakovati take odmeve in temu odgovarjajoče izjave ...

8. *Dodatne pripombe, mnenja, povezana s političnostjo kot poljem ohranjanja etnične identitete v primeru SPE, morda primerjava z drugimi sorodnimi skupnostmi v Argentini ali drugod?*

Kaže, kot da predpostavljate, da je ohranjanje etnične identitete za SPE v Argentini povezano s političnostjo. Kaj je prej, kaj je bolj naravno: narod ali država? Prelat Gogala trdi (sklicujoč se na cerkveni nauk), da sta samo družina in država naravni družbi, na kar sem mu skušal odgovoriti v *Meddobju*, a nisem bil vreden njegovega odgovora. Čeprav izgleda bolj hegeljansko, trdim, da je narod s svojo državo zadnja stopnja naravnega razvoja od razširjene družine (ali tribu ali plemena); da je torej narod bolj naraven kot država. Do neke mere je bil v tem enakega mnenja dr. I. Ahčin, danes pa se sploh kat. sociologi nekoliko drugače izražajo ... Torej jaz ne bi navezoval narodno zavest na politično identiteto! Slovenski narod je obstal 1400 let brez svoje države in skoraj 1300 let – do leta 1848! – brez vsakega izraza o kaki želji po tej državi. Vendar je obstal! SPE v Argentini – kot skupnost, ki izpričuje zahtevo o združenju vsega slov. naroda (za kar je zdaj v EZ večja možnost, kot kdajkoli prej!), ki zahteva polnopravno in pravično samostojno državo (ki ne bo le preprečevala krivic, ampak tudi popravila tiste krivice, ki so bile storjene posameznikom ali narodu kot takemu) – bo obstala zato, ker ima slovensko zavest. Denimo, da bi kdaj kak zgodovinski zlodej vzpostavil v Sloveniji kako novo diktaturo; člani SPE bodo skušali biti lojalni državljani RS, dokler bo le mogoče, potem pa bodo pred vse drugo postavili svoje slovenstvo.

Seveda je mogoče trditi, da bi v tem primeru SPE spet imela politično vlogo in bi bila torej narodnost odvisna od političnosti. Toda prepričajmo se: nismo narodno zavedni, ker imamo politične naloge, temveč imamo politične naloge, ker smo narodno zavedni.

D. II. POGOVORI, OPRAVLJENI V SLOVENIJI

1. Pogovor z arh. Božidarjem Bajukom in ženo Cvetko iz Mendoze, Ljubljana, maj 1999 (povzetek)

Rojena sva bila leta 1940 (Božidar) oziroma 1941 (Cvetka). Leta 1945 smo na hitro zapustili Slovenijo. Srečala sva se že v slovenskem otroškem vrtcu v begunskem taborišču v Avstriji leta 1947, kar sva ugotovila šele pozneje v Argentini.

Ko sem prebral vsa vprašanja ankete, mi je prišlo na misel, da smo že takoj od začetka, prve mesece po potovanju v tujino, začeli doživljati skrb za domovino, ki nam je ostala od naših staršev in se je ohranila vse življenje. Moji starši so bili izobraženi (oče Božidar je bil profesor, ded Marko Bajuk ravnatelj). Takoj po begu so organizirali v Peggezu in Spittalu slovensko šolo in gimnazijo, tako da nihče ni izgubil niti enega meseca šole. Nato so svoje delo nadaljevali v Argentini. Šele zdaj se zavedam, da je bilo to krasno seme tega, kar danes doživljamo kot ljubezen do domovine, do slovenstva. To čustvo nas je spremljalo skozi vsa leta.

Ob vprašanjih o slovenski politični emigraciji se skoraj vprašava, ali se to tiče tudi naju. Nikoli nisva bila politika in ta ni bila najino področje. Za naju je bila vrednota slovenstvo, ljubezen do Slovenije, ki je takrat nismo uživali in smo jo hudo pogrešali. Oče nam je vse od prvega dne prikazoval Slovenijo v živih pripovedih in tako gojil ljubezen do nje. Prav ta vzgoja nam je osvetlila razne trenutke. Nikoli nisem dvomil, kako po svoji vesti odgovarjati na kakšna politična vprašanja. Narodnost, ideologija in politika, vse to je bilo zame skoraj eno in isto, kot strnjen šopek. Če bi moral svoja občutja zapisati, bi jih zapisal v verzu: »Slovenec sem, tako je mati d'jala, ko me je dete pestovala ...« Tako doživljamo slovenstvo že vse življenje.

Leta 1948 smo prišli v Argentino in moj (Božidarjev) oče je v Mendози takoj ustanovil tudi pevski zbor, ki je decembra 1949 že pel pri božičnici. Sprva so pevci med vajami sedeli kar na posteljah, oče pa je note prepisoval na roko. Ustanovljena sta bila slovenska šola, društvo, začeli so se redni sestanki in društveno delo, tesno povezano z verskim življenjem. Težko si namreč predstavljamo slovenstvo brez krščanstva.

Ko sem končal študij arhitekture, je bila zame ena najlepših nalog, lahko re-

čem izpolnjenih želja, da sem lahko projektiral gradnjo slovenskega doma. Kot krščanskemu arhitektu se mi je izpolnil tudi sen, da sem s kolegom lahko projektiral mendoško semenišče.

Ko sem končal študij, sem bil izvoljen za predsednika Društva Slovencev. Bil sem arhitekt in zato najbolj primeren za izpeljavo pomembnega projekta.

Na sejah medorganizacijskega sveta v Buenos Airesu, v to mesto me je za nekaj let zanesla službena dolžnost, sem odkrival bogatejši svet, nekoliko pa me je jezilo, da smo bili mi iz Mendoze le neke vrste podružnica. Takrat smo začeli opaziti tudi nekatere razlike v mišljenju. Pri nas smo »rasli« nekoliko zase, daleč od centra, številčno šibkejši, vse je slonelo na ramah nekaj posameznikov in ne toliko celotne organizacije. Prav v stopnji institucionaliziranosti in tudi ideologiziranosti so se med nami in središčem slovenskega življenja v Buenos Airesu pokazale nekatere razlike – pa čepprav imamo oboji za seboj enake začetke v begunskih taboriščih in enake želje. Ko smo na primer prišli do vprašanja rabe slovenščine, sem sogovorniku v Buenos Airesu dejal, da smo mi v Mendozi neke vrste preroki glede dogajanja z emigracijo v prihodnosti: »Mi se srečujemo z vprašanji, ki bodo postala pri vas aktualna čez deset let.« Mislil sem na mešane zakone. Tega mnogi niso hoteli slišati. Vedno sem bil prepričan, da je jezik sredstvo ohranjanja kulture in to so dobro vedeli vsi v Mendozi, o čemer nenazadnje priča 168 gledaliških del, ki smo jih uprizorili v teh 50 letih. Zavedali smo se, da moramo spoštovati svobodo naših otrok, ki so naša bodočnost. Ko so si prvi naši mladi izbirali argentinske partnerje, smo pričeli s sestanki in prireditvami, ki so pritegnile tudi mešane zakone, da argentinski partnerji ne bi začutili podcenjevanja ali odbijanja od skupnosti. Stalno smo se zavedali, da smo domovino izgubili, sprva še »začasno«, zaradi komunistične revolucije. Starši so sprva nenehno mislili na vrnitev. Kmalu pa so se energije usmerile v gradnjo skupnosti z namenom, da bi v Argentini ostali. Vprašujete nas o »mitu« vrnitve. »Mit« o vrnitvi in ljubezen do domovine sta se nekako mešala med seboj, gola ljubezen do domovine je čedalje bolj nadomeščala omejnjeni »mit«.

Glede odnosov do predvojnih Slovencev – v Mendozi in okolici je bilo nekaj Primorcev, okoli 7 do 8 družin, večinoma so bili vinogradniki ali sodarji. Z njimi nismo imeli nikakršnih težav, ni bilo čutiti razlik; pridružili so se nam, se vsaj občasno udeleževali naših prireditev, bili so veseli novih rojakov.

Odnosi z argentinsko oblastjo so bili vedno zelo dobri. Sprva pravzaprav ni bilo nikakršnih stikov, sčasoma pa smo postali znani kot odlični študenti, dobri delavci in predvsem pevci. Lahko celo rečem, da nas je Mendoza spoznala prek našega pevskega zbora. Mendoza ni imela pevske tradicije in naše petje so hodili poslušat številni Neslovenci. Naš zbor je bil takrat edini v tem mestu in pri redovnikih maristih smo bili deležni velike podpore. Posojali so nam kapelo in dvorano za bogoslužje in prireditve. Bili smo tudi dejavno vključeni v argentinsko življenje, tako politično kot kulturno in tudi versko. Zavedali smo se, da bomo lahko dobri Slovenci, če bomo tudi dobri Argentinci, in obratno.

Glede stikov s Slovenijo – leta 1975 je bil v Madridu svetovni kongres arhitektov. Z ženo sva odpotovala v Evropo, nato pa še za tri tedne v Slovenijo. To je bil najin prvi obisk. Rdeča zvezda v Zagrebu na letališču me je zelo presunila, saj je predstavljala sintezo vsega trpljenja, vsega, kar smo jaz in najini starši doživeli, bila je prava sinteza naše usode. V Ljubljani sva prvič slišala slovensko besedo na cesti, zagledala kolodvor, prve stavbe, trgovine in tako doživela prvi stik z Ljubljano. To je bilo nepozabno doživetje, ki se je letos, po 24 letih, ponovilo. Ko sva prvič odhajala v Evropo, so bili mnogi v Argentini začudeni, negotovi, presenečeni. Kljub vsemu je vsakdo imel vrsto pozdravov za tega in onega doma ... Po vrnitvi ni bilo v Mendosi absolutno nobene kritike, pripravila sva celo večer s 680 diapozitivi o Sloveniji. S tem obiskom se nama je izpolnila velika želja in doživela sva vse, kar so nama z globoko ljubeznijo pripovedovali starši.

Kot sem že dejal, je bila vera vedno del slovenstva in zato je bila tako pomembna vloga tukajšnjega slovenskega duhovnika. Skrbel je za versko življenje. V tem smislu je cerkev veliko doprinesla k obstanku Slovencev v izseljenstvu.

Političnost kot polje ohranjanja etnične identitete – moj pogled je, da naša skupnost nikoli ni bila politična v smislu strankarstva. Res je, da je naša usoda taka, kakršna je zaradi našega svetovnonazorskega prepričanja. Politični emigranti smo postali zaradi ohranjanja vere, torej je v našem primeru vse to zelo prepleteno. Smo ideološka emigracija, a moje delovanje nikoli ni bilo politično. Vedno je bil navzoč vzrok našega begunstva – protikomunizem, vendar nekje kot podlaga, v ozadju, ne kot gibal našega delovanja. Gibalo je bilo in je sama ljubezen do slovenstva in Slovenije, seveda v luči vere. Težko bi se strinjala, da lahko protikomunizem razumemo že kot politično paradigmo, saj je bilo pri nas v prvi vrsti čutiti slovenstvo. Vedno smo razmišljali in ravnali pozitivno, torej »za« in ne toliko »proti« nečemu. Morda je bilo v Buenos Airesu v nekaterih segmentih res nekoliko drugače, že zaradi sestave te velike skupnosti. Protikomunizem je bil eden od elementov, gotovo pa ne edini in niti ne glavni.

Na nek način je tudi spomin na pobite domobrnce vedno ustvarjal naš »zgodovinski spomin«. Strinjava se z Vašo oznako, da je šlo za »temeljno energijo« naše skupnosti. Ta energija je gotovo vplivala na naše življenje. Naš pogled se je skozi leta spreminjal v luči krščanske in teološke razlage pojma mučeništva. To je namreč potrebno za vstajenje, po mučeništvu je vedno zmaga. Tako smo tudi mi prepričani, da je to mučeništvo našega naroda rodilo svoje sadove, da je pripomoglo k rojstvu nove Slovenije. Zato smo tudi na prireditvah v spomin padlim in pobitim skušali prikazati pozitivno stran, ne le žalovanja, ampak snov za vstajenje, za prihodnost, ki bo nova luč bodoči Sloveniji. Strinjava se tudi, da se ta »mit« skozi leta in desetletja ni izgubil, dejstva se niso spremenila. Z demokratizacijo ni konec tega »mita«, ampak se je mučeništvo kvečjemu osmisnilo, »razcvetelo«, doseglo svoj namen.

Glede sprememb v naši skupnosti – ob slovenski osamosvojitvi in demokratizaciji se je pri nas vse skupaj samo izboljšalo. Imamo več stikov z domovino, pove-

zave so lažje. Dogodke v Sloveniji razumeva, kot če bi se nam recimo odvalil velik kamen od srca, ne pa kot nekaj, kar utegne zamajati identiteto, smisel naše skupnosti. Ta je ostala taka, kot je bila. Osamosvojitve je zelo pozitivno vplivala na naše potomce, postali so še bolj ponosni na domovino svojih prednikov. Zdaj pričenjajo tudi njihovi argentinski vrstniki vsaj za silo razumeti, kakšni smo Slovenci, kje in kaj je Slovenija itd. Naši mladi čakajo, kdaj bo njihov čas za odhod v domovino staršev, na obisk ali daljše bivanje.

Ko vprašujete o pomenu ritualov, morava poudariti, da je izrazito močan odnos do simbolov pri nas prisoten že zaradi argentinskega okolja. Tudi Argentinci namreč vsak dan ali vsaj vsak teden pred začetkom in po koncu šole dvigajo zastavo in pojejo himno. Veliko dajo na zunanost, simboliko, posebej zastavo, grb in himno. Pri spoštovanju simbolov torej ne gre za kakšno prenapetost naše emigracije. Slovenci smo našo zastavo vedno doživljali predvsem kot simbol slovenstva, in ne ideologije. Res pa nas je rdeča zvezda na slovenski zastavi motila. Ritualni v obliki različnih proslav, mladinskih dnevo ipd. so vedno imeli velik pomen že zaradi skrbnih priprav nanje, velikokrat je to glavna dejavnost, glaven način zunanjega izražanja naše etnične pripadnosti.

Glede odprtosti ali izoliranosti skupnosti lahko ugotoviva, da je ta v veliki meri odvisna od osebnosti voditeljev.

Pri vprašanju o odklonilnem obnašanju dela mladih moramo razlikovati našo mendoško skupnost od drugih domov. Opaziti je, da je na naših prireditvah, pri pevskem zboru in tudi v šoli navzočih veliko otrok, proporcionalno menda več kot drugod. Pri nas je struktura bolj enakomerna že zaradi majhnosti skupnosti in ne moremo potrditi nakazane domneve ali ugotovitve. Kar se tiče težav in odpora mladih pri sodelovanju, je seveda normalna zadeva. Imeti v soboto, ko so argentinski vrstniki prosti, sobotno šolo, popoldan gledališke vaje in zvečer še pevski zbor je res vse prej kot enostavno, hitro pride do preobremenjenosti. V današnjih časih sama težko razumeva, kako smo pred leti zmogli po več dni v tednu žrtvovati za slovensko stvar. Danes so časi drugačni, vse se odvija hitreje, življenje je bolj individualizirano. Tudi šolstvo se je spremenilo in zahteva veliko več časa.

Truditi se je torej treba, da mladi vse to živijo z veseljem in ne pod pritiskom. Ljubezen do Slovenije in slovenstva pa najlažje dosežemo tako, da mlade pošljemo na obisk v Slovenijo.

Glede prihodnosti slovenstva pri nas že dolgo ugotavljamo, da je prava pot v odpiranju, prikazovanju slovenske kulture Argentincem, sodelovanju z neslovenskimi partnerji. Samo v takem vzdušju bomo dosegli skupno delo. V nasprotnem primeru utegnemo polagoma vse izgubiti. Našo skupnost pozna vsa Mendoza in to nam daje moči za prihodnost. Naši zanamci bodo gotovo vedeli za vzrok preselitve v Argentino, našo »zaznamovanost«, sami pa se gotovo ne bodo čutili kot del »politične« emigracije. Vprašanje je, v kolikšni meri bodo znali vrednotiti prejeto izročilo.

Ob vprašanju o našem gledanju na rojake v domovini se spomniva predvsem

strahu, ki sva ga zaznala pri njih in ki naju je zelo presunil. Okoli 20 let so se bali pisati na naš priimek, veliko stvari – dogodkov iz vojne – so nam zamolčali, ker so se nam jih bali povedati. To je bil znak hudih časov, resničnega trpljenja in absolutnega pomanjkanja svobode. V domovini nas moti predvsem velika razklanost, še posebej neenotnost na politično desni hemisferi, pa tudi morda prevelika pasivnost »naših« ljudi na volitvah in na splošno v političnem prostoru. Nekoliko smo tudi razočarani nad političnim vodstvom v zadnjih letih, želeli bi si več pozitivnega dela, kaj šele ob pregledu vseh dogodkov v zadnjih 50 letih naše zgodovine.

Državna sekretarka Mihaela Logar je bila tudi v Mendози in meniva, da je bil obisk povsem uspešen, normalen, brez zapletov. Vse to je tudi odraz našega sodelovanja z domovino. Nenazadnje je naš pevski zbor gostoval v Sloveniji, v Mendози je pred kratkim gostoval Ribniški oktet, imamo tudi neuradne stike s Slovensko izseljensko matico predvsem v obliki prebiranja njihovih publikacij. Dobri so tudi stiki s slovenskim veleposlaništvom.

2. Pogovor z Milanom Keržičem, Buenos Aires, Nadlesk pri Starem trgu, 21. oktober 1999

(Intervjuvanec, ki živi v Buenos Airesu, je moj dolgoletni »sodelavec«, zato so mu bili moja vprašanja in dileme znani že dlje časa. Odgovarjal je v obliki vezanega govora ob pomoči napisanih vprašanj, zato ta niso navedena dobesedno. Op. Z. Ž.)

1. Kratek življenjepis ...

Rodil sem se 1. aprila 1940. Pri dveh letih mi je bolezen vzela mamo, leta 1943 pa so partizani ubili očeta, ki je bil pri vaških stražah. Nekaj dni pred smrtjo je, kot bi vedel, kaj ga čaka, teti naročil, naj pazi name. Izgnali so nas na Rakek in v Ljubljano, kjer smo bili do leta 1946, nato pa me je teta skrivaj oddala v šolo drugi teti v Maribor. To jo je stalo več mesecev prisilnega dela. Ko je nato čez dolgo časa le dobila službo, me je vzela nazaj k sebi in kmalu se je odločila za odhod v Argentino k mojemu dedku. Šel sem z njo in tako sem se leta 1954 znašel v tej novi deželi, brez znanja španščine, šele 14-leten. Začel sem služiti vsakdanji kruh, osem let sem obiskoval večerno šolo, vseskozi pa sem bil prisoten pri slovenskem dogajanju. Brez slovenske skupnosti ob velikem domotožju, ki sem ga imel, ne bi šlo. Ponošen sem na skupnost, čeprav se domovina za nas dolgo ni zmenila. Bil sem pri ustanovitvi doma v San Martinu, nekaj časa celo pomožni hišnik, tam sem spoznal svojo ženo Mari itd. Ob prihodu so nas nekateri Primorci pod vplivom propagande jugoslovanske ambasade ožigosali z izdajalci in podobno, moj bodoči tast pa nam je pomagal, saj je vedel, da ima medalja vedno dve strani.

Nekoč sem ženi, ki je bila rojena v Argentini, obljubil, da bo z menoj spoznala Slovenijo v vseh štirih letnih časih, in ko se je to izpolnilo, je priznala, da me res dokončno razume, mene in mojo ljubezen do domovine.

Vedno sem bil nekako zazrt v slovensko skupnost in z Argentinci sem pristnejše stike navezal šele v zadnjih letih, ko se dlje mudim na jugu, v kraju San Martín pod Andi.

2. Namigovanja o rešitvi domobranske »elite« ...

Leta 1945 sem živel še v Sloveniji in imel sem šele pet let, pa vendar se spomnim, da smo vedeli, kaj se dogaja. Novi oblasti tega vseeno ni bilo treba. Glede elite pa – v vodstvu je gotovo vladala nekakšna zmeda in nekatere poteze so bile morda čudne, a rešil se je predvsem tisti del, ki je imel srečo in ne kakšne posebne zveze, kar se navsezadnje izkazuje v njihovem življenju že zadnjih 50 let.

3. Razslojenost ...

Živimo v svoji demokraciji. Smo protikomunistična emigracija in to nam je skupno, sicer pa se svobodno »gibljemo« in vemo, da smo pač različni. Res je bila nekoč očitna razdeljenost na privrženca *Vestnika*, časnika, ki je bil orientiran bolj na izobražence, politične osebe, Ljubljancane itd., in na izrazito borčevski krog okrog *Tabora*. Bila so nesoglasja, niso pa bili zares sprti. Zdaj tega ni več čutiti.

4. »Mit o vrnitvi« ...

Če bi se leto 1991 »zgodilo« dvajset ali trideset let prej, bi več kot polovica naše skupnosti šla nazaj v Slovenijo. Ampak rodili so se otroci, vnuki, začele so se poroke z argentinskimi partnerji. Zdaj je več primerov, ko starši ostanejo, otroci pa gredo živeti v Slovenijo.

Naša enotnost se je z izginjanjem »mita«, možnosti vrnitve še povečala. Zgradili smo namreč hiše, si uredili življenje in začeli misliti na skupnost, njeno življenje v Argentini, in ne več na to, kako se bomo vrnili.

5. Odnosi s predvojnimi priseljenci ...

Kot sem že povedal, nas sprva niso sprejeli. Toda čas je pokazal resnico in mnogi so spremenili mnenje. Predvojni izseljenci so bili bolj navdušeni za Jugoslavijo, imeli so stike z domovino in dobivali pomoč. Mi pa smo bili ločeni od njih, imeli smo morda le stike s posamezniki, pa še v tem primeru smo tvegali »gledanje po strani« od rojakov v SPE. Podobno je bilo, če je kdo odšel na obisk v Slovenijo: imel je težave doma – z oblastmi in v Argentini – s skupnostjo.

6. Odnosi z argentinsko oblastjo ...

Predsednik Peron je bil slovenstvu vedno naklonjen in tak odnos se je nadaljeval tudi v času slovenskega osamosvajanja. Argentina je bila edina država na svetu, ki je v odločilnih trenutkih sprejela vse priseljence, od dedkov do vnukov, cele družine. Za to smo Argentini hvaležni, tako kot tudi za to, da smo imeli vedno dovolj svobode za delovanje, bili smo deležni posebnega spoštovanja, tudi na delovnih mestih.

7. Odgovor v točki 5.

8. *Vloga vere in cerkve pri ideološki podlagi, celovitosti ...*

Slovenska katoliška cerkev oziroma duhovniki imajo velike zasluge za to, da je naša skupnost ohranila tako stopnjo enotnosti. Že pred vojno so bili slovenski duhovniki tisti, ki so skrbeli za kulturo, jezik ... Lahko rečem, da smo se obdržali prav na temelju vere. Nisem čutil velike razlike med vero in našo politično usmeritvijo, vse je (bilo) povezano.

9. *Vloga političnega delovanja v primerjavi s šolstvom, cerkvijo ...*

Imeli smo svoj »tabu« (ideal, cilj, usmeritev ... – op. Z. Ž.), da moramo obstati, kakršni smo. Vse temelji na pomenu domobranstva, spomina na pobite. Zato imamo v juniju vse komemoracije, to je žalni mesec, ko ni plesov in podobnega. Ta dogodek je osrednjega pomena. Seveda ima pri tem veliko vlogo in vpliv vera, kar se odraža na družinah. Zato tudi vzgoja poteka v slovenskem jeziku in kulturi, tako so urejene slovenske šole ... Zgradili smo »Slovenijo v svetu«.

10. *Vloga ritualov, zastave ...*

Vsaka prireditev se začne s himno. Dolga leta je bila to stara slovenska himna *Naprej, zastava Slave*, ko je prišel čas, smo z veseljem začeli peti Prešernovo *Zdravljico* in povzeli novo slovensko zastavo. Najbolj nas je motila rdeča zvezda na slovenski tribarvnici, bila je kot hud madež.

11. *Mučeništvo ...*

Pomen mučeništva z leti še bolj raste, ostaja v zavesti vseh Slovencev v Argentini, tudi mladih druge in tretje generacije. Prav slednji že pripravljajo domobranske proslave in komemoracije, in ko se vračajo z obiskov v Sloveniji, ugotavljajo, da so bili njihovi starši na pravi strani.

12. *Protikomunizem kot politična paradigma ...*

Protikomunistična miselnost, borba za pravico, to nam daje moč. Ne morem ločiti protikomunizma od vernosti, slovenstva ... Mi smo del Slovenije, ki je pač drugače mislil.

13. *Izoliranost skupnosti ...*

Bili smo zaprti do Argentine in Argentinecev, skorajda podzavestno smo živeli svoje življenje. V zadnjih letih se je skupnost odprla predvsem zaradi nastanka Slovenije. Argentina je bila naklonjena slovenski neodvisnosti in nam kot skupnosti je hvaležna za naš prispevek k izgradnji argentinske družbe ter za naš korekten odnos do nje.

14. Odklonilno obnašanje dela mladih ...

V največji meri gre za vplive argentinskega okolja, vse ostalo pa so predvsem zasebni problemi z lastno osebno in narodnostno identiteto.

15. Je bila SPE ideološka ali politična emigracija?

Mi smo se šteli za politično, med nami so bili celo taki, ki niso hodili v cerkev, celo bivši partizani (predvsem Primorci) ...

16. Je SPE še politična emigracija?

Z nastankom Slovenije se je odvalil velik kamen, morda smo v svojih ciljih celo popustili. Ko pa smo spoznali, za kaj gre pri dogodkih v domovini, je prišlo razočaranje. Take ugotovitve nas še bolj povezujejo. Sprava še ni dosežena in zato smo mi še vedno politična emigracija.

17. Identiteta SPE – je mogoča apolitičnost?

Apolitičnosti ne bo nikoli. Če pride do sprave, bomo morda nepolitični, ampak po izvoru bomo ostali politična emigracija.

18. Definicija politične kulture SPE ...

Slovenstvo, pravica.

19. Vpliv političnosti na etnično identiteto ...

Smo demokrati, zato smo tudi zunaj nekoč izrazito nedemokratske države. Spoštujemo druge, a zahtevamo tudi spoštovanje do nas, torej priznanje naše resnice. Političnost je naša usoda in je bila vedno temelj našega delovanja. Če ne bi bilo komunistične partije, ne bi bilo SPE in ne bi bilo vas, ki zdaj raziskujete to skupnost.

20. Drugi, tretji rod?

En del je aktiven, prevzema delo svojih predhodnikov. Skupnost se ne manjša, celo pridobiva na članstvu, ideja protikomunizma pa se ohranja, čeprav ne na isti ravni kot pri prvi generaciji.

21. Prihodnost – »jezikovni samomor« ali zaprtost ...

Odpremo se lahko, a pri tem moramo ohraniti lastno identiteto. Že tako je čedalje več mešanih zakonov in špansko govorečih. Imamo že tečaje za neslovensko govorčice ... Skupnost ne sme biti zaprta, vendar morajo sami domovi še vzdrževati slovenstvo. Če grem v slovenski dom, hočem, da se kolikor toliko govori slovensko, saj sicer to ni več slovenski dom. Odobravam vztrajanje pri slovenščini v šoli, a ne zagovarjam zaprtosti pred Argentinci.

22. Odgovor v točki 21.

23. *Se strinjate s tezo o manjšanju vloge jezika, političnosti in večanju vloge kulturne identitete ...?*

Vse to drži. Res se tako slovenstvo kot vernost in protikomunizem spreminjajo pod vplivi asimilacije. Toda med aktivnimi člani ostaja zavzetost za spravo, politična identiteta. Še posebno politično moč nam dajejo občasni »napadi« od Slovenije – takrat smo še najbolj enotni.

24. *Odnosi s Slovenijo v različnih obdobjih ...*

Večinoma smo bili vsi vedno proti Jugoslaviji in proti komunizmu, zato smo podpirali pomlad slovenstva. Smo pa še vedno kritični do domovine, predvsem ob vprašanju sprave. ... Imeli smo tudi projugoslovansko usmerjene osebe, vendar ne prokomunistično usmerjenih.

25. *Kako ste gledali na Slovence ...?*

... Vsi so se bali govoriti. Sistem je pokvaril misleče ljudi, bilo je zelo malo sogovornikov. Mi tega morda nismo mogli razumeti, ker smo živeli v drugačni ureditvi. Čudi pa me, da se nekateri še danes nočejo odpreti.

26. *Kakšni so stiki s slovenskimi ustanovami?*

Ne razumejo nas, čutim, da hočejo delati razlike, kar je vse ostanek prejšnjega sistema. Leta 1972 sem bil na obisku v Španiji. Bil sem pri spomeniku padlim Špancem. Diktator Franco je rojakom v svetu omogočil vrnitev in spomenik je bil v spomin VSEH padlih. To bi želel doživeti tudi v Sloveniji! Naša razdvojenost je sramota – vzrok vsemu temu je komunistični sistem, ki še danes vzgaja ljudstvo v duhu materializma.

27. *Trenutne politične razmere v Sloveniji ...*

Spoštujem izide volitev, hkrati pa mislim, da se bodo ljudje le spametovali.

28. Odgovorjeno v točkah 21., 24., 26.

29. *Odhajanje mladih v Slovenijo ...*

Nekateri so ob obisku Slovenije navdušeni, drugi se vračajo razočarani. Moti predvsem pomanjkanje slovenske zavesti v domovini. Sicer pa podpiram odhajanje naših mladih v Slovenijo.

30. *Obisk državne sekretarke aprila 1999 ...*

Bil sem navzoč. Govorila je sicer dobro, ko pa je pogovor nanesel preveč na »našo« tematiko, se je izmikala. Raznežila se je ob vprašanju beguncev iz nekdanje Jugoslavije – kako bi se morala šele ob vprašanju beguncev iz leta 1945 ...! Skrivala se je

za slovensko vlado, ki jo je poslala, in od njenega obiska do danes se ni spremenilo še nič ...

Slovensko veleposlaništvo se je zavzelo za podporo mladim za študiranje v Sloveniji, a ko prideš na veleposlaništvo, ne izveš nič novega, pošiljajo te od vrat do vrat.

D. III. DNEVNIK
s študijskega potovanja v Buenos Aires in Rosario,
29. oktober do 15. november 1999

29. 10.

Po dolgem čakanju na zueriškem letališču in še daljšem letu čez ocean sem v petek dopoldne končno prispel na buenosaireško letališče Ezeiza. Pričakala me je Mari, moja stara znanka, prijateljica in »vodnica«, sicer hči predvojnih izseljencev s Primorske oziroma Dolenjske, poročena z Notranjcem Milanom, ki je v Argentino prišel leta 1954. Brez njiju si težko predstavljam svoje delovanje, fizično premikanje po tem velikem velemestu, pa tudi iskanje oseb, primernih za pogovore. Dan je minil v znamenju bolj ali manj uspešnega telefoniranja in dogovarjanja za intervjuje. »Manj« zapišem zaradi težav s spremenjenimi telefonskimi številkami in petkovega delovnika – ljudi je bilo težko priklicati, saj večine službenih številk pač ne poznam. Kljub vsemu sem se uspel dogovoriti za dejavnosti v naslednjih nekaj dneh.

30. 10.

Čakal me je prvi »pohod« v središče mesta, kar pomeni okoli deset minut pešačenja do železniške postaje, okoli 40 minut vožnje z vlakom do prve postaje podzemne železnice ter še dobrih 20 minut vožnje s sicer sodobnim metrojem in nato spet nekaj sto metrov peš ... Čas v Buenos Airesu tako hitro mine ... – večina se vozi v službo uro do dve daleč, in to v eno smer, pogosto stoje, natlačeni na avtobusih, vlakih, podzemnih vlakih. Kdor je izkusil tovrstne »čare« velemesta, še težje razume naše rojake, ki so poleg vsakdanjih nalog in opravkov, družin itd. še vsaj dvakrat, trikrat ali še večkrat na teden na vajah slovenskega pevskega zbora, gledališča, folklorne skupine, sestankih raznih odborov, sobotnih šolah, prireditvah ... Čakal me je nastop v slovenski radijski oddaji Slovensko okence v svet. Gost tega radia sem bil že četrtič ali petič, tako da sem se kljub novemu studiu, v katerem trenutno deluje ta oddaja, počutil že kar domače. Že dolga leta poznam vse, ki se trudijo in skrbijo, da lahko številni Slovenci, tudi tisti, ki sicer nimajo stika s slovenskimi društvi, vsako soboto prisluhnejo svežim novicam iz domovine, krajšim kulturnim utrinkom, informacijam v zvezi z dogodki v slovenskih skupnostih v Argentini ter seveda domači glasbi. V kratkih petih minutah sem na hitro predstavil svoje delo v okviru inštituta oziroma mojega doktorata in še posebej zadnjega prihoda v Argentino, pozval k sodelovanju z etnologinjo dr. Marijo Stanonik v zvezi z zbirko *Glasovi* in nemudoma me je na radio poklical stari znanec, intervjuvanec z mojega predhodnega potovanja, ter me pristrčno pozdravil.

Ura je bila prav hitro štiri popoldan in z Mari sva odhitela do Hotela emigrantov (Hotel de inmigrantes), ki bi ga rad vsaj fotografiral. Ob sobotah je zaprt, sva izvedela, zato sva šla do najbolj znanega pokopališča v mestu in obiskala znameniti grob Evite Peron, nato pa spet kakšno uro vožnje do Slovenske hiše, kjer je bilo zvečer odprtje slikarske razstave Veronike Šparhagl, mlade potomke slovenskih izseljencev. Obe sobotni dejavnosti sta bili namenjeni predvsem pojavljanju v slovenski »javnosti«, navezovanju in obnavljanju stikov, posebej zvečer pa tudi dogovarjanju za intervjuje, saj se je odprtja, ki ga je pripravila Slovenska kulturna akcija, udeležilo kar nekaj pomembnejših članov slovenske politične emigracije, veleposlanik dr. Žgajnar in številni drugi. Pogovarjal sem se tudi s prelatom, vodjo slovenskih izseljenskih duhovnikov, msgr. Jožetom Škerbcem. Nekoč se je z menoj zelo prisrčno pogovarjal, zadnje čase pa se me skorajda izogiba in tudi za intervju ni pripravljen. Pravi, da je prezaposlen in da se tako ali tako v vsem strinja s Finkom in Kremžarjem (dva od najpomembnejših mnenjskih voditeljev SPE). Naj mu verjamem ...¹⁵⁶

Časovne razlike in neprespane noči na letalu še zdaleč nisem nadomestil, saj ni bilo časa, zato sem se, tako kot vse naslednje dni, zrušil v posteljo ...

31. 10.

Obiskal sem slovensko mašo v San Martinu, pri kateri je bilo razmeroma malo ljudi, pa še to večinoma starejši. Razlog je verjetno tudi v razmeroma zgodnji uri (8.45), saj se nekateri mladi zjutraj šele vrnejo iz diskotek. Po maši se vsi preselijo čez cesto v prostore slovenskega doma, kjer popijejo čaj, pojedjo rogljiček in se pogovorijo o tem in onem. Pri eni od miz sedijo ženske, pri drugi starejši gospodje, pri tretji mladi fantje (pogovor poteka v glavnem v španščini), pri četrti kvartopirci, ki postajajo čedalje glasnejši. Pogovarjal sem se predvsem pri šanku ter z zelo kritičnim duhovnikom Francijem Šenkem in se z njim dogovoril za intervju. Nasplošno jim primanjkuje ljudi za delo. Mladi slovensko razumejo in tudi govorijo, vendar samo s kom, ki je iz Slovenije ali pripada prvi generaciji. Dogovoril sem se še za intervju s starejšim gospodom, nekdanjim domobrancem.

Popoldne sem se udeležil kulturnega dela praznovanja 32. obletnice Pristave v Moronu. Tovrstne prireditve se običajno začnejo z mašo, sledi slovesno kosilo, športne igre, popoldne pa uradna proslava z nekaj govorniki in kulturnim programom. V tem zadnjem delu so govorili predsednik doma, eden od voditeljev skupnosti (Zedinjene Slovenije) Tine Vivod, navzoče pa je pozdravil tudi opolnomočeni minister na slovenskem veleposlaništvu Tomaž Kunstelj. Vsi govori so bili izrazito nepolitični in posvečeni predvsem Prešernu, saj se po njem imenuje tudi tukajšnja slovenska šola. V kulturnem programu so sodelovali recitatorji in recitatorke, ki so na pamet odrecitirali cel venec Prešernovih pesmi ob spremljavi glasbe in diapozitivov. Vsi po vrsti so iz druge, nekateri celo že tretje generacije, zato je njihov trud

¹⁵⁶ Msgr. Škerbec je umrl dobro leto po nastanku tega dnevnika.

pohvale vreden, čeprav je interpretacija morda nekoliko arhaična. Spomnil sem se »recitala« dijakov neke srednje šole doma, v Sloveniji – pesmi so brali, pa še jim je zatikalo in o kakršni koli interpretaciji ni bilo niti sledu ... Po prireditvi sem v naglici spet ujel nekatere pomembnejše osebe ter se srečal z nekaj starimi znanci in uspel »izposlovati« še nekaj intervjujev.

Dneva sta minila predvsem v znamenju dogovarjanja za pogovore, »otipavanja« terena.

1. 11.

Zgodaj zjutraj me je čakalo srečanje z več kot osemdesetletnim članom Društva Slovencev (Zedinjene Slovenije), katerega tri hčere so poročene s tremi brati iz neke druge slovenske družine, vsi trije pari pa so se tudi naselili drug ob drugem. Po pogovoru se nama je za kratek čas pridružila vnukinja in me v tekoči slovenščini prosila, naj komu pokažem njen kurikulum. Končuje šolo, in če bi bilo mogoče, bi bila takoj pripravljena priti živeti in delati v Slovenijo ...(!)

Eden od sinov me je po pogovoru ljubeznivo odpeljal do rezidence veleposlanika dr. Janeza Žgajnarja, ki me je povabil na kosilo. Izkazal se je kot odličen »asadero« – spekel je okusen argentinski asado – različne vrste mesa na žaru. Pogovor je tekkel o problematiki slovenske skupnosti v Argentini in odnosih med njo in veleposlaništvom. Pozicija veleposlanika v tej državi je vsekakor specifična in težka, saj mora krmariti med svojim prvotnim poslanstvom zastopanja države ter zahtevami slovenske skupnosti, ki bi ambasado seveda rada čim bolj »zase«. Številni moji sogovorniki iz vrst slovenske politične emigracije so mu očitali previsoko držo in nedeljavnost, oddaljenost od skupnosti, o čemer pa sam – še posebej v luči ugotovitve o specifičnosti te emigracije – ne morem in ne smem soditi. Neizpodbitno je le dejstvo, da gre za specifično izseljensko skupnost, ki zahteva in zasluži poseben pristop – v vseh pomenih tega izraza.

Od veleposlanika sem odhitel na pogovor z dr. Jožetom Rantom, urednikom in v večjem delu tudi piscem več kot 800 strani dolgega *Zbornika* ob 50-letnici delovanja Društva Slovencev oziroma Zedinjene Slovenije. Bil je duhovnik, nato se je poročil, se ločil in se spet poročil. Ima 22-letnega sina Pabla, ki mu je žal, da ne zna slovensko, in želi pridobiti slovenski potni list. Čeprav mi je Rant že poslal okoli 30 strani dolg odgovor glede moje tematike, je bil neformalni pogovor zelo zanimiv. Dogovorili smo se, da mi bo Pablo priskrbel vse mogoče zakone o priseljencih, Jože Rant pa mi je omenil tudi zapuščino pisem, dopisovanja njegovega starejšega pokojnega brata Pavla Ranta z Milošem Staretom, Miho Krekom in drugimi izjemno pomembnimi slovenskimi medvojnimi in povojnimi politiki v izseljenstvu. Zapuščino ima bratova žena in upa (tako kot tudi jaz), da bo ta dragoceni arhiv nekoč mogoče urediti in pisma morda celo objaviti. »Na pamet« sem mu obljubil, da bom v primeru, da se res dokoplje do tega materiala, naredil vse, kar je v moji moči, da bi to gradivo prišlo v prave roke oziroma tudi javnost.

2. 11.

Zjutraj sem se srečal s predsednikom Zedinjene Slovenije in Svetovnega slovenskega kongresa – Konferenca za Argentino, Tonetom Mizeritom, sicer novinarjem in članom uredniškega odbora *Svobodne Slovenije*. Človek je širok, odprt za pogovor in tudi v skupnosti dokaj priljubljen. Zanimivo je, da se kot predsednik Zedinjene Slovenije redno udeležuje prireditev predvojnih naseljencev. Predstavil sem mu svoje delo ter delo inštituta in se dogovoril o redni izmenjavi vseh publikacij med mojim inštitutom in Zedinjeno Slovenijo. Hkrati sem njemu oziroma knjižnici Zedinjene Slovenije izročil še en izvod svoje knjige ter komplet izdaj *Slovenska izseljenska književnost*.

Sicer sem kar nekaj ur preživel v družbi Milene Ahčin, ki mi je pomagala nabrati v inštitutskem arhivu manjkajoče izvode *Meddobij* in *Glasa Slovenske kulturne akcije* ter bila z menoj pripravljena opraviti tudi intervju. Ugotovila sva, da so arhivi skoraj popolnoma neurejeni. Težava je deloma v prostorih, predvsem pa v tem, da ni osebe, ki bi bila pripravljena žrtvovati čas za zamudno urejanje množice dokumentov, časopisov, revij, knjig... Velika škoda, kajti v Slovenski hiši v Buenos Airesu so zagotovo shranjeni za slovensko zgodovino zelo pomembni zapisi.

Poldrugo uro sem čakal Tineta Debeljaka, urednika tednika *Svobodna Slovenija*. Pol ure pred mojim odhodom je sicer prišel, a se mu ni zdelo vredno opravičiti se. Tak pač je. Z njim sem se dogovoril o rednem pošiljanju *Svobodne Slovenije* (ta je sicer v lasti Zedinjene Slovenije in izvršitev dogovora je odvisna od predsednika) ter poskusu kompletiranja našega inštitutskega arhiva, v katerem manjka lepo število *Svobodnih Slovenij*. Tudi on je ugotovil, da so arhivi neurejeni, povedal pa mi je tudi, da so predvsem arhivi Miloša Stareta in nekaterih drugih pomembnih političnih in mnenjskih voditeljev te emigracije nedostopni in zaprti. Vprašal sem ga, ali bi morda lahko vsaj videl, morda fotokopiral del Staretovega arhiva, a mi je dejal, da v političnih razmerah, kakršne trenutno vladajo v Sloveniji, tega ne morem (-o) pričakovati. Čas za odprtje teh arhivov naj bi trenutno še ne bil zrel ...

Večerjal sem pri Tomažu Kunstlju s slovenskega veleposlaništva. Njegova pozicija je nekoliko ugodnejša od veleposlanikove, saj ni na čelu veleposlaništva, veliko ljudi pozna že kar nekaj let, še iz časov pred njegovim prihodom, je mlad, oče treh otrok, ki obiskujejo sobotno slovensko šolo, redno se udeležuje različnih prireditev in se družijo z izseljenci vseh vrst, zato je kot kaže dokaj priljubljen. Kot rečeno, njegova pozicija je lažja ...

3. 11.

Noč je spet minila, kot bi je skoraj ne bilo, in kar naenkrat sem se znašel pred novim sogovornikom, agilnim in zgovornim 78-letnim upokojencem, nekdanjim domobrancem Stanislavom Zupančičem¹⁵⁷. Po intervjuju sva z Mari obiskala gospo Štefko, ki nama je povedala še eno zanimivo življenjsko zgodbo. Omenim naj,

¹⁵⁷ Moj sogovornik je žal že med pokojnimi, zato intervjuja z njim ne objavljam.

da kljub temu, da je po poklicu učiteljica, nikoli ni učila v slovenski šoli, saj je bila, kot pravi, premalo »pravovernna«, ni bila vseč glavnim učiteljicam. Očitno jo je to hudo prizadelo, saj zamero vleče že desetletja.

Popoldne me je čakal neformalen pogovor z dr. Markom Kremžarjem, gotovo najbolj izrazitim mnenjskim voditeljem te skupnosti v zadnjem obdobju. Napisal je več knjig, povezanih z delovanjem in mišljenjem slovenske politične emigracije, in se o mojih vprašanjih ni hotel pogovarjati, pač pa sva se zapletla v dolg in globok pogovor o usodi, prihodnosti slovenskega naroda. Kot avtorja besedila slovenske izseljenske himne v Argentini *Slovenija v svetu* sem ga prosil za izvod, ki mi ga je rade volje izročil. Čeprav o pogovoru ne morem zapisati kaj dosti več, me je notranje obogatil.

Zvečer sem si ogledal operno predstavo *Orfej in Evridika*. V vlogi Orfeja je nastopil moj znanec in vrstnik, sin slovenskih emigrantov Luka Debevec, v opernem zboru pa je pela tudi Ani Rode, prav tako v Argentini rojena Slovenka, ki mi je pravzaprav priskrbela vstopnico. Počutil sem se prav ponosnega na oba in na to, da sem tudi sam Slovenec, na to, da moj rojak nastopa v tako pomembnem teatru v tako pomembni in težki vlogi ...

4. 11.

Intervju s Tonetom Mizeritom je trajal kar nekaj časa, tako da sem bil v vsem pol ure v zamudi in nisem utegnil niti obedovati. Kljub mojemu nasprotovanju me je za silo rešil šele Andrej Fink, ki nama je po mojem prihodu na drugi konec osrednjega dela mesta naročil sendviče. Pogovor z njim je bil izčrpen in bogat ter v marsičem zame presenetljiv.

Naporen dan sem končal s skoraj dve uri dolgo vožnjo v četrt San Justo, kjer sem obiskal Maria Bogataja, dejavnega člana slovenske skupnosti v tem delu Buenos Airesa, direktorja turistične agencije Iliria Tour in zadnje mesece tudi urednika vsakodnevne večerne slovenske radijske oddaje na lokalnem radiu. Ta večer sem bil gost oddaje, v kateri sem spet predstavil delo inštituta in moj projekt, spomnil pa sem se tudi časov, ki sem jih preživel med rojaki v tej skupnosti, ter nekatere pozdravil prek radijskih valov. Kot prijatelj umrlega ustanovitelja slovenskega radijskega programa je Bogataj po njem prevzel ime oddaje Slovenski koutček. Okrog sebe je zbral nekaj oseb, ki mu pomagajo pri oblikovanju petih enournih oddaj tedensko. Sestavljene so večinoma iz slovenske glasbe, prinašajo pa tudi sveže novice iz Slovenije (po zaslugi medmrežja) in »sprehode« po slovenskih kulturnih in naravnih znamenitostih. Z Bogatajem sva začela tudi intervju, a moj sogovornik se je odločil, da bo na vprašanja odgovoril doma, prek kasetofona ali pisno.

5. 11.

Ta dan je bil zame že pravi praznik, saj sem lahko ostal doma, kajti naslednji sogovornik živi blizu in je kar sam prišel do mene. Čeprav je na pogled zelo odločen, je hotel ostati anonimen. Ta dan me je čakala še razmeroma dolga pot do Vitala

Ašiča in intervju ter nato še večerja pri njem. Je eden od podpredsednikov Zedinjene Slovenije in pomemben predvsem zaradi svojih povezav v parlamentu in drugih visokih krogih argentinske družbe.

6. 11.

Spet sem odšel na uredništvo slovenskega radia, kjer sem imel pogovor z Mirkom Vasletom. Zelo je potožil nad denarnimi težavami ter nad nerazumevanjem v slovenski skupnosti. Med politično emigracijo je kar nekaj nasprotovanja oddaji, čeprav ta prinaša vse informacije o vseh prireditvah, ne glede na politično usmeritev (nekateri moti prav to). Kot v ilustracijo me je še isti večer še enkrat poklical in mi povedal, da je neka gospa klicala mater ene od novinark ter jo nadrla, češ, zakaj so objavili pogovor z učiteljicama iz Slovenije (predstavnici ministrstva za šolstvo in filozofske fakultete sta prispeli na obisk v Argentino, da bi se seznanili z delom slovenskih šol). Ugotovila je, da ju v Argentini pač ne potrebujejo in naj kar gresta, od koder sta prišli, pa še to, zakaj vendar vrtijo isto grozno prekmursko glasbo, saj ta sploh ni slovenska, ampak ciganska ...

Ta dan me je čakalo še srečanje s stricem, ki me je prišel obiskat iz daljnega San Rafaela pri Mendози (vso noč vožnje). Izmenjala sva družinske novice ter obiskala še enega Slovenca iz iste vasi ...

7. 11.

V nedeljo sem odpotoval v 300 kilometrov oddaljeni Rosario, drugo največje argentinsko mesto s približno milijon prebivalcev. Tam sem se srečal z družino še enega od sorodnikov, Milka Žigona, potomca predvojnih naseljencev s Primorske. Datum sem izbral namenoma, saj je te dni v Rosariu potekalo praznovanje narodnosti (Fiesta de las colectividades), ki ga vsako leto obišče več deset tisoč ljudi. Vsaka od izseljenskih skupnosti ima svoj prostor, običajno velik šotor, v katerem pripravi razstavo, povezano s kulturnim, naravnim, turističnim ... bogastvom matične domovine, streže značilne jedi in pijače, folklorne in glasbene skupine pa na majhnih odrih in vsak večer tudi na velikem osrednjem prizorišču mimoidoče seznanjajo s pevskim, glasbenim in plesnofolklornim izročilom domovine. Pojejo in plešejo večinoma pripadniki druge ali tretje generacije, pa tudi taki, ki z izseljensko skupnostjo nimajo nikakršne povezave. Tako je tudi s slovensko folklorno skupino. Vodi jo potomka Slovencev, ki ne zna skorajda niti besede slovensko, plešejo pa tudi »pravi« Argentinci. Vse to ne zmanjšuje njihove volje do nastopanja in druženja in prav zanimivo je bilo opazovati precej temnopolte fante, ki so v slovenski narodni noši plesali belokranjske, gorenjske in druge plesne z blejsko scenografijo v ozadju. Dogovoril sem se za dva intervjuja z edinima predstavnikoma politične emigracije v tem mestu, saj so ostali vsi predvojni naseljenci oziroma njihovi potomci. Eden od njiju je tudi predsednik društva Triglav, ki je v zadnjih letih zelo oživilo svoje delovanje. Zanimivo je, da pridejo v nedeljo njihov nastop gledat tudi Slovenci iz Buenos Airesa, in sicer iz San Justa, enega najbolj »odprtih« domov SPE ...

8. 11.

Opravil sem oba intervjuja ter vrsto družinskih obiskov. Med drugim sem obiskal pokopališče, na katerem počiva vrsta slovenskih rojakov, pripadnikov predvojne primorske emigracije. Tudi pokopani so večinoma blizu drug drugega ...

9. 11.

Po štiriurni vožnji iz Rosaria sem še ujel delovni čas Hotela de inmigrantes. Tam je zdaj sprejemni center za množico Perujcev, Bolivijcev, Ekvadorcev, Paragvajcev in drugih. Nekako sem izbrskal tudi pisarno muzeja, ki je pravzaprav šele v nastajanju. Nekdanji »hotel« je namreč trenutno napol zapuščena stavba, podobna veliki vojašnici, v kateri nameravajo urediti priseljski muzej. Tu so namreč začenjali nova poglavja v svojih življenjih tisoči in milijoni priseljencev z vsega sveta, največ iz Italije in Španije, zelo veliko pa tudi iz Ukrajine, Poljske, arabskih držav, Nemčije, Judi in drugi. Med njimi je bilo tudi okoli 30.000 Slovencev, ki pa niso vedno natančno navajali podatkov o sebi. Tako sem na primer zasledil družino z Ajdovskega, ki je pod rubriko »jezik« zapisala »jugoslovanski« in »italijanski«, čeprav je iz priimka (Vidmar) razvidno, da gre za Slovence. Ker je šlo za italijanske državljane, je torej zmeda popolna in natančnejše določanje dejanskega števila prišlekov slovenske narodnosti bo mogoče šele, ko bodo vsi podatki vnešeni v računalnike in ko bo, če kdaj, mogoče križanje podatkov iz različnih rubrik. (Pri tako velikem številu imen in podatkov bo na ta dan treba še kar dolgo čakati.) Uslužbenci so me prijazno sprejeli, mi podarili knjigo *Argentina – país de inmigrantes* (Argentina, dežela priseljencev), me peljali v prostore nekdanjega »hotela«, ki sem jih lahko fotografiral, ter mi pokazali ogromen arhiv z neštetiimi popisnimi knjigami, v katerih so zapisana imena vseh, ki so prišli v to državo v času delovanja »hotela« (od 1906 do začetkov 50. let). In glej ga zlomka, ko sem na slepo odprl eno od knjig z več tisoč imeni, prispelimi leta 1948, sem naletel na vso družino Bajuk. Gre za eno najbolj znanih slovenskih družin v Argentini, ki zdaj živi v Mendози, potomka Veronika pa je poročena z Argentincem in zdaj živi v Sloveniji ... (V času pisanja dnevnika nisem niti slutil, da bo dr. Andrej Bajuk, ki je v Argentino prišel kot petleten otrok, že čez nekaj mesecev postal predsednik slovenske vlade... – op. avt.)

Odhitel sem še na intervju s Tinetom Debeljakom in njegovo ženo Katico Cukjati. Še enkrat (tam sem pred leti že bil na obisku) me je presenetila bogata zbirka slik, predvsem del Bare Remec, znane po indijanskih motivih.

10. 11.

Obisk na hrvaškem veleposlaništvu je bil uspešen samo napol. Najprej so me pustili čakati pol ure, nato me je sprejela ena od uradnic, Gordana Meštrović, ki mi je znala (ali hotela) povedati samo to, da naj bi v Argentini živelo okoli 5.000 hrvaških izseljencev prve generacije. Zelo malo je vedela o društvih in siceršnji organizaciji, odnosih, načinu delovanja itd. Vključno s potomci tretje in četrte generacije naj bi danes živelo v Argentini okoli 150.000 oseb hrvaškega porekla, naseljeva-

nje naj bi se ustavilo v glavnem do leta 1956, naseljeni pa so večinoma v Buenos Airesu, provincah Santa Fe in Gran Chaco ter Patagoniji. V Buenos Airesu v treh krajih poučujejo hrvaški jezik, precej imajo tudi izmenjave s hrvaškimi šolami in fakultetami. Govorili smo tudi o vračanju na Hrvaško. Podatkov o povratnikih na veleposlaništvu sicer nimajo, saj pogosto poteka neposredno, izvedel pa sem, da imajo ugodnosti pri vlaganju, uprava za pomoč povratnikom poskrbi za selitev, ki je plačana, povratnik ima možnost uvoza opreme za lastno podjetje brez carine, imeli naj bi tudi možnost pridobitve stanovanja, študentje pa štipendije in eno leto časa za učenje jezika. Povratniki imajo tudi svoj klub.

Dan sem nadaljeval v restavraciji, kjer sem imel intervju z Juretom Vombergarjem in Marjanom Lobodo, znanima političnima voditeljema SPE; drugega sem obiskal v prostorih Sloge, slovenske kreditne zadruge, ki ima nekaj tisoč članov in celo svojo kreditno kartico. Zvečer sem se dobil še z Marjano, ki mi je izročila 90 (!) pisem za prijatelje v Sloveniji. Obišče jo vsako leto in ne vem, kaj sploh počne v Argentini, čeprav je tam rojena ...

11. 11.

Dopoldne sem se prvič od prihoda za silo naspal in preživel v trenirki, seveda pa spet ob telefonu, saj sem se moral dogovoriti še za intervjuje v preostalih dnevih. Popoldne sem obiskal osrednjo od tovarn podjetja Hermana Zupana, osebe, ki je daleč najvplivnejša, saj razpolaga z največjimi vsotami. Njegovo delovanje je veliko pripomoglo k argentinskemu priznanju slovenske državnosti, saj je sin reden gost družine oziroma prijatelj dosedanjega predsednika Menema. V podjetju, ki izdeluje papir in papirnato embalažo za piškote, sokove ipd., je zaposlenih skupaj okoli 1.500 delavcev, od tega okoli 800 samo v Zupanovem lastnem podjetju (ostali v soinvesticijskih, solastniških podjetjih), med njimi skoraj sto Slovencev. Verjetno ni treba poudarjati, da ima ta oseba velik vpliv tudi v slovenski skupnosti. S častnim konzulom R Slovenije Hermanom Zupanom sem se pozneje srečal še nekajkrat in sicer v slovenskih društvih. Večer sem preživel v družbi gostiteljice Mari in duhovnika Francija Šenka, nekoč športnega novinarja.

12. 11.

Tudi ta dan sem v celoti izkoristil, saj sem opravil tri intervjuje na povsem različnih koncih Buenos Airesa. Najprej sem se dobil z Jožetom Zihrlom, nato v Slovenski hiši z duhovnikom Francijem Cukjatijem, nato pa s potomko Ivana Tavčarja in Hermana Kozlerja, hčerko liberalcev iz Ribnice, Katjo Kobi. Zaradi svoje družinske in osebne preteklosti (nikoli ni delovala v izseljenski skupnosti, pač pa jo je vedno nekako spremljala od zunaj) je bila še posebej zanimiva sogovornica. Načrtovani intervju s Tinetom Vivodom, političnim voditeljem in podpredsednikom SKD, je splaval po vodi zaradi njegove prezasedenosti in nazadnje še bolezní, ostalo pa je upanje, da bo na vprašanja odgovoril pisno. Kljub temu sem se domov vrnil šele ob 21. uri, kar pa je bilo v primerjavi z večino dni še vedno zelo zgodaj ...

13. 11.

Dnevi so se začeli prehitro iztekati, zato sem hitel z delom. Na Pristavi sem imel intervju s predsednikom, sicer pripadnikom druge generacije, sinom poslanca Andreja Schiffrerja, Francijem Schiffrerjem, še pred tem pa sem lahko opazoval začetek sobotne slovenske šole. Okoli 70 otrok različnih starosti se je razporedilo v kolone po razredih, nato pa so mirno in resno poslušali predvajanje slovenske himne ter spremljali dvigovanje slovenske zastave. Nekateri so tudi peli. Prizor, ki bi si ga osebno morda kdaj želel tudi v domovini ...

Medtem ko sem čakal na Pabla Ranta, prinesel mi je nekaj gradiva, sem dočakal tudi obisk predstavnic ministrstva za šolstvo in filozofske fakultete. Učenci so jima zapeli več pesmic, nato pa sta odšli spremljat delo po razredih. Bili sta očitno navdušeni, čeprav sta nekatere učiteljice spoznali že med tečajem v Sloveniji.

Odhitel sem še na intervju k Voršiču, nato pa v San Justo, kjer sem si ogledal gledališko igro *Veliki oder sveta*. Seveda sem spet srečal vrsto znancev, kajti pred leti sem prav v tem domu preživel največ časa. Igra je bila izvedena v obliki enodejanke, sicer pa težavna, saj je besedilo (iz španščine ga je prevedel slovenski izseljenec) napisano v verzih. Kljub precej arhaičnemu načinu izvajanja velja pohvaliti igralce, ki poleg vsakdanje službe (ali dveh ...!) zmorejo čas in energijo za učenje gledališke igre v slovenskem jeziku.

14. 11.

Še zadnjo nedeljo sem spet obiskal slovensko mašo v San Martinu in ponovili so se dogodki izpred dveh tednov. Posebej mi je ostalo v spominu srečanje s pravkar poročenima potomcema slovenskih izseljencev. Takih primerov je v zadnjih letih čedalje manj, še vedno pa po približni oceni mojih sogovornikov okoli 30 ali več odstotkov. Ta generacija je izjemno odprta, prijazna in dovzetna za pogovor o večini vprašanj, politična tematika pa jim načeloma ni tako blizu, deloma zaradi nepoznavanja deloma nezainteresiranosti (izjeme so seveda izvzete).

Po obveznem pomenku v slovenskem domu sem imel še zadnji intervju in sicer z mlajšo profesorico iz druge generacije Lučko Makek, hčerko znanega izseljenskega slikarja. Po naključju sem naletel še na njena starša, ki sta mi v fotografiranjih ponudila izseljenske, taboriščne in druge dokumente, ki so jih onadva in njuni starši potrebovali po letu 1945.

Računal sem na še en intervju, a mi je oseba, s katero sem se srečal, v pogovoru zaupala, da je imela v preteklosti ob različnih priložnostih veliko osebnih težav zaradi svojih izjav in kar tako, zato si v tem trenutku brez zaslombe določene ustanove ne upa izzivati novih napadov. Tudi prav, tudi to je podatek ... Ostal je le še čas za pripravo prtljage; potovalke so bile precej težje, saj sem vanje stlačil veliko literature in »pošte«, ki so jo prek mene nekateri poslali sorodnikom v domovini.

15. 11.

Odhod.

D. IV. POGOVORI, OPRAVLJENI V ARGENTINI

od 29. oktobra do 14. novembra 1999 (izbor)

1. Jože Škulj, 1. november 1999, Buenos Aires

1. *Vaš čisto kratek življenjepis ...*

Doma sem iz Device Marije v Polju pri Ljubljani, rojen leta 1917. Pred drugo svetovno vojno sem bil zaposlen v administraciji velikega podjetja. Vojna me je doletela kot jugoslovanskega vojaka. Prebil sem se domov, še preden so prišli Italijani ali Nemci, ki bi me odpeljali kot vojnega ujetnika. Nisem sodeloval v nobeni politični organizaciji, bil pa sem v vaški straži v domačem kraju. Neke noči, ko sem bil slučajno prost, so partizani obkolili in pobili veliko večino naše enote. Nato sem bil pri domobrancih, in sicer kot podčastnik oziroma računski in kasneje četni narednik.

Napaka je bila v tem, da smo bili preveč navezani na Angleže. V Avstriji smo padli v roke angleškemu generalu, ki se je družil s partizani in je zakrivil vrnitev domobrancev.

Do leta 1948 sem bil v Avstriji, v Spittalu, nato pa sva z ženo odšla v Argentino. Danes imam šest otrok, 17 vnukov in 6 pravnukov. Bil sem v Zvezi katoliških mož in ves čas sem član Društva Slovencev (Zedinjene Slovenije).

2. *Kako je bilo leta 1945 – ali je res, da se je rešila »elita«, navadni borci pa so morali v smrt?*

Bilo je tako, da so tri polke poslali naprej. Naš polk je bil zadnji. In kdor je hotel, se je lahko rešil. Zdravnik dr. Janez Janež se je rešil s transporta in njemu so verjeli. General Krener je zagrozil z zaporom tistim, ki bi slabo govorili o Angležih. Po vsem tem je dr. Meršol, ki je bil uradni tolmač, pregovoril angleškega komandanta, da so izdali povelje, da ne bo nihče siljen, da se s transportom vrne v Slovenijo. Častnik Vule Rupnik je odšel s svojimi vojaki na transport, a ko so videli, da gredo v Slovenijo namesto v Italijo, so ga fantje porinili skozi lino in tako je ušel partizanom. Rešila se je le elita zadnjega polka.

3. *Kako je bilo z nasprotovanji med politiki in borci, Vestnikom in Taborom ...?*

Šlo je za čisto osebno zadevo, za nič. Janez Kralj in Ivan Korošec sta se sprla, brez potrebe. Sam sem sicer ostal z Vestnikom, čeprav imam veliko prijateljev na obeh straneh.

4. Kaj pa razkorak med »elito« in »navadnimi« ljudmi?

Društvo Slovencev (Zedinjena Slovenija) ima zelo razširjen odbor. Vsi krajevni odbori pošljejo v medorganizacijski svet svoje zastopnike, torej so vsi vključeni. Vidim pa veliko napako – zakaj naši mladi niso člani krovnega društva Zedinjene Slovenije, ampak so le v krajevnih odborih? Gre namreč za prihodnost.

Strogo političnih imamo zelo malo ljudi, po mojem je to predvsem ideološka zadeva.

... Bili smo vedno predvsem verni Slovenci, pa tudi nekaj malega liberalcev in drugih. Šlo je torej za ideološko in versko emigracijo.

5. In mladi?

Težava je v času, saj imajo univerzo itd., pa tudi malo nas je ... Otroci, čeprav slovenskih staršev, pogosto rečejo, da so Argentinci, ne pa npr. argentinski Slovenci.

6. Koliko časa ste še verjeli v vrnitev v Slovenijo?

Nikoli nisem obiskal Slovenije in je nikoli ne bom. Preveč me boli, da so bili naši rojaki tako zverinsko pobiti, boli me, da nam očitajo, da smo izdajalci itd. Preden se je organizirala prva vaška straža, so oni pobili več kot tisoč naših!

Mi nismo mislili ostati v Avstriji. Šli smo za dva tedna! Jaz sicer ne, bil sem prepričan, da ne bom prišel nikoli več. Večina pa je res tako mislila in s seboj ni vzela ničesar. Po prihodu v Argentino je bilo takih, ki bi verjeli v vrnitev v Slovenijo, zelo malo, saj se je pokazalo, da je partija zelo močna.

Vračanje v Slovenijo je stvar posameznika. Eni bi šli živeti tja takoj, drugi pa so odločeni, da ostanejo tu.

Komunizem je materialno izboljšal položaj ljudi, a zakaj so morali pobiti 12.000 fantov?!

7. Kakšen je bil odnos s predvojnimi naseljenci?

Ko je prišla ladja z begunci, se je istočasno pripravljala druga ladja s staronaseljenci, ki so se odločili za vrnitev v Slovenijo. Toda veliko jih doma ni moglo živeti, ampak so se spet vrnili v Argentino. S staronaseljenci v glavnem nismo imeli nobenega stika, razen nekaterih na zasebni ravni. Veliko jih je pomagalo našim ljudem in so nas razumeli.

8. Ste imeli z argentinsko oblastjo dobre stike? So vas nadzirali?

Nikoli nismo imeli težav. V Slovenski hiši smo imeli žegnanje, nosili smo slovensko zastavo itd., tako da so sosedje samo debelo gledali. Težave so bile morda le v službah, ker domačini niso vedno razumeli naše delavnosti. Argentinci so nas zlasti na začetku, ko je bilo tu veliko dela, sicer zelo spoštovali kot delavce.

9. *Kako ste gledali na tiste, ki so odšli na obisk v Slovenijo?*

Jaz osebno se nisem nikoli v nikogar vtaknil, čeprav sem se sam odločil, da domov ne grem več.

10. *Vera je bila verjetno eden temeljnih vzrokov useh dogodkov. Kakšna je bila vloga vere in duhovnikov pri vzpostavljanju enovitosti skupnosti?*

Z nami je prišlo okoli 80 duhovnikov. Glavni je bil msgr. Anton Orehar – zelo sposoben človek. On je bil tisti, ki je vplival na to, kaj in kako naj se organiziramo. Njemu se more ta skupnost zahvaliti, da je to, kar je. Ne smemo pa pozabiti, da smo vsi, ki smo v teh organizacijah delovali, predvsem Slovenci.

11. *Vernost in slovenstvo sta si v tej skupnosti zelo blizu. Na misel mi je prišlo, napol za šalo, napol zares, naslednje vprašanje: kako bi se odločili, če bi bili postavljeni pred dilemo – naj vaš sin vzame za ženo verno Argentinko ali neverno Slovenko?*

Eden od vnukov se je pred kratkim poročil z Argentinko, ki je dobro in verno dekle. Tudi najstarejši sin se je poročil s hčerko Čehinje in Slovenca. Otroci niso več zavedni. Slovenci hodijo v tukajšnje šole, okolje v narodnem pogledu ni naklonjeno slovenstvu. Ponavljam, da smo imeli veliko srečo tolikih duhovnikov ...

12. *Kakšna pa je bila vloga same politike, šole itd. pri ohranjanju slovenstva?*

Duhovniki so bili predvsem Slovenci. Imeli so daleč največji vpliv, tudi na šolstvo. Že na Vetrinjskem polju se je začelo organizirati šolstvo. Vendar pa so bili duhovniki predvsem duhovniki in se niso preveč vključevali v politiko.

13. *Je politični mit mučeništva dejansko osrednja os te skupnosti? Kako je danes?*

Če se pomen tega dogodka že ni povečal, je vsaj na isti ravni, gotovo pa se ni zmanjšal. Mnogi bi se lahko rešili, pa se niso iz solidarnosti. Povezanost je bila torej zelo močna.

14. *V kolikšni meri je bila SPE izolirana, do koga – mislim predvsem na argentinsko družbo ...?*

Ne bi rekel, da smo bili izolirani. Tudi do domovine ne – bili smo le realisti. Naši rojaki v Sloveniji so se nekako navadili lagodnega življenja. V odnosu do Argentincev pa smo bili precej »za sebe«, v družabnem pogledu smo se z Argentinci zelo malo družili. Nekoliko drugače je bilo s študenti, ki so se več družili z domačini. To pa precej vpliva. Smo namreč majhen narod, še manj je inteligence ...

15. *Pa so se taki potem v večji meri oddaljili od skupnosti?*

Nekako tako. Glede prihodnosti – sprva sem gledal na te stvari precej drugače kot danes. Na primer moji otroci, ki so visoko izobraženi, pa nimajo veliko slovenske družbe. Pomemben je vpliv okolja oziroma šole.

16. *Je del mladih odšel tudi zato, ker niso zdržali pritiska skupnosti (delo, vaje ...)?*

Gre za razmeroma majhen del, šlo pa je predvsem za osebne odločitve. Ne bom rekel, da jih je bilo zelo veliko, a bilo jih je kar nekaj.

17. *V Sloveniji morda stvari vsem še niso všeč, pa vendar je konec enostrankarskega sistema.*

S tem je »padel« eden od ciljev SPE, drugi tak cilj je samostojna Slovenija. Ali je SPE zdlaj potemtakem še politična ali ideološka emigracija ali je taka le še po izvoru?

To je tisto. Jaz se čutim emigranta (političnega izseljenca – op. Z. Ž.). Moj sin pa – vsi se čutijo Slovence, toda živeti morajo tu, Argentina je zanje domovina.

18. *Če pogledava v prihodnost, na primer 20, 30 let. Se strinjate z mano, da bo ta skupnost takrat sicer še vedno ta ista skupnost, da bo gojila spomin na slovenske korenine in tudi na po vojni pobite domobrance, da pa bo slovenščine še zelo zelo malo, prav tako pa ne bo več političnega interesa, ampak zgolj kulturna pripadnost Sloveniji. (?)*

Veliko naših ljudi hodi domov. Če bi bila naša Slovenija taka, kot bi morala biti, bi bilo še veliko bolje. Moti pa me, da je na primer doma skoraj vse v angleščini. Sicer pa mislim, da kar prav razmišljate, saj je asimilacija že zelo močna.

19. *Kakšen je bil odnos skupnosti do Slovenije skozi desetletja?*

Moja pokojna žena je bila doma leta 1992. Obiskala je svojo rojstno vas. Doma se ni več znašla! Ni več imela starih prijateljev. V vasi, v kateri sem jaz živel, so večinoma za novo vlado. Pri nas sva bila namreč samo dva domobranca, drugi pa so bili predvsem naklonjeni levici. Tudi zaradi tega doma nimam kaj iskati.

Dolga leta sem menil, da se bodo zadeve v Sloveniji izboljšale. Tu smo imeli veliko upanje, da komunizma ne bo več. Toda temu ni tako. Tudi sinovi nekdanjih komunistov so danes na položajih, imajo dobre službe itd. Doma ni tako, kot bi moralo biti.

20. *Kakšna pa bi morala biti, kako vidite idealno Slovenijo?*

Nič se ni spremenilo. Pobija se sicer ne več, toda moji hčerki so med njenim obiskom doma zabrusili, da naj bi slučajno ne prišla domov tudi njena mati – pa čeprav nikoli ni imela nič z domobranstvom, celo meni je branila sodelovanje. To je bilo leta 1988 ... Važno je šolstvo, ki ga »oni« ne dajo iz rok. Na primer verouk v šolah, to, da ga ni, je velika krivica ...

21. *Pa je v Argentini verouk v šolah obvezen?*

Ne, ampak ga lahko obiskujejo v slovenski šoli ...

22. *Kako gledate na odhajanje, »vračanje« mladih v Slovenijo? Kako bi gledali, če bi odšel kateri od vaših?*

Če bodo živeli tako, kot živijo tu, nimam nobenega problema. Poznate Andreja

Rota? Tu pravijo, da ima dobro službo, ampak ... Pa poslanec Andrej Schiffrer – on je bil domobranec. Očitajo mu, da je na seji spal ...

23. Pa današnji odnos Slovenije do izseljenstva?

S Slovensko izseljensko matico nismo sodelovali. Sicer pa sem odobral delo prejšnjega sekretarja Petra Vencija. / ... / Ampak ta domovina ni več taka, kot bi morala biti. Če bi se to, kar se je zgodilo pred devetimi leti, zgodilo 20 let prej, je veliko vprašanje, koliko bi nas šlo nazaj.

2. Milena Ahčin, 2. november 1999, Buenos Aires

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rojena sem bila leta 1927 v Mariboru. Pred Nemci smo se za leto dni skrili v Avstrijo, nato prišli v Ljubljano, a tudi tam ni bilo gotovo, saj so očetu komunisti grozili, da ga bodo ubili. Odšel je za leto dni k domobrancem, nato pa organiziral četniško enoto in bil na Gorenjskem (v Komendi) ubit v borbi. Leta 1945 sva z mamo bežali, a so naju zajeli in sva bili vrnjeni v šentviško gimnazijo ter nato izpuščeni. Našli sva še enega brata, ki je videl drugega, kako so ga odpeljali s tovornjakom iz Teharij in o njem nato ni bilo sledu. Po dvanajstih letih bivanja v domovini sem nato leta 1957 odpotovala v Argentino. V času bivanja v Sloveniji sem študirala slavistiko, a sem pred diplomo odšla v Argentino. Tu smo začeli iz nič. Delala sem kot služkinja, zvečer pa sem lektorirala slovenske knjige, učila petje, sodelovala pri zboru Gallus, v slovenski šoli itd.

2. Če imate kaj zgodovinskega vedenja o dogodkih iz leta 1945, kaj lahko odgovorite na očitke o vojaško-politični eliti, ki naj bi se rešila, navadni borci pa naj bi morali v smrt, nazaj v Slovenijo?

Jaz sem bila takrat sredi tega »džumbusa«, a kdor je bil tam, je lahko videl, da enostavno nihče ni bil gospodar položaja. Ne hiteli, prerivali smo se proti predloru. Kdo je takrat mogel imeti nadzor!? Tudi vodstvo ni imelo komunikacij, vladala je panika. O Vetrinju ne vem veliko, gotovo je sicer, da so se nekateri bolje znašli kot drugi, a gotovo ni bilo nič organizirano. Ne bom pozabila »kouta«, gneče, zmede, strahu, ki nas je zajel, ko so nas na begu obkolili partizani. Med nami so bile na primer zaprte celo navadne kmetice, ki so nevede padle v našo kolono in niso imele komu povedati, da ne spadajo zraven ...

3. Kako je bilo z razstojenostjo v SPE – borci in politiki, elita in navadni ljudje ...?

To je že v naravi ljudi. Nekateri se vedno povzpnejo višje, to je lastno vsaki skupnosti. O nasprotovanjih med politiki in borci pa ne morem govoriti, ker sem v skupnost prišla razmeroma pozno.

4. Kako dolgo in na kakšen način je bil še navzoč »mit vrnitve«?

Vsi so govorili, da bomo nekoč šli nazaj. Toda že po nekaj dneh se je to upanje razblinilo. Ko so si ustvarili domove, tega absolutno ni bilo več, če seveda ne šteje-mo same želje po vrnitvi. Ta je bila pri ljudeh v Argentini morda nekoliko močnejša kot pri tistih v npr. Kanadi, ki je bolj urejena ...

Vsak zase je verjetno gojil željo in pričakoval trenutek, ko bi morda prišel čas, ko bi dobil neko zadoščenje. Vendar pa v skupnosti sami tega ni bilo čutiti.

5. Kakšni so bili odnosi s predvojnimi priseljenci? Vem, da so politično emigracijo nekateri sprejeli s pljuvanjem in zmerjanjem ...

Pa ne vsi. Prav primorski rojak, Troha, je bil tisti, ki je v skromni hiški gostil sedem družin povojnih priseljencev. Večinoma so bili pod velikim vplivom politične propagande, dobili so tudi precej denarne podpore od nove Jugoslavije. Druga stvar je bila tudi v jeziku. Slovensko namreč niso govorili, saj jih je bilo »sram«. Njihov slovenski jezik je bil zatiran že pod fašizmom, v Argentini so naleteli na do njih negativno naravnano okolje (v času svetovne gospodarske krize, ko so vse Slovane zaničevalno zmerjali s »polacos de mierda« – op. Z. Ž.), vse to pa je verjetno pripeljalo do tega, da slovenščine niso znali prav ceniti. Nas je to žalilo. Kljub temu smo nekaj časa še vabili v naše šole, vendar pravih stikov ni bilo. Sama sem sicer poučevala v slovenski šoli v društvu Triglav. Ne morem torej reči, da nismo naredili ničesar, da bi se zblížali.

6. Kako pa je bilo s stiki s Hrvati in drugimi skupnostmi, z argentinsko oblastjo?

Pošiljali so sicer hrvaški časopis, frančiškani so imeli več stikov, kulturnih stikov pa ni bilo. Z argentinsko oblastjo nismo imeli nikoli nikakršnih težav, nihče nas ne vpraša, kaj počnemo, morda tudi zato, ker je naša emigracija pretežno verska, Argentina pa je katoliška (formalno, živi pa po svoje).

7. Kako ste ali so gledali na obiske v domovini v npr. 70. letih?

Jaz nisem imela nič proti, ljudje večinoma tudi ne, gotovo pa so voditelji na to gledali grdo, čeprav ni bilo večjih kritik. Če že, je šlo predvsem za zamorjenost nekaterih. Sicer pa se je vsak precej bal obiska v domovini, saj je v zgodnjih letih večino čakalo zaslíševanje. To se je zgodilo še leta 1988 – nekdo je hotel ostati v Sloveniji, pa so ga vsak dan po več ur klicali na zaslíševanje, tako da se je nazadnje razočaran vrnil v Argentino.

8. Kako vidite vlogo duhovnikov, katoliške cerkve kot ustanove pri ohranjanju politične in narodnostne identitete v tej skupnosti, sploh v primerjavi z vlogo šole in drugih institucij?

Brez dvoma je duhovščina ogromno prispevala ne le k ohranitvi skupnosti, ampak tudi morale. Bili so ne le teologi, ampak tudi široko izobraženi. Da so imeli občutek, da smejo reči kaj več, kot bi si kdo želel, je logično. Saj so tudi v resnici bili močni. Verska vzgoja ne more škodovati. Vsi po vrsti so bili zelo narodnostno oza-

veščeni. Slovenstvo in katolištvo sta šla zelo vzporedno. Naši duhovniki so hoteli v argentinskem okolju pokazati Slovence kot zelo pozitivne. Tudi v tem smislu so zato naredili veliko dobrega.

9. *Kaj pa odnos duhovniki – protikomunizem kot politična ideologija? Ali je šlo v glavnem za spodbujanje k slovenstvu in krščanskemu obnašanju? So se pridige prepletale s protikomunizmom?*

Kakšne razpoke, delitve ni bilo čutiti. Med nami so bili tudi na primer liberalci, a sama nisem čutila trenj. Nekateri so se opirali bolj na borbenost, na primer bivši domobranci.

10. *Kakšna pa je lahko primerjava cerkvenega, političnega in šolskega delovanja?*

Skušali smo ostati v stikih, bili so burni sestanki, vsaka zadeva se je reševala na čim več forumih. Kulturne in druge prireditve so bile vnaprej zelo predebatirane na vseh ravneh. Eno je dopolnjevalo drugo. Povezane so bile tudi slovenske družine, celo tiste, ki so živele daleč in niso mogle redno v domove – so se pa med seboj obiskovale.

11. *Kako je bilo z vlogo ritualov, zunanjimi pokazatelji etnične identitete skupnosti?*

Vse to spada v sklop ljubezni do slovenstva in naših idealov. Otroka moraš naučiti, da mu je nekaj sveto, mi in naši otroci verjetno bolj spoštujemo vse, kar je slovenskega. Ko sva nekoč s sinom obiskala prireditev v Triglavu, naju fantje in dekleta v slovenskih narodnih nošah niso razumeli. To je bilo za mojega sina tako hudo, da je začel jokati. On namreč ni imel narodne noše, ker je ni imel kje dobiti, oni pa (noše so dobili iz Slovenije) jih imajo, čeprav ne znajo niti besede slovensko ... Ko sem hotela nošo čez leta kupiti, so mi povedali, da so jih razrezali in jih predelali v oblačila za karneval ...

12. *Politični »mit mučeništva«, zgodovinski spomin na pobite, je tisto, kar predstavlja temelj ideološke energije za ohranjanje skupnosti. Ali je ta energija po petih desetletjih še enako močna?*

To je stvar posameznikov, odvisno od značaja človeka. Leta 1991, ko je prišlo doma do sprememb, so se nekateri veselili, da bodo lahko primerno počastili svoje padle in pobite. Sama imam brata v Teharjahl, izgubila sem očeta, sama sem bila v šentvitskih zaporih, pa vendar do tega dogodka ne gojim neke posebne patetike. Če bi danes moj oče ali brat vstala, bi rekla: »Naša želja je, da vi živite naprej.« Ne pa, da pestujemo bolečino. Spoštovanje in primerno priznanje je ena stvar. Gotovo mi daje zagon. Ampak mi smo tisti, ki moramo iti naprej, iz njihove smrti nekaj narediti, ne pa misliti na maščevanje in podobno. Mladi tega ne morejo čutiti na tak način. Zanje je to neka zanimivost, morda so staršem obljubili spoštovanje do tega. Toda težko je mlademu dopovedati, kaj sem na primer jaz čutila takrat.

13. *Ali je bila vaša skupnost v odnosu do argentinske in nasploh zaprta, izolirana, obrnjena vase, kako je bilo s porokami z Argentinci?*

Argentinci imajo drugačen način življenja in na primer ne vabijo domov na obiske, tako kot mi. Tudi zato nismo iskali stikov na tej ravni. Enako velja za poročanje, razlika je v kulturi, mi imamo neko kulturo, ki je oni nimajo. Ne poznajo toliko bontona, v nekaterih stvareh so bolj »živalski«. Stikov z domovino v glavnem ni bilo, tudi zaradi ignoriranja. Pogosto je bila težava tudi v tem, da se je na primer nek pevski zbor iz Slovenije (v organizaciji SIM) pojavil ravno v času kakšne naše prireditve v naši skupnosti. Naši ljudje bi radi bili navzoči na obeh dogodkih, zato so taki dogodki povzročali hudo kri in tudi zato ni bilo pravega medsebojnega odnosa.

14. *Del mladih se je oddaljil od skupnosti – je šlo le za vplive asimilacije, ali so se nekateri čutili preobremenjene, premalo svobodne?*

Mi, ki smo prišli iz Slovenije, smo bili navajeni discipline. Imeli smo obvezno nado, v domovini obvezno udarniško delo itd., bilo je težko, a smo spoštovali disciplino. Tu pa je večja sproščenost, če ti nekaj ni všeč, tega ne počneš, ne spoštuješ oblasti. SPE sicer ni politična oblast, ampak ima nekoga, ki skuša usmerjati skupnost, ki je nekaj organiziral in že ve, zakaj je to tako storil, zato če si del te skupnosti, ga moraš upoštevati. Tega tudi naši mladi nimajo. Glede druženja z argentinskimi partnerji je bilo spet odvisno od posamezne družine ali skupine. Enih to ni motilo, poznam pa očeta, ki je hčerko poslal za leto dni v Evropo, samo da bi pozabila na argentinskega fanta. So pa drugi, ki svojim otrokom zaupajo. Gotovo pa v družino ni prijetno sprejeti nekoga, ki ima drugo kulturo.

15. *Je bila SPE politična ali ideološka emigracija?*

Po mojem ideološka, vsaj jaz sem se počutila tako.

16. *Kaj pa, ko je v Sloveniji prišlo do večstrankarskega sistema in osamosvojitve, ali je ta skupnost po tem še vedno politična emigracija ali je to le še po izvoru?*

Zdi se mi, da je zdaj politična še veliko bolj kot prej. Prej smo imeli enega nasprotnika, zdaj pa smo že tako razcepljeni med seboj, da ne vemo več, kdo pije in kdo plača. Slavno kreganje iz Slovenije se je že preneslo tudi na naša tla. V tem smislu smo zdaj bolj politični kot prej. Prej je šlo za idejo, zdaj pa za oblast.

Meni je odurna beseda »sprava«. Ali smo se skregali? Ne, mi smo se samo žalili. Za spravo oziroma spoved v katoliški veri je potrebno spraševanje vesti, kesanje, trden sklep, spoved in zadoščevanje. To je sprava. Kaj pa mi, eni in drugi, počnemo? Danes še nihče ne govori o krivicah, ki so se godile, ne le o materialnih, kot na primer telesne bolečine, žaljenje časti itd. Nam so vzeli vse, a me to ne boli. Bolijo me druge stvari.

17. *Občutek imam, da se je skupnost ob dogodkih v začetku 90. let nekoliko zamajala ob vprašanju lastne identitete, smisla obstoja kot politične emigracije ...*

Mnenja so se delila.

Hrvati in mi smo čisto drugače doživeli preobrat. Zdaj se doma počutijo krasno. Poznam mlad hrvaški par, ki je odšel na Hrvaško in je doma dobil službo, nadomestno hišo za med vojno zaplenjeno itd. Doživela sta popravo krivic. V Sloveniji pa tega primera še nisem slišala. Boriti se moraš, da ti bodo priznali šolo itd., za službo ... Hrvati so svojim dali celo neke prednosti.

18. *Je mogoča apolitičnost politične emigracije?*

Popolnoma ne, lahko pa postane kakšna skupina apolitična.

19. *Kdaj bi se to lahko izpolnilo, kaj je pogoj, da postane takšna?*

Spremembe v Sloveniji, umiritev razmer, ki so še posledica preteklih desetletij. V tem primeru mislim, da je to mogoče.

20. *Kako bi se glasila vaša definicija vaše politične kulture, po čem se razločuje od drugih podobnih skupnosti?*

/ ... /

21. *V kolikšni meri je političnost, ideološkost vplivala na etnično ohranitev te skupnosti?*

Kakšno je razmerje, povezanost med politično in etnično identiteto?

Verjetno je ideologija vplivala zelo odločilno. Mislim, da imamo Slovenci političnost v sebi, bolečino iz preteklosti nosimo s seboj, preteklost je za nas zelo pomembna.

22. *Kaj pa drugi, tretji rod?*

Čedalje bolj so pod vplivom argentinske vzgoje, čeprav so izjeme, ki so prav tako politično opredeljene. Vendar tega nikakor ne morejo čutiti enako kot tisti, ki so imeli s slovensko političnostjo in drugimi dogodki doma neposreden stik.

23. *Povejte, če se motim: skupnost SPE bo čez 30 ali več let kot skupnost obstajala, vendar bo slovenščina redkost. Spomin na poboje bo ostal kot spomin, vendar pa skupnost ne bo več politična ali ideološka po delovanju, ampak zgolj po zgodovinskem spominu, izvoru. Njeno delovanje bo predvsem in zgolj kulturno. Etnično identiteto, temelječo na jeziku in političnosti, bo zamenjala zgolj kulturna kot neke vrste pripadnost kulturi, narodu, koreninam.*

Upam in verjamem, da bo slovenščina ostala v skupnosti, saj imamo precej široko mrežo poučevanja.

24. *Tako domnevam, ker na dvoriščih slovenskih domov slišim samo še španščino ...*

Ta španščina tudi mene prizadene. Vendar mislim, da bo tudi v prihodnosti med

nami kakšna skupina, ki se bo zavestno odločila za rabo slovenščine. Osnovo imajo namreč vsi, gre bolj za čutenje v tem jeziku. Hči mi je danes najbolj hvaležna za dve stvari: da sem jo dobro naučila slovensko in da v hišo nisem dovolila televizije ...

25. *Kaj naj storijo posamezni domovi – se odprejo in dovolijo vdor španskemu jeziku, ali naj ostanejo razmeroma zaprti in selektivni na osnovi znanja slovenščine ter s tem tvegajo, da bodo čez nekaj desetletij v njih le še sicer slovensko govoreči, pa vendar le še posamezniki ...?*

Mislím, da bo španščina sicer počasi vdírala. Toda ustvaril se bo šírši in ožji krog v domu, ožji bo med seboj govoril slovensko.

26. *Koliko k vsemu temu prispeva stik s Slovenijo; tega včasih ni bilo?*

Brez dvoma lahko prispeva k ohranjanju slovenske identitete. Naši dijaki so odnesli iz Slovenije dobro izkušnjo, ko so ugotovili, da so jih tam vsi razumeli in da celo niso ugotovili, od kod prihajajo. To je pomembno, tako vidijo, da je učenje slovenščine nekaj vredno. Stik z matično domovino pomeni ogromno. Tudi časi so drugačni, saj je Slovenija lažje dosegljiva, pot je cenejša.

27. *Kakšen je bil odnos skupnosti do domovine skozi desetletja, kako ste gledali na Slovence doma? So se vam zdeli prestrašeni, »prevzgojeni«?*

Ljudje doma so se razvijali. Tukajšnji svet je v zaostanku za Evropo in naši ljudje pogosto ne morejo dojeti, da so medtem rojaki napredovali, sama Slovenija, tako znanstveno kot sicer. To mladim zelo pomaga, želijo si študirati v Sloveniji ...

Doma je bilo gotovo čutiti politični strah in res na nekaterih področjih ne moremo najti skupnega jezika. Doma nimajo volje za boj za politične spremembe, vse gre po liniji najmanjšega odpora. Vajeni so biti tiho, raje ne misliti, kot da. Ob obisku v Sloveniji – tam sem bila po 42 letih prvič letos, se mi je zdelo kot sanje in še malo lepše. Občudovala sem disciplino, ki vlada doma. Če ne bi imela tu otrok, bi takoj odšla nazaj, tudi za beračico.

28. *Kako gledate na odnos Slovenije do izseljenstva?*

Ali je pravzaprav velika razlika? Raziskujejo nas, torej zanje obstajamo, prej pa nismo. Človek bi si želel kakšno drugo, moralno priznanje. Moti me, da nas nekateri jemljejo, kot da nismo del Slovenije. Če držim roko skozi vrata, je to še vedno moja roka. Naša kri kroži skozi domovino in nazaj ven. Osebnó me prizadeva usmiljenje do nas, »dokler smo še« itd. Ne čutimo se kot nekaj, »kar je bilo«, ampak smo. Mi smo! Tudi moji otroci in vnuki čutijo in bodo čutili kot jaz. Morda ne isto, morda drugače obarvano, ampak bodo čutili! Ostali bodo Slovenci, in ne kaj drugega.

29. Kako ste gledali na obisk državne sekretarke Mihaele Logar aprila letos?

Od nje smo pričakovali manj, ampak očitno smo ji bili kar všeč in bila je precej odprta do nas, vsaj tako je izgledalo. Bila nam je pripravljena pomagati in upam, da bo kaj iz tega.

3. Tone Mizerit, 3. november 1999, Buenos Aires

(predsednik društva Zedinjena Slovenija v Buenos Airesu, predsednik SSK – Konferenca za Argentino, profesor na Srednješolskem tečaju ravnatelja Marka Bajuka, časnikar in član uredniškega odbora tednika Svobodna Slovenija)

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rojen sem bil leta 1944 v Šentrupertu na Dolenjskem. Oče se je umaknil v Ljubljano, še preden me je lahko videl (zbežal je od partizanov, ki so ga nasilno mobilizirali), in nato na Koroško in v Argentino. Z materjo smo otroci prišli v Argentino leta 1954 in takrat sva se z očetom prvič videla. Kmalu sem se dejavno vključil v delo slovenske skupnosti. Kot novinar sem sodeloval pri Svobodni Sloveniji in bil tudi njen glavni urednik, pri Mladinski vezi itd.

2. Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranci borci pa so morali v smrt?

Moi me del stavka v tem vprašanju: »... navadni domobranci pa so morali v smrt.« Zakaj ne zapišete, da so jih pobili, ne pa da so »morali v smrt«. Vrtimo se okrog vroče kaše in ne rečemo bobu bob. Kdor ne pozna stvari, bo torej lahko rekel, da so bili njihove smrti krivi domobranci oficirji, ne pa partizani, ki so jih pobili. Taka konstrukcija zavaja in odvrča od pravega krivca. Kar se pa tiče zgodovinskega dogodka – najbolj stvaren je bil v tistih trenutkih verjetno polkovnik Cof, ki je svojim vojakom ukazal, naj se preoblečejo in pobegnejo, vendar njegovi so bili med zadnjimi. Mnogi so opozarjali, kaj se dogaja, da jih namreč vračajo komunistom, a veliko jih ni verjelo ali pa so odšli nazaj iz solidarnosti. Več o tem ne vem.

3. Očitke o razslojenosti SPE (borci : politiki, elita : »navadni« ljudje) sem zaznal tudi sam že ob prvem obisku leta 1990; koliko je v tem resnice, kako je danes?

Pojem elite je relativen. SKA je bila neke vrste elita, tisti, ki so se znašli in ustvarili velika podjetja, so tudi nekakšna elita. V vsaki skupnosti obstaja elita. Mislim, da te stvari niso veliko motile pri razvoju skupnosti, saj so bili ljudje na tovrstna trenja vajeni in so pozitivna, ker ob njih pride do napredka. Na primer iz nasprotovanj med »Ramon Falcom« (ulica, kjer je sedež Zedinjene Slovenije kot centralne ustanove SPE – op. Z. Ž.) in krajevnimi domovi se je rodilo sodelovanje, ki je temelj današnjega življenja skupnosti. V začetku so imeli morda nekateri res kaj proti decentralizaciji skupnosti, v smislu strahu pred neznanim, vendar se je iz tega

delalo več škandala, kot ga je v resnici bilo. Še danes se preveč piše o tem, in to na novinarski namesto znanstveni način. V *Koledarju SIM* sem v članku o gostovanju nekega zbora v Argentini prebral, kako se je dom v San Justu skušal odcepiti in kakšen škandal da je bil to ter da noben slovenski duhovnik v Argentini ni hotel blagosloviti doma itd. To zadnje je laž, ki je bila zapisana v Sloveniji leta 1999.

Danes lahko rečem, da je v medorganizacijskem svetu, v katerem so predstavniki vseh glavnih organizacij in domov, razmerje sodelovanja in o večjih razprtijah ni govora. Tisti, ki v domovih delajo in ki hodijo na seje, sodelujejo. Kot predsednik ZS se nad nobenim domom ne morem pritožiti, da bi mi recimo odklonil sodelovanje ali kaj podobnega. Nasprotno, podpirajo me, mi svetujejo, sodelujejo.

Morda je bilo v začetni dobi nekoliko trenja. Sporazum o sodelovanju med centralo in krajevnimi domovi je sicer neformalne narave, a se ga večinoma vsi držijo. Zdaj ga skušamo spraviti v legalno obliko in osnovati nekakšno federacijo, v kateri bi imel medorganizacijski svet pred oblastjo legalno podlago in to ne bi bila več vloga Zedinjene Slovenije. O trenju torej ne moremo več govoriti.

Bili so spori, trenja, a ne tako hudi, kot nekateri prikazujejo.

4. *Kako dolgo in na kakšen način je bil še aktualen »mit vrnitve« v domovino; kakšno vlogo je igral pri vzpostavljanju celovitosti, trdnosti SPE?*

Ko so prihajali v Argentino, so nekateri še verjeli v vrnitev, čeprav ne vsi.

Oče je prišel v Argentino leta 1948, mama pa je mogla za njim šele leta 1954. Spomnim se, da je mati nekoč prišla iz tiskarne, v kateri je delala, in dejala, da bomo naslednjo knjigo Dinka Bertoncija verjetno že tiskali doma. Torej je takrat bila ideja še prisotna, pa čeprav rečena v šali. Verjetno so vedeli, da ne bodo več šli domov, a mit je še obstajal.

Krajevni domovi so začeli rasti, ko so ljudje sprejeli dejstvo, da bodo ostali tu. Prenehanje tega mita ni vplivalo na enotnost skupnosti.

5. *Če bi se demokracija v Sloveniji začela 30 let prej, bi dejansko prišli nazaj?*

V veliki meri gotovo, čeprav bi se mnogi ne znašli več doma.

6. *Leta 1990 in 1991 je v Sloveniji prišlo do odprave enostrankarstva, komunizma, do samostojnosti. Je prišlo do omajanja identitete SPE, ker je izgubila nasprotnika?*

Je odtlej skupnost še politična emigracija?

Bilo je nekaj nihanja v zvezi s tem. Dr. Jože Rant je nekoč zapisal, da bi morali naši skupnosti nadeti novo ime, iz katerega pa ne bi smeli izvzeti političnosti. Slovenski dan kot osrednja prireditev skupnosti ni politična, vendar se nobenemu našemu delovanju ne more odvzeti te političnosti. Izvor je bil političen oziroma ideološki – imeli smo tudi npr. socialiste. Ideja o izvoru se nadaljuje in dokler se bodo naši mladi spominjali, da so jim partizani, komunisti ubili koga od sorodnikov, bo imela ta skupnost primes političnosti.

7. Torej bo slovenska ideološka emigracija obstajala, dokler bo živ politični »mit« mučeništva?

Tako je, čeprav ne vem, če je ta oznaka sociološko pravilna. Namreč, tudi če bi doma prišlo do sprave, bo ta skupnost ohranila zgodovinski spomin na usodne dogodke leta 1945.

Mimogrede, obstaja razlika med formalno in dejansko demokracijo. To idejo sem prvič zasledil v dokumentih latinskoameriške škofovske konference, a se perfektno aplicira na položaj doma. Realne demokracije v Sloveniji ni, ker ima ena stran še vedno v rokah medije, sodstvo in druge vzvode oblasti. Tak prehod je stvar cele generacije. V tem pomenu je naša emigracija tudi politična, saj njen del sodeluje v slovenski politiki, na primer ob volitvah za predsednika Slovenije, ko je dr. Jožeta Bernika volilo več kot 90 odstotkov naših ljudi, doma pa je dobil le nekaj čez 10 odstotkov.

Kako bi sedaj označili našo emigracijo, je torej težko natančno določiti. Gledanja so lahko zelo različna tudi zaradi skupnosti. Npr. obisk Akademskega pevskega zbora Tone Tomšič iz Ljubljane: ponudili so nam nastop, a reakcija je bila negativna, v Mendozi pa je zbor pel. Tam je večina starejših že pomrla in mlajšim to ime verjetno nič ne pomeni, čeprav gre za komunističnega vodjo, ki je bil odločilen v dobi revolucije. Da ne bo pomote – proti zboru nimamo nič, gre za načelen odnos do imena.

8. Kakšen je bil odnos SPE s predvojnimi izseljenci?

Najhuje je bilo ob prihodu v Argentino, ko je večji del teh izseljencev imel prišleke za izdajalce in podobno, čeprav je bilo tudi nekaj takih, ki so našim ljudem zelo pomagali. Zdaj so odnosi neprimerno boljši, formalno se vabimo na prireditve, in če se datumi ne križajo, se kot predsednik Zedinjene Slovenije sam redno udeležujem vseh njihovih prireditev. Prav tako jih vabimo na srečanja razširjenega medorganizacijskega sveta ob priložnostih važnih obiskov, kot kardinala Ambrožiča in sedaj komisije DZ za Slovence v zamejstvu in po svetu (pripisano ob avtorizaciji maja 2000 – op. Z. Ž.).

9. Pri staronaseljencih sem večkrat zaznal slabo voljo, ker naj bi jih »vi« podcenjevali, ignorirali itd.

Staronaseljenci v veliki večini ne znajo več slovensko. Z našega stališča, in nam je bistven cilj ohranjanje jezika, to stanje lahko razumem. Rekel bi, da gre prej za nekakšno sočustvovanje, kot pa podcenjevanje. Kdor govori o ignoriranju, naravnost laže. Sam občudujem njihov odnos do svojega izvora. Na primer Triglav v Rosariu, kjer nihče ne govori slovensko, pa je zdaj tam prav živahno delovanje in vsi se čutijo Slovence. A razumite naše stališče: smatramo, da je treba ohranjati spomin, vendar dokler je mogoče, je treba ohranjati tudi jezik. Seveda je treba pri vsem tem ločevati, kaj je narodnost, kaj je državljanstvo in kaj je narodno čutenje. Ustanoviti bi morali neko novo kategorijo, kjer ne bo ne jezika ne državljanstva in

morda tudi ne pesmi. Blizu te kategorije lahko uvrstimo tudi neslovenskega zakonskega partnerja. Taki so lahko pogosto zelo aktivni, morda celo bolj od slovenskega partnerja, nekateri se na primer morda celo odločijo za odhod v Slovenijo. Oni zelo močno vplivajo na to, v kakšni meri se ohranja in prenaša slovenstvo. V tej luči lahko gledamo na društva staronaseljencev.

10. In odnosi z argentinsko oblastjo?

V času peronizma je oblast večkrat namignila, da moramo v naših publikacijah pisati tudi o Peronu, drugače pa nimam nikakršnih pripomb; nasprotno. Bueno-saireška občina ima poseben urad za odnose z izseljenskimi skupnostmi (Dirección de relaciones con colectividades y cultos), vendar to ne pomeni nikakršnih zaprek, nadzora ... Nasprotno, na razpolago so nam za pomoč. Le enkrat na leto moramo to ustanovo obvestiti o svojih dejavnostih in jo v določenem roku obvestiti o izvedbi občnega zbora ter dostaviti seznam članov odbora društva; gre za obveznosti, ki jih je dolžno izpolnjevati vsako argentinsko društvo.

11. Kako ste kot posameznik(-i) oziroma kot uradna skupnost gledali na obiske v domovini v različnih obdobjih; zanima me tudi morebitna neuskkljenost vodstva in »navadnih« pripadnikov SPE ...?

Prva leta je obisk v domovini pomenil izdajstvo. Potem se je stvar počasi odpirala in že pred osvoboditvijo Slovenije ni bilo zaznati nobenega nasprotovanja več.

12. Kakšna je bila in je vloga vere in katoliške cerkve (slovenskih duhovnikov) pri graditvi ideološke podlage, vzpostavljanju notranje celovitosti ter ustvarjanju in ohranjanju etnične in politične identitete vaše skupnosti?

Ne bi rekel, da je imela duhovščina veliko vlogo pri graditvi ideološke podlage naše skupnosti. Le-to je gradila civilna skupnost – SLS, SNO itd. Seveda so bile na primer pridige na domobrantskih proslavah ob obletnicah pobojev namenjene tej tematiki, vendar tega ne štejem k neposrednemu vplivanju na ideologijo. Spominim se, kaj so me učili pri verouku in kaj so mi pridigali – nič ni bilo povezano z ideologijo. Pač pa je imela duhovščina veliko vlogo pri organiziranju skupnosti in njenem ohranjanju. Slovenski krajevni domovi so začeli rasti »okrog« duhovnikov, Slovenci so se najprej začeli zbirati pri slovenskih mašah, torej so tudi domovi zrasli iz cerkvene podlage. Vera je bila bistvena stvar, skupnosti si celo ne znam predstavljati brez verske podlage, tudi če izvzamemo politično komponento. Brez vere bi se skupnost porazgubila.

13. Kako bi to umestili v primerjavo med politično delovanje, vpliv šolstva, duhovščine ... Kolikšen je bil sploh vpliv politike – mislim politiko SLS, SNO ...?

Morda je bil precej velik vpliv politike v začetku, predvsem prek Miloša Stareta – on je ustanovil Društvo Slovencev, bil prvi predsednik itd. Sicer tega strankarskega vidika ne bi preveč poudarjal, drugače je z ideologijo. Morda bi lahko odgo-

voril tudi z vprašanjem: Kdo je bil pomembnejši, SLS ali KA (Slovenska katoliška akcija) ...?

14. *Kot sam opažam, je šlo bolj za KA ...*

Tako je. Naše publikacije še danes razpečujemo na podlagi mreže, ki jo je ustvarila Katoliška akcija že leta 1948. Torej to deluje že pet desetletij. Katoliška akcija pa ni bila pod vplivom stranke, kvečjemu bi lahko vprašal nasprotno. Vse skupaj je tudi težko razložiti, saj so bili pogosto v obeh ustanovah isti ljudje. Pri vsem tem je družina tista, ki otroka ne le vzgaja, ampak tudi pelje v skupnost, k verouku, v šolo, na prireditve ... Družina je pred Katoliško akcijo, SLS itd., je temelj.

15. *Nekoliko bolj »antropološko« vprašanje: kako bi opisali in ocenili vlogo ritualov – dviganja in pomena zastave, himne, proslav, verskih slovesnosti, procesij, narodnih noš ... pri graditvi enovitosti SPE?*

V Argentini je ob vsaki javni prireditvi napol obvezno dviganje zastave, vendar je že samo po sebi to nekako običajno. Običaj petja himne oziroma ustrezne domoljubne pesmi in dviganja zastave gojijo vse izseljenske skupnosti. Naši ljudje se čudijo, da v Sloveniji rojaki ne izobešajo zastav ob državnih praznikih, pa čeprav to ni obvezno.

16. *O političnem »mitu mučeništva« sva že govorila. V kolikšni meri je danes izgubil ali pridobil na pomenu?*

V Sloveniji rojeni, ki so dogodke osebno spremljali, gotovo na stvar gledajo drugače, bolj čustveno kot mladi, ki osebno niso prizadeti. Čeprav imajo tudi oni do tega odnos. Vem, da so tudi najmlajši ob obisku Kočevskega roga ali drugih grobišč, kjer so bili pobiti njihovi strici, dedje, pogosto zelo prizadeti, tudi do kakšne solze. Vedo: »Nek moj prednik je bil tu ubit in je tukaj!« Naši mladi so zelo čuteče narave in jih tak neposreden stik s preteklostjo pretrese. Temu bi lahko morda rekli genetski spomin. To pa še ne pomeni, da se množično udeležujejo junijskih žalnih slovesnosti. Nasplošno zaznavam upadanje zanimanja za obiskovanje teh prireditev in s tem prisotnosti spomina. Tretja generacija čuti, vendar drugače kot prva. Po mojem se bo ta spomin ohranil še dolgo, in dokler se bo ohranil, bo ta skupnost imela svojstveno energijo. Ko mita ne bo več, bo to res (le) kulturna – etnična emigracija in ne več politična. Vendar to je že del naše tradicije in se bo dolgo ohranilo.

17. *Protikomunizem kot politična paradigma ...*

Nanaša se na določeno zgodovinsko obdobje. Zdaj lahko govorimo o levici in desnici, o »pomladi« in »kontinuiteti« in podobno. Izraz »protikomunizem« se je skozi čas izgubljal, ostaja pa svetovnonazorska, ideološka zavest, v drugih okoliščinah in pod drugačnimi imeni. Če »komunizma« ni več, kot trdijo nekateri, potem tudi »protikomunizma« ne more biti, kajne ...? A to lahko postane besedna igra.

18. Je bila vaša skupnost »zaprta, izolirana« itd.; če da, do koga, zakaj?

Do argentinskega okolja vsekakor, saj ni bilo drugega izhoda. O tem se pogosto govori z negativnim predznakom in velikim nerazumevanjem situacije. Vsakdo, ki pride v novo okolje, se logično najprej izolira. Jaz sem bil eden tistih, ki so se poročili z Argentinkami, vendar pa razumem vse, ki vztrajajo pri ohranjanju slovenskih zakonov. Gre za nekako podzavestno, naravno težnjo po samoobrambi, samoohranitvi v etničnem smislu, tako kot k ohranjanju lastne vrste teži vsaka stvar. Naša skupnost pa je prišla z nekim poslanstvom – poslanstvom ohranjanja spomina in pričevanja, zato je taka težnja gotovo še večja in bolj razumljiva.

Del te izoliranosti skupnost še danes ohranja in to je poročstvo njenega obstoja. Tovrstno izoliranost lahko torej jemljemo tudi pozitivno.

19. Pa je tak odnos pripeljal do oddaljitve nekaterih? Je šlo tudi za negativen vpliv notranje hierarhizacije?

Vsaj v začetku je taka zaprtost povzročila tudi oddaljitve nekaterih in v tem je bila negativna. Vendar moramo v tem trenutku vse skupaj postaviti na tehtnico med pozitivnim in negativnim učinkom. Ob tem moram zagovarjati vodstvo. Pri vodilnih osebah sem namreč osebno (kot poročen z Argentinko) pogosto naletel na več razumevanja kot pri »navadnih« članih skupnosti, od katerih sem doživel tudi zelo neprijetne stvari. Prav pri teh sem začutil omalovaževanje do »ta črnih«, medtem ko sem imel prav z voditeljem Milošem Staretom in marsikaterim duhovnikom čudovito življenjsko izkušnjo razumevanja.

Oddaljevanje je največkrat posledica asimilacije, včasih pa tudi nekoliko lenobe, saj v skupnosti je treba delati. Če si član te skupnosti, moraš v njej aktivno sodelovati. Dandanes pa je sodelovanje v skupnosti tudi že vprašanje standarda, ki se je precej znižal, in mnogi morajo delati v dveh službah, če hočejo preživeti. Ob vsem tem pritisku ne zmorejo še sodelovati v pevskem zboru, gledališki skupini itd. Družine tudi nimajo več denarja za obiskovanje prireditev, saj je tam treba poleg prostovoljnih prispevkov ali vstopnine recimo otrokom kupiti pijačo, pa še kaj za pod zob, vse to pa stane. To bo morala skupnost upoštevati tudi pri organiziranju svojih prireditev.

Svoje naredi tudi internet, ki sploh odtuja mladinu. (Sam skušam mlade naučiti, kako lahko vzpostavijo elektronske stike s Slovenijo.) Tednika *Svobodna Slovenija* mladi doslej niso ravno pogosto brali, ker je bilo v njem morda premalo branja zanje, zato zdaj uvajamo poročila o mladinskih dnevih, njihovem športu in podobno.

Res so nekateri odnehali tudi zaradi drugih, večinoma osebnih razlogov, vendar ob tem naj spet povem, da so tisti, ki se v nečem niso strinjali s »centralo«, pač povzročili neko gibanje, ki je spremenilo stvari.

20. Je skupnost organizirana horizontalno ali vertikalno?

Mi nimamo neke »vlade« v neki »mini državi«. Smo pa organizirana skupnost, ki

pač mora imeti vodstvo. Pritiski pa večkrat niso vertikalni, od zgoraj navzdol, ampak s strani posameznih skupin, torej vodoravni. Včasih mora vertikalna struktura miriti različne interese in mišljenja, jih usklajevati. Tudi pritisk v zvezi z mojo poroko z Argentinko ni bil vertikalni, ampak horizontalni, od ljudi samih. Tega mnogi ne razumejo – vodstvo mora pogosto predvsem držati ravnotežje, ne pa ukazovati. Takšna je vsaj moja izkušnja.

Pri tem naj poudarim pomen medorganizacijskega sveta, v katerem so predstavniki naših domov in pomembnejših organizacij. In še razširjeni svet, kjer so poleg njih tudi predsedniki vseh društev, zdaj vabimo tudi predstavnike staronastajencev. To ni vlada, ampak, če že hočete, »senat«.

21. Je mogoča apolitičnost politične emigracije?

Po mojem ne. Če bi prišlo do apolitičnosti, bi izgubila svoj smisel, svojo identiteto. Gre za počasen razvoj, tu ne more biti neke revolucije. Vse naše delo stoji na političnosti, in če bi to nenadoma izvzel, bi se morda vse razpustilo. Tak proces mora biti počasen, postopen, naraven, tako kot bo nekoč postopno prišlo do asimilacije skupnosti, če ne bo novega pritoka. V tem smislu nam sodobna telekomunikacijska sredstva omogočajo bolj živ stik z domovino in na ta način prispevajo k upočasnjevanju teh procesov.

Počasi bo prišlo do razvodenitve politične primesi, po drugi strani pa kontinuiteta v Sloveniji pomaga pri ohranjanju naše političnosti, saj nam daje s svojimi dejanji povode, argumente za nastopanje. V tem smislu je za nas dobrodošla vsaka avtoritarna gesta leve v Sloveniji.

22. Skupnost torej potrebuje sovražnika za ohranitev svoje političnosti?

Vsak, ki se za nekaj bori, potrebuje za ta boj nasprotnika. Ponavljam, o teh stvareh ne moremo govoriti v smislu enkratnih obratov, ampak postopnosti. Naša skupnost je na primer tudi strankarsko že drugačna, saj imamo člane oziroma simpatizerje SKD in SDS. Vse to pa je običajen pojav. To pomaga pri ohranjanju skupnosti. Mirno lahko rečem, da mladih ne zanimajo politične stranke, ne argentinske ne slovenske. Zadeve, kot na primer škandal ob objavi naslovnice CD z Brezjansko Marijo s podgano, pa zanimajo tudi njih. In taki dogodki vsakič znova povzročijo, da skupnost spet deluje bolj združeno; napadi na njej svete stvari jo delajo bolj politično in bolj enotno.

23. Kako bi se glasila Vaša definicija/opis politične kulture obravnavane skupnosti – njenih značilnosti glede na izvor/vzrok, način delovanja, cilje?

Mi smo slovenska demokratična desnosredinska skupnost. Trenutni cilj postaja lastna ohranitev, pri starejših pa je bistveno tudi pričevanje o dobi revolucije, izvoru te skupnosti. Naše kulturno in drugo ustvarjanje je prispevek slovenski kulturi, česar se v Sloveniji premalo zavedajo. Imamo dovolj piscev (morda jih bo kmalu celo več kot bralcev ...).

24. Kako bi opisali razmerje med politično in etnično identiteto?

Svojčas je bilo to eno in isto. Zdaj opažam, da gre za dva samostojna pojava, ki pri nekaterih sovpadata, pri drugih pa je prisotna etničnost brez političnosti.

25. Kaj pa drugi in tretji rod, bi se strinjali s tezo, da se vloga ohranjanja slovenskega jezika manjša, političnost kot enakovreden del etnične identitete, temelječe na jeziku, pa zamenjuje »kulturna« identiteta, ki zgolj kot drugotno vsebuje tudi političnost?

Morda bi tezo kazalo nekoliko razviti, vendar v glavnem osebno soglašam z vami.

26. Kakšna bo slovenska skupnost čez recimo 30 let? Moja napoved je, da bo takrat še vedno recimo pet društev, v katerih bo slovenska živa govorica izjema, razen v nekaterih bolj formalnih zadevah in ob javnih prireditvah, ohranil se bo spomin na poboje, medtem ko aktualna političnost ne bo več navzoča ...

Če bo šel razvoj v Sloveniji tako, kot upamo, da gre, bi verjetno skoraj soglašal s to špekulacijo. Je pa težko napovedovati take stvari. Posebej me zanima, kaj bo z jezikom. Morda bo skupnost spet stopila na pot večje izolacije, morda pa se bo še bolj odprla. Možno je tudi, da bo stopil en dom po eni poti, drugi drugače. Možno je, da bo neka skupina striktno ohranjala jezik. Vprašanje je, na kakšen način in v kolikšni meri nas bo podpirala Slovenija. Sprejmimo vse to kot teze, kakšen pa bo razvoj dogodkov, tega ne moremo napovedati.

Možno je tudi, da se bo uvedla dvojezičnost, tako kot se že dogaja v Mendози. Taka pot lahko pritegne ljudi, prispeva k ohranitvi slovenščine, lahko pa ima nasproten učinek. Ker je primer slovenske skupnosti v Argentini edinstven, je vse novo in nepredvidljivo.

27. Kako gledate na Slovenijo in Slovence danes, kako ste gledali v preteklosti?

Zelo me moti in boli zmaterializiranost rojakov v Sloveniji, pa tudi pomanjkanje solidarnosti, občutka za skupnost. Vsak hoče zase najboljše, najnovejše. Nekje sem prebral razmišljanje o tem, kdo je bolj trpel – tisti, ki smo odšli v izseljenstvo, ali tisti, ki so ostali doma. Odgovor je spet stvar prepričanja posameznika, gotovo pa se giblje med svobodo, ki je niso imeli doma, in domom, ki smo ga morali mi zapustiti.

28. Kdaj ste prvič odšli na obisk v Slovenijo? Bi šli že prej, če bi bilo mogoče?

Prvič sem se vrnil leta 1996. Prej, pred letom 1988, ne bi šel, ker sem v glavnem soglašal z zadržanjem večine, da namreč tam nimam kaj iskati v takih okoliščinah. Človek lahko domovino nosi s seboj v srcu. Če bi imel denar, bi zdaj šel vsako leto, saj se tam počutim dobro. Šel bi na izpopolnjevanje slovenščine, časnikarstva, na literarne tečaje in podobno. V tem smislu moram reči, da je bila napaka Slovenske kulturne akcije, da ni vzgojila naraščaja. Tako danes skoraj ni več visoko sposobnih piscev, čeprav sem prepričan, da je talentov veliko.

29. Kako gledate na »vračanje« v Slovenijo?

To »vračanje« je pravzaprav iskanje novih obzorij. Psihološko gre res za vračanje, saj mladi, čeprav rojeni v Argentini, s prihodom v Slovenijo izpolnijo neko poslanstvo. Vračajo se namesto svojih staršev. Vračajo se pretežno intelektualci, ki iščejo novih obzorij, in to je sociološko gledanje, s psihološke perspektive lahko v tem vidimo izpolnjevanje »genetičnega mandata« svojih prednikov; kar se naše skupnosti tiče, pa je tako »vračanje« absolutno negativno, saj odhajajo »najboljši«, ki jih mi potem krvavo pogrešamo. Gre torej za svojevrsten paradoks.

30. Kakšno je vaše sodelovanje z ustanovami v Sloveniji? Ali naredi naša država dovolj za vašo skupnost oziroma kaj bi lahko še naredila?

Sodelovanje je, vendar še vedno ne s SIM. S to organizacijo ga tudi ne bo, dokler bo na vrhu sedanje vodstvo in dokler bo naša emigracija politična. Z Uradom za Slovence v zamejstvu in izseljenstvu so bili boljši odnosi v časih, ko so bili v vodstvu urada ljudje, ki so bolj razumeli našo skupnost. Z go. Logarjevo je razmerje korektno, tako kot je bil korekten njen obisk tu. Lepo smo jo sprejeli in odkrito govorili o naših problemih. Imeli smo vtis, kakor da nas včasih ne razume ali pa da v sklopu strukture urada ne more narediti več. Trudimo se za čim boljše razmerje in hkrati zahtevamo, da Slovenija izpolnjuje peti člen ustave, v katerem je zapisana dolžnost podpore izseljenstvu. Kako se ta podpora kanalizira, pa je drugo vprašanje, vprašanje dogovora. Prej se je kanalizirala bolj neposredno prek organov skupnosti, zdaj bolj prek veleposlaništva. S tem se ne strinjamo popolnoma, ker se bojimo, da se na ta način zadeva politizira in da bi se lahko ta pomoč v določenih trenutkih tudi politično pogojevala, kot se je zgodilo v primeru *Zbornika*. Prosili smo za dodatno podporo, a so nam jo ponudili pod pogoji, ki so bili proti naši časti, in smo jo morali zavrniti.

V glavnem pa menim, da je pomoč, vsaj kar se Argentine tiče, usmerjena zgrešeno. Po eni strani je politično pogojena. V zadnjih treh letih Zedinjena Slovenija ni prejela za predstavljene projekte niti tolarja. Vse projekte za delo organizacije, tiska ali šolstva so nam zavrnili. Po drugi strani pa je preveč nekega avtoritarizma in vsemogočnosti vladnih organov. Kot bi rekli: »Mi vemo, kaj vi potrebujete.« Mislím, da tudi mi vemo vsaj nekaj o tem, kakšne so naše potrebe. Vendar nas niso nikdar klicali na razgovor, čeprav stalno poudarjamo in prosimo za priložnost sodelovanja na tem področju.

4. Mario Bogataj, 4. november 1999, Buenos Aires
(po neformalnem pogovoru oddal pisne odgovore)

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

(skrajšana verzija – op. Z. Ž.)

Rojen sem leta 1928 v Ledinskih Krnicah (Idrija), kraju na meji med Italijo in

Jugoslavijo. Šolali so nas v italijanščini in slovensko sem se naučil brati in pisati v župnišču, kjer nas je učil župnik Janko Žagar z Razdrtega. Februarja 1944 so me Nemci odpeljali in me oddali domobrancem v Hotedrščici, od koder so me nato poslali v Ljubljano k domobrancem. Tam smo imeli v realki vsakodnevne vojaške vaje. Marca so me premestili na oklepni vlak, ki je stražil borovniški most in patroljiral med Brezovico in Logatcem. Junija sem bil premeščen na Rakek. Tokrat smo patroljirali med Logatcem in Postojno. Železnica je bila večkrat minirana, a v tistem času smo utrpeli samo eno žrtev na Ravbarkomandi. Konec julija 1944 sem odšel na dopust v Rovte in se tam pridružil novi domobranski posadki. 29. 4. 1945 smo zapustili Idrijo in prek Ajdovščine in Gorice sem 1. 5. že prišel v stik z Angleži v Furlaniji. Tam nas je bilo okoli 15.000, od tega okoli 3.000 primorskih domobrancev ter četniki, ljotičevci, hrvaški domobranci, srbski četniki in srbski prostovoljci. Po bivanju v različnih taboriščih sem se kot civil naselil v Beli Peči pri Trbižu, kjer sem dobil delo, nato pa sem leta 1948 odpotoval v Argentino.

2. Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?

To bo držalo. Za 80% pomorjenih domobrancev so krivi politiki. Ko je pribežal prvi domobranec v Vetrinje, je našel Narodni odbor v gostilni, kjer so igrali karte. Njega so potem zasliševali in pretepali, češ da je ovaduh. Rudi Bras se je v Argentini sam hvalil, da je stal na prsih domobranca in ga mučil. Če bi člani Narodnega odbora vsaj malo verjeli in poslali nekoga za transportom, da bi poizvedel, kam vozijo Angleži domobrance, bi jih lahko rešili 80%.

3. Raszlojenost na »elito« in »navadne« ljudi ...

Navadni ljudje – borci niso imeli nobene besede. Namreč, če bi politiki ne odstavili generala Rupnika, bi imel ta kot aktivni general več možnosti za pogovore z zavezniki, tako kot tisti, ki smo se umaknili v Italijo. Sami generali se bi znali pogovarjati, slovenski politiki, ki so bili ves čas skrivači v Ljubljani, niso imeli pojma, kaj se dogaja v svetu. Rekli so, da imajo zvezo z zavezniki, kar pa ne drži. To bi vedel povedati Vencel Ferjančič, ki je bil zavezniški obveščevalec na Vrhu pri Sv. treh kraljih. Za gospoda Stareta ve povedati, da je leta 1943 prinesel samo enkrat eno depešo za poslat v Aleksandrijo, potem pa nič več. Očitno je, da se niso strinjali s četniško politiko – Ferjančiča so namreč poslali prek četnikov zavezniki iz Egipta. Pa še to. Ko je Rupnik leta 1945 prišel v civilno taborišče Servigliano, kjer je bilo klerikalno vodstvo, ga niso hoteli sprejeti v taborišče. Ko je šel po taborišču, so ga razni hujskači celo opljuvali in ga sramotili z izdajalcem (priča živeča v Argentini v okraju Ezeiza).

4. Kako dolgo in na kakšen način je bil še aktualen »mit« vrnitve v domovino; kakšno vlogo je igral pri vzpostavljanju celovitosti, trdnosti SPE?

Mit o vrnitvi je trajal vse do leta 1955. Takrat pa se je skupina iz okraja San Justo

odločila in na svojo pobudo ustanovila svoje društvo. Takrat so imeli velike težave s Slovensko hišo, ki nikakor ni dovolila, da bi nekdo mislil s svojo glavo. Pokojni dr. Tine Debeljak je celo rekel, da se je »rodilo nezakonsko dete«, prav tako župnik Janez Kalan, ki je s prižnice v okraju Ramos Mejija dejal, da je to »hudičevo delo«. Proti »odcepitvi«, kot je označil Sanjuščane skrajni desni del Slovenske hiše (Zedinjena Slovenija in Katoliška akcija), so bili vedno in še danes nočejo priznati, da so navadni ljudje bolj razmišljali o prihodnosti, kot pa študirane glave, ki jih je bilo polno v Slovenski hiši. Sicer pa danes že govorijo in si celo privoščijo pisati, da je bilo društvo Zedinjena Slovenija tisto, ki je dalo pobudo za ustanovitev novih društev. Leta 1997 so celo predstavili ponarejen zapisnik, da so se leta 1962 zbrali v Slovenski hiši zastopniki vseh slovenskih društev in da so privolili, da bo Zedinjena Slovenija krovna organizacija vseh društev v Argentini.

5. *Kakšni so bili odnosi s predvojnimi slovenskimi priseljenci v Argentini skozi različna obdobja do danes?*

Dobri, saj sem se poročil s potomko prejšnjih emigrantov s Primorske.

6. *Kaj pa odnosi z argentinsko oblastjo – je bilo kdaj tudi kaj težav?*

Nikdar nisem imel težav. Državljanstvo sem dobil brez problemov.

7. *Kako ste kot posameznik(-i) oziroma kot uradna skupnost gledali na obiske v domovini v različnih obdobjih; zanima me tudi morebitna neuskklajenost mnenja vodstva in »navadnih«
pripadnikov SPE ...?*

Leta 1974 sem začel organizirati prvi čarter za obisk domovine in sicer na pobudo odbora Našega doma v San Justu. Ko smo najavili potovanje v Slovenijo, smo v 32 dneh razprodali vseh 157 sedežev letala. Zanimanje je bilo še večje, toda grozili so nam, da bodo podstavili na letalo bombo. Potniki so bili navadni ljudje, ki so prihranili toliko, da so lahko potovali. Še danes sem ponosen, da sem bil tisti, ki sem vzpostavil stik z domovino tako veliki skupini. SPE pri tem ni imela nobenega opravka.

8. *Kakšna je bila in je vloga vere in katoliške cerkve (slovenskih duhovnikov) pri graditvi ideološke podlage, vzpostavljanju notranje celovitosti in ustvarjanju in ohranjanju etnične in politične identitete vaše skupnosti?*

Pri tem je bil zelo majhen del duhovnikov, ki so vplivali na politiko. Glavni je bil seveda msgr. Anton Orehar, razvidno pa je, da ni imel soglasja večine duhovščine. To se vidi po pisanju knjig slovenskih duhovnikov (Hladnik, Lenček, Gogala). Večina slovenskih duhovnikov je šla službovat v argentinska župnišča, verjetno ker se niso hoteli podrežati politiki.

9. *Kako vidite vlogo političnega delovanja v primerjavi z vlogo šolstva, družine, cerkve, javnih občil, okolice ... pri ohranjanju etnične identitete – navedene medije sam vidim predvsem kot politične socializatorje, torej »agente« prenašanja politične kulture iz roda v rod. (?)*

Oznaka »agente« prenašanja politične kulture je pravilna, kajti vsa tukaj izhajajoča verska glasila (*Božje stezice, Duhovno življenje, Oznanilo*) so izraz politizacije, ki se prenaša. Samo z razliko, da Rupnika in domobrance, katerih poprej niso marali, zdaj pred mladimi označujejo kot velike žrtve, ne povedo pa, čigava krivda je bila to. Uradna politika SPE do krajevnih domov je bila in je vsiljiva. Slovenskih šol ne bi bilo, če ne bi bilo duhovščine, to je jasno, čeprav ima vsak dom svojo šolo. Je pa tudi res, da vodstvo SPE pristavi svoj lonček povsod tam, kjer so uspehi, kjer jih ni, so pa tiho.

10. *Nekoliko bolj »antropološko« vprašanje: kako bi opisali in ocenili vlogo ritualov – dviganja, pomena zastave, himne, proslav, verskih slovesnosti ... pri graditvi »kompaktnosti« SPE?*

Dviganje zastave je edino, kar nas druži, tu si nihče ne more lastiti zaslug. Slovenska zastava je, kar pomnim, nekaj svetega za narodnjaka, posebno če živiš zunaj domovine. Pri tem ne vidim zasluge te ali one pripadnosti, kajti to je Slovencu prirojeno.

11. *Mučeništvo pobitih med in po vojni gotovo predstavlja temeljno energijo skupnosti, najpomembnejši zgodovinski spomin. V kolikšni meri, če sploh, je danes izgubilo ali morda celo pridobilo na pomenu?*

Mučeništvo pobitih je zares globoka narodova rana. To danes tudi v Sloveniji priznavajo. To ne bo pozabljeno. Potrebno pa je, da se prizna odgovornost ne samo s komunistične strani, ampak tudi s strani vodstva SPE. Cerkev na Slovenskem je že izrazila obžalovanje (nadškof Rode na Urhu). Tukaj so še žive priče tistih časov.

12. *Eno od poglavij disertacije bo verjetno nosilo naslov Protikomunizem kot politična paradigma. Vaš komentar ...*

Če berem Kociprovo knjigo *Kar sem doživel*, šele temeljito spoznam vsa trenja, ki so bila v času po razpadu Italije – kako so se šli protikomunizem politični voditelji v zavarovani Ljubljani. Takrat se je šlo z orožjem, danes tudi komunisti razpisujejo volitve. Na volitvah pa zmaga tisti, ki zna pridobiti volivce. Paradigma biti danes protikomunist je odvečna, če nismo demokrati.

13. *Je bila vaša skupnost »zaprta, izolirana« itd; če da, do koga, zakaj?*

Takoimenovana »skupnost« je bila res zaprta. Kar pa se tiče posameznih društev, so imela stike z argentinsko javnostjo – ne vsa, ampak večina. Kar se tiče zaprtosti SPE in poprejšnje emigracije, je veljala zaprtost v smislu »vi tam, mi tukaj«. Šele

sedaj se je nekoliko odprla, ampak do zdaj še ni bilo nobenega sadu. Upam, da nekoč bo.

14. Čemu pripisujete odklonilno obnašanje dela mladih do SPE?

Odklonilno obnašanje do SPE lahko vidimo pri tistih, ki niso vključeni v Katoliško akcijo. Zedinjena Slovenija in Katoliška akcija sta si eno, drugje pa ni mogoče napisati svojih misli, kvečjemu v kakšnem listu v Sloveniji. Sicer pa, če se to zgodi, je takoj ožigosan za rdečega ali pa da ruši skupnost.

15. Je bila SPE politična ali ideološka emigracija?

Sama sebe imenuje »politična« – ne vem, če ima kakšno ideologijo. Pred osamosvojitvijo se je imenovala SLS, sedaj se imenuje SKD. Vse, kar ni za SKD, ni sprejemljivo pri SPE.

16. In danes, po osamosvojitvi Slovenije, prihodu demokracije (kakršna že je), ko je izpolnjen velik del pričakovanj SPE, je SPE še vedno politična oziroma ideološka emigracija ali je to le še po izvoru?

Ko je prišel med nas prvi sekretar za Slovence po svetu, je vodstvo dejalo (Marjan Loboda), da nas bo današnja Slovenija še bolj ignorirala kot prejšnja. Izrečena so bila gesla »držimo skupaj«, »mi se ne damo« in podobno.

17. Občutek imam, da SPE išče svojo novo identiteto, da se je znašla pred vprašanjem »kako naprej« – kdo in kaj je trenutno vaša skupnost? Je mogoča »apolitičnost« politične emigracije?

Apolitičnost je možna pri veliki večini. Manjšina, kot vedno, pa bo še naprej vztrajala pri svojem.

18. Kako bi se glasila Vaša definicija/opis politične kulture obravnavane skupnosti – njenih značilnosti glede na izvor/vzrok, način delovanja, cilje?

Da je zaostala v času.

19. V kolikšni meri je političnost/ideološkost SPE prispevala k ohranjanju slovenske etnične identitete znotraj nje? Kako bi opisali razmerje med politično in etnično identiteto Slovencev v Argentini?

Če računamo, da nas je po drugi svetovni vojni prišlo v Argentino okoli 7.000 in da slovenske šolske sobotne tečaje danes obiskuje še okoli 600 otrok, ne moremo reči, da je prispevek SPE velik. Je pa tudi res, da obstaja drugi del, ki se ne čuti obremenjenega s SPE. Ta del je precej večji, vendar ne prihaja do izraza vsak dan, ampak se pokaže ob večjih manifestacijah in ob poslušanju radia.

20. Kaj pa drugi, tretji rod?

Tisti otroci, ki danes obiskujejo slovenske šole, so tretji rod. Ta se manjša, a deža-

ven bo še 25 let. Takrat pa bodo morali imeti zasebno dvojezično šolo. Ne SPE ne cerkveno vodstvo do zdaj nista mislila na to, a pojav je neizbežen. Edino v Našem domu v San Justu smo pred 18 leti poskusili. Otroški vrtec je deloval tri leta, in to na pobudo odbora doma, kateremu sem sam predsedoval. Ker pa nismo bili »požegnani«, je vrtec razpadel. Dandanes se šola povečuje, vendar z načrtom za prihodnost, ko bo potrebna uvedba celodnevne uradno priznane šole s poukom slovensščine.

21. Prihodnost – odpreti vrata argentinskim ženinom, nevestam, prijateljem, Slovincem, ki ne znajo slovensko, in s tem pristati na »jezikovni samomor« ali ostati razmeroma zaprti na temelju znanja slovensščine in s tem pristati na manjšanje števila članov skupnosti – se strinjate s to dilemo, ki sem jo zaznal?

Ta ideja je neizbežna. Zadnje čase že sprejemajo može ali žene drugih narodnosti. Je pa še čutiti zaprtost do tistih, ki so slovenskega rodu, pa ne obvladajo jezika. Takšno zapostavljanje je dandanes v šoli. Če otrok ne zna slovensko, ga pač ne sprejmejo v šolo, ker bo »pokvaril« ostale.

5. Andrej Fink, 4. november 1999, Buenos Aires

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rojen sem leta 1947 v begunskem taborišču v Italiji. Oče je v Argentino prišel leta 1948, mama pa je prišla z menoj nekaj mesecev pozneje. Štejemo torej lahko, kot bi bil rojen v Argentini. Tu sem odrasčal v slovenskem duhu, kot večina mojih slovenskih vrstnikov. Po poklicu sem odvetnik, doktor prava z doktoratom iz Španije, sicer pa profesor politologije na pravni fakulteti. Poročen sem s Slovenko druge generacije.

2. Kaj menite o očitkih o razslojenosti znotraj SPE – borci : politiki, elita : »navadni« ljudje, projugoslovanska : proslovenska usmeritev?

Trenja so bila, in to močna, a na to smo gledali in še gledamo kot na sicer nekaj nezaželenega, vendar pa tudi kot na znak, da je v skupnosti življenje. Poznam na primer trenja med predstavniki »jugoslovanskega« in »slovenskega« toka. Sam sem bil že takrat, pred skoraj 30 leti (konec 60. let), privrženec slovenske državne samostojnosti. Takrat se je to marsikom, če ne mnogim, zdelo noro in včasih so bili kar hudi trenutki. Vendar mislim, da je bila debata potrebna, nekaj, kar »spada zraven«, kar dokazuje, da je skupnost živa. Če bi mislili vsi enako, bi to pomenilo, da nimamo nikakršne demokracije, ki smo jo sicer vedno zagovarjali in terjali. Ideja slovenske državnosti se je gojila predvsem v krogu SKA pod vodstvom Rude Jurčeca, v *Glasi SKA*. Ruda Jurčec, Alojzij Geržinič in moj oče Božidar Fink so bili vodilni v Argentini, ki so zastopali to linijo. Tudi to je bil eden od vzrokov preloma v SKA – poleg razhajanj glede popuščanja do režima v Sloveniji. Takrat je bil na

primer Žebot na obisku v Sloveniji in bili so še drugi pojavi, ki so kazali na težnjo po spreminjanju odnosov.

V Sloveniji je do dejanskih sprememb prišlo šele leta 1991. Takrat se je Slovenski narodni odbor kot nekakšna slovenska begunska vlada sam razpusil, saj smo dočakali to, česar smo si želeli in za kar smo si po možnostih prizadevali. Do tedaj pa smo se ločevali mi, ki smo bili odkrito za slovensko državo, od tistih, ki so jo sicer tudi želeli, a si niso mogli predstavljati, da je to sploh mogoče, in se zato tudi za to idejo izrecno angažirati.

Danes sicer vsi govorijo, da so bili vedno za samostojno Slovenijo, vendar pa takrat tega niso jasno izpovedovali.

3. Se je z dogodki leta 1991 samopodoba SPE spremenila? Ali je odlej še vedno ideološka oziroma politična emigracija ali je to le še po izvoru?

Menim, da se zdaj ne moremo več imenovati »politična« emigracija, kajti politična emigracija ima smisel takrat, kadar v matici ni pogojev za demokratično življenje. Zdaj so razmere bistveno spremenjene in SPE je nehala biti to, kar je bila po izvoru. Še vedno gre sicer za iste ljudi, politično misleče in z določenimi posebnostmi, lastnim miselnim izvorom, zaradi česar smo bili prej in smo še zdaj pogojeni. Poleg tega vidimo, da imamo iz našega kroga poslanca v slovenskem državnem zboru in podpredsednika ene od slovenskih političnih strank. Med nas prihajajo funkcionarji iz Slovenije in mi obiskujemo Slovenijo.

V zvezi s političnostjo SPE moram poudariti, da pri svojem mnenju izhajam iz čiste racionalnosti, razumem pa, da mnogi ljudje ne morejo enostavno preskočiti v drugačno mišljenje, kot je bilo tisto, s katerim so živeli pol stoletja. (Mimogrede, enako velja tudi v Sloveniji za vsaj nekatere nekdanje partizane.) Življenje v naši skupnosti, prizadevanje za njeno ohranjanje, vzdrževanje slovenskega jezika in drugo je zahtevalo od vsakega posameznika ogromno naporov, odrekovanja, idealizma, zato je zdaj težko na hitro preklopiti. Sedaj formalne opozicije proti nekdanjemu režimu ni več. Smo pa seveda še vedno politično misleča skupnost, ki ima precej razlik s slovenskim človekom v Sloveniji.

4. Bi lahko rekli, da je bila to prej ideološka emigracija – po izvoru in vsebini, zdaj pa je politična – po načinu delovanja?

Pred nekako 30 leti je bilo obdobje, v katerem so nekateri intelektualci razpravljali, kakšna emigracija pravzaprav smo. Končno je bilo ugotovljeno, da smo politična emigracija, kajti če bi bili samo idejna oziroma ideološka, bi to pomenilo, da nam gre samo za idejo. Nam pa je vedno šlo za politične konsekvence, torej za notranjo in zunanjo svobodo v Sloveniji. Naša usmerjenost je bila torej res politična, čeprav na zunaj nismo mogli »delati« politike. Tej političnosti je zdaj nekako odpadla striktna ideološka poanta, naboj, ideje pa so še zelo navzoče. Lahko bi rekel, da nismo več politična, begunska emigracija, saj bi se zdaj, seveda ob materialnih možnostih, lahko vsi vrnil v Slovenijo, če bi se hoteli.

5. Kako bi med pojme političnosti, ideološkosti ... uvrstili religijo? Kakšna je prepletenost verske, ideološke, politične, etnične identitete?

V naši skupnosti se je to precej mešalo, predvsem absolutno pozitivno. V tem ni bilo nobenih konfliktov ali hudih problemov, nasprotno, ena stran je drugo podpirala. Čeprav niso bili prav vsi katoliško usmerjeni, je bila skupnost vendarle versko, idejno in politično precej enotna. Katolicizem in protikomunizem sta bila med seboj zelo povezana, že od papeške okrožnice *Divini redemptoris* po letu 1930, ki je obsodila komunizem. (Druge okrožnice so obsodile tudi fašizem in nacizem). Še enkrat pa naj poudarim, da so bili med nami tudi socialisti in liberalci, torej svetovnonazorsko ne katoliki, a so vsi bili protikomunisti.

6. Kakšno moč je imela političnost pri ohranjanju etničnosti te skupnosti? Ali drugače, bi bila SPE danes tako narodnostno ohranjena, kot je, če ne bi bilo ideološkega naboja, energije?

Nam je šlo za zavest nekakšnega poslanstva: nismo smeli izginiti, saj je bila naša misija, dolžnost, da Sloveniji pomagamo spet pridobiti demokratičnost. To je bila energija za narodnostno ohranjanje. Komunizem je internacionalen, iz česar povzemamo, da mu je domoljubje tuje.

7. Protikomunizem kot politična paradigma ...

Odpor je bil za naš obstoj bistven, saj nas sicer ne bi bilo. Če ne bi bilo komunistične revolucije, ki je potem nasilno prišla na oblast, ne bi bilo odpora proti komunizmu in tudi ne našega eksodusa in politične emigracije. Ker je komunizem v Sloveniji sedaj formalno padel, bi ne imelo smisla, da bi se borili proti nečemu, česar ni več. Zato je normalno, da se nimamo več za politično emigracijo, kar smo bili toliko let. Še vedno pa smo politično misleči ljudje, ki opazujejo in ocenjujejo dogajanje v domovini. S tega vidika je protikomunizem lahko ideja, ki obstaja, tudi če komunizma ni, tako kot je lahko nekdo protifašist, tudi če fašizma ni več.

8. Je pometakem mogoča apolitičnost politične emigracije?

Prav zato, ker sem dejal, da smo politično misleči ljudje in nas političnost pogojuje, bi rekel, da apolitičnost nekaj politične emigracije sploh ni mogoča. Formalno skupnost ni več politična emigracija, *de facto* pa je še vedno.

9. Kaj pa drugi, tretji rod? Kako doživljata političnost?

Brez dvoma se bo to oddaljevalo, če mi je všeč ali ne. Že zdaj vidimo, da je veliko ljudi, ki jih politika ne zanima, in to celo v prvi generaciji. Če pogledamo v globino posameznika, pa lahko vendar ugotovimo, da je v jedru vsakdo opredeljen.

10. Je to, kar v ljudeh vendarle ostaja nedotaknjeno, politični »mit mučeništva«, torej spomin na pobite domobrance?

Ker v tem primeru besedo »mit« razumemo kot silnico, odgovorim pritrdilno. To

je namreč kruta resničnost. Če gre kdo danes v Rog in začne tam kopati, bo našel oprijemljive materialne dokaze tega, o čemer poslušša že vse svoje življenje tu v Argentini. Ta stvarnost bo v nas še dolgo navzoča, predvsem dokler ne bo razčiščena v Sloveniji. Od vsega, o čemer sva govorila, je to najbolj resnična stvarnost, tu ne gre za ideje in teorijo, ampak za 12.000 ubitih ljudi.

11. *Nisva še govorila o »mitu vrnitve«. Koliko časa je ta bil še dejavnik enotnosti skupnosti?*
Spomnim se, kako smo se nekoč, ko sem imel manj kot deset let, peljali v mestnem avtobusu in sta se moj oče in neki rojak pogovarjala o tem, ali bo vrnitev sploh mogoča. Dejansko se doma ni nič spreminjalo, medtem ko se je naše življenje tu že konsolidiralo, ustalilo. Nastal je za nas nekak nadomestek države, majhna Slovenija znotraj Argentine, tako kot je zdajle, ko se sredi Buenos Airesa pogovarjava po slovensko o slovenskih zadevah, med nama navzoča Slovenija.

12. *Se strinjate z naslednjo projekcijo? Čez 30 let bo v Buenos Airesu še štiri do pet slovenskih društev, v katerih bo slovenski jezik zgolj še jezik nekaterih javnih nastopov, v medsebojnem občevanju pa bo kraljevala španščina. Političnost bo skorajda izginila, ostal pa bo spomin na pobite domobrance kot izvor, začetek, razlog te emigracije. Politično delovanje bo zvoedenelo in v popolnosti ga bo nadomestilo kulturno ...*

Nespametni bi bili, če bi rekli, da se bomo ohranjali še sto let taki, kot smo danes, saj je očitno, da že zdaj nismo taki, kot smo bili pred 50 leti. To je normalen sociološki pojav, družba se pač presnavlja tako, kot jo pogojujejo okoliščine. Naša skupnost je še vedno isto telo, ki pa se vendarle spreminja. Mislim, da bo spomin na domobranstvo vsaj kot zgodovinski spomin na vzrok izseljenosti res ostal, političnost pa se bo seveda izgubljala. Tudi jezik se bo izgubljal in se že. Opazujem staronaseljence, ki so v Argentino prišli pred našo skupino in ki v glavnem ne obvladajo več slovenščine, pa se vseeno čutijo Slovence. Pogosto obžalujejo, da jih starši niso naučili svojega jezika. Jezik se bo torej res izgubljal, vendar bo kulturna identiteta ostala. Seveda je vse odvisno tudi od drugih okoliščin, na primer zakonskih partnerjev. Zelo pomembna pa bo tudi skupnost. Tisti, ki se od nje oddaljijo, se tudi sicer narodnostno hitreje asimilirajo.

Skupnost bo morda res ožja. Ne bojim pa se španščine. Tudi če bodo naši ljudje med seboj govorili špansko, bodo še vedno ohranjali slovensko zavest. Že danes mnogi mladi večinoma slovensko ne govorijo ne vem kako dobro in v medsebojnem sporazumevanju uporabljajo španščino, a bi praznine v znanju jezika kaj hitro zapolnili, če bi na primer dobili štipendije v Sloveniji.

13. *Kaj naj torej storijo v vodstvih društev: se odprejo tudi špansko govorečim in s tem pristanejo na nekakšen »jezikovni samomor« ali naj se zaprejo po načelu znanja in govorjenja slovenščine in s tem tvegajo, da bo čez nekaj let v društvu le še peščica slovensko govorečih, vseh ostalih pa sploh ne bo več zraven?*

Sem za odprtost. Pri ustanavljanju družine je npr. jasno, da je zakon višja vrednota

kot narodnost. Človek je najprej družabno bitje, šele potem Slovenec, Argentinec ali karsižebodi. Zagovarjam torej odprtost, saj lahko slovenski zakonec celo navduši svojega argentinskega partnerja za slovenstvo. Imamo že nekaj takih primerov, nekateri Argentinci so se tudi naučili slovenščine. Zdaj je pravi čas, da se odpre prost pretok misli s Slovenijo in da nam domovina ponudi pomoč, kar se je v majhni meri že začelo. S tem lahko nadomestimo našo šibkost, ki se bo stopnjevala. V tem pogledu nisem pesimist.

14. *Kakšen pa je po vaše odnos matice do vaše skupnosti? Kako ocenjujete obisk državne sekretarke Mihaele Logar?*

Vsi taki obiski so zelo pozitivni že sami po sebi, simbolno. Druga stvar je, kaj dobrega konkretno prinesejo. Mislim, da bi moralo biti pomoči več, saj je dosedanja res skoraj samo simbolna.

15. *Še beseda o pomenu rituala – procesij, narodnih noš, himne, zastave ...*

Gre za dve komponenti. Prva je, da je to res zunanja podoba, ki pa je vedno pomagala naši skupnosti. Na primer, naše zastave brez zvezde nihče ni poznal, kvečjemu so jo zamenjevali z rusko, vendar je bila za nas sveta, z njo smo se identificirali, jo nosili na procesijah, na romanju v Lujan, sam sem jo v šoli ponosno nosil kot značko. Ta naša samozavest torej ni bila obrnjena samo navznoter, ampak se je hotela prav s temi znamenji pokazati tudi navzven. Druga komponenta je vpliv argentinskega okolja. Tu je dvigovanje zastave in petje himne vsakodneveni ritual v vsaki šoli. V Sloveniji je to drugače, saj ste dolga desetletja morali izobešati zastave, ki niso bile po vaši volji in okusu, in imate zato zdaj morda odpor do tega.

16. *Je bila vaša skupnost zaprta, izolirana? Je njena organiziranost koga tudi odbila in zakaj?*

Pri nas res ni bilo zaželeno, da bi se člani skupnosti npr. poročali z argentinskimi partnerji. A pri tem absolutno ni šlo za diskriminacijo. Če je prihajalo do kakšnega nerazumevanja, je bilo to morda na medosebni ravni. Sam se spomnim trenutka, ko je mlajša sestra v družino, v kateri smo ves čas govorili, peli, molili slovensko, pripeljala argentinskega fanta. Imeli smo ga zelo radi (in ga seveda še imamo, saj je moj svak), a nam vseeno takrat ni šlo v račun, da bomo morali odtlej v njegovi navzočnosti govoriti špansko (naj mimogrede dodam, da se je potem naučil slovenščine, opravil v Ljubljani izpit iz tega jezika in postal slovenski državljan). Take zadeve mora človek v sebi predelati, kar pa ni lahko, saj se način življenja v družini tako rekoč obrne na glavo. Nastane občutek strahu pred neznanim.

17. *Kakšni so bili odnosi z argentinsko oblastjo in drugimi izseljenskimi skupnostmi, tudi slovenskimi staronaseljenci?*

Politika odprtosti je v Argentini ustaljena že od prejšnjega stoletja naprej. To je bila politika brez kakšne zakonodajne formalizacije, zakonodaje. Peron je odprl

vrata vsem, tudi v povojnem obdobju. Slovenci naj bi se po argentinskih načrtih naselili v notranjosti države, v pampi. Vendar pa je bila odprtost široka in ni bilo načrtovanega in nadzorovanega poseljavanja, tako da so se naši ljudje v nekaj dneh že porazselili po prestolnici in okoli nje.

Sploh so bili odnosi vedno odlični. Argentina je z nami zadovoljna in mi z njo. Imamo vse pravice in svoboščine, Argentina pa ceni bogastvo raznolikosti.

Z drugimi izseljenskimi skupnostmi nismo imeli veliko stikov. Morda še največ z Ukrajinci, s Hrvati pa zelo malo, če seveda odmislim zasebne stike posameznikov. Namreč, nikoli nismo vedeli, ali niso morda ustaši, s katerimi nismo hoteli imeti stikov. Hrvati so bili tudi precej neenotno organizirani in pogosto nismo niti vedeli, na koga naj bi se obrnili.

Do 90. let so bili stiki praktično samo na zasebni ravni. Po letu 1991 pa se je tako vse spremenilo.

18. *Kako je bilo z obiski v Sloveniji – kakšnih komentarjev so bili deležni?*

V večini do osamosvojitve nismo odobraval obiskovanja Slovenije. Hoteli smo ostati politični emigranti z vsem, kar to pomeni, da torej ne smemo sprejemati niti administrativnih aktov oblasti, ki je nismo priznavali, že ob prehodu meje in drugje. Posebno se nam je to zdelo neprimerno, če je šlo za vidnejšega člana SPE, četudi je šel v Slovenijo iz osebnih razlogov. Vedeli smo, kakšno ponižanje čaka doma obiskovalce iz naših vrst.

19. *Kakšni so se vam zdeli Slovenci v Sloveniji? So se vam zdeli »opranih možganov«, prestrašeni, bolj sproščeni?*

Stiki z domovino niso bili nikoli povsem pretrgani, vedno smo si dopisovali in mislim, da smo imeli kar pravo podobo o domovini, z različnimi niansami seveda. Odvisno je bilo od tega, s kom smo bili v stiku, kdo je prišel k nam na obisk, kmet, duhovnik, kakšnega značaja je bil itd. Pri mlajših je zadeva seveda drugačna, pri starejših pa je bilo res mogoče opaziti nekaj »pranja« in strahu. Mladim sicer primanjkuje zgodovinskega znanja in čutiti je, da niso bili neposredno vključeni v dogajanja. Med starejšimi so eni pretirano zagrizeni, drugi pa pretirano resignirani. Dogajanje v domovini pa smo vedno spremljali, še posebej od leta 1985, ko so se začeli opaznejši premiki.

20. *Kako gledate na odhajanje, »vračanje« v Slovenijo?*

Pri vračanju gre dejansko za zastopanje staršev. Ko sem pred časom predaval na Pravni fakulteti v Ljubljani, sem ob koncu povedal, da sem vesel, da lahko predavam na istem mestu, v isti predavalnici, v kateri je pred petdesetimi leti prejel diplomu moj oče. S tem je nek življenjski krog sklenjen, ko se po sinu vrača oče. Tako čutijo tudi drugi, med njimi moji sorodniki. Četudi gre za majhno število, vendar – vračajo se.

6. Vital Ašič, 4. november 1999, Buenos Aires

1. *Vaš čisto kratak življenjepis ...*

Rojen sem leta 1935 v Ljubljani. Obiskoval sem slovensko ljudsko šolo v Polhovem Gradcu, tri leta in pol gimnazije pa sem naredil v Avstriji. Klasično gimnazijo sem končal v Bernalu v Argentini, na buenosaireški državni univerzi (fakulteta za pravo in družbene vede) sem diplomiral. Po materini strani izhajam z Gorenjske – grad Turn v Preddvoru; moja prateta je bila Josipina Turnograjska, prva slovenska pisateljica. Po očetovi strani pa s Štajerske, iz Koprivnice pri Brestanici; v sorodstvu sem tudi s stiškim opatom Rafaelom Ašičem in Simonom Ašičem.

Izgnali so nas na podlagi lističa nekega partijskega funkcionarja, da je naše premoženje last tretjega rajha. To je bila prava farsa, saj mi še danes nihče ne zna povedati, zakaj smo bili izgnani, še premoženje ni bilo tako veliko, da bi lahko padli pod agrarno reformo. Kar se tiče mojega delovanja v skupnosti, prilagam pisni povzetek:

Deloval v Slovenskem katoliškem akademskem društvu SKAD in bil nekaj let predsednik. Nekaj let urednik revije *Mladinska vez*.

Podtajnik za stike s tujimi skupnostmi v tajništvu za mednarodne zadeve v Junta Nacional argentinske krščanske demokracije – Partido Democrata Cristiano.

Navezal sem prve stike med argentinsko in slovensko krščansko demokracijo. Delovanje v FEDECE (Federacion de Estudiantes Democraticos del Centro y Este de Europa) kot delegat slovenskega akademskega društva. Nekaj let sem bil tudi njen glavni tajnik (predsednika). Ta federacija je nastala po madžarski vstaji in družila mlade voditelje najvažnejših imigrantskih povojnih protikomunističnih skupnosti v Buenos Airesu.

Delegat SLS pri ustanovnem kongresu Nouvelle Equipes Internationales v Caracasu, kjer so nas priznali kot polnopravne člane.

Od leta 1991 tajnik za institucionalne zadeve Zedinjene Slovenije.

Podpredsednik Zedinjene Slovenije, ipd.

Predstavnik naše skupnosti pri FAC (Federacion Argentina de Colectividades), ki združuje večino (nad petdeset) federacij priseljenskih skupnosti v Argentini. Trenutno se posvečam načrtu in izvedbi pravne ureditve predstavniškega društva vseh slovenskih organizacij v Argentini, tj. ustanovitvi Federacije slovenskih društev v Argentini.

2. *Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?*

Osebnostno nisem doživel bega v Avstrijo in Vetrinje maja 1945, vendar sem si ustvaril zgodovinsko sliko o zadevi: kakor leta 1918, seveda *mutatis mutandis*, voditelji demokratičnih strank niso bili na višini dogodkov. Slaba mednarodna informacija o najvažnejših tedanjih političnih dogodkih, neomejeno zaupanje v zahodne zaveznike, absolutno pomanjkanje državotvorne miselnosti, vse to je pripeljalo do sko-

raj naivne predaje Angležem. Komunisti so seveda imeli vse informacije, odlično in izurjeno vodstvo, mednarodno politično podporo in zaledje pri sovjetih in drugih zaveznikih.

Glede same vrnitve domobrancev menim, da je zavlado ob angleški izdaji veliko razočaranje in panika in bi se lahko množično rešili ne glede na to, ali so bili voditelji ali ne, seveda če bi takrat kdo jasneje razumel situacijo in dvignil demoralizirano slovensko protikomunistično vojsko.

3. Kako dolgo in na kakšen način je bil še aktualen »mit vrnitve« v domovino; kakšno vlogo je igral pri vzpostavljanju celovitosti, trdnosti SPE?

»Mit vrnitve« je zgodovinsko dejstvo vsake politične ali verske emigracije. Vendar pa menim, da je bila želja do vrnitve predvsem pri starejših, ki so Slovenijo doživeli. Mladina ima dejansko domovino tukaj, čeprav je »ideološko« vzgojena, da je »doma« v Sloveniji. Proti pričakovanju tukajšnjih Slovencev pa matična Slovenija sploh ni pokazala zanimanja, še manj pa, da bi naši emigraciji praktično omogočila vrnitev v Slovenijo. Vtis imam, da smo »drugovrstni« Slovenci, četudi nas je kar dosti tudi slovenskih državljanov. In da je želja, vsaj sedanje kontinuitetne vlade, da ostane še kar naprej in v nedogled razpršeni po svetu. Ob razglasitvi slovenske samostojnosti smo tukaj lahko ugotovili, na kolikih vplivnih mestih so Slovenci v argentinski družbi. Za slovensko stvar so naredili vse in bi bili še naprej pripravljene solidno delovati za Slovenijo. Tega matična Slovenija sploh ne želi in ni niti skušala podpirati niti pokazati minimalnega zanimanja. Velika izguba, predvsem za Slovenijo.

(Zanimiva je bila teorija prof. Puca, odpravnika poslov novonastalega slovenskega veleposlaništva v Argentini, o zgodovinski vlogi naše skupnosti v Argentini, predstavljena na njegovem predavanju v Slovenski hiši. Strinjam se z njegovim mnenjem, da je naša skupnost nekakšen izrezan in zamrznjen del slovenskega naroda. Ohranilo se je pojmovanje demokracije in politike iz časov, ko je naša skupnost zapustila domovino. Nekatere vrednote, ki smo jih mi ohranili, doma pa jih ni več, bi morda lahko na nek način »vrnili« Sloveniji in jo oplemenitili.)

4. Kakšni so bili odnosi z argentinsko oblastjo?

Na splošno dobri ali celo odlični, predvsem zaradi splošne zgodovinske argentinske migracijske politike. Program ideologa argentinske ustave Jan Bautista Alberdija in Generacion del 80 glede evropske migracije (Argentina naj bi bila ameriška Evropa) ter kar privilegirani položaj, ki ga ima tujec – imigrant v argentinski ustavi. Edina senčna doba, vendar kratka, med Slovenci in vlado je bilo Peronovo preganjanje katoliške cerkve. V tem slučaju so se naši Slovenci postavili na stran cerkve, vendar brez kakšnih posledic.

V obdobju Peronove vlade smo bili pač katoliško-nacionalistična imigracija, torej nekako ideološko v skladu s peronizmom. Marsikdo je dobil celo višja mesta v državni administraciji, kar drugje po svetu ni ravno normalno, ko gre za pravkar prispele priseljence.

Pod vojaško vlado se Slovenci seveda niso opredelili niti sodelovali z levico ali gverilo, tako da niti skupnost niti posamezniki (razen zelo redkih izjem) niso bili prizadeti. Kakor v vseh drugih odnosih, je bila slovenska skupnost bolj zaprta ter ni posebno iskala stikov z oblastjo (v Mendozi je bilo glede tega drugače predvsem zaradi odličnih odnosov vodilne rodbine Bajuk s tamkajšnjimi katoliškimi krogi). Sistematično delo »navzven« se je začelo predvsem ob osamosvojitvi Slovenije. O tem več v poročilu v *Zborniku Zedinjene Slovenije*.

5. Je po slovenski osamosvojitvi SPE še »politična« emigracija?

Občutek imam, da išče svojo novo identiteto, da se je znašla pred vprašanjem »kako naprej«. Kdo in kaj je trenutno vaša skupnost? Je mogoča apolitičnost politične emigracije?

Takoj po osamosvojitvi je marsikdo verjel, da je pač logično konec našega statusa »politične emigracije«. Z navdušenjem je skupnost sprejemala in organizirala vsak obisk iz Slovenije, seveda je bila to dolgoletna žeja in lakota po vsem, kar je bilo slovenskega. Potem se je izkazalo, da je marsikdo prihajal bolj iz turističnih ali drugih (tudi volilnih), ne pa čisto patriotskih razlogov. Uradni obiski so nam bili v času Demosa naklonjeni, potem pa ne več.

Kmalu se je izkazalo, da nismo normalni državljani Slovenije oziroma da nas kot takih ne upoštevajo. Prihodnost je velika uganka. Če bi Slovenija vsaj moralno podprla naše delo, bi to pomenilo veliko za še naslednjih nekaj rodov.

6. Zanimajo me razhajanja med politiki in borci, jugoslovansko in slovensko usmeritvijo ...

O prvem ne vem veliko, saj sam nisem bil med domobranci. Vem le, da so bili eni pač dosledni domobranci, ki so priznavali Rupnika, drugi pa so bili proti njegovi vlogi. Vendar o tem res ne vem veliko. Kar se tiče drugega razhajanja lahko povem, da sta bili dve usmeritvi. Ena je bila uradna, Staretova SLS-ova in ta je menila, da je edina možnost obstoja Slovenije znotraj Jugoslavije, pa čeprav smo bili vsi načeloma za samostojnost. Takrat je bilo tako razmišljanje mogoče bolj logično, še posebej pred vojno, ob tako veliki moči italijanskega in nemškega sveta. Medtem se je mednarodna situacija zelo spremenila in Slovenija jo je znala izkoristiti. Šlo je za zvestobo slovenskemu narodu, vendar pač v za nekatere edini možni obliki znotraj demokratične Jugoslavije. Vseskozi pa so obstajali na primer stražarji, frakcija, ki je obstajala že v Sloveniji, ki so bili od nekdaj za samostojno slovensko državo. Pri vsem tem velja poudariti, da ni šlo za hude razdore, ampak za razpravljanje, za različne »taktične« tokove na temelju iste ideje. Nihče ni bil na primer za Nemce ali Italijane, tako kot ne za izginotje slovenskega naroda.

7. Kako bi umestili katoliško vero in duhovščino v diapazon: slovenstvo, ideološkost, političnost ...?

Primer. Na nekem kongresu v Caracasu leta 1963 smo se dobili s skupnostjo Slovencev, kolikor jih je še bilo. Povedali so, da brez duhovnika organizirana skupnost ne more obstajati. Ko je potem prišel, je bilo deloma že prepozno. Duhovnik

je bil vedno intelektualec, ki je prevzel organizacijsko in vodilno vlogo, saj so ga na to mesto postavili že sami verni izseljenci, vajeni tega odnosa še iz domovine.

Vloga vere in katoliške cerkve je bila bistvena za ohranjanje slovenstva, ni pa bilo enotnosti v delovanju. Obstajala so nekaka polja vplivanja (»esferas de influencia«), ki so bila odvisna od osebne privlačnosti ali moči različnih duhovnikov. Katoliška akcija je ohranila še nekatere medvojne metode delovanja (tajnost itd.). Ni se mešala z argentinsko katoliško cerkvijo.

8. Zato, ker je bila verska opredelitev vzrok vsega skupaj, izselitve?

Ne samo to, to je napaka. Ta emigracija ni samo verska, saj smo imeli tudi socialiste, liberalce, vendar njihove ideje niso zapisane, vidne, saj niso imeli takega stika s centralo na Ramon Falconu. Tudi sam nisem standardni begunec itd., saj nisem bežal, kot večina, ampak sem imel drugačno pot. Kdo vse je v Argentini, se je pokazalo šele ob slovenskem osamosvajanju, ko smo vsi stopili skupaj. V tistih mesecih smo prišli do zelo visokih zvez v Argentini tudi prek ljudi, ki so bili prej neopazni, oddaljeni.

9. Katolištvo in protikomunizem torej nista isto, lahko pa potegnemo paralelo?

Isto seveda nista, saj niso bili vsi verni. Skupni imenovalec je res lahko beg pred komunizmom, ki je kratil pravice in svoboščine. Res pa je, da je katoliška cerkev že pred vojno komunizem označila za največje zlo in to se je vernikov prijelo. Ljudje niso bežali zato, ker so bili katoličani, ampak zato, ker so se kot katoličani upirali komunizmu in jim je zato ta postal grožnja.

10. Za kaj je šlo pri SKAD-u?

Slovensko katoliško akademsko društvo ni spadalo pod Zedinjeno Slovenijo, ampak je bilo avtonomno. Nekaj let je krasno delovalo, v njem so bili vsi slovenski študenti, okoli 50 nas je bilo. To je bilo intelektualno sproščeno društvo, tam smo debatirali o vsem. Upali smo si celo organizirati ples, čeprav je bilo to sprva prepovedano. Imeli smo razne znanstvene teme, debate, družabna srečanja itd. *Mladinska vez*, sicer mesečnik mladinskih organizacij, je bil prav tako nekaj posebnega, poln humorja, s karikaturami. Zgodilo se je na primer, da se je nekoč v neki karikaturi pojavila Titova karikatura, in že smo slišali zgražanje, češ, kako je mogoče, da imamo stike s Titom. V vsej patetiki niso prenesli niti navadnega vica. Na žalost je akademsko društvo že prenehalo delovati.

11. Je bila skupnost zaprta, izolirana? Kako je bilo z mešanimi zakoni, stiki z drugimi izseljenskimi skupnostmi?

Naša skupnost je bila in je zaprta. Vendar ne v smislu židovskih getov, ker so pač Slovenci živeli razpršeni med Argentinci. Lahko bi jih primerjali s situacijo manjšinske skupnosti prvih kristjanov v rimskem imperiju pred Konstantinom. Slovensko je bilo prva vrednota, potem so šele sledile druge, in zaprtost je bila edina

možnost preživetja. Seveda se s tem niso vsi strinjali. Dr. Brumen in dr. Gogala sta na to opozarjala že pred 30 leti.

Nekateri strogi fanatiki so zadevo pripeljali do prave diskriminacije. Nekaj primerov: ob obisku nadškofa dr. Šuštarja v slovenski šoli v Slovenski hiši so otroke slovenskega tečaja za špansko govoreče peljali v bližnji park, da nadškof ne bi opazil, da je tudi nekaj otrok, ki niso »čisto« slovensko govoreči. Sam sem doživel hudo diskriminacijo mojega sina Ivančka (slovensko ime je po izrecni želji žene, Argentinke), ko smo bili na počitnicah v Hanželičevem domu v kordobskih gorah januarja 1998. Tam je bila istočasno slovenska mladinska počitniška kolonija, ki jo vsako leto organizira Zedinjena Slovenija. Naprosil sem voditelja, če se lahko moj sin Ivan pridruži skupini pri nogometu. Dovolili niso niti tega najmanjšega stika, ker bi lahko onesnažil »čistočo« slovenščine otroške skupine. Pripomnil bi še, da sem prav jaz pravno ustanovil počitniški dom dr. Hanželiča, dolga leta sodeloval in bil končno tudi podpredsednik Zedinjene Slovenije.

Tako diskriminacijo je opaziti v Južni Ameriki le še pri redkih zaprtih skupnostih (Nemci v Čilu, Paragvaju, Judi in še nekateri drugi). Seveda, ko je šlo za dolgotrajno brezplačno delo za skupnost, me nikoli niso diskriminirali in ni motilo, da je žena Argentinka ali da so otroci iz mešanega zakona ...

Glede porok še tole. Edini pravi ženin ali nevesta v hiši je bil veren Slovenec (-ka) in po tem pravilu so se mladi večinoma poročali. Sam se s tem nisem nikoli obremenjeval. Če bi se zaljubil v Slovenko, v redu, ampak sem se v Argentinko in po njeni smrti spet v Argentinko... To je odvisno tudi od osebne odprtosti. Sam sem se veliko družil z Argentinci, nekateri pa se ne, dobro je samo, kar je slovensko. Gre za prevrednotenje narodnosti, nekateri pa celo pretiravajo, da Slovenec ne moreš biti, če nisi katoličan. Vse te stvari so v ljudeh tako globoko vsidrane, da jih po svoje razumem, čeprav sam nisem del tega. Seveda je jasno, da je poroka znotraj enega naroda enostavnejša, odpadejo možni problemi nerazumevanja kulturnih posebnosti. Sam nisem imel teh težav nikoli, nasprotno, obe ženi sta me vedno razumeli, otroci so lahko bolj odprti itd.

Glede stikov z drugimi izseljenski skupnostmi naj povem, da sem bil sam v tem precej doma, ker sem bil nekaj časa predsednik FEDECE. Šlo je za močno federacijo osmih najpomembnejših političnih emigracij. Najbližje smo si bili s Poljaki, precej tudi z Ukrajinci, Madžari, Slovaki, Estonci, s Hrvati pa nismo imeli stikov, ker je šlo za pretežno ustaško emigracijo, s katero nismo hoteli imeti opravka. Naša skupnost je imela navzven zelo malo stikov, dobro je bila organizirana predvsem navznoter. Vse skupaj se je spremenilo v 90. letih, vendar se še zdaj čuti, da naše skupnosti argentinska javnost ne pozna in prizna dovolj. Argentinci ne pridejo na naše prireditve, ker vedo, da bodo morali poslušati vse v slovenščini, ki je ne poznajo. Še vedno je vse strogo v slovenščini, niti uvodni pozdrav ni v španščini.

12. V kolikšni meri je na identiteto skupnosti vplival politični »mit mučeništva«?

Mučeništvo pobitih res predstavlja najpomembnejši zgodovinski spomin naše skup-

nosti. Mislim, da utemeljeno. Slovenski narod mora obračunati s svojo zgodovino, kakor so to storili že marsikje, celo v Argentini, ki je v tem smislu lahko kar vzgled: narod je postavil pred civilna sodišča bivše diktatorje in mučilce, ki so bili obsojeni, kaznovani in zaprti. Splošno mnenje in narod jih sploh nimajo za heroje, kot se to dogaja v Sloveniji glede bivših komunističnih krvnikov. Zanimivo bi bilo preštudirati psihopatološke posledice za ves slovenski narod zaradi nereševanja in prikrievanja zločinov, storjenih zavestno in načrtno, predvsem tistih po vojni.

13. Kakšna je bila vloga ritualov pri ohranjanju celovitosti SPE?

Vloga ritualov je pomembna, to je naša skupnost verjetno prevzela od argentinske družbe, ki temu posveča veliko pozornost, kar se mi zdi pozitivno, saj utrjuje zavest, podobno kot verski simbolizem zakramentov ... Osebno sem doživel porazen občutek, ko sem »ponosno« prvič potoval v samostojno Slovenijo, pa sem na sežanskem mejnem prehodu zaman iskal slovensko zastavo. Na moje vprašanje, zakaj tako, mi je uslužbenec na vlaku odgovoril: »Ja, pa je res ...« Sam tega ni opazil, povedal pa je, da je zadaj na dvorišču (iz vlaka nevidna) slovenska zastava ...

14. Kako gledate na dilemo o prihodnosti slovenskih domov – ali naj odprejo vrata argentinskim ženinom, prijateljem, Slovincem, ki ne znajo slovensko, in s tem pristanejo na »jezikovni samomor«, pa ohranijo dom živ ali naj se zaprejo v imenu znanja slovenščine ...?

Ne odpreti vrat španščini bi bil šele »samomor« – kulturni! Je pač logično, da bo vedno manj Slovencev dobro obvladalo slovenščino – po 50 letih emigracije.

Kulturno življenje, predavanja, tisk in drugo je nemogoče nadaljevati res kvalitetno, če bi zahtevali samo slovenščino. Ko je bil predstavnik judovskih organizacij v Argentini povabljen na neko slovensko prireditev, je začuden pripomnil, da bi bila kar cela prireditev brez ene same španske besede celo pri njih nemogoča.

Mladina gre svojo pot naprej in bo iskala, kar potrebuje, kjer koli, ne glede na jezik. Menim, da je pomembno, da se ohranja slovenska zavest, ponos, da so potomci slovenskih staršev, in pripravljenost za najboljše mogoče stike z matično Slovenijo. Moji otroci, čeprav iz mešanega zakona (starejša sta celo slovenska državljana po lastni, prostovoljni odločitvi), svojo slovensko zavest s ponosom izpovedo povsod, ne glede na to, da so tudi lojalni Argentinci. Ob priložnosti praznovanja okrogle obletnice slovenskega Prekmurskega društva Montevideo (prekmursko je samo ime, družni pa vse Slovence v Urugvaju) sem na proslavi predstavljal Zedinjeno Slovenijo. Z začudenjem sem opazil mnogo prav globoko zavednih urugvajskih Slovencev, čeprav nihče ni znal niti besede slovensko ...

15. Kako je bilo z gledanjem na obiske v Sloveniji?

Slabo. Sprva je veljalo nekakšno javno mnenje, da tisti, ki gre v Slovenijo, priznava tamkajšnji režim. Tudi sam sem šel v domovino, proti temu javnemu mnenju.

16. Kakšni so se vam zdeli rojaki doma?

Ko sem bil prvič tam, so bili ljudje preplašeni, o nekaterih stvareh si niso upali govoriti, zapirali so okna, da jih ne bi kdo slišal itd. Sčasoma se je zadeva tajala, kar sem opazal iz obiska v obisk, še posebej po letu 1980, ko so se še posebej mladi odkrito ponorčevali iz režima. Po osamosvojitvi je prišlo do izjemnih sprememb, na samih ljudeh in na hišah, v Ljubljani. Prej je bilo vse zanemarjeno, sivo, ljudje neprijazni. Zdaj je spet živo, lepo.

17. Sodelujete pri prenovi organiziranja skupnosti ...

Glede naše skupnosti opazamo veliko pomanjkljivost, da imamo premalo institucionalnih stikov z drugimi skupnostmi in argentinskimi in slovenskimi državnimi oblastmi. Zato zagovarjam zamisel, da se Zedinjena Slovenija decentralizira, da se da vso samostojnost domovom, po drugi strani pa tisk, vzgoja, splošni problemi skupnosti itd. preidejo na Federacijo slovenskih društev v Argentini. Organi bi bili občni zbor delegatov vseh društev, na katerem bi začrtali splošno politiko vse skupnosti, organ predsednikov vseh društev, ki bi se sestajal pogosteje in usklajeval delo društev, izvršilni odbor pa bi bil voljen od vseh društev. Nekaj podobnega imamo že zdaj, vendar na primer predsednika zdaj ne volijo vsa slovenska društva, ampak le civilno društvo Zedinjena Slovenija. Ta predlog je trenutno v razpravi; po mojem lahko taka sprememba pomeni prilagoditev sedanjemu času. Upam, da bodo predlogi, s katerimi nisem uspel pred več kot 30 leti, danes vendarle naleteli na razumevanje. Žal sam ne spadam med dejavnike moči in zato o takih stvareh ne morem odločati, lahko jih samo predlagam.

18. Odnosi s Slovenijo ...

Kakor hitro je bilo mogoče, sem obiskal Slovenijo, takrat Jugoslavijo, čeprav v naši skupnosti to ni bilo zaželeno. Toda jaz sem vedno ločil med Slovenijo in režimom, ki v njej vlada. Imam najboljše stike z množico sorodnikov in tudi s sovaščani iz Polhovega Gradca, kjer sem preživel otroška leta. Čeprav se imam za lojalnega državljana Slovenije, me boli in skrbi, da slovenska država nima pravega zagona, da bi se vključila v demokratični svet in postala res pravna država. Pred argentinskimi odličniki se ne morem pohvaliti, da sta na primer predsednik in premier Republike Slovenije bivša visoka komunistična funkcionarja balkanske Jugoslavije ...

7. Mirko Vasle, 5. november 1999, Buenos Aires

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rojen sem leta 1951 v Argentini, seveda slovenskim staršem. Sem uradnik, sicer pa že nekaj let urednik slovenske radijske oddaje Okence v Slovenijo. Že dvajset let se ukvarjam z novinarstvom, čeprav nikoli nisem tega študiral. Moj oče je bil

nemški vojak in iz Slovenije se je umaknil v Italijo. Mama je bežala čez Ljubelj, a nato takoj odšla v Italijo. Z očetom sta leta 1948 prišla v Argentino in se tu poročila. Tudi sam sem poročen s hčerko slovenskih političnih emigrantov in imam dva otroka. Doma govorimo slovensko, čeprav nam vsem bolj teče španščina.

2. *Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrti?*

Bral sem nekaj zgodovinskih knjig o tej zadevi, ne morem pa trditi, kaj je resnica, saj moraš imeti za vsako trditev dokaz.

3. *Očitke o razslojenosti SPE (borci : politiki, elita : navadni ljudje ...) sem zaznal že ob prvem obisku leta 1990 ...*

Razslojenost je bila in je. Razslojenosti med borci in politiki ne poznam, čeprav so v zadnjem času nekateri naši vodilni politiki izkoristili priložnost, da so si ustvarili svoj prostor v Sloveniji. Tudi v tem vidim razslojenost. Nasprotovanje med Taborem in Vestnikom je vedno obstajalo, vendar danes ne pride več do izraza. Sicer pa so bili tisti na vrhu vedno druga kasta, sloj. Tudi sam sem sodeloval pri raznih odborih, na primer v Slomškovem domu, in vem, da se je večkrat zgodilo, da je odbor odločil nekaj, naredilo pa se je tako, kot so odločili »drugi«, ki so odločali iz ozadja. Navadni ljudje se jim na odprt način niti ne upirajo in jih niti ne zanima. Gredo pač v svoj krajevni dom, k nedeljski maši, na kakšno igro, vodenje pa jih ne zanima. V naši emigraciji je bila kot v vsaki podobni emigraciji zaprtega tipa neke vrste diktatura in je v nekem smislu še vedno. Po osamosvojitvi so ljudje začeli bolj potovati in so sami videli, kaj se dogaja doma.

4. *Kako dolgo in na kakšen način je bil še aktualen »mit vrnitve« v domovino; kakšno vlogo je igral pri vzpostavljanju celovitosti, trdnosti SPE?*

Mit seveda že ni več aktualen, bil pa je vse tja do sredine 80. let. Vsak neprogramiran obisk domovine je pomenil v prejšnjih časih za vodilne izdajstvo. Sam sem bil v Sloveniji leta 1972, in ko sem se vrnil v Argentino, me nekateri niso hoteli niti pozdravljati. Vendar pa je vsak imel pravico iti domov, saj se imamo za demokratično skupnost, ki se bori proti enoumju. Vedno pa se je govorilo, da naj bi nekateri od teh vodilnih večkrat prekorščili mejo, govorili pa naj bi, da so prišli le do Trsta in Celovca. Sicer pa konkretna želja po vrnitvi v Slovenijo ni dolgo živela, saj so se ljudje kmalu vživeli v novo okolje, se vkoreninili. Morda so o tem razmišljali prva leta, potem pa ne več.

5. *Kakšni so bili odnosi s predvojnimi slovenskimi priseljenci v Argentini?*

Navadni člani SPE s staronaseljenci sploh nismo imeli stikov, to je bila »grda beseda«. Po slovenski osamosvojitvi se je stvar spremenila, zdaj se medsebojno obiskujemo, zadnji dve leti tudi vodstvo ZS redno obiskuje njihove proslave. Masivno pa še vedno ni neke povezave, deloma iz navade, pa še vedno tudi iz idejnih razlogov.

6. Kaj pa odnosi z argentinsko oblastjo?

Pred osamosvojitvijo Slovenije praktično ni bilo odnosov med SPE in argentinsko politično oblastjo. Od začetkov osamosvajanja naprej pa so se začele številne akcije v argentinski javnosti. Prej se je bilo res težko predstavljati kot slovenska skupnost, če pa so vsi poznali samo Jugoslavijo.

7. Kakšna je bila vloga vere in katoliške cerkve (slovenskih duhovnikov) pri graditvi ideološke podlage, vzpostavljanju notranje celovitosti in ustvarjanju ter ohranjanju etnične in politične identitete skupnosti?

Ta vloga je bila bistvena pri ustvarjanju in vzpostavljanju ideološke ter etnične identitete in notranje celovitosti. Brez njih ne bi bilo nič. Prva leta so organizirali skupnost kot tako in vse kulturno in versko delovanje SPE je njihova zasluga. Oni so zadevo držali skupaj. Politiki sami si niso bili med seboj tako edini, da bi bili sposobni skupnost obdržati skupaj.

8. Kaj pa vloga protikomunizma? Tu so bili tudi nekateri neverni emigranti ...

Liberalcev in socialistov je bilo zelo zelo malo in njihova vloga je bila neznatna. Zdaj je SPE pretežno na strani SKD. Nekoč je bila predvsem vernost in pa političnost po liniji takratne SLS.

9. Kako vidite vlogo političnega delovanja v primerjavi z vlogo šolstva, družine, cerkve, medijev itd.?

Seveda je družina pomembna. Kot glavni dejavnik prenašanja politične kulture iz roda v rod nastopata politika in vera oziroma duhovniki, predvsem slednje. Asimilacija gre svojo pot naprej, a vera se bo ohranila najdlje. Ko ničesar drugega ne bo več, se bodo še ohranile slovenske nedeljske maše. Vse drugo je dopolnilno.

10. Kakšna je v tem smislu vloga ritualov – narodnih noš, procesij, himne, zastave ...?

Čeprav smo ob dviganju zastave peli himno, to niso bili najpomembnejši simboli – vsaj jaz sem to tako doživljal. Pomembnejše je bilo na primer romanje v Lujan, pa domobranske proslave in slovenski dnevi kot osrednja praznovanja.

11. Sem spadajo tudi domobranske proslave, torej spomin na mučenike ...? Se je odnos do tega spomina skozi leta spremenil?

To je gotovo osrednja točka, ki nas najbolj druži. Za SPE so Teharje, Kočevski rog itd. prava svetišča. Kot predstavnik druge generacije lahko povem, da mi ne čutimo enako kot tisti, ki so bili poleg. Za vse vem po starih in prek slovenske šole. Globoko spoštujem, vendar ne čutim enako. Mislim, da bo ostalo tudi v prihodnje predvsem spoštovanje, spomin, vendar že za četrto generacijo dvomim, koliko se bo še ohranilo.

12. Protikomunizem kot politična paradigma ...

Gotovo je protikomunizem tako rekoč sinonim za SPE. Vendar pa ne moremo govoriti le o protikomunizmu. Prišteti moramo še vero in nacionalizem. Gre za mešanico vseh teh pojmov, ki se jih ne da izražati v odstotkih.

13. Je bila vaša skupnost zaprta, izolirana?

Skupnost je bila vedno izolirana. Vedno se je govorilo, da je SPE geto in zame je to tudi bil ter je v nekem smislu še vedno. Zaprta je do vsakega, ki ni Slovenec. Še danes imamo težave z mešanimi zakoni, pa čeprav jih je vedno več. Sprva je bilo razmerje 30 : 70 že grozljivo, danes pa je kvečjemu obratno. Včasih so skušali take poroke preprečiti in posledica tega je, da je danes med mladimi veliko takih, ki so že davno godni za ženitev, pa so sami, v sebi imajo blokado, zaradi katere se ne morejo zblížati z morebitnimi argentinskimi partnerji.

Skupnost se je nekoliko odprla šele po slovenski osamosvojitvi tako do Slovenije kot Argentine. Z drugimi izseljenskimi skupnostmi je bilo zelo malo stikov, morda na ravni nekaterih vodilnih. Sam sem bil na primer predsednik šahovske sekcije in vodstvo ZS nam ni dovolilo, da bi se pomerili z drugimi skupnostmi ali Argentinci. Tako je bilo tudi z namiznim tenisom itd. Slovenski dom je pač smel biti le za Slovence ...

14. Čemu pripisujete odklonilno obnašanje dela mladih do SPE?

Treba je povedati, da mladina še vedno sodeluje, a ne v taki meri kot na primer pred 20 leti. Če govorimo o obdobju do leta 1975, so bili pogoji življenja boljši. Mladi so lahko le študirali in so imeli več časa kot danes, zato so lažje sodelovali v slovenski skupnosti. Za večino je sistem v skupnosti ustrezal, nekateri pa so odšli, ker jih je naše notranje enoumje preveč motilo.

15. Je SPE politična ali ideološka emigracija?

Zame je bila vedno predvsem ideološka. Zdaj je bolj politična v smislu strankarstva, še posebej, če vzamemo kot predstavnico SPE Zedinjeno Slovenijo. Velika večina je za SKD, majhen del za SDS. Osnova je protikomunizem.

16. Kaj pa po dosegu večine ciljev? Se je identiteta SPE spremenila?

Zdaj, ko je ostala brez idealnega sovražnika, SPE nekako ne ve več, katero stališče bi zastopala. Za svoj obstoj se mora boriti proti nekomu, zato ne vem, če je našla svojo vlogo v novem sistemu. Še vedno govorijo, da je doma veliko stvari v komunističnih rokah. V nekem smislu imajo gotovo prav, vendar pa bi pričakoval, da bo po demokratizaciji v Sloveniji ta zagrizenost manjša, pa je še večja. Vzrok je morda prav v tem, da ne vedo natančno, kakšno vlogo morajo igrati. Dejansko vodstvo išče smisel svojega obstoja oziroma delovanja kot vodstva v tem, da ohranja sovražnika.

SPE bo ostala ideološka emigracija, čeprav bo s časom to ponehalo, ker mladi

že zdaj gledajo na te zadeve čisto drugače, ne zanimajo jih (razen posameznikov). To namreč ni njihov bistven eksistencialen problem, kot je za starejše.

17. Je mogoča apolitičnost politične emigracije?

Apolitičnost je to, o čemer sem pravkar govoril. Če mlade štejemo kot pripadnike SPE, potem je apolitičnost možna, sicer pa ne.

Vzrok izselitve naše skupnosti je zelo težak, dramatičen. Zato je delovala in še deluje nekako na diktatorski način. Če si z njo, moraš delati po ukazih. Če si upaš misliti s svojo glavo in ne ravnati po navodilih vodilnih, si proti njim in si izoliran ter onemogočen. Pa ne na odprti način. Njihovi sedanji cilji mi niso jasni. Do padca komunizma v Sloveniji je bil prav to eden najvažnejših ciljev, drugi cilj je bil uradno priznanje medvojnih in povojnih pobojev ter ohranjanje slovenstva. To ostajata tudi zdaj glavna cilja SPE. Glede ohranjanja – šolstvo je zelo dobro organizirano in na tem področju obstajajo tudi dobri stiki z domovino.

18. Če bi ne bilo politike in ideologije protikomunizma, bi se ta skupnost narodnostno ohranila tako, kot se je?

Mislim, da bi odločilno vlogo igralo duhovništvo. Če bi bila vera, bi ostala tudi skupnost. Vera je pomembnejša od politike in ideologije, kot sem že ugotavljal v prejšnjih odgovorih. Če bi ne bilo povojnih pobojev, med izseljenci ne bi bilo toliko zagrizenosti, skupnost pa bi še vedno lahko delovala.

19. Kaj naj storijo vodstva društev – naj se odprejo in tvegajo »jezikovni samomor« ali naj ostanejo zaprta?

Prihodnost SPE povezujem z besedo asimilacija. Ta dela svoje in vsi se bomo prej ali slej asimilirali, tako kot druge skupnosti. Vedno več je mešanih zakonov. Vse to je seveda normalno. Nekateri bodo ostali še zaprti, a teh bo vedno manj. Mislim, da bo usoda SPE ista kot usoda predvojne emigracije, ki je danes že skoraj popolnoma asimilirana. Vse je stvar časa. Društva morajo odpreti vrata, pa naj to želijo ali ne. V nekatere domove že prihajajo tudi mešani pari.

20. Bi se strinjali s tezo, da se vloga ohranjanja slovenskega jezika manjša, političnost kot enakovreden del etnične identitete, temelječe na jeziku, pa zamenjuje »kulturna« identiteta, ki zgolj kot drugotno vsebuje tudi političnost?

Popolnoma.

21. Kakšni so bili stiki in odnos do Slovenije? Kako ste gledali na tamkajšnje Slovence?

Odnosi so bili osebni in pa sprva polni pričakovanj. Več je bilo morda stikov med duhovniki tu in tam. Uradni odnosi so se začeli šele v poznih 80. letih, po tem pa jih je veliko na verskem, kulturnem in političnem, nekaj tudi na gospodarskem področju, veliko je obiskovanja itd.

Kar sem videl ob prvem obisku (1972), mi ni bilo všeč. S sorodniki se nisem

mogel pogovarjati o politiki, ker si o tem niso upali govoriti zaradi varnosti. Predvsem so se bali, niso pa imeli »opranih možganov«.

Zdaj so odnosi normalni, predvsem z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu, kljub nekaterim kratkim stikom. SPE s SIM še vedno ne sodeluje, s SSK pa precej predvsem zaradi usmeritve sedanjega vodstva. Kot radijska oddaja ne spada pod SPE, vseeno pa nas Slovenija podpira. Mi imamo stike tudi s SIM, ki nas oskrbuje predvsem s knjigami in slovensko glasbo.

S sekretarko Logarjevo smo se ob njenem obisku dobili za pol ure v hotelu, več pa ne, saj mi nismo organizirali obiska ... Vseeno je obveščena o našem delu in ve za naše težave.

22. *Kako gledate na odhajanje mladih v Slovenijo? Tam imate brata ...*

Moj brat je videl, da je Slovenija za njegov takratni položaj rešitev, saj bi si tukaj ne mogel pomagati niti kot novinar niti kot pevec, tam pa je rešil oba problema. Njegov odhod sem vzel čisto normalno, čeprav je bilo včasih težko. Zdaj je stik po zaslugi elektronskih medijev že zelo pogost in je razdalja manjša, vsako soboto se oglašča v oddajo itd. Zanimivo je še to, da je njegova žena Argentinka, pa se je zelo dobro živela v slovensko kulturo. Ob primernih pogojih bi se tudi sam »vrnil«, vendar imam tu družino, delo itd.

8. Marjan Jeriha, 6. november 1999, Rosario

1. *Vaš čisto kratek življenjepis ...*

Rojen sem leta 1932 v Ribnici na Dolenjskem. Leta 1945 smo šli čez Ljubelj v Avstrijo in nato leta 1948 v Argentino. Najprej sem živel v Buenos Airesu, nato pa sem se preselil v Rosario. Tu sem trenutno predsednik slovenskega društva Triglav, v katerem se združujejo pretežno predvojni naseljenci.

2. *Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?*

V Vetrinju je Slovenski narodni odbor vojaške enote držal skupaj in nekaj mladih celo mobiliziral. Po svojih zvezah je bil prepričan, da jih bodo Angleži preselili v Italijo kot vojaško enoto. Prvi ubežniki s transportov Hrvatov in Srbov jih niso prepričali, da jih vračajo v Jugoslavijo. Še ko se je zagotovo vedelo, za kaj gre, je skupina odšla iz solidarnosti. Edini, za katerega vem, da je opozoril svoje vojake o dejstvih, je bil poveljnik Emil Cof, ki je svojim vojakom prepustil lastno odločitev. Po mojem bi vodstvo, če bi bilo bolj previdno, rešilo smrti polovico domobrancev.

3. *Kako je bilo s prepadom med elito in navadnimi ljudmi, politiki in borci, projugoslovansko in proslovensko usmeritvijo, centrom in krajevnimi domovi?*

Ljudstvo je kot elito priznavalo v največji meri duhovščino in učiteljstvo. Do njih ni

bilo nobenega prepada. Za politično elito pa, kot imam občutek, ni bilo nobenega navdušenja. Domobranstvo je bilo razdeljeno. En del je podpiral politiko Narodnega odbora, drugi pa je še vedno spoštoval generala Leona Rupnika. Ta del Narodnemu odboru ni odpustil, da ga je odstavil. Glede tretjega dela vprašanja bi dejal, da je bila SPE večinoma proslovensko usmerjena. V tem je bil verjetno tudi delni vzrok prepada med prejšnjo in novo emigracijo, saj je bila prejšnja v večji meri projugoslovska.

4. Koliko časa ste še verjeli, da se boste vrnili v Slovenijo – do kdaj je obstajal »mit vrnitve«?
Mit vrnitve je mogoče trajal do prehoda v Avstrijo in prve dneve v Vetrinju. Po odhodu domobrancev pa je bil pokopan. Ko sem šel iz Ribnice, smo šli za tri dni do Velikih Lašč. Ko smo prišli do Ljubljane, so nas napotili v Cerklje. Ko pa smo prišli čez Ljubelj, smo vedeli, da se ne bomo nikoli več vrnili. Mnogi so še nekaj časa verjeli, da bodo prišli Angleži in osvojili pol Jugoslavije. Sicer ima o teh stvarih vsak svojo zgodovinsko sliko. Zdi pa se mi, da SNO v očeh emigrantov le ni imel prevelike moči, ker ni uspel s svojim zgodovinskim poslanstvom in ni rešil množice ljudi.

5. Kdaj ste bili prvič spet v domovini? Kako so tu gledali na vaš obisk?

Doma sem bil prvič leta 1978. Takrat sem se skoraj vsako leto službeno vozil v Evropo in tako sem izkoristil priložnost ter šel v Slovenijo. Živel sem že v Rosariu, razmeroma daleč od slovenske skupnosti v Buenos Airesu, zato tudi nisem bil deležen nobenih očitkov zaradi tega. Marsikdo pa se je odločil, da domov ne gre, dokler vlada v njej režim, zaradi katerega je bežal. To je na nek način logično, vendar sam sem ločil med Slovenijo kot domovino in njeno vlado.

6. Kakšna je bila vloga duhovščine, vere, katoliške cerkve pri ohranjanju skupnosti?

Slovenska duhovščina se je v Argentini, izrazito katoliški državi, znašla kot doma. Imela je torej veliko možnosti pomagati beguncem. Mislim, da ima največjo zaslugo za ohranitev skupnosti.

7. Je šlo zgolj za versko ali tudi politično, protikomunistično delovanje?

Gotovo so nastopali proti komunizmu, saj so sami šli od doma zaradi tega. Delovali so sredi protikomunistične emigracije, torej njihovo delovanje ni moglo biti drugačno.

8. Je ta skupnost politična ali ideološka emigracija?

Mislim, da oboje. Ideološka v smislu protikomunizma.

9. Je bila skupnost izolirana, zaprta? Kako je bilo s sodelovanjem s staronaseljenci?

Skupnost je precej zaprta, da bi tako ohranila slovenski jezik, vendar pa je dejstvo, da imamo zdaj več kot polovico mešanih zakonov in večina od teh preneha z delo-

vanjem v domovih. Kar se tiče stika s staronaseljenci, imam dva pogleda. Osebni je bil popolnoma normalen, od društev pa nas je ločila politična ideja in odnos do Jugoslavije. Vzemimo na primer Rosario. Današnji Triglav je bil jugoslovansko središče. Povojni emigranti, kar nas je živelo tu, se mu nismo približali, medtem ko smo se vsi potomci Slovencev družili pri skupnih mašah, na raznih izletih in družabnih večerjih. Osamosvojitve pa je pripomogla k ponovni ustanovitvi slovenskega Triglava, kot je deloval že leta 1930.

10. Kako gledate na politični »mit mučeništva« – spomin na po vojni pobite domobrance?
Mučeniška smrt domobrancev bo ostala vedno v spominu. Splošen poboj brez vsake sodbe ji daje to karakteristiko. Tukaj rojena generacija spomin sicer ohranja, gotovo pa ne več tako osebno, kot tisti, ki smo preživel tiste čase.

11. Kaj naj storijo slovenska društva: se odprejo in pristanejo na izginjanje slovenščine ali se zaprejo in tvegajo, da bo čez nekaj let le še peščica slovensko govorečih, ostalih pa ne bo nikjer več ... ?

Danes bi se društva morala odpreti. Mešani zakoni odpadajo, ker se eden od partnerjev v domu ne počuti dobro. V tem primeru je gotovo, da se raba slovenskega jezika izgubi. Poučevanje jezika bo treba prilagoditi tej novi problematiki. Kot čutim, slovenski dom v San Justu še nima tega problema, drugi pa že. Za nas v Rosario je to obdobje že mimo. Mešani zakoni so popolnoma vključeni in moram reči, da so Neslovenci izredno aktivni in navdušeni. Tudi folklorni skupini imata člane brez slovenskega porekla, ki pa z veseljem oblečejo narodno nošo in se zanimajo za našo kulturo.

12. Čemu pripisujete odklonilno obnašanje dela mladih v SPE? Je bila temu kriva tudi vertikalna hierarhična struktura skupnosti?

Sam to imenujem konservativnost. To na mlade precej vpliva. Ko sem bil še v Buenos Airesu, sem pripravil okroglo mizo, na kateri so me mladi prosili, če se lahko pogovarjamo v španščini, ker je bilo zanje zahtevnejše izrazje v slovenščini pretežko. Rekli so mi tudi, da kljub vsemu spoštovanju do usodnih dogodkov nočejo še vedno živeti v letu 1945. Njihov tretji problem: vse se je zgradilo z brezplačnim prostovoljnim delom. Današnji mladi hočejo klube za to, da se pridejo tja spočit, ne pa delat. Takrat sem na tovrstne pomisleke dobil odgovor, da so to pač že od začetka verski centri in šole. Oboje še danes dobro deluje.

13. Ko se je velik del ciljev skupnosti uresničil – ali ni s tem SPE prenehala biti politična emigracija?

Po izvoru je ta skupnost še vedno politična. S spremembami v Sloveniji pa danes političnost nima več smisla, saj priznavamo slovensko vlado, ki je bila demokratično izvoljena. Ne moremo reči, da je ne priznamo, tudi če nam ni všeč. Konec koncev je tako tudi v Argentini. Navsezadnje pa – koliko lahko mi vplivamo na

politiko v Sloveniji? SPE je politična le še v smislu svojega političnega prepričanja. Sodelujemo lahko kot Slovenci. Vera in politika pa sta zasebni zadevi.

14. Kako bi opisali vlogo ritualov – dviganja zastave, petja himne, proslav, procesij, narodnih noš... pri graditvi enovitosti SPE?

Mislim, da so rituali pomagali ohraniti slovenstvo na splošno. Na primer letno romanje v Lujan zbere slovenske rojake iz vseh krajev in iz vseh skupnosti. 2.500 rojakov, ogromno narodnih noš, zastav in podobno dvigne ponos slovenski pripadnosti.

15. Ali je mogoča apolitičnost politične emigracije? Bi brez političnosti ostala tako dobro ohranjena?

Če bi ta emigracija ne bila političnega izvora, se verjetno ne bi tako ohranila. V njej so bili v delo vključeni vsi sloji. To je bil tudi vzrok, da se je tako organizirala. Za v bodoče sem mnenja, da bo obstala kot ideološka skupnost.

16. Ali prav razmišljam: SPE bo čez nekaj deset let sestavljena iz recimo štirih domov, v katerih bo slovenski pogovorni jezik izjema. Slovenščina bo prisotna le še v uradnih nastopih. Političnega čutenja ne bo več, pač pa ga bodo nadomestili kulturno delo in tesni kulturni stiki s Slovenijo. Ohranil pa se bo politični »mit mučeništva«, spomin na pobite domobrnce kot vzrok obstoja te emigracije ...

Danes ne bi mogel reči, koliko domov bo ostalo. To bo najbolj odvisno od sredstev za vzdrževanje. Če se domovi odprejo, bo prav gotovo govorni jezik španščina, vendar bo vedno boljša kulturna identiteta. Obiski Slovenije in obiski iz Slovenije pri nas so vedno bolj pogosti in to večja ponos slovenskih potomcev. Politika bo osebna zadeva, spomin na vzrok obstoja SPE pa prav gotovo ne bo pozabljen.

17. Kakšen je bil vaš odnos do Slovenije, Slovencev doma?

Vezi z domovino so ostale, saj smo imeli tam sorodnike. Na komunizem doma smo seveda gledali negativno, Slovenija kot domovina pa je ostala v naših srcih. Slovenci doma so bili zelo različni. Eni so razmišljali absolutno samostojno, morda se je kdo ustrašil politične debate. Govoril sem tudi z ljudmi, ki so bili popolni komunisti s svojim mišljenjem, pa smo se normalno pogovarjali. Seveda pa teh stikov nisem imel toliko, da bi posploševal. Morda sem več strahu začutil pri preprostih starejših ljudeh.

18. Kakšni so stiki vašega društva s slovenskimi ustanovami? Bi lahko bilo bolje?

Imamo stike z vsemi slovenskimi ustanovami v Argentini, enako tudi v Sloveniji. Te nam tudi nudijo vso pomoč za naš razvoj. Mislim, da bi se lahko izboljšala skrb za slovenske potomce v tujini. V tem smislu podpiram predlog za oblikovanje zakona o Slovencih brez slovenskega državljanstva.

19. Kako gledate na odhajanje v Slovenijo?

Komur je všeč, naj gre. Večina si želi obiskati Slovenijo, vendar je malo takih, ki bi ostali. Če bi se kateri mojih sinov odločil za življenje tam, me ne bi prav nič motilo.

9. Tine Debeljak ml. (TD)

(urednik tednika Svobodna Slovenija)

Katica Cukjati (KC),

(žena T. Debeljaka, sourednica Svobodne Slovenije)

9. november 1999, Buenos Aires

1. Vajin čisto kratek življenjepis ...

KC: Rojena sem leta 1949 v Buenos Airesu. Moj oče je bil s Štajerske. Bil je mobiliziran v partizane, od koder je med neko bitko zbežal in ujeli so ga Nemci. Po zaslugi prijatelja je še med vojno lahko odšel v Avstrijo. Tudi mati, Gorenjka, je bila v Avstriji še za časa vojne, tam sta se spoznala in poročila. Po poklicu sem pravnica.

TD: Rodil sem se leta 1936 v Ljubljani, kjer sem leta 1954 končal tudi gimnazijo. Moj oče je prišel v Argentino po „klasični“ begunski poti, prek begunskih taborišč, leta 1948. Po izobrazbi je bil slavist, sicer pa kulturni urednik pri časniku Slovenec. Ostali, mama s tremi otroci, smo prišli za njim leta 1954. Tu sem nekaj časa študiral matematiko, potem pa sem bil v prostem poklicu in sem inštruiral matematiko in slovenščino, dokler nisem postal leta 1984 urednik *Svobodne Slovenije*. Pomagal sem pri raznih slovenskih društvih, deloval kot korektor, časnikar itd. Izdal sem tudi dve pesniški zbirki.

2. Je znotraj SPE obstajala oziroma obstaja elita?

KC, TD: V začetku je bila velika razlika med tistimi, ki so bili iz kmečkih družin, in vodilnimi v skupnosti. Vendar se je v desetih letih ta razlika zelo zmanjšala. Nekaj je bilo tudi negativnega čutenja od »spodaj« – Slovensko kulturno akcijo so imeli vedno za elitno organizacijo in še danes mnogim ne moremo dopovedati, da so vabljeni, dobrodošli, da lahko pride kdor koli. Imajo nas kratko malo za elito in nočejo priti. Res so v SKA v začetku delovale velike kulturne eminenče, kot dr. Tine Debeljak, Ruda Jurčec, France Papež itd., in ti so bili res precej zahtevni glede tega, kdo naj ustvarja v okviru ustanove. Danes so pogoji nižji, a v ljudeh se je usidrala taka miselnost. Glede Zedinjene Slovenije tega ne moremo trditi, tja pridejo sicer intelektualci, vendar ne »elitisti«. Šlo je morda za neke vrste možganski trust, za možgansko elito. Zdaj so tudi otroci kmetov izobraženi in teh razlik ni več.

3. Kako je bilo z nasprotovanji med politiki in borci?

TD: Bivši borci so »problem« kjerkoli v svetu. Bivši domobranci so imeli včasih

enotno organizacijo, težava pa je bila v privrženosti Rupniku. Eni so bili na strani politikov in z njim niso hoteli imeti veliko stika, saj je bil zanje na nek način kolaboracionist, hoteli so ohraniti čiste roke. To je bilo tudi stališče SLS oziroma politikov ter dela bivših domobrancev. Drugi del je generala ohranil v spominu kot heroja in je pripisoval medvojne uspehe domobrancem oziroma njemu, politikom pa so očitali krivdo za pobjo domobrancev. V Severni Ameriki je »Rupnikovcev« precej več kot v Argentini. Tu so bili sprva dokaj enotni, ko pa je prišlo do razprav o krivdi za Vetrinje, je zazeval prepad. *Vestnik* je ostal političen, *Tabor* pa je bil domobransko glasilo. Prvi je pred leti z ustanovitvijo Nove slovenske zaveze v domovini prenehal izhajati, *Tabor* pa izhaja še danes.

KC: Politični del slovenske desnice nikoli ni bil filonacističen. Tudi Rupnik ni bil tak, vendar pa je bil prepričan, da so Nemci rešitev za Evropo. Občudoval je njihov napredek, bal se je nevarnosti komunizma in osebno je bil prepričan, da so Nemci (ne nacisti) porok za napredek in odpravo oziroma preprečitev širjenja komunizma. Politiki so gledali bolj dolgoročno.

TD: Bilo je veliko prerekanja v člankih. Ni pa šlo za osebna nasprotja in vse se je končalo pri točki protikomunizma. Še danes pred spomenik pobitim položijo venec skupaj predsednik Zedinjene Slovenije, predsednik *Vestnika* (Urbančič) in predsednik *Tabora* (Korošec).

KC: Slovenci smo še strpni. Hrvati imajo celo dvojno romanje v Lujan!

4. Kaj pa odnosi s predvojnimi izseljenci?

TD: Duhovnik msgr. Janez Hladnik je bil tisti, ki je deloval med predvojnimi Slovenci že pred našim prihodom. Proti koncu vojne je njegovo pisanje v reviji *Duhovno življenje* postalo precej nenaklonjeno komunizmu in z našim prihodom so bili v delo pri publikaciji vključeni novi duhovniki. Pri staronaseljencih je to, tudi zaradi protipropagande iz Slovenije, sprožilo odpor, mnogi niso več hodili k slovenskim mašam, mnogi so odpovedali *Duhovno življenje*. Ob našem prihodu je Hladnik okrog sebe zbral skupino staronaseljencev, ki so nam veliko pomagali pri iskanju služb, nam ponudili stanovanje itd. Bilo jih je veliko, tudi na nekatera predavanja, na obisk škofa Rožmana itd. so prihajali, vendar uradnih stikov ni bilo. Za del staronaseljencev smo bili fašisti, izdajalci itd., oni pa so pri nas veljali za komuniste.

Danes so odnosi bistveno drugačni, veliko več je sodelovanja, še vedno pa obstaja vsebinska razlika in do kakšne formalne združitve ne bo prišlo.

5. Kakšen je bil odnos SPE do drugih izseljenskih skupnosti?

TD: S Hrvati smo imeli najmanj stikov, saj je bilo največ ustašev. Bili so zelo bojno nastrojeni. Imeli smo dobre stike s Poljaki, deloma z Ukrajinci, z drugimi protikomunisti pa niti ne, razen morda deloma na ravni študentskih organizacij, nekoč smo izdali skupno brošuro o protikomunizmu itd.

KC: Predvsem smo imeli občutek, da smo pač Slovenci in da ne potrebujemo sti-

kov z nikomer. Hrvati so bili v primerjavi z nami precej bolj glasni, vsi so vedeli zanje.

6. *Kako je bilo z nasprotovanji med zagovorniki koncepta samostojne Slovenije in Slovenije v okvirih Jugoslavije?*

TD: Nasprotovanja so bila od vsega začetka. Najprej so bili stražarji, manjša skupina, ki je nastala v Ljubljani pod Ehrlichovim vodstvom. Le-ta je bil zelo svetovno razgledan in katoliške intelektualce je hotel za politiko. Takrat, v začetku vojne, je bil nad Jugoslavijo zelo razočaran in zagovarjal je tezo, da je edina rešitev za Slovenijo samostojnost, v čemer mu je ta skupina sledila. O tem se nikoli ni sicer jasno izrazil, ampak verjetno je v tem duhu vzgajal svoje privrženec. Ta misel je med SPE v Argentini vzknila že takoj v začetku 50. let.

Zakaj ime Straža? – Kot katoliška akcija znotraj univerze so imeli moto »mi stražimo v viharju idej ...«. Na gimnaziji se je osnovala katoliška akcija z imenom Mladci, in ko so oni prišli na univerzo, je prišlo do spora, kdo je pravzaprav katoliška akcija. Razlika je bila predvsem v načinu organizacije in v tem, da so bili mladci vzgojeni zelo strogo, stražarji pa bolj politično in bolj svobodno, bili so bolj razgledani, mladci pa bolj organizacijsko sposobni. Stražarjev je bilo zelo malo. Tu v Argentini so ustanovili svoj krožek, bili so nekoliko odmaknjeni od splošnega trenda in nekakšna opozicija. Izdajali so svoj glasnik *Smer v slovensko državo* in še kaj. Mladci so bili tesneje povezani s katoliško cerkvijo in z njimi je bila večina.

Stražarji kot rečeno niso bili močni, vendar pa so njihove ideje vendarle počasi prodirale med ljudi, tako tudi ideja o neodvisni Sloveniji, ki se je prijela tudi Slovenske ljudske stranke. Mladec Marko Kremžar se je na primer že od mladih let nagibal k tej ideji in nazadnje v to prepričal tudi Miloša Stareta, sicer zagovornika Slovenije v Jugoslaviji. Tako smo bili vsi za Slovenijo, tudi liberalci (s smrtjo Jelenca je bilo konec s socialisti med SPE v Argentini, liberalcev pa je bilo okoli 50, morda nekaj več). Slednji so bili nekoliko zunaj političnega življenja skupnosti, čeprav so bili v prijateljskih odnosih s klerikalci.

7. *Osnova vsega, skupni imenovalec pa je bil protikomunizem? V kolikšni meri tudi krščanstvo?*

TD: Osnova je bil res protikomunizem. Krščanstvo niti ne toliko. Je pa imelo krščanstvo seveda ogromno vlogo vzdrževanja skupnosti. Protikomunizem je bil osnova za politično delovanje, skupaj pa nas je držala katoliška cerkev.

Vpliv politike, SLS, SNO je bil predvsem v visokih krogih. Ideja se je nato prenašala od zgoraj navzdol, v glavnem prek *Svobodne Slovenije*. SNO ali SLS nista imela druge možnosti, razen morda kakšnega predavanja. Časopis pa je prišel v skoraj vsako družino in prek njega so se prenašale tudi Staretove ideje.

Ostaja pa dejstvo, da strankarska politika tu ni imela take moči, ideologija je šla po svoji poti, tudi mimo SLS.

KC: Pozitivno delo se je gradilo ne »proti komunizmu«, ampak »za krščanstvo«.
TD: 20–30 odstotkov višjega razreda je dobivalo zagon od čiste politične ideje, večina »mase« pa je živela iz katoliških načel in načelnega protikomunizma. Naši ljudje so bili zelo izobraženi in so vedeli, za kaj gre pri komunizmu, a bili so tudi praktični verniki.

8. Cerkev je imela svoje polje delovanja ...

TD: Cerkev se je spuščala v idejna in načelna vprašanja, v politična pa le posredno.
KC: Le v toliko, kolikor je komunizem brezboštvo, protiverski – šlo je za nasprotovanje komunizmu, ker ta nasprotuje veri.

TD: Duhovniki, ki so v Sloveniji delovali v politiki, tukaj večinoma niso. Eden od njih je bil doma celo tajnik SLS, tu pa se te teme ni dotikal. S tem ni rečeno, da niso pomagali, delali v skupnosti itd. Včasih je prišlo tudi do manjših sporov, ko je šla cerkev drugačno pot od uradne politike skupnosti, na primer, ko je Vatikan v 60. letih sklenil kompromis s Titom. Cerkev ni mogla proti papežu ... Ko je Tito umrl, so v Lanusu molili za njegovo dušo in to je zelo razburkalo našo javnost, saj je tako dejanje versko sprejemljivo, politično pa ne. Nadškof Pogačnik, ki je bil doma vedno na strani OF, je bil nezaželen v naši skupnosti ... A vse to so vendarle le malenkosti.

KC: Gre za še eno pomembno dejstvo. Verska dejavnost se nadaljuje, kjer koli dobi človek dom. Drugače pa je s politiko. Ko so naši ljudje počasi začeli dojemati, da se ne bomo vrnili domov, se je pojavilo vprašanje smisla političnega delovanja. Spomin, zgodovinski pomen, to že, kaj pa politično delovanje?

9. Mnogi so že takoj vedeli, da ne gredo nazaj, drugi so še v Argentini verjeli v vrnitev. Celo Stare naj bi nekje zapisal, da se bo skupnost vrnila čez deset let ...

KC: Morda je šlo za obdobje poskusa protirevolucije na Madžarskem sredi 50. let. Takrat se je pojavilo upanje, da se bodo stvari spremenile.

TD: Moj oče je dejal: »Gremo za dva tedna ali za vedno.«

Nekateri so kdaj govorili in pisali v smislu vrnitve, a drugi tega niso jemali čisto zares.

KC: Stare je vedno komentiral: „Jaz ne bom doživel konca komunizma, vi pa, in to prej, kot si mislite ...«

10. Če bi prišlo do padca komunizma itd. 20 let prej, bi se vrnilo veliko več ljudi, kot se jih vrača danes ...?

TD, KC: Gotovo. Zdaj se »vračajo« oziroma odhajajo predvsem mladi, ki vidijo, da v Argentini ni prave prihodnosti. Veliko jih je odšlo tudi v Severno Ameriko. Gre za ljudi, ki si šele začnejo ustvarjati življenje. Vrnilo se je vsega nekaj družin z otroki, ki so imele doma v glavnem zagotovljeno službo itd. Tudi če bi danes imeli v Sloveniji zagotovljeno vse, službo, stanovanje itd., se več kot polovica gotovo ne bi vrnila. Odšla bi morda desetina ali nekaj več. Starejši sploh nimajo

več motiva za vračanje, saj so njihovi vrstniki, znanci, prijatelji, sorodniki, ki so jih dobro poznali v svoji mladosti, v veliki meri pomrli, hiše nimajo več, tu pa imajo otroke, vnuke, zagotovljen dom, mir. Šlo bi za še eno selitev, še en začetek, kar je vse prej kot lahko.

TD: Tudi sam ne vem, če bi se vrnil, pa živim zelo intenzivno slovensko.

11. *Kaj pa »mit vrnitve« v smislu konca enega režima – SPE se je idejno »vrnila«, ko je prišlo do konca enopartijskega sistema. Zdaj so cilji izpolnjeni. Kaj je zdaj SPE? Je zdaj politična le še po izvoru, sicer pa zgolj še emigracija?*

KC: Ko govorimo o naši skupnosti, pozabljamo, koliko je že ljudi, ki niso več njeni člani. Doživeli smo hudo asimilacijo. Ko opazujem življenje v domovih, ugotavljam, da je ostalo v skupnosti morda 40 odstotkov naše populacije. Tisti, ki aktivno sodelujejo in čutijo s skupnostjo, pa so nekako razočarani in si še vedno želijo večjo demokratizacijo Slovenije. Tu imamo na primer vrsto ljudi, ki že leta in leta skušajo dobiti nazaj svoje imetje, doma pa pogosto naletijo na hudo nagajanje, zavajanje v slepe ulice itd.

12 *Kdaj pa bo Slovenija taka, kot bi morala biti? Ali ne gre tudi za iskanje oziroma umetno vzdrževanje nasprotnika, kot boksar potrebuje drugega boksarja, da se z njim bori, če hoče sam ostati boksar?*

KC: To je odvisno od posameznikov. Starejši hočejo Slovenijo tako, kot je bila nekoč. Jasno je, da taka ne bo nikoli. Spremenile so se ideje, programi strank, ljudje, dojemanje politike ... Zedinjena Slovenija kot osrednja organizacija se zadnja leta zelo ukvarja predvsem z notranjo organizacijo. Res moramo gledati na domovino, vendar pa so prvotnega pomena naši problemi. Lahko se še tako vikamo v slovensko politiko in življenje, a če ne gledamo na našo skupnost, mladino itd., to nima smisla. Mnenje je sicer, da je treba podpreti vsak stik ali vpliv za večjo demokratizacijo doma.

TD: Zedinjena Slovenija se do neke mere sicer udeležuje v slovenskem političnem življenju, izraža svoje mnenje itd., nima pa nobenega interesa, da bi se na kakršen koli način »preselila« v Slovenijo. Zaveda se, da je njena prva in glavna naloga obdržati slovensko skupnost tukaj. Postavljena je za slovensko skupnost, ki sicer skuša imeti čim boljše stike z domovino, tudi če z njo ni popolnoma zadovoljna.

KC: Ko je prišel premier Drnovšek na uradni obisk v Argentino, so tudi naši predstavniki šli na sprejem na veleposlaništvu, povedali svoje zahteve itd., saj je legalno izvoljen predstavnik slovenske vlade.

Gre za osnovne pojme politične olike.

TD: Ko je Marko Kremžar odšel na obisk v Slovenijo, se je rokoval tudi z Milanom Kučanom. Je politično proti njemu, vendar pa gre pač za izvoljenega predsednika Slovenije. Isto se je zgodilo meni.

13. Ali je mogoča apolitičnost politične emigracije?

TD: Po moje ne. Vendar politične emigracije ne moremo jemati kot nekaj enotnega in nespremenljivega. Na primer, bilo je začetno obdobje, ko je celotna SPE govorila o vrnitvi in smo skušali zrušiti komunizem. Vse to se je nalagalo v dušah mladih, in ko so stari umrli, so mladi nadaljevali to politično emigracijo, vendar po svoje, z drugim namenom. Oni so Slovenci, skušajo sodelovati s Slovenijo, prispevati svoje ideje, zavedajo se, da so nekako soodgovorni za Slovenijo, ter skušajo politično sodelovati. To se je preneslo tudi na njihove otroke, pri katerih pa je že vprašanje, koliko so politično zainteresirani. Kulturno so gotovo Slovenci, nimajo pa več enakega političnega odnosa do Slovenije. So sicer idejno desnica, vendar ne v popolnoma istem smislu.

KC: Ostane neka ideja. Naj povem anekdoto. Moja sestrična je poročena s Primorcem v smislu, kot bi bila poročena z Argentincem, saj doma govorijo špansko itd. Njen sin me je, ko je bil star šest let, vprašal, zakaj mora biti v Sloveniji tisti »zlehtni« Tito ... Ne vem, od kje je to potegnil ... Ideja nekako ostane ...

TD: Tisti, ki odhajajo v Slovenijo, pač hočejo tam živeti, nimajo pa političnih ambicij.

Zelo močna je postala kulturna povezava, (slovenska) kultura je magnet za naše mlade in ta bo počasi prevladala. Trenutno je odnos večinoma že izrazito kulturnen, vendar še vedno z neko politično idejo sodelovanja in poskušanja izboljšanja demokracije. Nepolitična emigracija pa ne bomo še precej let.

14. Kaj se bo prej izgubilo: slovenski jezik ali spomin na pobite domobrance kot osnovni politični »mit«, zgodovinski spomin?

KC: To je zelo povezano, ampak prej bo izginil jezik.

TD: Morda, vendar pa mnogi mladi ne vedo dosti o domobranstvu. Imamo šole, ki jih mladi obiskujejo takorekoč vsak teden, spomin na domobrance pa se pojavlja enkrat, dvakrat na leto ali če jim govorijo doma. Spomin na poboje je še vedno osrednja os skupnosti, še vedno pride na proslave veliko ljudi, tudi mladih. Mislim pa, da bosta politični spomin in jezik izginjala vzporedno. Zanimivo bi bilo govoriti o domobrancih z nekom, ki ne govori slovensko ...

KC: Zanimivo je, da je večina mojih vrstnikov, ki so se poročili z Neslovinci, izbrala verne in demokratično desno usmerjene partnerje. Med nami je zelo malo socialistično usmerjenih, nobenega komunista, večinoma gre za krščansko, morda liberalno, v glavnem konservativno razmišljujoče ljudi. Ta trend se torej ohranja.

15. Je torej SPE politična ali ideološka emigracija? Se je s spremembami v Sloveniji identiteta SPE spremenila?

TD: Vedno so se pojavljale tri definicije – da je naša skupnost politična, ideološka oziroma verska emigracija. Po mojem je bilo vedno vsakega nekaj. Odšli so v glavnem, da jih ne bi pobili. Toda enim je to rekel župnik, drugi so odšli iz

čistega ideološkega nasprotovanja komunizmu, tretji pa zaradi pomanjkanja politične svobode. Vse to se je tako pomešalo, da je nerešljivo. Ideološka je s teoretičnega stališča, v smislu praktičnega delovanja pa politična.

KC: Naša emigracija je prišla sem iz dveh razlogov: komunizem je bil proti veri in svobodi.

TD: Pred dvajsetimi leti sem Stareta vprašal: »Če gremo nazaj, bi vi (v političnem smislu) sodelovali s komunistično partijo?« Odgovoril mi je, da dokler so oni na oblasti, ne, ker na taki ravni z njimi dialog ni mogoč. Če pride do demokracije, pa morda, v smislu političnega pragmatizma, taktike. To je politična stvar. Idejno pa smo še vedno proti komunizmu, mafiji, kot je zdaj doma itd. Politiko in ideologijo torej težko ločimo.

Vsekakor se čutimo zelo samostojne – s Slovenijo smo v prijateljskih odnosih, sprejemamo ponujeno pomoč, ki nam jo je dolžna nuditi, vendar nismo in nočemo biti od nje odvisni, tudi finančno ne.

16. *Kako je tozadevno z mladimi?*

KC: Ena od težav, pa hkrati pozitivnih plati naše skupnosti je, da mladina čedalje bolj čuti z argentinsko stvarnostjo, v kateri živi. Pred leti smo se zanimali za dogajanje v komunistični Sloveniji, pred vrati, v Argentini pa smo imeli komunistično gverilo in se zanjo nismo zanimali ...

TD: V času vojne za Malvine (Falklande) je moj nečak prizadeto govoril o »naših« Malvinih. Zame niso »naši«, zanj pa že. Otroci Slovencev so bili celo med prostovoljci v tej vojni. Čutijo torej z Argentino, kar za našo generacijo ne moremo reči. Kaj bo čez trideset let, tega pa ne vemo.

17. *So mlade (in druge) odbijale konservativnost, hierarhičnost, centraliziranost skupnosti?*

TD, KC: Da, na primer pri plesih. Ti so bili dolgo prepovedani in bilo je celo par uporov. Nazadnje so popustili, saj so se začela dekleta pritoževati, češ, kje naj spoznajo slovenske fante, če ne na plesih. Celotestanki in pogovori o raznih temah po maši so bili ločeni, dekleta v eni učilnici, fantje v drugi.

Glede hierarhije pa je bilo pred 30 leti takole: cerkev je imela svojo hierarhijo. Kultura je veljala za posebno polje – je sodelovala v skupnosti, vendar ji nihče ni ukazoval. Organizacijsko delo se je začelo od politikov oziroma Stareta (ki je bil sprva »vse«) navzdol, prek Društva Slovencev oziroma Zedinjene Slovenije. Prvi se je temu uprl pevski zbor Gallus, ki ni hotel biti član Društva Slovencev, nato je bila neodvisno ustanovljena Slovenska kulturna akcija. Vsi drugi domovi so nastali spontano, zunaj Društva Slovencev oziroma Zedinjene Slovenije in šele pozneje je prišlo do sporazuma. Nastali so tam, kjer so živeli Slovenci. Ljudem ni bila všeč uradnost, prazna struktura sredi mesta, če pa so lahko zgradili lasten dom v neposredni bližini svojih domov. Politiko, šolstvo, koordinacijo prireditvev in podobno so prepustili centrali, večina se je prav tako še vedno udeleževala osrednjih domobranskih proslav v Slovenski hiši itd.

Šlo je pravzaprav za neformalen in pravno ne obvezujoč dogovor, šele te dni se pripravljala formalna ureditev odnosov v smislu nekakšne pravnolegalne konfederacije.

V začetku so torej bili res nekakšni »modreci«, strukturalno gledano, v Zedinjeni Sloveniji, vendar pa se je s krajevnimi domovi pojavilo nekaj novega, avtohtonega in samostojnega, in to se zdaj počasi spet združuje v enotno konfederativno organizacijo. Problem je namreč bil, da je hotela biti v začetku Zedinjena Slovenija (in pred njo Društvo Slovencev) centrala.

Glede vzgoje je imela glavno vlogo katoliška cerkev in duhovnike so večinoma vsi zelo spoštovali.

18. *Bi se strinjali z mojo tezo, prognozo, da bo čez denimo trideset let vloga slovenskega jezika precej manjša, političnost kot enakovreden del etnične identitete, temelječe na jeziku, pa bo zamenjala kulturna identiteta, ki bo zgolj kot drugotno vsebovala tudi političnost?*

TD: To je gotovo, to je praktično dejstvo. Kdo od nas bi šel ali je šel delat politiko v Slovenijo? Nekaj ljudi. Kulturno v splošnem pomenu pa jih je šlo že precej.

19. *Ali bi se vaša skupnost brez vpliva politike ohranila v tolikšni meri, kot se je?*

TD: Absolutno ne. Na primerih drugih emigracij, ki so šle zdoma v istem času kot mi, pa niso imele tovrstne skupnosti, vidim, da to sicer ni mogoče. Cerkev je tista močna organizacija, ki je držala SPE skupaj. Politika drži SPE skupaj idejno, katoliška cerkev pa organizacijsko. Sama politika pa bi bila premalo, saj ni bila aktivna. Bila je deklarativna v višjih krogih. S samimi domobranskimi proslavami ne rešite ničesar. V praktičnem delu pa je bila baza cerkev in na njeni podlagi ter z njeno pomočjo so se ustanovile tudi druge organizacije, ki so začele s politiko, kulturo, delovanjem z mladino itd.

KC: Več kot 90 odstotkov naše emigracije je bilo kmečkih družin in te so bolj verjele duhovnikom kot politikom.

20. *Kako bi opisali razmerje med vernostjo, političnostjo in slovenskostjo v SPE – je to eno in isto? Nekemu starejšemu moškemu sem zastavil vprašanje, kako bi se odločil, če bi bil postavljen pred dilemo: naj se njegov sin poroči z verno Argentinko ali neverno Slovenko. Ni odgovoril ...*

TD: Pred 30 leti se je prijatelj poročil z Argentinko. Mati je rekla, da je boljša vsaka slovenska »kurba«. A to je bilo pred 30 leti.

KC: Pesnik France Papež mi je nekoč dejal, da vedno moli, da bi se njegovi otroci poročili s slovenskimi partnerji, tudi če ne bi bili idealni ...

21. *Se strinjate z dilemo, kaj naj storijo vodstva slovenskih domov: naj se v domu govori zgolj in samo slovensko in s tem tvega, da bo zaradi neznanja slovenščine dom kmalu skoraj izumrl, ali odpre vrata argentinским ženinom, nevestam, prijateljem ... in s tem*

pristane na »jezikovni samomor«, vendar ohrani življenje v društvu, čeprav na nižji ravni?

TD: Vsi imamo to dilemo.

KC: Mislim, da je naravna pot taka, da bo prevladala druga verzija.

TD: V slovenskih šolah že ustanavljajo tečaje za tiste, ki doma ne govorijo slovensko, podobno je v Mendози in Barilochah. Naša teorija je: skušajmo zdržati, kolikor dolgo je mogoče, vendar ne zato vzdrževati popolne čistosti, da drugih ne odbijemo.

22. *Ali se, vsaj ponekod, ne dogaja prav to?*

KC: Spominjam se hrupa, ki so ga zagnali v nekem domu pred 20 leti, ko je na tomboli glavno nagrado dobila Argentinka. Nekateri so vse druge kritizirali, dokler niso tudi njihovi otroci začeli hoditi z argentinskimi fanti oziroma dekletimi. Sedaj tega problema ni več.

TD: Prvi, ki so se tu poročali z argentinskimi partnerji, so se čutili izdajalce oziroma so jih drugi imeli za take in so zaradi velikega pritiska sami odšli iz skupnosti. Danes pa mladi ne čutijo več tako, naravno je, da prihajajo v društvo skupaj z Argentinci. Danes vidimo, da slovenstvo in argentinstvo lahko živita skupaj, bodisi da partner pride k slovenski maši, pusti otroke v slovensko šolo, morda se celo nauči nekaj slovensko.

23. *Povejte, če se v svojih predvidevanjih molim: čez 30 let bo slovenska skupnost sestavljena iz štirih domov, v katerih bo slovenščina prisotna zgolj na kakšni prireditvi in v najvišjih krogih ali na formalni ravni, morda se bo jezik poučeval v šolah, vendar kot drugi jezik, političnosti ne bo več, bo le še pripadnost slovenski kulturi kot taki, ohranil pa se bo politični »mit mučeništva« oziroma spomin na povojne poboje ...*

KC: Ta spomin bo gotovo ostal, mladi bodo vedeli, zakaj so njihovi dedje prišli v Argentino. Sicer pa je slovenska osamosvojitev naredila izredno velik vtis na mlade, saj se zdaj lažje tudi navzven identificirajo, imajo večjo samozavest, vedo, da nekje obstaja konkretna država Slovenija, česar prej ni bilo.

TD: Neposreden spomin blede s tem, ko izginjajo tisti, ki so bili neposredno prizadeiti. Včasih se je na domobranskih proslavah veliko jokalo, danes vidimo le še tu in tam kakšno solzo. Naša političnost morda ne, gotovo pa se bo ohranilo vedenje, da smo politično povezani s Slovenijo, spomin, da izhajamo iz nekih žrtev itd. Menim tudi, da bodo v prihodnosti naše prireditve še vedno visoko kulturne in ne na ravni kranjskih klobas, čeprav bodo verjetno potekale v španskih prevodih. V naših domovih bodo nekatera predavanja v španščini, plesalo se bo slovenske plesne in poslušalo slovensko glasbo. Veliko je tudi interesa za stike s Slovenijo in domnevam, da se bo ta nadaljeval.

24. *Kakšen je pomen ritualov – zastave, himne, procesij, narodnih noš ... v smislu ohranjanja slovenske identitete in skupnosti?*

TD: Ta pomen je zelo velik. Romanje v Lujan je pravi spektakel, na katerem se zbere dva do tri tisoč ljudi, ki gredo v cerkev, pojejo itd., tam vidimo Slovence, ki jih sicer ne vidimo. To je javna manifestacija, na kateri obnavljamo energijo. Kar se tiče zastave – Argentina še ni država, ampak jo delajo s pomočjo formalnosti. Tu zastavo in himno častijo skoraj po božje. Šolarji vsak dan pojejo zastavi. Zastave ne smejo nikoli oprati itd. To je uzakonjen ritual. To se prenaša tudi na Slovence. Pred leti smo denimo praznovali 29. oktober kot dan slovenske zastave. Pri vseh prireditvah svečano dvigamo slovensko in argentinsko zastavo.

25. *Kdaj ste šli prvič v Slovenijo? Kako so na vas oziroma na vaš obisk gledali tu – voditelji in drugi?*

TD: Leta 1990, ko je uradno še obstajala Jugoslavija. Takrat ni bilo več problema z obiski v domovini.

KC: Jaz pa sem Slovenijo prvič obiskala leta 1971. Moj oče je bil eden prvih, ki so šli na obisk. Tu nismo imeli nobenih težav – težave so imeli po moje predvsem vidnejši člani skupnosti. V slovenskih ustanovah je vladal dogovor, da naj bi njihovi predstavniki ne hodili domov.

26. *Kakšen je bil vaš odnos do Slovenije oziroma Slovencev skozi različna obdobja oziroma stiki z domovino?*

Kako ocenjujete aprilski obisk državne sekretarke Mihaele Logar?

TD: Naš odnos do oblasti je bil prej absolutno negativen, do rojakov doma pa prežet z velikim strahom z obeh strani, zelo previden in pa večinoma samo domač. Pomembnejše zadeve so se pretakale prek Trsta ali Koroške. Danes zagovarjamo čim več stikov, seveda najbolj kulturnih, verskih, tudi političnih oziroma strankarsko-političnih.

Danes so stiki zelo intenzivni, izmenjujejo se pevski zbori, planinci, učitelji itd., sodelujemo tudi z zamejstvom, kar je zelo pomembno.

Obisk Logarjeve so vsi sprejeli ugodno kljub nedavnemu zapletu s financiranjem našega *Zbornika*. Malo je pokritizirala, povedala nekaj da-jev in nekaj ne-jev. Tako ona kot jaz sva se bala, kako bo potekal obisk, a se je vse lepo izšlo.

10. Jure Vombergar, 10. november 1999, Buenos Aires (večkratni predsednik Zedinjene Slovenije)

1. *Vaš čisto kratek življenjepis ...*

Rojen sem leta 1940 v Ljubljani. Moj oče je odšel v Argentino po revoluciji, ostala družina – mati, sestra, brat in jaz – pa smo prišli leta 1954. Takrat nas je prišlo veliko otrok beguncev in precej je še vedno dejavnih v skupnosti. Sam kot otrok

nisem izkusil hujšega gorja, vem pa za mnogo drugih. Imel sem strice pri partizanih in domobrancih in ubite na obeh straneh. Nasprotja opažam še danes.

V Argentini sem doštudiral in sem arhitekt, od začetka pa sem dejaven v slovenski skupnosti. Zadnje čase me zelo zanima genealogija in statistika – ugotovil sem na primer, da je bilo v okviru naše skupnosti v Argentini rojenih več kot 4.000 novih Slovencev. Prva leta je bila velika večina porok slovenskih, danes je razmerje že okoli pol-pol ali je celo že več porok z Neslovenci. V naših publikacijah (*Oznanilo, Duhovno življenje, Svobodna Slovenija*) je bilo od leta 1947 do vključno 1998 registriranih 3.907 rojstev in porok 1.688 parov (od teh 1.027 slovenskih). Registrirani so le tisti, ki so jih svojci sporočili uredništvom.

2. *Koliko je resnice v namigovanjih o razslojenosti znotraj slovenske politične emigracije v smislu delitve na »Ramon Falcon« oziroma centralno organizacijo in »navadne« emigrante, v kolikšni meri je ta skupnost (bila) hierarhizirana, kako je bilo z nasprotji med borci in politiki, projugoslovansko in slovensko usmeritvijo ...?*

Dogajalo se je marsikaj. Imeli smo svojo razumniško elito, o gospodarski težko govorimo, razen redkih, saj na primer veliki podjetnik Herman Zupan pride v slovenski dom, igra šah s komer koli, hodi na prireditve itd. Jurčec in Brumen sta bila elitna kulturnika, Debeljak pa je bil izjemno domač z ljudmi, hkrati pa je pisal visoko poezijo. Gotovo so bili tudi spori in nasprotja, ampak šlo je predvsem za zasebne zadeve, tako tudi pri npr. SKA. Saj ni bilo resnične globlje razlike. Ob vrednotah smo bili enotni, v drugih pogledih pa tudi strastno različni.

Pri zadevi Tabor: Vestnik, ki se je vlekla še iz časov vojne, je bilo veliko struj in med njimi veliko trenj. Šlo je predvsem za nasprotovanje med pristaši generala Rupnika in privrženci politike SLS. Debeljak je bil prijatelj s Kociprom iz Tabora, pa se je moral skrivati pred Rupnikovimi ljudmi ... Potem smo imeli »državarje«, pa »stražarje« itd. Vsi so bili za to, da mora biti Slovenija samostojna država, a eni so bili za to, da je treba osamosvojitve izpeljati postopoma, gledati na mednarodni položaj itd. Miloš Stare, ki je imel dobre stike s Srbi in Hrvati, je bil skorajda do zadnjega za državno povezavo z njimi.

3. *Kakšna je bila povezava z njimi tu, v Argentini?*

Povezav ni bilo, stiki pa so bili na politični in cerkveni ravni. Izogibali smo se ustajenju. Sicer pa Hrvati še zdaleč niso tako povezani med seboj kot Slovenci, še manj Srbi. Pred leti smo bili povezani s Poljaki, Ukrajinci in Slovaki, pa še tisto bolj na ravni študentov, zdaj pa je še to zamrlo. Edina srečanja so še na festivalih folklornih plesov. Naše osrednje društvo je vključeno v argentinsko federacijo imigrant-skih skupnosti, sicer pa se je naša skupnost po slovenski osamosvojitvi usmerila izključno proti Sloveniji.

4. *Kaj naj storijo vodstva društev: naj omejijo vstop samo za tiste, ki obvladajo slovenščino, in s tem tvegajo, da bo čez 20 let v klubu le še peščica slovensko govorečih, ostali pa se bodo porazgubili, ali naj odprejo vrata in s tem tvegajo precej hitrejšo izgibanje slovenskega jezika?*

Naša društva niso nikdar omejevala vstopa v prostore krajevnih domov le slovensko govorečim, vpis v članstvo pa je namenjen potomcem Slovencev in svojcem, če obvladajo slovenščino ali ne. »Uradni« jezik na sejah odborov pa je še vedno slovenski, čeprav vsi vpletamo v govorjenje španske besede in cele stavke. Kako bo čez 20 let, je odvisno od narodne zavednosti vseh nas in ne nazadnje od Republike Slovenije, od katere pričakujemo večje simpatije do nas in interesa, da se ohrani slovenstvo v Argentini. Izkušnje pri staronaseljencih dokazujejo, da se članstvo v njihovih društvih manjša kljub »odprtosti vrat«.

5. *Ali se strinjate z mojo projekcijo: čez denimo 30 let bo slovenska skupnost v Argentini sestavljena iz štirih, morda petih slovenskih domov, v katerih se bo v glavnem govorilo špansko, razen ob pomembnejših priveditvah. Jezik bo obstajal le še kot »drugi«. Političnost se bo izgubila, ostal pa bo spomin na pobite domobrance kot izvor te emigracije ...*

Zelo nerodno mi je razpravljati o tem, kaj bo čez 30 let. Verjetno bom takrat že mrtev, čeprav vem, da bom umrl (to je edina sigurna stvar na svetu), mi je zoprno razmišljati o tem, kje naj bi me pokopali, kakšna naj bi bila rakev, koga naj bi vabili na pogreb ipd. Nedavno sem v nekem govoru dal tale primer: če bi kdo mojemu očetu ob mojem rojstvu rekel, da bo on čez pet let zapustil družino in domovino, odšel nekam na konec sveta in tam umrl, bi mu najbrž rekel, da je nor. Hočem reči to, da je zgodovina povsem nepredvidljiva, da je še nikakor ni konec, po drugi strani pa to, da moramo vedno in povesod delati to, kar spoznamo, da je prav, ostalo pa prepustiti Bogu, ki je edini gospodar zgodovine.

Kot rečeno, vsak od nas bo gotovo umrl, skupnost pa se lahko obdrži oziroma umre, kadar sama hoče. Judje so se obdržali tisočletja v nenaklonjenih razmerah in okoljih. Naši starejši so bili vajeni žrtvovati veliko več časa za kulturno delovanje slovenskem krogu in so to potrebovali tudi za lastno potrjevanje. Mladi pa imajo tu svoje prijatelje in njihove potrebe so nekoliko drugačne; čeprav nihče ni izrazilo dejaven v argentinski družbi. Danes čutimo pomanjkanje piscev, pesnikov skoraj ni več, težave so z avtorji gledaliških iger in režiserji – teh je sicer nekaj, a jim manjka jezikovne in strokovne izobrazbe – prav bi prišli inštruktorji iz domovine. Naše kulturno delovanje je sedaj bolj usmerjeno v glasbo in likovno umetnost. Čedalje slabše je namreč z obvladovanjem slovenskega jezika.

Gotovo pa bo obstal spomin na izvor naše emigracije in upam tudi »političnost«, v kolikor to pomeni skrb za skupno dobro, ne pa boj za kakršne koli koristi posameznikov.

6. *Doslej ste bili odvisni sami od sebe in tudi sami sebi zadostni, saj ste svojo kulturo ter kulturno in politično delovanje samoreproducirali. Zdaj pa je prišlo do dveh novih mo-*

mentov: z izginjanjem prve generacije se je razmeroma povečal vpliv asimilacije, hkrati pa se je pojavila Slovenija kot država, drugačna od tiste, s katero niste imeli stikov ...

Kot pravim, odvisno bo od razvoja razmer v Sloveniji. Če bo šlo vse »na špico«, kot imam občutek, da gre v zadnjih časih, med nami ne bo naklonjenega odnosa. Napadi na cerkev v Sloveniji povzročajo pri nas zagrenjenost, češ da se doma nič ne spremeni, ljudje so razočarani, ker je še toliko nepopravljenih krivic, nevrnjenega premoženja, itd. Še vedno se nekaznovano piše v slovenskih časopisih, da »se po Ljubljani sprehajajo sinovi in vnuki izdajalcev ...«.

7. Politični sistem v Sloveniji se je spremenil in postala je samostojna država. Ali je po tem SPE še vedno politična emigracija? Dobil sem občutek, da nekateri iščejo napake v Sloveniji, da bi s tem opravičevali smisel političnosti, da se je zamajala identiteta, ker nasprotnika ni več ...

Nasprotnik je še, to se čuti oziroma nam sam da vedeti, da je še zelo aktiven. Menim, da je veliko odvisno od tega, ali bo Slovenija šla v Evropo ali ne. Če bo šla, bo morala zakonodajo prilagoditi zahodnoevropski. Evropa ne bo trpela privilegiranih slojev, revolucionarne »zakonodaje« in drugih posledic komunističnega režima. Vidno je, da se zato mnogi okoriščenci temu upirajo. Danes se sicer v Sloveniji lahko svobodno govori in piše, imam pa občutek, da si vsi še ne upajo. Ne vem, kako je z grožnjami in nasiljem do tistih, ki se upirajo levici, a bojim se, da bo spet prišlo do tega.

Zdi se, da imajo ljudje kontinuitete neko zaslonbo in si upajo več kot pred nekaj leti.

8. Je vaša skupnost verska, politična, ideološka emigracija? Katera od teh komponent jo najbolj povezuje?

Večina članov SPE smo kristjani in demokrati. Kdor ni ne eno ne drugo, med nas ne hodi. Tisti, ki so eno in ne drugo, se pojavljajo le občasno ali ob strani kritično opazujejo. Za večino pa velja reklo škofa Rožmana rojakom po svetu: »Eno nas družijo in veže: Slovenci smo in kristjani.«

9. Kakšno je bilo in je razmerje med vplivom cerkve in politike na skupnost?

Slovenska katoliška duhovščina ima gotovo velike zasluge za obstoj in razvoj naše skupnosti skozi več kot 50 let. Kjer koli na svetu ni bilo v bližini zavednih in gorečih slovenskih duhovnikov, je med rojaki kmalu zamrla slovenska zavednost in aktivnost. To je skoraj družbenopsihološki zakon. Do politikov pa imajo ljudje, čeprav somišljeniki, vedno neko distanco in sum, da jim gre za oblast ali osebno korist, pa naj bodo še taki idealisti. Namerne povezave med cerkvijo in politiko ni bilo, celo nasprotno, duhovniki se niso hoteli in se nočejo povezovati z nobeno strankarsko opcijo. V cerkvi se je sicer vedno govorilo o krščanskem socialnem nauku in proti komunizmu, a to iz izključno verskih razlogov. Veliko je očitkov na račun klerikalizma, a tu se duhovniki niso vmešavali v politiko, razen morda svétnika

Karla Škulja, ki pa je umrl pred 30 leti. Katoliška akcija ni delovala politično, pač pa je svoje člane spodbujala k sodelovanju v društvih, veliko zaslug ima za delovanje šolstva, deloma tudi kulture. Danes tega skorajda ni več, razen nekaterih moralno-etičnih zadev, kot na primer ob obisku gledališke skupine z igro Šeherezada, ko je bilo v katoliškem tedniku natisnjeno mnenje, da ogled ni priporočljiv, ker je igra moralno nesprejemljiva za katoličane.

Slovenska cerkev sicer simpatizira z nami, a sem ob obisku škofov iz domovine opazil zadrego, da pravzaprav ne vedo, kaj z nami. Predstavljamo namreč izreden primer, ki se ga ne da vzporejati z drugimi slovenskimi skupnostmi po svetu. »Normalno« bi bilo, da bi se asimilirali, kot se drugod, mi pa še ne kažemo volje do tega

10. V kakšni meri sta bila Društvo Slovencev oziroma Zedinjena Slovenija vertikalno hierarhično strukturirana?

Gre bolj za povezovalno kot pa centralistično delovanje. Ko sem bil sam predsednik (in to trikrat po dve leti), je to bilo osrednje in predstavniško društvo, ki je vabilo na posvetovanja v okviru t. i. medorganizacijskega sveta. V ta svet so včlanjeni vsi krajevni slovenski domovi, organizacije in ustanove. Tu je bila priložnost za izmenjavo mnenj in izkušenj, za usklajevanje datumov prireditev, za formuliranje skupnih izjav z ozirom na probleme, ki se tičejo naše skupnosti, za predstavitev prošenj v podporo ustanovam itd. V primeru napovedanih obiskov kulturnih skupin iz Slovenije se preuči vsak primer, da se izogne eventualnim konfliktom.

V pogovorih z rojaki iz domovine, kadar pogovor nanese na našo organiziranost in politiko, imam občutek, da se skuša razumeti delovanje SPE v Argentini kot nekakšen pendant delovanju KP v Sloveniji: isti nameni in cilji (se pravi oblast in imetje) in iste metode (kajpak totalitarne), samo z drugim predznakom. Ta občutek sem imel tudi, ko sem gledal film Razseljena oseba. Taka logika ima svoj izvor v marksistični dialektiki.

11. So se nekateri oddaljili od skupnosti zaradi njene samoizoliranosti, hierarhičnosti?

Vsaka skupnost, ki se hoče ohraniti, se mora na nek način izolirati. Včasih nas nazivajo »geto«. To samo po sebi ni nič slabega. Vsaka družina je na svoj način geto: to je kraj, kjer se družinski člani počutijo »doma«, kjer so ljubljeni, razumevani, priznani, upoštevani; to je prostor, kamor se zatekajo, da se umirijo in naberejo novih moči. Večina rojakov v Argentini pojmuje slovensko skupnost kot razširjeno družino: v njej ohranjajo svojo identiteto, svojo čustveno, razumsko in nazorsko drugačnost; imajo možnost uveljaviti svoje sposobnosti (pevske, igralske, družabne, športne itd.). Menim, da vsak lahko najde v njej njemu bližnje oblike udejstvovanja. Sprejemem pa, da so tudi taki, ki jih vse to moti, utesnjuje, odbija. Tak si bo poiskal družbo drugod. V naši skupnosti nihče ne more ukazovati (in če bi kdo poskušal, ga nihče ne bi poslušal). To je možno le v državi, ki ima policijo in vojsko; mi tega nimamo.

Mnogi mladi se oddaljijo, ko se poročijo, a se spet približajo, ko je njihov otrok goden za šolo. Skoraj ga ni otroka, ki bi ne obiskoval slovenske osnovne šole. Starši čutijo, da so njihovi otroci v naši skupnosti na varnem pred slabo družbo, mamili in drugimi oblikami zasvojenosti. Precej je neslovenskih zakonskih partnerjev, ki s simpatijo spremljajo našo skupnost. V Mendози so se odločili celo za namensko privabljanje mešanih zakonov in imajo zanje posebne prireditve.

12. *Kakšno vlogo še ima politični »mit mučeništva«? Se pri drugem, tretjem rodu ohranja, izgublja? Se bo ohranil dlje kot jezik?*

Za nas to ni mit, pač pa tako imenujemo »mit NOB«, ki je čisti konstrukt. Spoštovanje in vrednotenje mučeništva najboljših Slovencev tistega časa in tragedije holokavsta se more opaziti na vsakoletnih spominskih proslavah v Slovenski hiši in po krajevnih domovih. Število udeležencev proslav se z leti ne manjša, prej obratno. Problem predstavlja izvedba vsakokratne proslave. Besedilo navadno napišejo starejši, ki še dobro obvladajo slovenski jezik, pripravijo in izvedejo pa mladi. Upam, da bo to obstajalo še dolgo.

13. *Je političnost bistveno prispevala k ohranitvi skupnosti na taki ravni? Bi bila to, kar je danes, če ne bi imela politične, ideološke motivacije?*

Kadar je govor o »politiki«, jaz to besedo tolmačim kot »prizadevanje za skupno dobro«, kar je izborni pomen besede, ne pa kot »brezobziren boj za osebne in skupinske koristi«, kot se po eni strani tolmači ta pojem, po drugi pa kot »zadrto strankarstvo«. Želim, da tudi sogovornik tako pojmuje to besedo, sicer se ne razumemo. Če je torej politika skrb za skupno dobro, je tako pojmovana politika bistveno prispevala k ohranitvi naše skupnosti na ravni, kakršna je. Če ne bi bilo takšne motivacije, ne bi bila to, kar je danes. Skrb za skupno dobro in zgodovinski spomin ohranjata našo skupnost. Kjer tega ni, je mrtvilo. Žal to izkušajo naši staronaseljenci.

14. *Koliko bo mlade v prihodnje še zanimala politika? Bo kulturna identiteta nadomestila političnost?*

Če politiko razumemo v njenem izvornem pomenu, potem je želeli, da bi v prihodnje navduševala naše mlade skrb za skupno dobro. Žal glede tega nisem optimist. Trend globaliziranega permisivnega in porabniškega javnega mnenja vpliva tudi na naše mlade in jih odvrča od vsega, kar je starejšim pomenilo nekaj dobrega in vrednega požrtvovalnosti. Orgiastična glasba in plesi ta trenutek prevevajo večino naših mladih in kreše se jim identiteta, ki naj bi nadomestila političnost, kaj šele kulturna. Molim, da bi bil ta trend le provizoričen.

15. *»Vaši« otroci, slovenski srednješolci, so letos prvič prišli v Slovenijo ne le na maturantski*

izlet, ampak tudi na štirinajstdnevni poletni tečaj slovenskega jezika, ki ga vsako leto organizira Filozofska fakulteta v Ljubljani ...

Da, zelo sem bil zadovoljen s tem projektom, pri katerem sem bil vsak dan osebno navzoč (bil sem spremljevalec skupine), in upam, da bo šlo še naprej tako, da ne bo prišlo do kakšne indoktrinacije ali podobnega.

16. Kako je bilo z obiski v Sloveniji, so bili »gledani postrani«?

Jaz sem bil doma prvič leta 1990 in to je bilo že drugačno obdobje. Nekoč na obiske niso vsi gledali pozitivno, češ da bi to pomenilo priznanje totalitarnega režima; sčasoma se je zadeva rahljala in v 80. letih obisk v domovini že ni bil nič negativnega. Edino za vodilne je nekako veljalo, da naj bi ne hodili v Slovenijo. Poznam ljudi, ki še danes nočejo domov, ker imajo prehude spomine ali ker so razočarani nad tamkajšnjim potekom dogodkov.

17. Kakšni so se vam zdeli Slovenci ob vašem prvem obisku?

Takrat sem prišel kot član delegacije predstavnikov slovenske politične emigracije iz vsega sveta, ki je prišla pozdravit slovensko osamosvajanje. Nekateri moji sorodniki marsičesa o dogodkih med in po vojni niso vedeli ali o tem niso hoteli govoriti. Zdaj vem za enega, ki je postal precej bolj pogumen in nasplošno se mi zdi, da je poguma zdaj več. Tokrat pa sem imel premalo časa, da bi mogel to preveriti.

18. Kako ste sprejeli obisk državne sekretarke Mihaele Logar? Kako ocenjujete trenutno odnos Slovenije do vaše izseljenske skupnosti?

Vse, ki prihajajo z neko simpatijo do nas, sprejemamo in oni se dobro počutijo med nami. Večinoma so presenečeni nad tem, kar doživijo pri nas, čeprav so morali brati o tem. Trenutno se dogaja kar nekaj zadev, sam sem bil navzoč pri obisku dveh učiteljskih inštruktoric iz Slovenije na srednješolskem tečaju in bilo je lepo.

Logarjeva je prišla kot predstavnica vlade in je bila kot taka lepo sprejeta. Marsikaj je obljubila in kot kaže, se nekaj tudi uresničuje, kot na primer obisk omenjenih učiteljic, obljublja prihod režiserskega inštruktorja, dobro bi bilo, če bi ohranili vsakoletni tečaj za učiteljice in učitelje. Kar se šolstva tiče, je bilo doslej vse pozitivno, teče tudi kulturno sodelovanje – pevci zbora iz San Justa, ki se je ravno vrnil iz Slovenije, so bili vzhičeni ...

11. Marjan Loboda, 10. november 1999, Buenos Aires

(večkratni predsednik Zedinjene Slovenije, direktor slovenske kreditne zadruga Sloga, član nekdanjega Slovenskega narodnega odbora, podpredsednik Svetovnega slovenskega kongresa za Slovence v čezmorskih deželah itd.; del intervjua je bil iz tehničnih razlogov izbrisan, zato je sogovornik na uprašanja 11. – 17. odgovoril še enkrat – v pisni obliki, aprila 2000)

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rojen sem leta 1930. Begunec sem bil že od leta 1944, ko so naju z mamu Nemci odvedli v zbirno taborišče Goričane pri Medvodah – prejeli so ovadbo, da je moj stric odšel v partizane, v resnici pa so ga ugrabili in ubili komunisti. Po dveh mesecih so naju izpustili, toda po življenju so nama začeli streči partizanski aktivisti, zato sva se preselila v Kranj na domobransko postojanko. Maja 1945 sva skupaj z drugimi prišla v Vetrinj in nato v begunska taborišča Peggez pri Lienzu in Spittal ob Dravi. V taborišču sem naredil štiri razrede gimnazije in malo maturo ter pol pete gimnazije. Leta 1949 sem prišel v Argentino. Tu sem začel delati kot zidarski pomočnik, pa delavec v livarni, nato sem se zaposlil v slovenski misijonski pisarni, ki jo je vodil lazarist Ladislav Lenček. Pozneje sem bil več let uradnik v neki tekstilni tovarni. Od ustanovitve slovenske gospodarske zadruga – 1954 – sem poleg svoje službe delal ob večerih in ob koncu tedna še v zadrugi pisarni. Od leta 1964 pa sem v zadrugi polno zaposlen kot »gerente« – pooblaščen direktor. V Argentini sem si ustanovil družino in z ženo imava tri hčerke in dva sinova in zdaj že 20 vnukov.

/ ... /

2. Kako je bilo z nasprotovanji med »projugoslovansko« in »proslovensko« usmeritvijo?

Ko je Jugoslavija razpadla, se je ustanovil Narodni odpor za Slovenijo. Pokojni Miloš Stare mi je nekoč dejal, da je ing. Mačkovšku na smrtni postelji obljubil, da ne bo storil nič, da bi se Jugoslavija razbila, ampak da si bo prizadeval za vso svobodo in možnosti za razvoj slovenskega naroda znotraj nje. Takrat je bila res utopija razmišljati o samostojni Sloveniji, saj je bil aktualen načrt o federativni ureditvi Jugoslavije. Prejšnji politiki so imeli več kot 20 let skupnega življenja v Jugoslaviji in tudi precej zvez in poznanstev med Srbi in Hrvati. So si pa bili edini, da si take Jugoslavije, kot je bila predvojna, ne želijo več (razen vlade kneza Pavla v zadnjih letih pred vojno). Naši »državarji«, ki so se zavzemali za slovensko državo, so izhajali iz Erlichove »višarske vizije« – Svete Višarje so stičišče treh velikih evropskih narodnostnih skupin in kultur, slovanske, romanske in germanske. Vedelo pa se je, da je bil Erlich vizionar, idealist, ne pa praktik, in stražarji so se navzeli predvsem tega njegovega idealizma. Zanimivo je, da so bili kot posamezniki odlični ljudje, sposobni, inteligentni, niso pa bili tako zmožni skupinskega dela. Skupnost so, vsaj pri nas, v glavnem organizirali in ohranjali predvsem »klerikalci« oziroma člani SLS in Tomčevi mladci.

3. Kolikšen je bil vpliv SLS in SNO na delovanje in življenje skupnosti v primerjavi z vplivom duhovnikov?

Duhovniki niso bili vključeni v delo stranke, jaz sem vedel le za dr. Košička, ki pa se je kmalu po prihodu v Argentino za nekaj let popolnoma odmaknil od skupnosti. Msgr. Orehar kot vodja slovenske duhovščine denimo sploh ni bil strankarski človek in se s Staretom niti nista najboljše razumela.

Duhovniki so imeli slovenske maše, h katerim so zahajali Slovenci, da so lahko poslušali slovensko pridigo, ker špansko še niso dobro razumeli. Ker so se po maši otroci podili naokrog, so nekatere učiteljice, ki so učile že v Vetrinju in potem v taboriščih, začele te otroke zbirati in jih učiti slovenščine. To se je mnogokrat začelo v zelo skromnih okoliščinah, v našem okraju npr. kar v župnikovi sobi. Čez nekaj časa je argentinski župnik dal na razpolago župnijsko dvorano. Spet drugod so učiteljice in kateheti pričeli s poukom kar v kakšni zasebni hiši. Tako – spontano – so se oblikovale krajevne slovenske skupnosti. Ni bilo nikakršnega strankarskega interesa, ampak čista želja po druženju v slovenskem krogu. Iz tega je najprej nastala šola, nato so se ljudje odločili za nakup ali izgradnjo lastnih krajevnih domov.

4. Vodstvo Društva Slovencev nad gradnjo krajevnih domov sprva ni bilo ravno navdušeno ... Takrat so menili, da je bolje, če smo združeni. Bali so se, da bi se skupnost preveč razbila. Vendar pa nisem nikoli videl kakšne želje po strankarskem nadvladju. Stranka takrat niti ni bila tako zelo dejavna, saj je bilo skoraj brezupno voditi politično stranko zunaj domovine. Še danes se jim čudim, da so šli s to idejo naprej.

5. Je bila ta skupnost verska, politična ali ideološka emigracija?

Prišlo je obdobje, ko smo govorili, da smo verska emigracija, nato da smo ideološka emigracija, dejansko pa smo politična emigracija. Pa ne toliko po strankarski zamisli oziroma svoji odločitvi, ampak zato, ker smo bežali iz strahu pred represalijami partizanov. Takrat najbrž nihče ni bežal zato, ker je bil krščanski demokrat ali demokratični socialist. Težko bi tudi rekli, da smo bili enotna ideološka emigracija, saj so bili med nami tako ljudje krščanskega svetovnega nazora, kot socialisti, liberalci, imeli naj bi celo enega prostozidarja. Tudi verska emigracija nismo bili, saj med nami niso bili vsi verni, po drugi strani pa so doma rojaki še vedno hodili v cerkev, imeli duhovnike itd. Protikomunizem ni svetovni nazor, ampak politična pozicija. Bili smo proti komunizmu, ker smo bili drugače usmerjeni in ogroženi ter napadani z njihove strani. Cilj pa je res bil delati na tem, da se tak sistem doma zruši. Spomnim se, da nam je zaslužni organizator mnogih dejavnosti v naši skupnosti, posebno misijonskih, lazarit Ladislav Lenček velikokrat rekel, da moramo v emigraciji delati predvsem tisto, česar doma ne morejo; tako smo npr. veliko pomagali slovenskim misijonarjem po svetu, saj takrat ni bilo govora o tem.

6. Dejali ste, da je bil cilj zrušiti politični sistem. Enopartijski politični sistem je zdaj zrušen, Slovenija je samostojna država. Ali je potemtakem ta skupnost še vedno politična emigracija?

Zrušena je struktura, pa še ta le delno. Kaj pa je cilj oziroma delo vsake politične stranke, tudi doma v Sloveniji? Prepričevati in nagovarjati ljudi, da podprejo idejo te stranke. Naša ideja o krščanskodemokratski Sloveniji še zdaleč ni uresničena, ima pa danes mnogo več možnosti, da se uresniči, saj prej te možnosti sploh ni

imela. Naše delo se torej skoraj ni spremenilo. Prej smo morali sistem rušiti, danes pa moramo ljudi nagovarjati k sprejetju krščanskodemokratske vizije Slovenije. Še vedno moramo pričevati resnico o dogajanjih med vojno in revolucijo, saj se te stvari doma zelo počasi odkrivajo.

7. Sodelovanja med Slovenijo in SPE je danes vendarle veliko več ...

Nekaj je, vendar bi se morali o teh stvareh bolje domeniti. Na primer naše šole; ne potrebujejo toliko knjig iz Slovenije, pač pa upoštevanja in priznanja. Spričevala naših šol bi morala doma nekaj pomeniti, ne pa da veleposlaništvo išče študente kjer koli, ne glede na to, ali so obiskovali slovensko šolo ali ne, ali so kaj naredili v slovenski skupnosti ali nič. Naši organizirani skupnosti se ne pripisuje dovolj velikega pomena. Seminarji za naše učitelje v Sloveniji so zelo pozitivna stvar, zdaj pa so jih zreducirali na vsako drugo leto. Zakaj? Lani je bilo število tečajnic znano šele dva tedna pred začetkom tečaja v Sloveniji, ko skoraj ni bilo več mogoče dobiti letalskih vozovnic, pa še za te so morale četrtno odšteti iz lastnega žepa – po 10, 15 in več letih brezplačnega poučevanja ...! Saj gre za korist slovenske države, ne njihovo osebno! V zgodovinskem učbeniku sem zasledil risbo, ki upodablja domobranca kot izdajalca. To je neokusno in neresnično! Take stvari nam gredo na živce, ne moremo pomagati.

O sodelovanju bi se torej morali pogovoriti na neki ravni, lojalno, tako da bomo lahko čutili, da ima slovenska oblast interes, da se naša skupnost ohrani čim dlje. Dokler ne bo zavladal resničen interes po ohranitvi in podpiranju slovenske skupnosti, dokler bo veleposlaništvo iskalo način, kako bi briljiralo le pred svojimi nadrejenimi, sodelovanje ne bo uspešno.

8. Kakšen je bil odnos SPE do staronaseljencev?

Z mnogimi smo imeli zelo zelo dobre in lepe stike, veliko je bilo tudi družin, ki so nam v prvih letih ogromno pomagale, denimo Troha, Živec, Banko idr. Težava je bila s tistimi, ki so bili pod vplivom jugoslovanskega veleposlaništva in so bili do nas sovražno razpoloženi. Takrat smo bili zelo zaposleni sami s seboj, saj smo morali na novo začeti življenje, si ustvariti dom, zgraditi skupne domove ... Oni so takrat imeli štiri domove, kamor pa mi nismo imeli veselja zahajati, saj je na steni visela Titova slika, jugoslovanska zastava itd. Ko je bilo ustanovljeno društvo Triglav, so se stvari že nekoliko umirile in zlasti po zamenjavi v vodstvu je pristopilo precej naših ljudi. Začelo se je tudi tesnejše sodelovanje, vendar smo hitro začutili, da imajo oni čisto druge težave kot mi. Dogovorili smo se, da se pač trudi vsak po svoje, v mnogih stvareh lahko sodelujemo, ne moremo pa naših zahtev, želja, potreb, načina dela ... znižati na njihovo raven. Pri njih, denimo, skoraj ni več slišati slovenskega jezika, in če bi jih pritegnili k nam, bi z njimi morali na sejah govoriti špansko... Ko je šlo za podporo samostojnosti Slovenije, pa smo šli brez kakršnih koli težav skupaj na manifestacijo.

/ ... /

9. Kako bi odgovorili na očitke o elitizmu in centralizmu znotraj SPE, predvsem v smislu odnosa ZS : krajevni domovi, »elita« : »navadni« ljudje itd. ?

Predvsem menim, da so to le očitki, ki po navadi ne odgovarjajo resnici. Treba bi se bilo vživeti v družbeni sestav naše emigracije. Med nami so bili izobraženci, polizobraženci, kmetje, delavci, obrtniki. Skupna revščina nas je tudi socialno precej izenačila. Moj bratranec, študent v taborišču, je npr. v Argentini kopal jarke skupaj z ravnateljem gimnazije Markom Bajukom. Skoraj večina izobražencev je morala prijeti za ročno delo in ni težko uganiti, da jim je šlo slabše od rok kot drugim, vajenim tega od mladega. Se vam zdi, da je v takih razmerah možen kak »elitizem«? Če so izobraženci, čim so mogli, segli po sebi primernih kulturnih dobrinah, je bil »elitizem« res le produkt maloštevilnih zavistnežev, neutemeljen očitek. Prav tako se mi zdi, da so bile res redke izjeme, če so bile, med izobraženci, ki bi kdaj uporabljali oznako »navadni« ljudje. Kljub mojemu več kot 50-letnemu delovanju v skupnosti si ne bi upal navedi omembe vrednega števila primerov takega mišljenja. Centralizem sem jaz doživljal in razumel kot željo po čim večji povezavi. Nevarnost, da bi se razdrobili na majhne krajevne skupnosti, otočke sredi tujega milijonskega vlemesta, ni bila majhna. Začetno nasprotovanje osrednjega Društva Slovencev takim drobitvam je bilo končno pozitivno. Nastale krajevne skupine so kmalu razumele strah osrednjega vodstva in to je potem olajšalo dogovor o povezavi krajevnih domov z osrednjim Društvom Slovencev, danes Zedinjeno Slovenijo v medorganizacijskem svetu, v katerem se tej prizna predstaviška in vodstvena vloga.

PISNI ODGOVORI

10. Kako naj ravnajo vodstva krajevnih domov: naj odprejo vrata špansko govorečim in s tem tvegajo »jezikovni samomor« za ceno ohranitve življenja v društvu, ali naj ohranijo kriterij obvladavanja slovenščine in s tem tvegajo, da bo čez nekaj let v domu le še peščica sicer slovensko govorečih?

Ta problem se nam je na nek način pojavil že pred 50 leti, čim smo prišli v Argentino. Se Vam zdi, da je danes spet aktualen? Ko je celo med predvojno emigracijo spet oživelo zanimanje za slovenščino, ko mnogi naši mešani zakoni svoje otroke redno pošiljajo v slovenske tečaje, ko je več kot 80 odstotkov učiteljstva v teh tečajih rojenih v Argentini, ko število učencev v naših šolskih tečajih narašča, ko je več kot 80 odstotkov odbornikov v naših krajevnih odborih rojenih v Argentini, ko so vedno večje možnosti osebnih ali komunikacijskih stikov z matično domovino, zakaj bi bili malodušni? Narodnost je vrednota in vrednote je treba ohranjati in jih braniti, ne pa razmišljati, kdaj jih bomo zavrgli. Prepričan sem, da je slovenstvo tudi v Argentini možno ohraniti, in to danes bolj kot pred 20 ali 30 leti. Odločali o tem pa bomo predvsem mi sami. Matična Slovenija ima pri tem veliko odgovor-

nost, katere se, žal, doslej še ni v polno zavedla, a ne dvomim, da bo tudi do tega prišlo.

11. *Kako komentirate naslednjo »projekcijo«, napoved razvoja v SPE? Čez 30, 40 let bo obstajalo morda še štiri, morda pet domov, v katerih bo jezik komuniciranja španščina. Slovenščino bo večina sicer razumela, del bo sposoben tudi govoriti, uporabljala pa se bo le ob glavnih prireditvah in deloma pri mašah. Političnosti skupnosti ne bo več, razen ohranitve spomina na pobite, ki bo ostal kot temeljni zgodovinski spomin, kot vzrok obstoja te skupnosti. Politično delovanje se bo umaknilo kulturnemu, narodnostnemu, to pa bo, če ne pride do bistvenih sprememb, temeljilo na tesnih stikih s Slovenijo ...*

Nekatere točke »projekcije« se mi zde precej možne. Od krajevnih domov v Velikem Buenos Airesu ste odpisali enega. Jaz si danes ne bi upal nobenega. Glede slovenščine sem odgovoril v prejšnjem vprašanju. Menim, da bo dosti boljše, kot si predstavljate. Bolj kot političnost že danes prevladuje svetovnonazorska opredelitev. Spomina na pobite pravilno niste odpisali in bo gotovo ostal kot temeljni zgodovinski spomin in življenjska sila skupnosti. Kulturno in narodnostno delo je vedno bilo pomembnejše in izrazitejše kot politično in menim, da bo tako tudi v bodoče, kar pa ne izključuje vplivanja na narod v matični domovini, da vzpostavi demokratično in po krščanskih načelih vodeno družbeno ureditev. Tudi o pomembnosti tesnih stikov z matično domovino sem prepričan.

12. *V kolikšni meri so se mladi oddaljili od skupnosti in zakaj – jih je motila konservativnost, centralizem, preobremenjenost zaradi sodelovanja pri številnih dogodkih, ignoriranje špansko govorečega partnerja ali je vzrok zgolj v komodnosti?*

Mislím, da je mlade vedno motila konservativnost prednikov. Slej ko prej jih sicer to mine in proces se začne znova. O centralizmu sem vam že zgoraj povedal svoje mnenje in vam ponovno potrdim, da je to predvsem domena ljudi, ki ne pri centrali ne pri krajevnih domovih niso kaj prida sodelovali. Za neko kuliso je pač treba skriti svojo nedelavnost. Preobremenjenost bi lahko bila upoštevanja vreden vzrok. Ohranjanje naše skupnosti zahteva veliko žrtev in niso jih zmožni vsi doprinesiti. Če prevlada komodnost, potem je vsako delo v skupnosti odveč. Govoriti o ignoriranju špansko govorečega partnerja se mi ne zdi čisto umestno. Menim, da je to odvisno od posameznih primerov. Imamo argentinske partnerje, ki se odlično vključijo v skupnost, kot imamo druge, ki se skupnosti izogibajo. Tukaj si ne bi upal postavljati splošno veljavnih pravil.

13. *Se je politični »mit mučeništva« – spomin na pobite domobrance ohranil v enaki meri tudi po 50 letih? Kako na to gleda drugi, tretji rod? Bo ta temeljna energija skupnosti obstala dlje kot jezik?*

Spomin na pobite domobrance, če mi dovolite, ni »političen mit«. Pietetni spomin na pobite sorodnike nima nobenega opravka s politiko, je tudi preveč resničen, da bi lahko govorili o mitu. Ne smete pozabiti, da med nami ni družine, ki ne

bi imela med žrtvami kakega svojega sorodnika. Pri tem politika ne igra nobene vloge. Razumljivo je, da drugi, tretji rod to doživljata drugače kot tisti, ki so pokojne poznali, z njimi živeli. Pri mladih se ta spomin na nek način bolj idealizira, opaža se več težnje po proslavljanju kot objokovanju, kar se mi zdi naravno in pravilno. Soglašam z vami, da je to temeljna energija skupnosti in je možno, da bo obstala dlje kot jezik. Saj veste, da kri ni voda.

14. V kolikšni meri je političnost, ideološkost SPE prispevala k njeni narodnostni ohranitvi?

Oprostite, če me moti vaše nenehno omenjanje političnosti naše emigracije. Bojim se, da bi slovenski bralec, ki ni doživel našega begunstva in izseljenstva, pod to oznako razumel običajno politično delovanje, ki smo mu včasih rekli »strankarska politika«. Menim, da take politike med nami vsaj do pred kratkim ni bilo. Ko je ves svet računal, da bo »socialistična stvarnost« v Sloveniji trajala vsaj tisoč let, je bilo pač milo rečeno nesmiselno uganjati tako politiko 13.000 kilometrov od Slovenije. Če pa razumemo politiko kot poudarjanje, zagovarjanje in delovanje za uveljavitev nekih gotovih načel o družbeni ureditvi, resnični podobi preteklosti, interpretaciji dogodkov med vojno in revolucijo, potem je bila ta med nami vedno močna, družilna sila in je šla z roko v roki z vsem drugim narodnostnim in celo kulturnim delovanjem.

15. Kakšen je pomen ritualov (zastave, himne, narodnih noš, procesij, itd.) pri ohranjanju celovitosti in narodnostne identitete SPE ?

Zastava in himna sta pomembna simbola narodnosti in državnosti že od nekdaj. Nam, ki smo bili nasilno presajeni v čisto tuje okolje, so ti simboli pomenili verjetno še mnogo več kot rojakom, ki žive na svoji zemlji, ko jih vse slovensko stalno obdaja. Tudi narodna noša, razni običaji, praznovanja, pesem, jezik itd. nam verjetno mnogo več pomenijo kot rojakom doma, ki tega ne potrebujejo za ohranitev in potrditev svoje narodnosti, mi pa čutimo, da nam to pomaga pri ohranitvi naše identitete sredi španskega vele mestnega okolja. Odkrito povedano, nas moti, da se v matični Sloveniji tem simbolom pripisuje tako majhen pomen. No, tudi v tem smo si nekoliko različni!

**12. Franci Šenk, 11. november 1999, Buenos Aires
(novinar in duhovnik)**

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Kot otrok očeta domobranca sem rojen v begunskem taborišču v Avstriji. Konec leta 1948 smo prišli v Argentino. Oče je bil tako zaveden Slovenec, da ni hotel sprejeti dobre službe daleč od Buenos Airesa, ker tam ni bilo slovenske šole in cerkve. Tako smo se v mestu s še eno slovensko družino stiskali v dvosobnem stanovanju s skupnima straniščem in kuhinjo. Štiri leta sem živel v slovenskem internatu

v Paternalu, pozneje pa sem obiskoval tudi slovensko sobotno osnovno in srednjo šolo. Študiral sem novinarstvo in 17 let delal v tem poklicu kot radijski poročevalec z avtomobilskih dirk. V tem času nisem prihajal v skupnost, razen morda ob sobotah in nedeljah. Leta 1990 sem se odločil za novo mašo v Sloveniji in tako leta 1991 postal duhovnik slovenske katoliške cerkve.

2. Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?

Ko sem spomladi leta 1990 prišel v Slovenijo, sem bil precej preplašen, saj sem slišal toliko stvari o komunistih. Toda edino, kar me je res nekoliko zbolelo, je bila rdeča zvezda na slovenski zastavi. Sicer nisem imel nobenih težav, nihče me ni prišel zasliševati itd. Ko so šli domobranci in drugi čez mejo v Avstrijo ali Italijo, so s seboj odnesli drugačen vtis, takrat so razmišljali drugače. Komunisti so izkoristili domobransko prisego za Bežigradom in jih označili za izdajalce. Moji znanci, ki so takrat prisegali, niso prisegali Hitlerju. Domobranci so naredili ključno napako, da niso še pred porazom Nemčije zanikali svoje privrženosti Tretjemu rajhu in poudarili del prisega, v katerem so obljubili zvestobo slovenskemu narodu. Z Nemci niso imeli nobene tesnejše zveze – edino, kar še danes priznajo, je, da so pod Nemci vsaj vedeli, koliko je ura – če jih pustijo pri miru, ne bodo imeli težav. Druga napaka je bila, da niso šli branit slovenske zemlje na Kolpo. Tam bi bile žrteve, a manjše kot potem v Teharjah in Rogu ... Seveda to lahko govorim jaz, danes. Oni pa so verjeli Angležem, ki so nato sklenili pogodbo s Titom – on je pustil Koroško, oni pa so vrnili domobrance.

3. Koliko časa so rojaki v Argentini še verjeli, da se bodo vrnili v Slovenijo?

To je bila »maska«, vzdrževanje sovražnika. Govorili so nam, da se ne moremo vrniti, da nas bodo pobili in podobno. Starejši ljudje bi se vrnili. Ko opazujem starejše, ko tu umirajo, vidim, da umirajo žalostni. Želeli bi umreti v Sloveniji. Po prihodu v Argentino so ljudje še nekaj časa verjeli, čakali so na propad komunizma, a imeli so zelo malo upanja, vedno manj. Ko je leta 1980 umrl Tito, so predvidevali, da se bodo takrat stvari začele spreminjati.

4. Kako pa so v skupnosti gledali na obiske v Sloveniji? Kakšno je bilo mnenje vodstva?

Če si šel tja, si bil »komunist« – govorim o izkušnjah z običajnimi ljudmi. Moj brat je odšel na daljši obisk v Slovenijo in označili so ga za komunista. Sam sem menil, da ni komunist, pa tudi če bi bil – spoštovati moramo mnenje drugega, če hočemo, da drugi spoštujejo naše mnenje ... Ko sem se po dobrem letu dni vrnil iz Slovenije, so mi tu rekli, da so mi tam oprali možgane. Govoril sem pač, da tam nisem videl komunistov, da so ljudje tam zadovoljni, da Peterletovo vodstvo dela politične napake ...

5. *Kaj menite o očitkih o razslojenosti in notranjih trenjih v SPE – kako je bilo z nasprotovanji med politiki in borci, med zagovorniki ideje o Sloveniji znotraj Jugoslavije in ideje o samostojni državi, med »centralo« in krajevnimi domovi, med vodilnimi in »navadnimi«, je (bila) SPE zelo hierarhično organizirana ...?*

Še danes obstajajo razlike. Mnogi bi se udeležili marsikatere prireditve, tombole, večerje itd., pa tega ne morejo zaradi gospodarskih težav. To je sicer precej povezano s trenutnimi gospodarskimi razmerami. Glede odnosa z Zedinjeno Slovenijo lahko rečem, da je večina v San Martinu, razen nekaj izjem, zelo kritična do centra, nimajo dobre povezave z elito. To se vleče še od začetkov – če nisi šel v cerkev, če nisi bil domobranec, če si šel v Slovenijo ... si bil odpisan, rekli so ti, da si komunist, da nisi »naš«, torej si proti, ne spadaš v našo skupnost. Če nisi naredil tako, kot je bilo ukazano, si bil na črni listi. Žal se to dogaja še danes.

V prejšnjih časih ni bilo mogoče niti pomisliti, da bi mladi lahko imeli kakšno besedo ne le znotraj Zedinjene Slovenije, ampak celo med duhovniki.

Nasprotovanja med Vestnikom in Taborom so bila močna, med seboj so se izključevali, vendar je šlo zgolj za osebe, ki so prišle iz Slovenije, mladih pa to ni zanimalo. Moj oče je domov dobival *Vestnik* – jaz ga nisem nikoli bral. Nikoli ...

Kar se tiče pro- in protijugoslovanstva, se spomnim, da se je moj oče zavzemal za Jugoslavijo. Sam sem mu nasprotoval in zagovarjal trditev, da je politično vodstvo leta 1918, 1920 (v njem je bila tudi duhovščina) naredilo ključno napako, da smo Slovenci šli iz Avstrije, kajti ob združitvi s Hrvati in Srbi smo izgubili veliko ozemlja. Če ne bi bilo te poteze, bi danes imeli veliko večjo Slovenijo, velik del Istre, severovzhodne Italije in avstrijske Koroške ... Ko se je naša dežela osamosvojila, je bil tega zelo vesel, saj je bila to vendarle dolgoletna želja, vendar je vedno trdil, da je bil vstop v Jugoslavijo pravilna poteza.

6. *Kakšni so bili stiki SPE s staronaseljenci?*

Slabi. Jugoslovansko veleposlaništvo je izkoristilo Primorce za svoje politične potrebe in naredilo razdor med enimi in drugimi. Prepričan sem, da je šlo za dobre ljudi, a so bili izkoriščeni. Bolj so iskreni in dosledni kot naša politična emigracija. To vidim vsak dan. Prej se zanesem nanje kot na SPE. Elita v Taboru, Vestniku, Slovenski hiši ... je samo izkoriščala situacijo za svoje osebne interese. Še danes.

7. *Kaj pa z drugimi izseljenskiimi skupnostmi?*

Kolikor vem, stikov skorajda ni bilo. Ko sem bil še otrok, so mi v glavo vtepali, da se moram bati Hrvata in Italijana. S Hrvati nismo nikoli imeli dobrih odnosov, razen morda v zadnjih časih, z drugimi pa nismo imeli nobenih težav. Tudi z argentinsko oblastjo skupnost ni imela težav, saj se je zaprla kot nekakšen geto. To ima negativne in pozitivne strani. Na primer, mladina je še danes drugačna od argentinske, ne podlega toliko diskomaniji, nima slabe družbe in podobno. Slovenski dom, maše, mladinske prireditve, vse to jih družijo med seboj, čeprav imajo morda tudi argentinske prijatelje.

8. Je ta zaprtost tudi koga odbila od skupnosti?

Seveda! Če si se poročil z Argentinko, je bil smrtni greh. Danes je s tem nekoliko drugače, saj že otroci v družtvih med seboj ne govorijo več slovensko, razen izjemoma. Sicer je ta skupnost zelo avtoritarna in to je tudi mene večkrat odbilo. Če smo v Carapachayu govorili špansko ali plesali kaj drugega, kot valček ali polko, smo bili okregani, češ da se upiramo. To je mnoge odbilo.

9. Kakšno je razmerje med vplivom katoliške cerkve oziroma vere, politike, protikomunistične ideje itd. na enotnost skupnosti? Kakšen je pomen političnega »mita mučeništva«?

Cerkev in politika sta si bili v dobrih odnosih. A kar je rekla cerkev, je bilo sveto. Moj oče bi prej naredil tisto, kar bi mu ukazal msgr. Orehar, kot pa Stare, pa čeprav sta se dobro razumela. Če si bil liberalec, si bil napol komunist – liberalci so bili gledani postrani in zagotovo niso mogli v vodstvo SPE. Še v zadnjih časih vlada velika ograjenost: ko se je Ivan Korošec, prej član Staretove SLS in nato SKD, odločil za Janševo SDS, so mu očitali, da jih je zapustil oziroma izdal.

Spomin na rojake, ki ležijo v slovenski zemlji, je še danes zelo močno prisoten. Vsako leto potekajo proslave v ta spomin. Mislim, da se bo to ohranilo celo dlje kot slovenski jezik, čeprav nima več tiste moči kot v začetku, saj prihajajo novi rodovi.

Protikomunizem lahko razumemo zgolj kot neko skupno idejo, ki pa danes nima več teže, nima vpliva, kakršnega je imela nekoč. Tisti v srednjih letih, morda nekatere družine, še dajo na te zadeve, mlajši pa večinoma ne več.

10. Kakšna je bila torej vloga cerkve, duhovščine, vere pri vzpostavljanju ideološke podlage za enotnost skupnosti?

Zelo močna. Kar je določilo vodstvo cerkve, je počela politična emigracija, kot sem že povedal. Ljudje so se začeli najprej zbirati okrog slovenske nedeljske maše, nato okrog slovenske šole. Prepričan sem, da je bil tudi močan ideološki vpliv. Če nisi šel v cerkev, nisi smel pripadati SLS, nisi več bil dober Slovenec – bil si Slovenec, a nisi bil »ta pravi«.

11. Kako pa bi se nek starejši rojak odločil pred leti: naj njegova hči vzame vernega Argentinca ali nevernega Slovenca?

Nevernega Slovenca. To pa.

12. Je imela Katoliška akcija povezovalno vlogo med cerkvijo in politiko?

Če si bil v KA, si bil zlat človek, idealen. Imel si pravico priti do elite. Z leti je KA skoraj usahnila, pred kratkim pa se je začela ob pomoči cerkve spet prebujati.

KA je pri nekaterih nasplošno zelo slabo zapisana, med njimi so bili zadnje čase samo še starejši. Danes so v San Martinu samo še štirje člani. Starejši so namreč vsemu, kar sta rekli cerkev ali KA, slepo sledili, mladi pa so drugačni. Ker niso poslušali, so jih odbili, niso več prišli.

13. Je SPE politična ali ideološka emigracija?

Po mojem mnenju je bolj ideološka kot politična, in to v verskem smislu. Vera ima namreč več vpliva kot politika. Ta ima svoj smisel, vendar temelj je vera. V tem smislu nastopa vera kot ideologija. Če nisi šel v cerkev, si bil slabo gledan, tudi če si bil politično istega mnenja kot drugi.

14. Kakšen je bil vpliv in pomen ritualov?

Ljudje so procesije, slovenske maše itd. sprejeli kot nekaj, kar mora biti. Ko se je dvigovalo slovensko zastavo in pelo himno, si moral biti pri miru in peti, sicer si bil nekako slabo zapisan. Te stvari so prispevale h krepitvi skupnosti bolj med starejšimi, med mladimi ne toliko. Mladi danes bolj doživeto pojejo argentinsko kot slovensko himno.

15. Izpolnjeni so temeljni cilji SPE – slovenska samostojnost in demokratizacija. Je ta skupnost danes še politična emigracija ali ni več?

Odkar se je Slovenija osamosvojila, stara razdeljenost nima več pomena. Prepričan sem, da moramo sprejeti odločitev slovenskega naroda v Sloveniji. Če nam kaj ni všeč, moramo to pokazati na slovenskih volitvah. Lepo in prav, da ohranjamo slovensko identiteto, vendar pa nimamo kaj govoriti, da to, kar se dogaja v Sloveniji, ni prav. Če Slovenija ni taka, kot bi si jo želeli, je to naš osebni problem.

Tu imamo zdaj stranke ali privržence SKD, SLS in SDS. To pa ne pomeni, da je naša emigracija še politična. Proti komu? Proti Drnovšku? Kučanu? V času volitev v Sloveniji je tu volilo zelo malo Slovencev. Toliko govorimo o doslednosti itd., za volitve pa ni interesa.

16. V kolikšni meri pa je političnost vplivala na ohranjanje etnične identitete v SPE?

Vprašanje, če bi se ta skupnost narodnostno tako ohranila, če ne bi bilo vere, protikomunizma in drugih dejavnikov. Najprej bi »padel« slovenski jezik. Čeprav so nekatere stvari zelo negativne in so veliko ljudi odbile, so bile druge zelo pozitivne. Poglejte izseljenske skupnosti v Rosariu, morda Cordobi. Ker niso bili versko tako zavzeti, jih je naša skupnost skorajda ignorirala. Tako se je izgubilo veliko ljudi. Zdaj političnost nima več smisla.

Asimilacija bi brez takega ravnanja, brez slovenske šole, maš, domov ... prišla prej.

17. Kako naj ravnajo slovenski domovi: naj odprejo vrata španskemu jeziku in s tem pristanejo na »jezikovni samomor« ali naj ostanejo razmeroma zaprti na temelju znanja slovensščine in s tem tvegajo manjšanje števila članov skupnosti?

Če se bo dogajalo drugo, bo konec. Če bi bil predsednik sanmartinskega doma, tega ne bi dovolil. Praksa je, da se še vedno dogaja vse v slovenščini. Če pridigam v španščini, ne da bi to prej napovedal, so težave. Vendar pa vrata danes za nikogar

niso zaprta, tudi če ne zna slovensko. Mladina se med seboj pogovarja špansko in bolje tako, kot da sploh ne pride v dom.

18. *Se strinjate z naslednjo napovedjo: čez okrog 30 let bo obstajalo še 4 do 5 slovenskih domov, v katerih bo kot jezik komunikacije kraljevala španščina, razen morda na javnih prireditvah, političnosti ne bo več, nadomestilo jo bo zgolj kulturno delovanje, ohranil pa se bo spomin na pobite kot izvor te skupnosti ... ?*

Politične identitete že danes skoraj ni več. Če se bodo ohranile slovenske maše in šole, bo slovenski jezik še obstajal – govorili in razumeli ga bodo, čeprav morda slabo, kot drugi jezik. Že danes se namreč dogaja, da me mladi razumejo, se mi pa bojijo odgovoriti v slovenščini.

19. *Kakšni so bili odnosi skupnosti s Slovenijo v preteklosti, kako ste gledali na matično domovino, tamkajšnje ljudi, kakšna je bila predstava o njih? Kako gledate na politične in druge razmere v Sloveniji danes?*

Tu je vladala predstava, da živijo vsi zelo slabo, ker ne živijo v demokraciji. Ob mojem prihodu v Slovenijo sem videl, da to ni res. Ljudje so pod komunizmom morda trpeli prvih deset let, potem pa ne več oziroma ne več toliko, kot se je tu govorilo.

Danes v Sloveniji ni več komunizma, je socializem, tako kot po vsem svetu. Naša politična emigracija je toliko komunistična kot nekdanja oblast v Sloveniji. Tu ravnajo tako, kot je ravnala partija, saj če ne ravnaš tako, kot ravna elita Zedinjene Slovenije, če te ni na prireditvah, nisi »naš«!

To je veliko ljudi odbilo. Res pa je, da je prav ta trdnost pomagala skupnost ohraniti, da so bile torej tudi pozitivne strani.

20. *In odnosi Slovenije do SPE danes?*

Morda je še nekaj nezaupanja do zastopnikov iz Slovenije, vendar v primerjavi s prejšnjimi časi se je veliko izboljšalo.

Obiski iz domovine sprva niso bili tako zaželeni, danes pa si jih želijo in nezaupanje se manjša.

Glede zapleta s financiranjem *Zbornika* ob 50. obletnici Zedinjene Slovenije menim, da ima tisti, ki da sredstva, pravico postavljati svoje pogoje.

13. Jože Zihlerl, 12. november 1999, Buenos Aires

1. *Vaš čisto kratek življenjepis ...*

Rojen sem v taborišču v Italiji leta 1947. Oče je bil domobranec in po vojni se je umaknil v Italijo, kjer se je poročil. V Argentino smo prišli leta 1949. Po izobrazbi in stroki sem kemični inženir. V Buenos Airesu sem obiskoval slovensko osnovno in srednjo šolo, nekaj časa pa sem preživel tudi v slovenskem »internatu« v Adrogueju.

2. *Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?*

Kolikor sem pred leti slišal v slovenskem domu, je bilo vedno nekaj nasprotovanja med domobranci in »elito«. To se pojavlja v vsaki družbi oziroma skupnosti. Elita je imela vedno več možnosti, da je prej izvedela nekatere stvari in vedela, kako reagirati. O konkretni zadevi pa si ne upam govoriti, ker jo premalo poznam.

3. *Koliko časa so vaši starši še upali na vrnitev?*

Mislím, da ne dolgo. Ko so tu začeli delati, je bilo tega upanja konec.

4. *Kako je bilo z raznimi trenji, nasprotovanji znotraj SPE?*

Sam sem videl predvsem nasprotovanje med mlajšimi in starejšimi, pa med Taborom in Vestnikom. Vsak je hotel imeti svoj prav. Nasprotovanje je bilo tudi med liberalnejšimi stražarji in duhovščino. V veliki meri je šlo tudi za osebna nasprotovanja. Kar se tiče vprašanja samostojne Slovenije oziroma Slovenije znotraj Jugoslavije, lahko rečem, da so bili navadni ljudje vedno vsi za samostojno Slovenijo. Morda je bil kdo od politikov res bolj za jugoslovansko skupnost, saj so se bali, da samostojna država ne bi vzdržala pritiskov večjih sosedov.

Moja generacija je imela zelo težko pozicijo. Ni bila tako skrajna kot naši starši, saj smo bili že rojeni zunaj Slovenije in imamo na Slovenijo čisto drugačen pogled. Oni so ostali v letu 1945 in pozabili, da je šel svet naprej. Naš pogled pa je spet drugačen od pogleda naših otrok.

5. *Pa odnos center – krajevni domovi?*

»Ramon Falcon« je bil precej močan center, duhovniki so imeli zelo velik vpliv. Povem lahko primer, ko v centru niso pustili, da bi se ustanovil sanmartinski dom. To se je nato vseeno zgodilo, proti njihovi volji, zaradi velikega števila rojakov s tega območja. San Martin je tudi zdaj čisto samostojen, tudi pravno, medtem ko nekateri drugi domovi niso.

Cerkev in politika nista nikoli bili čisto ločeni. Konec koncev je v Slovenski hiši cerkven center in političen. Tudi glavna politična usmeritev je bila vedno krščanskodemokratska. Pred leti, pred slovensko osamosvojitvijo in še nekaj let po tem so te, če niso bili krščanski demokrat, postrani gledali. Ali si bil krščanski demokrat ali nisi bil Slovenec. Sam sem bil eden prvih članov Socialdemokratske stranke Slovenije. Takrat mi je oče rekel: »Glej, da kdo ne izve!« Zdelo se mu je namreč nerodno, da bi kdo izvedel, da je sin krščanskega demokrata socialdemokrat, saj so sprva celo za nas rekli, da »vlečemo malo na rdeče«. Pri nas gre samo tako. Če si se z nekom o nečem sporekel, je v trenutku, ko si ga spravil v kot in ni videl drugega izhoda, vedno lahko privlekel na dan frazo, da misliš tako kot komunisti. Takrat je bilo konec debate.

6. Kdaj ste bili prvič v Sloveniji? Kako so na vas gledali v slovenski skupnosti?

Pred osamosvojitvijo nisem bil nikoli v Sloveniji. Vem, da so imeli tisti, ki so šli v Slovenijo med prvimi, težave, saj so tu dejali, da gredo pozdravljat komuniste. To je trajalo, dokler niso odšli prvi duhovniki. Šele potem se je stvar umirila.

Doma so imeli naši ljudje velikokrat težave, nekateri so bili celo zaprti.

7. Skupnost je zaznamovalo nekaj glavnih »komponent«, kot na primer ideja protikomunizma, spomin na pobite domobrance, političnost, vera ter slovenstvo. Kako močna je bila v tem spektru vloga duhovščine in drugih komponent?

Cerkev je bila najmočnejša. Naredila je dosti dobrega, saj je obdržala slovenstvo, politika je pomenila bolj razdor, kot pa da bi držala ljudi skupaj. Dokler so bili na vrhu starejši politiki, je bilo drugače, saj so bili Stare, Smersu itd. pravi politiki, govorniki itd. Protikomunizem in domobranstvo sta imela svojo vlogo in po slovenski osamosvojitvi je bilo opaziti, da se je to izgubilo, slovenska skupnost je s tem izgubila nekaj tiste energije, ki jo je dajal protikomunizem. Saj še hodimo na domobranske proslave, a ni več tistega žara.

8. Je ta emigracija še politična ali je zdaj taka le še po izvoru?

Političnost je zdaj nekoliko upadla. Slovenija je samostojna država, vanjo lahko gremo, kadar hočemo in kolikokrat hočemo, z njo lahko trgujemo, Slovenci prihajajo v Argentino itd. Zdi se mi, da včasih hočemo obdržati stare čase. Nimamo več nikogar, ki bi bil vsega kriv. V Sloveniji res še veliko manjka, vendar ljudje so svobodni. Prihaja nov rod, ki ni enak prvi generaciji, je manj političen.

9. Se vam ne zdi, da nekateri v SPE iščejo napake v Sloveniji, da bi s tem opravičevali svoj obstoj – svojo političnost, torej da iščejo sovražnika?

Eni iščejo napake, drugi bi radi v stikih s Slovenijo pridobili kaj zase, nekateri so se prek slovenske skupnosti politično povzpeli v domovini. Starejši so mislili, da bo Slovenija po demokratizaciji »taka, kot mora biti«, da se bo vse kar naenkrat spremenilo. Ampak to je država in stvari se spreminjajo počasi, po paragrafih.

10. Mučeništvo pobitih med in po vojni gotovo predstavlja temeljno energijo skupnosti, najpomembnejši zgodovinski spomin. V kolikšni meri še igra to vlogo danes?

To se je že delno izgubilo. Mi, sinovi domobrancev, še gremo na domobranske proslave, naši otroci pa že težko. Zanje so domobranstvo, druga svetovna vojna itd. tako daleč! Nekateri otroci ne vedo nič niti o berlinskem zidu, kaj šele o domobranci ... Čustev je torej čedalje manj, ohranja se le spomin. Ta bo ostal še dolgo.

11. Del mladih se je oddaljil od skupnosti – zakaj?

Težava je v mešanih zakonih. Pred leti je bilo 30 odstotkov poročenih z argentinskimi partnerji. Od teh jih je v skupnost še vedno prihajalo dva, morda tri odstotke. Ostalih ni bilo več. Vzrok je tako v komodnosti kot v tem, da so se v domovih

počutili nelagodno, ker partner ni znal slovensko. Včasih je bila poroka z Argentincem lahko zelo težka, čudna zadeva. Imel si težave doma in v slovenski skupnosti. Kdor se je poročil, se je direktno odstranil iz skupnosti. S partnerjem, ki je morda prišel v dom, nihče ni govoril argentinsko, kaj naj torej tam počne?

Sam sem hotel pred leti organizirati slovensko-argentinsko šolo, starši so bili pripravljene celo plačati. V skupnosti so se zbal, da bi v dom vdrla španščina. Dvojezično šolo imajo na Ramon Falconu, kjer pa delajo napako, ker otroke preveč obremenjujejo s slovnico itd. Pouk bi moral biti bolj praktičen, zanimiv. Šola je bila včasih čisto drugače usmerjena kot danes. Vse je bilo bolj zanimivo, imeli smo več zemljepisa, zgodovine itd. Danes pa je pouk preveč strukturiran, preveč je samo slovenščine.

Glede govorjenja v domovih je že praksa, da se otroci pogovarjajo med seboj špansko, kar je bilo pred leti prepovedano.

12. Kolikšen je bil pomen šole in družine pri ohranjanju slovenstva?

Argentina je atipična država. Jaz še danes nisem argentinski državljan, imam pa vse pravice in nobenih dolžnosti. Slovenci so bili ob svojem prihodu bolj izobraženi kot Argentinci. Narodnosti so se ob svojem prihodu v to deželo zaprle vase, skupnosti imajo svoje domove, cerkve in podobno. Slovenska skupnost je bila precej zaprta. Veliko vlogo je imela vera, pa tudi šola. Imeli smo odlične učitelje, ki so prišli iz Slovenije.

13. Pa politični vpliv Zedinjene Slovenije, cerkve?

Zedinjena Slovenija je bila vedno na skrajno katoliški strani. Storzene so bile tudi velike napake, bilo je preveč želje po dirigiranju našega ravnanja.

14. Je (bila) ta skupnost politična, ideološka, verska emigracija?

Težko je reči. Po eni strani je bila to politična emigracija. Bila je tudi verska, saj je imela s seboj veliko duhovnikov.

15. Kaj pa vloga himne, noš, zastave, ritualov, skratka zunanjih znakov?

Zadnje čase se je tudi na tem področju precej spremenilo. Mislim, da so tukajšnji Slovenci danes veliko bolj odprti, večkrat so že šli plesat med Argentine, z njimi igrajo odbojgarske tekme, pa pevski zbori itd. Prej smo bili samo Slovenci, sami zase, zaprti, ker smo kot Slovenci za druge veljali za Jugoslovane. Zdaj je seveda drugače. Romanje v Lujan ima velik sentimentalni pomen, tam se dobimo številni rojaki.

16. Kaj naj si želi oče ali mati za svojo hčer: dobrega Argentinca ali slabega Slovenca?

Starejši in zagrizeni bi rekli, da raje slabega Slovenca. Pri naši generaciji je seveda drugače. Radi vidimo, če je Slovenec, a če ni, iz tega ne delamo težave.

17. *V kolikšni meri je političnost prispevala k narodnostni ohranitvi te skupnosti? Bi se bila SPE brez političnega naboja ohranila v enaki meri?*

Če gledamo na staronaseljence – sem so prišli v najslabšem gospodarskem obdobju, skrbeti so morali za preživetje. Bili so razpršeno naseljeni in tako so se hitro asimilirali. Povojna emigracija je hitro dobila službe, dobro plačane, mati je bila lahko doma in otroke učila slovensko. Hitro so začeli tudi graditi domove, kar tudi zelo pomaga. Mislim, da bi se, tudi če ne bi bili politični, podobno organizirali. Veliko je bilo odvisno od ekonomskega položaja. Seveda je imela naša skupnost veliko duhovnikov, prišlo nas je več naenkrat, strnjeno.

18. *Kako naj ravnajo slovenski domovi – ali naj vztrajajo pri slovenščini in tvegajo, da bo vedno manj tistih, ki bi prihajali, ali naj se odprejo in s tem tvegajo še toliko hitrejše izginjanje slovenščine?*

Dilemo vidite prav. Vendar pa lahko rečem, da je danes skoraj ni več, ker so domovi že precej odprti. Danes denimo odbojko trenira argentinski trener, otroci se med seboj pogovarjajo v španščini, celo nekatere točke na mladinskem dnevu so obarvane argentinsko itd. Mislim, da so to dobri znaki, da gremo za svetom. Tudi duhovniki so danes mlajši in razumejo situacijo, se pogovarjajo z mladimi in niso nekje zase ...

19. *Je med mladimi še prisotna političnost?*

Skoraj je ni več. Kar je mlajših, so bili večinoma že v Sloveniji in vračajo se navdušeni. Čeprav v slovenskem domu ne govorijo slovensko, vendarle čutijo slovenstvo v sebi. Političnosti pa ni več.

20. *Povejte, če je moje predvidevanje pravilno. Čez denimo 30 let bo v slovenski skupnosti še štiri do pet slovenskih domov, v katerih bo prevladovala španščina. Slovenščina bo prisotna kot drugi jezik, morda še na nekaterih prireditvah. Političnosti ne bo več, bo pa ostal spomin na izvor te skupnosti, na pobite domobrance in begunstvo ...*

Da, tako se stvar razvija in to je normalna pot, ki jo gre vsaka emigracija. Mislim, da bodo domovi še obstajali – število otrok v slovenskih šolah je kar visoko. Jezika bo res vedno manj, prireditve pa bodo še, čeprav nekoliko drugačne.

Stiki s Slovenijo pridejo v tem smislu zelo prav, mislim pa, da bi morali narediti slovensko šolo bolj privlačno za otroke. Poudarek bi moral biti na razstavah itd., ne pa kakšne dolge konference o političnih stvareh v Sloveniji. Mene Slovenija globalno zanima, ne pa politično, saj jaz ne morem vplivati na tamkajšnje dogodke. Lahko se morda le pripravimo, tako za kratek čas ...

21. *Kakšni so se vam zdeli ljudje v Sloveniji, sploh v primerjavi s tem, kar ste pričakovali?*

Navadno nisem običajen turist, ampak rad posedim v vaški gostilni in poslušam pogovore med navadnimi ljudmi ali kaj podobnega. Ko sem hodil od enega do drugega znanca, so se mi zdeli v redu, zelo sproščeni.

14. Franci Cukjati, 12. november 1999, Buenos Aires
(duhovnik)

1. *Vaš čisto kratek življenjepis ...*

Rojen sem leta 1952 v Buenos Airesu. Maturiral sem leta 1976, nato sem študiral teologijo od 1977 do 1980 v Buenos Airesu, od 1980 do 1984 pa v Ljubljani, kjer sem bil tudi posvečen in sem duhovnik ljubljanske nadškofije za izseljence. Tu sem asistent oziroma duhovni vodja za mladino. Bil sem tudi na nekakšni praksi v Sloveniji in sicer od leta 1991 do 1994. Starši so iz Šentgotarda nad Trojanami oziroma iz Vranje Peči nad Kamnikom. Oče in mati sta se poročila v Avstriji in leta 1949 prišla v Argentino, kjer sta ustvarila veliko družino z devetimi otroki.

2. *Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?*

Kolikor imam vtisov in znanja o tem, lahko rečem, da kakšna posebna elita ni bila rešena ali izvzeta. Jaz temu rečem prej usoda ali božja volja.

3. *Koliko časa so vaši starši še verjeli v vrnitev v domovino?*

O tem se doma nismo nikoli pogovarjali in težko rečem, da so sploh imeli željo po vrnitvi. Morda je bila v skupnosti prva leta nekakšna želja, hrepenenje po vrnitvi. Ko pa so si začeli ustvarjati družine in krajevne domove, so to misel popolnoma opustili.

4. *Kaj pa »politična« vrnitev v smislu spremembe sistema?*

O množični vrnitvi v nobenem primeru tudi pri politikih ni bilo govora. Tudi če bi se demokratizacija v Sloveniji zgodila že v začetku 60. let, bi kot celota ne šli nazaj, prej posamezniki ali manjše skupine. Po desetih letih se človek že tako vživi v novo okolje, da nov začetek predstavlja veliko negotovost, veliko pa je bilo tudi strahu pred režimom, kar bi bilo težko pregnati. Sicer pa takrat nihče ni videl nobene možnosti sprememb.

5. *Kako je bilo z raznimi nasprotji znotraj skupnosti, kot na primer »elita« : »navadni« ljudje, borci : politiki, privrženci samostojne Slovenije : projugoslovansko usmerjeni itd.?*

Politiki so nekako imeli željo posredovati protikomunistično idejo drugim. V Argentino so prišli z idejo boja proti brezbožnemu komunizmu v sebi. Cerkev je skušala posredovati krščanske vrednote, sodelovati, kar se tiče šolstva, dela v skupnosti, skrbeti za versko in duhovno rast skupnosti. Politiki so skrbeli za politične stvari, tisk, propagando, odnose s krajevno oblastjo. Tu so bili še preprosti delavci, ki so tudi ekonomsko podpirali gradnjo krajevnih domov. Vsak je vedel, katero vlogo je imel v tem skupnem delu, in kakšnih večjih konfliktov ni bilo. Msgr. Orehar in Katoliška akcija ter drugi so se odločili za skupne prostore, center, namenjen za versko, tiskovno, organizacijsko središče. Nekateri mladi so čez leta Slo-

vensko hišo morda videli kot nek velik prostor, kjer drugim solijo pamet, ampak mlad človek ne more poznati ozadja. Neko središče mora biti, saj bi noben krajevni dom ne sprejel vloge centralnih prostorov.

Med borci protikomunistične smeri sta se ustvarili dve struji, ki se nista mogli uskladiti glede gledanja na zgodovino. Večjih preprirov, razdorov, ki bi rušili skupnost, pa ni bilo. Še danes je najmočnejši dogodek skupnosti domobranska proslava in tam ni čutiti razlik med enimi in drugimi.

V prvih letih si je bilo težko zamišljati Slovenijo zunaj meja Jugoslavije, potem pa je čas prinesel spremembe in vprašanje, zakaj bi ne mogla biti ločena od jugoslovanskega jarma. Mislim, da se je zamisel o možnosti slovenske samostojnosti pojavila nekako v začetku 70. let.

6. Kakšni so bili odnosi s predvojnimi naseljenci?

Sprva je vladal odpor do kakršnih koli stikov. Pozneje so staronaseljenci sami videli, da nismo takšni izdajalci, kot so jim govorili. Zdaj, ko je Slovenija postala samostojna, se vidi, da takih hudih razlik ni, povezave so mnogo boljše. Že prej se je verni del staronaseljenske skupnosti udeleževal slovenskih maš.

7. Koliko je bilo stikov z drugimi izseljenskimi skupnostmi?

Skupnost oziroma njeno politično vodstvo sta čutila predvsem potrebo po notranji povezanosti in nadaljevanju borbe proti komunizmu. Z drugimi emigranti je obstajalo sodelovanje kvečjemu na ravni cerkvenih srečanj enkrat ali dvakrat na leto, ampak tu ni bilo nobene politike. Druge skupnosti so bile bolj raztresene, razdeljene na različne politične struje, nikoli niso bile tako močne kot naša skupnost, ki je bila zelo enotna. Hrvati so bili denimo razdeljeni na ustaše in razne druge skupine. Španci, Italijani so imeli popolnoma drugačno problematiko kot mi in torej z nami nič skupnega ...

8. Kakšna je bila vloga duhovnikov, katoliške cerkve, vere pri graditvi kompaktnosti SPE, koliko ima to polje zaslug za takšno ohranitev skupnosti v narodnostnem smislu, morda v primerjavi s politiko?

Cerkev in politika si nista bili v nasprotju. Ideja naših borcev in politikov je bila namreč borba proti politični stranki oziroma komunizmu kot takemu, kot nasprotniku vere. Cerkev je imela podoben interes, graditi človeka v duhu obrambe proti ateizmu. Cerkev je ohranjala jezik, podpirala ustanavljanje slovenskih šol, v katerih so duhovniki poučevali verouk itd. Slovensko hišo so zgradili duhovniki, vendar ne samo z namenom verskega, pač pa tudi kulturnega, političnega, šolskega ... središča. Zavedali so se namreč nevarnosti, da se lahko posamezniki iz te skupnosti, če ne bodo povezani med seboj, porazgubijo tako v narodnostnem kot verskem in političnem smislu.

9. Kakšna je potemtakem ta emigracija: verska, politična, ideološka ...?

Jaz sem jo vedno imenoval versko-politična emigracija. Vsi tukajšnji politiki so bili namreč povezani v boju zoper komunizem, vera kot taka pa se je tudi borila proti komunizmu, saj je ta napadal duhovnike, zanikal Boga. Ne moremo govoriti samo o politiki, saj je vse prežeto s krščanstvom, versko podlago. Čeprav so bili tudi drugi, največ je bilo krščansko usmerjenih.

10. Kolikšna je bila vloga samih politikov, šolstva, duhovnikov itd. pri prenašanju narodnostnih in idejnih vrednot na naslednje rodove?

Največjo vlogo gotovo igra družina. Ta pa vrednote posreduje na podlagi cerkvene pastorale, šole, tiska, ki na mlade vplivajo tudi neposredno. Politiki so nekoč s svojo vnemo vse tiste močne ideale prinesli s seboj, danes pa mlad človek čuti ne le s Slovenijo, v kateri nikoli ni živel, ampak tudi s svojo domovino, v kateri je rojen. Politiki morajo to upoštevati in morda bolj slediti čutenju mladine.

11. Junjske domobranske proslave v spomin pobitim so osrednji politični dogodek skupnosti. Je moč tega »političnega mita« še tako velika kot nekoč? Se bo ta idejna energija spremenila v zgodovinski spomin na izvor te emigracije?

Poleg naših verskih skupnih prireditev, kot so na primer romanja v Lujan in podobno, so obletnice pobojev najbolj očitni dogodki. Mladina se nikoli ni vpraševala, zakaj junija v skupnosti ni zabav, zakaj je vse bolj resno. Zanje je to neka preteklost, ki je prešla. Zanimivo pa je, da je od skupnih političnih prireditev prav domobranska proslava najbolj obiskana. Čutijo, da so, ne glede na spremembe, na prenehanje tiste močne borbe proti komunizmu, del nečesa, da krivice še niso bile popravljene. Še vedno vedo, kje so njihove korenine, čeprav živijo sredi argentinske družbe. Koliko časa, koliko generacij bo še tako, pa je drugo vprašanje. Verjetno se bo ta spomin ohranjal dlje kot jezik, jezik pa se bo ohranjal glede na delež mešanih zakonov in spoštovanje dela, vloženega v skupnost, in ohranjanje slovenstva v preteklosti. Tudi tisti, ki recimo ne znajo niti besede slovensko, radi pustijo otroke v slovenski sobotni šoli, saj imajo zaupanje v skupnost in vrednote, ki so v njej doma.

12. Kaj naj torej storijo krajevni domovi: ali naj zadržijo stališče, da se v domu ne sme govoriti špansko in s tem tvegajo, da tja kmalu ne bo nikogar več, ali naj se odprejo in s tem pristanejo na hitrejše izginjanje slovenščine?

V nobenem domu ni več dosledne prepovedi uporabe španščine, je pa nekako samo po sebi umevno, da mlad človek starejšemu odgovarja v slovenščini, z vrstnikom pa se pogovarja v španščini. V bodoče moramo razmišljati o tem, da je treba v šolah veliko zahtevati, da dobimo vsaj nekaj, kajti če bomo popuščali in zahtevali malo, se bo izgubilo še tisto malo.

13. *Toda ali s preveliko zahtevnostjo ne tvegamo popolnega odklona?*

Ne, saj se od nikogar ne zahteva slovenščine. Vsak lahko pride v dom, tudi če ne zna slovensko, mnogi ne spregovorijo niti besede slovensko, pa so v domu po dva-krat, trikrat na teden. Pred leti je imel jezik veliko večjo vlogo. Če nekdo ni znal slovensko ali ni bil Slovenec, je bil že napol pogubljen. Dober človek si bil lahko le, če si bil Slovenec. Sem spadajo tudi krščanska, moralna načela, delavnost, poštenost ... Liberalci in drugi so sodelovali s skupnostjo in kljub nekaterim drugačnim stališčem niso nasprotovali ne cerkvi ne načinu dela.

14. *Kakšna je bila pri vsem skupaj vloga Katoliške akcije – je šlo za povezavo med cerkvijo in politiko?*

Člani Katoliške akcije so bili vedno vključeni v delo skupnosti, na vodilnih mestih. Tja jih nihče ni postavil po dekretu, ampak so sami čutili moralno dolžnost sodelovanja, prevzemanja odgovornosti. To je bil njihov apostolat. Morda je bilo nekoč res, da nekega vodilnega mesta nisi mogel zasesti, če nisi bil v Katoliški akciji, danes pa temu ni več tako. Zdaj je Katoliška akcija že nekaj let v krizi. Čuti se, da zdaj v odborih ni nekih pravih voditeljev.

15. *Večina ciljev SPE je doseženih, zunanjega sovražnika, proti kateremu je bilo usmerjeno vse delovanje, ni več, usaj ne v isti obliki. Ali je to še vedno politična emigracija ali je zgolj še emigracija, politična zgolj po izvoru?*

Najprej ste dali odgovor, nato pa vprašali ... Osebno menim, da je Slovenija sicer res postala samostojna država, prišlo je tudi do nekega poskusa uvedbe demokracije, ostale pa so stvari, zaradi katerih bo ta skupnost še vedno politična. Niso še bile popravljene povojne krivice, pa tudi sicer imam občutek, da je naša skupnost Sloveniji v napoto, da ji je v napoto vse, kar prihaja od zunaj. Kar tukaj naj bomo in delamo še naprej »čudež«, a naj ostanemo tu ...

SPE ima politične korenine in bo ostala politična, čeprav morda ne več s tistimi ideali, s katerimi je prišla v Argentino. Morda ne bo več protikomunizma, a porodili se bodo drugi politični izzivi. Morda ne več proti komunizmu, ampak proti drugim nevarnostim, ki grozijo tudi vsemu svetu, bodisi globalizaciji, materializmu, liberalizmu ...

16. *Kakšna je bila vloga ritualov – dviganja zastave, narodnih noš, himne ... pri ohranjanju skupnosti in njene energije?*

Sam vidim, da so mladi vedno čutili spoštovanje tako do slovenske kot argentinske zastave, narodne noše ... Ne bo jih sram, in če lahko nastopijo v narodnih nošah nekje v argentinskem okolju, se počutijo dobro.

17. *Del mladih se je oddaljil od skupnosti. Je to le vprašanje asimilacije, gre za komodnost,*

problem denarja, časovne preobremenjenosti, nasprotovanje načrtovanemu delu v domu ...?

Drugačni časi so. Morda so se res nekatere stvari delale s silo, na primer, ni bilo niti debate o tem, kako naj otrok govori, ali naj nekaj naredi za skupnost ali ne. Danes pa se otrok že v družini upira, v vseh stvareh, čuti se negativen vpliv iz družbe. Če je bilo prej vse nekako preveč po vojaško, prisiljeno, je danes premalo čuta odgovornosti. Tu je borba mladih za študij in službe, tudi nekaj komodnosti. Mlade bi morali tudi bolj poslušati, videti, kaj čutijo in želijo. Saj so še vedno zelo dejavni, 80 odstotkov sodelujočih na prireditvah je mladih, in to brez prisile. Res je velika preobremenjenost – poleg šole imajo še razne tečaje itd. in jim časa za slovenstvo preprosto zmanjkuje. Pogosto opažam, da se nekateri mladi spet prikažejo po več letih, ko pripeljejo svoje otroke v skupnost. Če je tudi v preteklosti prihajalo do odklonov, je bilo to pogosto zaradi zamer, ki jih je gojila družina, ni pa prihajalo do odklonov v političnem smislu.

18. V kolikšni meri je političnost, ideološkost, verskost SPE prispevala k njeni narodnostni in organizacijski ohranitvi?

Mislím, da bi zaradi vplivov okolja zelo hitro prišlo do asimilacije. Ravno zaprtost, morda celo pretirana, je bila v odločilnih trenutkih tista, ki je skupnost držala skupaj. Sicer bi se zgodilo to, kar se je predvojním naseljencem. Poročali so se z Argentinci, hitro so se porazgubili. Posameznik, manjša skupina ali celo klub ne pomenijo veliko, če ni zadaj neke skupne organizacije, načel, če se nimaš s kom povezati.

19. Ali se strinjate z mojo projekcijo: čez dobrih 30, morda 40 let bodo ostali še štirje ali pet slovenskih domov, v katerih bo prvi jezik španščina, slovenščina pa bo obstajala kot drugi jezik, ki se ga bo uporabljalo le ob nekaterih pomembnejših prireditvah? Političnega naboja ne bo več, saj slovenska dneвна politika ne bo nikogar več zanimala, ohranil pa se bo spomin na pobite domobrance kot izvor, vzrok te skupnosti. Ohranili se bodo tudi vernost ter gojenje slovenske kulture, stiki s Slovenijo ...

To je napoved osebe, ki gleda na zadeve od zunaj in ki je v več letih lahko spremljala skupnost skozi različna obdobja. Gre za logični razvoj. Težava je, kako bolj prisluhniti mladini, kako ji politične, moralne, verske, narodnostne vrednote posredovati, da bo pozneje čutila v sebi odgovornost za nadaljnje posredovanje. Mislím, da je tu odločilno vprašanje moči vere. Če bo nekdo ohranjal slovensko izročilo brez nekega notranjega prepričanja, bo prej ali slej to začutil kot materialno korist in v nekaj letih bo zadeva propadla. Pomembno je ohranjanje pozitivnih moralnih vrednot – poštenja, delavnosti – po katerih nas Slovence poznajo in ločijo od drugih. To se lahko ohrani celo dlje od spomina na pobite, ki bo z generacijami zbledel. Če mladi ohranijo vero, poštenje itd., bodo tudi ta spomin razumeli. Veliko pa je seveda odvisno tudi od stikov z matico, študijskih izmenjav in povezav itd.

20. Kakšni so se vam zdeli Slovenci v Sloveniji preden ste jih videli »v živo« in potem?

Prvič sem bil v Sloveniji leta 1975, pri sorodnikih, in takrat sem nekako čutil stalen nadzor. Leta 1980 je bilo že nekoliko drugače, čeprav je bilo pri ljudeh še vedno čutiti strah, niso si upali govoriti o čemer koli. Čutil sem neko apatičnost, odpor proti politiki in to se vleče še v današnje dni. Potem pa se s politiko ukvarjajo nesposobni ... Vendar se mladi tudi tu ne brigajo veliko za politiko.

Res je, da videokasete, knjige itd. nitu zdaleč ne morejo odtehtati obiska »v živo«.

21. Kako so tu gledali na vaš odhod v Slovenijo?

Mnogi od laikov so bili v strahu zame, saj sem bil prvi, ki so ga poslali v Slovenijo, bil sem nekakšen poskus. Bali so se, da se bom navzel marksizma, »čudnih idej« itd. Moji predstojniki so tudi dvomili glede mojega duhovniškega poklica.

22. Kakšen je odnos Slovenije do SPE danes? Bi bili stiki lahko boljši?

Vsak obisk je pozitiven, v kolikor ima dober namen. Nekateri so prišli tudi s slabimi nameni. SIM je denimo vedno delovala mimo Zedinjene Slovenije, prek zasebnikov ... Danes se mi zdi, da je veliko pozitivnega, vključno s tečaji za učitelje. Morda bi bilo dobro, če bi take tečaje organizirali tu, vodili pa bi jih ljudje iz Slovenije. Dobro bi bilo tudi še več izmenjav duhovnikov.

15. Katja Kobi, 12. november 1999, Buenos Aires

(tonski zapis izjemno slabo slišen, zato pomanjkljiv, a avtoriziran)

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rodila sem se v Ljubljani očetu dr. Vinku Zorcu in materi Olgi Rudež Kosler. Iz Slovenije smo odšli že med vojno, najprej v Avstrijo in nato v Italijo ter nazadnje v Argentino. Poročila sem se leta 1945 v Rimu oziroma Vatikanu pri znameniti Pieta v baziliki sv. Petra. Moževa družina Kobi (moj deklinški priimek je Zorec-Rudež, po družini moje mame) je imela namreč precej dobre zveze s papeževim svetovalcem. Tako imam poročni list, ki je hkrati državen in cerkven. V Avstriji nismo bili v begunskem taborišču, ampak posebej, v nekem hotelčku. Moj oče, nečak Ivana Tavčarja, je bil dvorni advokat v Beogradu in tam smo dobro živeli. Dva dni pred bombardiranjem Beograda smo na hitro odpotovali v Ljubljano, oče pa je bil vpoklican v vojsko in je bil major v generalštabu. Naša družina je bila lastnica Cekinovega gradu (jaz sem se tam tudi rodila) in tja smo odšli s kolodvora. Nato smo se naselili v Ribnici, ker je živela stara mama. Nekaj pohištva smo s tamkajšnjega gradu, ki je bil tik pred vojno prodan, pravočasno spravili na varno.

Očeta so Nemci nekoliko pozneje zajeli in zaprli, a se je kot nekdanji avstrijski vojak uspel rešiti. V Argentino smo prišli na božični večer leta 1947.

2. Kako je bilo prva leta po prihodu v Argentino?

Še danes je čutiti ostanek nesporazuma ali različnih pogledov med liberalci in klerikalci. Dosti liberalcev je prešlo v OF in zaradi tega klerikalci gledajo tudi na ostale liberalce, kot da bi bili levo usmerjeni. SPE je de facto klerikalna. Liberalci, kar jih je bilo (Zajc, Žitnik, Bitenc, Majdič iz Celja, lastnik gradu Teharje, moj oče ...), so kmalu pomrli, vključno z mojim očetom, ki je bil celo v prvem tukajšnjem odboru Društva Slovencev. Moj mož je bil tudi pri stražarjih, ki so se kregali z mladci. Bil je iz absolutno klerikalne družine, vendar sta se brata Kobi pridružila stražarski liniji Ehrlich-Žebot. Glavno vlogo je imela klerikalna politika oziroma katoliška cerkev. Le-ta je tudi organizirala slovenske šole itd., kar je pripomoglo k ohranitvi slovenske skupnosti. Čeprav sem verna, saj o tem priča tudi moja poroka, se sama nisem vključevala v klerikalna društva, ker tu, v Argentini, nisem imela starih znancev, sošolk ... Do vojne smo živeli v Beogradu, znanci in sorodniki pa so ostali doma ali emigrirali v Avstrijo. Motila me je tudi politika. Šele po slovenski osamosvojitvi sem začela nekoliko bolj dejavno sodelovati pri stikih s Slovenijo. Pri meni prespijo mnogi obiski iz domovine, v času prizadevanj za mednarodno priznanje Slovenije sem pomagala pri stikih s pomembnimi argentinskimi mediji itd. Sem tudi članica Latinskoameriške slovenske gospodarske zbornice, ki pa je, kot kaže, prej organ slovenske skupnosti v Argentini, ne pa priznani predstavnik Slovenske gospodarske zbornice iz Ljubljane.

Prej nisem verjela v možnost samostojne slovenske države, kot je to verjel moj mož oziroma je predvideval program stražarjev. Takrat je to izgledalo utopija.

3. Je (bila) ta skupnost, kot ste jo vi videli od zunaj, vertikalno hierarhizirana, ali je bila znotraj nje demokracija? Je njena struktura koga tudi odbijala?

Bila je absolutno vertikalna. Prva sta bila Stare in Orehar, kmalu se je pojavil še podjetnik Zupan, ki iz ozadja deluje še danes. Bilo je ogromno ljudi, ki so dajali po malem in zbrali ogromno denarja za slovenske domove. Včasih me postane kar malo sram, ker sama nisem več prispevala.

Sicer pa, tako kot je bila še pred vojno navada, da se je politika deloma oblikovala pri maši, je bilo tudi tu. Ljudje so se dobivali pri maši in tam izmenjavali informacije, nazore itd. Bili so vsi ena skupina. Oddaljili so se v glavnem tisti, ki so se poročili z argentinskimi partnerji.

4. Kako gledate na slovensko LDS glede na to, da ima v svojem nazivu izraz »liberalna«?

V Sloveniji sta klerikalni stranki SKD in SLS, ne vem pa, kdo bi bil tam liberallec – LDS to ni. Jedro pravih liberalcev je odšlo iz dežele in zdaj tam ta stranka manjka.

5. V Sloveniji je vzpostavljena samostojnost, formalna demokracija. Je SPE v Argentini še politična emigracija, ali je taka le še po izvoru? Se bo spomin na pobite domobrance ohranil?

Tu so zelo intransigentni, pa tudi oni v Ljubljani ne popuščajo. Sedanji predsed-

nik SIM prihaja iz nekdanjih komunističnih krogov. Zedinjena Slovenija, pa tudi SKA hočeta po drugi strani v odnosih s Slovenijo ostati zelo avtonomni. Tudi veleposlanik je tu v zelo težki poziciji.

Mislím pa, da ta skupnost počasi postaja samo še emigracija. Mladina noče več poslušati o politiki. Rojena je v Argentini, tu živi in političnost bo izginila, še preden bo prešla še ena generacija. Če bodo o Kočevskem rogu še vedno govorili in ne bodo nehali ponavljati, bo spomin ostal, tako kot je pri Judih ostal holokavst. Pri tem veliko pomaga cerkev. Čez leta bo ta spomin še navzoč, čeprav morda ne več na isti čustveni ravni.

6. Ali ta skupnost še vedno ohranja sovražnika v Sloveniji, da se ima proti čemu boriti?

Smatrajo, da je komunizem še vedno prisoten, tudi zato, ker je doma vodstvo še deloma iz prejšnje uprave. Mislijo, da imajo pravico do neke oblasti, čeprav je ta skupnost za Slovenijo v tem smislu premalo pomembna.

7. Kakšna je politika Slovenije do SPE? Bi lahko bilo še več sodelovanja?

Tega vprašanja ne poznam dobro. Vem, da je nekaj izmenjav.

8. Kako so tu gledali na vaše obiske v Sloveniji? Kakšni so se vam zdeli Slovenci doma?

Tudi sama sem bila sprva nekoliko preplašena, a se mi ni zgodilo nič hudega. Čutila pa sem nekaj strah med ljudmi. Bili so drugačni, neolikani, grdo so govorili, bili so slabo oblečeni, vse je bilo sivo, žalostno. Sedaj se je Slovenija čudežno spremenila in rekla bi, da je nekako podobna Švici – bolj kot Avstriji, ker v vsakdanjem življenju ni čutiti tiste tipične folklore.

16. Franci Schiffrer, 13. november 1999, Buenos Aires
(predsednik društva Slovenska pristava, Castelar, Buenos Aires)

1. Vaš čisto kratek življenjepis ...

Rojen sem leta 1955 v Buenos Airesu. Oče je bil domobranec in leta 1945 je odšel v Italijo, mama pa na Koroško. Poročila sta se tu v Argentini. Mati je umrla leta 1994; oče je bil v prejšnji zasedbi poslanec SKD v državnem zboru RS.

Kot večina slovenskih otrok, sem tu obiskoval osnovnošolski in srednješolski tečaj. Zame je bilo vse to nekaj popolnoma normalnega; v slovenski skupnosti sem imel večino prijateljev, v slovenski dom sem hodil igrat nogomet, odbojko, moja mladost je potekala v slovenski skupnosti. Nikoli nisem imel težav, da bi ne hotel hoditi v sobotno slovensko šolo ali kaj podobnega. Zame je bila domača naloga za sobotno šolo enako pomembna ali težavna kot domača naloga za argentinsko šolo ostale dni v tednu. Moji otroci govorijo tekoče slovensko, čeprav med seboj vlečejo predvsem špansko. Težave imajo z gledanjem slovenskih filmov, ker je precej besed, ki jih morda ne razumejo ali ne dojamejo, pa tudi govori se hitreje kot med

nami. Tu na primer nismo govorili o motorjih itd. v slovenščini, ampak smo uporabljali predvsem besednjak, povezan s kulturo ...

2. Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila »elita«, navadni domobranski borci pa so morali v smrt?

O teh stvareh sem nekaj bral. Največkrat sem slišal krilatico, da so se vrnilo oziroma bili vrnjeni najboljši – seveda v smislu, da so dali svoje življenje za ideale.

3. Ali obstaja notranja razdeljenost med vodstvom in domovi, med »elito« in »navadnimi ljudmi«, je hierarhizacija še vedno prisotna?

Vedno imajo vsi možnost za sodelovanje. Kdor pravi, da se neke prireditve ne bo udeležil, ker je tam samo elita, to pravi zato, ker se sam podcenjuje, in ne, ker bi mu kdo prepovedal. Namen je, da pride čim več ljudi, da pride, kdor hoče. Kar je organizirano, je vedno za vse. Med centralno organizacijo in domovi ni razdora – sodelovanje poteka že od sporazuma o medorganizacijskem svetu dalje (začetek 60. let). V medorganizacijskem svetu poteka usklajevanje v duhu sožitja. Organizacijo v vsakem domu skušamo podpreti, pomagati. Mislim, da je stvar organizirana maksimalno kvalitetno, kolikor je mogoče.

Glede hierarhije lahko rečem, da pač imamo Zedinjeno Slovenijo, ki predstavlja našo skupnost v zunanji javnosti. Glavno telo je medorganizacijski svet, ki uradno tudi sprejme npr. politične obiske in podobno. Obiske lahko organizira kdor koli, vendar pa mora zadeva uradno prek Zedinjene Slovenije, potrditi jo mora medorganizacijski svet. Če bi kdo ne spoštoval volje tega sveta, potem njegovo članstvo ni več legitimno.

4. Koliko veste o nasprotovanjih med borci in politiki?

Takrat sem bil še majhen. Vem, da odnosi niso bili ravno idealni. Osebno ne vem veliko, razen tega, da je bil Tabor bolj borčevski, Vestnik pa bolj političen. Ko sem začel stvari razumeti, so se ta vprašanja že precej omilila.

5. Kako je bilo z obiski v domovini?

Sam sem bil v Sloveniji že leta 1978 in nisem čutil nobenih problemov ne med SPE ne v Sloveniji. Težave so bile morda v prejšnjem obdobju, precej let prej. Verjetno je to odvisno tudi od posameznika. Povedati je treba, da je vsak, ki je šel v Slovenijo, mogoče tvegala težave na meji, morda zasliševanje ...

Spomnim pa se, da smo pri sorodnikih doma govorili o političnih zadevah šele potem, ko so se prepričali, da nihče ne prisluškuje.

6. Koliko časa so vaši starši še upali na vrnitev v domovino? Kakšno vlogo je imelo to upanje pri ohranjanju skupnosti?

Mama mi je govorila, da so v avstrijskem taborišču še upali na vrnitev. Tudi ko so se naselili v Argentini, njen oče (moj stari oče) kar nekaj časa ni pretirano vlagal v

hišo, jo popravljaj ali podobno, saj je vse skupaj jemal kot nekaj začasnega. Sam menim, da so na vrnitev morda čakali prva tri, štiri leta. Sama ideja simbolične vrnitve, zmage ideje, obstoja vedno, mnogi so z njo v srcu že pomrli.

7. Kakšna je bila vloga cerkve, šole, družine, tiska, politike ... pri ohranjanju skupnosti?

Glavno vlogo je imela od vsega začetka cerkev. Duhovniki so prvi zbrali ljudi, najprej pri maši, nato za druge dejavnosti. Duhovništvo je imelo veliko organizacijsko vlogo, šolstvo pa je (poleg duhovništva) imelo velik pomen predvsem za prenašanje kulture na drugo, mojo generacijo. Tisk lahko razumemo v drugačnem smislu, ima bolj vlogo povezovanja in informiranja. Če na neko prireditev ne morem, pač o njej preberem v *Svobodni Sloveniji*.

8. Kakšno je (bilo) razmerje med katoliško cerkvijo in politiko (SLS) pri načelnem usmerjanju skupnosti?

SLS je imela bolj politični del, sicer pa je bil pri vsakem društvu, pri vsaki družabni akciji, kulturnem dogodku poleg tudi duhovnik. Politiki so bili tisti, ki so bili govorniki, tisti, ki so govorili o smislu nekega početja. Politiki in duhovniki so se dobro razumeli med seboj, področje dela pa je bilo razdeljeno.

9. Je torej ta skupnost politična, verska, ideološka emigracija?

Mislím, da smo politična emigracija. Šli so iz domovine, ker so nasprotovali režimu. Če bi imeli možnost demokratične borbe, bi ostali. Odšli so, ker je bila situacija doma črno-bela – če nisi bil s komunisti, si bil proti njim in si bil v življenjski nevarnosti.

10. Kakšno vlogo pri obnavljanju energije skupnosti so imeli rituali: zastava, himna, narodne noše ...?

Ne vem, kako na to gledajo Slovenci v Sloveniji. Za Argentinec sta zastava in himna sveta stvar in tega smo se navzeli tudi tukajšnji Slovenci. Enako čutimo tudi do slovenske himne in zastave – to je za nas nekaj svetega. Procesije, narodne noše in podobno so stvar kulturnega izročila, človek čuti, da svoje slovenstvo izpričuje z nošnjo narodne noše.

11. Kakšni so bili odnosi s predvojnimi naseljenci v Argentini?

Stikov je bilo zelo malo. Oni niso bili »naši«. Med njimi je zelo malo takih, ki bi še govorili slovensko, večinoma so poročeni v mešanih zakonih in so že »Argentinci«. Oni so stopili v stik z nami, sodelovanje je zdaj neprimerno močnejše kot pred leti. Prihajajo na naše prireditve, pošiljajo predstavnike, nas vabijo na njihove prireditve itd.

12. Pa odnosi z drugimi skupnostmi?

Zelo šibki, tako pred leti kot danes. Morda se zdaj nekoliko več udeležujemo prire-

ditev narodnostnih skupnosti. Lani so nas obiskali predstavniki Federacion Argentina de las Colectividades (Zveze narodnostnih skupnosti v Argentini), katere člani smo postali.

Pri drugih je jezik precej manj ohranjen in tudi sicer so slabše organizirani ali imajo manjše centre. Občudujejo naše delo, šolski sistem, ki smo ga ustvarili, stavbe itd.

13. *V čem je skrivnost, kje je motivacija za tako organiziranost? Gre za vero, politični naboj? Mislim, da oboje. Vsak dom ima svojega duhovnika. Vlogo je imela tudi politika, ki je govorila, da se moramo držati skupaj, da bi se dlje obdržali. Namenoma ali ne, vedno je bila v tem smislu povezava med politiko in vero.*

14. *Pa vloga spomina na pobite domobrance? Je ta skozi leta morda izgubil prvotni pomen? To je centralna os naše skupnosti in je nekaj, o čemer doma poslušajo že otroci, preden vstopijo v šolo. Za nas je junij mesec, v katerem se govori, premišljuje o teh stvareh. Danes je tistih, ki so prišli iz Slovenije, že malo, večina nas je že tu rojenih, veliko jih je že iz tretje ali celo četrte generacije. Na junijske proslave pa pridejo vsi. Mislim, da bo ta spomin ostal, tudi če bi jutri vsi govorili samo še argentinsko. Zakaj sem tu? Zato, ker je moj praded moral zbežati, ker bi ga sicer ubili ... Gre za vzrok našega bivanja v tej državi, ne glede na trenutno politiko v Sloveniji.*

15. *Je bila SPE kdaj do koga zaprta, ga ni pustila zraven (npr. mešani zakoni ...)? Se je komu skupnost zamerila? Zakaj so se nekateri oddaljili?*

Mešani zakon je res lahko »problem«, še posebej če je mati Argentinka. Delovanje asimilacije je tam hitrejše. Sicer pa je za nesodelovanje v skupnosti v veliki meri kriva komodnost, saj je lažje ob koncu tedna ostati doma, kot pa oditi na neko slovensko prireditev. Z našim slovenstvom je tako kot s kosilom – vedno je pri mizi kdo, ki mu kakšna jed ni všeč. Skupnost se na vse ne more ozirati, ampak mora iti svojo pot. Skuša sicer usklajevati mnenja, želje in potrebe, ne more pa gledati na vsakega posameznika.

16. *Če bi bili postavljeni pred vprašanje, ali naj se hči poroči z vernim Argentincem ali nevernim Slovencev, kako bi svetovali?*

Osebnostno bi dejal, naj se poroči z vernim Argentincem, čeprav bi mi bilo verjetno bolj všeč, če bi si našla potomca Slovencev. Člani prve generacije so na te stvari gledali drugače, nekateri bi otroka raje poslali v Slovenijo, ob vseh tveganjih, kot pa da se tu poroči z argentinskim partnerjem.

17. *SPE je imela svoje cilje, smisel delovanja. S slovensko osamosvojitvijo in demokratizacijo so ti cilji izpolnjeni, komunizma kot zunanjega sovražnika ni več. Ali s tem ta skupnost preneha biti politična emigracija?*

Mislim, da je še naprej politična. Če bi vsi šli nazaj, bi na nas gledali kot na

politično emigracijo, tudi če bi se mi sami ne čutili tako. Smo drugačni, kot današnji domači politični nasprotniki levice, saj se na primer, kolikor vem, (vsi) ne udeležujejo volitev. V hipotetičnem primeru vrnitve bi šlo za 6.000 ljudi, ki bi volili direktno proti levici. Po načinu delovanja ostajamo politična emigracija in bi to bili, tudi če bi v Sloveniji vladala »naša« politična usmeritev.

18. *Kako pa bo v naslednjem rodu? Naj postavim projekcijo: čez 30 ali 40 let bodo v Argentini še štirje, morda pet slovenskih domov, v katerih se bo govorilo špansko, čeprav se bo slovensko še razumelo in deloma tudi govorilo, vendar le na pomembnejših prireditvah. Političnosti ne bo več, ostal pa bo spomin na pobite domobrance kot izvor te emigracije in pa verska identiteta. Dejavnost bo posvečena predusem kulturi in temeljila bo na stikih z matlico ...*

V večji meri imate prav, čeprav je težko reči, čez koliko let se bo to zgodilo. Gre za logičen potek stvari.

19. *Kako naj ravnajo slovenski domovi: že zdaj so postavljeni pred dejstvo, da španščina vdira. Ali naj vztrajajo pri načelu spoštovanja slovenščine in s tem tvegajo, da mnogi, ki jezika ne znajo ali ne razumejo, ne bodo več prišli, ali naj se odprejo in tvegajo »jezikovni samomor« za ceno obstoja društva ...?*

Mislím, da dom mora biti odprt, tudi če bo ohranjena kultura na nižji ravni. Sicer je lahko le vprašanje časa, kdaj bo tu sedelo še deset ljudi v prazni hiši. Čeprav nekateri osebno še mislijo drugače. Nočem reči, da lahko pride vsak Argentinec, vendar pa je s potomci slovenskih in mešanih zakonov drugače. Zaenkrat situacija še ni takšna, a ko bo, se bo treba s tem soočiti.

Danes je dom odprt za vsakogar, ki čuti s slovenstvom, tudi če morda ne zna slovensko ali zelo malo – tudi take že imamo.

20. *V kolikšni meri je političnost pripomogla k narodnostni ohranitvi SPE?*

Če ne bi bilo političnosti in vere, bi se ta skupnost ne ohranila. Pomemben je isti začetek, isti cilj, večinoma imamo isto življenjsko pot, življenjsko miselnost. Če ne bi bilo tega in bi prišli kot Španci ali Italijani s trebuhom za kruhom, bi se prej porazgubili.

21. *Kakšen je (bil) skozi različna obdobja odnos do domovine?*

Dogajanje doma so vsi spremljali, saj so bili navezani na domovino. Posebej smo opazovali pojav politične pomladi, se začeli še bolj zanimati. Sam sem bil zelo vesel, ko se je Slovenija osamosvojila itd. Takrat smo pričakovali velike spremembe. Sami bi morda nekoliko bolj ostro nastopili, kot so slovenski pomladniki, in zdaj vidim, da smo imeli prav, saj je večina nekdanjih komunističnih držav politično danes v boljšem položaju kot Slovenija. Tam še vedno vladajo iste sile kot pred 50 leti, le da so v novi preobleki. Je demokracija, a po našem mnenju se ni veliko spremenilo.

22. Pa odnos Slovenije do izseljencev – so stiki dovolj dobri?

Stiki so, veliko več kot pred leti, vendar bi človek morda pričakoval kaj več. Večje priznanje naši skupnosti, ki je preživela toliko let in uspela na primer jezik ohraniti celo pri tretji generaciji. Pričakoval bi več podpore, ne le velike besede, da bi se skupnost ohranila dlje. Ne vem, če gre za politično ozadje, vem pa, da je bilo v času Peterleta obiskov in podpore veliko več.

17. Vladimir Jurij Voršič (VV)
Mirjana Bajlec Voršič (MB) (žena),
13. november 1999, Buenos Aires

1. Vajin čisto kratek življenjepis ...

VV: Jaz sem napol Slovenec, napol Čeh, saj je moj oče, Prlek, študiral v Pragi, kjer ga je doletela vojska in je kot avstrijski vojak preživel pet let na fronti. Po vojni se je poročil z mojo materjo, Čehinjo. V Pragi je naredil doktorat, nato pa se je z vso družino vrnil v Slovenijo. Sam sem rojen v Celju, leta 1929, kjer je bil moj oče odvetnik in župan. Med vojno smo bežali pred Nemci v Ljubljano. Moj oče je bil dejaven tudi v politiki, na strani SLS, in bil tudi član SNO. Vzrok našega bega iz Slovenije je bil torej predvsem politične narave. Odšli smo v Avstrijo in od tam v Argentino. V Avstriji so ga zasledovali komunisti, angleške zasedbene sile pa so ga zaprle. Pozneje so ga izpustili in mu dali potrdilo, da ni vojni zločinec. Sam sem vedno sodeloval pri življenju in delu slovenske skupnosti na splošno, predvsem pa v Rožmanovem domu v San Martinu. Sicer sem poleg službe tudi docent na dveh zasebnih univerzah, specializiram se za organizacijo podjetij.

MB: Rojena sem bila leta 1933 in sem Prekmurka. Moj oče je bil advokat v Murski Soboti ter poslanec SLS. Ko so prišli Nemci, so ga za pol leta odpeljali v Nemčijo. Leta 1944 smo odšli v Ljubljano, tudi zato, ker so očeta povabili v članstvo Narodnega odbora. Nato smo bežali, najprej v Celovec, nato v Italijo, nazadnje pa v Argentino. Tu sem se leta 1958 poročila. Z možem imava pet otrok in dvanajst vnukov. Poleg vzgoje, ki je moja glavna skrb, sodelujem pri Zvezi žena in mater in pomagam pri prireditvah v naših domovih.

2. Pa imate kaj odnosa do svojega "češtva" v sebi?

VV: Moja mama je umrla, ko sem imel štiri leta. Potem je kmalu prišla vojska in pa begunstvo. Sovjetska oblast na Češkem nam je onemogočila stike s sorodniki. Ko sva bila z ženo pred nekaj leti v Evropi, sem šel na Češko v rojstni kraj moje mame, našel nekaj sorodnikov in raziskal svoj rod do leta 1800 oziroma do koder je bil ohranjen arhiv. Rojstne hiše pa ni bilo več, saj je bila med zadnjimi spopadi porušena do tal.

3. *Če imate kaj zgodovinskega vedenja o zadevi – kaj menite o namigovanjih, da se je usodnega leta 1945 rešila „elita“ (vajini starši so ji pripadali ...), navadni domobranski borci pa so morali v smrt?*

VV: Naša družina se je rešila zato, ker smo bežali po načelu „čim dlje“ in smo se ustavili šele na Vzhodnem Tirolskem. Tako nismo bili priče vetrinjski tragediji, a izvedeli smo, da so Angleži s pomočjo laži, češ da peljejo v Italijo, odpeljali najprej mlade uniformirane fante. Nekaterim je uspelo uiti. Na tovornjaku, na katerem je bil moj brat, so nekateri svetovali, da naj poskačejo z njega, a on je dejal, da gre tja, kamor gredo drugi. Na tistem tovornjaku je bilo veliko sinov uglednih osebnosti. Mislim, da so med tistimi, ki so se rešili, tako »elita«, kot jo imenujete vi, kot preprosti oziroma manj izobraženi ljudje. V naši skupnosti je mnogo kmetov, obrtnikov itd.

MB: Mi smo bili v Celovcu in bi morali z domobranskim transportom nazaj. Večer pred našim odhodom se je iz Jugoslavije vrnil dr. Janež. Spomnim se, da smo bili v neki gostilni, kjer smo imeli poslovilno večerjo, ko smo izvedeli za vračanje, pa nato nismo šli.

Najprej so šli samski fantje. Tisti, ki so imeli družine, se niso silili med prvimi. To je logično, saj se niso hoteli ločevati od družin. Tudi Angleži so najprej pošiljali mlajše.

4. *Kako pa je (bilo) tu z elito, kakšna so bila notranja trenja med domovi in centralo. ...?*

VV: Elita ali bolje rečeno izobraženci (čutim, da je poudarjanje elite nekako tendenčno) so v veliki meri pripomogli, da se je slovenska skupnost organizirala in ohranila v Argentini. Naša skupnost se je vzdrževala prek centrale in slovenskih domov. V centrali lahko omenim kot elito Katoliško akcijo, ki je držala ostro linijo. To so bili ljudje, ki so sodelovali pri postavljanju skupnosti, stali ob strani našim duhovnikom, bili pri odborih in skrbeli za ohranitev verskega prepričanja. Logično je tudi, da nekdo, ki žrtvuje ogromno časa in energije, čuti pravico, da lahko o čem odloča. Od začetka je centrala skušala obdržati vso »oblast«, a sčasoma se je z ustanovitvijo krajevnih domov vse povezalo v eno samo enoto pod vodstvom Zedinjene Slovenije, ki jo upravljajo zastopniki vse skupnosti. Razumljivo je, da vedno obstajajo razlike v odnosih med domovi, a vsi se čutimo eno. Vsi smo povezani v skupnost, vendar je vsak samostojen. Od začetka se je čutilo, da obstaja skupina, ki bi hotela absolutno voditi skupnost po svojih mislih, a narodnostno in versko prepričanje je to speljalo po pravi poti.

5. *Kdo je imel glavno besedo, cerkev ali politika?*

VV: Kar se tiče združevanja, je imela od začetka veliko večjo vlogo cerkev, saj so bili duhovniki kot zaupniki po domovih in nedeljske maše so pomenile glavno in najbolj periodično zbirališče rojakov.

MB: Kar je rekel msgr. Orehar, je veljalo. Starc pa je bil politična osebnost, za seboj je imel SLS, poverjenike stranke itd. Nekako se je čutilo, da naj bi bila

Zedinjena Slovenija pravzaprav SLS. A to se je začelo počasi razblinjati in danes so v odborih pripadniki različnih slovenskih strank. Bili so tudi drugi, liberalci, socialisti, bili so celo v odborih, a so že pomrli.

6. Kako je bilo z različnimi usmeritvami glede slovenske državne samostojnosti?

VV: Glavni voditelji so vedno razlagali, da je mogoča svobodna Slovenija, vendar v sklopu Jugoslavije. Že izpred 2. svetovne vojne pa se je vlekla ideja stražarjev, ki so celo izdajali list *Slovenska država* in napovedovali slovensko državnost. Tu so jih nekateri gledali postrani. Okoli začetka 80. let se je gledanje spremenilo in ob prvih začetkih slovenskega osamosvajanja so bili vsi za samostojnost.

MB: Stare je vedno govoril, da bi samostojno Slovenijo hitro zasegli Italijani in Avstrijci.

7. Kaj pa nasprotovanja med borci in politikami?

VV: To ni bil nek oster in splošen problem, ampak se je odražal bolj prek časopisov. Kljub različnim mnenjem pa s(m)o znali živeti skupaj. V San Martinu je na primer veliko takih, ki so bili v nemški vojski in teh problemov niso tako občutili, zato ta vprašanja pri nas niso bila tako prisotna.

8. Kakšni so bili odnosi do predvojnih naseljencev?

VV, MB: Odvisno je bilo od osebnih stikov. Nekatere družine so že v začetku naletele na njihovo odločilno pomoč. Sicer pa so bili pod vplivom komunistične oblasti in jugoslovanskega veleposlaništva. Mi smo bili v njihovih očeh izdajalci, prevratniki. Voditelji so bili gotovo politično levo usmerjeni, ljudstvo pa je hodilo tudi k slovenskim mašam in podobno.

9. Pa z drugimi izseljenski skupnostmi?

VV: Največ stikov je bilo v študentskih organizacijah in še danes je tako. Največ sodelovanja je bilo z Ukrajinci, Madžari, deloma tudi Hrvati.

MB: Sicer pa stikov skoraj ni bilo, razen zasebnih.

10. Ali je bila SPE izolirana? Kako je bilo z mešanimi zakoni?

VV, MB: Odvisno od družine. Naša druga mama je rekla, da je boljša slovenska baraba kot pošten Argentinec. Drugje so to jemali normalno, tudi mi in naši otroci gledamo na to drugače. V nekaterih domovih je morda sprva res vladalo načelo slovenskega jezika, vendar pa so imeli pri nas vsi vstop, če so hoteli.

Rekli bi lahko, da danes še obstaja majhen zaprt krog, veliko ljudi pa se je že odprlo. Včasih ni hodil na prireditve v »jugoslovanski« Triglav skoraj nihče. Danes pa je sodelovanje večje, celo s strani osrednjega odbora. Pri teh stvareh je veliko odvisno od voditeljev. Tudi v medorganizacijskem svetu je čutiti določeno odpiranje, seveda pa so ljudje, ki bodo vedno vse kritizirali.

11. Del mladih se je oddaljil od SPE – je do tega prišlo zaradi mešanih zakonov, odpora do tako intenzivnega delovanja v skupnosti, komodnosti ... ?

VV: Res se je del tistih, ki so se poročili z argentinskimi partnerji, oddaljil. Dogaja pa se, da spet pridejo zaradi otrok, ki obiskujejo slovensko šolo. Brez dvoma pa se del ljudi porazgubi. Seveda je treba vedeti, da je (so)delovanje v skupnosti velika žrtev ... Problem je s tistimi, ki bi se radi naučili slovensko. Če ne znajo, težko sodelujejo. Slovensko šolo za špansko govoreče pa imamo samo v Slovenski hiši, precej daleč od krajevnih domov. To je tehnična težava, ki bi jo morali rešiti.

12. Koliko časa ste še verjeli v vrnitev v Slovenijo? Je bila ideja o vrnitvi tista, ki je pripomogla k ohranjanju skupnosti?

MB: Ko je prišlo do protirevolucije na Madžarskem, smo si želeli, da bi tam uspeli in bi se sistem spremenil tudi pri nas. Po tem obdobju gotovo ne več. Tu smo se poročili, dobili službe, otroke ...

VV: Pravzaprav nismo imeli niti časa razmišljati o tem. Sam nisem imel nikoli resne misli o vrnitvi predvsem zaradi režima, ki je vladal v Sloveniji. Če bi se režim sredi 50. let spremenil, bi šlo nazaj ogromno ljudi. Leta 1987 sva bila z ženo prvič doma in ugotovila, da se je v tem času veliko spremenilo. To ni bila več Slovenija, ki smo jo mi zapustili. Sam sem bil prvič tam leta 1977. Pri mladini sem opazil neko apatičnost in skrb za izključno materialne dobrine. Pa tudi ljudje so pazili, kaj so govorili in s kom. Tako da to ni moglo pomagati pri ohranjanju skupnosti. Ohranjali smo se iz ljubezni do prave domovine in seveda upali, da bo Slovenija nekoč svobodna, kar se je tudi dogodilo.

13. Kakšni so se vam zdeli rojaki?

VV: Večinoma so bili še kar razboriti, nasprotovali so komunizmu, vendar so se ob pogovoru o politiki vedno nekoliko spogledovali, nekateri so se bali stikov z menoj. Na vasi tega nisem toliko čutil, šli smo k maši in vse, kar spada zraven, brez težav. Leta 1987 sem opazil veliko spremembo na boljše, razen pri mladini, ki je bila vseskozi brez idealov, plehka. Ljudje so si upali že več govoriti. Pri našem zadnjem obisku leta 1994 smo opazili precej pozitivnih sprememb. Brez dvoma bo Slovenija z leti vedno bolj zdrava, politično in ekonomsko.

14. In kako je na vaše obiske gledala tukajšnja skupnost?

VV: V naši družbi ni bilo problema. So pa bili krogi, ki so me gledali postrani. Sam sem bil nasprotno mnenja, da moramo hoditi na obiske, da povemo našo resnico.

MB: Mojo mamo so nekateri zelo postrani gledali, se čudili, da si upa javno povedati, da gre v Slovenijo. Ona pa ni imela kaj skrivati, šla je pač obiskat brata.

15. *Kakšna je bila vloga cerkve pri ohranjanju SPE, sploh v primerjavi s tiskom, politiko, šolo, idejo protikomunizma ...?*

VV, MB: Izredno velika, ena glavnih, večja od politike. Vsak krajevni dom je kot nekakšna fara, župnija, še danes nedeljske maše družijo skupnost. Pomembna je bila tudi šola. Ideja protikomunizma se je ohranjala deloma prek cerkvenega delovanja in pa prek Zedinjene Slovenije. V šolah je bilo to odvisno od posameznega učitelja, ki je pač lahko imel svoje mnenje. Otroke se je sicer učilo o zgodovini z našega vidika, o boju in nasprotjih med vojno itd. Je pa bilo vse skupaj povezano med sabo.

16. *Kako bi opisalo vlogo ritualov in simbolov, kot so himna, zastava, nošenje narodnih noš, procesije itd.?*

VV: To je bila in je še zelo pomembna stvar. V Lujan pride množica Slovencev, ki se združijo v veliki procesiji. Sin mojega nečaka je dal v Sloveniji izdelati narodno nošo, da je lahko plesal v folklorni skupini. To so torej pomembne stvari.

MB: Vedeti morate, da to izhaja tudi iz argentinskega odnosa do zastave, himne itd.

Gre za zunanji znak identitete, ki človeku pomaga pri narodnostnem čutenju.

17. *V kolikšni meri se ohranja politični »mit mučeništva«, spomin na poboj domobrancev?*

VV: Mlajši temu že ne posvečajo več enake pozornosti, čeprav se sporočila, ideje prenašajo iz rodu v rod. Poudaril pa bi, da mučeništvo, ki je doletelo protikomunistične borbe, ni političnega, pač pa predvsem verskega pomena.

MB: Naši potomci niso neposredno prizadeti, zato čutijo drugače. Spomin pa bo ostal, če že vprašate, verjetno dlje kot slovenski jezik. Tako kot spomin na Masado za Jude – nekaj mora ostati, če pa gre za tako velik dogodek.

18. *Je ta skupnost politična, ideološka, verska emigracija ...?*

VV: Z etimološkega vidika je politika urejevanje človeške skupnosti, strategija, taktika. Znotraj neke politične ureditve neke države pa obstajajo ideološke struje. Menim, da je naše prepričanje ideološko. Bežali smo iz strahu pred zaporom ali smrtjo, baza pa je bila ideološka. Vaške straže so nastale iz obrambe pred komunisti, ki so streljali na katoličane, tudi če niso imeli nobenega opravka z Italijani. Bila je naša ideologija proti komunistični. V tem ne bi bilo nobenega problema, če slednja ne bi bila nasilna. Smo torej ideološka emigracija. Večina rojakov je bila zvesta SLS, del je bil liberalcev in celo socialistov, del pa ni pripadal nikamor, to so bili npr. bivši nemški vojaki in podobno. Vse pa je združeval protikomunizem, ki ga razumem predvsem kot ideološko komponento. Tu je bil protikomunizem deloma politična komponenta. Danes je delovanje bolj politično, strankarsko.

19. *Ali je SPE s tem, ko so se uresničili nekateri glavni cilji, še vedno politična ali pač ideološka emigracija?*

VV: Odkar je doma svoboda, je naš izvor ena stvar, trenutno stanje pa druga. Menim, da smo slovenski izseljenci podobni tistim, ki so bežali pred fašizmom ali lakoto. Gre za iste težave, kot jih imajo doma. Tam je po vojni trpelo ogromno ljudi, nismo bili samo mi tisti. Oni pač niso nikamor odšli, tako v skupini kot mi. Danes volijo vsak svojo stranko.

20. *Ali naj slovenski domovi ostanejo pri načelu spoštovanja slovenščine in s tem tvegajo, da drugih ne bo več blizu ter s tem postopno izumrlje doma, ali naj se odprejo in tvegajo izginjanje jezika na račun ohranitve skupnosti, čeprav na nekoliko nižji ravni?*

VV: To je odvisno od zaprtosti oziroma odprtosti posameznega doma. Že pred dolgimi leti sem imel nasprotovanja z nekaterimi, ki so se hudovali, ker se je pojavljala med mladimi španščina. Danes ni težav. Pri naših prireditvah vsi otroci nastopajo v slovenščini. Za Miklavža na primer, ko pridejo tudi slovenski potomci in mešani pari, ki ne obvladajo slovenščine, pa se poleg našega jezika uporablja tudi španščina. Tudi če kdo ne zna slovensko, je lahko član skupnosti. Ne smemo se zapreti sami vase. Paziti pa seveda moramo, da so obletnice, kulturni in državni prazniki itd. v slovenščini, medtem ko so silvestrovanje, tombola in podobno lahko tudi v španščini. Ko se pri nas doma zbere vsa družina z vsemi vnuki, govorimo špansko samo, kadar so med nami tudi zetje in snahe argentinskega rodu. Molimo pa vedno slovensko z vsemi. Veliko starejših je naredilo napako, da na primer mati s snaho argentinskega rodu ni hotela govoriti špansko ...

21. *V kolikšni meri je političnost vplivala na ohranitev SPE?*

VV: Če ne bi bilo cerkve, politike, ideologije, se ne bi ohranila. Kot primer imamo predvojno emigracijo, pa tudi Slovence v Ameriki. Najpomembnejša je vera, deloma tudi politika.

Mladi danes nimajo veliko s politiko, šolo pa še obiskujejo.

MB: Pomembno je tudi, da je prišlo z nami veliko izobražencev. Morda je to še bolj pomembno od same politike.

22. *Ali se strinjate z mojo špekulacijo, napovedjo: čez 30 ali 40 let bodo v Argentini še štirje slovenski domovi, v katerih se bo govorilo špansko, razen ob največjih prireditvah. Ohranila se bo krščanska usmeritev, ne bo več prisotnosti politike, pač pa spomin na pobite domobrnce kot vzrok skupnosti. Politično identiteto bo zamenjala kulturna aktivnost, skrb za slovenstvo, temelječa na stikih z matico ... (?)*

VV: Bojim se, da prisotnost vere ne bo več tako močna, saj je čedalje manj slovenskih duhovnikov. Lahko se zgodi, da bo v slovenskem domu maševal argentinski duhovnik. Omenim pa naj zanimiv primer iz Miramara. Slovenski duhovnik je umrl, zdaj pa prihaja maševat mlad duhovnik, sin Slovenca, ki pa ne zna niti

besede slovensko ... To je jasen primer naše prihodnosti. Ker pa je med mladimi zanimanje za Slovenijo vedno večje in tudi veliko hodijo na obiske, je upanje, da se bodo naši domovi ohranili še mnogo, mnogo let. Med našimi mladimi opažamo tudi vedno večje zanimanje za sodelovanje med domovi.

23. *Kakšen je odnos med Slovenijo in SPE v Argentini danes?*

VV: Slovenija ima dolžnost imeti enake stike z vsemi potomci Slovencev po svetu. Čutimo, da so na nekaterih mestih ljudje, ki niso naši prijatelji, zato za nas ni takega zanimanja, kot bi morda moralo biti. Zavedamo se, da so na oblasti še ljudje, ki so iz starega režima. Čez generacijo ali dve bo drugače. Mnogi pričakujejo večjo gmotno podporo, vendar ne bi smeli postati odvisni od tega, da se ne polenimo. Vsaka pomoč je dobrodošla, ne moremo pa zahtevati, da bi nas Slovenija vzdrževala. Dolžnost ima pomagati pri vzdrževanju slovenskega duha med nami, ne toliko pošiljanja samega denarja. Vsa leta (praktično 50 let) se je naša skupnost z velikimi žrtvami vzdrževala sama.

24. *Kako gledate na odhajanje mladih v Slovenijo, na „vračanje“? Bi morala Slovenija narediti kaj več za olajšanje tega procesa?*

VV: Zdi se mi zelo lepo. A Slovenija mora odpreti srce in ponuditi lepo bodočnost mladim, ki bi to želeli. Zdi se mi, da so Hrvati v tem smislu večji nacionalisti in imajo tudi močnejše stike z rojaki zunaj dežele.

MB: Ne vračajo se iz samega idealizma, pač pa tudi, ker se tam poročijo, dobijo ugodne službe itd. Nekateri gredo tudi v Kanado, ZDA, če se jim tam ponudi priložnost.

25. *V kolikšni meri je na ohranjanje slovenstva vplivala ekonomska moč Slovencev v Argentini?*

VV: V nekaterih podjetjih je bilo zaposlenih zelo veliko Slovencev, pri Zupanu tudi do sto. Tisti Slovenci, ki so bili ekonomsko močnejši, so gotovo veliko več pripomogli z gmotno podporo, a tudi vsi ostali so vedno pomagali, vsak po svojih močeh. Zelo nam je pomagala naša sposobnost, sloves, zavest, da smo pridni, pošteni. Drugi so se uveljavili kot profesorji itd. Sicer pa so bili ekonomsko gledano tudi slabši časi in to je vplivalo na obisk prireditelj. Seveda pazimo, da hrana in pijača na prireditvah ne bi bila predraga ...

18. Lučka Makek, 14. november 1999, Buenos Aires

1. *Vaš čisto kratek življenjepis ...*

Rojena sem leta 1960 v Buenos Airesu. Starši so prišli v Argentino leta 1948. Oče je leta 1945 bežal čez Avstrijo, mama pa je odšla najprej v Italijo. Sicer sem profesorica matematike in fizike v argentinski srednji šoli. Dve leti sem študirala v Ljubljani.

2. Koliko veste o vračanju domobrancev leta 1945 v Jugoslavijo?

Zelo malo, samo to, da so ubili mojega strica, drugega strica pa niso ubili, ker je bil mladoleten.

3 Kaj pa o nasprotovanjih znotraj SPE?

O teh stvareh ne vem skoraj nič, sem premlada.

4. Kakšni so bili stiki s staronaseljenci?

Ni jih bilo. Spomnim se, da sem pred 20 leti šla na neko prireditev v Triglav, pa so že očeta klicali po telefonu, kaj jaz tam počnem ... Razumem grozo, ki so jo mnogi doživeli, ne razumem pa, zakaj so tako zagrenjeni še toliko let po tem in zakaj so celo nekateri moji vrstniki tako napeti. Mlajši vsega tega nismo dali skozi, pa se to vseeno nadaljuje.

5 Je bilo med vašimi vrstniki veliko takih, ki so se oddaljili od skupnosti?

Ne, v glavnem so ostali in se udeležujejo, morda sem sama ena od tistih, ki se najmanj udeležujejo. Če jih ni več, so se morda preselili ali kaj podobnega.

6. Kako je ta skupnost gledala na obiske v Sloveniji?

Prvič sem bila v Sloveniji leta 1991, ko sem šla študirat v Ljubljano. Prva se je vrnila leta 1968 stara mama, nato pa mama leta 1980. Ne spomnim se kakšnih posebnih besed v zvezi s tem ...

7. Kakšna je bila vloga cerkve pri ohranjanju etnične identitete v skupnosti in oblikovanju njene politične podobe?

Sprva je vse skupaj organizirala in odločala samo cerkev. Ko so se začeli organizirati krajevni domovi, so postajali bolj samostojni. Vedno pa je imela cerkev zadnjo besedo. Zadnja leta ni več tako, saj so glavni duhovniki v glavnem pomrli, tisti, ki so ostali, pa so preobremenjeni. Odločajo predsedniki domov in odbori.

V šoli smo imeli tudi verouk, kjer pa so nas učili samo verouk in niso hoteli politično vplivati na nas. Drugače je bilo s profesorji zemljepisa in zgodovine. Pri nalogah smo morali paziti, kdo je bil učitelj in kako je gledal na nekatere zadeve, sploh če smo hoteli izraziti kakšno osebno mnenje. Glede vojne in podobnega so pogosto domače naloge reševali starši, saj mi nismo mogli vsega vedeti, tudi nismo mogli vedeti, česa naj bi ne smeli pisati ...

8. Kolikšen je bil pomen ritualov: himne, zastave, procesij ...?

Vsi ti simboli so imeli sprva veliko vrednost, vendar je skupnost najbolj držala skupaj misel o vrnitvi. Morda moj oče res ni več dolgo razmišljal o tem, vem pa, da so nekateri starejši še deset, petnajst let po prihodu v Argentino sanjali o vrnitvi in sanjajo še danes – o Sloveniji, kakršno so zapustili leta 1945.

Potem pa so začeli razvijati druge oblike. Junjska domobranska prireditev je

denimo ena najmočnejših. Sama ne grem na druge prireditve, na to pa je treba. Na romanje v Lujan gredo vsi, saj je to nadomestek za romanje na Brezje. Domo-branska proslava je zaradi ohranjanja spomina, saj je bil skoraj v vsaki družini kdo, ki je ostal v slovenskih gozdovih.

9. V kolikšni meri se je ta spomin, politični »mit«, še ohranil?

Mislim, da je to ena od redkih zadev, ki se ne spreminja. Morda ne opazimo več toliko ljudi, ki bi jokali, saj so tisti, ki so bili neposredno prizadeti, v večini že pomrli. Mladih vse skupaj ne gane toliko, vendar pa je udeležba prav na tej prireditvi še vedno najbolj močna in ideja same prireditve je še vedno ista. Morda se spreminjajo čustva, ostaja pa čut dolžnosti do ohranjanja spomina in bo gotovo ostal tudi, ko bo slovenski jezik morda že izginil.

10. Je ta skupnost politična, ideološka, verska emigracija?

Morda mešanica vsega. Veliko ljudi, ki si nekoč niso upali ukvarjati s politiko, se je zdaj spet začelo – tako so mnogi šli v domove in volili. Prej so tajili kakršen koli političen stik z domovino. Gotovo je bila ta skupnost prevladujoče predvsem katoliška.

11. Se je s slovensko osamosvojitvijo identiteta SPE spremenila – je to še politična emigracija ali zgolj običajna izseljenska skupnost?

Mislim, da gre še vedno za politično emigracijo. Beseda »komunist« je navzoča med vsemi pogovori v prvi, drugi generaciji. Med mlajšimi je to že drugače, v prihodnosti bodo zgolj vedeli za vzrok, zakaj so tu, in bodo gledali na poboje kot na težak in krut del preteklosti.

Starejši pa ne bodo nikoli odpustili tega, kar se je njim in njihovim zgodilo. Ne obtožujejo več konkretnih oseb, ampak neko celoto. Enako je v Sloveniji, kjer smo za nekatere še vedno vsi izdajalci. Potrebneja bo veliko razumevanja z obeh strani.

12. Je ta skupnost res izolirana, zaprta, hierarhizirana?

Da. Oblačiti se je bilo treba tako in tako. Sama nekoč nisem smela v enega od domov, ker sem bila oblečena v jeans. V ta dom od takrat zelo dolgo nisem šla. Če bi kdo hotel plesati balet v Teatru Colon, bi ga »odrezali«, ker je balet zaradi značilne obleke preveč nemoralen. To se je dejansko zgodilo! Če si včasih hodil v argentinski disco, je bila to že težava. Nekdo iz enega doma v drugem domu ni imel besede. Argentinci niso imeli vstopa, tudi ne v na primer slovenski zbor.

Zdaj v marsičem stvar ni več taka. Argentincev res ni v organizacijah, lahko pa pridejo na prireditve. Težave so bile tudi z mešanimi zakoni, tudi če si hodil z argentinskim partnerjem, so bile že besede. Vse dokler se to ni zgodilo otrokom vodilnih. Poznam vsaj tri primere mojih vrstnikov, ki so bili dejavni v slovenski skupnosti; ko so se začeli vključevati tudi v argentinsko družbo, jih je začela sloven-

ska počasi in na tihem odklanjati – niso več dobili vloge v slovenski gledališki igri ali kaj podobnega. To se je ponovilo dvakrat, trikrat in taka oseba ni več prišla, ne v tisti, ne v kateri drugi dom. Težava z mešanimi zakoni je še danes, saj je šola za špansko govoreče samo v Slovenski hiši, namesto da bi jo organizirali tudi v krajevnih domovih. Mnogi bi šli v slovensko osnovno šolo, pa ne gredo, ker je vse skupaj preveč zastarelo (desetletja stari učbeniki, »mirno« stanje ob petju namesto sproščenega sedenja itd.), ker se nimajo kje naučiti slovensko, da bi jo lahko obiskovali ... No, deloma se te stvari spreminjajo. Starejšim je sicer treba priznati trud, vendar žal nikoli niso spremenili načina učenja ...

13. *Naj bodo domovi zaprti za tiste, ki ne govorijo slovensko, in s tem tvegajo, da bo čez nekaj let tam samo še peščica ljudi, ali naj odprejo vrata španščini in pristanejo na izginjanje slovenščine na račun ohranitve društva, slovenske kulture na nekoliko nižji ravni ... ?*

O tem ni bilo treba nobenemu odločati. Tudi če se niso hoteli odpreti, se je ta problem pojavil. Narava stvari je taka, da se bodo morali vsi odpreti, sicer bo res tako, kot pravite, ne bo niti deset ljudi več, ampak samo eden, ki bo odklepal in zaklepal vrata praznega doma ... Mladina hočeš ali nočeš med seboj govori špansko, pa čeprav zna slovensko. Res pa danes veliko ljudi potuje v Slovenijo in to pomaga, pomaga tudi, da je v sedanji slovenščini veliko tujk, ki so podobne španščini in se tudi mladi tako lažje razumejo.

14. *Ali bi bila SPE brez političnosti še vedno narodnostno tako ohranjena?*

Mislím, da manj. To lahko vidimo tudi pri staronaseljencih. Prav ljubezen do domovine in krščansko izročilo, o čemer sem govorila in ju imajo starejši v podzavesti ali zavesti, sta to skupnost najbolj držala skupaj.

15. *Ali se strinjate z mojo prognozo: ta skupnost bo čez 30, morda 40 let sestavljena iz štirih društev, v katerih se bo govorilo špansko, slovenščina bo prisotna kot drugi jezik, uporabljali jo bodo morda na pomembnejših prireditvah; navzoča bo krščanska miselnost, maše bodo še vedno, vendar morda že v španščini; političnosti ne bo več, ostal pa bo spomin na leto 1945 kot vzrok obstoja SPE. Glavna dejavnost bo temeljila na ohranjanju slovenskih kulturnih korenin ...*

Ne strinjam se. Morda se bo to zgodilo leta 2100. Čez 30 let pa bo moja generacija, ki je v večini poročena v slovenskih zakonih, še živa in v njej so vse te ideje še zelo prisotne. Njih je vzgajala prva generacija, ki je bila še neposredno prizadeta, in oni sami svojih otrok prav tako ne znajo vzgajati drugače, kot so bili vzgajani sami. Vaša prognoza se bo uresničila, ko bo moja generacija pomrla.

16. *Kakšni so se vam zdeli Slovenci v Sloveniji glede na pričakovanja?*

Rojaki, ki sem jih obiskala, so se morda še vedno nekoliko bali, čutiti je bilo negotovost glede sprememb. Ko sem bila tam spet lansko leto, je bilo vse skupaj že

precej bolj sproščeno. Mladi se mi zdijo precej apatični, tako glede vere kot politike in vseh stvari.

17. *Kako vidite odnose med Slovenijo in SPE?*

Veliko o tem ne vem, vem pa, da tu odločajo samo določene osebe in da so določene osebe tiste, ki gredo vedno v Slovenijo na učiteljski tečaj, so pa drugi, ki niso »elite« in zato ne pridejo v poštev. Vedno se pojavlja par priimkov, drugi pa so odvisni od njihove dobre volje. Če gre kdo na svojo roko in v Sloveniji uspe vzpostaviti kakšen »koristen« stik, pa je nenadoma dobrodošel v tej skupini – ne skupnosti, skupini ... To bi se moralo spremeniti in morda bi se zaradi tega kateri od mlajših prej pridružil in se potrudil, saj sicer lahko poreče, da se nima smisla truditi.

Obisk v Sloveniji je za mlade zelo pomemben, veliko je takih, ki so hodili v slovensko srednjo šolo samo, da bi ugodili staršem, ko pridejo nazaj, pa se dejavno vključijo v delovanje društva.

Sicer morda še kdaj kaj zaškriplje, a to je normalno, taki so pač (zgodovinski) temelji teh odnosov.

18. *Kaj pa »vračanje« v Slovenijo?*

Tisti, ki so se »vrnili«, so iz že omenjene »skupine«. Drugi morda nimajo sredstev, da bi tam ostali, in se vrnejo v Argentino. So spet drugi, ki gredo tja samo poizvedovat, pa naletijo na ugodne ponudbe, na ljudi in tam ostanejo. Vedno se mi je zdelo hecno, da moji vrstniki rečejo, da gredo »domov«, čeprav so se rodili v Argentini. Ko sem prišla prvič v Slovenijo, sem čutila, kot da tam že vse poznam. V nas je slovenstvo tako močno zasidrano, da je za mnoge odhod v Slovenijo res »vrnitev domov«.

Vendar pa se izkaže, da je slovenski način življenja drugačen od argentinskega. Kdor pravi, da se je v Sloveniji brez težav privadil, laže.

SLOVAR KRATIC

CK ZKS	Centralni komite Zveze komunistov Slovenije		stične zveze delovnega ljudstva
DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije	RS	Republika Slovenija
DS	Društvo Slovencev	RSNZ	Republiški sekretariat za notranje zadeve
DPa	(Slovensko) dušno pastirstvo	SDS	Socialdemokratska stranka
FEDECE	Federación de Estudiantes democráticos exilados del Este y Centro Europeo	SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
JNO	Jugoslovanska narodna odbrana	SIM	Slovenska izseljenska matrica
JNS	Jugoslovanska narodna stranka	SKA	Slovenska kulturna akcija
JSS	Jugoslovanska socialistična stranka	SKAD	Slovensko katoliško akademsko društvo
KA	Katoliška akcija	SKAS	Slovensko katoliško akademsko starešinstvo
KD	krajevni dom(-ovi)	SKD	Slovenski krščanski demokrati
KP	komunistična partija	SLS	Slovenska ljudska stranka
KPS	Komunistična partija Slovenije		SNS Slovenska nacionalna stranka
LDS	Liberalna demokracija Slovenije	SPD	Slovensko planinsko društvo (Bariloche)
LR	Ljudska republika (Slovenija)	SPE	Slovenska politična emigracija
MOS	medorganizacijski svet	SRS	Socialistična republika Slovenija
MO	medorganizacijski odbor	SSK	Svetovni slovenski kongres srednješolski tečaj
NDH	Nezavisna država Hrvatska	ST	Slovenija v svetu (ID SVS = Izseljensko društvo SVS)
NO	Narodni odbor (NOS = NO za Slovenijo; SNO = Slovenski NO)	SVS	Slovenska zaveza
NOV	narodnoosvobodilna vojska	SZ	Zveza društev slovenskih protikomunističnih borcev
NSi	Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka	ZDSPB	Združena lista socialdemokratov
OF	Osvobodilna fronta	ZLSD	Zedinjena Slovenija
RK SZDL	Republiški komite Socialistične zveze delovnega ljudstva	ZS	Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
		ZRC SAZU	

SUMMARY

From history we learn that the majority of miracles are subsequently explained with completely logical interpretations of natural phenomena. The same is valid in the sphere of human society. Through the years of following the life of a specific emigrant community of the Slovene political emigration (SPE) I gradually discovered not only the historical but as well the deeper contents of reasons that contributed to the shaping and development of its identity. As a coincidental observer I was at first mostly attracted by the high level of preserved ethnic identity of the community and its individuals – a »miracle« which I wanted to research – to its ground.

After altogether nine months of my staying in Argentina I have during five visits of different lengths in the years 1990/91, 1996, 1997, 1999 and in 2000 met so many people of various emigrations, generations, political orientations, characters etc., that I can today assert that I finally truly know the Slovene emigration in Argentina, that I understand it, sense its feelings – although I am aware that my understanding will never be as deep or of the kind the creators, participants of that social group possess.

After all such a position is the only correct one as the positions of an external observer-researcher and that of a direct participant –»the observed«– are because of objectivity incompatible.

The present work brings into Slovene sociology some new elements. The first is the fact that the Slovene political emigration has until now not been dealt with as a subject of politological scientific research. New is the situation in which the SPE found itself after nearly half a centenary of being »conserved«: probably more changes happened in the last ten years than in the previous forty – the Slovene attainment of independence and political pluralisation have caused processes of redefining of the identity of the mentioned community, which is for the contemporary Slovene politology certainly an interesting and above all a new, and in a great extent not even concluded phenomena. Maybe not new but according to the thematic and the approach certainly specific is the dealing with the problematic of the relations between politicality and ethnicity.

As we are dealing with pretty abstract »hard to catch« notions the methodological introduction is followed by an abbreviated theoretical part in which the basic notions, needed for further understanding, are enlightened. In the light of under-

standing »ethnicity« the most attention is drawn on socialisation and acculturation and of course on forms of identities with a stress on ethnic, national and nationality identification, while »politicality« is explained in abstracts from treatises on the significance and content of politics, ideology, political culture and political socialisation – the completeness of the latter is of crucial significance for a continual presence and preservation as well of the »political« as of ethnic in emigration. I should immediately point out that I use the expression »political« in its broadest context and comprise with it ideological, conceptions of the world, even religion, as well as narrower political dimensions, which are through the text appropriately decomposed.

The chapter on religious identity indicates one of the very important and for the SPE typical elements. Religion, politicality, ideological and political myths are namely the foundations, the content frame for the structural and functional shaping of that community, and for its research. The treatise reaches such a conclusion through a markedly descriptive historical analysis – the purpose of the latter is to give an outline of historical causes for emigration and its development (pre-war and wartime periods, refugee camps, Argentina), and a mental advancement, knowledge and understanding of the emotional forces expressed within the community. Specific are paragraphs on inner collisions that dispossess the SPE the aureole of monolithness and nearly my(s)thical inner compactness and self-sufficiency, and the paragraph on the period after the year 1990, which brought interesting changes. The text thus not only describes the positive achievements but as well the inner critics and negative consequences of the specific construction, foundations and manners of functioning of the mentioned community.

The descriptive historical analysis is followed by the central, analytical part. That part actually begins with the description of the role of political myths. They are included in the theoretical model of preserving the cultural-political identity in emigration, which offers an explanation of the structure and functioning of the treated community and speculates with the comparison with an organisation of a state. That and the following models are based upon the observation and description of the mutual influence between the mentioned fundamental postulates of ethnicity on the one side, and politics, ideology, religion and political myth on the other. Attention should be paid to the positioning of the SPE in the relation towards the Argentinean society, the homeland and towards related subsystems within the majority environment (other communities of political emigrations, Slovene pre-war emigrants, individuals etc.).

Already in the research on national identity of the descendants of Slovene emigrants in South America I have developed a model of a flexible series of qualitative degrees of perception of primary (Slovene, emigrant) ethnic identity in emigration (Žigon, 1998a, p. 138). This time we can speak of a flexible »palette« of levels of politicality. I do not name these levels »a scale« because we are not dealing with higher or lower but with different, horizontally arranged levels of which realisa-

tion is not in proper connection with the »degree« of politicality or ethnicity; they appear paralelly, interlaced. In fact it is about the fundamental »postulates«, components, ideological premises of the SPE as *anticommunism*, *Catholicism* and *nationalism* to which we can from different mental levels attach the meaning of *inclusiveness into the organisational structure* (local houses, cover organisation) as the organisational basis of functioning, and an emotional connectedness with the history of the *home guards – domobranstvo* (from fighting to the after-war killings). The latter supplies the community with the mythic energy and ensures it with – for a common identity inevitably necessary – historical recollection. The members of the SPE have on those levels »lived« and »live« politics. What are the interacting relations, the forms of the phenomenon, the functioning and structure of the indicated levels and their influence on the preservation of ethnicity – the last part of the treatise leads us to those answers.

We »sense« the theme through reading the interviews, noted in the *Dodatek (Supplement)* of which the purpose is not only to document the research but as well to draw near the mode of sensation of members of the target population to the external »not involved« observers.

The treatise is a continuation of the research in which the questions on duality of ethnic identity and on the role of language have been thoroughly analysed. Thus to avoid repetition the book is concentrated directly on the question of politicality, although the language for example as well has its political connotations. At first planned chapter on the in Slovenia living descendants of members of the SPE, deserves an essentially greater attention, time and space than it could be given in the process of writing the present work. Thus on the horizon of the Slovene »emigrant« sociology a new important project is shaping, to which this book could serve as a solid basis or as one of the starting points.

Miracle or not, the SPE in Argentina is a specific social subsystem (as any other similar community) with its characteristics. Those are the subject of the treatise and with the explanation of them the miracle will be logically explicated. With that the SPE – I hope – will become better known and comprehensible to external observers. The long-years endeavours, we can say the drudgery, of its members will thus be given an acknowledgement for the merits that are being in some manner taken away by the »interference« of the supernatural.

Translated by Cvetka Puncer

RESUMEN

La historia nos enseña que los milagros, en su mayoría, fueron posteriormente aclarados por medio de explicaciones lógicas de fenómenos naturales; exactamente lo mismo puede decirse de lo que ocurre en el ámbito de la sociedad humana. Después de años de seguimiento de la vida de una colectividad específica de la comunidad de emigrantes políticos eslovenos (CEPE) he ido descubriendo progresivamente no sólo las causas históricas, sino también las razones sustanciales más profundas que han coadyuvado a la formación y al desarrollo de su identidad. En tanto visitante circunstancial lo que primero llamó mi atención fue el elevado índice de conservación de la identidad étnica de la colectividad y de sus individuos, un «milagro» que quise investigar – a fondo.

Durante el lapso de cinco visitas de diversa duración que realicé a la Argentina en los años 1990/91, 1996, 1997, 1999 y 2000, que sumaron en su totalidad nueve meses de residencia en aquel país, he tenido la oportunidad de encontrarme con una gran cantidad de personas de distintas olas migratorias, convicciones políticas, caracteres, etc., que hoy puedo afirmar que realmente conozco a la comunidad de emigrantes eslovenos en ese país, la comprendo, siento su manera de sentir, si bien tengo conciencia de que mi comprensión no será nunca tan profunda o equivalente a la de los propios creadores, los protagonistas, aquellos que son partícipes de ese grupo social. A fin de cuentas, esa es la única posición correcta, dado que la posición del observador externo –el investigador– y la del partícipe directo –«el observado»– son, por razones de objetividad, incompatibles.

El presente trabajo introduce en la sociología eslovena algunos elementos nuevos. En primer lugar, el hecho mismo de que el grupo de emigrados eslovenos no ha sido objeto, hasta el momento, de una investigación politológica científica de este tipo; nueva es también la situación en la que se encuentra la CEPE después de casi medio siglo de «conservación»: durante la última década hubo quizás más cambios que en las cuatro anteriores – la declaración de la independencia de Eslovenia y la pluralización política pusieron en marcha procesos de redefinición de la identidad de esa colectividad, lo que seguramente representa para la politicología eslovena contemporánea un fenómeno interesante y, sobre todo, nuevo, y, en gran medida, aún sin concluir. La problemática misma de las relaciones entre lo político y lo étnico quizás no sea nueva, pero la temática concreta y el modo de abordarla seguramente le confieren un carácter específico propio.

Dado que se trata de conceptos bastante abstractos y difícilmente «atrapables», la introducción metodológica del texto es seguida por una parte teórica, algo abrevia-

da, en la cual se ha iluminado los conceptos fundamentales necesarios para la comprensión de lo que se continúa. A la luz de la comprensión de »lo étnico«, le hemos prestado mayor atención a la socialización y aculturación, y, por supuesto, a las formas de identidad con acento en la identificación con el grupo étnico, el pueblo o la nación; »lo político« se encuentra explicado por medio de resúmenes de estudios sobre el significado y el contenido de la política, la ideología, la cultura política y la socialización política – la realización plena de lo último es un factor decisivo para la presencia continua o, mejor dicho, para la conservación tanto de »lo político« como de »lo étnico« en el exilio. Debo señalar que empleo la expresión »lo político« en el más amplio de los sentidos, abarcando con ella tanto la concepción del mundo, la dimensión ideológica, incluso la religiosa, como también las dimensiones políticas en sentido estricto, estando estas últimas debidamente desglosadas en el texto.

El capítulo dedicado a la identidad religiosa ya señala uno de los elementos más relevantes y característicos de la CEPE. La religión, lo político, lo ideológico y los mitos políticos son, ciertamente, los fundamentos, la armazón conceptual para la formación estructural y funcional de esa colectividad – o para el estudio de la misma. La disertación arriba a esta conclusión después de un análisis histórico marcadamente descriptivo; el objetivo del mismo es hacer una presentación sumaria de las causas históricas de la emigración y de su desarrollo (el período de preguerra y guerra, los campos de refugiados, la Argentina), como también realizar una aproximación intelectual, lograr un conocimiento y una comprensión de las fuerzas afectivas que se expresan en ella. Los párrafos dedicados a los conflictos internos en la CEPE, quitándole esa aureola de unidad monolítica, casi mí(s)ticamente compacta y autosuficiente en su interior, poseen un carácter específico propio, como también el capítulo dedicado al período después del año 1990 que conllevó cambios interesantes. El presente texto, por lo tanto, no describe sólo los logros positivos, sino también las críticas internas y las consecuencias negativas de la construcción específica, de los fundamentos y formas de funcionamiento de esa colectividad.

A continuación del análisis histórico-descriptivo se ubica la parte conceptualmente central y analítica del trabajo. De hecho comienza ya con la descripción de la función política de los mitos. Éstos están incluidos en el modelo teórico de conservación de la identidad cultural y política en el exilio, el que ofrece una explicación de la estructura y el funcionamiento de la colectividad que estamos tratando, sugiriendo incluso la comparación con una organización paraestatal. Este modelo y los que le siguen están basados en la observación y la descripción de la influencia recíproca que se va dando entre los postulados fundamentales mencionados de lo étnico, por un lado, y de la política, la ideología, la religión y el mito político, por el otro, mereciendo también la atención el posicionamiento de la CEPE con respecto a la sociedad argentina, a la patria originaria y a los subsistemas similares dentro del entorno mayoritario (otras colectividades de emigrantes políticos, los emigrantes eslovenos de preguerra, individuos, etc.). En nuestra investigación de la identidad nacional de los descendientes de emigrantes eslovenos en América del Sur habíamos

desarrollado el modelo de un tipo móvil de grados cualitativos de percepción primaria de la identidad étnica (eslovena, de emigrante) en el extranjero (Žigon 1998a, 138); en esta oportunidad podemos hablar de una »paleta« móvil de niveles de lo político. No los hemos denominado »escala«, porque no se trata de niveles superiores o inferiores, sino diferentes, son niveles ordenados de modo horizontal, cuya realización no tiene una conexión real con el »grado« mismo de lo político o étnico; se manifiestan de modo paralelo, entrecruzado. Se trata, esencialmente, de »postulados« fundamentales, componentes, premisas conceptuales de la CEPE como lo son el *anticomunismo*, el *catolicismo* y el *nacionalismo*, a las que podemos agregar desde otros niveles conceptuales el significado de *inclusión en la estructura organizativa* (centros locales, supra-organización) como elemento organizativo básico del funcionamiento y de la conexión afectiva con la historia del *domobranstvo* (desde el período combativo hasta las matanzas de posguerra) – esto último imbuye a la colectividad de una energía mítica y le asegura la memoria histórica imprescindible y necesaria para la identidad común. En estos niveles »han vivido« y »viven« los miembros de la CEPE. En la última parte de la disertación arribamos a las cuestiones que se refieren a las relaciones mutuas entre dichos niveles, a las formas en que se manifiestan, a la manera en que funcionan y están estructurados.

Leyendo las entrevistas podremos llegar a »sentir« el tema tratado; éstas se encuentran reunidas en el *Agregado*, cuya intención no es meramente documentar la presente investigación, sino precisamente acercar a los observadores »neutrales« la forma de sentir de los miembros de la población objeto de estudio.

La presente disertación es la continuación de una investigación anterior, en la que hemos analizado exhaustivamente las cuestiones referentes a la identidad étnica doble y al papel que desempeña la lengua; por ello, esta obra se centra, a fin de evitar repeticiones, sólo en las cuestiones que se refieren a lo político, si bien también la lengua posee ciertas connotaciones políticas. El capítulo – concebido en un comienzo – dedicado a los descendientes de los miembros de la CEPE residentes en Eslovenia, merecería una atención esencialmente mayor, más tiempo y espacio del que ha recibido en el proceso de gestación de la presente obra; por ello, en el horizonte de la sociología eslovena de la emigración ya se está perfilando un nuevo proyecto importante, al cual este libro podrá servir de sólido apoyo o de punto de partida.

Milagro o no, la CEPE en Argentina es un subsistema social específico (al igual que cualquier comunidad similar), con sus características propias. Éstas últimas son el objeto de la presente disertación y con su clarificación lograremos el esclarecimiento lógico del milagro; con ello – al menos así lo espero –, la CEPE será más conocida y mejor comprendida por los observadores externos y, a la vez, el esfuerzo – podríamos decir incluso: el trabajo matador – de años de sus miembros recibirá de un modo especial el reconocimiento que se merece, y que la »inmiscución« de lo sobrenatural de algún modo le quita.

Traducción: Pablo Fajdiga

IZVLEČEK

Glavni predmet raziskave oziroma besedila, temelječega na doktorski disertaciji, je ugotovitev stopnje in načinov vplivanja političnosti na ohranjanje primarne etnične identitete izseljenske skupnosti. Slovenska povojna politična emigracija v Argentini je značilna politična izseljenska skupnost in zato služi kot primerno polje preučevanja – tudi zato, ker širša slovenska javnost do konca 80. let tako rekoč ni imela možnosti živega stika z njo. SPE je bila, kot ugotavlja raziskava, vse od svojega prihoda v Argentino razmeroma močno izolirana od matice, pa tudi od argentinske družbe in drugih sorodnih izseljenskih skupnosti. Introvertiranost, močna notranja organiziranost in ideološka monolitnost (v odnosu do zunanjega sveta), temelječe na postulatih katoliške vere, protikomunizma in nacionalizma, so bile vzroki za politično-moralno vrednotenje zvestobe primarni kulturi. Zato se je SPE v obdobju 50 let tako v etničnem kot političnem smislu izredno dobro ohranila.

S slovensko osamosvojitvijo in politično demokratizacijo so se izpolnili temeljni cilji te skupnosti, kar je privedlo do krize skupinske identitete. »Mit vrnitve«, pojmovan dobesedno ali v prenesenem pomenu (politične vrnitve), je bil s tem izpolnjen in skupnost je na ta način začasno izgubila politično komponento. Z razvojem političnih dogodkov v Sloveniji in razpadom desnosredinske strankarske koalicije je SPE vnovič pridobila »zunanjega sovražnika« in s tem redefinirala svojo (politično) identiteto. Nespremenjen je ostal »mit mučeništva« (padlih in pobitih domobrancev in drugih »žrtev komunizma«) v funkciji zgodovinskega spomina.

Za boljše razumevanje vsebine je prvi del knjige posvečen osvetlitvi metodologije dela (poudarjena je interdisciplinarnost raziskovalnih pristopov) in pretežno teoretično-pojmovnim vprašanjem. Tako se srečamo z različnimi poskusi definicij politike in ideologije, saj je prav to razločevanje eno od aktualnih vprašanj znotraj same SPE in njene samoopredelitve. Opozoriti velja na pomen politične socializacije, ki igra najpomembnejšo vlogo pri prenašanju kulturnopolitičnih vzorcev na nove generacije. Prav v tem je bila SPE predvsem s svojimi podsistemi cerkvene organiziranosti, šolstva, obveščanja, kulture itd. doslej zelo uspešna. Razgraditev pojmov etnije, naroda in nacije nas v luči SPE pripelje do ugotovitve, da se ta skupnost opredeljuje kot izrazito nacionalna, saj je poudarjanje (upravičenosti) slovenske državnosti eden od elementov velikega dela zgodovinskih razprav njenih avtorjev.

Čeprav ne gre za zgodovinsko razpravo, je za razumevanje problematike nepogrešljivo zgodovinsko deskriptivno poglavje, ki razgrinja kompleksno organizacijsko in funkcionalno zgradbo »paradržavne« skupnosti, še prej pa oriše vzroke in potek izselitve iz Slovenije. Političnost, vera in ideologija oziroma s tem povezana politična mitologija in ritualizacija so temelji tega ustroja, kar razprava dokazuje z navajanjem pisnih in ustnih virov članov SPE prve in druge generacije – transkribirani intervjuji oziroma pisni odgovori sestavljajo jedro posebnega dodatka.

Besedilu dajejo posebno vrednost primerjave različnih miselnih tokov znotraj skupnosti in tudi pravih medsebojnih nasprotovanj, s čimer je razbit stereotip o notranji monolitnosti – slednja je udejanjena morda zgolj v odnosu do slovenske ali argentinske družbe in temelji predvsem na protikomunizmu.

V tretjem, analitičnem delu se besedilo poglobi v preučevanje medsebojnih odnosov na relacijah religija – ideologija – politika in opazuje ter dokazuje njihov vpliv na etničnost oziroma oblike njenega ohranjanja. Gre za ravni političnosti, na katerih pripadniki SPE »živijo« politiko. Analiza pri tem ugotavlja, da je politična identiteta posebej v obdobju po politični demokratizaciji v matični domovini in z menjavo generacij čedalje manj odločilna pri oblikovanju etnične identitete tako skupnosti kot njenih posameznih članov. Še najtrdnjši ostaja politični »mit mučeništva«, ki daje skupnosti pečat politične emigracije »po izvoru« in se prenaša na mlajše generacije bistveno lažje kot slovenski jezik. Identiteta SPE kot celote se giblje od »politične« proti poudarjeni »kulturni« identiteti z ohranjeno specifično svetovnonazorsko opredelitvijo na temelju krščanstva in protikomunizma. Kratko poglavje na koncu razprave se dotakne še odnosa R Slovenije do izseljenstva, predvsem v preteklosti.

VIRI IN LITERATURA

- Adam, Frane (ur.). 1992. *Politika kot poklic*. ŠOU, KRT, Ljubljana.
- Anketa SKAD. 1956-57. SKAD, Buenos Aires.
- Anketa *Slovenstvo v Argentini*. 1992. Gradivo za raziskavo delovne skupine absolventov s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Tipkopolis. Ljubljana.
- Ahčin, Milena. 1997. *Slovenščina v družini in naši šoli: študijski dan za učiteljstvo, marca 1997*. Slovenska hiša, Buenos Aires.
- Arendt, Helmut. 1994. Svoboda in politika. V: *Zwischen Vergangenheit und Zukunft – Übungen im politischen Denken*; str. 201-210, 213-215. Muenchen, Zuerich. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 295-303.) ZPS, Ljubljana.
- Argentina – Un país de inmigrantes*. 1998. Dirección Nacional de Migraciones, Buenos Aires.
- Arko, Vojko. 1997. Slovenska skupnost v San Carlos de Bariloche. V: *Rodna gruda*, januar. SIM, Ljubljana.
- Arnež, Janez A. 1999. *Slovenski tisk v begunskih taboriščih v Avstriji 1945-1949*. Studia Slovenica, Ljubljana, Washington.
- Ašič, Vital. *Osnova za programatičen okvir za boljšo pravno ureditev predstavniškega organizma naše skupnosti*, 19. 3. 1999 (tipkopolis). Buenos Aires.
- Balantič, France. 1976. *Zbrano delo*. SKA, Buenos Aires.
- Barnard, Alan; Jonathan Spencer (ur.). 1998. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. Routledge, London.
- Bauman, Zygmunt. 1999. *In search of Politics*. Polity Press, Cambridge.
- Barfield, Thomas (ur.). 1997. *The Dictionary of Anthropology*. Blackwell, Oxford.
- Beck, Ulrich. 1993. Subpolitika – individui se vračajo v družbo. V: *Die Erfindung des Politischen*; str. 149-163. Suhrkamp, Frankfurt am Mein. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.): *Kaj je politika?*, str. 177-186.) ZPS, Ljubljana.
- Bela knjiga slovenskega protikomunističnega upora*. 1985. Tabor ZDSPB. ZDA.
- Bentley, G. Carter. 1987. *Ethnicity and Practice*. University of Nevada, Reno, Society for Comparative Study of Society and History, Nevada.
- Bernik, Jože. 1994. Nasprotja ostajajo (intervju; int. Zvone Žigon). V: *Slovenec – Sobotno branje*, 9. 4. 1994, str. 23. Slovenec, Ljubljana.
- Bernik, Jože. 1994. Skupni imenovalac v SSK naj bo demokratičnost (intervju; int. Zvone Žigon). V: *Slovenec*, 2. 7. 1994, str. 11. Slovenec, Ljubljana.
- B. F. 1970. Ob dogodkih v Slovenski kulturni akciji. V: *Sij slovenske svobode*, št. 1, str. 7. Sij slovenske svobode, Buenos Aires.
- Bibič, Adolf (ur.). 1997. *Kaj je politika?* ZPS, Ljubljana.
- Bibič, Adolf. 1981. *Interesi in politika*. DE, Ljubljana.

- Bibič, Adolf. 1978. *Politična znanost, ideologija, politika*. ČZP Komunist, Ljubljana.
- Bilten/Newsletters. 1996. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Blatnik, Franc. 1983. *Tudi slovenski mučenci morajo biti vpisani v seznam svetnikov*. Zal. Filip Žakelj, Buenos Aires.
- Bogataj, Janez. 1998. Različnost kot posebnost, bogastvo in vrednota. V: *Slovenski izseljenski Koledar 1998*, str. 30-31. SIM, Ljubljana.
- Bloom, William. 1990. *Personal identity, national identity and international relations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Brecelj, Aleš. 1992. Slovenski etnični tisk v Argentini do konca druge svetovne vojne. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 2-3, str. 167-179. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Brulc, Tone. 1990. Povezava treh Slovenij. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 71-88. SKA, Buenos Aires.
- Brulc, Tone. 1997. *Argentina*. Modrijan, Ljubljana.
- Brumen, Vinko. 1980. *Naš in moj čas*. SKA, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1992. *Argentinski spisi*. SKA, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1970. Naš izseljenski tu in sedaj. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 3, str. 182–210. SKA, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1984. Naši naglavni grehi. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1-2, str. 3–16. SKA, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1984. Pisma o slovenstvu in slovenščini. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1-2, str. 96-114. SKA, Buenos Aires.
- Brumen, Vinko. 1989. Po dialogu k spravi in enotnosti. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1-2, str. 70-82. SKA, Buenos Aires.
- Cameron, Averil. 1987. The construction of court ritual: the Byzantine Book of Ceremonies. V: Cannadine, David; Price, Simon (ur.). 1987. *Rituals of Royalty – Power and Ceremonial in Traditional Societies*; str. 106-130. Cambridge University press, Cambridge.
- Cannadine, David; Price, Simon (ur.). 1987. *Rituals of Royalty – Power and Ceremonial in Traditional Societies*. Cambridge University press, Cambridge.
- Cannadine, David. 1987. Introduction: divine rights of kings. V: Cannadine, David; Price, Simon (ur.). 1987. *Rituals of Royalty – Power and Ceremonial in Traditional Societies*; str. 6-19. Cambridge University press, Cambridge.
- Cohen, A. P. 1993. *The Symbolic Construction of Community*. Routledge, London, New York.
- Connolly, E. William. 1974. *Politične vede in ideologija*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Constitucion de la Nacion Argentina*, Libro 2, sexta parte, capitulo XI, 22. 8. 1994, str. 130-140. Buenos Aires.
- Corsellis, John. 1993. Refugiados Eslovenos en la Argentina. V: *Todo es historia*, št. 343, str. 51-74. Buenos Aires.
- Corsellis, John. 1997. The Slovene Political Emigration 1945-1950. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 8, str. 131-159. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Crick, Bernard. 1964. Narava politične vladavine. V: *In defense of Politics*; str. 15-33. Weidenfeld&Nicolson, London. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 66-78.) ZPS, Ljubljana.

- Cukjati, Katica. 1986. Perspectives on Slovene Migration to Argentina. V: *Slovene Studies*, št. 8, str. 31-35. Society for Slovene Studies, Bowling Green.
- Čebulj-Sajko, Breda. 1992. *Med srečo in svobodo*. Samozaložba, Ljubljana.
- Čebulj-Sajko, Breda. 1999. *Etnologija in izseljenstvo*. Slovensko etnološko društvo, Ljubljana.
- Čuček, Janez. 1979. *Sramota umira počasi*. Obzorja, Maribor.
- Dahl, A. Robert. 1963. Kaj je politika? V: *Modern Political Analysis*, str. 4-7, 9-13. Prentice – Hall, Englewood Cliffs, New Jersey. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.): *Kaj je politika?*, str. 46-51.) ZPS, Ljubljana.
- Debeljak, Tine (ur.). 1956. *France Balantič*. SKA, Buenos Aires.
- Debeljak, Tine. 1968. Začetki komunistične revolucije v Sloveniji. V: *Svobodni pogledi*, št. 1. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Debeljak, Tine. 1970. Pot k prvi slovenski vladi. V: *Svobodni pogledi*, št. 2. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Debeljak, Tine. 1973. Slovenski narod in simboli njegove narodnosti in državnosti. V: *Zbornik Svobodne Slovenije 1971-72*, str. 132-173. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Detela, Lev. 1986. Slovenska bodočnost in problem narodne sprave v luči zdonskih politično-duhovnih izkušenj. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 3-4, str. 181-194. SKA, Buenos Aires.
- Detela, Lev. 1993. Tri Slovenije kot nedeljivi vezni člani skupne slovenske usode. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1-2, str. 3-17. SKA, Buenos Aires.
- Detela, Lev. 1999. Problem diaspore v razmišljanjih slovenskih zdonskih intelektualcev po letu 1945. V: *Intelektualci v diaspori/Intellectuals in Diaspora – Zbornik referatov simpozija 100. obletnica rojstva Louisa Adamiča – Intelektualci v diaspori, Portorož, Slovenija, 1.-5. septembra 1998* (ur.: Irena Gantar-Godina), str. 87-92. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana, 1999.
- Dey, Ian. 1993. *Qualitative data analysis*. Routledge. London, New York.
- Dragoš, Srečo. 1998. *Katolicizem na Slovenskem – socialni koncepti do druge svetovne vojne*. Krt, Ljubljana.
- Drnovšek, Marjan. 1991. *Pot slovenskih izseljencev na tuje*. Mladika, Ljubljana.
- Drnovšek, Marjan. 1998. Odnos Partije do slovenske emigracije. V: *Temna stran meseca*, str. 234-247. Nova revija. Ljubljana.
- Duhovno življenje*, oktober, november 1990; februar 1991. Buenos Aires.
- Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 1, 1990; št. 2-3, 1992; št. 4, 1993; št. 5, 1994; št. 6, 1995; št. 7, 1996; št. 8, 1997; št. 9, 1998; št. 10, 1999. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Easton, David. 1971. Kako ustrezno pristopiti k politični znanosti. V: *Political System – An Inquiring into the State of Political Science*, str. 125-148. Alfred Knopf, New York. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 88-98.) ZPS, Ljubljana.
- Enciklopedija Slovenije* 4. 1990. (Hac-Kare). Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1993. *Ethnicity and Nationalism*, str. 147-163. Pluto Pres, London, Boulder, Colorado.
- Erjavec, Fran. 1948. *Slovenci in katoliška Cerkev*. Mohorjeva družba, Gorica.
- Fajdiga, Pavel; Jan, Maks; Hirschegger, Rudolf. 1962. *Slovenski domovi v Argentini*

- ni. V: *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*, str. 234-245. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Falež, Cvetko. 1996. Slovenci v tujini – Kakšna razmerja si želimo s Slovenijo? V: *III. tabor Izseljenskega društva Slovenija v svetu – Odmevi*. IDSVS, Ljubljana.
- FEDECE, *statut*. 1958. FEDECE, Buenos Aires.
- Fink, Božidar. 1999. *Na tujem v domovini*. Mohorjeva družba, Celovec, Dunaj, Ljubljana.
- Fond: RK SZDL, šk. 1303, a.e. 3212. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.
- Freund, Julien. 1965. Tri predpostavke političnega. V: *L'essence du politique*, str. 75–94. Editions Sirey, Paris. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 100–104.) ZPS, Ljubljana.
- Friš, Darko. *Ameriški Slovenci in Katoliška cerkev 1871-1924*. Mohorjeva družba, Celovec.
- Gantar Godina, Irena (ur.). 1996. *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje/The Confrontation Between Myth and Reality on the Arrival of the Emigrants to a New Land – Zbornik referatov s simpozija Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje, Portorož, Slovenija, 18.-19. maja 1995*. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Gantar Godina, Irena (ur.) 1999. *Intelektualci v diaspori/Intellectuals in Diaspora – Zbornik referatov simpozija 100. obletnica rojstva Louisa Adamiča – Intelektualci v diaspori, Portorož, Slovenija, 1.-5. septembra 1998* (ur.: Irena Gantar Godina). Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Gestrin, Ferdo; Grafenauer, Bogo; Pleterski, Janko (ur.). 1991. *Slovenski upor 1941: Of slovenskega naroda pred pol stoletja – Zbornik referatov na znanstvenem posvetu v dneih 23. in 24. maja 1991 v Ljubljani*. SAZU, Ljubljana.
- Gilbert, Michelle. The person of the king: ritual and power in a Ghanian state. V: Cannadine, David; Price, Simon (ur.). 1987. *Rituals of Royalty – Power and Ceremony in Traditional Societies*, str. 298-320. Cambridge University press, Cambridge.
- Glasiilo SSK*, št. 2-3, št. 4, 1997; št. 1, št. 3-4, 1998; št. 1, št. 2-3, 1999. Svetovni slovenski kongres, Ljubljana.
- Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, št. 3-4 (ur.: Breda Čebulj-Sajko), 1999. Slovensko etnološko društvo, Ljubljana.
- Gogala, Mirko. 1967/69. Teologija dialoga. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 4-6, str. 165-179. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1972. Problematika naše politične emigracije v luči cerkvenega nauka. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1, str. 14-40. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1972. Skozi prizmo okrogle mize. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 4, str. 294-312. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1975. Integracija in asimilacija pri izseljencih. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1, str. 24-39. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1992. Ideologija, politika in vera. V: *Meddobje*, št. 3-4, str. 168-182. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1994. Kaj je z našo ideologijo. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 29-53. SKA, Buenos Aires.
- Gogala, Mirko. 1996. *Usoda izseljencev*. SKA, Buenos Aires.

- Gosar, Anton. 1978. Obseg, vzročnost in karakteristika slovenskega izseljevanja v tujino. V: *Iseljeništvu naroda i narodnosti Jugoslavije*, str. 144-158, 168-179. Krt, Ljubljana.
- Therborn, Göran. 1987. *Ideologija moči in moč ideologije*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Gradivo otvoritvenega zasedanja Svetovnega slovenskega kongresa*. 1991. Svetovni slovenski kongres, Ljubljana.
- Grilc, Janez. 1965. Pismo iz Venezuele. V: *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*, str. 337. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Heršak, Emil. 1985. Druga generacija migranata i utjecaj sociolingvističkih procesa na materinski jezik migranata. V: *Migracijske teme* I, 2, str. 23-38. Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb.
- Horvat, Avgust. 1996. Pogovor s številkami. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 147-155. SKA, Buenos Aires.
- Horvat, Avgust. 1997. Prizadevanja za izobrazbo med slovenskimi izseljenci v Argentini. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 8, str. 37-48. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Humphrey, Caroline; Laidlaw, James. 1994. *The Archetypal Actions of Ritual*. Clarendon Press, Oxford.
- Hyman, Herbert H. 1969. *Political socialization*. New York.
- Ilija, Lojze. 1971. *Huda pravda*. SKA, Buenos Aires.
- Informativni list SKAD*, št. 1, julij 1962. SKAD, Buenos Aires.
- Informativni list SKAD*, št. 2, maj 1963. SKAD, Buenos Aires.
- Ižanec, Franc. 1965. *Odprti grobovi*. Samozaložba. Buenos Aires.
- Jelenc, Celestin. 1973. Kako je nastala OF. V: *Zbornik Svobodne Slovenije 1971-72*, str. 129-131. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Jenšterle, Marko. 1992a. *Z argentinskimi Slovenci*. Karantanija, Ljubljana.
- Jenšterle, Marko. 1992b. Mit o nespremenjeni domovini. V: *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje/The Confrontation Between Myth and Reality on the Arrival of the Emigrants to a New Land – Zbornik referatov s simpozija Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje, Portorož, Slovenija, 18.-19. maja 1995* (ur.: Irena Gantar Godina), str. 17-26. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Jenšterle, Marko. 1997. Tango zgodovinskih travm. V: *Razgledi*, št. 7, str. 9-11. Delo, Ljubljana.
- Jenšterle, Marko. 1999. Argentina med napako v izračunih, smrtjo in strastmi. V: *2000*, št. 115-116, str. 125-138. Revija 2000, Ljubljana.
- Jevnikar, Martin. 1996. Slovenski domovi v Južni Ameriki. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 7, str. 97-111. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Jeza, Franc. 1977. *O ključnih vprašanjih rane karantansko-slovenske zgodovine*. Editorial Baraga, Buenos Aires.
- Južnič, Stane. 1976. *Novejša zgodovina*. FSPN, Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1978. *Socialna in politična antropologija*. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1983. *Lingvistična antropologija*. FSPN, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Obzorja, Maribor.

- Južnič, Stane. 1987a. *Antropologija*. DZS, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1987b. Sakralizacija in ritualizacija oblasti. V: *Teorija in praksa*, 5-6, str. 704-719. FDV, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. FDV, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1994. Kultura v politiki in politika v kulturi. V: *Teorija in praksa*, št. 1-2, str. 33-47. FDV, Ljubljana.
- Kalc, Aleksej. 1995. Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do 1. svetovne vojne. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, str. 33-56. Razprave FF, Ljubljana.
- Kermauner, Taras. 1992. *Slovenski čudež v Argentini, Trilogija, Predstavitev SPE*. SKA, Ljubljana.
- Kerševan, Marko. 1975. *Religija kot družbeni pojav*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Kje domovina si: Rast 25*. 1996. Slovenski srednješolski tečaj Ravnatelj Marko Bajuk, Buenos Aires.
- Klepčec, Matjaž. 1973. *Teharje so tlakovane z našo krvjo*. Samozaložba, Buenos Aires.
- Klinar, Peter. 1976. *Mednarodne migracije*. Obzorje, Maribor.
- Klinar, Peter. 1990. Zamisli o sodelovanju med Slovenci in njihovimi potomci v matici in tujini. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 1, str. 319-341. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Klinar, Peter. 1994. O nacionalni identiteti in etnonacionalizmih. V: *Teorija in praksa*, št. 5-6, str. 421-437. FDV, Ljubljana.
- Kocmur, Boštjan. 1996. Uvodna beseda. V: *III. tabor Izseljenskega društva Slovenija v svetu*, str. 2-3. IDSVS, Ljubljana.
- Kolar, Bogdan. 1991. Cerkev in Slovenci po svetu. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, str. 273-304. Mohorjeva družba, Celje.
- Kolenec, Janez. 1993. *Politična kultura Slovencev*. Karantanija, Ljubljana.
- Komac, Miran. 1990. Preučevanje narodnostno manjšinske politične (sub)kulture. V: *Antropološki zvezki*, št. 1, str. 247-257. Sekcija za socialno antropologijo pri slovenskem sociološkem društvu, Ljubljana.
- Komac, Miran. 1990. *Politična kultura, narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj – Protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v videmski pokrajini* (doktorska disertacija). FSPN, Ljubljana.
- Komar, Milan. 1999. *Pot iz mrtvila*. ŠOU, Ljubljana.
- Kos, Vladimir. 1987. Enačba med bodočnostjo Slovencev in izvenevropskimi slovenskimi občestvi. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 1-2, str. 43-57. SKA, Buenos Aires.
- Kr. M. 1962. Slovenci v Čilu. V: *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*, str. 214-215. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Kraigher, Boris. 1960. Ob srečanju z jugoslovanskimi izseljenci v Argentini. V: *Slovenski izseljenski Koledar 1961*. SIM, Ljubljana, 1960. Cit. v: *Temna stran meseca*, str. 722-723. Nova revija, Ljubljana.
- Kremžar, Marko. 1984. *Obrisi družbene preosnove*. SKA, Buenos Aires.
- Kremžar, Marko. 1986. Pot iz socializma. V: *Svobodni pogledi*, št. 6. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Kremžar, Marko. 1988. *Stebri vzajemnosti*. Sloga, Buenos Aires.

- Kremžar-Rožanc, Veronika. 1990. Naseljevanje Slovencev v Argentini (podlistek). V: *Svobodna Slovenija*, št. 2, 3, 4 in 5. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Koledar *Svobodne Slovenije*. 1949. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Koledar *Svobodne Slovenije*. 1951. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Koledar – *Zbornik Svobodne Slovenije*. 1952, 1953. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Koledar – *Zbornik Svobodne Slovenije*. 1956. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Krek, Miha. 1969. Narodni praznik 29. oktober tudi Dan slovenske zastave. V: *Zbornik Svobodne Slovenije*, str. 195-196. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Krošelj, Joško. 1965. Nekaj zapiskov o Slovencih v Argentini. V: *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Kumpes, Josip. 1989. O povezanosti religije i etniciteta. V: *Migracijske teme* V, št. 2-3, str. 191-197. Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Kuper, Adam. 1998. *Antropologija in antropologi*. Aristej, Šentilj.
- Laclau, Ernesto (ur.). 1994. *The Making of Political Identities*. Verso, London, New York.
- Laikas. 1997. *Periodico mensual Lituano*, št. 830. Litvanska skupnost v Argentini, Buenos Aires.
- Laver, Michael. 1997. *Playing Politics*. Oxford University Press, Oxford.
- Leljak, Roman. 1990. *Teharje*. Založba za alternativno teorijo, Maribor.
- Lenček, Ignacij. 1954. Iz etike narodnosti. V: *Vrednote*, II. knjiga, str. 5-27. Slovenski katoliški inštitut, SKA, Buenos Aires.
- Lenček, Rado. 1990. Problems and Perspectives of ethnic Identification: Withering Away of Reaffirmation? V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 1, str. 205-218. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Lewelen, Ted C. 1992. *Political Anthropology – An Introduction*. Bergin&Garvey, Westport, Connecticut, London.
- Ley 22.439. *Migraciones – decreto reglamentario y modificatorias*, 22. 1. 1999. Buenos Aires.
- Leyes nacionales*, str. 1128, ley 817 – Inmigracion y colonizacion. Buenos Aires.
- Loboda, Marjan; Dolenc-Vesel, Nada. 1997. *Slovensko šolstvo v Argentini* (gradivo za predavanje – rokopis). Ljubljana.
- Luckmann, Thomas. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. CZ, Ljubljana.
- Lukšič, Igor. 1990. Recepcija pojma politične kulture v Jugoslaviji. V: *Teorija in praksa*, št. 8/9, str. 1129-1137. FDV, Ljubljana.
- Lukšič, Igor. 1997. Uvod. V: *Kaj je politika?*, str. 15-23. ZPS, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin, Marina. 1992. Pregled dosedanjih (slovenskih) socioloških raziskav o slovenski izseljenški problematiki v Evropi od leta 1945 dalje. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 2-3, str. 113-124. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin, Marina. 1995. *Ko tujina postane dom*. ZPS, Ljubljana.
- Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Maffia, M. Marta (ur.). 1995. La inmigracion Lituana en la Argentina. V: *Revista del Museo de La Plata, Antropologia* 80. Museo de La Plata.

- Marušič, Branko. 1995. Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, str. 57-66. Razprave FF, Ljubljana.
- Meddobje/Entresiglo*, št. 4-6, 1967/69; št. 3, 1970; št. 1, 1972; št. 4, 1980; št. 1, 1975; št. 4, 1983; št. 1-2, 1984; št. 3-4, 1986; št. 1-2, 1989; št. 1-2, 1990; št. 1-2, št. 3-4, 1992; št. 1-2, št. 3-4, 1993; št. 1-2, 1994; št. 1-2, 1997; št. 1-2, št. 3-4, 1996; št. 1-2, št. 3-4, 1995. SKA, Buenos Aires.
- Milojević, Aleksa. 1986. Druga generacija migranata ili potrebe izgradnje realne migracijske slike sebi. V: *Migracijske teme II*, št. 2, str. 53-63. Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb.
- Mislej, Irene. 1992a. Slovenski tisk v Argentini po drugi svetovni vojni. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 2-3, str. 185-192. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mislej Irene. 1992b. Odnos Argentinskih Slovencev do domovine. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 84-90. SKA, Buenos Aires.
- Mislej, Irene. 1993. Primorski odbor – politično delovanje Primorskih Slovencev med drugo svetovno vojno v Argentini. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 5, str. 85-113. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mislej, Irene (ur.). 1995. *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Mislej, Irene. 1995. Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, str. 15-21. Razprave FF, Ljubljana.
- Mislej, Irene. 1997. Sveta Evita. V: *Razgledi*, št. 7, str. 6-9. Delo, Ljubljana.
- Mislej, Irene. 1999. Vloga intelektualcev v južnoameriški slovenski skupnosti. V: *Intelektualci v diaspori/Intellectuals in Diaspora – Zbornik referatov simpozija 100. obletnica rojstva Louisa Adamiča – Intelektualci v diaspori, Portorož, Slovenija, 1.-5. septembra 1998* (ur.: Irena Gantar Godina), str. 77-85. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mladinska vez*, 1985, 26/10; 1988, 29/8; 1988, 29/10; 1990, 31/10; 1991, 32/2. SKAD, Buenos Aires.
- Mlekuž, Jernej. 1999. *Geografska in etnološka študija o Slovencih v Mendози* (diplomska naloga). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Mlinar, Zdravko. 1992. Teritorialne identitete v nastajajoči svetovni družbi. V: *Teorija in praksa*, št. 5-6, str. 450-462. FDV, Ljubljana.
- Moder, Janko. 1997. Med integracijo in asimilacijo. V: *Rodna gruda*, september, str. 43. SIM, Ljubljana.
- Molek, Oskar. 1997. Prvo srečanje starih slovenskih izseljencev v Argentini. V: *Rodna gruda*, april, str. 40-41. SIM, Ljubljana.
- Mrak, Andreja. 1999. *Politični in družbenogeografski vidiki Slovencev v Bariločah (Argentina)* (diplomska naloga). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Museo Hotel de Inmigrantes*, Buenos Aires (brošura, brez datuma).
- Načela, pravila in poslovnik*. 1988. Slovenski srednješolski tečaj Ravnatelj Marko Bajuk, Buenos Aires.
- Ob blagoslovitvi Slovenske hiše v Argentini* (brošura). 1967. Odbor za Slovensko hišo, Buenos Aires.

- Palonen, Kari. 1988. Preučevanje politike kot projekta in kot institucije. V: *Political science Between Past and Future*, str. 98-102. The Finnish Political Science Association, Jyvaeskylae. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 70-81.) ZPS, Ljubljana.
- Papež, France. 1977. *Zapisi iz zdomstva*. SKA, Buenos Aires.
- Papež, France. 1994. Akcija. V: *Slovenski izseljenski Koledar 1995*, str. 138-141. Slovenska izseljenska matica, Ljubljana.
- Papež, France. 1995. Dnevi razhoda. V: *Meddobje*, št. 1-2, str. 76-79. SKA, Buenos Aires.
- Papež Pij XII. 1952. *Exul familia*. 1952. Apostolska konstitucija. Vatikan.
- Pasquino, Gianfranco. 1992. Personalizacija in spektakularizacija politike. V: *La nuova politica*, str. 61-86. Laterza, Bari – Roma. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.): *Kaj je politika?*, str. 194-203.) ZPS, Ljubljana.
- Pečjak, Vid. 1995. *Politična psihologija*. Samozaložba, Ljubljana.
- Pernišek, France. 1973. Ob 25-letnici Društva Slovencev. V: *Zbornik Svobodne Slovenije 1971-72*, str. 347-380. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Pernišek, France. 1989. *Zgodovina slovenskega Orla*. SKA, Buenos Aires.
- Petric, Ina. 1980. *Socializacijski dejavniki v procesu oblikovanja nove identitete Slovencev*. RSS, Ljubljana.
- Pocock, David. 1998. *Understanding anthropology*. The Athlony Press, London, New Brunswick.
- Portes, Alejandro; Schaufli, Richard. 1994. Language and the Second Generation: Bilingualism Yesterday and Today. V: *International Migration Review*, 28/108. Center for Migration Studies, New York.
- Pravila SKAD*. SKAD, 25. 5. 1957, Buenos Aires.
- Price, Simon. 1987. From noble funerals to divine cult: the consecration of Roman Emperors. V: Cannadine, David; Price, Simon (ur.): *Rituals of Royalty – Power and Ceremonial in Traditional Societies*; str. 56-104. Cambridge University press, Cambridge.
- Rant, Jože. 1962a. *Pastoralni pogledi na poskus religijske sociologije slovenske emigracije v Argentini* (izvleček doktorske disertacije). Buenos Aires.
- Rant, Jože. 1962b. *Aspectos pastorales sobre un ensayo de sociologia religiosa de la inmigracion Eslovena a la Republica Argentina* (doktorska disertacija). Facultad Teologica de la Universidad de Buenos Aires, Buenos Aires.
- Rant, Jože (ur.). 1998. *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni – Zedinjena Slovenija 1948-1998*. Društvo Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Rant, Jože. 1999. Pisma treh urednikov Meddobja. V: *Meddobje*, št. 3-4, str. 205-216. SKA, Buenos Aires.
- Rant, Pavle. 1956. Gospodarski položaj in uspehi povojne emigracije v Argentini. V: *Koledar in zbornik Svobodne Slovenije*, str. 217-224. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Rant, Pavel. 1966. Cilji slovenske narodne politike. V: *Zbornik – koledar Svobodne Slovenije*, str. 287-290. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Rant, Pavel. 1990. *Krščanska demokracija in Slovenci*. Karantanija, Ljubljana.
- Rant, Pedro. 1959. *La Inmigración Eslovena en Argentina* (doktorska disertacija). UBA, Facultad de Ciencias Económicas, Buenos Aires.

- Rizman, Rudi. 1980. *Marksizem in nacionalno vprašanje*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Rode, Franc. 1992. *Slovenska nacionalna zavest*. Družina, Ljubljana.
- Rodna gruda* (mesečnik). Slovenska izseljenska matica, Ljubljana.
- Rogelj, Janez. 1991. 40 let Slovenske izseljenske matice. V: *Slovenski izseljenski Koledar*, str. 17-21. SIM, Ljubljana.
- Rohe, Karl. 1978. Zakaj politiko različno konceptualizirajo? V: *Politik – Begriffe und Wirklichkeit. Eine Einführung in das Politische Denken*; str. 145-153. Verlag Kohlhammer, Stuttgart (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 37-44.) ZPS, Ljubljana.
- Rot, Andrej. 1992a. *V obljubljeni deželi*. DZS, Ljubljana.
- Rot, Andrej. 1992b. Slovenski tisk v Argentini po drugi svetovni vojni. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 2-3, str. 209-233. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Rot, Andrej. 1994. Slovenska kulturna akcija. V: *Slovenski izseljenski Koledar 1995*, str. 135-137. SIM, Ljubljana.
- Rupel, Dimitrij. 1992. *Slovenstvo kot politično prepričanje*. Kres, Ljubljana.
- Russell, Bernard H. 1991. *Research Methods in Cultural Anthropology*. Sage Publications. Newbury Park, London, New Delhi.
- Schedler, Andreas. 1996. Antipolitika: konec in kolonizacija javne sfere. V: *Introduction: Subverting the Public Sphere*. Macmillan&St. Martin's, London, New York. (Prevod v: Bibič, Adolf (ur.), *Kaj je politika?*, str. 108-110.) ZPS, Ljubljana.
- Sedmak, Danilo; Susič, Emidij. 1983. *Tiha asimilacija*. Slori, Trst.
- Sedmak Danilo (ur.). 1997. *Podoba našega otroka v Argentini*. Slori, Trst.
- Sij Slovenske svobode*, l. 1970-1980.
- Simičič, Zorko. 1999. Biti (ali ne biti) to, kar si? V: *Nova revija*, št. 207-208, julij-avgust, str. 134-162. Nova revija, Ljubljana.
- Sirc, Ljubo. 1973. Protislovja samoupravljanja. V: *Zbornik Svobodne Slovenije 1971-72*, str. 115-122. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Skrbiš, Zlatko. 1994. On Ethnic »Communities« in Non – native environments. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 5, str. 137-149. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Slovenian Christian Democratic delegation of Yugoslavia presents the following to the first world congress of IU YCD. 1962. V: *1st World Congress, Caracas, 8.-15. 5. 1962*. UISDC – Union International de Juventudes Democrata Cristianas UISDC, 1962, Caracas.
- Slovenija v svetu*, št. 1-2, 1998. Izseljensko društvo Slovenija v svetu, Ljubljana.
- Slovenija v svetu*, št. 3-4, 1998. Izseljensko društvo Slovenija v svetu, Ljubljana.
- Slovenska hiša in cerkev Marije pomagaj* (brošura). 1974. Slovensko dušno pastirstvo v Argentini, Buenos Aires.
- Slovenski izseljenski koledar*. Letne izdaje od l. 1954 do 2000. Slovenska izseljenska matica, Ljubljana.
- Slovenski svet*. Št. 3, št. 6, 1992, št. 7-8, 1993. Svetovni slovenski kongres, Ljubljana.
- Smrke, Marjan. 1996. *Religija in politika – spremembe v deželah prehoda*. ZPS, Ljubljana.
- South America. 1994. V: *Lonely Planet – On a Shoe String*. Lonely Planet Publications, Australia.

- Sruk, Vlado. 1995. *Leksikon politike*. Obzorja, Maribor.
- Stik – *El contacto*. 1999. Glasilo Sloge, št. 80, maj-avgust. Sloga, Buenos Aires.
- Stare, Miloš. 1980. Narodni odbor za Slovenijo – namen naše narodne politike. V: *Svobodni pogledi*, št. 3. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Sulič, Nives. 1992. Slovenska etnična identiteta – mit ali realnost. V: *Slovenski svet*, št. 5, str. 18. SSK, Ljubljana.
- Sušnik, Martin. 1996. *Spomin v preteklost*, besedilo za proslavo Na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem (tipkopis). Buenos Aires.
- Sušnik, Martin. 1997. *Notranja borba*, besedilo za proslavo Na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem (tipkopis). Buenos Aires.
- Sveto pismo stare in nove zaveze*. 1997. Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana.
- Svobodna Slovenija*, tednik. Svobodna Slovenija, Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Š. N. 1956. Pismo izseljenca iz Venezuele. V: *Koledar in Zbornik Svobodne Slovenije*, str. 296. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Šumi, Irena. 1999. *Kultura in etničnost v socialni in kulturni antropologiji* (doktorska disertacija). FDV, Ljubljana.
- Šuštar, Alojzij. 1983. Odnos vere in kulture v izseljenstvu. V: *Meddobje/Entresiglo*, št. 4, str. 250-262. SKA, Buenos Aires.
- Švent, Rozina. 1992. Tisk slovenskih beguncev v taboriščih v Avstriji in Italiji. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration studies*, št. 2-3, str. 67-101. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Švent, Rozina. 1994. Štiridesetletnica delovanja SKA. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 5, str. 179-182. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Švent, Rozina. 1995. Begunski usodi naproti. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 6, str. 43-51. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Škulj, Edo (ur.). 1997. *Slovensko semenišče v izseljenstvu*. Teološka fakulteta, Ljubljana.
- Tabor*, št. 5-6, 1965; št. 1-2, 1969; št. 5-6, št. 7-8, 1997; št. 7-8, 1998; september-oktober 1999. Tabor slovenskih protikomunističnih borcev, Buenos Aires.
- Toš, Niko. 1988. *Metode družboslovnega raziskovanja*. DZS, Ljubljana.
- Urbančič, Ivan. 1981. *Uvod v vprašanje naroda*. Obzorja, Maribor.
- Urbančič, Ivan. 1988. Vprašanje o etničnem. V: *Traditiones*, št. 17, str. 5,40. Inštitut za slovensko narodopisje SAZU, Ljubljana.
- Urbančič, Ivan. 1989. Aporije teorij o etničnem in nacionalnem ter problem identitete. V: *Migracijske teme* V, št. 2-3, str. 165-178. Inštitut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Uradni list Republike Slovenije*. 1996. Št. 35-5. VII., str. 2946-8. Ljubljana.
- Ustava Republike Slovenije*. 1991. Ljubljana.
- Velikonja, Jože. 1965. Kdo smo? V: *Meddobje*, št. 5-6. SKA, Buenos Aires.
- Velikonja, Joseph. 1985. Las comunidades eslovenas en el Gran Buenos Aires. V: *Estudios migratorios latinoamericanos*, št. 1, str. 48-61. CEMLA, Buenos Aires.
- Vesel-Dolenc, Neda. 2000. Občni zbor Zedinjene Slovenije. V: *Svobodna Slovenija*, št. 12, 13, april, str. 3. Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.

- Vestnik/Vocero slovenskih domobrancev in drugih domoljubov*. 1990. Izdaje: januar-februar-marec; april-maj-junij; julij-avgust-september. Vestnik, Buenos Aires.
- Vidovič-Miklavčič, Anka. 1994. *Mladina med nacionalizmom in katolicizmom*. Krt, Ljubljana.
- Vivod, Tine. 1969. Govor ob 50-letnici prve slovenske vlade. V: *Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*, str. 195-196. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Vivod, Tine. 1991. Argentina. V: *Gradivo otvoritvenega zasedanja Svetovnega slovenskega kongresa*. Str. 76-86. SSK, Ljubljana.
- Vrednote*. Št. 1, 2, 3-4, 1951, II. knjiga, 1954, III. knjiga, 1955, IV. knjiga, 1957, V. knjiga, 1968. Slovenski katoliški inštitut, SKA, Buenos Aires.
- Vuk-Godina, Vesna. 1990. Skrite tendence in nenamerni vplivi v delovanju agentov (politične) socializacije. V: *Teorija in praksa*, št. 5, str. 675-679. FSPN, Ljubljana.
- Vuk-Godina, Vesna. 1998. *Izbrana poglavja iz zgodovine antropoloških teorij*. TIP, Ljubljana.
- Zbornik – Koledar Svobodne Slovenije*. 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971/72, 1973/75. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Zalokar, Jurij. 1994. *Psychological and Psychopathological Problems of Immigrants and Refugees*. Didakta, Radovljica.
- Zarnik, Aleksander. 2000. Biti predsednik v današnjem času (intervju, int.: Veronika Godec). V: *Svobodna Slovenija*, št. 9, 23. 3., str. 4. Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Žigon, Zvone. 1993. *Problem dvojne narodnostne identitete pri slovenskih izseljencih* (diplomska naloga). FDV, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1996a. Slovenski politični izseljenci v Argentini. V: *Teorija in praksa*, št. 2, str. 216-231. FDV, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1996b. Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Urugvaj. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 7, str. 71-95. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1997. Politična kultura Slovencev v Južni Ameriki (Argentina). V: *Traditiones*, št. 26, str. 347-356. Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1998a. *Ohranjanje etnične identitete pri potomcih slovenskih izseljencev v Južni Ameriki* (magistrsko delo). FDV, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1998b. *Otroci dveh domovin*. Založba ZRC, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1999. Slovenstvo v Venezueli. V: *Dve domovini/Two Homelands – Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, št. 10, str. 21-34. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 2000. *Političnost kot polje ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu – Slovenska politična emigracija v Argentini* (doktorska disertacija). FDV, Ljubljana.
- II. katoliški shod Slovencev v Argentini (Zbornik)*. 1987. Katoliški svet Slovencev v Argentini, Buenos Aires.

IMENSKO KAZALO

A

Adorna, T. 36
Alfonsín, R. 67
Almond, A. G. 42
Althusser, L. 45
Aristotel, 36
Arnež, J. 94
Ašič, V. 113, 132, 134, 153, 155, 156, 267,
300

B

Barfield, T. 22, 24, 31
Barth, F. 27
Beningar, J. 122
Bibič, A. 40
Bitenc, S. 118, 123
Bloom, W. 23, 24, 28, 29, 32
Bogataj, J. 97
Brecelj, A. 52, 96
Brumen, V. 91, 96, 105, 120, 124, 232

C

Cannadine, D. 143
Connolly, W. E. 49
Corsellis, J. 70, 158
Crick, B. 38

Č

Čebulj Sajko, B. 19, 22, 26, 95, 98, 139, 157
Čuček, J. 18, 191, 200, 226
Čuk, A. 97, 150

D

Dahl, R. A. 38
Dawson, R. E. 42
De Coster, M. 25
De la Rua, F. 68
Debeljak, T. 87, 90, 94, 95, 99, 105, 113, 122,
126, 145, 191, 265, 315
Detela, L. 125
Dolenc, N. 60
Dragoš, S. 47, 51, 56, 58, 91
Drnovšek, M. 19
Durkheim, E. 23
Dustutt de Tracy, A. 49
Duverger, M. 37

E

Easton, D. 39
Ehrlich, L. 59
Erikson, E. 23
Erjavec, F. 55, 58, 167

F

Fajdiga, P. 119, 130, 131
Falež, C.
Fink, B. 91, 114, 115, 128, 129, 150, 151
Freund, J. 38
Fromm, E. 36

G

Geržinič, A. 91, 115, 167, 220, 232
Glad, B. 36
Godeša, B. 58
Gogala, M. 50, 91, 108, 112, 114, 117, 120,
124, 130, 164, 176, 184
Grafenauer, B. 57
Gramsci, A. 37

H

Hladnik, J. 70, 71, 74, 81, 96, 107, 120, 122,
153, 228, 230
Horvat, A. 101, 128, 159
Hren, I. 126
Humphrey, C. 143, 144

I

Ižanec, F. 60

J

Jelenc, C. 59, 118
Jenšterle, M. 15, 52, 65, 66, 67, 153, 191, 200
Jeremija (prerok) 139
Jevnikar, M. 70, 71, 84
Jurčec, R. 94, 96, 98, 99, 128, 129, 167
Južnič, S. 25, 27, 28, 33, 40, 42, 43, 44, 45,
46, 188

K

Kastelic, J. 96
Katz, D. 29
Kermauner, T. 15, 200
Kerševan, M. 45, 47, 48
Klepec, M. 60

- Klinar, P. 47, 48, 157, 182
Kolenec, J. 44
Korošec, A. 59, 126
Kraigher, S. 182
Krek, 59, 61, 70, 71, 125, 129, 137, 145
Kremžar, M. 59, 91, 105, 116, 148, 167, 187, 233
Kremžar, V. 52
- L**
Leach, E. 144
Leljak, R. 61
Lemberg, E. 27
Lenček, R. L. 91, 96, 98, 99, 128, 167, 171
Lenin, 49, 118
Loboda, M. 91, 105, 126, 127, 137, 150, 154, 187
Logar, M. 148, 251, 289, 311, 324, 330
Luckmann, Th. 48, 188
Lukšič, I. 36, 37, 43
Lukšič-Hacin, M. 29, 30, 158, 159
- M**
Mahnič, A. 56
Markež, F. 152
Martínez I. 67, 74, 75
Mead, M. 23
Ménem, C. S. 67, 197, 198, 269
Meršol, V. 61
Mihajlovič, D. 53
Minnich, R. G.
Mislej, I. 52, 53, 65, 66, 67
Mizerit, T. 86, 91, 95, 101, 130, 265, 266
Mlakar, B. 58, 59
Mlekuž, J. 109
Montesquieu, de C. 42
Mozetič, A. 91, 121, 127
Mrak, A. 47, 108, 110, 111, 112
Mussolini, B. 66
- N**
Novak 60
- O**
Orchar, J. 107, 148, 165, 167, 196, 230
Orel, 57
- P**
Parsons, T. 23, 41
Pasquino, G. 40
Pavelič, A. 65
- Pečjak, V. 36, 44
Pernišek, F. 57, 64, 97
Perón, J. D. 65, 66, 67, 68, 69, 70, 196, 206, 257, 263, 284, 301
Peron, E. 66
Platon, 36, 118
Poznič, J. 119
Prewitt, K. 42
Price, S. 143, 144
Puc, M. 52, 54, 151
- R**
Rant, J. 69, 163, 108, 112, 159, 163, 264, 270
Rant, P. 54, 58, 74, 91
Rappaport, R. 144
Reich, W. 36
Rot, A. 15, 94, 98, 99, 123, 232, 275
Rožman, G. 61, 107, 137, 148
Rupnik, L. 59, 60, 90, 125, 126, 207, 290, 292, 302, 312, 316, 325
Russel, B. 16, 17
- S**
Schedler, A.
Shils, E. 41
Simčič, Z. 50, 170
Smersu, R. 57, 92
Smrke, M. 46
Sruk, V. 115
Stare, M. 71, 75, 91, 95, 97, 113, 121, 125, 129, 140, 148, 165, 167
Sveti Pavel 46
- Š**
Škulj, E. 107, 232, 328
Šumi, I. 20
Šuštar, A. 108, 171
Švent, R. 60, 94, 96
- T**
Thomas, A. 36
Tocquevill, de A. 42
Turner, V. 143
- U**
Urbančič, I. 28, 47, 126
- V**
Van den Berghe 27
Velikonja, I. 30
Verbic, P. 116

Vesel-Dolenc, N. 105
Vidakovič-Miklavčič, A 58
Videla, C. 67
Vivod, T. 150, 151, 269
Vombergar, J. 78, 79, 149, 150, 187
Von Mohl, E. 42
Vovko, A.

W
Weber, M. 39

Ž
Žgajnar, J. 151, 264
Žigon, Z. 14, 20, 24, 30, 33, 54, 98, 104, 109,
111, 122, 141, 142, 149, 160, 180, 181,
205, 267

P.P. 306, Gosposka 13, 1001 Ljubljana
Telefon: 01 470 64 65 fax: 01 425 77 94
E-naslov: zalozba@zrc-sazu.si
Spletna stran: <http://www.zrc-sazu.si/zalozba>

M I G R A C I J

Doslej izšlo

1

*Zvone Žigon: IZ SPOMINA V PRIHODNOST.
Slovenska politična emigracija v Argentini.*

Delo dr. Zvoneta Žigona *Iz spomina v prihodnost – Slovenska politična emigracija v Argentini* je napisano v smislu zaokroženja njegovega desetletnega raziskovanja etnične identitete slovenskega izseljenstva s poudarkom na Slovencih v Argentini. Knjiga je razločno strukturirana v tri glavne dele, kar gre razumeti kot avtorjev poskus ohranjanja sistematike v sicer izrazito kompleksnem in v mnogočem še nedorečenem raziskovalnem polju: teoretično-pojmovni uvod, zgodovinska analiza (od predvojnih vzrokov emigracije prek povojnih pobojev in življenja v begunskih taboriščih pa do prihoda v Argentino in organiziranja v novem okolju), strukturalna analiza medsebojnega vplivanja med cerkveno, ideološko in politično sfero z ozirom na ohranjanje etnične identitete. Avtor posveča posebno pozornost temeljnim energijam, ki so skozi pol stoletja ohranile SPE v Argentini izjemno dobro ohranjeno tako v smislu etnične kot politične identitete. Gre za postulate katoliške vere, protikomunizma kot ideologije, ter lojalnosti narodu in jeziku oziroma v povezavi s tem tri dejavnike: obstoj zunanega sovražnika (Jugoslavije oziroma njenega političnega sistema), tako imenovani »mit o vrnitvi« v domovino po sprva pričakovanem hitrem razpadu SFRJ in komunizma, ter spomin na »mučeništvo« oziroma povojne poboje kot temeljni postulat zgodovinskega spomina. Med branjem postopoma spoznavamo bistvene elemente te specifične emigrantske skupnosti. Posebno zanimiva so poglavja, v katerih naletimo na doslej malo znana opažanja o izraziti političnosti in protikomunistični ideološki usmerjenosti, še bolj pa o odnosu SPE do predvojnih slovenskih izseljencev in drugih izseljenskih skupnosti ter do argentinske države in matične domovine, o notranjih nesoglasjih itd. Žigon uvaja primerjavo z državno organiziranostjo (z vsemi pripadajočimi družbenimi podsistemi razen represivnih organov), ob tem pa ne pozablja na poudarjen pomen rituala, simbolov in političnih mitov. Napoved, da etnična identiteta v izseljenstvu ni nujno zapisa na popolnemu izginotju, ampak da se padanje primarne etnične identitete trajno ustavi na določeni ravni, nas napeljuje na razmišljanje o odnosu slovenske države do izseljenskega vprašanja. Avtor si prizadeva pisati uravnoteženo in nepristransko. Izogiba se vrednotenju, kar je pri tako občutljivi tematiki nedvomno potrebno. Tudi zaradi tega je knjiga *Iz spomina v prihodnost* pomemben prispevek k boljšemu razumevanju izseljenske problematike, še posebej doslej manj znanega »političnega« izseljenstva.

Prof. dr. Igor Lukšič

ISBN 961-6358-35-0

9 789616 358347